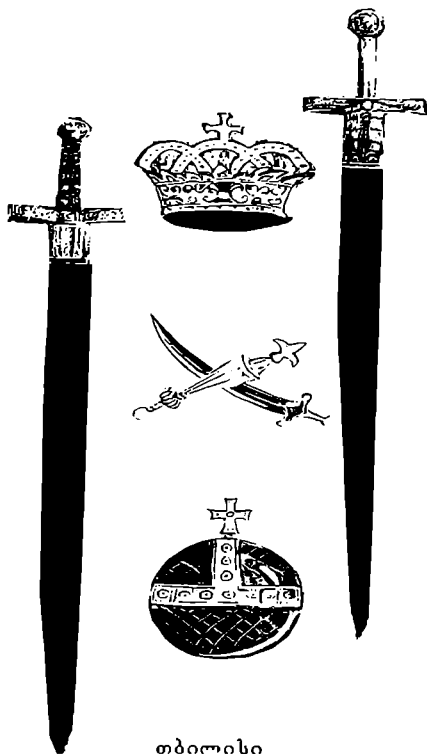

სოლომონ (ბიჭი) თეზელიშვილი

სოფლიოს სამეფო დინასტიები
(ლექსიკონი)
მეფეთა ცხოვრება

თბილისი
2005

უკ (UDK) 930. 9 (038)
თ. 414

წმ წმთისმშობლო, სკოს და სეზრეულ ეუბე კოფოთა ღვთა წუთისოფოთისა სკესა და სკეოთისა ამ წიგნისა სან ღოთ ალაჟიძისა.

ამ მასალაზე მუშაობით, გეცადე მეზოქმელა შეზღვევი პრინციპებით: უპირველეს ყოვლისა ყოფილიყო, ყველა სამეფო გვარი და მეფე-მონარქი და გაგვეშუქებინა ამ ქვეყნის ყველაზე ღლიერთა (მონარქთა) შედარებით ნაკლებად ცნობილი მოვლენები. ამიტომ მოგვიწია ისეთი წერილების შექმნა, რომლებიც იძლევიან ფრაგმენტებს მათი ცხოვრების საიდუმლო დეტალებიდან და, რა თქმა უნდა, თუ როგორ წარმოიშვა სამეფო ინსტიტუტები, მირონცხება, კურთხევა, რეგალიები და სხვა ამგვარი. თუ როგორ შეეძელით, ეს თქვენ თვითონ განსაჯეთ!

მთ. რედაქტორი და პროექტის ხელმძღვანელი
მუჰამ აბსანაძე

რეკენზენტები: **მუჰამ აბსანაძე,**
თამაზ ბაკრაძე.

რედაქტორები: **თამუნა აბსანაძე,**
ოზარ კელაპატარიშვილი,
გოგა აბსანაძე.

ტექ. რედაქტორები: **ვალერი შტიაშვილი,**
დათო შტიაშვილი

კორექტორები: **ინგა ჭუმბურიძე,**
ნათელა კელაპატარიშვილი.

კომპიუტერული დამუშავება: **თეანა ჯაქარაია,**
მაია ჯაქარაია,
მაია გორგიაშვილი.

ISBN 99928-0-391-6

© ს. თეგლიშვილი - 2005

შესავალი

მინდა წერილები და განსაკუთრებით ძველი აღთქმა მონარქიზმის ინსტიტუტის ღვაწლის ნებას უკავშირებდნენ, სადაც წინა პლანზე წამოწეულია დინასტიური პრინციპი და სამეფო ტახტის გადაცემა უფროს შვილზე, რასაც არც შემთხვევით უწოდებდნენ მეფეებს საკრალური წიგნები და ხალხური გადმოცემები „ღვთის მიერ განწესებულთ“. მიუხედავად ამისა მეფეთა განგებისმიერი განწესება არ ქადაგებდა მეფეთა ყველაზე დიდ ზნეობას და სრულყოფას, არამედ ეს იყო ღვაწლიერი ნება იმისა, რომ ერთ ოჯახს და გვარს უნდა განესრულებინა ეს ინსტიტუტი და მას სჭირდებოდა ათეული საუკუნეებიც კი, რომელთაც ერთ-ერთ პირობად სისხლის არაღრევა და სიწმინდე ითვლებოდა. სამეფო ტახტის გადაცემის ეს უღებნტი იყო ერთ-ერთი და მეორე ის, რომ, ტახტი გადაეცემოდა უფროს შვილს და საფიქრალაა, რომ ეს ზღებოდა იმის გამო, რომ არ ყოფილიყო დედამიწაზე ადამიანთა სიხარბე ძალაუფლების, სიმდიდრის და სხვა პატივმოყვარე სურვილთა მიმართ. მიუხედავად ამისა, მეფე-მამას უფლება ჰქონდა, მის მემკვიდრედ და მიწიერების ხელმწიფედ მოველინებინა ისეთი სული, რომელმაც თავის თვისებებით, აკარგის შესწავლით და უნარიანობით წინა ცხოვრების ჟამს რომ დააგროვა, შეესაბამებოდა ამა თუ იმ ეპოქაში კონკრეტული ხალხის ბედს, განვითარების ღონეს და განაპირობებდა წონასწოებასა და ცვლილებებს სამინაო და საგარეო პოლიტიკაში. მეფეთა დინასტიური ცხოვრების სხვა განმარტებებიც არსებობს – მეფეთა დინასტიას ქმნიან ერთი და იმავე გვარის მონარქი მმართველები, რომლებიც ერთმანეთს ცვლიან ტახტზე მემკვიდრეობის უფლებით. თუ კონკრეტულ მმართველს ლეგიტიმურობას ანიჭებს მემკვიდრეობითობა, მთელი დინასტიური გვარის წარმომადგენელთა ლეგიტიმურობა ემყარება ტახტისა და საკურთხეველის კავშირს. უძველესი დროიდან დღემდე მსოფლიოში გაბატონებული მმართველობის ამ ფორმის ლეგიტიმაციას ახდენდა ეკლესია. იგი საბოლოოდ ამკვიდრებდა დინასტიის კანონიერებას და მოსახლეობისაგან მოითხოვდა ამ მიწიერი, დროებითი ხელისუფლებისადმი მორჩილებას, ანუ მდიდროდა თანხმობა ციდან მიწაზე. ძველი მსოფლიოს სამეფო პერიოდი პირწმინდად შეესაბამებოდა კაცობრიობის სიჭაბუკის ხანას, ანუ იმ ცნობიერებას, რომელიც გამორიცხავდა უეცარი ტრადიციის შექმნასა და ორგანიზებას, რომ თანამოქმეთა შორის წინამძღოლად ახალი გვარის ან დაბალი ფენის კანდიდატი შეერჩიათ. ამიტომ იყო რომ, სულიერი სამყარო აწესებდა, როგორი ხელმწიფე უნდა პყლოდა სხვადასხვა რასის და ეროვნების ხალხს და ჰქონდათ უკუდავი წესი – ტრადიცია, სამეფო პირი გაზრდილიყო უბრალო ხალხში და სულ მცირე ერთი საფეხურით მაინც დაბლა უნდა მდგარიყო ეს ოჯახი და ხალხი, სადაც მას უზღებოდა ყოფნა. სახელმწიფოს ეს მონარქიულ-დინასტიური სისტემა, რასების თეორიასთან უნდა ყოფილიყო კავშირში და ძელი გასარკვევია, რომელი რომელს უსწრებდა წინ. ინტერნაციონალური თუ პლანეტარულ-რასობრივი ცნობიერებიდან ეროვნულ ცნობიერებაზე, ანუ ეროვნულ კულტურების განვითარების პერიოდზე გადასვლა ცნობიერების მე-ს განვითარების გზაზე კაცობრიობის ზედასვლის

გზაჯვარედინს წარმოადგენდა, რომელმაც ახალ სინათლეზე გაიყვანა ადამიანები.

შუა საუკუნეების რაინდული ლეგენდა ბრძანებს: როცა მეფე-მღვდელმთავარი იოანე და ფრიდრიხ ბარბაროს ხელს გაუწვდიანო ურთიერთს, გამხმარი კვერთხიც მაშინ აყვავდებო. გამხმარი კვერთხის აყვავება ნიშნავს ევგეტაციის ძალების მძლავრ ამოქმედებას, რაც რელიგიურ სიმბოლიკაში მარადიული ცხოვრებისა და სპირიტუალობის გამომხატველია.

მეფეთა ძველი ხელმწიფება არსებული საზოგადოებრივი სიმწიფის შედეგით იყო განპირობებული და სრულად პასუხობდა ძველი და შუა საუკუნეების საზოგადოების მორალურ-ეთიკურ გარემოს. ცხოვრება თვითონ იძლევა რეფორმების და ცვლილებების იმპულსებს და მასზე ყოველგვარი მცირე ძალდატანება ისევე მომაკდინებელია, როგორც ეახის კვირტის აყვავებაზე გაზაფხულის ზამთარში გამოძახება. დრო კი თავისით მოდის იმგვარად, რომ თვით პოეტებიც გაოცებული არიან დროთა ცვალებადობით და ამბობს პოეტი: „რა საოცარი გასრულდა წლები, მეფეთა წყება გაჰქარა ვით ლანდი, მოშორდნენ ტახტებს ვილქელმი, კარლოსს, ნიკოლოზი და ფერდინანდი...“

მიუხედავად დღეს მეფეთა მმართველობის და უფლებების დამცრობისა, უდიდესია მეფეთა ინსტიტუტის დეაწლი და კვალი კაცობრიობის კულტურის ისტორიაში. ტყუილად არ ამბობს ილია, „ეს ოხერი ჩვენი ისტორია მეფეთა და ომების ისტორიაა, მე კი ხალხის მწერალი ვარ და ხალხი არსაით ჩანს...“ თუმცა არა მარტო, ჩვენი ისტორია, ძველი და შუა საუკუნეები და საერთო მთელი მსოფლიოს ისტორია მე-20 საუკუნის დასაწყისამდე – მეფეთა და ომების ისტორია.

მითისა და რეალურის სამოსელში გახვეული მეფეთა ცხოვრება ისევე იწერებოდა, როგორც ოცნების ბურუსში მოხვედრილი ავტორის ფიქრი და ტვინი, რადგან მოვლენას ისე ვერ აღწერ, თუკი მას ცოტათი არ დაემგვანე. ამ გზაზე ბევრი იყო ისეთი ფაქტები, სადაც წყაროები ერთმანეთისაგან სხვაობდნენ და პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო კონკრეტული თარიღის ან მკვიდრი პასუხის მოცემა ამ მოვლენაზე. ამიტომ მეცნიერებთან ხანგრძლივი კონსულტაციების შემდეგ მივედით იმ დასკვნამდე, რომ თარიღები და ტერმინები (თოუდორები ან ტიუდორები, პლანტაგენეტები ან ფლინთაგენეტები და სხვები) მაინც ისე მოგვეწოდებინა, როგორც მას სხვადასხვა წყაროები იძლევიან, რადგან თითოეული ისტორიული თარიღის და ტერმინის დადგენა, ეს ერთი წიგნის ან ბროშურის მოცულობის ტოლფასი შრომაა. ამჯერად ასე ვიკმაროთ, ჩვენ კი შედმივად ვეცდებით თარიღებს და ტერმინებს შორის სხვაობა-აცილება მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი. ასევე სირთულეები შეიქმნა ტერმინების (პოპენცოლერნები თუ გოგენცოლერნები ან ბაქინაჟი თუ ბუკინაჟი და სხვა ასეთი...) მოხმარებისას და აქაც ჩამოვყალიბდით ასე, მოგაწოდეთ ისე, როგორც ეს წყარო იძლევა. ჩემი მხრიდან, ნდობის თვალსაზრისით, უპირატესობას ვანიჭებ გენეალოგიურ სქემებს. საერთოდ, ყოველი საქმე და მითუმეტეს შემოქმედებითი, ტილო შეიძლება გაგრძელდეს უსასრულოდ, მაგრამ, რაც არ უნდა საინტერესოდ მოგაჩვენოს ყველაფერი, რაღაც ეტაპზე უნდა დასვა წერტილი. ამჯერადაც წერტილის დასმა აქ გადაუწყვეტეთ. რამდენიმე წლის მერე, თუ ღმერთიც ჩვენს მხარეზე იქნება, მე კვლავაც შევეცდები ამ თემის განახლება-შეესებას და ყველა ნაკლიც შეძლებისდაგვარად მაშინ გამოსწორდება. ახლა კი, დასრულდა.

მონარქიული ქვეყნები და მონარქები

სოფლიო ისტორიაში ყველაზე დიდი ადგილი მეფეთა ცხოვრებას უკავია. ფიქრი მეფეზე, მონარქზე ყოველთვის იპყრობდა ადამიანის გონებას. ძველი რომაელები თავს ქალღმერთ ვენერას შათმომავლებად მიიჩნევდნენ. ზშირად ძე-ხორციელი მმართველები ღმერთებადაც ცხადდებოდნენ და ზეუდნენ საკუთარ სისხლს საუკუნეების მანძილზე, რითაც უდიდეს ყურადღებას აქცევდნენ იმას, რომ მათში მღაბიო არ გამოჩეულიყო.

დღევანდელმა მონარქებმა, რა თქმა უნდა, ძველი ძალაუფლება დაკარგეს, მაგრამ რაც დარჩათ, იმას მკაცრად აკონტროლებენ. მაგალითად, ინგლისის პრემიერ-მინისტრს უფლება აქვს სამეფო კართან შეთანხმებული გზიდან გადაუხვიოს, თუკი ის ამას გაამართლებს, ან დამაჯერებელი არგუმენტაციით ახსნის. ამ გზას ზშირად მიმართავდა „რკინის ლეღად“ წოდებული მარგარეტ ტეტჩერი (რობერტსი), რისთვისაც ზშირად დედოფლის უსიტყვო მრისხანებას იმსახურებდა. ისიც მომხდარა, რომ ინგლისის დედოფალს ერთსაათიანი საუბრისას ტეტჩერისთვის სავარძელში დაჯდომაც კი არ შეუთავაზებია. დღევანდელ სწრაფ, ცვალებად და უღმობელ ღროში მონარქი ერის მთლიანობის სიმბოლოა.

უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიო ისტორიაში იშვიათია ისეთი ერთგულება და თავგანწირვა, რომლითაც ჩვენი ბაგრატიონები გამოირჩეოდნენ. მათაც ჰყავთ ღირსეული და მთიური წინაპრები: სოლომონი, ისრაელის მე-2 მეფე და ფსალმუნების ავტორი დავითი. მას ზშირად წინასწარმეტყველადაც მოიხსენიებენ.

დღეს ადამიანთა ცნობიერებაში კვლავ წამოტივტივდა მეფე, მონარქი, ძვირფასი სასახლე და სასახლისათვის დამახასიათებელი ფორიაქი. დღევანდელი მსოფლიოს მრავალ ქვეყანას კვლავ ამშვენებს სამეფო გვირგვინი. ერთადერთია ბოშების მეფე, რომელსაც არა აქვს საკუთარი მიწა-წყალი. ისიც სულ რამდენიმე წლის წინ არის არჩეული და ოფიციალური ადგილსამყოფელი რუმინეთში აქვს. ყველა დანარჩენი საკუთარ მიწა-წყალზე მეფობს მეფური ბრწყინვალებით.

1. ავსტრალია – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
2. ანთიგუა და ბარბუდა – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
3. ბაჰამის კუნძულების თანამეგობრობა – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
4. ბარბადოსი – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
5. ბელიზი – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
6. ბელგია – მეფობს მეფე ალბერტ II, 1993 წლიდან.
7. ბრუნეი – მეფობს სულთანი, მუდა ჰასანალ ჰოლიკაჰ მუიზადინ ვადაულაჰი, 1967 წლიდან.
8. ვატიკანი – პაპი ბენედიქტე XVI, 2005 წლიდან
9. გაერთიანებული სამეფო – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.

10. გრენადა – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
11. დანია – მეფობს დედოფალი მარგარეტ II, 1972 წლიდან.
12. დასავლეთ სამოა – ხელმძღვანელი და მეფე მალიეტოა ტანუმაფილი II. 1963 წლიდან.
13. ესპანეთი – მეფობს ხუან კარლოს I, 1975 წლიდან.
14. იორდანია – აბდულა II ტახტზე ავიდა 1999 წელს.
15. კამბოჯა – მეფობს ნოროდომ სიჰამონე, 2004 წლიდან.
16. კანადა – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
17. კატარი – მეფობს ემირი ჰალიფა ბენ ჰამად ალ-თანი, 1972 წლიდან.
18. ლესოთო – მეფობს ლეთზია III, 1991 წლიდან.
19. ქუვეითი – მეფობს ემირი ჯაბერ ალ-აჰმედ ალ ჯაბერ ას საბაჰი, 1977 წლიდან.
20. ლიხტენშტეინი – თავადი ჰანს ადამს II, 1989 წლიდან.
21. ლუქსემბურგი – დიდი ჰერცოგი ჰანს II ნასაუ ტახტზე ავიდა 2000 წელს.
22. მალაიზია – 73 წლის მონარქი რაჯა ტუანკუ სიედ სირაჯუდინ იბნ ალ მარჰუმ სუედ ბუტრა ჯამალუაილი ტახტზე ავიდა დაახლოებით 2002 წელს. 73 წლის სალაჰუდინ აბდულ აზიზ შაჰი წარსულში იყო სელანგორას შტატის სულთანი.
23. მაროკო – მეფობს ჰასან II, 1961 წლიდან.
24. მონაკო – თავადი ალბერ II, 2005 წლიდან.
25. ნეპალი – გიანენდრა ბირ ბიკრამ შაჰ დევი ტახტზე ავიდა 2001.
26. ნიდერლანდები – მეფობს დედოფალი ბეატრიქსა, 1980 წლიდან.
27. ახალი ზელანდია – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
28. საუდის არაბეთი – მეფობს ფაჰდ იბნ აბდ ალ-აზიზ ას საუდი, 1982 წლიდან.
29. სეაზილენდი – მეფობს მსვატი III, 1986 წლიდან.
30. სენტ ვინსენტი და გრენადინები – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
31. სენტ-ქიტისი და ნევისი (სენტ ქრისტოფერი და ნევისი) – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
32. სენტ-ლუსია – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
33. სოლომონის კუნძულები – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
34. ტაილანდი – მეფობს ჰუმიჰონ ადულაიდეტი (რამა IX), 1946 წლიდან.
35. ტონგა – მეფობს ტაუფაჰაჰუ ტუპოუ IV, 1965 წლიდან.
36. ტუვალუ – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
37. შვედეთი – მეფობს კარლ XVI, ჰუსტაჰი, 1973 წლიდან.
38. იამაიკა – მეფობს დედოფალი ელისაბედ II, 1952 წლიდან.
38. იაპონია – მეფობს იმპერატორი აკიჰიტო, 1989 წლიდან.
40. ბუტანი – ჯიგმე სენგე ვანგჩუკი, 1972 წლიდან.
41. ბაჰრეინი – ემირი, შეიქი ისა ბენ სალმენ ალ ჰალიფა, 1961 წლიდან.
42. არაბთა გაერთიანებული ემირატები – შეიქი სულთანი ზაიდ ბენ ალ ნაჰიანი 1971 წლიდან.

რომელი დინასტიები არსებობდა სხვადასხვა ქვეყნებში

სახელმწიფოები საგვარეულო დინასტიები

ავსტრია - უნგრეთი - გაბსბურგები, გაბსბურგ-ლოთარინგები.
ავსტრია - გაქსბურგები, გაბსბურგ-ლოთარინგები.
აულანეთი - სელევიდები, გაზნევიდები, გურიდები, დურანები.
აზერბაიჯანი - სალარიდები, საჯიდები, ელდიგიზიდები, ჯელიარები.
არაბეთი - შამიდიდები, ფატიმიდები, საუდიდები, ომაიადები, იდრისიდები,

ალდები, აბასიანები, აგლაბიდები.

ავსტრალია - უინძორები

ანტიგუა და ბარბუდა - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ახალი ზელანდია - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ბულგარეთი - საქს-კობურგ-გოთა, ასენები

ბიზანტია - პალეოლოგოსები, მაკედონელები, კომნენები, ისავერისები,
ლუკები, ანგელოსები

ბირმა - ჰაგანები

ბუხარა - მანღითები, ართარხანიდები (ჯანიდები)

ბავარია - ჰფალცები, ეელფები (ბრაუნშვიგები)

ბოსფორი - სპარტაკოიდები, არქენაქტიდები

ბარბადოსი (ცენტრ. ამერიკა) - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ბაჰამის კუნძულები - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ბაჰრეინი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ბელგია - იხ. ამჟამინდელი მონარქები. საქს-კობურგ-გოთა

ბელიზი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ბრაზილია - ბრაგანსები, კობურგ-ბრაგანსები, კობურგ-გოთები

ბრუნეი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ბრუტანი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

გერმანია - შტაუფენები, ფრანკონიელები, ჰფალცები, ჰფალცგრაფები,
ვიტელსბახები, ჰოჰენცელერები, ანგლო-საქსები, გოტორპები, ოლდენბურგები,
საქსონები. ასკანიები, ეელფები, ვიურტემბერგები, გესენები, ნასაუები.

გრენადა - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

თამარისა და ლაშა-გიორგის დროინდელი მონეტა

დანია - გლიუქსბურგები, ოლდენბურგები, შლეზვიგ-გოლშტეინ-ზონდერბურგ-გლიუქსბურგები.

დაღესტანი - დერბენდები, დერბენდის სახანო

დასავლეთ სამოა - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

დამასკოს სახალიფო - ომეიადები

ერაყი - ქულემანები, მუზაფარიდები

ევგვიტე - ფარაონების 31 დინასტია, ტულინიდები, ატოლუმები,

პარამესვარა, მამელუკები, აიბულები, ბახრელები და ბურჯელები

ესპანეთი - ბურბონები, გაბსბურგები.

ვიეტნამი - ხო კუი ლი, ნგო, ნგუნები

ვალახეთი - ბასარაბი

თურქეთი - ხილდჯები, ყარახანიდები, სელჯუკიდები, თუმინები, აშინები.

იტალია - საეოი, საეოი-კარინიანული ხაზი, მედიჩები (ფლორენციის მმართველები)

იაპონია - სიოგუნოვები (I დინასტია), ბოკაფუ, ასიკაგა (სიაგუნოვების II დინასტია), მინამოტო.

ინგლისი - ჰანოვერები, თიუდორები, ფლინთაგენტები, ანგლო-საქსები, საქს-კობურგ-გოთა, ნორმანები, ლენქასტერები, უინძორები, იორკები, ანჟუები

ინდიელი ტომები (ამერიკა) შიუ, კოკომები

ინდოეთი - ხოისალა, სატავაჰანები, რაშტრაკუტა, მაურები, იადავეები, ჰარიანტა, სუნგა, ბიჯაპური, პალავეები, გუპტები, ტუვლაკიდები, ნანდა, ადილ-შაჰები, ბაბურიდები (მოგოლები), თემურიდები, კხეტრები, ჩოლა,

ირანი - შელადიანები, ყაჯრები, ფექლევიანები, ტაპირიდები, საფარიდები, სელევკიდები, ზენდები, ბუიდები, სასანიანები, აქემენიდები, სეფევიდები, არშაკიდები

იაპიკა - (იხ. ამჟამინდელი მონარქები)

იორდანია - (იხ. ამჟამინდელი მონარქები.)

იუგოსლავია - კარაგეორგევიჩები, პეტროვიჩ-ნეგოშები

კორეა-ლი.

კორეა (სამხრეთ) დედაქალაქი სეული (იხ. ამჟამინდელი მონარქები),
კორიო

კამბოჯა - იხ. ამჟამინდელი მონარქები, კმეტრები

კატარი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

კუვეიტი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

კილიკია - რუბენიდები.

ლიტვა - იაგელონები, რაპივილები

ლიბანი - ბიპაბელები

ლიდია - ჰერაკლიდები, მერამნიდები

ლესოტა - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ლიხტენშტეინი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები, ლიხტენშტეინები

ლუქსემბურგი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები, ნასაუები

მევერანახრა (შუა აზია) - სამანიდები

მაროკო - მარინიდები

მაკედონია - ანტიგონიდები, ტემენიდები

მონღოლეთი - ჰულაგუიანები (ილხანები), იუანები, ჩინგიზიდები,

ჩაღათელები

მალაიზია - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

მანჯურია - ცინ-ები

მონაკო - გრიმალდები

ნორვეგია - გლიუქსბურგები, შლეზვიგ-გოლშტეინ-ზონდერბურგ-
გლიუქსბურგი

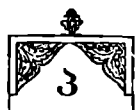
ნეპალი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები

ნიდერლანდები - იხ. ამჟამინდელი მონარქები, ორანსი-ნასაუები

ოსმალეთი (თურქეთი) - ოსმანები

ომანი - იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში.

პოლონეთი - პიასტები, იაგელონები

პარმა, პიჩენცო (იტალია) - ფარნეზე

პორტუგალია - ბრავანსები, ავისიელები

პერგამი - ატალიდები, ატრიდები

პაპუა (ახალი გვინეა) - იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში.

რუსეთი – რომანოვები, რიურიკები, გოლშტეინ – გოტორპული ხაზი
რომი – ფლავიუსები, სევერუსები, კლავდიუსები, იულიუს-კლავდიუსები,
ანტონინები, არშაკიდები.

რუმინეთი – კოპენცელერ-ზიგმარენები

რომის საღვთო იმპერია – კურფიუსტები, საქსონები, ფრანკონიელები

საღვთო რომის იმპერია – იხ. რომის საღვთო იმპერია

სარდინია – სავოი

სპარტა – ერაპონტიდები, აგიადები, ატარიდები

სომხეთი – სელევკიდები, კეირიკიადები, ერვანდუმები, ბაგრატიდები,

არშაკუნიანები

საქართველო – ფარნავაზიანები, შავლიანები, ჯაფარიანები (თბილისი),
ბაგრატიონები

სერბია – ობრენოვიჩები, ნემანიჩები, კარაგეორგევიჩები

საბერძნეთი – გლიუქსბურგები, ტემენიდები, ალკმენოიდები (ათენი), ანტიგონიდები,
ეკიდები (ეპირი), მერმანიდები, შლეზვიგ-გოლშტეინ-ჰონდერბურგ-გლიუქსბურგები

საფრანგეთი – ორლანელები, ორლანელთა სახლი, ლოთარინგები, კაპეტინგები, ვალუა,
ბონაპარტები, ბურბონები, ბურბონები და ორლანელები, ორანსკები

საუდის არაბეთი – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

სენტ. ვისენტე და გრენადინები – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

სენტ კიტსი და ნევისი – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

სენტ ლუსია – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

სვაზილენდი – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

სოლომონის კუნძულები – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

ტუნიზი – ჰუსაინიდები, ჰაფსიდები

ტაილანდი – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

ტონგა – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

ტუვალუ – იხ. ამჟამინდელი მონარქები მსოფლიოში

უნგრეთი – ლუქსემბურგები, არჰადები

უელსი – დიეველები

უზბეკეთი – შიბანიდები

ფრანკების სახელმწიფო – მეროვინგები, კაროლინგები, ვეტინები.

ყირიმის სახანო - გირგები

შირვანი - ქესრანიდები, მაზიალიდები (შირვანი), ღერბენდები

შეცია - ეაზა, ბერნაღოტები

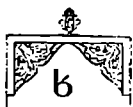
შოტლანდია - სთიუარდები

ჩერნიგორია - ნეგოშები

ჩეხია - პრეემისლოვიჩები, ლუქსემბურგები

ჩინეთი - ჯოუ (დასავლეთი სამეფო) ჯოუ (აღმოსავლეთი სამეფო), ცინ, ვეი, ოუანები, ლიო, ლუ, მანი, მინი, სია, სუი, სუნი, ტანი, შანი, ცზიანები, ცი, ხანი

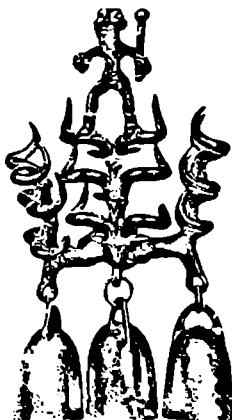

ხორვატია - ტრაპიძოროვიჩები, კარაგეორგევიჩები

ხვარაზმა - ხვარაზმშაჰები

ჰოლანდია - სტატჰაურელები

ზოგიერთი ქვეყნის ეროვნული და მონარქიული დღესასწაული

1. ავსტრია – მუდმივი ნეიტრალიტეტის პოლიტიკის გამოცხადების დღე – 26 ოქტომბერი.
2. ბელგია – მეფე ლეოპოლდ I გამეფების დღე – 21 ივლისი.
3. გერმანია – გაერთიანების დღე – 3 ოქტომბერი.
4. დანია – დედოფლის დაბადების დღე.
5. გაერთიანებული სამეფო – დედოფლის დაბადების დღე.
6. ესპანეთი – ესპანელი ხალხის დღე – 12 ოქტომბერი.
7. ირლანდია – წმინდა პატრიკის დღე – 17 მარტი.
8. იტალია – რესპუბლიკის გამოცხადების დღე – 2 ივნისი.
9. ლუქსემბურგი – დიდი ჰერცოგის დაბადების დღე.
10. მალტა – დამოუკიდებლობის დღე – 21 სექტემბერი.
11. ნიდერლანდები – დედოფლის დაბადების დღე.
12. ნორვეგია – კონსტიტუციის დღე – 17 მაისი.
13. საბერძნეთი – დამოუკიდებლობის დღე – 25 მარტი.
14. სან-მარინო – ეროვნული დღე – 3 სექტემბერი.
15. საფრანგეთი – ბასტილიის აღების დღე – 14 ივლისი.
16. ფინეთი – დამოუკიდებლობის დღე – 6 დეკემბერი.
17. შვეიცარია – კონფედერაციის შექმნის დღე – 1 აგვისტო.
18. შვედეთი – შვედეთის დროშის დღე – 6 ივნისი და მეფის დაბადების დღე.
19. თურქეთი – რესპუბლიკის გამოცხადების დღე – 29 ოქტომბერი.
20. ინდოეთი – დამოუკიდებლობის დღე – 15 აგვისტო და რესპუბლიკის დღე – 26 იანვარი.
21. მალაიზია – მალაიზიის ფედერაციის შექმნის დღე – 31 აგვისტო.
22. ნეპალი – მეფის დაბადების დღე.
23. ჩინეთი – სახალხო რესპუბლიკის გამოცხადების დღე – 1 ოქტომბერი.
24. ეგვიპტე – რესპუბლიკის გამოცხადების დღე – 23 ივნისი.
25. ნიგერია – დამოუკიდებლობის დღე – 1 ოქტომბერი.
26. აშშ – დამოუკიდებლობის დღე – 4 ივლისი.
27. კანადა – კანადის დღე – 1 ივლისი.
28. მექსიკა – დამოუკიდებლობის დღე – 16 სექტემბერი.
29. ავსტრალია – ავსტრალიის დღე – 26 იანვარი.
30. იაპონია – იმპერატორის დაბადების დღე.
31. რუსეთი – დამოუკიდებლობის დღე – 12 ივნისი.
32. უკრაინა – დამოუკიდებლობის დღე – 25 აგვისტო.
33. ბრაზილია – დამოუკიდებლობის დღე – 7 სექტემბერი.

34. ირანი - რევოლუციის დღე - 11 თებერვალი.
35. ესტონეთი - დამოუკიდებლობის დღე - 25 თებერვალი.

ზოგიერთი ქვეყნის ეროვნული ვალუტა

- ავსტრალია - ავსტრალიური დოლარი.
ავსტრია - ავსტრიული შილინგი.
ალჟირი - ალჟირის დინარი.
ანგოლა - კვანზა.
ანდორა - ფრანგული ფრანკი.
ანტიგუა და ბარბუდა - აღმოსავლეთ კარიბული დოლარი.
არგენტინა - არგენტინის პესო.
ავღანეთი - ავღანი.
ბაჰამის კუნძულების თანამეგობრობა - ბაჰამის დოლარი.
ბანგლადეში - ტაკა.
ბელგია - ბელგიური ფრანკი.
ბულგარეთი - ლევი.
ბოთესანა - პულა.
ბრაზილია - კრუზეირო.
ბრუნეი - ბრუნეის დოლარი.
გაერთიანებული სამეფო - ფუნტი სტერლინგი.
უნგრეთი - ფორინტი.
ვენესუელა - ბოლივარი.
გამბია - დალასი.
განა - სედი.
პონდურასი - ლემპირა.
საბერძნეთი - დრაკმა.
დანია - დანიური კრონა.
ეკვიპტე - ეკვიპტური ფუნთი.
ზაირი - ზაირი.
ზამბია - ზამბიური კვანა.
ზიმბაბვე - ზიმბაბვეს დოლარი.
ისრაელი - ახალი შეკელი.
ინდოეთი - ინდური რუპია.

ინდონეზია - ინდონეზიური რუპია.

ირანი - რიალი.

ირლანდია - ირლანდიური ფუნთი.

ისლანდია - ისლანდიური კრონა.

ესპანეთი - პესეტა.

იტალია - ლირა.

კანადა - კანადის დოლარი.

ჩინეთი - იუანი.

კვიპროსი - კვიპროსის ფუნთი.

კოლუმბია - კოლუმბიური პესო.

სამხრეთ კორეა - ეონა.

ქუვეითი - ქუვეითის დინარი.

ლესოთო - მალოთი.

ლუქსემბურგი - ლუქსემბურგის ფრანკი.

ლიხტენშტეინი - შვეიცარიული ფრანკი.

მალაიზია - რინგიტი.

მალტა - მალტის ფუნთი.

მაროკო - დირჰამი.

მექსიკა - მექსიკის პესო.

მონაკო - ფრანგული ფრანკი.

მონღოლეთი - ტუგრიკი.

ნიგერია - ნაირა.

ნიდერლანდები - გულდენი.

ახალი ზელანდია - ახალზელანდიური დოლარი.

ნორვეგია - ნორვეგიული კრონა.

არაბთა გაერთიანებული ემირატები - დირჰამი.

პაკისტანი - პაკისტანის რუპია.

პოლონეთი - ზლოტი.

საქართველო - ლარი

პორტუგალია - ესკუდო.

რუმინეთი - ლეი.

საუდის არაბეთი - საუდის რიალი.

სვაზილენდი - ლილანგენი.

სირია - სირიის ფუნთი.

სინგაპური - სინგაპურის დოლარი.

აშშ - დოლარი.

ტუნისი - ტუნისის დინარი.

თურქეთი - თურქული ლირა.

გერმანია – მარკა.

ფილიპინები – ფილიპინების პესო.

ფინეთი – ფინური მარკა.

საფრანგეთი – ფრანგული ფრანკი.

შვედეთი – შვედური კრონა.

ეთიოპია – ეთიოპიის ბირი.

სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა – სამხრეთ აფრიკული რენდი.

იაპონია – იენი.

რუსეთი – რუბლი.

სომხეთი – დრამი.

უკრაინა – გრინვა.

აზერბაიჯანი – მანათი.

ჩილე – ჩილეს პესო

შვეიცარია – შვეიცარიული ფრანკი

მსოფლიოს უმსხვილესი საფინანსო ცენტრებია: ლონდონი, ნიუ-იორკი, ტოკიო, ციურხიზი, პარიზი, ლუქსემბურგი, ფრანკფურტი – მაინზე, სინგაპური, ჰონკონგი, ბეირუთი.

თანამეგობრობის წევრებია:

1. ანტიგუა და ბარბუდა – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
2. ავსტრალიის კავშირი – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
3. გრენადა – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
4. იამაიკა – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
5. ლესოთო – სახელმწიფოს მეთაურია მეფე ლეთზია III.
6. მალავი – რესპუბლიკა.
7. მალაზია – სახელმწიფოს მეთაურია სულთანი ტუანკუ ჯააფარ აბდულ რაჰმანი.
7. ახალი ზელანდია – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
8. პაპუა-ახალი გვინეა – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
9. სენტ კიტსი და ნევისი (სენტ-ქრისტოფერი და ნევისი) – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
10. სენტ ლუსია – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
11. სოლომონის კუნძულები – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.
12. სეაზილენდი – სახელმწიფოს მეთაურია მეფე მსვატი III.
13. ტონგა – სახელმწიფოს მეთაურია მეფე ტაუფააპაუ ტუპოუ IV.

14. ტუვალუ – სახელმწიფოს მეთაურია დედოფალი ელისაბედ II.

15. დასავლეთ სამოა – სახელმწიფოს მეთაურია ზელმბლვანელი მალიეტოა ტანუმაფილი

II.

თანამეგობრობაში შედის ასევე დიდი ბრიტანეთის, ავსტრალიის და ახალი ზელანდიის კოპერციულ სისტემაზე დამოკიდებული ტერიტორიები.

„ბარქლეიზ ბენქი“ – გაერთიანებული სამეფო

„ნეშნლ უენსთმინსთერ ბენქი“ – გაერთიანებული სამეფო

„სოსიეტე ეენერალი“ – საფრანგეთი

„დრეზდენ ბანკი“ – გერმანია

„ბენქ ოვ ჩაინა“ – ჩინეთი

„იუნიონ ბენქ ოვ სუითზერლენდ“ – შვეიცარია

„კომერცბანკი“ – გერმანია

„ჩეიზ მენჰეთენ ქოორფორეიშნ“ – აშშ

„ბანკა ნაციონალე დელ ლავორო“ – იტალია

„ნიპონ კრედიტ ბენქი“ – იაპონია

„მიდლენდ ბენქი“ – გაერთიანებული სამეფო

„ამსტერდამ-როტერდამ ბანკ“ – ნიდერლანდები

„როიალ ბენქ ოვ ქენადა“ – კანადა

„როსსელზოზბანკი“ – რუსეთი

„მოსბიზნესბანკი“ – რუსეთი

გვირგვინი

ამეფო გვირგვინი უზენაესია სამეფო რეგალია. თუ სკიპტრა, იგივე კვერთხი წარმოადგენს მიწაზე მსუფვე ძალამოსილებას, გვირგვინი ზენა სამყაროსთან, ღმერთთან არის მიმართებული, ამიტომ აბრწყინებენ მას ძვირფასი თვლებით და ქრისტეს ჯვრით. იგი იმ ადგილას თავსდება, სადაც სულის არსებობას ეარაუდობენ ძველი ბერძენი ფილოსოფოსები. ეს თავია და სხეულის სიმბოლიკაშიც იგი ზეცას ეკუთვნის.

გვირგვინს გააჩნია უამრავი სიმბოლური სახე და მათ შორის უპირველესად იგი უფლის ხატებაა ქრისტიანულში, წარმართულში მზის მარაგანდღია. სამოქალაქო და საეკლესიო ფორმით ქორწინების დროს, სიყვარულის შეერთების და მათი ბედნიერების სახეა, ამიტომ არის, რომ ცხოვრებაში ერთხელ ყველას უწევს მისი თავსაბურთო მეფობა და დედოფლობა. გვირგვინი – კაცობრიობის სიმაღლე და ნეტარებაა, რომლის საშუალებით მყარდება კაცობრი ღმერთთან.

გვირგვინში შეერთებულია რწმენა, ზნეობა, თავისუფლება ღირსება, სიკეთე, თავგანწირვა და სიმაჰაცე სიკეთისა და სამართლიანობისათვის.

აი, რას ამბობს უპირფასესი მამულიშვილი და მუდამ საქართველოზე მოფიქრალი ვახუშტი: ქართველთა წესზე და მათი საგნებთან დამოკიდებულებაზე: „... წესი მთავართა იყო გვარი და შთამომავლობა, ქართლოსიანობა და პატივი მისი. ზოლო უკეთუ მეფისა წესსა შინა იყო იგი...“

ზოლო აზნაურსა აქენდა გვარი და ჩამომავლობა, და სიმაგრე რაიმე მათა ანუ ზართა, და დაბნები და ძალედის გამოსვლა მარჯაფითა, კარავითა და მათითა განწყობილებითა და თვინიერ ამასა არა იწოდებოდა აზნაურად...“

ამ პატარა მონაკვეთშიც იგრძნობა ძალა და რიგობა ზნეობისა და რელიგიისა, პატივი წინაპართა და მომავლის მხნეობა ძველზე დაყრდნობით.

გვირგვინთან დამოკიდებულება კაცობრიობის ყველა ნაწილს ჰქონდა ერთნაირი, იმ ნიშნით, რომ ის იყო საკრალური. ძველი ეგვიპტის ზედა მხარედ წოდებული სამეფო ხელისუფალნი ატარებდნენ თეთრი ფერის შვეიწროებულ და წაგრძელებულს, მუზარადის მსგავსს, ქვემო ეგვიპტეში იყო წითელი ფერის, თხემის მხარეს ამალღებული, ცილინდრული ფორმის, თხემური ნაწილიდან დიაგონალურად აღმართული, ბოლოსაკენ დახვეული წნელით. ძვ. წ. 3100 წელს ფარაონმა მენესმა გააერთიანა ზემო და ქვემო ეგვიპტე და ასე შეიქმნა ერთი მთლიანი ეგვიპტე, სადაც გვირგვინის ფერებიც და სიმბოლიკებიც შეერწყა ერთმანეთს.

მეფედ კურთხევის მისტიკაში გვირგვინის თავზე დადგმა იყო, ყველაზე საკრალური და ამალღებული ნაწილი კურთხევის ჩატარებისა და სრულყოფისათვის, ამის შემდეგ ბუნებრივად ზდებოდა სკიპტრის ანუ კვერთხის მიღება მეფეზე, რაც ცასთან (გვირგვინთან) და მიწაზე (კვერთხთან) ერთად უზენაესობას ნიშნავდა.

ეგვიპტურმა სამეფო რეგალიებმა უამრავი სამეფო გვირგვინი შემოგვინახა, რომელთა

შორის განსაკუთრებული ტუტანშამონის, ნეფერტიტის და რამზეს II-ის გვირგვინები. თავის ფორმით ყველა თავის განვითარების ხაზს მიანიშნებდა. მაგალითად ნეფერტიტის გვირგვინი – დიადემა, თავის წაგრძელებით მეტყველებს მაღალი სულიერების ხაზზე და სავარაუდოა, რომ იგი იყო სასულიერო გვირგვინის შთამომავალი. მუზარადის მსგავსი – საბრძოლო და მხედართმთავრულ მიდრეკილებებზე მეტყველებს. ნაჭრის გვირგვინი, ისეთი როგორც დავით აღმაშენებელს ჰქონდა, ლაპარაკობს, რომ იგი მწვეწმბთავარია და თავის ხალხის მწესად არის მოვლენილი. წარმართულ ეპოქაში, მეფენი უმეტესად მწვეწმის საქმიანობიდან ირჩეოდა, სადაც თავიდანვე დაეანებული იყო აზრი, ხალხის მსახურებისა.

აქადის მეფეს, სარგონს, თმის ვარცხნილობა შეხამებული ჰქონდა სალტესთან. ხეთების მეფეებს კონუსის ფორმის ჩაჩი-გვირგვინი ეხურათ. აშურის მეფეები, კბილანების შემოვლებული ცილინდრული ფორმის ქედებს ატარებდნენ. ამ უკანასკნელებს ყველაზე მეტი აქვთ საერთო შუა საუკუნეების პერიოდში არსებულ გვირგვინებთან. პატიოსანი თვლებით ყველაზე მეტად ალექსანდრე დიდი იყო გატაცებული გვირგვინების მოოჭვით და ამ ნიშნის შემდგომ განვითარებას მას მიაწერენ. ძველ კოლხეთში, ფულზე გამოსახული მეფეები უმთავრესად ამ სახის გვირგვინს ატარებდნენ. შეიძლება ასეთი გვირგვინების ზეგავლენა იმის შემდეგი იყო, რომ ფარნავაზს ანტიოქელმა მბრძანებელმა სელევკიდმა, გამოუგზავნა გვირგვინი. ანტიოქიაში კი, სელევკიდები ალექსანდრეს მხედარმთავრის მიერ დაარსებული სამეფო დინასტია იყო. კასტელის ნახატებში მთავარი გურიელი ამ ფორმის მონათესავე გვირგვინით არის გამოსახული. ასეთი გვირგვინები ადგას თავზე მარტივლის ღეთისმშობლის ხატის, იესოს გენეალოგიურ ხეზე გამოსახულ საქართველოს მეფეთა ბიბლიურ წინაპრებს და ვახტანგ VI-ის ორთავა ბიზანტიურ არწივს.

ბიზანტიაში გვირგვინი ეგრეთწოდებულმა სტემამ შეცვალა, სავარაუდოდ, მის ზეგავლენაც ღიდა შუა საუკუნეების ევროპაში. იუსტინიანეს და რავენის წმინდა ვიტალის სტემა მოზაიკაზე გამოსახული და მარგალიტებით მორთულ ოქროს სალტეს წარმოადგენს. ბიზანტიის შემდგომი იმპერატორები უფრო მდიდრული გვირგვინებით არიან ხელდასმული, რომლებსაც წინა მზარეს ჯვარი ადგას, ქვედა ნაწილში კი, ღაწვების გასწვრივ, ძვირფასი ქვებით მორთული ორი საკიდარი ეშვება (ე. წ. კატასიესტა). სტემას ქვევიდან ქსოვილი აქვს ამოღებული. სალტეს მინანქრებით ამკობდნენ. ქართველი მეფეები ფრესკებზე სწორედ სტემას ტიპის, კატასიესტით არიან შემკულნი. სტემასთან ერთად, კიდევით გადამებული, ფირფიტებით შეკრული გვირგვინებიც გვხვდება. მაგ. ლეონ მეფე გრემის მთავარანგელოზთა ეკლესიის ფრესკაზე და დავით რუსუდანიძე გელათის ღეთისმშობლის ფრესკაზე.

დასავლეთ ევროპაში იმპერატორის შეილები და უმაღლესი სასულიერო პირები ხმარობდნენ გვირგვინს, რომელსაც „სტეპანოს“ უწოდებდნენ.

ქრისტიანულ პერიოდში სტემაზე დაიწვეს მცენარეული ორნამენტის შრომანის, ნიახურის, მარწყვის და სხვა ფოთლების სტილიზებული გამოყენება, რაც სიმბოლურად აღნიშნავდა ზოდატყველი სისტემიდან გამოდინარე მეფე – სახელმწიფოთა ბუნებას. შრომანი დამკვიდრდა ინგლისსა და საფრანგეთში, სადაც იგი სამეფო და საუფლისწულო საკუთრებას წარმოადგენდა, თუმცა შრომანს იყენებდნენ ბოჰემიის და ტოსკანის სამეფოშიც. საქართველოში შრომანებით იყო მორთული ყინწისის XIII საუკუნის ფრესკები. იქნებ აქედან იღებს კონსტანტინე

გამსახურების შთაგონება, როდესაც დედისიმედს ეელის შრომანას და ყინწყისის მჭმუნარე ანგელოზს ადარებს. შრომანებით არიან გამოსახული 1640 წლით დათარიღებულ ჭედურ ხატებზე ლევან II დადიანი და მისი მეუღლე.

სტემას ანუ საღატეს ფორმის გვირგვინებს, შემდგომში მომრგვალებული რკალები დაემატა და ქვევიდან ზავერდის ქედ-სარჩული ამოედო.

ზოგადად გვირგვინების სამეფო რეგალიების ყველაზე უხე ბაზად ბიზანტია მიღებული და მათი ზეგაყვანა მეტად დიდი იყო მთელ შემდგომდროინდელ ევროპაში. გვირგვინებს სახელმწიფო გერბშიც გამოსახავდნენ და ეს დამოუკიდებელი ცალკე სუვერენიტეტის მქონე პოლიტიკური ერთეულის მანიშნებელია, რომ ის ღმერთის მიერ შექმნილი ქვეყნის და ასევე უზენაესის მიერ არის ხელდასხმული.

დავით წინასწარმეტყველი და მისი შვილი მეფე სოლომონი ენეციის სან მარკოს მოზაიკაზე და დავით აღმაშენებელი სინას მთის წმინდა გიორგის სატზე იდენტური გვირგვინებით არიან გამოსახულნი. ერთნაირი გვირგვინებით არიან გამოსახული იმერეთის მეფე ბაგრატ III, დავით აღმაშენებელი, გელათის ღვთისმშობლის ფრესკაზე (XVI ს) და ბულგარეთის მეფე ალექსანდრე. პეტრიწინის მონასტრის საძვალის ფრესკაზე. ასეთი დახურული ტიპის გვირგვინის თავით შემოსვა, მეფეთა განსაკუთრებული მდგომარეობა იყო და ყველას არ ჰქონდა ამის უფლება. ამ პერიოდის უცხო წყაროები ბულგარეთს და საქართველოს იმპერიებად მოიხსენიებენ და იქნებ ეს უნდა ნიშნავდეს სხვა მეფეთა შორის უფრო მეტ უფლებას ან ზევით დგომას.

კარლოს მელიტი, როდესაც წმინდა რომის იმპერატორი გახდა, საერანეთის იმპერატორების სამოსი (მეწამული ფერის მანტია და წითელ ფერის წულები) და გვირგვინი გადაიღო, ამავე რეგალიებს ეთაყვანებოდა ბერძენი დუკები.

გვირგვინის ტარება იმდენად მიმზიდველი იყო, რომ გვიანი შუა საუკუნეებში დიდებულთა რეგალიაც შეიქმნა, რამაც გამოიწვია გვირგვინთა შორის იერარქია და რანგები. ეს კარგად ჩანს კასტელისეულ გურიელის გვირგვინში. საქართველოში არსებობდა სამეფო სადღესასწაულო გვირგვინი, რომელსაც ძალზე იშვიათად და საეკლესიო ზეიმებში ხმარობდნენ, ასევე ხშირად მოსახმარი გვირგვინი ქედსარჩულით, რომელსაც ბევრი ჰქონდა შემოვლებული. ბევრიანი გვირგვინი მონომახის სამეფო თავსაბურს ენათესავება და რუსული ზეგაყვანით უნდა იყოს შემოსული.

არსებობდა გვირგვინის შემდეგი სახეობები საიმპერატორო, სამეფო, დიდი მთავრის, მთავრის (შუა თავადი): (Grand duce – ფრანგული, Gro hersog – გერმანული, Erzherzog – ავსტრიული); ერისთავის ანუ დიდი თავადის (Duce – ფრანგული, უკ – ინგლისური, Herzog – გერმანული); შუა თავადის (Prince – ფრანგული, Furs – გერმანული); თავადის (Markghaf – გერმანული, Margus – ფრანგული, Marsguess – ინგლისური); ტახტის აზნაურის (Conte – ფრანგული, Eart – ინგლისური, Graf – გერმანული); შუა აზნაურის (Freihezz – გერმანული, Baron – ზოგადად ევროპაში); აზნაურის (Chevalier – ბელგია. Chaballero – პირენეებზე) და სხვა საეკლესიო პირთა გვირგვინები.

ევროპის (რუსეთი, საფრანგეთი, ავსტრია-გერმანია, საძარტველო) იმპერატორთა გვირგვინები

ერმანიის იმპერატორები საკუთარ გვირგვინებს გერბზეც გამოსახავდნენ. ეილქელმ I-ის, „მეორე რაიხის“ შექმნის დროს, სამეფო კურთხევისათვის შექმნილი გვირგვინი, წაგავდა კარლოს მაგნუსის გვირგვინს. ახალი გვირგვინის შექმნა განაპირობა, რომ კარლოსი ავსტრიის ტერიტორიას ფლობდა 1806 წელს, საღვთო რომის იმპერიის დაშლის შემდეგ, 1870 წელს, გაერთიანებული გერმანიის იმპერია რომსა და სამხრეთ ტერიტორიას აღარ მოიცავდა. და ბოლოს საუკუნეების მანძილზე საღვთო რომის იმპერიის ტახტზე მხოლოდ პაპსურგთა ავსტრიული დინასტიის წარმომადგენლები იხსდნენ. მკვლევართა მტკიცებით კი, ამ გვირგვინებმა დასრულება მხოლოდ გერბებზე გამოსახვის დროს მიაღწიეს. საგნობრივად კი გვირგვინი წარმოადგენს ბრილიანტის თვლებით მოოჭვილ ოქროს. დიდ ფირფიტებზე სამ-სამი ჯვარია, მცირეებზე კი ერთთავიანი არწივები. დიდი ფირფიტების უკანა მხრიდან ამოძვალად, ოქროთი დაფერილი რკალები სამეფო ვაშლის ქვეშ ერთდებოდა.

კარლოს მაგნუსის გვირგვინი მე-10 საუკუნეში შეიქმნა გერმანიის მეფისა და საღვთო რომის იმპერატორ ოტონ I-სათვის. ეს გვირგვინი რვა ოქროს ფირფიტისგან შედგება და მართული მარგალიტებით და ძვირფასი ქვებით, ფრონტალური ფორმის ორი მომცრო ფირფიტას, მარგალიტებით და საფირფიტო, მინაქრით შესრულებული ფიგურები ამშვენებს. წინა ფირფიტას ზევიდან ჯვარი ამშვენებს, რომლის ფუტესაც უერთდება რკალი წარწერით: „Chuoh-dradus Der gratia Romanorum jmperator augustus“. ამ გვირგვინით 1027 წელს იმპერატორად ეკურთხა კონრად II და რკალი და წარწერაც მაშინ უნდა შექმნილიყო.

ავსტრიის საიმპერატორო გვირგვინი შეიქმნა 1662 წელს საღვთო რომის იმპერატორ რუდოლფ II-ისათვის, როგორც ე. წ. სამინაო, ხშირად მოსახმარი გვირგვინი, 1806 წლიდან კი ახლად წარმოქმნილი ავსტრიის იმპერიის გვირგვინად გვევლინება. სალტეზე ძვირფასი ქვებით მოჭვდილი რვა ორნამენტური შროშანია გამოსახული, რომელთა შორისაა მარგალიტებით კიდევებორთული შუაზე გახსნილი, ბრილიანტებით მორთული რკალით ორად გაყოფილი მიტრა. ჯვარი სამეფო ვაშლის ნაცვლად დაუმუშავებელ საფირონს ადგას თავზე. ვაშლი სიმბოლურად ნიშნავდა გვირგვინში სამყაროს საწყისს, რადგან ევამ ადამი ცნობადის ხის, ვაშლის კბით აცდუნა. გვირგვინის ბოწეულის ქუდ-სარჩული აქვს გამოკრული.

საფრანგეთის საიმპერატორო გვირგვინი ნაპოლენ ბონაპარტისათვის შეიქმნა და წარმოადგენს სალტეს, რომელზეც რვა არწივი და რვა პალმის ტოტია განლაგებული.

რუსეთის საიმპერატორო გვირგვინი – რუსეთში პირველი ევროპული ტიპის გვირგვინია, რომელიც 1724 წელს ეკატერინე I-ისათვის დაამზადეს. ამ გვირგვინით აკურთხეს ეკატერინე II-ე. მან გვირგვინის გამოყოფი რკალი დიდი ღაღით მოართვევინა და თავზე ბრილიანტის

ჯვარი დაადგმევინა. ანა იოანეს ასულის კორანაციისათვის ამ ტიპის, მაგრამ უფრო დიდი ზომის მდიდრული გვირგვინი დაამზადეს. მის რკალზე პეტრე II-ის გვირგვინიდან ამოღებული ლალი მიათავსეს. ამ გვირგვინს პოლონურს უწოდებენ და რუსეთის სახელმწიფო გერბში შემავალ პოლონეთის სამეფოს გერბის თავზე გამოსახავდნენ. ეკატერინე II-ემ საიმპერატორო კარის ოქრომჭედელს, პოზიუს, ახალი გვირგვინი შეუკეთა, რომლის მორთვასაც 58 ძალიან დიდი, 4878 პატარა ბრილიანტი, დიდი ლალი და 75 დიდი მარგალიტი დასჭირდა. გვირგვინი წარმოადგენს უფოთლებო და უკბილანო სალტეზე მორგებულ მიტრას და ავსტრიული გვირგვინის მიტრას უახლოვდება, მაგრამ შესრულების მანერით და პომპეზურობით ბევრად უფრო აღმატებული. პავლე I-ისათვის გვირგვინი გააგანიერეს და 75 მარგალიტი 45 უფრო დიდი მარგალიტით შეცვალეს. ამ გვირგვინით ეკურთხა ყველა მომღვწეო იმპერატორიც.

სამეფო გვირგვინები ფორმის მიხედვით, ზოგადად ორი სახისაა: ღია სამეფო, სალტეზე მოთავსებული რვა ფოთლით და რვა მარგალიტით. ფოთლებიდან გამოსული რკალები სამეფო სფეროს ქვეშ ერთდება და დახურულია, რომელიც წააგავს ღიას, მაგრამ შიგნიდან ამშვენებს ხაერდის ქუდსარჩული. რის გამოც ჰქვია კიდევაც დახურული.

საქართველოს სამეფო გვირგვინი, 1708 წლით დათარიღებული ნინოწმინდის სიგელზე გამოსახულ კახეთის მეფეთა ნაწილს სპარსულ ყაიდაზე აქვს გამოსახული და ბუმბულებით გაწყობილი გვირგვინები ახურავს. ნაწილს კი, მაგალითად თეიმურაზ I-ს, ალექსანდრე მეფეს და ლევან მეფეს, მცენარეული ფოთლების ორნამენტით, ურკალებო, ღია გვირგვინებით აქვთ მორთული. ქართლის მეფე გიორგი XI-ის გერბზე რკალებით დახურული ღია ტიპის გვირგვინია გამოსახული. ქართლის მეფე ქაიხოსროს გერბზე შრომანებიანი, მარგალიტებით მორთული რკალებით გადახურული და პერალდიკური სიმბოლიკის თვალსაზრისით ძალზე საინტერესო გვირგვინია გამოსახული. ერეკლე II-ის ჭედურ გერბზე, შრომანების ნაცვლად, მარწყვის ფოთლებიანი გვირგვინია გამოსახული. ამ გვირგვინის ახლობელია ის გვირგვინი, როდესაც პავლე I-ისათვის შეიქმნა ეგრეთწოდებული ქართული გვირგვინი, რომელიც რუსეთიდან საქართველოში კი არ შემოვიდა, არამედ საქართველოდან რუსეთში წაიღეს პავლე I-ის მეფედ კურთხევისათვის. საქართველოს გვირგვინი რუსეთის საიმპერატორო არწივის ფრთაზე გამოსახულ საქართველოს სამეფოს და ტფილისის გუბერნიის გერბებში ასეთივე სახით გვხვდება, თუმცა, აღწერებში მას შიგნიდან შავი ხაერდის ქუდ-სარჩული ამშვენებს.

ინგლისის სამეფო გვირგვინი წარმოადგენს – სალტეზე ოთხ შრომანს და ოთხი თათის (ბოლნური ჯვრის სახელწოდება დასავლეთში) ფორმის ჯვარს.

საფრანგეთის სამეფო გვირგვინი – სალტეზე რვა შრომანია, რომელთაგანაც აღმოცენებულია რვა რკალი შრომანის ქვეშ, ერთმანეთთან შეხვედრით.

უნგრეთის წმინდა სტეფანეს (უნგრეთის პირველი ქრისტიანი მეფე) გვირგვინი განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია. ეს გვირგვინი შეიქმნა XI საუკუნის ბოლოს, რომის პაპის სილვესტრე II-ის მიერ, მეფე სტეფანესათვის ნაბოძებ სემისა და 1072 წელს ბიზანტიის იმპერატორ მიხეილ VII-ის მიერ გეზა II-ისათვის ნაბოძებ, ასევე ბიზანტიური ტიპის ღია გვირგვინის შერწყმით. ეს გვირგვინი ერთ-ერთი მათაგანია, რომელმაც კარლოს დიდის გვირგვინთან ერთად ჩვენამდე მოაღწია პირვანდელი სახით და ძალზე ახლოს დგას დავით

აღმაშენებლის გვირგვინთან, როგორც მხატვრული სახით, ასევე ფორმით, ეპოქის საერთო ნიშნებით და ავსტრიის ერცჰერცოგის გვირგვინთან, რომლის ყურყუმის ქუდის ძირზე რვა კბილანა და სფეროს ქვეშ მოთავსებული ოთხი რკალია.

საქართველოს ფეოდალურ-არისტოკრატიული იერარქია უფრო ევროპულს შეესაბამება გვირგვინებით, ვიდრე რუსეთის. სამწუხაროდ იგრძნობა, რომ არც აქ არ გაითვალისწინა რუსეთმა ქართველ დიდებულთა რვა საფეხური და ორამდე დაიყვანა. მაგალითად, დიდ მთავარსა და მცირე თავადს, ორივეს ტიტულით მოიხსენიებდა და მცირე განსხვავებით, „განათლებული“ და „ბრწყინვალე“, არადა დიდ მთავარსა და მცირე თავადს შორის კიდევ ორი საფეხური იყო დიდებული თავადი ანუ ერისთავი და შუა თავადი. ტახტის აზნაური კი, იერარქიულ კიბეზე პირდაპირ მცირე თავადის შემდეგ მოდიოდა, ყველა რანგის თავადს „ძმაო“-თი მიმართავდა, მათთან ერთად იჯდა დარბაზობის დროს და შეიძლება ითქვას, ქართველი გრანდების იერარქიას ასრულებდა, გაუთანაბრეს ცალმოგვი, აზნაურის აზნაური. რუსეთის იმპერიამ ორივე ტერმინი გააერთიანა, რითაც პირველის ამალგების და მეორის დამდაბლების ხარჯზე მცირე თავადსა და ტახტის აზნაურს შორის დისტანცია შეცვალა.

აქედან გამომდინარე, სასურველია, რუსეთამდე არსებული ქართულ-ბიზანტიურ-ევროპული იერარქიული კიბის აღდგენა ფენებს შორის, ტრადიციების გათვალისწინებით. რაც საბოლოო ჯამში დაეხმარება ქართულ პერადლიკაში არსებულ გაუგებრობას.

ქართული საზოგადოების შუა საუკუნეობრივი იერარქია ფენებს შორის ასე წარმოიდგინება:

1. გაერთიანებული საქართველოს გვირგვინი (დავით აღმაშენებლის), დიდ მთავართა გვირგვინი.
2. დადიანის გვირგვინი
3. გურიელის გვირგვინი.
4. აფხაზეთის გვირგვინი (შარვაშიძის).
5. ერისთავთა – დიდებულ თავადთა გვირგვინი.
6. შუა თავადთა გვირგვინი.
7. მცირე თავადთა გვირგვინი.
8. ტახტის – განდიდებულ აზნაურთა გვირგვინი.
9. ტახტის – შუა აზნაურთა გვირგვინი.
10. საეკლესიო-საპატრიარქო აზნაურთა გვირგვინი.
11. ცალმოგვ-თავადის აზნაურთა გვირგვინი.
12. ცალმოგვ-აზნაურის აზნაურთა გვირგვინი. მასალის წყაროდ გამოყენებული იქნა, ზაქარია კიკნაძის წერილი „გვირგვინი“.

გვირგვინი (ენციკლოპედიური განმარტება) – 1. მონარქიული ხელისუფლების სიმბოლო – ძვირფასი ლითონისაგან (უმთავრესად ოქროსაგან) დამზადებული, პატიოსანი თელებით მოჭრილი თავსამკაული. გვირგვინი სხვადასხვა ფორმისა იყო (დიადემა, ქუდი, შარავანდი, ფოთლებიანი თუ დაკბილული სალტე და სხვა.). არსებობდა ჯერ კიდევ ძველ სამყაროში (შუმერში, ძვ. ეგვიპტეში, ძვ. რომში და ა. შ.). ფეოდალურ ევროპაში XI ს-ში გვირგვინის მფლობელის ტიტულის შესაბამისად დადგინდა გვირგვინის სხვადასხვა ფორმა (საიპერატორო, სამეფო, სამთავრო, საერცოგო, საგრაფო და სხვ.).

გვირგვინს ძველ საქართველოში სხვადასხვა მოყვანილობა ჰქონდა. მისი ფორმა დროთა განმავლობაში იცვლებოდა. გვირგვინი მეფობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სიმბოლო იყო, ამიტომ მეფეს „გვირგვინისას“ უწოდებდნენ.

2. ჯვრიან-ფორიანი საქორწინო რკალისებრი სამკაული, რომელსაც ჯვრისწერის დროს თავზე ადგამდნენ დასაქორწინებელ ქალ-ვაჟს (ნეფე-დედოფალს).

მარკიზთა გვირგვინები

საფრანგეთის გვირგვინის სალტეზე ოთხი ფოთოლი და მათ შორის კბილანებზე სამ-სამად დასმული თორმეტი მარგალიტია.

მთავართა (დუკთა) გვირგვინები

ინგლისის გვირგვინთა სალტეზე რვა ფოთოლია, გვირგვინის შიგნით მოთავსებულია ქუდ-სარჩული.

ნიდერლანდების გვირგვინის სალტეზე ოთხი ფოთოლი და ამდენივე მარგალიტია. გვირგვინის შიგნით ქუდ-სარჩულია მოთავსებული.

საფრანგეთის და იტალიის გვირგვინების სალტეზე რვა-რვა ფოთოლია მოთავსებული.

დაფნის გვირგვინი კმელ მსოფლიოში

კაცობრიობის ყველა ეპოქაში გვირგვინი იყო სახელისა და დიდების სიმბოლო. უძველეს დროში ღმერთების გამოსახულებას სხვადასხვა გვირგვინით ამშვენებდნენ, მაგალითად იუპიტერის ნაირნაირი ბალახებისა და ყვავილების გვირგვინით ამკობდნენ, ზაზუსს სუროსა და უსურვაზის გვირგვინის მიუძღვნიდნენ, ქალღმერთ მინერვას — ზეთის ხილის მწვანე რტოების გვირგვინს და ა. შ. თანდათანობით ეს ჩვეულება ქურუმებზეც გავრცელდა და იმათაც გვირგვინებით ამკობდნენ. დროთა მსვლელობაში შემოიღეს საქორწინო გვირგვინი, სამელოვიარო გვირგვინი, სამეფო გვირგვინი და სხვა.

ყვავილების გვირგვინი სიხარულის სიმბოლოს მოასწავებდა. საერთოდ, ყველა გვირგვინს, დანიშნულებისა და მიხედვით თავისი სიმბოლური მნიშვნელობა ჰქონდა. მაგალითად, კვიპაროსისა და ნაძვის ხის გვირგვინი მგლოვიარობას ნიშნავდა და მას მიცვალებულთ მიუძღვნიდნენ, საქორწინო გვირგვინს თურინჯისა და სხვა ცოცხალი ყვავილებისაგან ამზადებდნენ. არსებობდა ე. წ. სამოქალაქო გვირგვინი, რომლითაც იმ ადამიანს აჯილდოებდნენ, რომელიც უბედური შემთხვევის დროს სიკვდილისაგან იხსნიდა ვინმეს. სამოქალაქო გვირგვინს მუხის ფოთლებისაგან აკეთებდნენ. იმ სამხედრო მოღვაწეს, რომელიც წარმატებით დაამთავრებდა ომს და საპატიო ზავს მიაღწევდა, ზეთის ხილის გვირგვინს მიართმევდნენ, რაც შემდეგ ზავისა და მშვიდობის სიმბოლოდ გადაიქცა.

იულიუს კეისარს ძალიან უყვარდა დაფნის გვირგვინი (დაფნის ხის წარმოშობის მითი: მუხის ღმერთმა აპოლონმა ნიმფა შეიყვარა. ნიმფას დაფნე ერქვა სახელად. დაფნეს არ უყვარდა აპოლონი და გაუბრბოდა მას. ერთხელ აპოლონი დაედევნა ნიმფას. მან იუპიტერთან მიირბინა და შეელა სთხოვა. იუპიტერმა ხელ გადააქცია მშვენიერი ნიმფა და ამ ზეს მისი საკუთარი სახელი — დაფნე დაარქვეს, რაც უძველეს დროიდან არის შემოდებული ხმარებაში, როგორც გამარჯვების და მშვიდობის სიმბოლო).

მეფის გვირგვინის ნიშნის ერთ-ერთი სახე გახლავთ ღიადებმა, რომელიც გვირგვინის როლს ასრულებდა და უფრო შუა საუკუნეებამდე იხმარებოდა. „სამეფო სამხრე“ ასე აღნიშნავს ს. ს.

ორბელიანი ღიადემას. იგი ბერძნული ტერმინია და საქართველოში ბიზანტიით შემოვიდა. თავდაპირველად ღიადემა ნიშნავდა ძვირფასი ქვებითა და მარგალიტებით გაწყობილ აბრეშუმის თავსაკრავს და იხმარებოდა გვირგვინის მაგიერ, ისე როგორც ღავით აღმაშენებელი ხმარობდა. მეფეს შემოსევისას ჯერ აცმევდნენ პოდირს, შემდეგ ბისონს, ბისონს ზემოდან ღიადემას და წამოასხამდნენ პორფირს. შემდეგ თავზე ადგამდნენ გვირგვინს, მარჯვენა ხელში მხარტმეფდნენ სკიპტრას, ხოლო მარცხენაში ქვეყნის სფეროს. გარეგნულად ღიადემა იყოფოდა ორ ტოტად, და ჩამოშვებულია ბისონის ბოლომდე, მარცხენა ტოტი ხშირ შემთხვევაში ხელზე იყო გადაგდებული, როგორც გიორგი III-ის და ბაგრატ IV-ის ფრესკულ გამოსახულებებზეა გამოსახული. ღიადემას შუაგული დაყოფილი იყო 3 განივი და 4 გრძივი უჯრედებად (სულ 12 უჯრედი). უჯრედების ცენტრში მოთავსებული იყო ძვირფასი ქვა, უმეტესად მარგალიტი, იშვიათად მარგალიტი იდაყვზეც იყო მიკერებული მაგ., ალექსანდრე I-ის ფრესკული გამოსახულებაზე. ღიადემაზე თორმეტი უჯრა ზოგადად საკრალურ ციფრს და კონკრეტულად 12 მოციქულთან სიმბოლიზირდება. ჩემს მიერ თვალთ ნახულ ღიადემებში, ღავით აღმაშენებლის ღიადემა ერთ-ერთი ყველაზე მიმზიდველია, თავისი უბრალოებით და სისადავით.

სამეფო და სახელმწიფო სიმბოლოები

აინტერესო მოსაზრებებს გამოთქვამს ბაგრატიონთა სახელმწიფო სიმბოლოებთან დაკავშირებით გრიგოლ რობაქიძე: „ბაგრატიონთა ალაში მეწამული იყო, ზოლო მას თეთრი ალი ჰქონდა შუა გულში გაწვდილი. ეს არაა ფერის შემთხვევით არჩევა. თუ ჩვენ მიუღუდებით ამ ორ ალამს ჰინდოელ „ვედანდას“ ფერის სწავლით, დაეინახავთ, რომ ბაგრატიონთა საომარი ალაში უფრო მაღლა სდგას, ვიდრე ალაში ფრანგ მეფეთა. ბაგრატიონთა ალაში გვაგონობს: მეწამული ფერით ალამის მმართველი ჯერ კიდევ შუა, ანუ ადამიანურ ფენაშია მოქცეული, როგორც მართველი ფრანგ მეფეთა ალამისა, ზოლო თანვე თეთრი ზოლით მას თითქოს მოსმული აქვს ზედა, ანუ ლეთიური ფენი. აქედანვე სჩანს ნათლად ისიც, თუ რად უწოდა ქართველმა ხალხმა თავის მწველს წმინდა გიორგი „თეთრი“.

სოლარიულ ანუ მზიურ ხანაში იერარქიული ურთიერთობა იყო დადგინებული, საკრალურ ქართულ ყოფაში ეს ურთიერთობა მაღნეულის ბუდობივითაა მოცემული. აქ მხოლოდ რამოდენიმე მაგალითი. ჩვენ ქალს ხელზე მკონით, ზოლო ლეთისმშობლის ხატს ევაბოვებით; დარბაზში ემღერით, სალოცავში ევალობთ; საერო მწერლობისათვის მხედრული შრიფტი გვაქვს, საღვთო წერილისათვის ხუცური, ადამიანს მიემართავთ ბატონს, ღმერთს უფალო.

აქედან უფლება მომდინარეობს არა ბატონისაგან, არამედ უფლისაგან. მაშასადამე, ქართულ ყოფაში უფლება საკრალური ბუნების ყოფილა და წმინდა გრაალის ძირებიც აქ უნდა ვეძიოთ. დევალთა მთაზე ისხდნენ მეფენი, მოგვითხრობს ერთი ქართული თქმულება. ისინი ცდილობდნენ ერთი ციდან ჩამოეარდნოთ ვარსკვლავი დაეჭირათ, რათა ხალხის ბედი მართებულად წაეყვანათ. თამარ დედოფალს, მეორე თქმულებით, ჰქონდა იმავე დევალის მთაზე კოშკი, საცა ერთ სკივრში ასეთი ვარსკვლავი ესვენა (ეს თქმულება მოთხრობილია ბ-ნ ტ. მარგველაშვილის ერთ გამოუქვეყნებელ შრომაში). გრაალის შესახებ ცალკე, როცა ჩემს რომანს „მცველნი წმინდა გრაალისა“ შევხებით.

არსად არცერთ ტრადიციაში არ ჩამოსხმულა ეს ცნება საკრალური მართვისა ისე ზეკაცურ, როგორც ეს არის გამოკვეთილი უგენიალეს ქართულ სახელდებაში: „ხელმწიფე“. „ხელი“ სდებს ზღვარს ადამიანს და ცხოველთა შორის. ამისათვის ხელით გადადიოდა კურთხევა ერთი ადამიანიდან მეორეზე.

მწიფე ნიშნავს: მდიდარს, უხვს, მაგარს. „ხელმწიფე“ – ამ ერთ სიტყვაში მოცემული კონცეფცია. „...რეისტორ-კონიგ“-სა პლასტიურად, რომელიც ერთადერთი ფუძე იყო მართვისა და რიგდებისა ოქროს ხანაში.

ხელმწიფე ანუ მეფე-მღვდელი გვხვდება არა მარტო მოთხრობა ქართველი ერისა, არამედ მის ისტორიაშიც.

დროშა

დროშა იყო სახელმწიფო, საზღვაო, სამეფო, სამთავრო და ზმირად სპარსალარებს, ამირსპარსალარებს, ერისთავებს და ერისთავთერისთავებსაც ჰქონდათ. ასევე სახელმწიფო და სამეფო დროშა ან ერთი იყო ან ცალ-ცალკე დროშა, რომელიც ქვეყნის ხელისუფლებისა და დამოუკიდებლობის სიმბოლო იყო და იმის ხელში გადადიოდა, ვინც პირშობის ან საანდერძო და სამემკვიდრეო კანონით სახელმწიფოს ტახტზე ავიდოდა. თამარ მეფის დროს, ბაგრატ III-ის და ღვათ აღმაშენებლის ნაქონები დროშა იყო საქართველოს სადროშო სიმბოლო. ღვათ აღმაშენებელი თავის ანდერძში ამბობს, რომ: „მივეც დროშა ჩემი სვიანი“-ო. თამარ მეფის ისტორიკოსს ამ დროშაზე აქვს ნათქვამი: „დროშა სვიანად ზმარებული გორგასლიანი და ღვათიანი“-ო. სახელმწიფოს გააჩნდა „სეფე დროშა“, რომელიც ორგვარი იყო დიდი და პატარა დროშა. დიდს განსაკუთრებულ შემთხვევაში გამოიტანდნენ, პატარას კი ღვინიდანაც სახმარებლად.

მეფის კურთხევის დროს, ბუნებრივია, მეფედ გამზადებულს, „დიდი სამეფო დროშა“ მიუძღოდა წინ და მხოლოდ ის შეჰქონდათ ეკლესიაში, დროშას გარდა ბუნისა (ტარი), ალაშისა (ქსოვილი), ჰქონდა დროშის ბუდე, ბუნიკი ანუ თავი. დროშისათვის ორი ფერი არსებობდა თეთრი და მუქი შინდისფერი. საერთოდ, მუქი შინდისფერი ღვთაებრიობის აზრის გადმოცემა და თეთრი სინათლის, რომლებზედაც ზმირად წმინდა გიორგი ან ოთხი ჯვარი იყო გამოსახული. ამათგან თეთრი ფერადი ბუნებისათვის, ანუ ასწერივი ზაზისათვის ყოფილა განკუთვნილი. თვით ტილო კი ერთფეროვანი იყო, სახელდობრ მუქი შინდისფერი.

მეფის კურთხევის დროს ერთხელ არის მოხსენებული ეზოთუხუცესი, რომელიც ჩუხჩართან და მეპჯრეთუხუცესთან ერთად მეფეს უკან უდგა და მას სამეფო ფარი, ლახტი და ქარქაში ჰქონდა ჩაბარებული. რაც იმის მაჩვენებელია, რომ მას ამ მოხელეებთან ერთად, ეს ვალდებულებაც მართებდა.

ნათლისმიღება წარმოებდა ემბაზის სახელის მქონე ჭურჭლიდან და სპილენძისა ან ძვლის უნდა ყოფილიყო, მოხსენიებულია ოშკის ოთხთავში.

ს.ს. ორბელიანი ასე განმარტავს ალამს – „ალამი არაბული სიტყვაა, ნიშანსა და დროს ნიშნავს. საქართველოში ალამი ბოლურსმული კი არ ჰქონდათ, არამედ მიბმული იყო და ერთ ფერში, შინდისფერად წარმოგვიდგენენ, ზოგ შემთხვევაში და არც თუ იშვიათად წმინდა გიორგი გამოსახულებით. რაც შეეხება თეთრ ალამიან დროშას ოთხი ჯვრით, ჯვაროსნების გავლენას უნდა წარმოადგენდეს და ოთხი ჯვარი, ოთხ საზარებას და ქრისტეს ოთხ ჭრილობას უნდა ნიშნავდეს. საქართველო თავისი ამ ორი დროშით აღნიშნავდა, რომ იყო წმინდა გიორგის ქვეყანა და ჯვაროსნების ზეგავლენით მიღებული ალამ-დროშით კი, რომ ქრისტიანობის და მისი საფლავის გამოსხნისთვის მზარეული და დამცველი ქვეყანაა. ისტორიული გადმოცემით, საქართველოს სახელმწიფო დროშა ის უნდა ყოფილიყო, რომელიც ეახტანგ გორგასალს ჰქონდა და ერქვა გორგასლიანური, ხოლო ღვათის შემდეგ ეწოდა ღვათიან-გორგასლიანური.

არბანი

არაგანი ერთ-ერთი უმთავრესი ნიშანი იყო სამეფო ხელისუფლების სიმბოლოების, რომელიც ზოგჯერ მანდატურთუხუცესს ეძლეოდა და ზშირად ოქროსი იყო. კურთხევის დროს, მთავარდიაკონისა და ჯვარისმტვირთველის შემდეგ, მანდატურთუხუცესი არგანით ხელში წინ მიუძღოდა მეფეს ეკლესიისაკენ. ისტორია მიუთითებს, რომ სამეფო საკვებში შედიოდა რძე და თაფლი. სამეფო საგნებში გავალაკი, სამეფო ტახტრეკანის საჩრდილობელი, ქსოვილისაგან დამზადებული მოგზაურობისას გამოიყენებოდა როგორც ეტლზე, ისე ქვეითად. ს. ს. ორბელიანი ამბობს „სამეფო საჯდომელსა გავალაკიანსა“, ტერმინს კი, ასე განმარტავს: „ესე არს მეფეთა თავს ზეით საფარებელი ნაქსოვთაგან, საჩრდილობელი“ რასაც სხვა ისტორიკოსი მეცნიერებიც იმონებენ თავის ნაშრომებში.

გერბი – სახელმწიფო და სამეფო სიმბოლო

გერბი, ალამი, დროშა სახელმწიფოს სიმბოლოთა პირველსაგანს წარმოადგენს, ამიტომ მასში ასახული უნდა იყოს წარსული, აწმყო და მომავალი.

არსებობს დიდი სახელმწიფო გერბი, პატარა ანუ მცირე, შუა საუკუნეებში საგვარეულო და დღეს ნებისმიერ პირს ან საზოგადოებას შეუძლია პქონდეს საკუთარი გერბი და ისინი ყველა შემთხვევაში უნდა პასუხობდეს ამ ქვეყნის ან რომელიმე პირის საქმიანობას.

ჰერალდიკა

ჰერალდიკა გერმანული სიტყვაა და ნიშნავს დისციპლინის მცოდნეს. მისი შემქმნელი სიმბოლის შექმნისას ძირითადად უნდა პასუხობდეს (დიდი ჰერალდიკის ნიშნებთა მხედველობაში) რელიგიას, ტერიტორიას, სამართლებრივ მოთხოვნილებებს და სხვა ბევრი წერილმანი შეიძლება გაითვალისწინონ, თუ ეს, რა თქმა უნდა, სურათს არ ტვირთავს.

ფერთა განლაგება ბაგრატიონთა სახელმწიფო გერბზე, რომელიც საფუძელად დაედო დღევანდელი სახელმწიფო გერბს, ძირითადად აღიქმებოდა, როგორც წითელის და ლურჯის ფერი ჰერალდიკურ აზროვნებაში და მას სამეფო ფერსაც უწოდებენ. ოქროს საწმისი, ყოველთვის იქმნება სილურჯის ფონზე და ამით ზაზი ესმება იმას, რომ იგი შავი ზღვისპირეთის პირას ხდება. ეს ლეგენდა-მისტერია ძველ მსოფლიოში ასოცირდება დიდი განვითარებასთან და სიუხვესთან, ანუ ოქროსთან. ევროპაში ფიქსირდება ოქროს საწმისი, ისეთ ქვეყნებში, რომლებსაც ლეგენდასთან ისეთი კავშირი არა აქვს როგორც, მაგალითად, ქართველებს, მაგრამ, ამ შემთხვევაში ადგილი უნდა პქონდეს სიუხვის და ზღვის ქვეყნების სიმკვიდრის სიმბოლოებს. ევრცხლისფერი

კვართი ხშირად ფერის შეგნებით იღება ძოწისფერზე და ძოწისფერი სამეფო რეგალია უმაღლესი რანგის ხარისხის მატარებელი მინანქარია, რაც სიწმინდის და უმწიკვლობის ნიშანია, ამასთანავე მორჩილების და თავდახრის.

დღევანდელი ჩვენი გერბის ცენტრალური და პრიორიტეტული ნაწილი ქრისტეს კვართია, რაც მიანიშნებს იმაზე, რომ ეს მისტერია, თავისი ზეობით ფარავს და ალემატება, ყველა დანარჩენს, წმინდა გიორგი და ვერძი (ოქროს საწმისი) კი ნიშნავს, რომ ჩვენ ისტორიის ჟამთაშორის გზაზე ვართ ამ განათლების, კულტურის წინამძღოლნი ან თუ გნებავთ აუცილებლად ათასგვარად ჩნდები, რაც მიანიშნებდა იმას, რომ, ისინი დავით წინასწარმეტყველის შთამომავლები არიან.

პერალდიკის ისტორიის საწყისად, ზოგი მკვლევარი მე-14-ს-ის ბურგუნდიის საჰერცოგოს მიიჩნევს, ზოგი XII, XIII და ზოგი კიდევ სხვას.

უტყუარად შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ პერალდიკა და სამეფო რეგალიები ერთად იღებენ სათავეს, რადგან ეს იყო ერთი მთლიანი ტიტულატურა, რითაც მტკიცდებოდა სამეფო ხელისუფლების ღვთაებრიობა დედამიწაზე მოკვდავთა შორის.

სამეფო ტიტულებს უძველესი ცივილიზაციების დროსაც გააჩნდათ სხვა პარალელური, უმაღლესი ან სხვა რანგის ზეწოდებები. მაგალითად, ლაბარნა (აბარნა) ხეთების მეფეთა ტიტული, სახელი იყო „ძველი სამეფოს“ დროიდან (ზოგჯერ ახალგაზრდა ტახტის მემკვიდრის ტიტულიც იყო). ლაბარნა I (ძვ. წ. XVIII) ხეთების „ძველი სამეფოს“ ფუძემდებელია და ქალაქ ქუსარაში მმართველობდა. მის დროს (დაახლ. ძვ. წ. 1650) დაიმორჩილეს მეზობელი ქვეყნები და დიდი ქალაქები რომლებსაც მისი ვაჟიშვილები განაგებდნენ და თავიანთი სამფლობელოები „ზღვიდან ზღვამდე“ ე. ი. შავიდან ხმელთაშუაზღვამდე განავრცეს. შეიქმნა ძვ. ხეთური სამეფო – ერთ-ერთი ძლიერი სახელმწიფო მაშინდელ წინა აზიაში. ვარაუდობენ, რომ სწორედ ამის შემდეგ გადაიქცა ლაბარნას სახელი, თაბარნას პარალელურად სამეფო ტიტულად. ეს ტიტული თავის შინაარსით ძალიან ახლო დგას რომაული კეისრის წოდებასთან.

მეფის კურთხევის წესების რიგობითობა

დამიდან და ევადან დაწყებული ყველა სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების გადაცემა მონარქზე იყო ამ პირთა ხელდასმმა – კურთხევა, ძველი და თანამედროვე გაგებით და ამ უფლებამოსილების წინ უბოლოა ცერემონია, რომელიც ადასტურებდა ამ უფლების გამოცხადება – გადაცემას მიწისა და ღმერთის წინაშე. ამით ხდებოდა ქვეყნის არჩეული ხელმძღვანელის ლეგიტიმურობა ანუ არჩევითობის აღიარება და მასთან ერთად ტარდებოდა დღევანდელი გაგებით ინაუგურაცია. (ინგ. Inauguration) ეწოდება. რაც შეეხება მონარქის ხელისუფლების ცნობას და მის მიერ ამ უფლების განხორციელებას, მთავარი წამყვანი ფიგურა იყო სასულიერო პირის მონაწილეობა, მის მიერ

მეფეთა მიმართ კურთხევის მიღება და კორონაცია (ლათ. coronatio) ეწოდებოდა, რომლის აღსანიშნავად ასევე იხმარებოდა სხვა ტერმინები: გვირგვინის დადგმა, მეფედ კურთხევა, გვირგვინის კურთხევა და მირონცხება.

დღეს ინაუგურაციაც და კორონაციაც პოლიტიკური და სამართლებრივი აქტის სიმბოლური გამოხატულებაა და ღვთაებრივობის მონაწილეობის წილი, რამდენადაც დამტკიცებულია, რადგან თანამედროვე სახელმწიფოებრივი წყობა უფრო სამოქალაქო საზოგადოების შექმნის მომენტებზეა აქცენტირებული, ვიდრე წინანდელი რელიგიური და ტრადიციული სამართლის. ძველი ტერმინი მეფე, როგორც უზენაესი ქურუმი დაკავშირებული იყო სიტყვა უფალთან, უფლებასთან და მეუფებასთან.

სამეფო-საზეიმო რიტუალში, მისტერიული თვალსაზრისით უპირატესი იყო კურთხევა, რომელიც ს. ს. ორბელიანს ასე აქვს განმარტებული, „კურთხევა არის გადიდება სახელისა მისისა, გინა ლოცვისა მიღება, გინა განცხადება, გინა მიახლება ღვთისა, გინა მოახლება ღვთის მიერ“ კურთხევის ცენტრალური ნაწილი იყო დალოცვა და ჯერის გარდასახვა. ამის მიხედვით ხდებოდა მეფეთა სული წმინდის მეშვეობით მაღლის, წყალობის და ძალით შემოსვა. კურთხევის დროს უმთავრესი ნიშან-სიმბოლო იყო მირონცხება, ანუ ნაკურთხი წყლის ცხება პირზე, საგანზე, გარემოზე და ა. შ. რომლის მიხედვით ხდებოდა მაღლისა და წყალობის გადმოსვლა ღმერთიდან პირზე ან მოვლენაზე. მირონცხებას ასე განმარტავს ს. ს. ორბელიანი: „ცხება არს წმიდა ზეთი, ანუ მირონი, ანუ სუნ(ნ)ელი ზეთი, ანუ წამალი რამ(ე) შესცხონ“. ამ რიტუალთ მეფე უკვე ღმერთის რჩეულია და მხოლოდ ამის შემდეგ სრულდებოდა გვირგვინის დადგმა. ყოველივე ზემოთაღმოთვლილი იყო ყველაზე არსებითი მეფედ კურთხევის დროს, თუმცა შემდეგ დგებოდა არანაკლებ მნიშვნელოვანი რიტუალების აღსრულება რაც დაკავშირებული იყო პირფირთან, ბისონთან, კვერთხთან, სამეფო მოსასხამთან, ხმლის შემორტყმის აღსრულებასთან.

ივანე ჯავახიშვილის მიხედვით მეფის კურთხევის ორი სხვადასხვა წესი ყოფილა საქართველოში. პირველი დაბეჭდა 1913 წელს ს. კაკაბაძემ შემდეგი სათაურით „მეფის კურთხევის წესი XII ს-ის დასაწყისის შდგენილი“ და მეორე „წესი და განგება კურთხევისათვის მეფისა დროისა, თუ ვითარ დაქსნდნენ მღვდელმთავარი სრულიად საქართველოსანი“. პირველის

შესახებ გამოჩენილი მეცნიერი წერს, რომ: „მეფის კურთხევის წესი საეკლესიო კურთხევის წესს კი არ წარმოადგენს, არამედ მისი სახელმწიფოებრივი წესის განგებაა“. ამ ძეგლს და რიტუალს მეცნიერი ვარაუდობს XV ს-მდე და საეკლესიო კურთხევის წესად მიიჩნევს გეორგიანის დადგმას და მირონცხებას, რომელიც საბოლოოდ საერო წესით, ხმლის შემორტყმით სრულდებოდა ან სამეფო პირის წინაშე ჯერ ფერხთქვეშ დაუსვენებდნენ ხმალს და შემდეგ წელზე შემოარტყამდნენ. საეკლესიო კურთხევა კორონაციის ცერემონიაში ღვთაებრივ აღსრულებად, უფრო შუა საუკუნეების ბოლო პერიოდში განმტკიცდა. სავარაუდოა, რომ მეფეთა კურთხევა სრულდებოდა სამეფო პირთა სურვილის მიხედვით, ისევე როგორც მიხეილ სააკაშვილმა თავის საპრეზიდენტო ინაუგურაციის ცენტრალური ნაწილი, ფიცი და კურთხევა ჩაატარა გელათში, გიორგი II-ემ რუისში, თამარმა ნაჭარმაგვეში და ა. შ.

ოვ. ჯავახიშვილის გამოკვლევით სამეფო რიტუალი ვითარდებოდა შემდეგი თანმიმდევრობით:

1. მეფის კურთხევის წინა საღამოს კათალიკოსი შეარჩევდა ერთ-ერთ მთავარეპისკოპოსს, რომელიც შემოსილი, მღვდელ-ღიაკნების თანხლებით უნდა მისულიყო სასახლეში და იქიდან წამოეღო სამეფო ნიშნები.

2. სამეფო ნიშნები – გვირგვინი, კვერთხი, პოდირი, პორფირი და ბისონი. ყველა ეს რეგალიები ფეშხეზე უნდა დაედოთ, გადასაფარებელით დაებურათ და ასეთი მდგომარეობით მიეტანათ სამეფო კურთხევის აღსასრულებელ ეკლესიაში.

3. ეკლესიაში სამეფო ნიშნები საკურთხეველში უნდა შეეტანათ და ტრაპეზზე დაესვენებინათ.

4. ამის შემდეგ, იწყებოდა მწუხრის ლოცვა ღამისთევითურთ. ღამე უძილობით და ლოცვა-ვედრებით უნდა გაეტარებინათ, როგორც სამეფო პირს, ასევე სასახლის თითოეულ წევრს. გათენებისას თავდებოდა ღამისთევა და ყველანი შინ ბრუნდებოდნენ.

5. მეფედ კურთხევის დროს, წირვის წამისდადგომისას, ეკლესიაში სამჯერ დარეკავდნენ ზარს, ზარის შემოღებამდე ხის ძელზე აკაკუნებდნენ. კათალიკოსი, ეპისკოპოსები და მთელი სასულიერო კრებული სათანადოდ შეიმოსებოდა, მეფის „ჯუარის მტკირთველი“ კი „ძელი ცხორების“ (დიდი სალიტანიო ჯვარი) წამძღვარებითა და მთავარღიაკონის წინ ზღებით სასახლეში მივიდოდა.

6. სასახლეში მისულ ჯვრისმტკირთველს სამეფო პირისთვის თავმოდრეკით უნდა მიემართა შემდეგი სიტყვები: „გაკურთხენ წმინდაო და თვითმპყრობელი მეფეო, მრავალმცა არიან წელნი მეფობისა. თქუენისანი“-ო. ამ სიტყვებს მის შემდეგ იმეორებდა, იქ მყოფი ლაშქარი, რაინდები და დიდებულები.

7. შემდგომ ამისა, ჯვრისმტკირთველი მოუბრუნდებოდა ლაშქარს და ეტყოდა „და თქუენცა გიხაროდენ ძლიერნო და უძლეველნო და დამამხოზებლნო მტერთა სამეფოთანო. ჟამი არს წინამდებარისა საქმისა აღსრულებად“.

8. ამ სიტყვის შემდეგ ყველანი მიემართებოდნენ ეკლესიისაკენ, შემდეგი რიგობით. წინ მიჰქონდათ „ზარი მეფეთა“ და შემდეგ, სამეფო დროშა და შუბი. მათ შემდგომ მოდიოდნენ მთავარღიაკონი და ჯვარისმტკირთველი, შემდეგ კი მანდატურთუხუცესი თავისი არგანით, რომელსაც მოჰყვებოდა მეფე, მას უკან კი ლაშქარი.

9. მეფე ორივე მხრიდან გარშემორტყმული იყო დიდებულებით და სახელმწიფოს დიდი

მოხელეებით. მარჯვნივ სამხედრო უწყების წარმომადგენლები იყვნენ, მარცხნივ სამოქალაქო და საქვეყნოდ გამრიგე მოხელეები. კონკრეტულად კი:

– მეფეს მარჯვენა მხრიდან ზმალშემორტყმული ამირსპასალარი მოჰყვებოდა, რომელსაც წინ გაწვდილ ორივე ხელზე სამეფო ზმალი ესვენა;

– ამირსპასალარს მისი ორივე თანაშემწე აბილახარი და მეჯინიბეთუხუცესი თან ახლდა და მასთან ერთად მოდიოდნენ;

– მარცხნივ მოდიოდნენ ჭყონდიდელი, ათაბაგი და სხვა მთავრები;

– ბოლოს ეზოთ უხუცესს, ჩუხჩყარას და მებაჯრეთუხუცესს სამეფო ფარი, ლახტი და ქარქაში მოჰქონდათ და მეფის უკან იმყოფებოდნენ.

10. ეკლესიის კარების წინ მეფეს თავმოდრეკილი კათალიკოსი უნდა დახვედროდა, რომელიც ყველას გასაგონად შემდეგი სიტყვებით მიესალმებოდა: „კურთხეულ არს მოსვლა თქუენი და დამტკიცებული მეფეთა – მეფედ სამეფოსა ამას თქუენსა ზედა და დაგიმორჩილნეს ყოველნი მტერნი და წინააღმდეგომნი სამეფოსა ამის თქუენისანი ქუეშე ფერხთა თქუენთა“, კათალიკოსის ამ სიტყვებს, დამსწრე ხალხი შესძახებდა – სიტყვას, ამინ;

11. მეფე კათალიკოსის ამ სიტყვებს უსიტყვოდ მოისმენდა და „მდაბლად,, თაყვანსა სცემდა და ეკლესიაში შევიდოდა. მას მარჯვნივ ედგა კათალიკოსი და მისი მარჯვენა ხელი ეჭირა, მარცხენა ხელი კი იშენელს ან მთავარეპისკოპოსს ეყარა.

12. ეკლესიაში მეფეს „სამეფოსა ადგილსა“ დააყენებდნენ.

13. წირვის დაწყებამდე ჯვარისმტკირთეულს ამირსპალარისაგან „სამეფო ხრმალი“ უნდა მიეღო და საკურთხეველში „ძველი ცხოვრება“-ზე მიყრდნობილად დაედგა, ხოლო დროშა და შუბი საკურთხეველის კარების წინ აქეთ-იქით უნდა სჭეროდნენ.

14. მთავარეპისკოპოსს უნდა საკურთხეველიდან ბისონი აეღო, მეფისათვის თავი მოედრიკა და „ორთავე მუხლთა ზედა დაფენით“ დაედგა.

15. შემდეგ მეფეს კათალიკოსთან მიიყვანდნენ და თავმოდრეკილ მეფეს კათალიკოსისათვის უნდა მიემართა: „მაკურთხე მუუფო“. კათალიკოსი მეფეს ჯვარს გადასწერდა და იტყოდა: „კურთხეულ არს მეფობაი თქუენი დასასრულამდე ჟამთა და განგამტკიცენ სარწმუნოებასა მისსა ზედა მოუდრეკლად“. ამის შემდეგ, კათალიკოსი მეფეს თავის ხელით ბისონს ჩააცმევდა და ჯვარს გადასწერდა. ბისონშემოსილი მეფე კი, ისევ თავის ადგილს უნდა დაბრუნებოდა.

16. შემდეგ კითხულობდნენ სახარებას და მეფეს ორივე მხრით ეპისკოპოსებისაგან ხელმოკიდებულს საკურთხეველისთვის სამჯერ თაყვანი უნდა ეცა და მერე საკურთხეველში უნდა შეეყვანათ.

17. საკურთხეველში მეფეს კათალიკოსის წინაშე მუხლი უნდა მოეყარა. მას ომფორს დაადებდნენ, კათალიკოსი ჯვარს გადასწერდა და ყველას გასაგონად ზმაძლელა იტყოდა: „საღმრთო მადლი, რომელი ყოველთავე უძლურებათა ჩუენთა ჰკურნებს და ნაკლულევანებასა ჩუენსა აღავსებს, განაჩინებს ღმრთის მოშიშსა (სახელი მეფისა) ერსა და სამეფოსა ამას ზედა მეფედ-მეფედ და გარშემოარტყამს საღმრთოსა ძალსა მისსა და ვილოცოთ ყოველთა, რათა დაიბკიდროს მისთანა მადლმან ყოვლად წმიდისა სულისამან“. შემდეგ ყველას სამჯერ კირიელისონ უნდა წარმოეთქვათ.

18. ამის შემდეგ, კვლავ კათალიკოსი საქმიანობდა და იღებდა პორფირს, რომელსაც მეფე ჩაიცავდა, პირჯვარს დაიწერდა და კვლავ კათალიკოსი იღებდა სკიპტრას, მისცემდა მეფეს მარჯვენა ხელში და პირჯვარს გადასწერდა. გვირგვინ-სკიპტრით შემკული მეფე ტრაპეზის მარჯვნივ ორხაზე უნდა დაეყენებინათ და მგალობლებს მეფისათვის მრავალჯამიერ წარმოეთქვათ: „მრავალჯამეულ ჰყავნ, ღმერთო, მეფეთ-მეფე ჩვენი (სახელი მეფისა) მრავალჯამეულ ჰყვენ.“

19. შემდეგ მღვდელმობღვათ აზიარებდნენ, მერე მეფეს და ბოლოს მღვდლებს. წირვის დამთავრების შემდეგ მეფე ჩამოვიდოდა საკურთხევიდან და ამირსპასალარს ხმალი უნდა შეება.

20. აქ თავდებოდა მეფეთა კურთხევის წესი და მეფე სასახლეში ბრუნდებოდა იგივე წესით, როგორც სასახლიდან გამოსვლისას, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ სამეფო ნიშნები თვით მას ჰქონდა და მეფის მარჯვენა ხელი კათალიკოსს, მარცხენა კი ჭყონდიდელს ეჭირა. სასახლეში მოსვლისას კათალიკოსი და ჭყონდიდელი მეფეს ტახტზე შეჰყვებოდნენ. მეფე ტახტზე დაბრძანდებოდა და ისინი კი უკან უნდა გამობრუნებულიყვნენ.

21. ტახტთან მეფის მარჯვნივ ჯვრისმტკირთველი უნდა მდგარიყო ძელიცხოვრებით ხელში, სანამ თაყვანისცემა დაიწყებოდა. თაყვანისცემა და ძღვენის მირთმევა მილოცვას წარმოადგენდა და პირველად იგი ღვთაებას უნდა შეესრულებინა.

22. თაყვანისცემა ღვთაების მერე შემდეგი თანმიმდევრობით უნდა მომხდარიყო: კათალიკოსი, ჭყონდიდელი, ათაბაგი, მანდატურთუხუცესი, ამირსპასალარი, მეჭურჭლეთუხუცესი, მსახურთუხუცესი. შემდეგ კი „ხელის მქონე (ხელოსანი) მოხელეები მიულოცავდნენ მეფეს და ბოლოს „უხელო“ დარბაზის ერი ანუ ხელისუფლების არამქონე სასახლის მთლიანი პერსონალი.

23. მილოცვის შემდეგ პურობა (წვეულება) უნდა გამართულიყო.

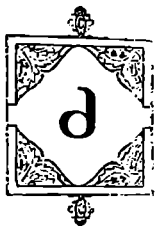
24. მეფის კურთხევის დღესასწაული სამი დღე უნდა გაგრძელებულიყო და ამ ხნის მანძილზე მეფე ტახტზე გვირგვინითა და პორფირით უნდა მჯდარიყო.

წინამდებარე მუხლები, სამეფო კურთხევის ცერემონიაზე ეფუძნება დავით სართანას შრომას (მეფის კურთხევის წესები), რომელიც თავის მხრივ ემყარება ივ. ჯავახიშვილის გამოკვლევებს და სილოვან კაკაბაძის შრომას „მეფის კურთხევის წესი“-ის განხილვას.

„წესი და განგებაი მეფეთა კურთხევისაი“

ველი ქართული სახელმწიფოს სამართლის ძეგლი. შეიცავს საქართველოს მეფის კურთხევის სინთეზირებულ საეკლესიო-საერო წესებს. შედგენილია XIII ს-ში. შემონახულია XVIII ს. კრებულში. ცნობა ძეგლის შესახებ პირველად დაბეჭდა თ. ჟორდანიამ (ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა, წგნ. I, ტფ., 1892), მღვდელმსახურების თვალსაზრისით განიხილა კ. კეკელიძემ (ლიტურგიკული ქართული ძეგლები სამამულო წიგნთსაცავებში, ტფ., 1908, რუსულ ენაზე). პირველად გამოაქვეყნა ს. კაკაბაძემ (მეფის კურთხევის წესი, ტფ., 1913). მეორედ – ი. დოლიძემ (ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. 2, თბ., 1965, საბ. 21). ძეგლის მიხედვით, მეფის კურთხევის წინა საღამოს სასახლიდან

საზეიმოდ გამოპქონდათ სამეფო ნიშნები (გვირგვინი, სკიპტრა, პოფირი, ბისონი) და მიპქონდათ იმ ეკლესიაში, სადაც კურთხევის წესი უნდა შესრულებულიყო. „მეფედ განმზადებულის“ მონაწილეობით იწყებოდა ღამისთევა „ლოცვითა და ვედრებით“. გათენებისას მლოცველნი შინ ბრუნდებოდნენ და ისვენებდნენ. წირვის ჟამს მეფე მღვდელმსახურთა, „ლაშქართა“ (რაინდობისა) და დიდ მოხელეთა თანხლებით კვლავ ეკლესიისაკენ მიემართებოდა. საზეიმო პროცესია განსაზღვრული წესრიგით წარიმართებოდა (კერძოდ, წინ მიპქონდათ „ზარი მეფეთა“, „შემდგომად დროსა და შუბი“). ეკლესიაში მეფეს „სამეფოსა ადგილსა“ მიიყვანდნენ და დაყენებდნენ. მეფე კათალიკოსს თვემადრეკით სთხოვდა კურთხევას, კათალიკოსიც აკურთხებდა მას და სამეფო ნიშნებით შეამკობდა. „საკურთხევის კარით“ ჩამოსულ მეფეს ამირსპასალარი წელზე ხმალს შემოარტყამდა, რითაც კურთხევის წესი მთავრდებოდა. მეფე ბრუნდებოდა სასახლეში, სადაც ჯერ მილოცვა და „ძირობაი“ (ძღუენის მირთმევა) გაიმართებოდა, ხოლო შემდეგ „პურობა“ (წვეულება) იწყებოდა. კურთხევის დღესასწაული 3 დღეს გრძელდებოდა; მეფე „ყოველთა დღეთა“ „ტახტსა ზედა“ იჯდა „გვირგვინთა და პოფირითა“.

ძეგლში მნიშვნელოვნად არის შეცვლილი მეფის კურთხევის ადრინდელი წესები – წარხორცილია თემობრიობის ნიშნები და სამეფო ხელისუფლების წარმომადგენლობის ისტორიული ანარეკლი: მეფეს გვირგვინს ქუთათელი მთავარეპისკოპოსის ნაცვლად სრულიად საქართველოს კათალიკოსი ადგამს; განზრახ დაჩრდილულია სამხედრო ხელისუფლების მიღების ძველი სიმბოლური ჩვეულება, რომლის მიხედვითაც „სამეფო ზრმალს“ მეფეს შესაბამისი უწყების მეთაური ამირსპასალარი კი არ მიართმევდა, არამედ ლიხთიმურეთის დიდგვარიან აზნაურთა საგვარეულოს წარმომადგენელი გადასცემდა. ცვლილებათა არსს მეფის თვითმწყობებლობის მკაფიოდ გამოხატვა შეადგენდა. ამავე დროს ძეგლში „თვითმწყობელი“ მეფის თანასწორი პატივით („ძლიერი და უძლეველი“) იხსენიება „ლაშქარი“, რომელიც თვალსაჩინო მონაწილეობას ღებულობდა კურთხევის ცერემონიაში. საერთოდ, მეფეთა კურთხევის „წესი და განგებაი“ მრავალმხრივ საყურადღებო ძეგლია. იგი საკმაო სიცხადით ასახავს იმდროინდელი საქართველოს სახელმწიფო წეს-წყობილებისა და ცხოვრების ვითარებას. ძეგლი „ძვირფას წყაროდ უნდა იქმნეს მიჩნეული მეფის ხელისუფლების, სამოხელეო წესწყობილებისა და სახელმწიფო დარბაზობის შესასწავლად“ (ივ. ჯავახიშვილი). იგი ისეთივე ხასიათისა თუ დანიშნულების ძეგლია, როგორც „გარიგება ხელმწიფის კარისა“ და „განგება დარბაზობისა“.

დასავლეთ საქართველოს ანუ აფხაზეთის სამეფოს მეფედ კურთხევის წესი

ე-8 ს-ის მიწურულს აფხაზეთის ერისთავი ლეონ II ხაზართა დახმარებით განუდგა ბიზანტიას და ხელთ იგდო ძალაუფლება დასავლეთ საქართველოში – აფხაზეთსა და ეგრისში და თავი აფხაზეთის მეფედ გამოაცხადა. აქედან ეყრება საფუძველი დასავლურ-ქართული სახელმწიფოს და მმართველი დინასტიის წარმომავლობას, რომელიც აფხაზთა სახელითაა ცნობილი. „აფხაზთა“ მეფეთა ეთნიკური წარმომავლობა და მათი საქმიანობა საერთო ქართული პოლიტიკით მოიაზრებოდა და საქართველოს მშენებლობაში მიღებული ღვაწლით არის ისტორიისთვის ცნობილი, ამბობდა ივ. ჯავახიშვილი.

აფხაზთა მეფეთა დივანი ქრონიკა, მეფეთა ნუსხა, ბაგრატ III-ის შეკვეთითაა შედგენილი, ანოსიდან დაწყებული ბაგრატ III-ით დამთავრებული და სულ 22 მეფეა. ამ ძეგლის ბერძნულ თარგმანს XVII ს-ში გაეცნო საქართველოში მყოფი იერუსალიმის პატრიარქი – დოსითეოსი. ექვ. თაყაიშვილმა აღმოაჩინა ქართული ორიგინალის ტექსტი (XVIII ს-ის ნუსხა, დაცულია საქრთ. მეცნ. აკად. კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტ-ში). ივ. ჯავახიშვილი ჭეშმარიტების მხრივ ბაგრატ III-ის „მეფეთა დივანს“ ეჭვის ქვეშ აყენებდა და უპირატესობას ანიჭებდა „მატიანე ქართლისას“. გაერთიანებული ქართული სახელმწიფოს პირველი მეფე ბაგრატ III სამეფო ტახტზე მისი ბიძის, აფხაზთა სამეფოს უკანასკნელი მეფის თეოდოსის წყალობით ავიდა და ამ უკანასკნელმა და მისმა მამამ უკიდევანო ძალისხმევა ჩადეს თავიანთ შრომაში, რათა აფხაზეთი გაერთიანებულყო ქართველთა სამეფო ერთიანობაში. ეს იმდენად მრავლისმეტყველი ფაქტია, რომ ასეთ ფაქტებს, მხოლოდ უკომენტაროდ სტოვებენ. ისტორიის ფოლიანტებში არის პირდაპირი მითითება, რომ აფხაზი და აფხაზეთი ნიშნავდა დასავლეთელ ქართველს და მხარეს. ზოგიერთი ისტორიული წყარო გვაუწყებს, რომ თამარ მეფემ თავის შვილს ლამა დარქვა აფხაზთა ენის ზეგავლენით და ამ სიმბოლოთი ქვეყნის განმანათლებელს ნიშნავდა. მეფეთა ტიტულატურაშიც უმეტესად იწევება ასე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა და ა. შ. რაც მხარეთა გეოგრაფიული რიგობით უნდა მოდიოდეს.

სამწუხაროდ დღემდე გაურკვეველია ისტორიისთვის ძველ საუკუნეებში ისეთი ფაქტორი, როგორიც ენის და დამწერლობის მომენტია. აფხაზური დამწერლობა ჯერ საუკუნესაც არ ითვლის და ამიტომ მასზე ორიენტირების ძებნა არაფერს მოგვცემს, მხოლოდ ვიტყვი, რომ აფხაზთა მეფეების ლეონ II-ის და თეოდოსის სამეცხველო ენა, რომ დასავლურ-ქართული კილო-კავი იქნებოდა ეს უტყუარია, რადგან აფხაზთა მეფეები თავს მიიჩნევენ აფხაზთა და ქართველთა მეფეებად.

რაც შეეხება მეფედ კურთხევის ცერემონიალს, თუ მე-7-8 საუკუნეებამდე ჯარისა და დიდებულების როლი იყო გააქტიურებული, ქრისტიანობის მომძლავრობის ეპოქაში ეკლესიას დიდი როლით წარმოდგენილი. იზრდება თანამოსაყდრების პრინციპი და ამ ფორმით ადიან ტახტზე დემეტრე პირველი, თამარი, ლამა, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მეძეიდრის ტახტზე

ასევე ბევრ ზიფათთან იყო დაკავშირებული. ამ დროს მეფე და უფლისწული ერთად მიდიოდნენ ეკლესიაში, ხოლო მეფის გარდაცვალების შემდეგ უფლისწულის კურთხევა მეორედ ხდებოდა, რაც ბიზანტიური წესის ზეგავლენის შედეგი უნდა იყოს. მას შემდეგ როცა აღელვინებოდა სათანადო ლოცვა, პატრიარქს გამოჰქონდა სამეფო გვირგვინი და გადასცემდა მამა-მეფეს, რომელიც თავის ხელით ადგამდა გვირგვინს შვილ-მეფეს. ასევე გათვლილი იყო რეგალიების მიწოდების რიტუალი თუ პატრიარქი გვირგვინს ადგამდა მეფეს, ხმაღს დიდებულები შემოარტყამდნენ.

იწყებოდა კი ასე, რომ, კათალიკოსი ცერემონიალის წინა ღამეს მწუხრისას, ანუ საღამოს ლოცვის ჟამს გამოჰყოფდა ერთ ეპისკოპოსს, რომელიც, უნდა მისულიყო სასახლეში და ფეშხუზე (ლანგარზე) დაეღაგებინა სამეფო ნიშნები: გვირგვინი, სკიპტრა, პორფირი და ბისონი (ძირითადი საეკლესიო სიმბოლოები), შემდგომ ფეშხუში მიჰქონდათ ეკლესიაში, ასვენებდნენ ტრაპეზზე და მთელი ღამის განმავლობაში ლოცულობდნენ, მათ შორის მეფეც. განთიადისას გაიყვებოდნენ, ცოტას მოისვენებდნენ და იწყებოდა მეფედ კურთხევის სამეფო ცერემონიალი. კათალიკოსი, ეპისკოპოსები, მღვდლები, დიაკვნები შეიმოსებოდნენ, ჯვარისმტვირთველი ძელიცხოველს, სამეფო ზატს დასვენებდა და სანთლებითა და საჭედელებით მიდიოდნენ სასახლეში, სადაც თავმოდრეკით შეჰკადრებდნენ მეფეს: „გუაკურთხენ, წმინდაო და თვითმყობელო მეფეო, მრავალმცა არიან წელნი მეფობისა თქუენისანი“. შემდეგ მიმართავდნენ ლაშქარს: „და თქუენცა გიხაროდენ ძალნი უძლეველნი და დამამსობელნი მტერთა სამეფოთანო, ჟამი არს წინამდებარისა საქმისა აღსრულებად“.

ამის შემდგომ ჯვარისმტვირთველი და მანდატურთუხუცესი წაშოუძღვებოდნენ. მეფესთან სახელმწიფო მოხელე პირები ასე იყვნენ განაწილებული „ამირსასახლარი, ზრმალშემორტყმული, მარჯუენით კერძო პყვებოდეს და სამეფო ზრმალი ორთავე ხელთა ზედა ეტვირთოს... ხოლო ჭყონდიდელი და ათაბაგი მარცხენით მეფისა მიდოდნენ და სხვანი მთავარნი. ეზოთ-უხუცესსა, ჩუხჩარესსა, მეაბჯრეთ-უხუცესსა სამეფო ფარი და ლახტი ჰქონდეს და ქარქაში; უკანა უდგეს მეფესა“.

გვირგვინი ერთი უნდა ყოფილიყო და თითოეულ მონარქს თავისი უნდა ჰქონოდა. კურთხევის შემდეგ მეფეს ულოცავდნენ შემდეგ რიგობით დედოფალი, კათალიკოსი, ჭყონდიდელი, ათაბაგი, მანდატურთუხუცესი, ამირსასახლასი, მეჭურჭლეთუხუცესი, მსახურთუხუცესი და შემდგომ „ხელოსანთა და უხელოთა დარბაზის ერთა სრულიადთა“. უმთავრესი წესი კი ის გახლდათ, რომ მეფე სამი დღის განმავლობაში უნდა მჯდარიყო ტახტზე გვირგვინითა და პორფირით. თითოეული მეფეს კურთხევის წინ ახალ გვირგვინს ადგამდნენ და რუსი ელჩების მიხედვით გელათში არსებობდა საეციალური კარადა, სადაც გვირგვინები ინახავდნენ. ამგვარი იყო დასავლეთ საქართველოს და აფხაზეთის სამეფოს მეფედ კურთხევის წესი, რომლებიც XIII ს-ის წყაროებით არის აღწერილი, ე.ი. მცირედით განსხვავდება მოცემულისგან.

მაჰმადიანი მეფეების ტახტზე ასვლისას კურთხევა არ ხდებოდა და ისინი მათ მიერ ხელდასმულ ქვეყანაში იღებდნენ წინადაცვას და კურთხევას, მაგრამ XVIII ს-დან მაჰმადიანური ინსტიტუტი საქართველოში ადგილობრივად მოქმედებდა.

XVIII ს-ში როცა დადგა დღის დღის წესრიგში საკითხი, რომ ერეკლე II-ის მამის

თეიმურაზ II-ის მეფედ კურთხევის ცერემონიალთან დაკავშირებით, მაშინ ხდება ძველ წესებში მცირე, არაარსებითი კორექტივების შეტანა ძველში, მაგრამ ყოველივე ეს, ძველიც და ახალიც საბოლოოდ დაასამარა 1801 წელს რუსეთის იმპერატორმა, რომელმაც გააუქმა ქართლ-კახეთის სამეფო და მოგვიანებით მთელი საქართველო რუსეთის გუბერნიად აქცია.

მეფედ კურთხევა და სამოხელეო ინსტიტუტი (ივ. ჯავახიშვილისეული განმარტება)

ვანე ჯავახიშვილის მიხედვით, შუა საუკუნეებში, მეფედ კურთხევის დროს მეფეს „ამირსპასალარი ზრმალ-შემორტყმული მარჯუენით – კერძო ჰყვებოდეს და მას „სამეფო ზრმალი ორთავე ზელთა ზედა ეტყირთოს“, ხოლო ამირსპასალარის ორივე თანაშემწე – „ამილახორი და მეჯინიბეთ-უხუცესი ზრმალ-შემორტყმულივე ამირსპასალარის კერძო ვილოდნენ“. ამნაირადვე „ჰყონდიდელი და ათაბაგი მარცხენით მეფესა ვილოდნენ და სხუანი მთავარნი“. „ეზოთუხუცესს, ჩუხჩერასსა და მეაბჯრეთუხუცესსა სამეფო ფარი და „ლახტი“ ჰქონდეს და ქარქაში და უკანა უდგეს მეფესა“.

მეფის საეკლესიო კურთხევას რომ მორჩებოდნენ, შემდეგ მიართმევდნენ სამეფო ხელისუფლების ნიშნებს, მათ შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა მახვილსა და ზრმალს, რომელიც სახელმწიფო ჯარის მთავარსარდლობის სიმბოლო იყო. ამ მხრივ საქართველო ძალზედ ჰგავდა ინგლისსა და საფრანგეთს, როდესაც სხვა მხრივ ყველანაირად ახლობელ ბიზანტიაში ამ ფორმით არ წარმოადგენდა სამეფო ხელისუფლების ნიშნებს.

გიორგი II-ემ თავის მეფობის დროს მეაბჯრენი ეერცხლის აბჯრით შემოსა, მათ შორის გამორჩეული იყო „სეფე“, მეაბჯრე და „კარგი“ მეაბჯრე. ამავე წყაროს მიხედვით „სეფე“ მეაბჯრეს აცვია უთეთრესი ჯაჭვი. დარბაზობის დროს, როდესაც თავის ადგილს იკავებდა, ხმალს „კარგ“ მეაბჯრეს გადასცემდა. „კარგ“ მეაბჯრეს მოხელეობა რაიმე დაშსახურებისათვის უნდა მისცემოდა.

მეაბჯრეთუხუცესი ამირახორს ემორჩილებოდა, ითვლებოდა სამხედრო უწყების ხელისუფლად, ეკუთვნოდა ხმალი და მეფის კურთხევის დროს ხმალშემორტყმული იდგა ამირსპასალარისა და ამირახორის გვერდზე. მეფის კურთხევის დროს, როდესაც მეფე საყდარში მიდიოდა საკურთხებლად, იგი მეფეს უკან ედგა და სამეფო ფარი, ლახტი და ქარქაში ჰქონდა მიბარებული. „ხელმწიფის კარის გარიგების“ მიხედვით, ვაზირობას იგი არ ესწრებოდა, თუ მას არ დაიბარებდნენ სავაზიროში. მეაბჯრეთუხუცესს ამირახორთან ერთად ებარა ზარდახანა, სადაც ინახებოდა სამხედრო აღჭურვილობა. იგი წელიწადში ერთხელ ამირახორთან, ზარდახნის უხუცესთან და შვიგნობართან ერთად ზარდახნის აღწერილობას აკეთებდა.

საქართველოს სამეფოს მთავარ დაწესებულებებში საანგარიშო საბუთების საცავისათვის მიჩენილი იყო მოხელე, რომლებსაც „საანგარიშო გოდრებს“ უწოდებდნენ ანუ „მეგოდრენი“, რომლებსაც უკვე X ს-ის სიგელ-გუჯრებში არიან მოხსენებული (შოი მღვიმის საბ., 32-33).

მეკამბეზე დიასახლისი იყო მეჯამეთუხუცესის მოხელე და იგი სამეფო სასახლის სამზარეულოს ერთ-ერთი წევრი უნდა ყოფილიყო, ასევე მეზროზე იყო მეჯამეთუხუცესის მოხელე, რომლის ხელთ იყო წველა, ზოლო მეკამბეზე დიასახლისი და მეზროზე ისევე როგორც, სხვა ბევრი სასახლის უფროსი მზარეულის, მეჯამეთუხუცესის დაქვემდებარებაში უნდა ყოფილიყო.

მეფე ქვეყნის პირველი პირი, უზენაესი ხელისუფალი, ქურუმი და საერო მმართველი, ხელდასხმული და ინიცირებული უნდა ყოფილიყო მიწიერი და ზეციური ძალების მიერ. მეფედ კურთხევის დროს მღვდელმთავარი აცხადებდა: „განიჩინების ერსა და სამეფოსა ამას ზელა მეფეთა მეფედ“. მართალია ქვეყნის მფლობელად ცხადდებოდა, მაგრამ მიწაწყალი მის საკუთრებას არ წარმოადგენდა, არამედ მას ეძლეოდა პოლიტიკური და სამართლებრივი მმართველობა, რელიგიურ მსახურებასთან ერთად პატრიარქთან შეთანხმებით, მაგრამ ეკლესია დამოუკიდებელ სტრუქტურად იყო გამოცხადებული. კანონი გამოიცემოდა დარბაზის წევრთა თანამშრომლობით და სამართლის გაჩენად „კაცნი მართლად მცნობენი“ დააყენა დავით აღმაშენებელმა. მეფის ნების განმახორციელებელ-მოხელეებს კი არ ნიშნავდნენ, არამედ სხვადასხვა ინსტიტუციონალური გზებით ირჩევდნენ, რაც იმას მიუთითებს, რომ სახელმწიფოებრივი მოწყობა დამოკიდებული იყო არა კერძოუფლებრივ საფუძველზე, არამედ სახელმწიფოებრივ შეგნებასა და სამართალზე, რაც იმ დროში დღევანდელი დემოკრატიის პირველ სხივებად უნდა ჩაითვალოს.

სახელმწიფო და საეკლესიო კრების თავმჯდომარეს ირჩედა მეფე, სხვა პირობებში ეკლესიას განაგებდა კათალიკოსი და ავტონომიურად საქართველოს ჯარის უზენაესი მთავარსარდალი და გარკვეულ შემთხვევაში წინამძღოლი იყო მეფე, თუცა ამ საქმისათვის მას პყავდა განსაკუთრებული ვაზირი, ამირსპასალარი, ასევე საჭურჭლე ანუ საფინანსო საქმეებს დიდ კონტროლს უწევდა. სახელმწიფო ხაზინა და მეფის პირადი ქონება ერთმანეთისგან გამოყოფილი იყო, ამიტომ იყო, რომ დავით აღმაშენებელს გლახაკთათვის განკუთვნილი წყალობის ქისა, მას პირადი შემოსავლებიდან ჰქონდა გადაღებული. მიუხედავად ყველაფრისა, მეფის უპირველეს ფუნქციას, მაინც საზღვრების დაცვა „იღვთაყობანი“ და „ნაპირთა ჭირვანი“, და შიდა ომების განეიტრალება, ანუ „მთავართა ზაკვის ცნობა“ წარმოადგენდა.

სხვათა რჩევით და პირადი ერთპიროვნული გადაწყვეტილებით, მეფეთა პირად უფლებებში შედიოდა წარჩინების, წოდების და წყალობის მინიჭება საკუთარ მოსახლეობაზე, განსაკუთრებული სიგელების ან დოკუმენტის საშუალებით.

მისტერიული ხელდასხმისა და ინიციაციის გამო, მეფე ზშირად ღვთის სწორად იყო გამოცხადებული, ამგვარი ფორმულირებით, მეფეთა – მეფე იოანე შავთელი ასე აღწერს სამეფო შესამოსელთა რიგს: პოღირი, ბისონი, პორფირი, გვირგვინი, მიტრა, დიადიმა, სკიპტრა და ამასთანავე ხაზს უსვავს მათ შორის გვირგვინის და პორფირის მნიშვნელობას. პორფირი წამოსასხამია, რომელიც ყელთან იკვრებოდა. პაპუნა ორბელიანი თეიმურაზ II-ის მეფედ კურთხევას ასე აღწერს, ჩააცვებს ბისონი, ზემოდან დიადემა, წამოსახსებს პორფირი, დაადგეს გვირგვინი და მისცეს მარჯვენა ხელში სკიპტრა, მარცხენაში კი სფერო ქვეყნისა. კონსტანტინე

პორფიროგენეტის ცნობით, ლაროსი (ღიაღმა) და ქლამინდი (პორფირი) ერთდროულად არ ჩაიცმებოდა.

ახლად აყვავებული მეფისათვის მილოცვისა და ძღვენის მირთმევის შემდეგ იმართებოდა წვეულება, რომელსაც პურობა ერქვა. ღებულებით „პირველად ღედოფალმან თაყუანისცეს, მერმთა კათალიკოზმან, ათაბაგმან, მანდატურუხუცესმან, ამირსპასალარმან, მეჭურჭლეთუხუცესმან, მსახურთუხუცესმან და შემდგომად ხელოსანთა და უხელოთა, დარბაზის ერთა სრულიადთა“. რის შემდეგ იწყებოდა პურობა.

პურობის დროს იმართებოდა ფერხული (რგვალი). XIV ს-ის I ნახევარამდე საქართველოს სამეფოში „ლაპრობა“ და „რგვალი“, ე. ი. ფერხული სიმღერა შაირობითურთ იმდენად მიღებული, ხშირი და თამამი იყო, რომ ეს დღესასწაულები თვით ყველაზე პურძვირ და ხელმოჭვირულ ხელისუფლებასაც არ ინდობდნენ და შაირობის დროს საკმაოდ მწვავედ გაკენწლავდნენ მისი თვისებებიდან გამომდინარე.

მეფეთა ტიტულები და კურთხევა (ზოგადი ანალიზი)

მეფეთა ინსტიტუტი დასაბამიდანვე სიმბოლიზირდებოდა საერო და სასულიერო ნიშნებთან, წოდებებთან. ირანის შაჰთა ტიტული შაჰინ-შაჰი, მეფეთა მეფეს ნიშნავდა და ამასთანავე თავის თავში გულისხმობდა ირანის მფლობელს. ქართველ მეფეებს ხშირად უწოდებდნენ პატრონს, რომელსაც ლათინურიდან შემოსულად თელიან ჯვაროსანთა ლაშქრობის დროიდან და ნიშნავდა დღევანდელ შინაარსით მცველს, მფარველს, მისგანვე უნდა იყოს ნაწარმოები სიტყვა ბატონი. პატრონად იწოდება დედოფალიც წილკნის გუჯრებში: „ჩვენ ღეთიე აღმატებულმან, ღეთით დამყარებულმან იასეან-დავითიან-სოლომონიან პანკრატონამან, ბეჰმან ცხებულის საქართველოს მეფის თეიმურაზისამან და კახეთის არაგვის მპყრობელ მქონებელმან ერეკლემ, თანამეცხედრემან ჩვენმან ქრისტეს მოყვარემან დედოფალთ დედოფალმან პატრონმან ანამ“... პატრონად იწოდებოდნენ გურიელებიც შემდეგ ისინიც ყმების ბატონები შეიქმნენ, მაგრამ, მართო მეფეს ეკუთვნოდა სიტყვიერად წოდება და მისტერიის „ცხებულის“, „გვირგვინოსანის“ აღსრულება, რუსეთში ცხებული „миропомазанный“-ის სიტყვით აღინიშნებოდა.

ქართველი ისტორიკოსები ტიტულათა ინსტიტუტს ბიზანტიის და ახლო აღმოსავლეთის ძველი ცივილიზაციებიდან შემოსულად თელიან, მაგრამ სავარაუდოა, რომ მეფედ წოდება, ტიტულ და კურთხევა ერთდროულად წარმოიშვნენ, როგორც დრო, სინათლე და მოძრაობა. ბაგრატ დიდის გუჯარში ასეა მოცემული ტიტულათა წყობა და უპირატესობა: „სიკიპტრა, პორფირის და გვირგვინის მპყრობელმან აფხაზთა და ქართველთა მეფობისამან, რანთა, კახთა

და სომეხთა განგემ და ყოველისა აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთისა ორისავე ტახტისა... მეფეთა მეფემან დიდმან ბაგრატ“.

გვირგვინოსანს და ღვთივ აღმატებულს უდრის ფრანკთა coronatus da divina dispensante gratia, skiptras ki Scepter (accipe sceptrum rediae potestatis insigne). ფრანგების სამეფო ღინასტიაში მბრძოლველად პირველად კაროლინგების ღინასტიაში აღინიშნება, ხოლო ურიასტანში პირველად, „საულმა მბრძოლველმა სცხო ღვთივ და აკურთხა მეფედ. ყველა ღინასტიათა მეფობაში იყო შემთხვევები, როდესაც მბრძოლველად არ სრულდებოდა და იქ ხდებოდა მეფეთა ტახტზე აყვანა.

მეფეთა კურთხევას ხშირად ფიცითაც მოსაგდნენ, როდესაც მეფე გიორგი III-ემ თავისი შვილი თამარი მეფედ და თანამმართველად აკურთხა 1178 წელს, „ფიცითა და აღთქმითა სამეფოსათა“ შეიკრა. ქართლის ცხოვრება ასე აღწერს ამ ცერემონიას: „განზრახვითა და გამორჩევითა მისითა (მამისა) და უფროსა განაგებითა ზენისა მის ყოველთა შარავანდედთა მინიჭებითა, შვილი მათი თამარ ნათელი და ბრწყინვალეა თვალთა მათთა და გვირგვინი და მანიაჲ ყოველთა მეფეთა და ხელმწიფეთა: მეფე ჰყო თანადგომითა პატრიარქთა და ყოველთა მეფეთა და ხელმწიფეთა: მეფე ჰყო თანადგომითა პატრიარქთა და ყოველთა ეპისკოპოსთათა, დიდებულთა იმერთა და ამერთა, ვაზირთა, სპასხეტთა და სპასალართათა და დასვა მარჯვენით თვისსა მეფე და დედოფალი შემკული და შემოსული პირადპირად ფეხვედითა, ოქროვანითა, ბისონითა და მიზეზითა რომელსა ჰხადა მთად ღვთისად და დაადგა თავსა მისსა გვირგვინი ოქროსა მის ოფაზისა, აღმკული იაკინთთა და სამარაგლოთა მიერ და მდიდარი ერისანი ლიტანიობდეს წინაშე პირსა მისსა და თვით მეფემან, მფიცებელმან ერთგულობისა და ერთგულობისა მისისათვის, შეჰკედრა იგი ღმერთსა“, ამ კურთხევას ქართლის ცხოვრება სხვა ადგილას ასე აგრძელებს: „შესხმასა და გალობასა შინა, ვინათგან ლიხთ-იმერთაგან იყო დადგმად გვირგვინისა თავისა სამეფოსა, აწევის მონაზონი, მაღლით შემოსილი, მთავარ-ეპისკოპოზი ქუთათელი ანტონი საღირის ძე მიღებად გვირგვინასა, და, სრულეყვას რა კურთხევაი დალოცეს მაშინ კახაბერ კვირიკეს ძე, ერისთავი რაჭისა და თაყვერისა და სრულ ჰყვეს მოხელეთა სენათა და დიდებულთა ვარდანის ძეთა საღირის ძეთა და ამანელის ძეთა მიღებად და დადებად ხმრლისა, ამას შინა ჰკრეს სპილენძ-ჭურთა, ბუკთა, ქოსთა და წინწილთა და იყო ზარი და ზეიმი ქალაქსა შინა, სიხარული და მხიარულება, შვება და გამოსვენება და იმედი უიმედო ქმნილთა და თაყვანი სცეს, დალოცეს სპათა შეიდათვე სამეფოსათა და დაიპყრო თვითთულმან თავისი ადგილი“.

მცირედით განსხვავებულ ფორმებზეა უკვე საუბარი 500 წლის შემდეგ, როდესაც ერეკლე II-ის მამა თეიმურაზ II აკურთხეს სვეტიცხოველში. პაპუნა ორბელიანი მოგვითხრობს, რომ, „ეკლესიაში მეფე მიიყვანეს აღსავლის კარს ქვემო ალაგას. გარშემო ეხვივნენ იქ მყოფნი ეპისკოპოსნი. აქ პატრიარქმან მეფეს ჯერ ჰკითხა სარწმუნოება და შემდეგ თვითონ წაუკითხა აღთქმის ეპისტოლე. ეკლესიის შუაგულში იყო გამართული დიდი ტახტი, რომელზედაც იდგა ორი სელი. როდესაც პატრიარქმან დაასრულა აღთქმის ეპისტოლეს კითხვა, მაშინვე მეფე ავიდა ტახტზედ და ერთ სელზედ დაბძანდა, გვერდით პატრიარქი მიუჯდა, მეფე შემოსეს მარტივის ბისონით, შემდეგ სარდალმა ქაიხოსრომ და მუხრან-პატონმა მიიყვანეს იგი აღსავლის კართან. აქ მიეგებნენ მთავარ-ეპისკოპოზნი და აღავერდელი, რომელთაც შეიყვანეს საკურთხევლად

და სცხეს საცხებელი ჯვარის სახედ, შუბლზედ, ბეჭზედ და გულზედ. რა გაათავეს ყველა ეს, ბისონზედ ჩააცკეს დიადგმა, წამოასხეს პორფირი, სამეფო გვირგვინი დაადგეს, სკიპტრა მისცეს მარჯვენა ხელში და მარცხენაში კი ჰქონდა ქვეყნის სფერო. როცა გათავდა ამის წირვა, ცხებული მეფე დაბანდა სამეფო ტახტზედ და ამირ სპასალარმა ქაიხოსრო ორბელიანმა მიართვა ზრმალი, რომელიც დალოცვის უმაღლეს მომარტყეს მეფესა. ოთხი დროშა იღებდა მონაწილეობას ამ ცერემონიაში. მეფეთა კურთხევის დროს, ყველა მოძრაობა და რიტუალი მნიშვნელოვანი, რომელთა გამოტოვება არღვევს ერთ მთლიან გვირგვინს, მაგრამ უმთავრესია გვირგვინი და მირონცხება, რომელიც საბოლოოდ ხმლის წელზე შემორტყმით სრულდება. კურთხევა და მირონცხება იყო სიმბოლო უფლის საქმის ამქვეყნიური გაგრძელების და აღამიანი – მეფეს ღვთიურობის. „ქვეყნის გამგებელი ყოვლის დამბადებლის მადლით აღიჭურვებოდა და თვისთა ქვეშევრდომთა ბატონად ისახებოდა, რასაც კმოწმობდა ტახტი, გვირგვინი, პორფირი, სკიპტრა და ქვეყნის სფერო“.

რუსეთში, მეფედ კურთხევა, პეტრე პირველის დროიდან ჩანს, იქ თვით მეფე იღებდა ხელში სკიპტრას და ქვეყნის სფეროს, თვითონვე იღებდა გვირგვინს და ამით აღნიშნავდა ძალაუფლების ხელში აღებას.

ჩვენს მეფეთა ტიტულატურაში კი საზგასმულია სიტყვები: „ნებითა და შეწევნითა ღვთისათა“ ანუ „ჩვენ ღვთივ გვირგვინოსანმან“, რაც უდრის ევროპის მეფეთა *Dei gratiae, par la grace de Dieu. von gottes Gnaden, buthe grace of God*. ევროპაში ნაპოლენ III-ის შემდეგ, იტალიამ და ბულგარეთმა შემოიღეს ტიტული: *par la grace de Dieu la volonte du peuple*, რაც ნიშნავს „მადლითა ღვთისათა და სურვილითა ერისათა“... მეფე როგორც ღვთისაგან ნაკურთხი, მსგავსად კათალიკოსისა, ხელშეუხებელი იყო, ამიტომ არის, რომ ვახტანგ VI-ის კანონები აწესებენ სასჯელს მათი შეურაცხყოფისათვის, „მეფისა და კათალიკოსის საქმე, უკადრისი თუ რაც რამ ფერია, ორისავე სწორი არის; ამიტომ რომ ერთი ხორცის ხელმწიფე არის და მეორე სულისა, კურთხევეც და პატივეც ღვთისაგან და კაცისგანაცა სწორი აქვს“.

ქართველ მეფეებში სამეფო რეგალიები სიმბოლურად უთანაბრებოდნენ შემდეგ ღირსებებს: 1. გვირგვინი – დიდებას. 2. სკიპტრა – მართლმსაჯულებას, სიბრძნეს, მადლს. (პირვანდელი მისი სახე მწვექმის კვერთხია). 3. სფერო – ქვეყანას და მის პურობას, (ბურთი ღვთაების სახით გლობუსია) – ჯერ რომში იხმარებოდა და იქიდან გავრცელდა ევროპაში. 4. ტახტი სიმბოლო ხელმწიფობისა და ღვთიური ჩამომავლობის იყო, ისევე, როგორც უფალი განაგებს ქვეყანას ზეციური ტახტიდან. 5. პორფირი და ბისონი, ეკლესიის მსახურთა მსგავსად არის შექმნილი მეფისაგან და ჩემის აზრით სიმბოლურად, სისუფთავეს და სინათლის უნდა ნიშნავდეს. 6. სახელმწიფო დროშა და სახელმწიფო ზმალი, რიტუალის დამაგვირგვინებელი იყო და ძლევა-მოსილების და ამ ძალის გამოყენების უფლებამოსილებას ნიშნავდა. იოანე შავთელი ასე აღწერს თამარის რეგალიათა სიმბოლოებს.

„კვერთხი მეფეთა ღიდ ხელმწიფეთა თვით გვაქვს გებალით სხვამც რადაკვეთოს, ჯაჭვ საჭურველნი, ძნელ სასურველნი, ძით სარკინოზნი მყის დაეკვეთოს, ზრმალი ღესული, მასზედ მხნე სული, ბარბაროსთ მსერელად, მყის წარგებართოს. მკლავნი ძლიერნი, გმირთა მძლიერნი, რისხვით მათზედა რომ მოგემართოს.

შესამოსელი, შესამკობელი, გამოსიან ტანსა, ოქრო ნემსულნი, გვირგვინ სკიპტრანი, ბისონ

მიტრანი, ძოწეულითა თანა შექსულნი.

გააქესლა პორფირთა, შთაცმა პოდირთა, სამარადღონი ერთგან ექსულნი.

დიადიმიტა, დიადიმიტა, ზეგარდმო გაქეს წმიდად ექსულნი“.

ყოველ ასეთ მისტიერიას კი ჰქონდა რეფერენად ამგვარი ხასიათის სიტყვები:

„ნებითა და შეწევნითა ღვთისათა“ ანუ „სახელითა სახიერისა არსებისა დაუსაბამოს მამისა და ძისა და სულისა წმიდისათა და შუამდგომლობითა ყოვლად უბიწოა წმიდისა სიონთა ღვთისმშობლისათა“ – რუსულად ასე განიშარტება: „Болеи и помощью Божиим Богомъ вознесенный, Богомъ утвержденный и Богомъ коронованный“, ეთიოპიოს სამეფო ეტიკეტი კი ასე განმარტავს ამ მომენტს: „Благосверный царь эфиопскій Менелик II, из колъна I уды, великому царю царей эфиопий царствующему Белею Божией“.

მეფედ კურთხევის წესებთან დაკავშირებით ამგვარ ანალიზს აკეთებენ მეცნიერები (ივ. ჯავახიშვილი, დ. სართანია და სხვები), პირველ რიგში ყურადღებას აპყრობენ იმ ფაქტს, რომ არ ჩანს მეფია თანამედროვე – დედოფალი და იგი მხოლოდ ბილოციის დროს ჩნდება, რომელიც პირველი რიგის მიმლოცველია. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ კურთხევის ეს ფორმა, მე-17 ს-ის წესია და საეკლესიო – საერო წესების სინთეზს წარმოადგენს. თანამოსაყდრეობის წესი, ანუ შეილის ტახტზე აყვანა მეფე – მამის სიცოცხლეშივე უნდა იყოს იმის შედეგი, რომ მომავალ მეფეს ტახტი გარანტირებული ჰქონოდა, მაგრამ ისიც თვალნათლივ ჩანს, რომ მეფე – მამის სიკვდილის შემდეგ, ხელმეორედ ზდებოდა თანამოსაყდრის (თანამმართველი მეფე) მეფედ კურთხევა და მამის გიორგი III-ის გარდაცვალების შემდეგ, თამარ მეფის კურთხევასთან დაკავშირებით ეკითხულობთ, რომ „... მეფის კურთხევის ცერემონია ისეთი წესით შესარულეს, რომ ძელი დიდგვარიანი სახლების განსაკუთრებული მნიშვნელობა ტახტის მემკვიდრის სამეფო უფლებით აღჭურვის საქმეში, განსაკუთრებით იყო აღნიშნული და მეფედ კურთხევის ეს წესი დასავლეთ საქართველოში შემუშავდა, ადრეულ შუა საუკუნეებში და მეფის ხელისუფლება არა მხოლოდ ფორმალურად, ნაწილობრივ ფაქტობრივად წარჩინებულთა ხელიდან უნდა მიღებულიყო, რადგან მეფის დამოკიდებულება უმაღლეს არისტოკრატიათან აშკარად მჭიდრო და ანგარიშგასაწევად გამოიყურებოდა.“

პირველი ცნობა მეფედ კურთხევის შესახებ ჩნდება დავით აღმაშენებლის მამის გიორგი II-ის ცერემონიალიდან და მეცნიერები თვლიან, რომ რიტუალი უნდა ემყარებოდეს ლაზიკის (ტაო-კლარჯეთი) მეფეთა კურთხევის ტრადიციებს. IV ს-ის მიწურულისათვის დასავლეთ საქართველო გაერთიანებულია ლაზების (ეგრისის) სამეფოს მიერ. ლაზეთის (ეგრისის) მეფე ბიზანტიის იმპერატორის ვასალად ითვლებოდა, მართალია ეს დამოკიდებულება უფრო ფორმალური იყო, ვიდრე კოლონიური და პროკოფი კესარიელი წერს, – როდესაც მათ (ლაზებს) მეფე მოუკვდებოდათ, რომაელთა მეფე (იმპერატორი) უზაწინადა ლაზთა მეფეს ოქროს გვირგვინს – თვალმარგალიტებით შემკულს, კოჭებამდე გრძელ ჭიბონს (ოქროსმკვდით მოქარგული), მიტრას (ოქროით და თვალებით შემკული), წითელ წაღებს და თეთრ ქლამიდს (ოქროსსივლითა და მეფური აბზინდით მორთული“). IX-X საუკუნეებში ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონი მეფენი და მოხელენი ბიზანტიური სამოხელეო და სასატიფო სამოსელით და თვისაბურთით იყვნენ შემოსილნი და ჰქონდათ წოდებები (მაგისტრი, პატრიკოსი, ჰეპასტოსი, კურაპალატი და სხვა). ამ რვაჯილების არა მხოლოდ მირთმევის, მათი ტარების წესიც არსებობდა. იმ პერიოდებში, როდესაც ლაზიკას

სპარსეთის შაჰი მოაქცევდა პოლიტიკურ ზეგავლენაში, ბუნებრივად ბიზანტიური კურთხევის და რიტუალის ნაწილი ექცეოდა სპარსულ ყაიდაზე.

იე. ჯავახიშვილის აზრით, ერთიანი საქართველოს მეფეების სამეფო ნიშნები და კურთხევის წესები მიმდინარეობს აფხაზთა სამეფოდან, რომელიც თავის მხრივ ეფუძნებოდა ეგრისის სამეფო ტრადიციებს, ეს უკანასკნელი კი ძირითადად ბიზანტიური გავლენის ქვეშ უნდა ყოფილიყო. შემდგომ პერიოდში უკვე ჩანს ბიზანტიური ტრადიციისგან თავის დაღწევა და წინა პლანზე მოდის ადგილობრივი ქართული, უფრო გვიან საუკუნეებში კიდევ შეცვლილა მცირეთ და ხმაღს ამირსპასალარი გადასცემდა, არგანს მანდატურთუხუცესი.

ყოველი ახალი მეფობა დაკავშირებული იყო მეფის მხრიდან სასიკეთო ღონისძიების გატარებაზე, რაც გამოიხატებოდა მისი (მეფის) მხრიდან, ხალხის შეწყალება, დალოცვა, თაყვანებაში და ხალხისთვის საჭურჭლის გაცემაში, ანუ გლახაკებს და უპოვარებს ურიგდებოდათ ფული და თავშესაზიხი სარჩო – საბადებელი.

ყოველივე ამ წესის, რიტუალის და ტრადიციის შესრულებას ჰქონდა თავისი დრო, შესრულების მანერა და შესაძლოა სამოსიც, მხედველობაში წარჩინებულთა ქცევები, რომლებიც გვირგვინდებოდა უბრალო თავის დახრით და აქ სრულდებოდა ყოველი მოკლე რიტუალური ფრაგმენტი.

ტიტულები

აგრატიონები მეფის ტიტულის მიღებამდე იყვნენ, ერისთავები, ერისთავთ – ერისთავეები, მამუალები (კლარჯეთის მფლობელები), ქორიკოზი (კახეთის მფლობელები VIII-XI საუკუნეებში), მანამდე კი ერისთავთ-ერისთავებად იწოდებოდნენ და ბიზანტიის იმპერატორები საქართველოს მეფეებს აჯილდოებდნენ სხვადასხვა ხარისხით (კურაპალატი, ნობილისიმი, სევასტოსი – ბაგრატ IV (1028-1082) სამეფე ამ ტიტულის მატარებელი იყო.) გიორგი II-ე ბაგრატ IV-ის შვილი და ღვათი აღმაშენებლის მამა ბიზანტიის კეისრის ტიტულს ატარებდა. კურაპალატობა პირველად გვარამბა (575-600) მიიღო, ჯილდოდ იმ შემწეობისათვის, რომელიც მან აღმოუჩინა იუსტინე მეორეს,

სპარსეთის მეფე ზოსროსთან ბრძოლაში. გვარამბის შვილიშვილი ანტიპატრიკად დანიშნა კეისრის მიერ. ბიზანტიელი მწერლები გვაწვდიან ცნობებს, რომ ქართველ მეფეებს ყველაზე ხშირად, ბიზანტიაში ანიჭებდნენ მაგისტროსის და ეესტარხის ტიტულს. ზოგიერთი წყარო ამ უკანასკნელ ტიტულს სომხური მეფეთა დინასტიის ხარისხად თვლის, რადგან ამ სახელით მოიხსენიებენ სომხეთში ჯარის წინამძღოლებს.

იერარქიულად ეს ტიტულები ზევიდან ქვევით ასე წარმოიდგინება, კეისარისა, სევასტისა, ნობელისიმისა, კურაპალატისა, მაგისტრისა, ეესტარხისა, და ანტიპატისა.

კურაპალატობა ებოძებოდათ არა მარტო მეფეებს, არამედ თავადსაც მაგ. ეს წოდება

გააჩნდა ერთ-ერთ ლიპარიტ ბაღუაშ.

ტიტული კეისარი (caesar), საიდანაც წარმოდგა სიტყვა „Царь“, (სებასტი, სეეასტი), ნობელისიმი, და კურაპალატი უდრის შუა საუკუნეების უმაღლესობას (ВЫСОЧЕСТВО). ამ ოთხში კურაპალატი უმაღლესია.

ძველ რომში მაგისტროსი ერთ-ერთი უმაღლესი ხარისხი იყო და აღნიშნავდა საერო მოხელეობას: „magister equitem, magister peditum, magister officiorum (kancleri), magister iarum (praepositi sacri cubiculi). სეეასტი, სეეასტოსი წარმოადგენს თარგმანს, რომელთა ავგუსტუსის (augustus), ლეტაბრივი ნობელისიმი ბერძნულად და საერთოდ ლათინურად nobilissimus იყო ტიტული და ეძლეოდათ ბატონიშვილებს (ПРИНЦ КРОВИ). კურაპალატობა მხოლოდ ივერიის მეფეთა საკუთრებას წარმოადგენდა და შესაძლებელი იყო მისი მემკვიდრეობით გადაცემა.

არანაკლებ მრავალფეროვანია, ქართველი მეფეთა სპარსული წოდებები (ხანი, ბეგლარბეგი, სარდალ-სპასალარი და სხვა). როგორც ხელქვეითი, ქართველი მეფეები იწოდებოდნენ ვალიებად. ვახტანგ V – შაჰნავაზად, ვახტანგ VI – შაჰყულიხანად, როსტომ მეფე – როსტომ ხანად, სვიმონ მეფე – სვიმონ ხანად, ერეკლე I-ელს იგივე ნაზარ ალი ხანს, შაჰი სულტან ჰუსეინი – ვალიად, ასევე იწოდებოდნენ მეფეები დავითი და თეიმურაზი, და ეს ის დროა, როდესაც ქართლის ცხოვრება ასე აღწერს „ჟამთა ცვალებად ასრე დამდაბლებულმან, რომე ოდენ სახელი მეფე რქმევიათ“. რუსეთმა გიორგი XII-ის შემდეგ, მეფეთა ტიტული სულ გააუქმა და გენერალ-ლაზარევის თავმჯდომარეობით შექმნა რვა სამდივანბეგო უწყებები. ასე ვთქვათ, წარსულს ჩაბარდა ბრწყინვალე და უდიადესი რიტუალი, რომლითაც მეფეს და ხალხს ენიჭებოდა ლეთიური ძალა ურთიერთგაგებისა და ერთად მართვისა, წესი და განგება მეფეთა კურთხევისა, კი მოგვითხრობს: „ეკლესიაში შესვლის დროს მეფეს წინ შემორტყმული მარჯვენით ჰყვებოდეს და სამეფო ხმალი ორთავე ხელთა ზედა ეტვირთვოს, ამილახორი და მოღარეთუხუცესი ხმალშემორტყმულივე ამირსპასალარის კერძო ვიდიოდნენ. ჭყონდიდელი და ათაბაგი მარცხენით მეფისა ვიდიოდნენ, ეზოთ-უხუცესი მეფეს უკანა უდგას. ეკლესიასთან მეფეს მიეგებებიან შემოსილი სამღვდელეობა და კათალიკოზი ეტყვის: „ეკურთხეულ არს მოსელა თქვენი და დამკვიდრება მეფეთა მეფედ ხელს მარჯვნივ და დააყენებს ეკლესიაში სამეფო ადგილს“. „მღვდელმთავარმან მოიღოს ნელსაცხებელი და თავსა და მხართა სცხოს ზუთჯერ და თქვას სამეზის: ეცხების ნელსაცხებელი ღვთიე გვირგვინოსანსა მეფესა ჩვენსა. შემოსონ სამოსელ, შეარტყან სარტყელი და ხმალი, მოიღოს კათალიკოზმან პორფირი და გვირგვინი და დაადგას თავზედ. (ამ ცერემონიის დროს იკითხება ფსალმუნები)... რა ჟამს იკურთხების მეფე და დაჯდეს ტახტსა ზედა, ეპისკოპოზნი ამ წესითა დასხდნენ: კათალიკოზი ქართლისა დაჯდეს მარჯვნივ და ჭყონდიდელი მარცხნივ ტახტსა ზედა ნატიითა და ბაღიშითა“.

მეფეთა ყოფა-ცხოვრების წესები, ზნე-ჩვეულებები (კავება და აღზრდის საკითხები)

შა საუკუნეების საქართველო და ზოგადად მსოფლიოს საეტიკეტო კულტურა მკვეთრ შემოსაზღვრულობას განიცდის. ეს ფორმები კიდევ უფრო მკაცრად იყო დაცული მისტერიების ეპოქაში. მეფე და ყველა ფეოდალი თავის მემკვიდრეს და შვილს, განსაკუთრებით ვაჟს ზრდიდა, ერთი საფეხურით ქვევით მდგომ ოჯახში. სამცხე-საათაბაგო ოფიციალურად იყო მიღებული სამეფო პირთა აღსაზრდელ კერად, თვითონ ათაბაგი თურქული წარმოშობის სიტყვაა და ნიშნავდა მეფის შვილის გამაზრდელს. მათი აღზრდა კი ორ ფორმას მოიცავდა ა) ყოფა-ცხოვრება და ზნე-ჩვეულებების წესები და ბ) სახელმწიფო წეს-წყობილება და დარბაზობის წესები. პირველში შედიოდა

1) სახელწოდება და აღზრდის წესები, სწავლულება და სხვა ყოველმხრივ დღის გატარება; 2) ზრდილობის წესები; 3) ჭამა-სმის წესები; 4) მგზავრობის წესები; 5) გლოვის წესები; 6) ქორწინების წესები; 7) ნადირობის წესები; მეორეში: სახელმწიფო წეს-წყობილების აღსრულებაზე ზრუნვა, ზომების გატარება, ღონისძიებების გატარება და დარბაზის და სხვა რიტუალთა სრული დაცვა. ბუნებრივია ამ სწავლულებათა მიღება ათვისება, განხორციელება ხდებოდა სხვადასხვა ასაკში და გარემოში. სწავლა იწყებოდა ხუთი წლის ასაკში, ზოგ შემთხვევაში უფრო ადრეც, 8 წლის ასაკში ბავშვი კარგი მკითხველი უნდა ყოფილიყო, ზოლო სასკოლო სწავლულება 16 წლის ასაკში სრულდებოდა.

კება ასე იწყებოდა და სრულდებოდა – საუზმე, სადილი, სამზარი, სერობა და მწუსრი და მასთან დაკავშირებული პურის ჭამა. ცხადია, ეს განრიგი მდიდართა და შეძლებულთა ხედრი იყო, თორემ ღარიბს ღმერთმა ასე დაუწესა, სადაც მოასწრებ და მოგზავდება ხელში იქ უნდა მიიღო საკვები.

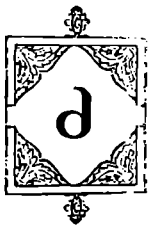
შა საუკუნეების საქართველოში როგორც ფეოდალურ ფენებში, ასევე სამოხელეო სისტემაში საზოგადოება ღრმად კლასიფიცირებული, იერარქიული და კარგად დაცული იყო სამართლებრივად (სხვა საქმეა, თუ როგორ სრულდებოდა ყოველივე), თუ ორი ერთმანეთის ტოლი პირი შეხედებოდა ერთმანეთს და ცხენზე იჯდნენ, ჩამოხდებოდნენ და ამბორი-კოცნით შეეხებოდნენ ერთმანეთს. „ეფესისტყაოსანში“ ამის 10-ზე მეტი შემთხვევაა და „ეფესისტყაოსნის“ მიხედვით ვიქტორ ნოზაძემ მრავალგვარი შინაარსი გამოყო: ა) ბავშვზე – შეყვარებულთა; ან მეგობართა; ღაწვზე – თანასწორთა; კისერზე – ცოტა არა თანასწორთა; მკერდზე – უფრო არა თანასწორთა; მუხლზე – მდაბლისა; ფეხზე და მიწაზე – მდაბლისა (263,191). ფაქტურად აქ მოცემულია საზოგადოებრივი დახარისხება და ისტორიამ შემოგვინახა ერთი ასეთი ფაქტი, როდესაც ავაგ ამირსპასალარი მონღოლთა ყაენისაგან ბრუნდებოდა და მას შანშე და ევარსლანი ცხენიდან ჩამოუსვლელად შეეგება, ავაგმა მათრახი „უხეტქანა“ და უბრძანეს მის ხელქვეითებს, ცხენიდან ჩამოესვათ სამოხელეო პატივით გაღალბებული უგვარო მოხელე.

ისტორიულ ძეგლებში აღნიშნულია, რომ მე-11 საუკუნეში არსებობდა კლასიკური ნიშნების

მკონე სასაწყალებელი, სადაც ასწავლიდნენ ზრდილობის წესებს, წერა-კითხვას, პუმიანტარულ საგნებს, სამამულო (სამხედრო) საქმეს და საგნებს: მუსიკას, ლექსებს, თხზვას და სკოლები მოწყობილი იყო მონასტრებში. სწავლა იწყებოდა 5 წლის ასაკიდან და განესრულებოდა 16 წლის ასაკში. ადამიანში იმდენად მკაცრად იყო დაცული ქვევის ეტიკეტი, რომ სტუმარი და მასპინძელი, ან ორივე ერთად უნდა მდგარიყენ ფეხზე, ან ორივე დამჯდარი უნდა ყოფილიყო. მათ არასდროს არ უნდა ეკადრათ მიყუდება, დაყრდნობა, ფეხის ფეხზე გადადება და სხვა. ერთ-ერთი წყარო ერთ მეტად ნახევრად სასაცილო ამბავს გვაწვდის, იმერეთის მეფეს, ქართლის მეფესთან ფეხი ფეხზე გადაუდია და საუკუნო შერი ჩამოყარდნილა მათ შორის.

სამეფო და საეკლესიო ხელისუფალთა ერთიანობა

ველი მსოფლიოს კულტურა მეფობის კავშირს უზენაესთან ზედავდა მითში და ლეგენდაში ასახულ გარდუვალობაში, რომელიც ჩვეულებრივი მისნის ან დელფოს პითიას მეშვეობით სახელდებოდა. ასე აღმოცენდა იაზონის პერსონაჟი ოქროს საწმისის მოტაცებაში და მას, რომ მამის სამფლობელო ჩაბარებოდა აუცილებელი იყო ოქროს მოპოვების კულტურა ანუ ოქროს საწმისი ჩაეტანა საბერძნეთში, ოიდიპოსში კი გარდუვალ ბედისწერას დაუკავშირეს მისი მეფობა, რომელშიც მოცემულია, რომ ოიდიპოსი ყოველგვარი შეცნობის გარეშე მოკლავდა ურჩხულს, შემდეგ მშობელ მამას, გამეფდებოდა

და ასევე შუცნობლად შვირთავდა ცოლად საკუთარ დედას.

დელფოს სამისნო და საერთოდ ქურუმთა სამისნო მმართველი დაწესებულები იყო, რომელიც ძირითადად ანზოგადებდა სამეფო სამფლობელოებს, თუ ვისი კვერთხის და ქვეშევრდომობის ქვეშ უნდა ყოფილიყო ესა თუ ის ქვეყანა.

ქრისტიანულმა ეკლესიამ მღვდელობასა და მეფობას შორის სიმფონიური კავშირი აღიარა და მეფის საქმიანობის თაიგულში წაყვანი კომპონენტის და ამ თაიგულის შექმნის ძირითად ზაზად წარმოადგინა მითით ზელდასხმული მეფობა, ოღონდ, როგორც წინასწარი მოცემულობა და ზრახვა უფლისა, ისაია წინასწარმეტყველის მიერ ნაქადაგებია, რომ „მეფეები სარწმუნოებისა და ლეთიური მცნებების დამცველი იქნებიან“ (2 მეფეთა 5,2) და „მეფეები შენი გამზრდელი იქნებიან“ (ისაია 49,23) გაზრდაში წაგულისხმევია ლეთიური აღზრდა.

დასაბამიდან ასე იყო, რომ საეკლესიო დოგმები უნდა ყოფილიყო სამოქალაქო კანონების დედა-წყარო და აქ მკვებაე სანთლესავით – მზედ გვევლინება დიდი სჯულის კანონი და ქრისტეს ათი მცნება. XIII საუკუნეში მცხოვრები ბულგარეთის არქიეპისკოპოსი მიტრი

სომატინი ამბობდა, რომ: „იმპერატორი, რომელიც არის და იწოდება საეკლესიო წეს-წყობილების უმაღლეს დამცველად, საკრებო დადგენილებებზე მალა დგას და მათ ძალასა და მოქმედებას ანიჭებს. იგი სამღვდლოების ქცევასა და ცხოვრებასთან მიმართებაში არის საეკლესიო იერარქიის წინამძღოლი და კანონმდებელი; იგი უფლებამოსილია მიტროპოლიტებს, ეპისკოპოსებსა და სამღვდლო დასებს შორის არსებული კამათი გადაწყვიტოს და ვაკანტურ საეპისკოპოსო ადგილებზე დანიშნოს სასულიერო პირნი, მას შეუძლია საეპისკოპოსო კათედრების ამაღლება ეპისკოპოსების, მიტროპოლიტების ღონეზე და მის დადგენილებებს მათთვის კანონის ძალა აქვთ“.

შუა საუკუნეების რუსეთის სამოქალაქო კანონი გემოძვრავდა, რომ: „იმპერატორი, როგორც ქრისტიანი ხელმწიფე, არის გაბატონებული სარწმუნოების დოგმატთა უზენაესი დამცველი და შენახველი, მართლმორწმუნეობის და ყოველი საეკლესიო კეთილმოწყობის ზედამხედველი... ამ აზროვნების შედეგად იგი არის და იწოდება ეკლესიის თვად“ და მეფე მეურვეობს ეკლესიას, როგორც ეკლესიის საგარეო საქმეთა ეპისკოპოსი და ამით ამყარებს სიმფონიურ კავშირს საერო და სასულიერო ძალებს შორის, რომელიც მისი საქმიანობის თაიგულის ორი უმთავრესი ხაზია.

ეკლესია მეფეებს აკურთხებდა განსაკუთრებული სულიერებით, ატარებდა მირონცხების რიტუალს და ამგვარად აღწევდა მაღლის მოფენას მასზე სულიწმიდის მეშვეობით. ქალკედონის კრების მამები მარკიანე იმპერატორს მიესალმებიან, როგორც „მღვდელ-მეფეს“, ხოლო ქრისტიანობის მკაცრი მოძღვარი, პაპი ლეონ დიდი, სამეფო ხელისუფლებას აღიარებს, სასულიერო ასპექტში და პირიქით.

მართლმადიდებელ მეფე ქრისტიანთა შორის ხშირი იყო მათ მიერ ან მათი მოთხოვნით შექმნილი ჰიმნები, საგალობლები, ტროპარები და სხვა ასეთი. ჩვენ ქართველებს მრავალთა შორის გვაქვს ბრწყინვალე ნიმუში, დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანის“ სახით. ცნობილია, თეოდოს მეორეს ბრძანება სამწმიდა საგალობელის, იუსტინიანეს საგალობელი „მხოლოდ შობილი ძე და სიტყვა ღვთისა უკვდავი არსება“.

კონსტანტინეპოლის პატრიარქი ანტონი, ეპისტოლეში მეფის საეკლესიო მსახურების შესახებ ამბობს: „მეფეს ეკლესიაში უმაღლესი ადგილი უჭირავს, მათთან ვერ გათანაბრდება სხვა დაბალი წარჩინებულთა ხარისხი, მეფეები მთელ ქვეყანაზე ამტკიცებენ ღვთისმოსაობას. ისინი აწყობენ უფლებამოსილ საეკლესიო კრებებს და იღებენ კანონებს, რომელთა მეშვეობით ზრუნავენ სწორი დოგმატების მიღების და ქრისტიანული ცხოვრების კეთილმოწყობაზე, იბრძოლებენ სექტანტების წინააღმდეგ და დადგენილებით განსაზღვრეს ხარისხები, კავშირები, ეპარქიათა საზღვრები, რის გამოც ეკლესიაში მათ მიერ გამოთქმულ აზრს ენიჭება უპირველესი მნიშვნელობა.“

კართაგენის კრების 104-ე კანონის თანახმად: „ეკლესია, რომელიც კეთილმსახური წიალიდან ქრისტეს მეფეები აღმოუშობა და რწმენის სიმტკიცით აღუზარდა“, აღიარებს, რომ ყოველ

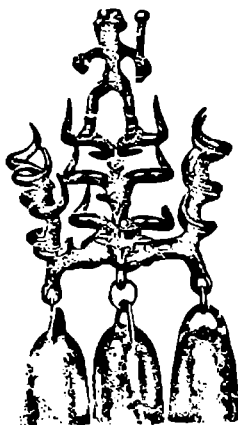

მართალ მეფეს გააჩნია მღვდელმთავრის წოდება, იმპერატორი თავის თავში ითავსებს ეპისკოპოსის ყველა პრივილეგიას, რის საფუძველზეც მის საეკლესიო განკარგულებებს კანონიკური მნიშვნელობა ენიჭებათ“. — წერდა ბულგარეთის არქიეპისკოპოსი დიმიტრი სომატინი არქიეპისკოპოს კონსტანტინე კავასილს.

წმინდა და საკვირველმოქმედი იოანე კრონშტადტელი ამბობს, რომ „სამეფო პირთა მეშვეობით უფალი იცავს მიწიერ სამეფოთა კეთილდღეობას, არ აძლევს საშუალებას უღმერთო სწავლულებას, მწვალებლობებსა და საჩიზმებს, შუაყიონ იგი“. მოსკოვის მიტროპოლიტი მაკარის მიხედვით კი: „მეფის ხელისუფლება ვრცელდება ქრისტეს ეკლესიის საქმეებზეც, იმდენად რამდენადც ეკლესიის მრეკლი იმავ დროს დაქვემდებარებული ქვეყნის მოქალაქენიც არიან და ღვთისაგან ცხებულის ამ საღვთო (სამღვდლო) ხელისუფლებას მოკრძალებით აბარებს თავის თავს წმინდა ეკლესია, რომელმაც თვითვე აკურთხა იგი და მირონცხების საიდუმლოების გზით მადლმოსილად ღვთიური ნიჭიერებით და მას თელის როგორც თავის პირველშობილ შვილად, აგრეთვე დედამიწაზე თავის უმაღლეს მცველად და მფარველად“.

მხოლოდ მართლმადიდებელ ეკლესიაში აღიარებენ მეფის ხელისუფლების კავშირს სიმფონიური სწავლულებით, რომელიც ჩადებულია მასში მირონცხების საიდუმლოებით. მონოფიზიტური მიმდინარეობა ბუნებრივად გამორიცხავს ამ კავშირს, რადგან ისინი არ აღიარებენ ქრისტეს ორბუნებიანობას დიოფიზიტებისაგან განსხვავებით.

მართლმადიდებელი მეფე თავის სიმფონიური კავშირით მიწასა და ზეცას შორის, ბადებს საშუალებას, რათა განაგრძოს თავის სულიერება და გაუწიოს მფარველობა თავის სამწყვდოსო დოგმატიკის და კანონიკურობის საფუძველზე, ზოლო ამაზე უარის თქმა გამოიწვევს სამეფო პირის სექტანტურ მწვალებლურ ერესს, მეფის მიერ განხორციელებულს.

მემკვიდრეობითობის შინაარსი სამეფო ხელისუფლების გადაცემაში

ოგადად ცნობილია და არსებითად დამახასიათებელია მემკვიდრეობითობის გადაცემა სამეფო ხელისუფლებაში და აუცილებელი მონარქიაში.

მორიციხების შემდეგ იძენს რა სამეფო ხელისუფალი ლეთიურობის ნიშანს, მისი გენი ანუ შთამომავლობა უფლებამოსილი ხდება გააგრძელოს მამის ლეთიური საქმე, მისდამი რწმუნებული ხალხის, სამწყვმსოს მწყემსვა.

„ღვთის წყალობა იყო დავითთან, როდესაც ფიცით წარმოსთქვა მასზე უმაგალითო აღთქმა: „მისი ნაშიერი მარადჟამს იქნება და მისი ტახტი, ვითარცა მზე, ჩემს პირისპირ“ (ფს.88.37) საღვთო ჭეშმარიტებასთან გვაქვს საქმე,

როდესაც სოლომონი და მისი მომდევნო თაობები კურთხეულად და კურთხევით

მეფობდნენ ღვთის საყვარელ ერზე, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც იესე ქრისტეს უფალმა მისცა მამამისის დავითის ტახტი და გამეფდა იგი იაკობის სახელზე საუკუნოდ.

სახარებისეული ჰეროდე ძალმომრეობით და პატივმოყვარეობის სურვილით აღზევდება ტახტზე, ამიტომაც უწოდებდა მას უფალი „მელის“ (ლუკა 13.32). ამ დროს კი უკვე დაბადებულია ჭეშმარიტი მეფე იესა და მიწისა იესო და მხოლოდ სახვევებში სუფევს. ეს ყველაფერი იცის უკვე ბოროტმა და უკანონო ჰეროდემ, ამიტომ იმდენად გაშმაგებით ეძებს იესოს, რომ მთელ იუდეაში აღწერას გამოაცხადებს, მაგრამ ისტორიის ბედი ყოველთვის ცაშია გადაწყვეტილი. „ნაყოფისაგან შენი მუცლისა დაესვამ შენს ტახტზე (ფს.131.11) გემომღვრავს დავით წინასწარმეტყველი და ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარედ განზოგადდება, რომ: 1) ღმერთი სვამს ტახტზე მეფეს, რაც ქმედების ლეთიური ბეჭედი. 2) ღმერთი სამეფო ტახტზე სვამს მისი მუცლის ნაყოფს, ანუ ანიჭებს ამ საქმეს მემკვიდრეობითობის უფლებას და ამტკიცებს ამ ინსტიტუტის ლეთიურობას 3) მეფური ძალაუფლება კეთილშობილსაზმარი და კეთილის ყველგან სუფევის ლეთიური ნიჭია, რამდენადაც ლეთიური სახიერება მიუკერძოებელია და ღვთის ღიდი სიბრძნე ყოვლისმომცველია.

ამიტომაც მიეცემა ლეთიური მადლის ნიჭი, რომელზედაც ხალხის ბედი უნდა იყოს დამოკიდებული, მაშინ, წინასწარაა განჭვრეტილი სიკეთე მთელი ხალხისა.

ზოგადად კი, სამეფო და სახელმწიფოებრივი სამართლის ძირეულ დებულებებს მიიჩნევენ როგორც უნაკლოს, რადგან ღვთის სიტყვაზე არიან დაფუძნებულნი, მეფეთა მეფის ძალაუფლებით განმტკიცებულნი და მისი ფიცის ბეჭდით არიან აღბეჭდილნი!“

ასეთი დაბეჯითებით და რწმენით გვიჩვენებს მიტროპოლიტი ფილარეტი ყოველივეს, რომ ძირითადი ღვთაებები ამ ინსტიტუტისა სამეფო ძალაუფლებისა საღვთო გამოცხადებაზეა წარმომოხილი და კიდევ იმ ჭეშმარიტებაზე, რომ სამეფო ძალაუფლება ღვთით დადგენილი უფლის ნებაა.

ღვთით ხელმწიფება და ღვთითწინამძღოლობა, ასევე ღვთითბოძებული დინასტიის სამეფო პირის, ხელისუფლების და დინასტიის მიერ ხორციელდება, რომელიც აუცილებლად უწყვეტი ჯაჭვით ხორციელდება მემკვიდრეობით და უზენაესის ხელდასხმით

მეფეთა მირონცხება

ველი აღთქმა ერთმნიშვნელოვნად აღნიშნავს მირონცხების აუცილებლობას მეფეთა მიმართ „მეფედ მცხო უფალმა“ (1 მეფეთა 15,17) და ეს ზღებოდა მანამდე ვიდრე მომავალი ღვთით ცხებული სამეფო პირი მიიღებდეს ან გაივლის საიდუმლო სულდასხმას და უფლებამოსილი იქნება გვირგვინოსანი – მეფობაზე.

მიტროპოლიტ ფილარეტის მიხედვით „ხელდასხმის წესი ეკლესიაში მოციქულთა დროიდან ღვთის აღსრულება, ნიშნავს... სხვადასხვა საეკლესიო ხარისხში აყვანასა და კურთხევას“. „როდესაც იპერატორს პოროფირს

მოასხამენ, იგი ხრის თავს, მღვდელმთავარი დასახავს ჯვარს და თავზე ჯვარსახოვნად დააწყობს ხელებს, ამაღაც გვირგვინის დადგმა იწოდება „წმიდა და ცხოველისმყოფელი სულის მიერ მოცემული მადლის ხელდასხმა“. „ეკლესია მღვდელ-მეფედ ხელდასხმისას ამბობს უფლისა მიმართ... სცხოს მეფე ზეთითა სიხარულისათა, შემოსოს ზეგარდმო ძალით, დაადგას თავსა მისსა გვირგვინი... ზეგარდმო ამორჩეულ ხელმწიფეს მეფედ სცხებს სულიწმიდა, სიტყვითა ღვთისათა, მსგავსად ამქვეყნის მხსნელისა, ღვთის მუცლითა, ღლიდან მუცლადღებისა. საღვთო განგებულობის თანახმად, მარჩობილი ხარიზმატული ნიჭი ამ საიდუმლოების გზით აღმოჩნდება, რათა ცხებულების გზით ქვეშევრდომებს მიეძოძოთ. ღვთიური წინამძღოლობის მადლს ისინი რწმენის მიერ იღებენ, იმის მსგავსად, როგორც სხვა ღვთიურ საიდუმლოებებში ადამიანი მადლს შეიტკბობს საამისოდ ხელდასხმული მღვდლის ანუ შუამავლის მიერ.“

ღვთის ცხებულზე, როგორც ღვთისწინამძღოლობაზე და ღვთისხელმწიფების იარაღზე, ღირსი იოანე კრონშტადტელი ამბობს: „თუკი ჩვენ მართლმადიდებლები ვართ, მოვალენი ვართ ვირწმუნოთ, რომ მეფე, რომელიც თავისი მადლობისილი სინდისის წინააღმდეგ არ მიდის, არ სცოდავს“. ზოლო თუ ჩვენ არ გვაქვს ამის რწმენა და დაჯერება, რომ ეს მადლი ღვთის ერს ერთიანი შემოქმედებისათვის მხოლოდ ღვთიეცხებულის მიერ ეძლევა და რომ უფალი, რომელიც მის მიერ მართავს, შეუცთომელია, მაშინ ასეთ შემთხვევაში, თავი მართლმორწმუნე მართლმადიდებლადაც არ უნდა ჩავთვალოთ, მეფის განდევნა მხოლოდ უფალთან ერთად შეიძლება, რომელიც მას ზედა მადლიანად განისვენებს და რომელიც მადლიანად ზედა ადგას მას.

„ნუ სცთებით, ღმერთი არა შეურაცხ-იქმნების (გალატელთა მიმართ 6.7.)

მეფის მიერ თავის საშვეყმოს მწვემსა მიწიერი მეფის კერთხით, ეს წმინდა ჭეშმარიტებაა. აქედან სჩანს, რომ მართლმადიდებლებისათვის ქრისტიანული სამყარო არის არა თეორიული ან მხოლოდ ქარიზმატული მოძღვრება, არამედ ღვთიეცხებულის მიერ ღმერთთან საიდუმლო ზიარების ცხოვრება, როდესაც ადამიანები, რომელნიც რწმენით ზეცას ეშვილნენ, მადლით

ერთმანეთის ღვიძლი ძმები ან სხვაგვარი ღვთაებრივად კანონიერი ახლობლები და ერთარსებები ზღებიან.

ერთადერთი საეკლესიო საიდუმლოებათა გზით ენიჭებათ ადამიანებს სულიწმიდის მაცხოვრებელი მადლის სისავსე და მხოლოდ რწმენის მიერ იღებენ ისინი ჭეშმარიტს და მოიცავს და მსჭვალავს სულიერის არსებობის ყველა მხარეს.

„ჩვენთან არს ღმერთი მართლმადიდებელი სარწმუნოების მადლით, ჩვენთან არს ღმერთი კურთხეული მემკვიდრეობითად მსჭვალავი სულიწმიდის მადლიანი ნიჭით. დე, ჩვენც ღმერთთან ეიყოთ, წმიდა რწმენითა და სარწმუნოებით შესატყვისი ცხოვრებით, ღვთივმოწივებული მეფისადმი შეუდრეკელი ერთსულოვნებით“, – გვმოდერავს მიტროპოლიტი ფილარეტი და გაისმის პეტრე-პავლეს დეკანოზის, მამა არჩილ მინდიაშვილის ხმა – ამინ.

მეფობა და ერთმთავრობა ძალაუფლების ერთი პიროვნების ხელში მოქცევა იყო. ივ. ჯავახიშვილის განმარტებით, მეფე „ქუეყანათა“ და „ნათესავთა“, ანუ ხალხის „მფლობელად“ მიიჩნეოდა. ის იყო „მკვიდრი“ მეფობისა, „უფალ ქუეყნისა განგებასა“ და ჰქონდა „ფლობაი“ „ხელმწიფობისაი“ ანუ გააჩნდა ხელდასხმა ღვთიური ძალისაგან, არც ერთი სხვა სიტყვა არ მოიცავს ინიციატურ ხელდასხმას, როგორც სიტყვა ხელმწიფება.

მეფე და მთავარი ყოველთვის, ყველგან ერთნაირი უფლებით არ იყო აღჭურვილი, ზოგი იყო „მქონებული დაუძინებელი თავისუფლებისაი“ ე. ი. ყველანაირ უცხო ძალაზე დამოუკიდებელი, ზოგი კიდევ უცხოელების ბატონობის ქვეშ იმყოფებოდა, მაშასადამე მისი თავისუფლება დამონებული იყო. თუ მეფეს სამეფოს ხელმწიფობა განუყოფლად ეპყრა, ამას „ერთუფლება“ ერქვა, ანუ მთელი ძალაუფლება თავმოყრილი იყო ერთი გვირგვინის ქვეშ და ამგვარ მეფობას სრული ერთმთავრობა და მეფობა ერქვა.

მეფე და მისი ხელისუფლება ანუ უფლებამოსილება

ეფობა, ხელმწიფობა, იმპერატორობა, ფარაონობა და სხვა ამგვარი ზოგად ნაწილში დაკავშირებულია ხელისუფლების სრულ მფლობელობასთან, სადაც ყველაფერი მოცემულია ვერტიკალურ კრილში, ზეიდან ქვევით დაქვემდებარებაში და მმართველობა წარმოადგენს პირამიდის ქეების გროვას სადაც ყველაფრის წონასწორობას ანზოგადებს პირამიდის წვერში მყოფი ლოდი, რომელიც აბალანსებს სიმძიმის ცენტრის განაწილებას მთელ არქიტექტურულ კომპლექსზე.

მემატიანის სიტყვით: „მეფის მოვალეობანი უფსკრულსა ჰგავს, და ვინ უგუნური იქნებოდა, რომ ამ უფსკრულსა ძირი ეპოუნა და სიღრმე აღმოეწყო“. თვითონ მეფეებისათვის რომ გეკითხათ, ისინი იტყვიან, „ნებითა და შეწევნითა ღვთისათა სრულის უფლებითა ვართ აღჭურვილიო. გიორგი II კი თავის სიგელში „აღმოსავლეთის და დასავლეთის“ თვითმპყრობელს უწოდებდა. არის აზრები გამოთქმული რომელიც მხოლოდ მისგან გამომდინარე მინიშნებით უნდა აიხსნას და ამ შემთხვევაში „აღმოსავლეთი და დასავლეთი“ განათლების განვრცობას უნდა ნიშნავდეს“.

კონკრეტულად კი მეფე დაინტერესებული იყო საგამგეო, (ანუ ზოგადი საშინაო პოლიტიკა), სამხედრო და საერთაშორისო, იგივე საგარეო საქმეებით, ამას ერთვოდა „საჭურჭლეთა“ და „სახელოთა და საბჭოთა სჯანი“ ანუ საკანონმდებლო საქმიანობა. მაშასადამე მეფე ერთდროულად ფლობდა სამივე ხელისუფლების შტოს საკანონმდებლო, სასამართლო და აღმასრულებელს. ერთ-ერთი დემოკრატიული სხივი შუა საუკუნეების სამეფო კარზე იყო სათათბირო საბჭო, რომელიც მეტნაკლები ხარისხით სუფევდა ევროპის ყველა სამეფო კარზე, თუმცა ძველი საბერძნეთის და რომის სახელმწიფოები, იქ სადაც ღირწა დემოკრატიის აკანნი, ზალხის მმართველობის და თავისუფლების ამ ფორმებს და ელემენტებს უკვე იყვნენ ნაზიარები.

საქართველოში მეფის უფლება თავდაპირველად საგვარეულო წეს-წყობილების ნიადაგზე აღმოცენდა, შემდეგ ეს უფლება შეჩერებული და გაუქმებული იქნა ჯერ სპარსელების და შემდეგ არაბთა ბატონობის მიერ და მხოლოდ მე-9 საუკუნის დამლევს დაახლოებით 889 წელს იგი აღმოცენდა ერისთავობის უფლებამოსილების საფუძველზე, რომელიც შემდეგ მთელი არსებობის მანძილზე თავგანწირვით იბრძოლებს, რათა განამტკიცოს ამ უფლებით მეფის და სახელმწიფოს ძლიერება.

დავით აღმაშენებლის მემატიანე ერთ მეტად საინტერესო ცნობას შეიცავს მეფის უფლებამოსილების შესახებ: „კიდეთაყრობანი, სამეფოსა წყნარობისა ღონენი, ლაშქრობათა მეცადინეობანი, მთავართა ზაკვისა ცნობანი, მხედართა განწესებანი, საერთოა შიშნი, საერთოა და საბჭოთა სჯანი, საჭურჭლეთა შემოსავალნი, მოციქულთა შემთხვევანი და პასუხნი, მებღენთა ჯეროანნი მისაგებლნი, შემცოდეთა წყალობითნი წრთენანი, მსახურებელთა ნიჭმრავლობანი, და რაოდენნი ვინ აღმოწყენს სიტყვითა უფსკრულისაგან სამეფოთა საქმესა (ქართლის ცხოვრება 371).

ერთი რამ უტყუარად სჩანს, რაც საერთოა თითქმის ყველა დროისთვის, რომ ვისაც რა უნდა ტიტული ან ქონება მიეღო თავისი მეფისგან, ამ უკანასკნელის შემდგომი კვლავ თხოულობდნენ ამის აღიარებას და დამტკიცებას, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი მეფე ამგვარ წყველ-კრულვასაც ჩაურთავდა თავის სიგელში: „უკუეთუ ვინმე, რასაცა ჟამსა რაიცა გვარი კაცი, დიდი გინა მცირე ადგეს და ამა ნაქარსა ჩუენსა აქცევედეს, გამცაურისხდების მაძი, ძე და სული წმინდაი და ესემა წმინდანი მოციქულნი არიან მსაჯულნი სულისა მათისანი ღლესა მას განკითხვისასა“. (შიო მღვიმის ისტ. საბუთი 9. ბაგრატ IV. 1058 წ. სიგელი).

ზოგადად ყველა მეფისთვის ღიდ პრობლემას წარმოადგენდა მორჩილების და ზემდგომობის უფლების მოპოვება გაულებიან ქვეშევრდომ ფეოდალებზე, რაც ხშირად იყო სახელმწიფოებრივი დაყოფის და სეპარატიზმის მსხვერპლი, მხოლოდ მცირედით რჩეულნი ახერხებდნენ ყოფილიყვნენ ერთიანი სახელმწიფოს სრულუფლებიანი გამგებელნი და ისტორია და მისი გამოცდილება ამტკიცებს იმას, რომ უმჯობესია იყო შეკრულ-მონოლითურ სახელმწიფოზე ბატონ-პატრონი და თუნდაც დიქტატორი, ვიდრე იმ დროისთვის შეუფერებელი და ეპოქისთვის ლიბერალური და დემოკრატი – რეფორმატორი. მთავარია სამეფო ხუნდები საითკენ იყო მიმართული, ქვეყნის გაძლიერებისათვის თუ პირადი განდილებისკენ.

მეფედ კურთხევა

ოვლენას, რომ ჩაწედ, მას რამდენადმე მაინც უნდა ჩახედო გულუბრველოდ, ბეშევივით და ერთგვარად ეს პრინციპი განაგებს კიდევაც სამყაროს შეცნობის ბედს.

ახალგაზრდობაში ჩემთვის ყოველთვის, ყველაფრის შთანთქმელ ცნობის წადილს წარმოადგენდა, რომ, სამეფო პირზე არ შეიძლება ხელის ხელზე მოხვევა, ასე მიმართა – „საყვარელო“ ან „ჩემო პატარავ“, მას უნდა მიმართო მხოლოდ ამგვარად, თქვენო უდიდებულესობავ, მაღალკეთილშობილევ, ბრწყინვალევა და სხვა.

ინგლისის დედოფლის უფროსი ვაჟის სახელია ჩარლზი და არა ჩაკი არ შეიძლება მას ესაუბრო ლაქიებზე, მოსამსახურეებზე ან ჰკითხოთ, რა ფილმი ნახა ბოლოს და ა. შ.

ყველაფერს მოვლენის არსებობის და დროის კანონზომიერი აუცილებლობა განაგებს, მაშასადამე არაფერი არ იქმნება უბიზნოდ, მაშინ ვნახოთ კიდევაც, რა ხდება სამეფო ეტიკეტის კულუარებში, სადაც მუდმივად ინტრიგა და საფრთხე დაბუდებული და ამასთანავე უდიდესი მოკრძალება და წესრიგი სამეფო ეტიკეტიდან გამომდინარე.

ქართველი მეფეები ატარებდნენ ძირითადად შემდეგ სამეფო ნიშნებს:

1. „გვირგვინი ქათაგან პატიოსანთა“. გვირგვინი მეფობის უმთავრესი ნიშანი იყო და

ამის გამო მეფე ხშირად მოიხსენიებოდა მარტივად „გვირგვინოსანი“.

2. პორფირი – წმოსასხამი იკრებოდა ყელთან, რომლის ქვემოთ „ფესველი“ ტანისამოსი, „ბისონი“ ეცემა, მეფეებს ხშირად უწოდებდნენ პორფიროსანსაც.

3. სკიპტრა ანუ კვერთხი, მეფეებს ასევე უწოდებდნენ სკიპტრის მპყრობელსაც.

4. მახვილი, რომელიც ღვეთ ალმაშენებელმა თავის შვილს ღემეტრეს მეფედ დასმის დროს „შეარტყა წელთა“, და „ხმალი“. ბიზანტიაში მახვილი და ხრმალი სამეფო ნიშნებად არ ითვლებოდა, საფრანგეთსა და ბრიტანეთში კი სამეფო სიმბოლოების კუთვნილებად ითვლებოდა.

5. „საყდარი“ და „საჯდომი“ იმას ნიშნავდა თავდაპირველად, რასაც შემდგომში სპარსულიდან შემოსული ტახტი ნიშნავს, „ფერხედს ასამალელებს“, რომელზედაც მეფის „საჯდომნი“ იდგმებოდა.

6. „ძელი ცხოვრებისა“, ანუ წინ წასაძღომი ჯვარი, რომელიც თამარის პირველი ისტორიკოსის სიტყვით, იყო „მცველი და მფარველი მეფეთა“. ამ „ძელი ცხოვრების“ წინ სატარებლად სამღვდლო პირი იყო გამოყოფილი, რომელსაც „ეკუარისმტვირთველი“ ეწოდებოდა. ასეთი ჯვარი და ჯვარის მტვირთველი კათალიკოს-პატრიარქსაც ჰყავდა.

7. დროშა. დროშა მარტო სახელმწიფო და სამეფო არ იყო, თავისი დროშები ჰქონდა ამირსპასალარს, სპასალარებს, ერისთავებს და ერისთავერისთავებს.

8. საქართველოს მეფეს სახელმწიფო ბეჭედი ჰქონდა. ერთი ოქროს ამგვარი ბეჭედი, ღვეთ ალმაშენებლის ბეჭდად ცნობილი, რომელიც შემდეგ თამარის მამას გიორგი III-ეს ეკუთვნოდა, გელათის მონასტერში იყო დაცული „დიდი სასიგელე ბეჭდები“, სახელმწიფო ბეჭდად არ იყო მიღებული.

მეფეს გააჩნდა მუდმივი სამეფო სახლის ქაღაქები, ბაგრატი III-დან ვიდრე ღვეთ ალმაშენებელი თბილისს აიღებდა, სამეფო ქაღაქად ქუთაისი ითვლებოდა. როცა თბილისი აიღო ღვეთ ალმაშენებელმა, სრა-სასახლე ედგა დიდებულებში და ისინი უბანში, რომელიც მაშინ გარეუბნად ითვლებოდა. ზაფხულში გრილ და საშუალოდ მთიან ადგილს ირჩევდნენ, ასეთები იყო გეგუთი, კარალეთი, ნაჭარმაგვეი, დიდგორი, ტაბახმელა და სხვა.

მეფე – დედოფლად, რომ შერაცხილი ყოფილიყვნენ, დაწინდვის შემდეგ საჭირო იყო „გვირგვინთა კურთხევაი“. 1104 წლამდე გვირგვინთა კურთხევა სახლშიც შეიძლებოდა მომხდარიყო. რუის-ურბნისის საეკლესიო კრებამ ეს აკრძალა და დაადგინა: „ვითარმედ თვინიერ ეკლესიასა და საკურთხეველისა არცა ნათლისცემი შესაძლებელ არს, არც გვირგვინთა კურთხევაი“.

არცერთი საერო სამოხელეო ინსტიტუტი, არ ყოფილა ღვეთებით ზელდასხმული გარდა მეფობისა, მაგალითად სპარსეთის შაჰებს ზუასროვნებს ღვეთიურობა, სამეფო პატივი „შარავენდლობით“ ჰქონდათ მიღებული. დღესაც ხმარობენ ლიტერატურაში შარავენდლობით მოსილი გზა ან შარავენდობი დაადგა თავს, რაც ნიშნავდა ზეციურ ძალთა კარნახს დღედიწაზე, შარავენდობს საეკლესიო ფრესკულ ფერწერაში ხმარობენ, როდესაც მეფეს ან მაღალ სასულიერო პირს თავზე წრეს გამოსახავდნენ, რაც მათ გამოირჩევას და განსაკუთრებულ მაღალ ადგილს ნიშნავდა ამა თუ იმ იერარქიაში.

თამარ მეფის ისტორიკოსის თანახმად („ისტორიანი და აზმანი“), შარავენდობი ქართველ მეფეებს მიღებული ჰქონდათ ფსალმუნების ავტორის ღვეთ წინასწარმეტყველისგან, ამიტომ

იყო, რომ ქართველი მეფეები თავიანთ თავს „შარვანშას“ და „შაჰანშას“ უწოდებდა, რაც ნიშნავდა შარავენდიანობას, ღვთიურობას და ზეციურ ძალთა ჩარევით ხელდასხმას.

ტერმინი „შარვანშა“ ასეთი რიგობით იყო ბოლოში მოხსენიებული „მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა და შარვანშა“. შარვანშას სახელს თავდაპირველად სომეხი მეფეებიც წერდნენ, მაგრამ ეტყობა შემდეგ მხოლოდ ქართველმა მეფეებმა დაისაკუთრეს. ღვთა აღმაშენებელთან ჩანს, რომ შარვანის შემოერთებას, გარდა გეოპოლიტიკური მნიშვნელობისა, უფრო მეტად ეკისრა ღვთიური ვალდებულების განხორციელების აზრი. ასევე ისიც უნდა დაუმატოთ, რომ დავით აღმაშენებელს შეეძლო თავის პოლიტიკური გავლენა გეოგრაფიულად გაფართოებინა, მაგრამ მან ეს არ გააკეთა, სავარაუდოა, რომ მან თავისი კუთვნილი ტერიტორია შემოისაზღვრა და ქართველთა სულიერი მისია აღსრულებულად ჩათვალა. აქედან გამომდინარე ქართველი მეფის ტიტულატურა მთლიანად ფლობდა არსებითად იმ ტერიტორიას, რისთვისაც ბაგრატიონები იყვნენ ხელდასხმულნი.

სამეფო რეგალიათა კურთხევა – მიღების წესში უმნიშვნელოვანესი და უპირველესი იყო გვირგვინის დადგმა, მეფედ კურთხევის წესი „საყდარზე“ ანუ „ტახტზე“ აყვანილთა და დასმით იწყებოდა. შემდეგ სამეფო გვირგვინი უნდა მოეტანათ, ამ დროს მგონები მეფეს გვირგვინისწობასა და ძლევამოსილების დღევრძელობას უგალობდნენ. გვირგვინს რომ შემოიტანდნენ მეფის კურთხევა და ცხება იწყებოდა. თამარ მეფის ისტორიკოსის („ისტორიანი და აზმანი შარვანდელთანის“) ავტორის თქმით, მეფის კურთხევის წესის თანახმად, მეფის თავზე გვირგვინის დამდგმელი უეჭველად ლიხთიმურელი მღვდელმთავარი უნდა ყოფილიყო. ეს გარემოება ცხადყოფს, რომ მეფის კურთხევის „განგება“ უკვე ამ დროს უნდა იყოს შედგენილი, როცა საქართველოს მეფეები მართო აფხაზთა ანუ დასავლეთ საქართველოს მეფეები იყვნენ და ლიხთიმური საქართველო მათ ჯერ არ ეკუთვნოდათ. ქუთათელი მთავარეპისკოპოსი მეფეს თავზე გვირგვინს ადგამდა და საეკლესიო „კურთხევა“ და „ცხება“ თავდებოდა. უკვე XIII ს-იდან, მეფის კურთხევის განგებაში დაცული ცნობით, მეფეს წინანდებურად ქუთათელი მთავარეპისკოპოსი კი აღარ ადგამდა გვირგვინს, არამედ ქართლის კათალიკოს-პატრიარქი. XIII-დან მეფედ კურთხევის ჯერ საეკლესიო წესი სრულდებოდა, შემდეგ, მეფის ტახტზე დაბრძანებამდე, კათალიკოსი და ჭყონდიდელი მეფის გვერდით იყვნენ, ტახტამდე მიაცილებდნენ და უკან ბრუნდებოდნენ. მხოლოდ ჯვარისმტკირთველი იდგა ტახტზე მჯდომი მეფის მარჯვნივ „ძელი ცხოვრებისათურთ“ ხელში.

მაღალი თანამდებობის პირთათვის დასასმელად განკუთვნილი იყო ბალიშის სელები და „დასხმა სასთაულითა“ ერქვა. თამარ მეფის დროიდან, დარბაზობის წესებს წინა საუკუნეებთან შედარებით მეტი ყურადღება ეთმობოდა. მაგ., ეაზირებისათვის ტანსაცმელიც კი შეუცვლიათ და ოქროჭვდილ სელებზე დაუსვიათ. თამარ მეფის პირველი ისტორიკოსის გადმოცემით, მეფე თამარმა ეაზირები და სხვა მაღალი რანგის ხელისუფალნი დარბაზობის დროს სელებზე „დასხნა სასთაულითა“ ე. ი. ბალიშითა.

მეფეთა ჩაცმა-დახურვა და ხმლის ტარება. ევროპის ქვეყნების სამეფო სიმბოლოები

ვანე ჯავახიშვილი ქართული სამეფო ხელისუფლების სიმბოლოებად 8 ერთეულს ასახელებს: 1) გვირგვინი, 2) სკიპტრა, 3) პორფირი, 4) მახვილი და ხრმალი, 5) საყდარი და საჯდომი, 6) ღროშა, 7) დიდი სასიგელე ბეჭედი, 8) ძელი ცხოვრებისაი“. საკირველია და არ ამბობს თუ კვერთხი, ბისონი, მანტია, გერბი და სხვა რეგალიები რატომ არ ჩანს.

რომის საღვთო იმპერიაში ასეთივე ინსიგნიებად ითვლებოდა: სამოსი (განიერი სტოლა, სარტყელი, წინდები, სანდალი და ხელთათმანი) გვირგვინი, სკიპტრა, სფერო, სამი ხმალი, სახარება და წმინდანწილებიანი ყუთი.

ბიზანტიის იმპერიაში იმპერატორთა ხელისუფლების ნიშნები იყო: გვირგვინი (სხვადასხვა ღროს ღიადმა, სტემა, კამილაკა), წითელი წაღები, პორფირი, ლაბარუმი, სფერო და სკიპტრა.

რუსეთის ხელისუფალთა იმპერატორთა საიმპერატორო ნიშნები იყო: გვირგვინი, სკიპტრა, სფერო, სახელმწიფო ხმალი, სახელმწიფო ღროშა, დიდი სახელმწიფო ბეჭედი და სახელმწიფო ფარი.

ბუნებრივია, არაფერი ისე არ ექვემდებარება ცვლილებებს, როგორც რიტუალი და წესი. მე-10-11 საუკუნემდე გვირგვინის ნაცვლად ხმარობდნენ სხვა ტერმინით თავსაბურავს: ზოირი, შარავანდი, ტიარა, მიტრა, ვარშამაგი. ზოგ შემთხვევაში პორფირი და მანტია ერთმანეთთან იყო გაიგივებული, არადა პორფირი ზედა წამოსასხამი იყო და მანტია ბერად გრძელი, დაახლოებით მუხლებამდე. სამეფო სამოსში შედიოდა აგრეთვე, პოდირი (ფესუელი სამოსი), მოკვები, სამკლავე.

მეფეებს სხვადასხვა საზეიმო ღვთის განსახელებული სამოსი უნდა ჩაეცათ, იყო სამეფო კურთხევის, აუღენციგების, საახალწლო მილოცვის და სხვა ტანსაცმელი. ქართული სამართლის ძეგლის „ხელმწიფის კარის გარიგების“ მიხედვით მეფის შეკაზმვაში და ჩაცმაში რამდენიმე პირი იღებდა მონაწილეობას, „რაი მეფე შეკაზმოდეს, ტაშტი მსახურთუხუცესმან დაიჭიროს, პირის მანდილი მესაწოლეთ-უხუცესმან, წყალი მოღარეთ-უხუცესმან დაუსხას, ტანისამოსი მსახურთ-უხუცესმან ჩააცვას, დიდი მესაწოლეთ-უხუცესმან შეუკრას, მუხლ-დაყრით ქუდი მოღარეთ-უხუცესმან მოიღოს“ (35,95). ახალ წელს კი მსახურთუხუცესი აცემდა მეფეს აუცილებლად ახალ ტანსაცმელს და ესწრებოდა მონადირეთ-უხუცესი“ (120,383). სპარსეთში ძალზედ მიღებული იყო მეფე-სტუმართა ზღაღით დასაჩუქრება, რაც დიდ წალობად ითვლებოდა.

არსებობდა ხმლის ტარების რამდენიმე წესი. ნ. ჩოფიაშვილი 4 წესს გვაწვდის: „აწიმათ მარცხენა გვერდზე, უკან და წინ“ (309,60) იე. ჯავახიშვილი ორ წესს აღნიშნავს, სარტყელზე დამაგრებით და მხარზე გადაკიდებით. სხვა წყაროებით, იყო კიდევ აგრეთვე უნაგირზე დამაგრებით. დაეით აღმაშენებელმა „სივანად ხმარებული“ ხმალი, თავის ხელით შემოარტყა წელზე მის მემკვიდრეს დემეტრეს, თამარს ხმალი ჯერ ფერხითი დაუგდეს და შემდეგ მაწოდეს ხელშეხებად. ხმლის გადაკიდება უფრო დაბალ მოხელეთათვის ყოფილა მიღებული. „ამირანდარეჯანთანში“

სეფელაღლეს შემოსეა – შეგაზმეაში მოცემულია ხმლის ტარების სამგვარი წესი: „სამნი ხრმალი დაეკიდეს, ერთი აღმედად, ერთი წელთა შემოვრტყა და მესამე ტახტასა ჩამოეკიდა“-ო. ს. ს. ორბელიანი განმარტავს, რომ „აღმედად მხარიღლივ“ ჩამოკიდებას ნიშნავს.

ღარბაზობის დროს არავის არ ჰქონდა უფლება იარაღის ტარებისა, გარდა ამირსპასალარისა, მისი თანაშემწის – ამილახორისა და სეფე – მეაზრის, ე. ი. მეფის პირადი მეაზრის, რომელსაც ვერცხლის ჯაჭვი ეცვა ხშირად. თავად ამირსპასალარსაც მეფის წინაშე წარდგომა შეიარაღებულს არ შეეძლო, წარდგენის წინ იგი იარაღს იხდიდა“ (138, 282). იქვე მიუთითებენ, რომ იარაღის მუდმივად ტარება არეულობის და შფოთვის ხანაში დაიწყო.

მეფეთა ანდერძი

ამეფო საქმიანობის ერთ-ერთი ბოლო ეტაპი იყო ანდერძის დაწერა, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მათ, მეფეებს გათავისებული ჰქონდათ მიწიერი სიცოცხლის დასასრული და უნდა ეცადათ უფრო გარკვეული ყოფილიყო მისი მემკვიდრეების საქმიანობა, მათი სიკვდილის შემდეგ.

ანდერძი კი კონკრეტულად იყო თავის უფლებამოსილების გადაცემა მემკვიდრეებზე, განსაზღვრული უფლებების, ფუნქციების, მიწების და სხვა მოძრავ და არამოძრავ ქონებაზე საკუთრების და განკარგვის უფლებით. მეფეთა ანდერძში, მაინც მთავარი იყო პოლიტიკური მმართველობა, ანუ მეფობა, თუმცა ხშირად ეს უკანასკნელი გადაიცემოდა მეფის სიცოცხლეშივე

ან სამეფოს სამართლებრივ აქტებში პირდაპირ იყო მიითვებული, რომ გადადიოდა უფროს მემკვიდრეზე, პირმშოზე ან სხვა რომელიმე შვილზე ან ნათესაზე.

ჩვეულებრივად ანდერძი იწერებოდა მეფეთა წიგნის ბოლოში, იშვიათად შუაში და დედნის ანდერძის შემდეგ, გადამწერილი თავის ანდერძსაც წერდა, სადაც წინამორბედ ანდერძზე იყო საუბარი.

ანდერძი, ერთგვარად იყო განსაცდელის მოლოდინში ყოფნა და გაურკვევლობის თავიდან აცილება მისი სიკვდილის შემდეგ და საბოლოო ნების გამოცხადება.

ივ. ჯავახიშვილი განიხილავს 1124 წლის დავით აღმაშენებლის და გრიგოლ სურამელის 1250 წლის ანდერძს, რაზეც წინაპირობად ამბობს, რომ: „როდესაც აღმაიანი ავადმყოფობას ან ომს გადაურჩებოდა და ლაშქრობითაგან შინ ჯანმრთელი დაბრუნდებოდა, მერე ზოგჯერ კარგა ხნის შემდგომაც, მას წინანდელის მაგიერ შეეძლო ახალი ანდერძი დაეწერა, რომელიც პირველს გაცულებულად ხდიდა. ამიტომ ამბობს კიდევაც დავით აღმაშენებელი: „უკეთუ ჟამი მომცეს ღმერთმან... სხუაი უახლესი ანდერძი დაეწერო“. დიდი მეცნიერი კი ასეთ დასკვნას აკეთებს ამ ანდერძისგან: 1. მოანდერძის კინაობა სრულად, გარკვევით და ხაზგასმით უნდა ყოფილიყო

მოხსენიებული. 2. მისითა ნებითა, ე. ი. მოანდერძისგან არ უნდა ჩანდეს ძალდატანება, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ ჯერ კიდევ მაშინ ყოფილა ანდერძის შედგენა მექარის ან ანგარების ზემოქმედებით 3. მოანდერძე „სრულითა ცნობითა“ უნდა ყოფილიყო აღჭურვილი, ანუ გონებრივად უნდა ყოფილიყო ჯანმრთელი. 4. მოანდერძე „სიმრთელესა შინა ტანისა“ უნდა ყოფილიყო, ე. ი. არ უნდა ყოფილიყო ცნობა და სასოშიხდილი ანუ ფიზიკური სხეულით შეჭირვებული, რასაც შეეძლო გაეღენა მოეხდინა მის გადაწყვეტილებაზე. 5. თუ მას წერა შეეძლო, აუცილებლად უნდა ყოფილიყო აღნიშნული, მთლიანად ან ნაწილობრივ. ესეც ერთგვარი თანამედროვე სამართლის ნიშან-თვისებაა, რითაც დასტურდება მოანდერძის თუ ჩვენების დამწერის სისწორე. 6. ანდერძს მოწვეები უნდა ჰყოლოდა, რომელთაც ხელი უნდა მოეწერათ და საბუთი შეემოწმებინათ. 7. ანდერძის დამწერი ასახელებდა პირს ან ორგანოს ვისაც ანდერძი უნდა აღესრულებინა. 8. დაწერილი ანდერძი, ხშირად სულიერ მოძღვარს ჰქონდა მიბარებული, რომელიც მისი სიკდილის შემდეგ უნდა მიეტანა მის მოძღვარს და ანდერძის აღრესატებისათვის წაეკითხებინა. ყოველივე ეს მეტყველებს სულიერების და ქრისტიანობის მაღალ ზარისხზე. ივ. ჯავახიშვილისვე განმარტებით ანდერძის ეს ფორმა რომაულ-ბიზანტიურის მსგავსია და სიტყვა ანდერძის თავდაპირველ შესატყვისად „აღთქემაი“ მიაჩნია. ტერმინი ანდერძი კი სპარსულია და „ანდერზ“ – რჩევას, განგებას, შევედრებასა და ანდერძს (დღევანდელ გაგებას) ნიშნავს.

„ასაკითა მოუმწიფებელი“ უფლისწული განსაზღვრულ წლოვანებას რომ მიღწევდა, „სრულ ასაკონად“ სრულწლოვანად ითვლებოდა, მანამდე კი იგი იყო „უსრულ ასაკითა“ ან „მოუმწიფებელი პასაკითა“. სამართლის ძეგლებიდან ეგებულობთ, რომ როდესაც ბაგრატ IV მეფედ უკურთხებიან, იმდენად მცირე ასაკის ყოფილა, რომ კურთხევის შემდეგ „მზრდელი, დასჭირებია. აქედან, ჩანს რომ მეფეთა კურთხევა და ღვთაებრიობა ძირითადად დამოკიდებული იყო ზეციურ ძალებზე, ამიტომ არ თვლიდნენ სრულასაკონებას აუცილებლად, მცირეწლოვან ყრმა უფლისწულთათვის, ოღონდ სანამ სრულწლოვანი შეიქმნებოდა, „მზრდელსა“ და „პატრონს“ უნიშნავდნენ. ქართული სამართლის ძეგლების მიხედვით, „სრულასაკონება“ სამგვარი იყო: 1. სექსობრივი, რომელიც ქალისათვის 13 წლიდან იწყებოდა, ვაჟისათვის – 16 წლიდან. 2. პოლიტიკური, რომელიც მემკვიდრეებისათვის 16 წლიდან იწყებოდა და 3. სამხედრო, რომელიც მემკვიდრეებისათვის 21 წლიდან იწყებოდა. იქნებოდა ასევე აუცილებლად სამოხელეო, რომელიც წყაროებში არ ჩანს და ალბათ შეეხებოდა სახელმწიფო სამსახურში რა ასაკში შეიძლება ჩამდგარიყო.

მსოფლიოს ყველაზე დიდი მშენებელი მონარქები

ყვეთა მაღალ ღირსებას და დამსახურებას, გარდა სხვა ყველა დიდი სიკვდილისა, რაც იზოპოზდა მათი ქელობით, სიმამკით, გულუხვობით, გონებაგამჭრიახობით და ომებით, ასევე დამოკიდებული იყო, პირდაპირი გაგებით, მათ აღმშენებლობით საქმიანობაზე. ამ მხრივ ყველაზე გამოჩენილად ითვლებიან ეგვიპტის ფარაონი ხუფუ, იგივე ხოფსი (XXV სს. ძვ. წ.). ამ სახელით ცნობილია მსოფლიოში ყველაზე დიდ პირამიდა და მსოფლიოს პირველ საოცრება. ეს იყო ოთხკუთხა კონუსის კონფიგურაციის მქონე 147 მეტრი სიმაღლის ნაგებობა, რომლის თითოეული გვერდი დედამიწაზე 230 მეტრს წარმოადგენდა. პირამიდა წარმოადგენდა ხელდასხმისა და განბრძნობის უდიდეს ნაგებობას, რომლისგან მიღებული მისტერიული ღვთაებრიობა დღემდე ბოლომდე არ არის შეცნობილი და ეს იდუმალი ძალა ამ პირამიდას დღემდე აქვს შემონახული.

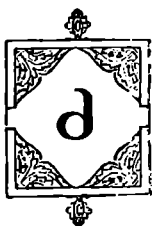
ფარაონ რამზეს II-მ (დაახ. 1304-1237 ძვ. წ.) განახორციელა არანაკლებ მნიშვნელოვანი სამშენებლო პროექტი და ეგვიპტეს ლიბიელებისაგან თავის დასაცავად შემოაგდო, ზომებში დღემდე უცნობი საფორტიფიკაციო ნაგებობები, დიდებული ტაძრები, სარკოფაგები და სარიტუალო ნაგებობები, რომელთა შორის გრანდიოზულად თვლიდნენ აბუ-სიმბულეს ტაძარს.

ძვ. წ. VI ს-ში ნაბუქოდონოსორ II, ბაბილონში (ერაყი) ააგებს დაახლოებით 13 კილომეტრი სიგრძის და 18 მეტრი სიმაღლის მასიურ კედელს, რომელიც თავის სიგრცეში შემოსაზღვრავდა უამრავ ტაძარსა და სასახლეს. ამ ადგილებში, ერაყში გათხრების წარმოებისას, აღმოჩენილი იქნა დიდი მოცულობის ქალაქში შესასვლელი, ქალღმერთ იშთარის სახელზე შექმნილი კარებით. ამავე მეფეს ეკუთვნის მსოფლიოს მეორე საოცრება „ცაში დაკიდული ბალები“, რომელიც ტერასებზე იყო სამ სართულად გაშენებული, უდიდესი სარწყავი სისტემით, ულამაზესი ხედებით, სასახლეებით და სარიტუალო ტაძრებით. ყველაფერი ეს კი აუგო თავის მეუღლეს, მიდიის მეფის ასულს სემირამიდას.

შენობათა შორის უდიდესია, განთქმული ჩინეთის კედელი, რომლის აგება დაიწყო ცინ ჩენგის (259-210 ძვ. წ.) დროს და შემდეგ მიიღო სახელი ცინ ში ზუანდი, რაც ნიშნავდა შემდეგს, „ჩინეთის პირველი იმპერატორი“.

მეფეთა სამარხები და დაკრძალვის რიტუალი

ველი მსოფლიოს ისტორიას, არცერთი მასალა არ იძლევა ისეთ ნათელ სურათს, იმ დროის შესახებ, როგორც არქეოლოგიური მიგნებები, ამ მხრივ ყველაზე კარგად და ნათლად შემორჩენილია მეფეთა და დიდებულთა სამარხები, სადაც ჩაყოლებული ნივთები და ცხედართა მდებარეობა, გვაძლევს იმის შესაძლებლობას, რომ აეხსნათ ეპოქის კულტურის დონე და მმართველობის ხარისხი.

ერთ-ერთი ყველაზე უძველესია 1920 წელს სერ ლეონარდო ველის მიერ, ერაყის ტერიტორიაზე გაკეთებული შუმერის უძველესი ქალაქის, ურის გათხრები, სადაც როგორც მოსალოდნელი იყო, არსებობდა განსაკუთრებული საკნის მოცულობის ქვის სარკოფაგი. მეფე ჩვეულებრივად დამარხული იყო იმ ძვირფასი ნივთებით და რეგალიებით, რომელიც მას ექნებოდა სამეფო კურთხევის და მირონცხების დროს. მასთან ერთად ამ დროს საიქიოს მიემგზავრებოდნენ, თითქმის მთელი ამაღა მისი სასახლისა, ზარებთან და სხვა ცხოველებთან ერთად. ასეთივე მდგომარეობით არის წარმოდგენილი დედოფლის შადუ-ადას სარკოფაგი. აქ ნივთების ჩამოთვლას აზრი არა აქვს, რადგან, ეს შეიძლება წარმოედგინათ ერთი სიტყვით ასე, ეს იყო იგივე ნივთები, რაც მოგზაურს და ტურისტს სჭირდება ხანგრძლივი მივლინებისას, სადაც მას უწევს ცხოვრება ველურ გარემოში, ანუ მათი წარმოდგენით იმ ქვეყნად ცხოვრება და არსებობა გრძელდებოდა მთელი სიმძლავრით. ქალაქ ურის გათხრების შედეგებით ნათელი მოეჩინა ძვ. წ. 2650-2500 წელს და ბოლოს უნდა ითქვას, რომ მსახურთა და ცოცხალ ცხოველთა ჩაყოლება ხდებოდა შხამის მიღებით და ამგვარი მოკვდინებით.

ძველი ეგვიპტე კიდევ უფრო ზრდის დასაფლავების რიტულის მნიშვნელობას და ლუქსორის ახლოს მზის სინათლეზე ამოტანილი იქნა ძვ. წ. 2649-2150 წლების პერიოდი, სადაც უკვე ნათლად ჩანს ბალზამირების კვალი, რაც დიდი ნაბიჯია მედიცინის სფეროში, მით უმეტეს, ეს ხდებოდა იმდენად მაღალ დონეზე, რომ დღესაც აკირვებს მედიცინის მუშაკებს.

1922 წელს პოუარდ კარტერი აღმოაჩენს XIV დინასტიის ყველაზე ახალგაზრდა ფარაონს 18 წლის ტუტანხამონის ბალზამირებულ ნეშტს, რომელიც დღემდე წარმოადგენს მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე ხმაურიან აღმოჩენას, რომლის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაზარდა იქ ჩაყოლებულმა ძვირფასეულობამ, სადაც იყო უამრავი ოქროს ნივთი და თვით სხეული ერთ მილიან ოქროში იყო ჩასმული. მოკლედ ამყარა, რომ მსოფლიო გონი მისწრაფეოდა იმისკენ, რომ ეს ყოფილიყო ნაბიჯი კულტურის გულისკენ, რათა იმპევენიური ცხოვრება მოეწყოთ მეტი კომფორტით და სიმდიდრით. ამ შემთხვევაშიც ნეშტი ისეა მუმიფიცირებული, რომ, ეს უდავოდ მეტყველებს მედიცინის მაღალ დონეზე.

1974 წელს ჩინეთში, ციანის პროვინციაში აღვილობრივი გლეხები შემთხვევით წააწყდნენ, ძველი სამყაროს იმპერატორის ცინ ში ზუნდის განადიდებულ სარკოფაგს. საუკრადლებოა ისიც, რომ სარკოფაგი ისე იყო მოწყობილი, რომ იქ შეპარული მმართველი და ქურდი, აუცილებლად განიგმობრებოდა მექანიკური მოწყობილობების მიერ, რომლებიც ისრებს ისროდა და აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეგვიპტეში, სარკოფაგების მიგნებას ტუტანხამონის მუმიის და სარკოფაგის გარდა, თითქმის ყველგან მძარცველებმა დაასწრეს. ამგვარად, ამ ვნებებზე კარგი

წარმოდგენა უნდა ჰქონოდათ ძველი დროის ჩინეთშიც. ამ შემთხვევაში ჩინელ იმპერატორს ცოცხალი მასის მაგივრად, ჩაყობებული ჰქონდა 7500 თიხის მეომარი, რაც იმის დასტურია, რომ ფიქრი იმპერატორის ცხოვრებაზე, არც იქ არ წყდებოდა.

შუა საუკუნეების ბოლო პერიოდში, მსოფლიოს დაკრძალვის წესი კვლავ რამდენადმე ერთნაირია და როდესაც ელისაბედ I (1533-1603) გარდაიცვალა 24 მარტს 70 წლის ასაკში, მხოლოდ ერთი საპანაშენილო პატივის მერე მიეცა, ვესტმინსტერის სააბატოში დასაფლავების რიტუალს. დასაფლავების დროს ცხედარი მიჰქონდა ოთხ ცხენს, ეტლი რომლებშიც იყო შებმული ცხენები, დაფარული იყო ბაღდახინით და ხელით მიჰქონდა ექვს რაინდს, ხოლო მათ უკან მიჰყვებოდათ პროცესია ოჯახის წევრებით, მონაზვნებით, სასულიერო პირებით და სხვა დიდებულებით და მოქალაქეებით, რომლებსაც ხელში ეჭირათ დროშები.

მეფეთა სამარხთა თხრობის დროს არ შეიძლება არ აღინიშნოს მსოფლიოს ერთ-ერთი საოცრება პალიკარნასის მავზოლეუმი, რომელიც ცოლმა აუგო მეუღლეს და წარმოადგენს ყველა დროის შედევრს არქიტექტურაში და ინდოეთში არსებული მოგოლთა დინასტიის წარმომადგენლის შაჰ ჯჰანანის მიერ მეუღლის საპატივსაცემოდ აგებული ტაჯ-მაჰალად წოდებული ტაძარი. არსობრივად ორივე ტაძრის აშენება უნდა შეფასდეს, რომ კაცობრიობის აზრი მარადიულად დასტურდება თავს სიკვდილ-სიცოცხლის საზრისს და ყველაზე შეუცნობელს – სიკვდილს და იმპერატორს მარადისობას უძღვნიდა, გონებრივი და ფიზიკური შესაძლებლობის მაქსიმუმს.

აბსოლიტური მონარქია

ბსოლიტური მონარქია ფეოდალური სახელმწიფოს უკანასკნელი ფორმაა. წარმოიშვა ფეოდალიზმის დაშლისა და კაპიტალისტური ურთიერთობის ჩასახვის პერიოდში. ამ დროს მონარქი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ერთადერთი გამტარებელია, ანუ მონარქი გამოსცემს კანონებს, ნიშნავს მოხელეებს, კრეფს და ხარჯავს ხალხის ქონებას ისე, რომ არ არსებობს არავითარი შეზღუდვა და კონტროლი მის მიმართ. ამგვარი სახელმწიფოს არსებობის შემთხვევაში სახეზეა, ღრმად ცენტრალიზებული აპარატის ფართო ქსელი, სადაც თითქმის არ არსებობს პორიზონტალური კავშირები, ყველაფერი ერთ მაღალ ვერტიკალშია გაჯიმული და სიმძიმის

ცენტრს წარმოადგენს მეფე-მონარქი, ისევე როგორც პირამიდის ცენტრში ლოდი-წვეტი. ყველაფერი ხორციელდება ძლიერი ჯარის და პოლიციის და საერთოდ სამართალდამცავი ორგანოების მეშვეობით. აბსოლიტური მონარქია თავისი არსით ფეოდალური კლასის დიქტატურის ფორმაა. ბურჟუაზია ამ დროს ჯერ კიდევ არ არის მზად ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად, მაგრამ მწვავედ უპირისპირდება ფეოდალურ კლასს. კარლ მარქსი საინტერესოდ განმარტავდა სახელმწიფოებრივი ფორუმის ამ ეტაპს, „უბრალო ხალხი რევოლუციის დროს

მორიდებული ზღება და შემდეგ მეტად შორს შეტოპავს სოლმე. ბატონი ბურჟუები ამის გამო ცდილობენ აბსოლუტური მონარქია, რამდენადაც მოსახერხებელია, ბურჟუაზიულ მონარქიად გარდაქმნან, რევოლუციის გარეშე, მშვიდობიანი გზით“. ბურჟუაზიის ამ კლასის წარმომადგენლები იყვნენ რევოლუციურ საფრანგეთში „ეპრონდისტების“ პარტია.

ფეოდალური კლასი კი ნაკლებ, მაგრამ მინც ცოტადონი პრივილეგიების შესანარჩუნებლად იძულებულია შეურიგდოს პოლიტიკური უფლებების შეკეცვას და მხარი დაუჭიროს ანტიფეოდალური გამოსვლების დამთრგუნველ ძლიერი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნას. შემდგომ ეტაპზე აბსოლუტური მონარქია ხელს უწყობს კაპიტალისტურ ურთიერთობათა განვითარებას და წოდებრივ მონარქიასთან შედარებით პროგრესულ როლს თამაშობს: სპობს ფეოდალურ ანარქიას, პარტიკულარიზმის, სეპარატიზმისა და პოლიტიკური დაქუცმაცების ნაშთებს, ატარებს მერკანტილიზმის და პროტექციონიზმის პოლიტიკას, ობიექტურად აჩქარებს ქვეყნის ეკონომიკურ გაერთიანებას და საერთოდ ერისა და ეროვნული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების პროცესს, მაგრამ ეს გრძელდება მანამდე, სანამ არ ამოწურავს თავის თავს ეს ფორმა და ტექნოლოგიები, რომლის შემდეგ სასწრაფოდ იწყება კრიზისი, თუ არ გადაინაცვლა ფორმით ან რანგით ახალ საფეხურზე. ამ პერიოდში მზარდი ბურჟუაზია მხარს უჭერს აბსოლუტურ მონარქიას, თუმცა ეს უკანასკნელი ბურჟუაზიის სასარგებლოდ იძენად მოქმედებს რამდენადაც ეს შეესაბამება ფეოდალთა კლასის ინტერესებს. ამგვარად, მონარქიის ეს ფორმა „თამაშობს“ აიწონა – დაიწონას საქანელაზე, სადაც ყოველთვის მიდის ძალების აბალანსების ხელოვნება.

აბსოლუტური მონარქიის გამოკვეთილი ფორმაა ძველი ეგვიპტე თავისი ფარაონებით, მაგრამ ის იყო სხვა ეპოქა, თავის ფსიქოლოგიური შეგნებით, სადაც შზის და მთეარის კულტით და რელიგიით მთლიანი დათრგუნვილი იყო მოსახლეობა. როდესაც ხალხი და იმთაერობა არ გრძნობდა რომ ეს იყო ბოროტება, არამედ იყო ღმერთის ნება.

ჩვენ კი ავიღეთ სამყაროს გვიანი შუა საუკუნეების ეპოქა, როდესაც ბევრად მაღალი და რთული იყო ადამიანთა შეგნება და იცოდნენ და გრძნობდნენ აბსოლუტური მონარქიის მანვე, დრომოჭმულ და წამგებიან მზარეებს, მაგრამ ფუფუნებას მიჩვეული ფეოდალებისათვის უზჯბოესი იყო ჩამორჩენილი პოლიტიკის ქვეშ ეცხოვრათ, ვიდრე ყოფილიყვნენ პრივილეგიადაკარგულები.

აბსოლუტური მონარქიის ადრეული ფორმაა იტალიის ქალაქ – სახელმწიფოები XIII-XVI საუკუნეებში (მედინი – ფლორენციაში, ვისკონტი და სფორცა – მილანში და ა.შ.). აბსოლუტური მონარქიის ჩასახვის ზანად მიჩნეულია XVს. დაძლევი და XVI ს. დასაწყისი (ლუი XI და ფრანსუა I – საფრანგეთში, ედუარდ IV, პენრი VII და პენრი VIII ინგლისში, ფერდინანდი და იზაბელა – ესპანეთში, ერიკ XIV – შვეიცარიაში, ივანე IV – რუსეთში). აბსოლუტური მონარქიის სრულყოფა ზღება XVII-XVIII სს. (ანრი IV, კარდინალი რიშელიე და ლუი XIV საფრანგეთში, ფილიპე II-ესპანეთში, ფრედერიკ III და მოძღვენი მეფეები დანიაში, კარლ X და XI – შვეიცარიაში, პეტრე I და მოძღვენი იმპერატორები რუსეთში და ა. შ.)

აბსოლუტური მონარქიამ შეცვალა ფეოდალური სახელმწიფოს მანამდე არსებული ფორმა წოდებრივი მონარქია. წოდებათა წარმომადგენლობითი კრებები ზოგან სრულიად მოისპო

(გენერალური შტატები – საფრანგეთში, საერო კრებები რუსეთში და სხვა), ზოგან დაკარგა მნიშვნელობა (კორტესი – ესპანეთი), ზოგან კი სამეფო ხელისუფლებასთან თანამშრომლობდა (პარლამენტი – ინგლისში, რიქსდაგი – შვეციაში და ა. შ.).

დაქუცმაცებულ გერმანიაში ერთიანი საიმპერატორო აბსოლუტიზმისათვის ბრძოლა მარცხით დასრულდა და გაიმარჯვა სამთავრობო აბსოლუტიზმმა. კაპიტალიზმის ნელი განვითარების პირობებში XVIII ს-ის აბსოლუტიზმი ზოგიერთ ქვეყანაში განათლებული აბსოლუტიზმის ფორმას იღებს (ფრიდრიხ II – პრუსიაში, იოზეფ II – ავსტრიაში, გუსტავ III – შვეციაში, ეკატერინე II – რუსეთში და ა. შ.). აბსოლუტური მონარქიის ტიპური წარმომადგენელია ბრუნეს სულთანი ჰასანალ ბოლიაკი, რომელიც ქვეყნის 29-ე სულთანია მისი სრული სახელია ჰაჯი ჰასანალ ბოლიაკ ვალადა და არის მარჰუმ სულთან ჰაჯი ომარ ალი საიფუდინ კაირი ვადენის უფროსი ვაჟი. მისი გვარი მე-14 საუკუნიდან მოდის. ქვეყნის ახლანდელ მმართველს 1967 წელს დაადგეს გვირგვინი. სულთნის პირდაპირი მემკვიდრეა უფროსი ვაჟი გვირგვინოსანი პრინცი, ჰაჯი ალ მუტადი ბილაჰი და სამეფო ოჯახის ამჟამინდელი ქონება 40 მილიარდს შეადგენს. დედაქალაქში – ბანდას სერი ბეგავანში ცხოვრობს 60 ათასი კაცი და დგას მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე დიდი მეჩეთი ომარ ალი საიფუდინის სახელობის, რომელიც 1958 წელს ააშენეს.

მითიური მონარქები

ამეფო გვარს და მეფეებს, რომ მტკიცე მფლობელობა ჰქონოდათ ხელმწიფობისა, ცდილობდნენ თავიანთი უფლებამოსილება ციური დალით ყოფილიყო აღბეჭდილი და ხელდასხმული, ამიტომ ისინი მუდმივად იყვნენ მითების სამოსელში გახვეული.

უძველესი ლეგენდა მოგვითხრობს შუმერთა ქვეყნის (დღევანდელი ერაყი) მითიურ მეფეზე გილგამეშზე, რომელიც დილმუნის ქვეყანაში შეხედება უთანაბრდის და მისგან შეიტყობს ჯადოსნურ მცენარეზე, რომელსაც აქვს უნარი უკვდავების თვისების მიანიჭებისა. დილმუნის ქვეყანად, ნავარაუდევია დღევანდელი ბაჰრეინი და ყველა მოვლენა და ტერიტორია კოდირებულია საიდუმლო შიფრით. მაშასადამე რადგან ლეგენდა სიცოცხლის უკვდავებას უკავშირდება, ეს იყო სწავლულება სიცოცხლისა და სიკვდილის სწავლულების და საზრისის შესახებ.

ბერძნული მითის თანახმად, რომელიც ენოსოსის სახელს უკავშირდება, მოგვითხრობს, რომ, ზევსი, შენიბების მიზნით ზარად იყო გადაქცეული შეიყვარა პრინცესა ეეროპა, მოიტაცა და კუნძულ კრეტაზე წაიყვანა. ერთ-ერთი მათი სიყვარულის ნაყოფი გახდა კრეტას მეფე და მორჭმულად მეფობდა ენოსოსის სასახლეში. სხვა ბერძნული ლეგენდის თანახმად სამეფო

გვარის გმირმა წარმომადგენელმა თეზესმა მოკლა ურჩხული მინოტავრი, რომელიც ლაბირანთს იცავდა და არიადნას ძაფით თავი დააღწია დედალოსის მიერ აშენებულ გზისასაბნევ ზეველებს. საერთოდ მითებში ხშირად არის სიბნელების დაძლევა, გველეშაპის და ურჩხულის განადგურება სიყვარულის შემწეობით. ისევე როგორც თეზესი და არიადნა, იაზონი და მედეა და სხვები. ღმერთის, ქურუმის და ყველა ღვთაებრიობის ძალის მატარებლები იყვნენ ძველი მაკედონიის მეფე ფილიპე II და მისი ძე ყველა დროის უპოპულარესი მეფე და სარდალი ალექსანდრე დიდი.

მთლიანად მითიურ პერსონაჟებად იყვნენ ტროას ომის ორივე მხარე ილიონა და ტროა, იგივე სპარტა.

მითოლოგიური მეფეები მითია თუ სინამდვილე?

ითის ფუნქცია ადამიანთა განათლება და ზეალსელა იყო. მითში სინამდვილის ახალი მიღწევა ნისლში ეხვევა, რათა დაიშფოროს ერის გენიალობა და სხვა ყველა მოკვდავთის ხელშესახები არ იყოს. ამ მხრივ ქართულ მითოლოგიაში ბალავრის როლს ასრულებს აიეტის და მისი გრძნეული შვილის მედეას სახე. თუ აიეტი ოქროს მწარმოებელია მეფეთა ოქროს საწმისის ფლობით, მედეა მედიცინის დედაა თავის კავკასიური ფლორის მწვანე აფთიაქით. აიეტი მზის ღმერთის პელიოსის შვილია, რაც გვაფიქრებინებს, რომ მათ, კოლხებმა განელეს მზის ეულტის შტეცნობა და ვაზის ეულტურის სრულყოფაც უკვე დასრულებული ჰქონდათ. აიეტი რეალის პერანგს იცავს, მრავალკეი

ხარის ტყავის ფარს ხელთ იღებს, ანუ რეალის და ფოლადის წარმოება, მისთვის წარსულ ეპოქას წარმომადგენს, ხარის ტყავი და ის, რომ სპილენძისწლიქებიანი ხარებით ხნავს ერთ დღეში შეიდი დღის სახნავს და ზოცავს მიწისშობილ ბუმბერაზებს, ანუ მიწათმოქმედება მის ქვეყანაში უმაღლეს ფაზაშია და უძლეველია თვით ბუმბერაზებთან ბრძოლაში.

ამ მეცნიერებამდე კი კოლხთა დიდმა წინაპრებმა, შუმერებმა, უკვე შექმნეს ვარსკვლავ-თმრიცხველობა, ზოდიაქალური სისტემა, მათემატიკა, გეოგრაფიული ცხრილები, ფარმაკოლოგიური რეცეპტები და სხვა „პირველადი და აუცილებელი მოხმარების მეცნიერებები“. ძვ. წ. 1160-1150 წელს კი ასპარეზზე ჩნდება აიეტის და მედეას ახალი საგანმანათლებლო სხივი, თუმცა ერთი კი არის სადავო, რომ თუ ოქროს საწმისის მითში და ტროას ომში, ბევრი ერთი და იგივე მითოლოგიური პერსონაჟი იღებს მონაწილეობას, კოლხეთს მიმავალ არგონავტებსაც ყრმა აქილევსის მშვერა მიაცილებს, ამ თარიღს კი ისტორია ძვ. წ. 1160-1150 წლებით ნიშნავს.

აიეტი უტყუარად ცოცხალი და ისტორიის სცენაზე მოქმედი პირია და მხოლოდ შემოსეს ლეგენდით ისტორიკოსებმა იმ სიდიდის გამო, რომელსაც ის წარმომადგენდა თავის

ებოქაში. მითში არის კიდევ ერთი საგულისხმო პასაჟი, — აიეტის სასახლეს ვაზის ღერწები ეხვევა, ეზოში ღვინისა და ანკარა წყლის შადრევნებია. იმ დროში არსებობდა მსგავსი იდეოლოგია, რომ ღვინის წარმოება მხოლოდ ჩვეულებრივად სილამაზის გამო არ ხდებოდა, არამედ უნდა ყოფილიყო იმ ხალხის დედასაქმე და ხდებოდა დომინანტი იდეოლოგიის მისტერიალური აღსრულება ცხოვრების ყველა კუნჭულში, მზედველობაშია, რომ აიეტის სასახლეს ვაზის ღერწები ეხვევა და ეზოში ღვინისა და ანკარა წყლის შადრევნებია. ბერძნები კი უკვე დიდი ხანია ეძახიან ქართველ ხალხებს, „ხალიბიკოს“, ანუ პირველ მეტალურგებს.

დიდ გათვლაში აიეტი არის საქართველოს აღზევების ერთ-ერთი გზაჯვარედინი, სადაც მტკიცდება, რომ მსოფლიო კულტურა თავის განვითარებით ძალზე დაყრდნობილია კოლხური მიწაზე. ამ კულტურის კრეტაზე შეტანის ფაქტი უნდა იყოს ის, რომ კუნძულ კრეტაზე, მთელი კულტურა უკავშირდება მეფე მინოსის სიბრძნეს, რომლის მეუღლეა კოლხი აიეტის და პასიფა და კრეტაზე არსებული მისტერიის ცენტრალური ნაწილია აგრეთვე ხარი, რომელსაც კაცის ტანი აქვს და თავი ხარის (ურჩხული მინოტავრი), რაც პოსეიდონის ხართან შეუღლებით შვა პასიფაემ. აქ ადგილი უნდა ჰქონდეს იმას, რომ კრეტაზე განადგურდა მეფე მინოსის სამიწათმოქმედო კულტურა, რომელიც ველური იყო და ველურობას წარმოადგენს ხარი — ურჩხული მინოტავრი, რომელიც მანამდე შექმნა ან განავრცო პასიფაემ — აიეტის დამ, პოსეიდონის ხართან ანუ მისტერიასთან თავის მისტერიის შეუღლებით. ეს იყო ჭეშმარიტად მისტერიათა ქორწილი და სინთეზი. კავკასია კი იყო მისტერიათა სამჭედლო და სარეზერვო ფონდი, სადაც ხდებოდა ჩაშიფრვა, კოდირება და მისტერიათა გასაიდუმლოება. ამ ხარს თეზევსი კომბლით კლავს, საყურადღებოა ის, რომ ეს კომბალი მწყემსის ზომ არ არის და მესაქონლეობის გაძლიერებას და ამ საკითხთან დაკავშირებულ სწავლულებას ზომ არ უკავშირდება.

ამგვარადა, ტროაც, მედეაც, აიეტიც და ბევრი მითოლოგიური პერსონაჟი, ძეხორციელი არსებები იყვნენ, ოღონდ ჩვენ უნდა ვკითხულობდეთ მათ ისე, როგორც ისინი მაშინ შექმნეს და ამ სიმბოლოების ქვეშ რაც იგულისხმება. რაც შეეხება, ზევსს, ურანოსს, კრონოსს, ჰერას, რეას და სხვებს, ისინი იქმნებოდნენ როგორც სპექტაკლის პერსონაჟები, რომელთა მოქმედება-ქცევაში იწერებოდა სულიერი და საერო საგანმანათლებლო სიმდიდრე, რომლისკენაც ასე სულმოუთქმელად მიემუხრებოდა კაცობრიობა.

მონარქი მეფეები კი მითოლოგიურ სიბრტყეში იმდენია და კულტურათა და მისტერიათა გაცვლა ისეთი სიმრავლის და დიდი მნიშვნელობის იყო, რომ მას არაერთი კალამი შეაკეთება და მელნის ტბა დაშრება. ამ მხრივ ამ თემაზე ფიქრი ჯერ კიდევ შორსაა და წინ ისეთი უზარმაზარი სიერცეა, რომელზეც მხოლოდ მოკლე და წერილის სახით მხოლოდ ამ ოდენობით შეიძლება ამ შემთხვევაში ჯერ ვწეროთ.

ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ე ბ ი

ბაგრატიონთა სამეფო ხელისუფლების ისტორია

ეფოა ბელადის ინსტიტუტის ნანგრევებზე აშენდა და როგორც ყოველთვის ხდება ზოლმე, ყოველი ახალი ძეგლის ელემენტებს აუცილებლად წაიღებს, რაც კანონზომიერიც არის, რადგან ყოველი რეფორმა მცირე გარდამავალ ეპოქასაც გადის ყოველთვის ძველის წყალობით.

დაბალი სამშენებლის მატარებელი ხალხისთვის ძნელია, ისეთი მრავალგანშტოებიანი და საათის მექანიზმივით აკრეფილი ორგანოს მსგავსი სახელმწიფოს მართვა, როგორც დღესაა, ამიტომ თავდაპირველი მეფობა დაიწყო დაახლოებით ექვსი ათასი წლის წინ, სადაც მეფობა ღვთის ნებად იყო გამოცხადებული და მისტერიული მირონცხებით ხდებოდა მეფის

ხელდასხმა სამეფო ტახტზე. ყველაფერი ეს ხდებოდა ნათელხილვით და პატრიარქთა ეპოქაში, როდესაც ადამიანი ყველაფერს მიაწერდა ზენა ძალას, რაც იყო ღრუბლები, ბედისწერა, შვე და ა. შ. პირველი ნაბიჯი რესპუბლიკური და დემოკრატიული წყობისკენ გადადგა ძველმა საბერძნეთმა და ეს იყო ძველი სპარტის სამეფო ოჯახის შვილი ლიკურგე, რომელმაც შექმნა უზუცესთა საბჭო ოცდარვა კაცის შემადგენლობით და ჩააგდო მეფეს და ხალხს შორის ბუფერის და თუ გნებავთ შუამავლის ან მსაჯულის ფუნქციით.

უკიდვანოდ შორს იყო წასული ძველ მსოფლიოში სამეფო ხელისუფლება ძველ ეგვიპტეში და ის განიხილებოდა თავის ქვეყანაში, როგორც უზენაესი (რელიგიური) ღვთაების მზის მოადგილედ, რომელიც ფაქტიურად და ლეგალურად ფლობდა მმართველის, მსაჯულის და უმაღლესი რელიგიური ქურუმის თანამდებობას. საქართველოში იყო მცდელობები დემოკრატიული საწყისების შექმნის, კერძოდ, სავაზირო და კარაგის სახით, მაგრამ, საერთო სახალხო იდეოლოგიური დონის დაბალი ხარისხის გამო, ყოველგვარი საზოგადოებრივი და ჯგუფური პოლიტიკური აქტიურობა კრახით თავდებოდა. რამდენადაც უცნაურად არ უნდა

ფიქრდეს, მცირე პარლამენტის შექმნის იდეა თამარ მეფის შვილს ლაშა-გიორგისაც ჰქონდა და ამ მიზნით გადიოდა კიდევაც ნაბიჯები, მაგრამ იგი ისეთივე უღელური აღმოჩნდა, როგორც მისი ხანმოკლე მეფობა.

ქართველი ისტორიკოსები და მათ შორის ივანე ჯავახიშვილიც, სამეფო ხელისუფლებას ძე.წ III და ახ. წ. IV საუკუნეებში, საგვარეულო წესწყობილებაზე დაფუძნებულად თვლიან და მხოლოდ დროის ამ მონაკვეთში, რომელიც შემდეგ სპარსელებმა გააუქმეს. ამის შესახებ მემკვიდრე „მოქცევაი ქართლისაი“ მოგვითხრობს, „მეფობდა ბაკურ და კათალიკოზი იყო ბაკარი... და ამის ბაკურისზევე დაესრულა მეფობაი ქართლისაი“ (ე. თაყაიშვილი, სამი ისტ. ქრ. 33)... „სპარსნი უფლობდეს ქართლს და სომხთს და სივნიეთს და გუასპურაგანს“; შემდეგ მემკვიდრე უმატებს: „და ნელადრეი შეკრბა ქართლი და განაჩინეს ერისთავად გურაჲ“ (ჯღჯღ):

სპარსეთის ზემოქმედებამ დაამხო სასანიანელთა ან სხვა ტერმინით ფარნავაზიანთა დინასტია და ორი საუკუნე ერისთავობის ინსტიტუტი მართავდა, რაც სამეფო ხელისუფლებას ძლიერ და უფლებას დიპლომატიური ბეგრად ჩამორჩებოდა. ამავე პერიოდში ჩვენს ქვეყანას კოლხური ტყვეობა და აზერბაიჯანის ხალიფას მოადგილე მოველინა და ეს ორმაგი მმართველობა ძველი და შუა საუკუნეების მსოფლიოსათვის ჩვეულებრივი ამბავი იყო.

ერისთავობის სახელთი მოდიან საქართველოს სამეფო ტახტზე ბაგრატიონები და დასაწყისში 888 წელს ბაგრატიონთა გვარი პირველ მეფეს ადარნასეს აფიქსირებს: „მოკლეს ნასრა, ზღვაჲ ჰეხეთისასა, სოფელსა ასპინძას, ქრონიკონსა რეი და არა დაუშთა შვილი ნასრას და აფიხოჲსა სასწრებელი მისი. ადარნასე ძე დავით კურაპალატისა დასუეს ქართველთა მფელჲო“. ქართველი ტომების გაერთიანება კი ჯერ კიდევ არ არის შემდგარი და ამ მხრივ ბევრი და პირველობა ტაო-კლარჯეთის სამეფოს აშოტ კურაპალატის ჩამომავლობას უწყობდა. 978-1014 წლებში გაერთიანებული საქართველოს მეფეა ბაგრატ III ბაგრატიონი, ძე გურგენ II მეფე მეფისა. როგორც უკვე წინა თავებში აღვწერეთ, 975 წელს ბაგრატს ქართლის გავლენიანი ფეოდალის იოანე მარუშის ძის ხელშეწყობით უშვილო დავით III კურაპალატი მოიწვევს მემკვიდრედ. ამავე პერიოდში გარდაიცვალა მისი დედის გურანდუხტის მამა და იგივე მისი პაპა, აფხაზთა მეფე გიორგი II, 1001 წელს მისი მამობილი დავით III კურაპალატი, 1008 წელს მისი მამა ტაო-კლარჯეთის მეფე გურგენ II, 1010 წელს შემოიერთა კახეთ-პერეთის სამთავრო, ამ დროს უკვე განადგურებული ჰყავდა ქართველ აზნაურთა შთქმულები, რომლებიც ქუთაის ტბის მეთაურობით იყვნენ აჯანყებული, ფაქტიურად ორმოცი წლის განმავლობაში ბაგრატ III-ის ოერისდიქტია დამყარდა ტაო-კლარჯეთზე, აფხაზეთზე და მთლიანად დასავლეთ საქართველოზე, ქართლზე და კახეთ-პერეთზე, მსგავსი უსისხლო განწყენა არ ახსოვს არც მანამდე და არც მერე საქართველოს. ეს უკვე ის სახელმწიფოებრივი ორგანიზმი იყო, რომელსაც თავისუფლად შეეძლო შეესრულებინა პეგემონის როლი მთელს კავკასიაში. მან ააწინა უბრწყინველესი არქიტექტურული კომპლექსები ბედიში, მოწამეთაში და იმ დროის საქართველოს წინაშეაღმდეგ განისვენა ბედიის მონასტერში. მისი ტიტულატურა ასე უნდა იყოს: „მეფეთა მცირე, აფხაზთა, ქართუელთა, კახთა და რანთა“. საოცარი სისასტიკით

ებრძოდა ყოველგვარ წინააღმდეგობას და ღვიძლი ბიძაშვილები თმოგვისა და ფანასკერტის ციხეში გამოკეტა, სადაც გარდაიცვალნენ კიდეც. წყაროები გაერთიანებულ საქართველოს მეფეებს აფხაზთა მეფეებს ეძახდნენ, იმდენად ორგანული იყო ეს ხალხი და მიწა საქართველოსთვის.

ძლიერი სახელმწიფო შექმნის შემდეგ საჭირო იყო ასევე ძლიერი სამეფო ხელისუფლების დამკვიდრება, რასაც ბუნებრივად თხოულობდა ძლიერი სახელმწიფოს და ხელისუფლების პარმონიის ძლიერება, ამიტომ ქართველი მეფეები თავიანთ სამეფო უფლებას ღვთის სახელს უკავშირებდნენ, მათი უფლება ზეციური მამისგან დაიწყო. გიორგი II შიო მღვიმის მონასტრისადმი ნაბოძებ სიგელს ასე იწყებდა: „ნებითა ღვთისათა აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა მეფისა“. (1088 წ. სიგელი, შიო მღ. ისტ. საბ. გვ. 13); ღვთის აღმაშენებლის წყალობის სიგელიც ამდაგვარია „ნებითა ღვთისათა აფხაზთა, ქართველთა, რანთა და კახთა მეფისა“. მაგრამ, შემდგომ ეტაპზე არამარტო ღვთაების ნება, არამედ მფარველობა და ხელმძღვანელობა მოიპოვა და ღვთის აღმაშენებელი თავის ანდერძში ამბობს: „ოდეს მარწყუნა მის მიერ განგებულსა მეფობასა, თვისითა რათამე განგებითა არა უღირსმწენელმან შარავანდსა შინა პატიოსანსა უპატობასა ჩემისამან აქათგანეუ აღიღო ხელი სიტკაობითა თვისითა განძებად ჩემდა და თვით მეფე მეფეთაი იქმნა საჭირველთა უჭირველად: ცხადთა წინააღმდეგობთა გამგეობისა თვისისათა მისცემდა მოსარველად“ (შიო მღვ. ისტ. საბ. გვ. 15).

თამარ მეფე, წმინდა სამების მეოთხე სახელ შერაცხეს და მწიგნობართუხუცესი, ვაზირი ჭყონდიდელი ამბობს: „ღვთისა სწორსა მეფეთ მეფესა თამარს შეეხვეწეო (სიგელი 1202 წ., შიო. მღ. ისტ. საბ. გვ. 27)

თამარის შესანიშნავი მეზობლები ჩაზრუხაძე კი თამარს ასე ამკობს: „დაუსაბამო თამარ ესთქეა ნათლად და ძედ მისად მზეურ საგან, სულის საგან, თანაგამწყოდ ძისა, სწორად მამისად“ ტაო-კლარჯეთის მონასტრების წინამძღვარი გრიგოლ ხანძთელი კი ასე მოძღვრავს აშოტ კურაპალატის შვილებს: „გაკურთხენ ყოველი პირმან ქრისტიანსა და ყოველთა წმიდათა მან: რამეთუ ჭეშმარიტად სამართალ არს სიტყვა ესეი: სადა არს პატივი მთავრობისა, მუნ არს მსგავსება ღმერთებისაი, რამეთუ თქუნ ზღმწიფენი უფალ გყნა ღმერთმან ქუეყანისა განგებისა“ (ნიკო მარის გამოცემა ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა).

ყველა ამ დოკუმენტებიდან ჩანს, რომ სამეფო ხელისუფლება და ამ შემთხვევაში ბაგრატიონებს, ღვთის ბოძებულობით აქვს მონიჭებული, მეფენი კი ამ უფლებას სულიერ-მიწიერ განზომილებაში ახორციელებენ, უხილავად კი ეს ღმერთის მმართველობა, წყალობა და განათლება იყო, ამის გამოა „პატივი მთავრობისა, მუნ არს მსგავსება ღმერთებისაი“, და მიუხედავად იმისა, რომ სამეფო უფლებას ზეციური ძალის მფარველობა და უცოდველობის თვისება ფარავდა, ისინი მაინც ხშირად თავისი ტერიტორიული უფლებამოსილებას სცდებოდნენ და საგარეო პოლიტიკაში ფრანგმენტულად გამოსჭვივის კეისრის უფლებისა და თვითმპყრობელობის მქონე დოკუმენტები. ერთ-ერთი ასეთი, 1082 წელს შიო მღვიმისადმი ნაბოძებ წყალობის წიგნში, გიორგი II თავის თავს „ყოველისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა თვითმპყრობელად“ აღიარებს, რაც ძველი მისტიკების სიმბოლოა, განათლების გავრცელებას უნდა ნიშნავდეს, ვიდრე ვინმეს დაპყრობას.

მეორე თვისება და მოცემულობა ღვთის ძალის განგების გარდა, იყო პატრონყმობა, რომელზედაც სამეფო ხელისუფლება იყო დამყარებული და უტყუარ კავშირში. პატრონყმობა გახლავთ ის ინსტიტუტი, რომელიც გვიან შუა საუკუნეებში ბატონყმურ ურთიერთობაში გადაიზარდა. პატრონი კრებითი სიტყვა იყო და თავის თავში გულისხმობდა კერძო მესაკუთრეს, მეფეს, ბატონს, მფლობელს, მფარველს, მზრუნველს, თამარ მეფის მემკვიდრე ასე ახასიათებს თამარის პატრონყმობას, „პატრონმან ხმელთამან და ზღვისამან“, ატენის ტაძრის XI საუკუნის წარწერაში ნათქვამია: „ძლიერთა მეფეთ მეფემან ბაგრატ უბრძანეს მიწასა მათსა მირიანს, პატრონსა ჩემსა, სეფეს ზუარსა შიდა ქალაქისა აშენებანი... ავაშენეთ დარბაზი და ქალაქი. შეგვიწყალა მეფობამან მთმან, სასახლენი ადგილნი და საქულები ჩემი და... მირიანს და ყმათა მისთა... შევიწირე წმიდასა სიონსა ატენისასა... სალოცველად... ჰვიანმცა უკუნისამდე ძლიერი მეფეთა მეფე ბაგრატ სეფასტოსი და ძე მათი გიორგი კურაპალატი და სალოცველად მიწისა მათისა გამაზრდელისა პატრონისა ჩემისათვის“. წარწერა გვიჩვენებს, რომ პატრონისადმი მამულის შეწირვით მოცემული იყო პატრონის სიყვარული, ნდობის ხარისხი და მისი საბოლოო მფარველობაში ყოფნის სურვილი. ყმა, ყმობა ძველ ქართულში და დღესაც სიმბოლიზირდებოდა ბავშვთა, ახალგაზრდულ უმწიფარობასთან, მხედართან, მუშაობთან, ბატონზე დამოკიდებულ და მიჯნავებულ ყმობასთან და ყველაფერი იმასთან იყო კავშირში, თუ რა კონტექსტში იხმარდა მას ავტორი.

ამავე დროს პატრონყმობა, დიდ ზეგავლენას ახდენდა სახელმწიფო წესწყობილებაზეც, რადგან იგი უსათუოდ მჭიდრო კავშირში იყო სოციალურ და ყმათა უფლებრივ მდგომარეობასთან, რადგან ამ უკანასკნელთ შეეძლოთ მეფის დანიშვნაში ან ხელისუფლების მინიჭებაში მიეღოთ მონაწილეობა. მწიგნობართუხუცესი გიორგი ჭყონდიდელი მეფე დავით აღმაშენებელთან იყო ერთად აღზრდილი და მემკვიდრე ამას ასე გვაშენობს: „თანაღზრდილი პატრონთანაო“. თამარის ძლევაშობილი ლაშქარი როდესაც ბრძოლის ველიდან გამარჯვებული დაბრუნდა ასეთ ცნობას გვაწვდის ისტორია: „მოვიდეს წინაშე პატრონისა ღვთიეგანათლებულისა“-ო. სხვა ადგილას იგივე მემკვიდრე ამბობს: „არცა ძველთა ყმათა შინა და არცა ახალთა სადამე სმენილ არს, უკეთუ სადამე ქმნილ იყოს ნებისთი ანუ უნებლიეთი განდგომილება მეფეთა დაწყობითაგან სოფლისთ არა სადა ვის უხილავს თუმცა წარმართებოდეს, ანუ გამარჯვებოდეს პატრონსა ზედაო“. „მივე ძლევა მოყმეთა თამარისათაო“, „მოვიდეს მოგებნეს წინა ფანასკერტელი ზაქარია და ბიჩიელი, კალმახელნი, ყმანი კარგნი, პატრონთაგან შეწყალებულნი. არსებობდა სახელმწიფოთა პატრონყმობა და არაერთი პროვინცია და მხარე ყოფილა თამარის, დავითის, ერეკლე II-ის და სხვათა ყმა-ქვეშევრდომი. ყველა ზევითაღწერილი დოკუმენტები არის სამეფო ხელისუფლების ინსტიტუტის ურთიერთობა სახელმწიფო სოციალურ ფორმებთან და ნიშნავდა პატრონი მფარველს, მზრუნველს, თავადს, მეფეს და მეორე მხარეს იდგა ყმა – პირიუბნა, მხედარი, სახელმწიფო, რომელიც ქვეშევრდომის უფლებით სარგებლობდა და სამეფო – სახელმწიფო უხეში ძალისგან იყო დაცული და მფარველობა გაცხადებული ღვთიუმირონ-ცხებული, მეფე გვირგვინოსანის მხრიდან.

სიტყვა პატრონის ეტიმოლოგიის მრავალი განმარტება არსებობს, მათში უპირატესობა ენიჭება, რომ ის არის რომაული წარმოშობის და პირდაპირი ამ შინაარსით იხმარება, თუმცა

არც სხვა ვარაუდებია გამოსარიცხი, ამიტომ ამაზე არ შეგერდებით.

თვითონ პატრონეზობის არსის ქმედით და პრაქტიკული სიძლიერე კი იყო მთლიანობაში სახელმწიფო ძლიერების ერთ-ერთი უპირველესი ღერძი და მისი სიმტკიცე პირდაპირპროპორციული იყო სახელმწიფოებრივი სიმტკიცის.

ამგვარად მთელი სახელმწიფო სამეფო ხელისუფლების დროს წარმოადგენდა იერარქიულ დამოკიდებულებას მეფედან დაწყებული ყველა დაბალი ხარისხის ფენამდე და თვით ღიდეზულებიც პატრონებად მოიხსენიება ქართულ მატთანში და თამარის და დავითის ისტორიკოსები შემდეგ პირებს ასახელებენ: „გუზან „პატრონი კლარჯეთისა და შავშეთისა“ (ქარ. ცხოვრება 426.), ვარდან დადიანი „პატრონი ორბეთისა და კაენისა და ლიხთიქით ნიკოფსიამდის უცილებლად ქონებისა“ (ქარ. ცხ. 426), მხარგრძელი „პატრონი ლორისა“ (ქარ. ცხ. 431), აფრიდონ „თმოგვისა და სხვათა ციხეთა პატრონობითა აღზევებული“ (ქარ. ცხ. 408), იოანე ვარდანისძე „პატრონი გაგისა“ (ქარ. ცხ. 428) და მაყ „პატრონი კაიწონისა“ (ქარ. ცხ. 428).

მეფის კონკრეტულ უფლებამოსილებაზე ერთი მეტად საინტერესო დოკუმენტია დავით აღმაშენებლის ისტორიიდან: კიდეთაპყრობანი, სამეფოსა წყნარობასა ღონენი, ლაშქრობათა მეცადინეობანი, მთავართ ზაკისა ცნობანი, მხედართა განწყსებანი, საურთა შიშნი, სახელითა და საბჭოთა სჯანი, საჭურჭლეთა შემოსავალნი, მოციქულთა შემთხვევანი და პასუხნი, მეძღნეთა ჯეროანნი მისაგებლნი, შემცოდეთა წყალობითნი წრთენანი, მსახურებელთა ნიჭმრავლობანი, მოჩივართა მართალნი გამოძიებანი, მოსაკითხეთა შესატყვისნი. საათა დაწყობანი და ღონიერნი მიმართებანი, და რაოდენნი ვინ აღმოწყნეს სიტყვითა უფსკრულისაგან სამეფოსა საქმეთასა“ (ქარ. ცხ. 371).

ამ დოკუმენტიდან გამოდინარე მეფის ხელისუფლება არის ძლიერად გამოხატული ცენტრალიზებული მმართველობა, რომელიც პირამიდის არქიტექტურის პრინციპით ნაწილდება და სათავეში მყოფი ლოდის სიძიძე ნაწილდება მთელს არქიტექტურაზე. მემატიანე აქვე დასძენს, რომ: „მეფის მოვალეობანი უფსკრულსა ჰკავდა, და ვინ უგუნური იქნებოდა, რომ ამ უფსკრულისა ძირი ეპოვნა და სიღრმე აღმოეწყა“.

ძირითად საქმებად კი მაინც ითვლებოდა, საგამგეო, სამხედრო და საერთაშორისო საქმეები, აგრეთვე „საჭურჭლეთა შემოსავალნი“ ანუ საფინანსო საქმეები, „სახელითა და საბჭოთა სჯანი“ ანუ საკანონმდებლო, „მოჩივართა მართალნი გამოძიებანი“, რაც ნიშნავს, რომ მეფე უმაღლეს მსაჯულად ითვლებოდა, ხოლო წერილმან და საშუალო სადავო საქმეებს, სამეფო მოსამართლეები იხილავდნენ. არც თუ იშვიათი იყო სამეფო დოკუმენტებში წყველა-კრულვის ფრაგმენტები: „უკუეთუ ვინმე, რასაცა ეამსა რაიცა გავრი კაცი, ღიდი გინა მცირე ადგეს და ამა ნაქნარსა ჩუენსა აქცევეს, გამცაურისხდების მამაი, ძე და სული წმინდაი და ესემცა წმინდანი მოციქულნი არიან მსაჯულნი სულისა მათისანი ღღესა მას განკითხვისა (შიო მღვ. ისტ. საბ. 9 ბაგრატ IV 1058 წ. სიგელი). ასევე სწყველის და შეაჩვენებს მეფის სიგელის უარისმყოფელთა და გამაუქმებელთ გიორგი კათალიკოზი, ვინც ბაგრატის სიგელს დაარღვევს „პრისხვამცა მამაი, ძე და სული წმინდაი, ღვთისმშობელი, კრულმცა არიან დაუსაბამოსა უფლისა სიტყუითა, ათთორმეტთა წმიდათა მოციქულთა მადლითა, ექუსთა კრებათა მადლითა,

ხუთა პატრიარქთა ჯუარითა, წმიდისა დედაქალაქისა და სუეტს ცხოველის მადლითა, ჩემ გლახაკის ჯუარითა გაუხსნელად სულით და ზორით ამას ყოფასა და მას საუკუნესა არომცა ნაწილი მისი იუდასთანა ისკარიოტელისა და ყოველთა მწვალებელთა და უფლის უარისმყოფელთა თან შერაცხული“. (ისტ. საბ. შიო მღ. იხილე ჯდჯდ გვ.12, 22 და სხვა).

საქართველოს მეფის უფლება მისი ტახტზე ასვლისთანავე იწყებოდა და ყველა მოხელეს რომელთაც პქონდათ ნაწყალობები წიგნები, სიგელები და სხვა საბუთები, ახალ მეფეს შეავედრებდნენ მის დამტკიცებას ან გაგრძელებას. იყო შემთხვევები, როდესაც ახალი მეფე აძლევდა ისეთ წყალობის წიგნს, რომელიც „საუკუნოდ უშლელად უნდა დარჩენილიყო“ და თავის ბრძანებაში ჩაუმატებდა: „აჲ ვინცა კნახთ ბრძანებაი და სიგელი ესე ჩუენი შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთა... დაუმტკიცეთ და ნუ უშალავთ ბრძანებულსა და გაგებოვილსა მას ჩუენსა (ბაგრატ IV 1058 წ. სიგელი, ჟორდანი. ისტ. საბ. შიო მღ. 4).

მიუხედავად საბუთების არმოშლის ან მოშლის შემთხვევაში წყველა-კრულვის მიღებისა, თითოეული მეფის ბრძანებასა და განკარგულების მოქმედებას მაინც ედო საზღვარი და ეს საზღვარი მეფის სიკდილი იყო. სამეფო დოკუმენტებს მაშინ შერჩებოდათ ძალა და მნიშვნელობა, თუ სამეფო ტახტის მონაღვივები ამ საბუთთა პატრონთა თხოვნას შეიწყნარებდნენ და უქტვევლობას დაუმტკიცებდნენ.

თანამედროვე მონარქისტული ინსტიტუტი იმ შემთხვევაში არ ცნობს ქმედუნარიანად დოკუმენტს თუ გაუქმებული არ არის, ქართული სამეფო ხელისუფლების მოქმედებისას კი, მას ყოველი ახალი მონარქიის მოსვლის შემთხვევაში თითქმის ყოველთვის ზღებოდა და სჭირდებოდა ახალი მეფის დამოწმება – დამტკიცება.

ბუნებრივია სამეფო ხელისუფლება და მმართველობა ბარომეტრის შკალაზე, იმ ზაზს იკავებდა, რაზეც მას შეეძლო ძალაუფლება განეზოციელებინა და არაერთხელ გაისმის ისტორიის ფურცლებზე, მემატინის დარდიანი ზმა. ერთი ასეთი ფრაზა ბაგრატიონთა გვარის ისტორიკოსს სუმატ დავითის ძეს ეკუთვნის: „დაესრულა უფლება ქართლისა აზნაურთა ბოროტთა საქმეთა მათაგანა“-ო. „მოქცევაი ქართლისაი“ კი სპარსეთის მიერ მეფის ხელისუფლების მოსპობას გვაუწყებს და ამბობს: „მით ჟამთაგან ეპყრა უფლება ქართლისა აზნაურთა ვიდრე ამათამდე“-ო. ერთი სიტყვით თუ საქართველოს მეფის გიორგი II-ის დროს საქართველო აზნაურებით შეწუხებულ ფუტკრის სკას ჰგავს, მისი შვილი დავით აღმაშენებელი მათ ამ ზუზუნის გამოძეგ ფრთებს ძირში დაჭრის, მაგრამ დავითის შვილთა შვილის თამარის მეფობის მზის ჩასვლამდე კვლავ წამოყოფენ თავს და ასე გრძელდებოდა, რითაც გარეშე მტერზე მეტ ზიანს ისინი აყენებდნენ. ამისათვის თამარის დროს დიდგვაროვანთა სათათბირო საბჭოც შეიქნა „კარავის“ სახით და მეფე ძირეულად მხოლოდ ფეოდალთა ნების აღმასრულებელი ორგანო იყო. მაგრამ, უფლებათა გაყოფისას, შემდეგ ისინი, თვითონ ფეოდალები ვეღარ რიგდებოდნენ.

ბაგრატიონთა ღვთიურობა და აღზევება სამეფო ხარისხში

ვითიურობა იგივე ღმერთის რჩეულობას გულისხმობს და ამიტომ პირთა და გვართა აღზევება რელიგიის თუ საერო ზეღისუფლების ხარისხში, ნიშნავდა, რომ ეს ხდება ღმერთის ზედღასხმით. რაც იყო უზენაესობის ნების გამოვლენა მიწიერთა და მოკვდავთა მიმართ. არც უსაფუძვლოდ არ არის ნათქვამი, რომ როდესაც ადამიანები და ერი კარგავდა მართლმადიდებელი სარწმუნოების მიმართ გულწრფელ მიმართებას, ისინი ექვემდებარებოდნენ ტანჯვას და დევნას და წინა პლანზე მოიწვედა ბოროტ ხალხთა აღზევება საერო თუ სასულიერო ფენებში.

სამეფო დინასტიათა თუ სხვა საზუო საქმეთა ღვთიურობა რომ განხორციელებულიყო, ან გაზიარებულიყო, მისი ჭეშმარიტებისათვის აუცილებელი იყო, რომ ამაზე იძლეოდა მტკიცეობას კაცობრიობის დედაწიგნი ბიბლია, წინაწარგანზრახვის სახით, რომელთა მისტერიაში ჩადებული არსით ზორციელდება მესიანისტური იდეა ანუ სიკეთის და სამართლიანობის დამკვიდრება მიწაზე მოკვდავთა შორის.

ბაგრატიონთა საგვარეულოზე ადრეულ შუა საუკუნეებშივე შექმნილა ლეგენდა, რომლის ორი ვარიანტია შემონახული ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინე პორფიროგენეტის (X ს.) და ბაგრატიონთა გვარის ისტორიკოსის სუმბატ ღაეითის-ძის (XI ს.) თხზულებებში.

სუმბატ ღაეითის-ძის ქრონიკა გვამცნობს, რომ: „ცხოვრება და უწყება ბაგრატიონთა, ჩუენ, ქართველთა მეფეთასა, თუ საღით მოიწიენეს ამას ქუეყანასა იგინი, ანუ, რომლით ჟამთგან უპყრიეს მათ მეფობა ქართლისა“ და შემდეგ მოცემულია გვარის გენეალოგია: „აჲამ შუა სეით. სეით შუა ენოს. ენოს შუა კაინან. კაინან შუა მალელ. მალელ შუა იარედ. იარედ შუა ენოქ. ენოქ შუა მათუსალა. მათუსალა შუა ლამექ. ლამექ შუა ნოე. ნოე შუა სემ. სემ შუა არფაქსად. არფაქსად შუა კაინან. კაინან შუა სალა. სალა შუა ებერ. ებერ შუა ფალეგ. ფალეგ შუა რაგავ. რაგავ შუა სერუქ. სერუქ შუა ნაქონ. ნაქონ შუა თარა. თარა შუა აბრამ. აბრამ შუა ისაკ. ისაკ შუა იაკობ. იაკობ შუა იუდა. იუდა შუა ფარეზ. ფარეზ შუა ესრომ. ესრომ შუა არამ. არამ შუა ამინადაბ. ამინადაბ შუა ნასსონ. ნასსონ შუა სალმონ. სალმონ შუა ბოოს. ბოოს შუა იობედ. იობედ შუა იესე. იესე შუა ღაეით მეფე. ღაეით მეფემან შუა სოლომონ. სოლომონ შუა რობუამ. რობუამ შუა აბია. აბია შუა ასაფ. ასაფ შუა იოსაფატ. იოსაფატ შუა იორამ. იორამ შუა ოზია. ოზია შუა იოთამ. იოთამ შუა აქაზ. აქაზ შუა ეზეკია. ეზეკია შუა მანასე. მანასე შუა ამონ. ამონ შუა იოსია. იოსია შუა იოვაკიმ. იოვაკიმ შუა იექონია. იექონიამ შუა სალათაელ. სალათაელ შუა ზორაბაბელ. ზორაბაბელ შუა აბიუდ. აბიუდ შუა ელიაკიმ. ელიაკიმ შუა აზორ. აზორ შუა სადუქ. სადუქ შუა აქიბ. აქიბ შუა ელიუდ. ელიუდ შუა ელიაზარ. ელიაზარ შუა მატათან. მატათან შუა იაკობ. იაკობ შუა იოსებ, ქმარი მარიამისა და ძმა კლეოპასი. კლეოპა შუა ნაომ. ნაომ შუა სალა. სალა შუა რობუამ. რობუამ შუა მოხთარ. მოხთარ შუა ელიაკიმ. ელიაკიმ შუა ბენიამენ. ბენიამენ შუა იერობემ. იერობემ შუა მოსე. მოსე შუა იუდა, იუდა შუა ელიაზარ.

ელიაზარ შვა ლევი. ლევი შვა იორამ. იორამ შვა მანასე. მანასე შვა იაკობ. იაკობ შვა მიქია. მიქიამ შვა იოვაკიმ. იოვაკიმ შვა იერუბემ. იერუბემ შვა აბრაჰამ. აბრაჰამ შვა იობ. იობ შვა აქამ. აქამ შვა სვიმონ. სვიმონ შვა იზაქარ. იზაქარ შვა აბია. აბია შვა გაად. გაად შვა ასურ. ასურ შვა ისაკ. ისაკ შვა დან. დან შვა სოლომონ. სოლომონ შვა შვილნი ძმანი, რომელნი იგი მოსცნა ღმერთმან ტყუებასა შინა.

და ესენი შვილნი ძმანი, ძენი ამის სოლომონისნი, წარმოვიდეს ქუეყანით ფილისტიმით, ტყუეობით წარმოსულნი ჰურიანი, და მოიწინეს ეკლესს წინაშე რაქაელ დედოფლისა და მისგან ნათელ იღეს. და დაშთეს ივინი ქუეყანათა სომხეთისათა და მუნ ღლეინდელად ღლემდე შვილნი მათნი მთავრობენ სომხეთს.

და ოთხნი ძმანი მათნი მოვიდეს ქართლს: ხელს ერთი მათგანი, სახელით გუარამ, განაჩინეს ერისთავად, და ესე არს ერისთავი ქართლისა და მამა ბაგრატიონთა. და ესე ქართლისა ბაგრატიონიანნი შვილის შვილნი და ნათესავნი არიან მის გუარამისნი.“

ბაგრატიონთა ებრაულ წარმომადგენლობას მხარს უჭერს სხვა ქართველი მემატიანეებიც და იდეოლოგიურად ასაბუთებდნენ ამ გვარის წარმომადგენელთა მეფობის აუცილებლობას საქართველოს სამეფო ტახტზე.

ამ ლეგენდის მიხედვით სოლომონის შვიდი ძე მოსულა ფილისტიმის ქვეყნიდან (პალესტინა), კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიხედვით კი იერუსალიმიდან, ღვენილნი (ტყუეობით მოსულნი) ჩავიდა სომხეთში, ეკლესს, აქ მათ ნათელ იღეს რაქაელ დედოფლისაგან. სამი მათგანი დარჩა სომხეთში, რომელთაგან ერთმა სახელად ბაგრატმა დასაბამი მისცა სომეხ ბაგრატუნებს, ხოლო დანარჩენი ოთხი წამოსულა ქართლში. ამათგან ერთი გვარამი გამხდარა ქართლის ერისთავი და კურაპალატი (ბიზანტიური წოდება). იგივე გვარამი სხვა ადგილას მოხსენიებულია, როგორც დავით წინასწარმეტყველის ნათესავი.

წარმოდგენილ გენეალოგიაში, ჩანს, რომ ბაგრატიონები დავით წინასწარმეტყველის და მარიამ ღვთისმშობლის სიმბოლური მეუღლის ოსების შთამომავლები არიან. აქედან გამომდინარე ხდებოდა მათი კურთხევა და ხელდასხმა, რის შემდეგ ხდებოდა ჩამიფრევა-კოდირება ლეგენდაში იდუმალწერით ანუ არაპირდაპირი მითითებით და მინიშნებით. მაგრამ ყველა ლეგენდის საფუძველი (მხედველობაში მსოფლიო მნიშვნელობის ზარისხი), უნდა იყოს ბიბლია, ამ შემთხვევაში ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველება.

ძველი მსოფლიოს და განსაკუთრებით ძველი წელთაღრიცხვის დროის დინებაში მეფეები გათანაბრებული იყო უზენაეს ღვთაებებთან, ამის მაგალითებს უხვად იძლევა მამინდელი რომი, ეგვიპტე და საბერძნეთი. ამ მოვლენას რელიგიის ისტორიაში, იზოთიეიზმი ეწოდება და ტერმინი იზოს ნიშნავდა ღვთისწორს. იზოთიეიზმის ზაზი, მკაფიოდ აღინიშნება ეფეზისტყაოსანშიც და ასევე თამარის შერაცხვა სამების მეოთხე იპოსტასად, ამ ინსტიტუტის არსებობის ღრმა დადასტურებაა.

ამგვარად, ეს მოვლენები ქართული სამყაროსთვის უცხო არ იყო და განათლების და სულიერების ეს ფორმა იმას მანიშნებელია, რომ ქართველური ტომები ღვთის რჩეული ხალხია, რაც უტყუარად ამტკიცებს კიდევ ერთხელ ქართველი ხალხის საგანმანათლებლო სულიერი მისიის მატარებლობას.

მაგრამ, სანამ ქართველ ბაგრატიონთა შესახებ გამოწვლილვით სუბარზე გადავიდოდე, სასურველია სომეხ ბაგრატიონთა წარმოშობის ორი ვერსია წარმოვიდგინოთ. ერთი წყაროს მიხედვით პირველი წინაპარი ტყვე ებრაელი შამბათა ყოფილა, რომელსაც სომხეთში მეფე ვალარშაჰის კარზე გვირგვინის დამრქმელის პატივი და გვარის მამასახლისობა მიუღია (მოხე ზორენელი (V-VII ს.). მეორე წყაროს მიხედვით, კი სომეხთა ლეგენდარული წინაპრის პაიკის არცთუ ახლო შთამომავალი ბაგრადატა ყოფილა (სებეოსი VIII ს.). ამ წყაროზე დაყრდნობით სომეხი ისტორიკოსი ნაღონცი სომეხ ბაგრატუნთა წარმოშობას სომხურ-ირანულ ფესვზე შესაძლებლად მიიჩნევს. ამერიკელი მეცნიერი კ. თუმანოვი ბაგრატუნებს ერეანდიანების, აქემენიდური დინასტიის თანადროულ მმართველ დინასტიად და ამ უკანასკნელიდან გამომდინარე მიიჩნევს.

ყველა გათვლით, სომეხი ბაგრატუნები არ ჩანან იმ მსგავსებით, რომ მათ ძველ ებრაელ პატრიარქებთან ან მეფეებთან იყვნენ ჩაბმული ჯაჭვში, არც მათი ტიტულატურა ჟღერს ისტორიაში ბიბლური ხაზით, მაგ. როგორც ქართველ ბაგრატიონთა „იესეან-დავითიან-სოლომონიანი“ და სხვა ბევრი საბუთიანობა აკლია. მაგრამ, არის წყაროები, რომლებიც მათ „დიდ ნახარარებს“ უწოდებდნენ და ძვ. წ. VII ს-ში იხსენიებდა. ამ პატივით ძველ სომხეთში დიდი პროვინციების მმართველებს მოიხსენიებდნენ.

არშაკუნიანთა დინასტიის მმართველობის ხანაში, ბაგრატუნებს მეორე ხაზზე აყენებდნენ სიენიეთის ნახარართა შემდეგ და ახ. წ. VI-VIII საუკუნეებში ბაგრატუნები მეორე დიდ გვართან დაპირისპირებული ჩანან და ბევრ სომეხ და ქართველ ისტორიკოსებს, ეს უკანასკნელი ეთნიკურ ჭანებად მიაჩნიათ.

განსაკუთრებით ამ აზრს იზიარებდა სომეხი ისტორიკოსი აღონცი. არ დაგვავიწყდეს, რომ წმინდა მოწამე შუშანიკის მამა ვარდან მაშეკონიანი გამოჩენილი სარდალი იყო და მას აღონცი ქართული წარმოშობის პირად მიიჩნევს. მე-9 საუკუნეში, არაბთა ბატონობის ხანაში, აშოტ სუბატის ძე ბაგრატუნი ჯერ მთავართა-მთავარია, შემდეგ კი 885 წ. აარსებს შირაკის სამეფოს, რომლის ცენტრია ანისი. მაგრამ, XI ს-ის შუა ხანებში ბიზანტიის დაპყრობის შედეგად, შეწყვეტს არსებობას.

საყურადღებო ასევე ის, რომ, როდესაც ქართველთა და კავკასიის საქრისტიანოს უდიდესი გადამრჩენი დავით აღმაშენებელი, სომეხთა სამეფოს გაანთავისუფლებს თურქ-სელჯუკებისგან, სომეხთა დედოფლის, კატრონიკეს (წარმოშობით ბერძენის) საფლავზე სიტყვას ამბობს და ჩასძახებს, რომ გიზარადეს დედოფალი ამიერიდან შენი ქვეყანა თავისუფალია, ამ სიტყვებში, რაღაც ღვთიური მისია დევს და არსად არ ჩანს დავით აღმაშენებლის წარმატებაში, ისეთი სიზარული, როგორიც ამ ფრაგმენტში. ყოველ შემთხვევაში ასე იკითხება ისტორიის ეს მონაკვეთი. უკვე ხსენებული წყაროს, ისტორიკოსს სებეოსის მიერ ასევე სომეხ ბაგრატუნთა ფუძემდებლად მიჩნეულია ბაგრატი, რომელიც ფრანკაზის შემდეგაა დასახლებული, როგორც მისი შთამომავალი.

საბოლოოდ კი სომეხ ბაგრატუნთა შესახებ, ასე უნდა დავამთავროთ, ყველაფერი აქ მოცემულია ზოგად შტრიხებში და მკვიდრი აზრი და დასკვნა არსად არ სუფევს. და კიდევ ერთი მინდა დავამატო, რომ მწერალი და მეცნიერი აკ. ბაქრაძე, ზმირად ამბობდა და წერდა, -

ეთნოში სომეხი, ისეთივე მნიშვნელობის უნდა იყოს, როგორც მესხი, ჯავახი და სხვა, რადგან მთელი მსოფლიო ამ ხალხს ეპახის არმენებს და მხოლოდ ჩვენ, ქართველები ვართ, ვინც მათ სომეხს და სომეხებს ვეძახითო. მას მხედველობაში ჰქონდა ბოლოსართი ეხი, მით უმეტეს, რომ იმ მხარეს სადაც ქვემო ქართლია, მისი დიდი ნაწილი დღეს სომხეთშია და შუა საუკუნეების ისტორიკოსები, ამ ადგილს, ქვემო ქართლს და უფრო ხშირად სომხით-საბარათიანოს უწოდებდნენ.

დაეუბრუნდეთ, კვლავ ქართველ ბაგრატიონთა ღვთიურობას და გვინდა ეთქვას, რომ, აკაკი ბაქრაძე ამ დინასტიის მეფეთა ოთხ მესიანისტურ ნიშანს გამოჰყოფდა: 1. ქართული ენა – ქრისტეს ენა; 2. ქრისტეს კვართი დაფლულია მცხეთის მიწაში, სვეტის ქვეშ. 3. საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრია; 4. ბაგრატიონთა სამეფო დინასტია იესიან – დავითიან – სოლომონიანთა წარმომავლობისაა.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ, ისტორიული წყაროები არასოდეს არ ხმოვანებენ იმას, რომ ტიტულატურა ვინმე გაყალბა, ან წარმოადგინა ისე როგორც მას არ ეკუთვნის. როდესაც ირანის მმართველმა ნადირ-შაჰმა მისი მემკვიდრისათვის, ინდოეთის ღვთიმბრონცხებული ქალიშვილის შერთვა განიზრახა თავის შვილზე ახალგაზრდა საპატარძლოს ინდოელი მშობლები წინააღმდეგი წავიდნენ, რადგან მათი რელიგია და ტრადიცია, ასევე მირონცხებული სამეფო გვარის წარმომადგენელს თხოულობდა სიძედ, მას, ნადირ-შაჰს არც კი გაუპროტესტებია, მისი დაბალი წარმომავლობა და მხოლოდ ეს თქვა: ჩემი ძე, ჩემი მახვილის შვილია და მას უნდა ენდოთო. ამგვარად, ნადირ-შაჰს არ გაუჭირდებოდა იმის მიღება-დამტკიცება, რომ ის იყოს ძალაზე ან ავანტიურაზე დამყარებული მირონცხებული და ხელდასხმული, მაგრამ ეს იმდენად მიუღებელი იყო, რომ მის მტკიცებას და გაყალბებას, თვით ნადირ-შაჰიც კი არიდებდა თავს.

ქართველ მეფეთა მირონცხებულობა, შეიძლება ითქვას, სრულად ატარებდა ყველა ნიშანს, რაც კი ამ დარგის – იზოთიეზმის სწავლულებაში იყო მოცემული და მთლიანად ლეგენდის სამოსელშია ჩასმული. ერთ-ერთი ყველაზე უძველესი სიმბოლოა, რომ „ქართველნი მეფენი მარჯვენა მხარეზე არწივის ნიშნით იბადებოდნენ“, რაც პირობითად მათი ზეცასთან კავშირს, სიძლიერეს და პირველობას უნდა ნიშნავდეს. ვახტანგ VI-ს (ქართლის მეფე) ნათესაობის წიგნში, ქართველი ხალხი განხილული ჰყავს, ბიბლიური ნოეს შვილის – იაფეტის შთამომავლებად, ხოლო ბაგრატიონები ნოეს უფროსი შვილის სემისაგან მომდინარედ არის მოცემული.

ნათესაობა აქ ამგვარად წარმოიდგინება გენეალოგიის მიხედვით: ნოე-სემი-აბრაამი-იაკობი-იესე-დავით მეფე (წინასწარმეტყველი და ფსალმუნების ავტორი) – სოლომონი. ბაგრატიონები ამ პატრიარქთა და მეფეთა მემკვიდრეებად არიან წარმოდგენილი და დავით აღმაშენებელი ებრაელთა მეფის დავით წინასწარმეტყველის 78-ე შთამომავლად არის მიჩნეული, რომელზეც ასეა მოცემული: „...ბნელსა უკუნსა შინა იწყო აღმოცისკრებად მზემან ყოველთა მეფობათამან, დიდმან სახლითა და უდიდესგან საქმითა, სახელმოღვამან, დავით, ღმერთისა მამამან, და თვით სამეოცამეთერთმეტმან შვილმან ამის დავითისგან, დავით“.

იწოდებოდნენ მესიის მახვილად, რაც ღმერთის საბრძოლო იარაღს უნდა ნიშნავდეს, ანუ მხსნელს ამ ქვეყანაში და ისინი ზეყანიდან, ზეციდან იყო ქვეყანაში გამოგზავნილი.

არაუფრო მატერიალურ ყოფაში, ისე არ იყო მირონცხებული ეკლესიის შემდეგ, როგორც მეფეთა ღვთიურობა. ეს ძველთ-ძველი კულტურა მარადიულობასთან და უკვდავებასთან იყო წილნაყარი. მესიანისტურ იდეას უნდა დაემკვიდრებინა ეროვნულობის, წინაპრობის და

სიკეთის დამკვიდრების სწრაფვა, კაცობრიობის აზროვნების შეგნებაში. უნდა ითქვას, რომ, თუ კაცობრიობის წინაშე ამ მხრივ რომელიმე სამეფო გვარია ვალდობდილი, ეს ბაგრატიონთა დინასტიაა.

უამრავი ლეგენდით იმოსებოდა ეს გვარი ქურუშთა და საეკლესიო პირთა შეგნებაში და ეს ზღებოდა იმის გამო, მეტი სიმკვიდრე ჰქონოდათ მათ ძალას დედამიწაზე.

ერთ-ერთი ლეგენდის მიხედვით, დავით აღმაშენებელმა, გელათის მშენებლობის დროს, — ეშმაკი რომელიც ტაძრის საფუძველს ანგრევდა, ცხენად აქცია და შემდეგ ამ მერნით გადაიარა მთელი ბრძოლები. აქედან გამომდინარე მას შეეძლო, ეშმაკი დამორჩილებულ ძალად ექცია. ხოლო როდესაც ეს რაში მეკინებებს ხელიდან გაუქრებათ, დავითი წინასწარმეტყველებს თავისი სიცოცხლის დასასრულზე. გადმოცემის მიხედვით, დავითს შეეძლო ადამიანთა თვალთახედვის, უნარის და თვით ქვეყნის ბედიც გამოცნობაც, ასევე ამიტომ ზდება, რომ მტრის შუბსა და ისარს არ იკარებს სანამ, ღმერთის ნებით არ მოვა მასზე სიკვდილი. ლეგენდა დომინირებს აგრეთვე თამარის ვაჟის ლაშა-გიორგის უბიწო ჩასახვაზე. ამ ლეგენდის მიხედვით თამარს პირობა ჰქონდა დადებული უბიწოების აღთქმით, რომლის გამოც დიდებულები წუხდნენ მეპყიდრის არყოფნაზე და მათ თამარს მიუგზავნეს სტეფანწმინდის გამოქვაბულში მოღვაწე სულიწმინდით შემოსილი ბერი. ბერმა თამარს ეტრათი მიართვა, სადაც მეფემ ამოიკითხა ფსალმუნი ნაყოფიერი და უნაყოფო ხის შესახებ და მყისიერად დაიარსულა. იმ დღესვე მას სიზმარში ბრწყინვალე ფრთოსანი ვარსკვლავი გამოეცხადა და აუწყა: ვაჟი გაიჩნდება და მას ირემი გაზრდის, მშობიარობის შემდეგ კი ისევე ქალწული დარჩებითო. ცხრა თვის თავზე თამარს ეყოლა ვაჟი, „დაბადებითვე მსგავსი ბრწყინვალე ვარსკვლავისა“. ყრმა ლაშა-გიორგი, გადიას სამეფო ბაღში სეირნობისას დაკარგვია და რამდენიმე ხნის შემდეგ თამარმა და მისმა მხლებლებმა იპოვეს ტყეში, ირმის ძუძუთი ნაკვები. ლეგენდის თანახმად, ბაგრატიანებს ირმის ხორცის ჭამა ეკრძალებოდათ.

მესიანიტური იდეით არის განზოცელებული, რომ თამარი, სამების — მამა ღმერთის, ძე ღმერთის და სულიწმინდის — მეოთხე წევრად არის შერაცხული, რაც მეფეთა მირონცხების ისტორიაში უპრეცედენტო შემთხვევაა. ზოგიერთ ისტორიულ ცნობებში თამარი გატოლებულია ლეთისმშობელთან და დატყვევებული ჰყავდა ცისკარი ანუ შეუქურვარსკვლავი, რადგან საქართველოში, ზამთარი მისი მეშვეობით მოდიოდა. ამ მითის თანახმად კი, საქართველოში მუდმივი გაზაფხული იდგა და ბუნება ხასხასა და ნაყოფიერი იყო მუდმივად. თამარს მიაწერენ ასევე სხვა იდუმალ ხასიათს და ძალას, რომლის მიხედვით ფრთამოტეხილ წეროს უმკურნელა და გველი რამად დაიმორჩილა. ხშირად, სულიერ მისიათა მკვლევარები, თამარის გაუჩინარებას მიაწერენ ლეთაბერივ ძალას, რომლის მიხედვით ანგელოზებმა გარდაცვლილი თამარი ოქროს აკვანში ჩააწვიანეს, ზეცას გაფრინდნენ და პირისაგან მიწისა წაშალეს საფლავის ასავალ-დასავალი.

ღვთიურ ძალამიცემულ მეფეებს, რომლებსაც მომეტებულად ჰქონდათ ნიშნები, ხშირად ესახებოდათ სიმბოლოები მშობით, ვარსკვლავებით და განსაკუთრებით საღვთო ადგილზე (ბეჭი, მკერდი, ყელ-კისერი, თავი, მხარ-მკლავი) უნდა ჰქონოდათ. ისინი ამ ნიშნებს საიდუმლოდ ინახავდნენ, არავის აჩვენებდნენ რადგან უცხო თვალისაგან დაფარულად ჰქონოდათ ლეთის ნაწილი შენახული და ამიტომ იყვნენ უძლეველნი.

ღვთის ნიშნით მირონცხებულთა ბრწყინვალე წარმომადგენელია ბაგრატიონთა დინასტიამი ერეკლე II, რომელსაც სრულად ყრმას საწაღეში აღმოაჩენს მონადირე, ირმის ძუძუთი გამოკვებულს. საყოველთაოდ, ცნობილია, რომ მთიულეთში, ირეში ღმერთის წმინდა, ტაბუდადებული ცხოველია. მისი რძით დანაყრებული და ცხოველმყოფელი ძალით არის აღჭურვული ფარნაოზ მეფე, რომელმაც წარმართული წესით, პირზე შუის ცვარი იცხო, ანუ შუის უზენაესობას აღიარებს დედამიწაზე და ასე გარდაისახა მასში ღვთიური ბუნება. ირმის ძუძუთი იკვებება დავით გარეჯელიც. ღვთიურობის ნიშნით ძალაშემოსილობის უნარი შესწევდა ერეკლე II-ს ჯავს, ალექსანდრე ბატონიშვილს, ისტორიის თანახმად მფრინავი რაში ჰყავდა, რომლის წყალობით თავს გადაველებოდა კავკასიის მთებს და უმკლავდებოდა ბუნების სტიქიებს. საერთოდ კი ზაზგამშულა ის ფაქტი, რომ ბაგრატიონთა ღვთიურობაში დიდ მოცულობით იღებს მონაწილეობას რაში, ირეში, არწივი და სხვა.

მკვლევართა ნაწილი, ბაგრატიონებს ქართველ მეფეთა პირველ დინასტიასთან ფარნავაზიანებთან ანათესავებენ. ვახტანგ VI-ის ქართლის ცხოვრების¹ ჩანართის მიხედვით, გუარამ ქართლის ერისმთავარი, ბაგრატიონთა გვარის პირველი წარმომადგენელი, მთავრის ტიტულით „დედით ხოსროიანი იყო“, ე. ი. ფარნავაზიანი. ამავე წყაროს მიხედვით, ბაგრატიონთა გენეალოგიის სოლომონის (ისრაელის მეფე-ბრძენად წოდებული) შტოები ოგალურად არის გამოსახული, რომელშიც ღვთისმშობელია ჩაბატული. წრიულად აღინიშნება მაშინ, როდესაც გაძლიერებულია ზაზგასმა ღვთისმშობლის ნათესაობისადმი და მისდამი წილხვედრილობისადმი.

ღვთისმშობელმა მოაქვინა ივერიას, მოციქულთა სწორი წმ. ნინო მისადმი ხელდებულ ქვეყანაში. წმინდა ნინოს აღმზრდელი მოხუცი ქალი გადასცემს სულიერებას და მოუთხრობს – „ხარებასა და ნათლის ღებასა, ჯუარცუმასა და აღდგომასა, და სუდარისათვის და ტილოთა, და ჯუარისათვის და კუართისასა“, „ჰხუდა იგი წილად ჰურიათა მცხეთელთა“. წმინდა ნინო „ყოველსა ჟამსა ევედრებოდის სენაკსა შინა თვისსა ზატსა მას წმიდისა ღმრთისმშობელისა წინაშე მდგომარე“, რომ თავისი თვალთ ენახა უპირველესი სიწმინდე ქრისტეს კვართი (პერანგი)².

კვართი რომელიც ელიოზ მცხეთელმა და ლონგინოზ კარსნელმა მეორე იერუსალიმად წოდებულ ქალაქში, – მცხეთაში წამოიღო. ამ უპირველესი სიწმინდის ფლობა ბაგრატიონებმა, ღვთიური წარმოშობის ნიშნად სამეფო გერბზეც ასახეს, ასევე ამ ნიშნით იყო აღბეჭდილი მათი დროშები, ბეჭდები და სხვა სამეფო რეგალიები. გერბის წარწერაში მითითებულია: „სამეფო კართიან დავითიანი საქართველო“. სამეფო გერბზე კვართთან ერთად გამოსახული იყო სფერო, კვართი, ზმალი, ქნარი და შურდული. გერბზე ქნარი და შურდული დავით წინასწარმეტყველთან ნათესაობის აღმნიშვნელია და ღვთიურობის დამამტკიცებელი.

ქართულ მწერლობაში არსებობს ამ ნათესაობის უკუდავი დასტური ბრწყინვალე აგიოგრაფთან და სული წმინდით შემოსილ კაცთან, გიორგი მერჩულესთან, როცა ზანძთელი მიმართავს აშოტ კურაპალატს: „დავით წინასწარმეტყველისა და უფლისა მიერ ცხებულია შეილაღწოდებულ ხელმწიფეს, მეფობაი სათნოებანიცა მისნი დაგიმკვიდრენ ქრისტეშა“³.

ბაგრატიონთა სამეფო რეგალიებზე და კერძოდ ბაგრატიონ – დავითაშვილების განაშტოებების გერბებზე, ასევე ცენტრალური ადგილი უკავია წმინდა გიორგის კულტს, რომელიც უნდა წარმოადგენდეს ძლევაშვილების და ბრძოლის სიმბოლოს ბაგრატიონთა

მხრიდან, ხოლო ხალხის მხრივ, მიწათმოქმედების და მცენარეთა კულტურასთან მჭიდროდ დაკავშირებული იყო. ამ სიმბოლიკით ხაზგასმულია ბაგრატიონთა და ქართველი ხალხის ერთიანობა. ეს ერთიანობა და უფლებამოსილება წმინდა გიორგის წმინდა ნაწილების აქ შენახვითაც განისაზღვრება. თეიმურაზ ბაგრატიონის ცნობით „მეფენი მარადის დროშათა ზედა და ღერბთა მათთა დასწერდეს სახესა წმინდისა — გიორგისა“.

საქართველოს მეფეთა ტიტულატურაში კი ჩამოყალიბდა შემდეგი შინაარსის ფორმულირება: „მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა, შირვანშა, შაჰანშა“ სადაც აფხაზთა ნიშნავდა დასავლეთ საქართველოს, ქართველთა — ქართლსა და მესხეთს, რანთა — ქერეთს, კახთა — კახეთს, სომეხთა — ლორე — ტაშირს, შირვანშა — შირვანს, შაჰანშა — ანისის სამეფოს.

ეკლავ მინდა დაუბრუნდეს ზეწოდებას მესიის მახვილთან დაკავშირებით და აღნიშნო, რომ დაეით აღმაშენებლის სპილენძის მონეტაზე არაბულად ამოკეთილია: „მეფეთა მეფე დაეით ძე გიორგისა, მესიის მახვილი“, სადაც მესიის მახვილი ნიშნავს, იგივე ღმერთის მოქმედებას და ღმერთის მიერ ნაკურთხი მეფის წინააღმდეგ მოქმედება და ღალატი, ღმერთის წინააღმდეგ მოქმედება და გმობა. ამავსე ადასტურებს გრიგოლ ხანძთელის სიტყვები, რომ ზეციურობა მამამ გახადა ზელმწიფენი ქვეყნის გამგებლად, და მეფენი არიან ზელისუფალნი „ნებითა ღმერთისათა აფხაზთა, ქართველთა, რანთა კახთა და სომეხთა მეფისა“ და ეს შინაარსი ტიტულატურაში აღვიღეს იკაგებს მაშინ, როცა ბიზანტია უკან იხევს თურქ-სელჩუკთა წინააღმდეგობის გავლენით, საქართველო კი ამიერკავკასიას ანთაიისუფლებს გარეშე მტრისაგან დაეით აღმაშენებლის მეოხებით.

ბაგრატიონთა კიდევ ერთი ნათესაობის შესახებ უნდა გავამახვილოთ ყურადღება და ეთქვას, რომ, გარდა ბაგრატიონთა ნათესაური კავშირისა — გუარამ მამფალის დედის ზაზისა, რომელიც დედით ზოსროიანი ე. ი. ბაგრატიონი იყო, ზოგიერთი სხვა წყაროს ცნობით აზო და ფარნავაზიანი საერთო დინასტიური სახლის სხვადასხვა განშტოებას წარმოადგენს და აზოს (მცხეთის გამგებელს) უმცროს შტოდ მიიჩნევენ. წყარო „არიან — ქართლი“ კი მიიჩნევს, რომ ქართლის მეფე აზო თავის ქვეყანას იხსნის სომხეთის მძლავრობისაგან და სანამ დამარცხდება აზო ფარნავაზთან ბრძოლაში, ეს უკანასკნელი ტაო-კლარჯეთს შეაფარებს თავს. ხოლო სომხური წყაროების თვალსაზრისით, სწორედ აზოს შთამომავლებიდან დაწინაურებულმა ბაგრატიონებმა, ბაგარატან ან ბაგადატამ დაუდეს სათავე ბაგრატიონთა დინასტიას. მას შემდეგ, რაც ეს მხარე მიიტაცა სომხეთის მეფე არტაშეს I-მა (ძვ. წ. II ს.), ბაგრატიონთა სამეფო ნუსხაში, სომხური წყარო ფარნავაზის შემდეგ სწორედ ამ ბაგარატს ასახელებენ. ასევე აღსანიშნავია, რომ როდესაც რომელიმე გვარის წარმომადგენელი („არიან ქართლი“) ზენა სოფლის კანონიერ მფლობელად არის გამოცხადებული, ნიშნავს იმას, რომ საგვარეულო სახლის წარმომადგენელი შეიძლება ბევრი იყოს, მაგრამ მირონცხება და ღვთიურობა ანუ ზენა სოფლის კანონიერი მფლობელობა, ერთ შტოს ეკუთვნის.

მასალაზე მუშაობისას, ბუნებრივად იქმნებოდა და იბადებოდა ურთიერთგამომრიცხავი და საწინააღმდეგო ფაქტები, მათზე კელევა და ანალიზი კი უთუოდ მოგვაცილებდა მთავარ თემას, ბაგრატიონთა ღვთიურ წარმოშობასთან დაკავშირებით, ამიტომ საჭიროდ ვცანით, რომ სადავო საკითხებზე მხოლოდ ზოგადი კონტურებით შემოეფარგლილიყავით, ერთი კი არის რომ, ყველა წყარო აღიარებდა ადასტურებდა მათი ჭანურ ტომთან ურთიერთკავშირს და ნათესაობას.

ბაგრატიონთა მეფობის ათვლის ძირითადი თარიღები

აგრატიონების დინასტიას სამეფო ხაზით განვითარებას მკვიდრი ციფრი არ გააჩნია. პირობითად მიღებულია 888 წელი, ზოგადად მე-9 საუკუნის მიწურული. ისინი იმ დროს უკვე სპერის (თურქეთი) მკვიდრი ყოფილან და წარმოშობას და ღვთიურობას დავით წინასწარმეტყველის (ისრაელის მეფე) და მათი წინაპრების ნათესავად მიიჩნევდნენ თავს, ამიტომაც მათ პერალდიკურ სიმბოლიკაში ქნარი მიჩნეულია განუყრელ და უცვლელ სიმბოლოდ.

საქართველოში ბაგრატიონები განსაკუთრებით დაწინაურდნენ VIII-ის ბოლოს ტაო-კლარჯეთში და ორი მხარის ტაო-ს და კლარჯეთის ორ მთავარ შტოდ ჩამოყალიბებულან. ტაოს ბაგრატიონებიდან ვინც ქართველთა მეფის წოდება მიიღო ადარნასე II კურაპალატი იყო და ამ ფაქტის აღსანიშნავად ისტორიკოსები სამ თარიღს 888, 897, 899 წლებს ასახელებენ. კლარჯეთის ბაგრატიონები XI ს-ის დასაწყისში ამოწყდა და საერაულოდ ისინი გაანადგურეს ტაოს ბაგრატიონებმა.

ტაოს ბაგრატიონთა შტოდან გვევლინება, გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფე ბაგრატ III. ბუნებრივია ამ ხაზზე მოდიან, შემდგომ დიდი ქართველი მეფეები გიორგი I, დავით აღმაშენებელი, თამარი და სხვები.

XV ს-ის II ნახევრიდან, ერთიანი საქართველოს ფეოდალური მონარქიის დაშლის შემდეგ, გაბეფდნენ სამ სამეფო დინასტიად ქართლში, კახეთში და იმერეთში. ქართლის სამეფოს პირველი მეფე იყო კონსტანტინე II დემეტრეს ძე, ერთიანი საქართველოს მეფის ალექსანდრე I დიდის შვილიშვილი. მისი შთამომავლები 1658 წლამდე მეფობდნენ. მის შემდგომ ქართლის სამეფო ტახტს დაეუფლნენ ბაგრატიონთა მუხრანბატონების ხაზის დინასტიური წარმომადგენლები. ამ დინასტიურ შტოს საფუძველი ჩაუყარა ბაგრატ მუხრანბატონმა 1512 წელს, ხოლო ქართლის პირველი მეფე ამ დინასტიური ხაზიდან იყო ეახტანე V შანნავაზი, უკანასკნელი იესე, რომლის შთამომავალი იყო რუსეთის ცნობილი მხედართმთავარი პეტრე ბაგრატიონი.

კახეთის სამეფოს შტოს ფუძემდებელი იყო გაერთიანებული საქართველოს უკანასკნელი მეფე გიორგი VIII, რომელმაც 1466 წელს საფუძველი ჩაუყარა კახეთის სამეფოს და მის ტახტზე ავიდა გიორგი II-ის სახელით.

ბაგრატიონების ამ დინასტიური ხაზის წარმომადგენლები იყვნენ, შემდგომ თეიმურაზ II და მისი შვილი ერეკლე II და ბოლოს ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფე გიორგი XII, - ერეკლე II-ეს ძე.

ბაგრატიონების იმერეთის სამეფოს დინასტიის ფუძემდებელი იყო დავით VI ნარინი და მისი ძე მიქელი (გარდ. 1329 წ.). ამ დროიდან საქართველოს სამეფოს დაშლამდე (XV ს. II ნახ.) მიქელის მემკვიდრეები, რომლებიც საქართველოს მეფის ერისთავებად ითვლებოდნენ,

დროდღარო მეფობისკენაც იშვერდნენ ხელს. იმერეთის მეფის უკანასკნელი მეფე იყო სოლომონ II. რომელიც 1810 წელს იქნება ჯერ დაკავებული რუსეთის კოლონიური ძალების მიერ, შემდეგ იქიდან გაქცეული და მასთან ერთად წყდება საქართველოს სამეფო ხაზის დინასტიური შტო და ამ თარიღად 1810 წელს ცნობენ.

ბაგრატიონების სამეფო გვარიდან წარმოდგა რუსეთში ცნობილი გრუზინსკების და იმერეტინსკების გვარები, რომელთა წარმომადგენლები რუსული კულტურის მშენებლობაში, პოლიტიკაში და სამხედრო საქმეში დიდ როლს თამაშობდნენ.

306 იჰვანე

იოანე მარუშისძე და მარუშიანები

საქართველოს ისტორიაში ამ გვარის წარმომადგენლები სულ სამი საუკუნე არიან ისტორიის ავანსცენაზე, მაგრამ, აშკარად ჩანს მათი ძლიერი ზეგავლენა პოლიტიკურ საზოგადოებაზე. საუარაუდოდ, ამ გვარიდან წარმოიშვა ორი დიდი ფეოდალური გვარი საქართველოში: ვარდანისძე და დადიანი. ამის შემდეგ მამაკაცის სახელი მარუში ხშირად ჩანს ვარდანისძეებში. ცნობილია 2 მარუშიანი ვარდანისძე: XIII ს. 80-იან წლებში და XIII-XIV სს. მიჯნაზე. (სახელი მარუშიანი XIII-XIV სს-ში გვხვდება დასავლეთ საქართველოს სხვა გვარებშიც, აფაქისძეებში, ფალკოზისძეებში და სხვებში).

მარუშიანი ზვიადი იყო დასავლეთ საქართველოს დიდი ფეოდალი, აფხაზთა მეფის ლეონ II-ის (957-967) მოხელე და ჯავახეთის ერისთავი X ს. 60-იან წლებში. მისი ერისთავობის დროს აიგო კუმურდოს საყდარი და იხსენიება ტაძრის სამშენებლო წარწერაში (964 წ.).

მეორე მარუშიანი ზვიადი ასევე დასავლეთ საქართველოს დიდი ფეოდალი იყო X-XI მიჯნაზე, ბაგრატ II-ის მოხელე, თრიალეთის ერისთავი XI ს. 80-იან წლებში. დაახლოებით 988 წელს მეფემ კლდეკარი ჩამოართვა რატი ბაღვაშს და თრიალეთის ერისთავად დანიშნა ზვიად მარუშიანი, რასაც გვამცნობს ლივადის ეკლესიის წარწერა. 1014 წელს ზვიად მარუშიანმა ფანასკერტიდან (ტაო) ბეღიაში გადაასვენა ბაგრატ II-ის ცხედარი. 1020-იან წლებში, ბიზანტიასთან ომის დროს, ზვიად მარუშიანი სარდლობდა ქართველთა მეწინავე ლაშქარს. დროის მოგების მიზნით გიორგი I-მა მას დაავალა ბიზანტიელებთან საზავო მოლაპარაკების გამართვა. ზვიად ერისთავი მოხსენიებულია ზარზმის ხატის განმაცხლებლის წარწერაში, რომელსაც გიორგი ჩუბინიშვილი XI ს-ით ათარიღებს. მეწინავე ლაშქრის სარდლობა, მესხებს კქონდათ საქართველოს ლაშქარში და ზარზმის ხატის წარწერაში მოხსენიება საფუძვლად უდევს იმ ფაქტს, რომ იგი სამცხის ერისთავიც იყო. შემდგომში მას გიორგი I-თან კონფლიქტი მოსვლია და მეფეს ის შეუპყრია (გომარეთის წარწერა) და შესაძლოა, სწორედ ამის შემდეგ დაბრუნდნენ ბაღვაშები თრიალეთში. საუარაუდოა რომ ერისთავი ზვიად მარუშიანი იყო შვილიშვილი ჯავახეთის ერისთავის ზვიად მარუშიანისა და შვილი ჯავახეთის ერისთავის გაჩესი.

იოანე მარუშიანი და მისი ინიციატივა საქართველოს გაერთიანებისათვის

(გაერთიანებული საქართველოს აირვული მუშა ბაგრატი გურამის ძე)

მარუშიანებში ყველაზე გამოჩენილი და ღვაწლმოსილი თავისი მოღვაწეობით არის იოანე (ივანე). მის სახელთან დაკავშირებულია საქართველოს დიდი გაერთიანება, რომელიც ჭეშმარიტად გზაჯვარედინია საქართველოს ისტორიის განვითარების გზაზე. ივანე მარუშისძე, იყო აფხაზთა მეფის მოხელე და ქართლის ერისთავი. მან 976 წელს დავით III კურაპალატს შესთავაზა ან თვითონ შემოერთებინა ქართლი ან თავისი შვილობილი ბაგრატი გურგენის ძე დაესვა მის გამგებლად. ივანე მარუშისძეს ამ შემთხვევაში შესაძლოა ამოძრავებდა საკუთარი ფეოდალური და სამოხელეო ინტერესები, კიშპი ქართლის გამგებლობისათვის „ქართლის უფლებებთან“ – ტბელებთან და კახეთის ქორეპისკოპოსთან.

978 წელს ივანემ ბაგრატი (შემდგომში ბაგრატი III), როგორც აფხაზთა მეფის შვილიშვილი დედის მხრიდან, აფხაზთა, ანუ დასავლეთ საქართველოს მეფედ დასვა.

ბაგრატი III (Xს. 60-იანი წლები 7. V. 1014)

ბაგრატი III ტაოს ერთი ნაწილის სამეფო ოჯახის – გურგენ მეფისა და გურანდუხტ დედოფლის შვილი იყო, ხოლო ტაოს ბიზანტიური გავლენის მქონე სამეფოს მეფის, დავით III-ის უშვილო კურაპალატის შვილობილი, თავის მხრივ უმემკვიდრეო იყო გურანდუხტი დედოფლის მამა, აფხაზთა მეფე თეოდოს III-ე.

ბაგრატი III-ის პოლიტიკურ სარბიელზე გამოსვლა დაემთხვა საქართველოს გაერთიანებისათვის ბრძოლის გადამწყვეტ ეტაპს. დროის მანქანამ კი მოვლენები ამგვარად დაალაგა. Xს-ის დასაწყისიდან შიდა ქართლს აფხაზთა მეფეები ფლობდნენ. 70-იანი წლებიდან შიდა-ფეოდალური ომების შედეგად აფხაზეთის სამეფო ძალზე დასუსტდა. ანარქიამ განსაკუთრებული ხასიათი მიიღო თეოდოს III უსინათლოს მეფობაში 975-978 წლებში. ამით ისარგებლეს კახეთის პოლიტიკის მესვეურებმა და აქტიურად დაიწყეს ბრძოლა ქართლის ზეგზზე ჩასაგდებად, რომლის პოლიტიკური ცენტრი უფლისციხე იყო. მოვლენები ძალზე სწრაფად განვითარდა და 975 წელს დავით III კურაპალატმა იოანე მარუშისძის დახმარებით გაამეფა თავის შვილობილი ბაგრატი III, რომელსაც მცირეწლოვნების გამო თანაგამგებლად დაუნიშნეს მამამისი ტაოს ნაწილის მეფე – გურგენი. უშვილო იყო ბაგრატი III-ის მამობილი დავით III კურაპალატი. ამგვარად, შეიქმნა ისეთი პოლიტიკური მდგომარეობა რომლის მიხედვით, ტაოს ორივე მხარე, აფხაზეთი და ქართლი საბოლოოდ ბაგრატი III-ის გამგებლობაში უნდა აღმოჩენილიყო. გაერთიანებას ეწინააღმდეგებოდნენ ქართლის მსხვილი ფეოდალები, რომლებმაც ბრძოლაში კახეთის ლაშქარი მოიშველიეს და ბაგრატის მშობლები ტყვედ შეიპყრეს, მაგრამ დავით III კურაპალატის ენერგიული ჩარევით მალევე იქნა განთავისუფლებული. 80-იანი წლების დასაწყისში ბაგრატი III-მ სძლია კიდევ ერთი აჯანყება ქართლში, რომელსაც ქვეთარ ტბელი მეთაურობდა, 989 წელს ბაგრატი III დაამარცხა კლდეკარის ერისთავი, გაერთიანების მოწინააღმდეგე რატი რატის ძე ბაღვაში და კლდეკარის საერისთავო შემოიერთა. 1001 წელს გარდაიცვალა ბაგრატი

III-ის მამობილი დაით III კურაპალატი, რომლის სამფლობელო, იმიერ ტაო ბიზანტიის იმპერატორ ბასილა II-სა და ბაგრატ III-ეს შორის ცილობის საგანი იყო. 1008 წელს, მამის გურგენ მეფის გარდაცვალების შემდეგ, შემოიერთა ამიერ ტაო (შავშეთი, კლარჯეთი, სამცხე, ჯავახეთი). ამ დროიდან ბაგრატ III აფხაზთა და ქართველთა მეფის ტიტულს ატარებდა, 1010 წელს კი დაიკავა კახეთ-ჰერეთი. ამგვარად საქართველოს გარეთ რჩებოდა თბილისის საამირო და იმიერ ტაო (მამობილის დაით III კურაპალატის სამეფო). მეფობის ბოლო წლებში სომხეთის მეფე გაგიკ I-თან ერთად ილაშქრა რანის (არანის) მფლობელ ფადლონის წინააღმდეგ, რომელიც ხშირად არღვევდა კახეთ-ჰერეთს და აიძულა ეძლია ყოველწლიური ხარკი. აფხაზეთის სამეფო კი უკვე, პაპის თეოდოს III-ის გარდაცვალების შემდეგ დიდი ხნის გადასული მის ხელში 978-980 წლებში. მისი გამეფება ყველგან თავსდებოდა ეტაპობრივად, ჯერ მართვა-გამგეობა და შემდეგ მეფედ კურთხევა. ეს შესაძლებელია ერთი მთლიანი პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილი იყო, ანუ ფრთხილი, მაგრამ უდრეკი ნაბიჯ-ნაბიჯით მიიწევდა წინ და მის ხელში აღმოჩნდა ამიერ ტაო, აფხაზეთი, (მამინ ასე ეწოდებოდა დასავლეთ საქართველოს), ქართლი, კახეთი, ჰერეთი. როგორც ვთქვით, გარეთ რჩებოდა თბილისის საამირო და იმიერ ტაო. ეს იყო ყველაზე დიდი გაერთიანება მანამდე არსებულ საქართველოს ისტორიაში, და მას შემდგომ დაახლოებით 100 წლის მერე უფრო მეტს განახორციელებს დაით IV აღმაშენებელი.

ალსანიშნავია, რომ ბაგრატ III ხშირად უკიდურესად მწვავე ზომებსაც მიმართავდა და საქართველოს გაძლიერებისთვის მან თავის ნათესავები, კლარჯეთის ბაგრატიონთა შთამომავლები, სუმატი და გურგენი, ბაგრატ არტანუჯელის ძენი სადარბაზოდ მოიწვია ფანასკერტში, შემდეგ შეიპყრო და თმოგვის ციხეში დაამწყვდია, სადაც გარდაიცვალნენ 1012 წელს. კლარჯეთის ბაგრატიონთა სხვა მემკვიდრეებიც პატიმრობაში დაიხოცნენ. ბაგრატ III შორსმჭვრეტელი და ენერგიული მმართველი პოლიტიკოსი იყო. მიისწრაფოდა ერთმმართველი და შეუზღუდველი ხელისუფლებისაკენ, წინანდელ მემკვიდრეობით მფლობელებს ყველგან მეფის მოხელეებით — ერისთავებით ცვლიდა და ამათ ასუსტებდა ტახტის მადიებელთა კონკურენციას. ბაგრატ III-ემ საფუძველი ჩაუყარა საქართველოს ფეოდალურ მონარქიას. ბაგრატ III-ის დროს აგებული იქნა ისეთი ცნობილი ტაძრები, როგორიცაა ბედიის მონასტერი, ბაგრატის ტაძარი ქუთაისში, ნიკორწმინდის ტაძარი რომელიც იქ ჯერ კიდევ გიორგი I-მდე აშენდა და სხვა ტაძრები. XI ს-ის ქართული მემკვიდრეობა მას დამსახურებულად უწოდებს „დიდ მეფეს“, რადგან სიხსტიკეს რომელსაც წარმატებული შედეგები მოჰყვება, ყოველთვის არის გამართლებული და არგუმენტირებული, მითუმეტეს როდესაც წარმოიდგენ იმას, რომ რკინის ხელის გარეშე, ჯერ არ აშენებულა ღეღამიწაზე მოკვდავთა შორის ძლიერი სახელმწიფო.

ბაგრატ III გარდაიცვალა ტაოში, ფანასკერტის ციხესიმაგრეში და დასაფლავებულია ბედიამ, რომელიც ითვლება, ქართველ მეფეთა პირველ ძვალშესალაგად.

კლარჯენი ხელმწიფენი, კლარჯენი მეფენი

ასე იწოდებოდნენ კლარჯეთის ბაგრატიონთა შტოს წარმომადგენლები სუმატ არტანუჯელი და გურგენი, ბაგრატ II არტანუჯელის ძენი, ბაგრატიონთა მემკვიდრის სუმატ დაითის ძის

მიხედვით.

როგორც წინა თავში მოგაწოდეთ, გაერთიანებული საქართველოს პირველმა მეფემ ბაგრატ III-ემ, სუმატი და გურგენი, რომლებიც მისი ნათესავები იყვნენ, დარბაზობაზე მოიწვია ფანასკერტის ციხეში. შეიპყრო და თმოგვის ციხეში გამოკეტა, სადაც ისინი 1012 წელს გარდაიცვალნენ. მათ სამფლობელოს ბაგრატ III დაუპატრონა. სუმატის ძე ბაგრატი და გურგენის ძე ღემეტრე კონსტანტინეპოლში გაიქცნენ ბასილა II ბიზანტიის კეისართან, რომ მისი დახმარებით მამაპაისეული მხარე დაებრუნებინათ, მაგრამ უშედეგოდ. მათი შემკვიდრეები კი, რომლებმაც გაქცევა ვერ მოახერხეს პატიმრობაში დაიხსოვნენ. ამის შემდეგ, საქართველოს ისტორიაში კლარჯეთის ბაგრატიონები ამოწყვეტილად იწოდებიან და ისინი როგორც არტანუჯელი და კლარჯეთის შტოს შთამომავლები არსად სჩანან.

ბაგრატიონთა გამეფების სხვა მნიშვნელოვანი თარიღები

ართველი ბაგრატიონები ეიდრე მესხეთის და ქართლის ერის მთავარი გახდებოდნენ VI-VIII საუკუნეებში, სპერის (თურქეთი) ოლქის მკვიდრნი იყვნენ.

ადრეულ შუა საუკუნეებში, ბაგრატიონებს ისტორიული წყაროები, როგორც ბაგრატიონთა დინასტიის საღვთო მისიის თავში მოგიტხრეთ, ფარნავაზიანთა დინასტიის განშტოებიდან მიიჩნევენ, რომელთა გამეფებამდე იბერიის მხარეში მმართველად, მთავრებად და ერისთავებად გვევლინებიან, პირველნი პიტიახშები, სამეფო გვარეულობას მიეკუთვნებოდნენ, მეორენი კი ერისთავები არასამეფო წარმოშობის სახლად იყო მიჩნეული.

არიან-ქართლის მიხედვით ძე. წ. IV ს.-თვის აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ორი მსხვილი ტომობრივი გაერთიანება არსებობდა. ჩრდილო ქართული (ზენა სოფელი) ქალაქ-ციხესიმაგრით უფლისციხით და სამხრეთში, ჯავახეთში წუნდის სახით, სამცხის ჩათვლით. მე-8 ს-ში ჯუანშერისეულ ქრონიკაში მოთხრობილია, რომ ბაგრატიონთა ერთი შტო კახეთ-ქერეთში დასახლებულა და ეს ხდება ადარნასე ბრძმის ძმისწულების და მეფე არჩილის დროს მე-8 ს-ის შუა წლებში. მეორე შტო ბაგრატიონთა გვარისა დარჩენილა ჭოროხის ხეობაში, ძველ მიწაწყალზე და ამ ორი შტოს შესახებ შემატყნე მოგვითხრობს: „მასვე ფამსა პიტიახშნი ვინმე (იგულისხმება ჭოროხის ხეობის ბაგრატიონები) არა შეეშენენ კლარჯეთს სახლად და წარვიდეს ნახევარი მათგანი და შეიპყრეს კლდე ერთი ტაოს, რომელსა ერქვა კალმახი და ადაშენეს ციხედ. ხოლო რომელნი იგი მოვიდეს კახეთს არჩილის თანა (იგულისხმება კახეთ-ქერეთში მცხოვრები ბაგრატიონები)... მიუბოძა არჩილმა წუქეთი ციხით კასრათურთ“ (პ.

ინგოროყვა).

ამ ვერსიით დადგენილია, რომ ავთენტური საისტორიო წყაროს თანახმად ბაგრატიონები ყოფილან პიტიახშები, სამეფო წარმოშობის და ფარნავაზიანთა ანუ იგივე ზოსროიანთა დინასტიას მიეკუთვნებოდნენ. საგარაუდოა, რომ საუბარია სამეფო ხაზის მემკვიდრეობაზე და არა სისხლით ნათესაობაზე.

ამავე ვერსიას ადასტურებს ძველი მწერლობის ძველი „ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა“, სადაც სამცხის ერისთავი ბაგრატიონი – „ბივრატინი სეფე-წულად“ არის მოხსენებული. აქ ასე წარმოდგენილია ამ გვარის გენეალოგია: „ფარნავაზ შვა ბავა და ბაგრატ; ბაგრატ შვა ბივრატი, ბაგრატ შვა ასპატი.“

სომეხი მემატეიანის სეგოსის წყაროს მიხედვით ბაგრატიონთა გენეალოგიაში ბაგრატის წინაპრად მოხსენიებულია ფარნავაზი, ხოლო შუა საუკუნეების ქართველი ავტორი არსენი, რომელიც ქართველთა ტომისა და ქართველი მეფეების შთამომავლობას ეხება, აღნიშნავს, რომ: „ყოველნი მეფენი ქართლისანი ამით მეფეთა (აზო-ფარნავაზიანთა) შვილის-შვილნი არიან“.

მე-8 ს-ში სამთავროებს შორის ბრძოლა გაჩაღებულია, რომელშიც უკვე მონაწილეობას იღებენ, საკმაოდ ანგარიშგასაწევი პოლიტიკური ერთეულები – კახეთის, ჰერეთის, ტაო-კლარჯეთის სამთავროები, თბილისის საამირო და დასავლეთ საქართველო – აფხაზეთის სამეფოს სახით.

პირველობას აშოტ (დიდი) კურაპალატის მამა დავით I იგივე ადარნასი II იწყებს. მეტად მოქნილი და გამჭირავი მემკვიდრის აშოტ I კურაპალატის ხელში საფუძველი კიდევ უფრო მტკიცდებოდა, რომელიც უკვე გვევლინება მირონცხებულ მეფედ და ბიზანტიური კურაპალატის ტიტულით. საერთოდ უნდა ითქვას ქართველი მეფეები აშოტიდან დავით აღმაშენებლამდე უხვად ატარებდნენ ბიზანტიურ სხვა ტიტულებსაც: კურაპალატი, კესაროსი, ნოველისიმოსი, მამფალის, ერისთავის, მაგისტროსი, პატრიკოსი და სხვა.

ტაო-კლარჯეთის მმართველი ბაგრატიონები კი უკვე იმდენად გაძლიერდნენ, რომ 888 (899) წლიდან ქართველთა მეფის ტიტულით იხსენიებს თითქმის ყველა წყარო. სუბმატ დავითის-ძის წყაროს მიხედვით აშოტის და მის წინაპართა თავდაპირველი „სახლად მისი იყო ბარდავი და ტფილისი და ამირასთან უთანხმოების გამო გადავიდა ტაო-კლარჯეთში“.

IX-X სს. სამთავროში უმაღლეს ხელისუფლებას აშოტი I-ის შუათანა ძის ბაგრატ I-ის მემკვიდრენი განაგებენ. ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა გვარში ორი შტო გამოიყო: ტაოს, რომელსაც რეზიდენცია ბანაში (ან ოლთისში) ჰქონდა და კლარჯეთის შტო, რომლის რეზიდენცია არტანუჯი იყო. ტაო-კლარჯეთის მეფე ხელისუფალთა შორის იგრძნობა ტაოს შტოს უპირატესობა, მაგრამ გარკვეულ პერიოდში ასევე დაცულია კოლეციალობის პრინციპი. ტაოს შტოს წარმომადგენელია გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფე ბაგრატ III, რომლის მოვლენა ქართული სახელმწიფოს შექმნაში დიდი ისტორიული გზაჯვარედინის წარმატებული გავლა იყო.

X ს-ის 70-იან წლებში ტაოელი ბაგრატიონი პირველად ხდება აფხაზეთა მეფე. ამავე საუკუნის 80-იან წლებში ბიზანტიის იმპერიის ხელშეწყობით აფხაზეთა სამეფოში შედიოდნენ საკუთრივ აფხაზები, აფშილები ჯიქები, ქართები, სვანები, მეგრელები, გურია და რაჭა-ლეჩხუმი. ეს იყო ერთი პოლიტიკური და ეთნიკურად მონათესავე ერთეული.

ფაქტიურად, ეს ყოფილა პოლიტიკური წარმონაქმნი ეგრისის ტერიტორიაზე. უმტკივნეულოდ არ წარიმართა შემდგომი გაერთიანებები სხვა სამეფოებთან, მაგრამ ფაქტიურთაა, რომ მას განსაკუთრებული გართულებები არ მოჰყოლია. ეს იყო ქართული ტომების და სამეფოების დიდი გაერთიანება.

X ს-ის 70-იან წლებში აფხაზთა სამეფოს ტახტი, დედის – გურანდუხტის ხაზით ერგო ტაოს ბაგრატიონს, ერთიანი საქართველოს პირველ მეფეს ბაგრატ III-ს. მამის – გურგენ მეფეთ-მეფის გარდაცვალების შემდეგ ტაო-კლარჯეთის სამეფო ავტონომიურად შევიდა მის ქვეშევრდომობაში, ხოლო თვითონ ბაგრატ III-ე ნაშვილები ჰყავდა დავით კურაპალატს, რომელიც მის ოფიციალურ მამობილს წარმოადგენდა, ამ გაერთიანებაში უდიდესი როლი ითამაშა ქართლის ფეოდალმა იოანე მარუშისძემ, რომლის ინიციატივითაც მოხდა მისი შვილად სახელდება დავით III კურაპალატის მიერ. სამწუხაროა, რომ ამ დიდი პატრიოტი ფეოდალის სახელი ასე მივიწყებულია დღევანდელ ისტორიაში. XI-ს-ის პირველ ათწლეულში ბაგრატ III იპყრობს პერეთს (1001 წ.) და კახეთს (1008 წ.) და რა თქმა უნდა ქართველ მეფეთა ტიტულატურაში ყველა ამ ხალხის სახელი იქნება მოხსენიებული, ხოლო დავით აღმაშენებლის მიერ სამშვილდის აღებას, რომელიც სომეხი მეფის რეზიდენციას წარმოადგენდა და ქვემო ქართლის პროვინციის ცენტრი იყო, მოჰყვება შარვანის და ანისის გაწმენდა თურქ-სელჯუკებისგან, რაც საბოლოოდ გამოკეთეს სამეფო ტიტულატურას: მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა, შარვანმა და შაჰანმა“.

ეს ერთადერთი ეპოქაა, როდესაც XII ს-ის პირველი მეოთხედიდან XIII ს-ის პირველ მეოთხედამდე, საქართველო წინა აზიაში, ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი სახელმწიფოა, რომლის ძლიერებას საფუძველი ჩაუყარა აშოტ დიდმა და ბაგრატ III-მ. შემდეგ კელაე დაიმცრო, მერე კი განადიდა და განამტკიცა დავით აღმაშენებელმა და თამარ მეფემ. XIII ს-ის II ნახევარში მონღოლებმა საქართველოს ტახტი ერთდროულად ორ პრეტენდენტს უბოძეს დავით-ულუს – ლაშას ძეს და დავით-ნარინს – რუსუდანის ძეს. 1329 წელს უშიშარმა და მამაცმა მეფემ გიორგი V ბრწყინვალემ კელაე მოახერხა საქართველოს გაერთიანება და ტიტულატურაში გაწნდა ახალი შინაარსი და განზომილებები: „ლიხთ-ამერიისა და ლიხთ-იმერიისა მეფე“. მაგრამ, ბედის შავი ბორბალი ჯერ კიდევ უნდა დატრიალებულიყო და XV-ს-ის 60-იან წლებამდე იმერეთის ბაგრატიონები დროგამოშვებით ფლობდნენ ხან მეფის და ხან ერისთავის წოდებას.

1462 წელს ბაგრატ ბაგრატიონი (გიორგის ძე) მიიტაცებს იმერეთის სამეფო ტახტს, „აიღო ქუთაისი და ეკურთხა მეფედ“ (ვახუშტი) ყვარყვარე ათაბაგის თანადგომით. ამ ბაგრატის ისტორიას ქართლის ბაგრატიონებს მიაკუთვნებენ. რომელიც ამის მერე, ისევე ყვარყვარე ათაბაგის თანადგომით ამარცხებს ერთიანი საქართველოს კანონიერ მეფეს ალექსანდრე დიდის ძეს გიორგი VIII-ეს და 1465 წელს ქართლშიც გაბატონდება. გიორგი VIII კი კახეთში გადადის და იქ დაუდებს სათავეს ბაგრატიონთა კახურ შტოს გიორგი I-ის სახელით. ქართლში ბაგრატის გარდაცვალების შემდეგ ისევ ძირითადი სამეფო ხაზის ალექსანდრე დიდის შვილიშვილი კონსტანტინე ადის ტახტზე. ეს უკანასკნელი დროებით ინარჩუნებს იმერეთის ტახტსაც, მაგრამ, იქ, საბოლოოდ ხსენებული ბაგრატის ძე ალექსანდრე გამეფდება. ასე და ამგვარად ბაგრატიონთა საგვარეულოდან სამი სამეფო სახლი წარმოიშვა ქართლის,

კახეთის და იმერეთის.

1512 წელს ქართლის მეფეს დავით კონსტანტინეს ძეს უმცროსმა ძმამ ბაგრატმა, „საუფლისწულო მამულად გამოსთხოვა მუხრანი, არაგვისა და ქსნის ხევი მთიულ-მოხვეითურთ თვისსა მორჩილებასა ქუეშე“. სამაგიეროდ ბაგრატი პირდებოდა ქართლის მეფეს, მის ძმას, კახეთის მეფის, მამისძეველის, ავგიორგის წინააღმდეგ ბრძოლას, რაც კიდევაც განხორციელდება და ავგიორგი ციხეში ჰპოვებს აღსასრულს. მუხრანელ ბაგრატიონთა საზღვრები, კი ასე განიზომა: „ძეგვის წყლიდან ღიღმის იწრომდე; აღმოსავლეთით არაგვის ჩრდილოეთით ბოდავის ციხე და რკინის მთა, დასავლეთით ოკამის გორა, სამხრეთით მტკვარი და გარდაჭრილი ხაზი შავტყესა და წლევისა კასპის ბოლომდე“ (ვახუშტი). მუხრანელი ბაგრატიონები, ქართლის ბაგრატიონთა განადგურების შემდეგ ადიან ტახტზე და პირველი მეფეა, თეიმურაზის ძე, ვახტანგი, რიგით მეხუთე, იგივე შაჰ-ნავაზი, რომელსაც ტახტის მემკვიდრეობა გადააბარა უშვილო როსტომ მეფემ 1658 წელს და მეფობდნენ XVII საუკუნის 20-იან წლებამდე. სარდლობდნენ მამარცხენე სადროშოს და ხუთ დიდ ფეოდალს მიეკუთვნებოდნენ.

ახლა გავარკვიოთ საიდან გაჩნდა ბაგრატიონთა გვარში დავითაშვილთა შტო.

XVI საუკუნის დასაწყისში კახეთის მეფის ალექსანდრე I-ის ძემ, გიორგიმ, მოკლა საკუთარი მამა, ძმას კი თვალები დათხარა ანუ დაწვა. ეს გიორგი სპარსეთშია აღზრდილი და მასზე ვახუშტი ამბობს, „კაცი ბოროტ-მეშურნე და მესისხლე, რომელსაც როგორც ზევით ვთქვით ეწოდა, როგორც ზალხისგან ასევე ისტორიისგან – ავგიორგი. ავგიორგის დაბრძანებული ძმა ღემეტრე, „მოვიდა მცხეთას და სვეტიცხოველს შემოეხუცუნა“ (ახალი „ქართლის ცხოვრება“), ღემეტრეს შთამომავლები, „რომელი არჩინა მეფემან“ დამკვიდრდნენ ქართლში და სათავე დაუდეს დავითაშვილების გვარს, რომლებსაც ზოგიერთი წყარო „თვალდამწერაინებადაც“ მოიხსენიებს. დავითაშვილების (ბაგრატიონების) სამფლობელო ყოფილა სოფლები: ნული, აბანო, სტოკოცა, წაბლუნა, ბრეთი, თიხრევი, ბროწელთი, ღვერთეთი, სატივე და სხვები. ჰყავდათ ვაჭრები გორში, მემკვიდრეობით ეყრათ ბოქალთუხუცესის თანამდებობა და ასევე ვახუშტის ცნობით, მათი შთამომავლები ყოფილან რამაზიშვილებიც.

XVI საუკუნის I ნახევარში ქართლის ბაგრატიონთა საგვარეულოს კიდევ ახალი გვარი გამოეყო გორაშვილები, რომელიც არის სეიმონ მეფის პაპის დავით X-ის ძმისწული, სხვა წყაროებით გიორგი IX-ის ძე. გორა ბაგრატიონი იღუპება 1590 წელს გორის ალყის დროს, ოსმალებთან ბრძოლაში. XVII საუკუნეში როსტომ მეფის წინააღმდეგ მოწყობილ ქართველ თავადთა შეთქმულებაში მონაწილეობს გიორგი გორაშვილი და მისი შვილი გიორგი, რისთვისაც როსტომ მეფემ გიორგის თვალები დათხარა – 1639 წელს. იგივე ბედი სწევია მის შვილს იორამს, ოლონდ, აშჯერად დასჯა მოუხდენია ვახტანგ V შაჰ-ნავაზს, – 1664 წელს.

სხვა ვერსიით გორას წარმომავლობა კონსტანტინე II-ის (1466(1478-1505) მის ალექსანდრეს შვილის გიორგისაგან იღებს სათავეს.

1724 წელს ვახტანგ VI მიუგზავრება დიდი ამალით რუსეთში და 1737 წელს გარდაიცვლება ასტრახანში.

1625-1632 წლებში თეიმურაზ I ცდილობს ქართლ-კახეთის ტახტის გაერთიანებას.

1661-1662 წლებში ჯერ იმერეთში და შემდეგ კახეთში 1664-1675 წლებში გაჟუღდება

ვასტანგ V-ის შვილი არჩილი.

მე-XVII საუკუნეში ქართულ თავადებს აქვთ მცდელობა, რომ ქართლის ტახტზე აიყვანონ ვასტანგ VI-ის ძმის იესეს გამაჰმადიანებული ძე აბდულაბეგი, მაგრამ ყველაფერი ამაოდ ჩაივლის. შემდეგ ამ ხაზის გამაჰმადიანებული ნაწილი ირანს შეეხიზნენ, ქრისტიანებმა კი რუსეთს მიაშურეს და ეს იყო ბაგრატიონთა მესამე დიდი ტალღას გადახვეწა სამშობლოდან.

1744 წელს თეიმურაზ II ქართლის ტახტის ამგვარი გაურკვევლობის ვითარებაში თვითონ აღის ქართლის სამეფო ტახტზე, ერეკლე II კი კახეთის მეფედ რჩება.

1762 წელს თეიმურაზ II-ის გარდაცვალების შემდეგ ერეკლე II როგორც მისი შვილი და მემკვიდრე შემოიერთებს ქართლის სამეფო ტახტს და ხდება ქართლ-კახეთის მეფე.

1801 წელს გარდაიცვალა გიორგი XII (ერეკლე II-ის შვილი). რუსეთის მეფე ალექსანდრე I მანიფესტით გააუქმებს საქართველოში მეფობას და მას, უკვე როგორც თბილისის გუბერნიას, რუსეთის იმპერიის ნაწილად გამოაცხადებს. ამას მოჰყვება იმერეთის სამეფოს გაუქმება 1810 წელს და შემდეგ პერიოდში, მთლიანად დასავლეთ საქართველოს სამთავროების.

ქართველ ბაგრატიონთა წოდებები რუსეთის სამეფო კარზე და სამეფო ხელისუფლება გაუქმების შემდეგ

რუსეთის სამეფო კარზე იმ ტიტულების მინიჭება, რომელზეც ქვემოთ გვექნება საუბარი, ამ წერილის თემის – ღვთიურობის არსებითი ნიშანია, ამიტომ შეეჩერდებით ამ საკითხზე.

რუსეთის საიმპერატორო კარი იმდენად შეაშფოთა, XIX საუკუნეში იმ აჯანყებათა სერიალმა, რასაც ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის ერეკლე II-ის ძის, გიორგი XII-ის შემდეგ ხდებოდა, რომ უცილობელ პირობად ჩათვალოს, სამეფო ოჯახთა დაუყოვნებლივ გასახლება მათთვის მინიჭებული აღთქმული მიწიდან. ამიტომ, უპირველეს ყოვლისა ერეკლე II-ის და გიორგი XII-ის სახლის წევრები უნდა გასულიყვნენ ქართლ-კახეთიდან რუსეთის სამეფო

კარზე, სადაც ჩვეულებრივად ცალიბდებოდა მათზე სამოქალაქო მეთვალყურეობა და შემდეგ ტიტულებით, საჩუქრებით, ხელფასებით და მიწა-წყლით დასაჩუქრება.

ეს იმდენად ძველი და აპრობირებული ზერხებია დამპყრობელ ქვეყნების მხრიდან, რომ, ბევრი ბაგრატიონი მღვდარ წინააღმდეგობას უწევდა თვით ამ პრივილეგიებსაც, მაგრამ როგორც ყოველთვის ყველგან არსებობდა დამოვლნიც ან ისეთნი ვინც ამ საჩუქრების მიღებით თვალს უხვევდა კოლონიზატორებს.

რუსეთმა კი ასე გადაწყვიტა ქართველ ბაგრატიონთა დაპყრება და ტიტულთა მინიჭებაში ხაზს უსვამდნენ მათ კანონიერებას ღვთიურობაში ჩადებულ კავშირთან, მაგრამ არსებითად ეს

იყო მხოლოდ მათი სიმბოლური დამოკიდებულება ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიისადმი.

ერეკლე II-ის და გიორგი XII შვილები ოფიციალურად ატარებდნენ ქართველი ბატონიშვილების ტიტულს და ენიჭებოდათ საპატიო წოდება „უგანათლებულესობა“. აი, ეს იყო სწორედ ღვთიურობის ნიშანი. რუსეთის საიმპერიო კარის 1804 წლის 12 სექტემბრის დადგენილებით და 1812 წლის 26 მარტის გადაწყვეტილებით განისაზღვრა, რომ საქართველოს მეფეების შვილები შეინარჩუნებდნენ ბატონიშვილობის წოდებას, ხოლო მათი შვილები „ქართველი თავადის“ (გრუზინსკების), იმერეთის ბატონიშვილების შვილები – „იმერეთის თავადის“ (იმერეტინსკების) წოდებას. ამ გადაწყვეტილებით ისინი გაუთანაბრდნენ რუსეთის იმპერიის პირველ გვარებს – უგანათლებულეს თავადებს. ქართლ-კახეთის და იმერეთის სამეფო შთამომავლები 1865 წლამდე ატარებდნენ ასევე საპატიო წოდებას „ბრწყინვალეობა“-ს და 1865 წელს რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე II-ემ, ბაგრატიონთა სამი სამეფოს შტოს წარმომადგენლებს მიანიჭა „უგანათლებულობის“ ტიტული.

1837 წლიდან ნიკოლოზ I-მა სოლომონ I-ის შვილთაშვილებს მიანიჭა, ბაგრატიონ – „იმერეტინსკების“ წოდება, რაც ერთგვარად ხაზის შენარჩუნება იყო ამ შტოს მხრიდან, იმერეთის სამეფო ტახტზე. მეფე დავით II-ის შთამომავლებს კი გააჩნდათ წოდება „იმერეტინსკი“.

ბაგრატიონთა გვარის ყველა დანარჩენი წარმომადგენელი ატარებდა თავადის ტიტულს ბაგრატიონ – მუხრანსკები, ბაგრატიონ-დავითიშვილები და სხვა ამგვარი.

1880 წელს, შთამომავლებში უფროსობა, მეფე გიორგი XII-ის შვილთაშვილს („უგანათლებულესი“) იოანე გრიგოლის ძე გრუზინსკის ებოძა გარდაცვალების შემდეგ. მის შემდეგ გვარში უფროსი – გამგრძელებლის ადგილს, მისი ძმისშვილი, უგანათლებულესი თავადი – პეტრე ალექსანდრეს ძე გრუზინსკი იკავებს, რასაც ადასტურებს გიორგი XII-ის შთამომავალი ოლღა გრუზინსკის 1910 წლის ხელნაწერი: „Петр, ныне старший в Царском роде“ (Центральный Исторический архив Грузинской Республик. Фонд 2, дело № 1415, лист 3).

რუსეთში ცხოვრობდნენ გიორგი XII-ის გვერდით ვახტანგ VI-ის უმცროსი ძმის, მეფე იესეს შთამომავლები. ამ შტოს არსებობა შეწყდა 1919 წელს თავად დიმიტრი პეტრეს ძე ბაგრატიონის გარდაცვალებით.

1907 წლის 19 დეკემბერს რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ II-ემ საქართველოს ტახტის მემკვიდრედ სცნო გიორგი XII-ის შთამომავალი ილია გრიგოლის ძე გრუზინსკის მეუღლე – ელისაბედი, გვარად ბეზობრაზოვა. ამით უნდოდა რუსეთს ქართველებში ჩაეხშოთ, მონარქიის აღდგენის სურვილი, მაგრამ ამის საპირისპიროდ, ელისაბედმა ძლიერი აქტიურობა გამოამჟღავნა და საიმპერატორო კარმა, სასწრაფოდ გაატარა საწინააღმდეგო ზომები.

1900 წელს კი „უგანათლებულესი“ თავადის, ვარშაგის გენერალ-გუბერნატორის ალექსანდრე კონსტანტინეს ძე იმერეტინსკის გარდაცვალების შემდეგ, გვარში უფროსობა გადაეცა სოლომონ I ძმის ბაგრატ ბატონიშვილის შთამომავალს, „უგანათლებულეს“ თავადს, დავით ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-იმერეტინსკის, რომლის ასული ნინო ბაგრატიონი-იმერეტინსკი დღეს თბილისში ცხოვრობს.

1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნის და 1921

წელს რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაცია-ანექსიის შემდეგ ბაგრატიონ-მუხრანსკების ზოგიერთი წარმომადგენელი საფრანგეთში, ესპანეთში, იტალიაში, ა. შ. შ-ში და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში დასახლდა. 1903 წელს გარდაიცვალა მუხრანბატონთა უმცროსი შტოს საგვარეულოს უფროსი კონსტანტინე ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანსკი. წინამძღოლის გარეშე დარჩენილმა ბაგრატიონებმა 1942 წელს ბერლინში ჩაატარეს ტრადიციონალისტთა კავშირის დამფუძნებელი კრება, სადაც საქართველოს ტახტის მემკვიდრედ ირაკლი გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანსკი აირჩიეს.

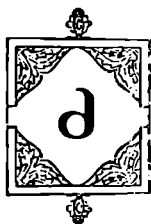
1946 წლის 5 დეკემბერს, რუსეთის საიმპერატორო გვარის მემკვიდრემ და გამგრძელებელმა ვლადიმერ კირილეს ძე რომანოვმა, ხელი მოაწერა ბაგრატიონთა სახლის სამეფო უფლების აქტს, რითაც ოფიციალურად დაამტკიცა ირაკლი გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანსკი სამეფო უფლებების მემკვიდრედ საქართველოში. 1957 წელს, კი მამის, გიორგი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანსკის გარდაცვალების შემდეგ, ირაკლი გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანსკი უცხოეთში ოფიციალურად გამოცხადდა საქართველოს ტახტის მემკვიდრედ. 1946 წლის სამართლებრივ აქტში ნათქვამია, რომ: ლეგიტიმურობის თვალსაზრისით ტახტის მემკვიდრის უფლების მინიჭება ირაკლი გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანსკიზე შეიძლება სადავოდ მიიჩნიოს ერეკლე II-ის პირდაპირმა შტომ, როგორც ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის ვაჟის ბაგრატ ბატონიშვილის შთამომავალმა, ნუგზარ პეტრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკიმ. ასევე ამგვარივე პრეტენზია შეიძლება გაუჩნდეს ბაგრატ ბატონიშვილის უმცროსი ძმის, ილია ბატონიშვილის შთამომავალს პეტრე პეტრეს ძე გრუზინსკის, რომელიც თავის ვაჟთან ევგენისთან და ორ ქალიშვილთან ერთად ცხოვრობს მოსკოვში. მკვლევართა ორიენტაცია კი ასეთია, რომ, ყველა პარლამენტის გათვლით საქართველოში მონარქიზმის ინსტიტუტის აღდგენის შემთხვევაში, უპირატესობა მიეცემა ერეკლე II-ის და გიორგი XII-ის ხაზს. იშვიათია ევროპაში და მსოფლიოშიც მეორე სამეფო დინასტია, რომელთაც ისეთი თავგანწირვით ემართოს ქვეყანა, როგორც ბაგრატიონებმა. ავი და სასტიკი არც მათ არ აკლიათ, მაგრამ მათმა გვარმა, მთელი მათი მოღვაწეობას ბალანსით, საეკსპიო თამამად შეუძლია გაიმეოროს, კონსტანტინე გამსახურდიას ისტორიული გმირის გიორგი I-ის სიტყვები, როცა ის თავის მიწიერ ცოდებზე ლაპარაკობს და ამბობს, რომ: „მაგრამ თავის ერისთავის არასოდეს არ უღალატია“.

არა ერთი და ორი სახელმწიფოები პოლიტიკურ რუკაზე წაშლილა და მიწისაგან პირისაგან აღგვილა და თუ დღეს გადარჩა ქართული მარცვალი, ეს უპირველესად ღმერთის მადლი და მათი დამსახურებაა.

ბაგრატიონთა მიწა-მამულთა საკუთრების და მმართველობის საზღვრები

ველად, შუა საუკუნეებში პოპულარული იყო ასეთი გამოთქმა, ქართლში: „ციციანთა ქლობაო, თარხანიანთა გლობაო, ჯავახიანთა გონებაო და ბაგრატიონთა ქონებაო“.

მსგავსი ტაყეები შემთხვევით არ იბადება, რადგან, ასეთ აზრებში ჩადებულია ერის საერთო ზოგადი აზრი. ოდითგან კი ცნობილი იყო, რომ, ბაგრატიონები გამოირჩეოდნენ კარგი ზმლის ქნეით, ლექსებისადმი სიყვარულით და რა თქმა უნდა კარგი მეურნეობით და ორგანიზატორობით.

ბაგრატიონები, ასევე ცნობილია, მსხვილი ადგილ-მამულებით და უამრავი სამეფო ღომენის ანუ სოფლების და ტერიტორიების პატრონ-მფლობელები

იყვნენ.

ბაგრატიონთა თავდაპირველი საცხოვრისი იყო დღევანდელ თურქეთში არსებული სპერის ოლქი, სადაც უნდა ვივარაუდოთ, რომ მათ იქ სულ მცირე მემამულური სტატუსი უნდა ჰქონოდათ. პირველი დიდი სამფლობელო და სამეფო ტაო-კლარჯეთი, შავშეთი და აჭარა იყო. XIII საუკუნის ბოლოდან XV საუკუნის ჩათვლით თრიალეთი და ჯავახეთი, ახალქალაქის საერისთავოს და თმოგველთა ფეოდალური მამულის გამოკლებით. XIV საუკუნეში ჯავახეთი მეორადი ხარისხის სამეფოდ და ალასტანელ უფლისწულთა სამფლობელოდ გადაიქცა. XI საუკუნედან სამეფო ღომენში შედიოდა ატენის ხეობაც. დასავლეთ საქართველოში ბაგრატიონებს ეკუთვნოდათ ქუთაისი ვრცელი შემოგარენით. მათი პირველადი სამეფო ქალაქები იყო: ქუთაისი, თბილისი, გორი, ატენი, კახეთის დიდი ნაწილი, რუსთავი, კარალეთი, თელავი, დმანისი, კარი (XIII საუკუნემდე), სამეფო მონასტრები: გელათი, გარეჯი, შიო მღვიმე (XI-XIV სს-ში), ვარძა, ვანი, შუამთა, მცხეთის ჯვარი, ატენის სოფნი, ბოლნისის, მანგლისის, თბილისის და მცხეთის ეპარქიები.

XIV-XVIII საუკუნეებში მათ საკუთრებაში იყო თრიალეთის დიდი ნაწილი, დვალეთი, სოფლები ზემო და ქვემო ქართლში, თბილისი, გორი, სურამი, ალი.

XVIII საუკუნეში მათ ეკუთვნოდათ ქვემო ქართლში სომხთი, ყაიყული, თრიალეთი, ტაშირი, ზრამი, ალგეთის ხეობის ნაწილი, ყაზახ-ბორჩალო. სოფლები შიდა ქართლში და თებზის ხეობაში. XVIII საუკუნის 40-იან წლებში არაგვის და ქსნის საერისთავოების გაუქმების შემდეგ, ეს ტერიტორიებიც შეუერთდა სამეფო სახლს, შემდეგ კი საუფლისწულო მამულებად იქცა.

ბაგრატიონების ზემო ქართლის ადგილ-მამულებად მოიაზრება, ზემო ქართლში ხეფინისხევი, ფელის ხეობა, სურამი, ცხინვალი, ალი, დვანი, გორი და მისი შემოგარენი, ჯავის ხეობა, მეხევეანი, გუდა, თრუსოს ხეობა, როქი, გუფთა და სხვა.

კახეთში ბაგრატიონთა ძირეულ მამულებად ცნობილი იყო ქალაქები გრემი, ბაზარი, თელავი. ზოგიერთი წყარო მათ საკუთრებად მიიჩნევს უბატონო მხარედ ცნობილ ქიზიყს.

გარდა ამ მხარე – ტერიტორიებისა, მათ საკუთრებაში შედიოდა საგარეჯო, ენისელი, მარტყოფი, ერწო-თიანეთი, შილდა, ჭიკური, ყვარელი, მარილისი, თუშეთი, ფშავე-ხევსურეთი, დიდოეთი და სხვა.

აქ მოცემულ მხარეებზე, სოფლებზე და ქალაქებზე არ არსებობს კატეგორიული წარმოდგენა, რომ ისინი ყველა ბაგრატიონთა უცილო საკუთრება იყო, მაგრამ ფაქტი ერთია, მათი დიდი მოცულობა წარმოადგენდა მათ საკუთრებას და ჟამთასელაში ეს ადგილ-მამულები ზშირად გადადიოდა ხელიდან ხელში და ისინი – ბაგრატიონები ყოველთვის ითვლებოდნენ ყველაზე შეძლებულ გვარიშვილებად საქართველოში.

მესია ბიბლიაში ძველებრად სიტყვად არის მიჩნეული და ნიშნავს ცხებულს (ხრისტოს), ე. ი. სამეფოდ ცხებულს და კანონიერ მეფეს, ამიტომ იყო დავით აღმაშენებელი მხვრელი მესიისა, ანუ იგი ღმერთისგან იყო მოვლენილი ქრისტიანობის განსამტკიცებლად.

ბაგრატიონთა ღვთიური ნიშნები და მესიანიზმი

აგრატიონთა სამეფო დინასტიის უმთავრეს წოდებად მესიანიზმი უნდა ყოფილიყო და საგარეუდოა, რომ იგი მიენიჭებოდა იმ მეფეს რომელიც განახორციელებდა მესიანიზმში ჩაშიფრულ საიდუმლო მისიას, ქრისტიანობის გავრცელებას და განმტკიცებას. ეს წოდება ურყევია, პირდაპირ ძე ღმერთისგან და ქრისტეს მიერ მოცემულად უნდა ითვლებოდეს, მითუმეტეს, რომ პირველად ეს წოდება თუ ღვთიური სიმბოლო იწოდება ქრისტეზე. ამ წოდების მატარებელია ქართველთა უძლეველი მეფე დავით აღმაშენებელი, რომელმაც უკიდევანოდ განადიდა ქრისტიანობა იმიერ და ამიერ კავკასიაში.

კვლავ შევახსენებთ, რომ აკაკი ბაქრაძე მესიანისტური იდეის ოთხ მნიშვნელოვან ნიშანს გამოყოფდა: 1. ქართული ენა – ქრისტეს ენა; 2. ქრისტეს კვართი დაფლულია მცხეთის მიწაში, სვეტის ქვეშ; 3. საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრია; 4. ბაგრატიონთა სამეფო დინასტია იესიან-დავითიან-სოლომონიანთა წარმომავლობისაა.

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, ამირან არაბულის აზრით მესიანისტური იდეის უმთავრესი მიზანი ეროვნული ხელჩაუქნელობა, უიმედობა, ნიჰილიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა და თვითდამკვიდრებისაკენ სწრაფვა უნდა ყოფილიყო. ზოგადად ყველა მისტერია ამ ცნებებს მოიცავდა და ბუნებრივია, ამ შემთხვევაშიც ამ აზრის დამკვიდრება-განმტკიცებაში უნდა ყოფილიყო საჭმე, ოღონდ აქ ეს ხდება ქრისტიანული მართლმადიდებლობის ხაზით.

ყველა მეფობა უკვდავებასთან არის წილნაყარი, და ამდენად არის ღვთიური და მარადიული.

თვით მსოფლიოს უდიდეს დიქტატორებსაც მაგ. ნადირ-შაჰს და სხვა ირანის შაჰებს არც უცდიათ გამხდარიყვნენ ლეთიური მირონცხების მატარებელი მეფეები და ისე განაგებდნენ უზარმაზარ იმპერიებს, როდესაც ქართველი ბაგრატიონები თავის გენეალოგიურ ხაზს დავით წინასწარმეტყველიდან იწყებდა და ქრისტესთან მათ სისხლისმიერ და სულიერ ნათესაობაზე თვით სამყაროს დედა-წიგნი ბიბლია ლაპარაკობს. ამიტომ არის ბაგრატიონთა სახლის წევრები მუდმივად მითის და ლეგენდის სამოსელში გახვეული:

დავით აღმაშენებელმა მანვე ეშმაკი უწყინარ ჯორად აქცია, გამუდმებით ომში მყოფი მეფის სხეული მტრისაგან ნასროლ შუბსა და ისარს არ იკარებდა. ზმირად ზღება, რომ ომის ქარცეხელში გამოვლილი მეფე, ყოველგვარი ნაკაწრის გარეშე გამოდის. ამიტომ იყო დიდგორის ბრძოლის შემდეგ, როდესაც მეფეს შეხსენეს საჭურველი მტრის სისხლი კოლტებად ჩამოცივდა და თვითონ უბრალო ნაკაწრიც კი არ ჰქონდა. დავითის მემკთავე ასევე ყოველგვარი მიკიბ-მოკიბვის გარეშე საუბრობს მეფის წინასწარმეტყველურ უნარზე, გულთამზილაობაზე და სხვათა ზრახვების მიხედვარაზე.

ერთ-ერთი ლეგენდის მიხედვით თამარ მეფეს უფლის წინაშე უბიწობის აღთქმა ჰქონდა დადებული და ამის გამო დიდებულები წუხდნენ ტახტის მემკვიდრის არყოლის გამო. მათ მეფეს სტეფანწმინდის გამოკეახულში მოღვაწე, სულიწმიდით შემოსილი ბერი მიუგზავნეს. იგი იმდენად წმინდა ყოფილა სულიერი ძალამოსილებით, რომ ამბობენ ფრენა შეეძლო. ბერი თამარს ეწვია და ეტრატო მიართვა, სადაც მეფემ ამოიკითხა ფსალმუნის სიტყვები ნაყოფიერი და უნაყოფო ხის შესახებ და მაშინვე იგრძნო, რომ დაორსულდა. იმ დღესვე მას სიზმარში ბრწყინვალე ფრთოსანი ვარსკვლავი გამოეცხადა და აუწყა, ვაჟი გაიზინდება და მას ირემი გაზრდის, მშობიარობის შემდეგ კი ისევ ქალწული დარჩებიო. ცხრა თვის შემდეგ თამარს ეყოლა ვაჟი, „დაბადებითვე მსგავსი ბრწყინვალე ვარსკვლავისა“. ყრმა ლაშა-გიორგი გადიას სამეფო ბაღში სეირნობისას დაკარგვია. პატარა ლაშა დედოფალმა და მსლტებლებმა ტყეში იპოვეს სადაც ძუძუს ირემი აწოვებდაო. ამის შემდეგ ბაგრატიონთა გვარის წარმომადგენლებისათვის ირემი საკრალური ცხოველი იყო

ორმის ძუძუ ჰქონდა ასევე ნაჭამი პატარა კახს (ერეკლე II-ეს). ამგვარად ირემი, როგორც მფარველი და საღვთო ნიშნის მატარებელი ცხოველი ისე ფიქსირდება ბაგრატიონთა გვარის ისტორიაში.

მესიანიზტურმა იდეამ თამარი ქრისტიანული სამების მამა-ღმერთის, ძე ღმერთის, სულიწმიდის მეოთხე წევრად შერაცხეს, რაც ამგვარი უზენაესი პატრიარქის ერთადერთი შემთხვევაა ქრისტიანული ეკლესიის ისტორიაში. თამარი საისტორიო დოკუმენტებსა და ცნობებში ღვთისმშობელთან არის გატოლებული და ეს იმდენად აკრძალულია ჩვეულებრივ მოკვდავთა ურთიერთობაში, რომ აშკარაა დავით წინასწარმეტყველთან და ქრისტესთან ნათესაური კავშირი გადამწყვეტი უნდა ყოფილიყო ამ ფაქტის არსებობაში. თამარს, ერთ-ერთი თქმულებით, დატყვევებული ჰყავდა ცისკარი ანუ შუქურვარსკვლავი, რადგან საქართველოში ზამთარი მისი ძალით მოდიოდა. სწორედ ამიტომ იყო, რომ ღვთის წყალობით, საქართველოში მარადიული გაზაფხული იდგა და ბუნება მწვანედ ხასხასებდა. ლეგენდები, იმასაც გვეუბნებიან, რომ თამარ - მეფემ ფრთამოტეხილ წეროს უმკურნალა, გველი კი რაშად გაიხადა. თამარის საფლავის

გაუწინარებასაც ღვთის ნებას უკავშირებენ ლეგენდები, რომლის თანახმად, ციდან ჩამოსულმა ანგელოზებმა ოქროს აკვანი ჩამოიტანეს, სადაც გარდაცვლილი მეფე — ქალი ჩააწვინეს და ზეცას გაფრინდნენ.

ზეპირისტყეიერების მიხედვით, ღვთიური მადლი ადამიანის ზედატანის რომელიმე ნაწილზე (ბეჭი, მკერდი, ყელისფერი, თავი, მხარ-მკლავი) აისახება. მეფე ფარნავაზი, როგორც ჩანს შობიდანვე არ იყო ღვთიურ მადლს ნაზიარები, მან გარედან მიიღო ეს მადლი ანუ პირზე ცვარი იცხო და იმ წამიდან იცვალა მისი ბუნება. საბედნიეროდ ასეთი ადამიანები ფასდაუდებელ შემკვიდრეობას და ცხოველმყოფელობას გადასცემდნენ თავის ერს ღმერთთან ამგვარი მიახლებით.

ერეკლე II-ის ვაჟზე, ალექსანდრე ბატონიშვილზე კი იყო მითიური გადმოცემა, რომ თვალის დახამზამებაში ევლებოდა თავს კავკასიის მთებს და უმკლავდებოდა ყველაზე საშიშ ბუნებრივ სტიქიებს. ახალშობილი ერეკლე II კი უცნობი მიზეზით მიუსაფრობაში მიტოვებული, ირემმა იპოვა და ძუძუ აწოვა. ყრმა საჩაღეში მონადირემ აღმოაჩინა. ცნობილია, რომ ირემი ღმერთის წმინდა, ტაბუდადებული ცხოველია. მისი რძით დანაყრებული, წამოზრდილი და მოღონიერებული ბავშვი, ფარნავაზის მსგავსად, ღვთიურ მადლს არის ნაზიარები.

ყველა ლეგენდა ასე მთავრდება, რომ ღმერთის რჩეული გმირები მეორედ მოსვლის ვაშს ზორციელად აღსდგებიან და კაცობრიობას ისევ მოეცლინებიან. ჩვენ ისლა დაგვრჩენია რომ იმედით ავივსოთ და დაველოდოთ მათ მოსვლას.

ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიამ თავისი ღვთიურობით საქართველოს ისტორია მნიშვნელოვნად განსაზღვრა. თორმეტი საუკუნის განმავლობაში ბაგრატიონები განაგებდნენ ქვეყნის ბელსა თუ უბედობას. არსებობდა მრავალი თქმულება, რომლებიც ამ გვარის ღვთიურ წარმოშობაზე, მათ მესიანისტურ მისიაზე მოგვითხრობს.

ულოგიო არ იყო ის ფაქტი, რომ ჩვენი ქვეყნის ისტორიის გარკვეულ პერიოდში ქართველი მეფეები „მესიის მახვილად“ იწოდებოდნენ. მესიანისტური იდეა ქვეყანას სჭირდებოდა.

ღმერთის რჩეულ მეფეებს სხეულზეც ღვთის ნიშნები (მზე, ვარსკვლავი...) ჰქონდათ გამოსახული. ისინი ამ ნიშნებს საიდუმლოდ ინახავდნენ, არავის აჩვენებდნენ, რადგან სანამ უცხო თვალისაგან დაფარულად ფლობდნენ ღვთის ნაწილს, უძლეველნი იყვნენ. საკმარისი იყო, მტრული ძალების მხედველობის არეში მოხვედრილიყო მათ სხეულზე დაწერილი მზისა თუ მთვარის ნიშანი, რომ ისინი რიგით მოკვდავებად იქცეოდნენ. ამგვარი ნიშნები ჰქონიათ თამარ მეფეს, დავით აღმაშენებელს, ერეკლე მეორესა და მის ვაჟს, ალექსანდრე ბატონიშვილს.

სხვა სამეფო გვართა ღვთაებრივი წარმოშობა და დიდი საკულტო ნაგებობები

სოფლიო ისტორია განსაკუთრებულ ხაზს უსვავს სამეფო გვართა ღვთაებრივ წარმოშობაზე ან პირდაპირ ნათესაურ კავშირს ღვთაებრივ მფუფუნებთან, ისევე როგორც ბაგრატიონებზე არსებობს წყაროები, რომ ისინი წარმომადგარი იყვნენ ისრაელის მეფეთა ხაზით და ტიტულატურაში, მოიხსენიებდნენ, სამ დიდ ებრაელ მეფეს – „დავითიან, სოლომონიან, იასანი“. მათ სახელმწიფო და საგვარეულო გერბებში ყოველთვის არსებობდა საკრავი ინსტრუმენტი „ქნარი“, რომელიც სიმბოლოა წინასწარმეტყველ დავითის, და ეს ის ქნარია ნაგულისხმევი, რომელზეც იქმნებოდა ღვთაებრივი ღოცვა-ფსალმუნები.

იაპონიის იმპერატორები, თავიანთ თავს თვლიდნენ მზის ღმერთის იამატოს შთამომავლად. ბენინის (ამჟამად შედის ნიგერიაში) ორივე ქვეყნის მეფეები ყოველი ადგილობრივი პანთეონის ღმერთების მოადგილეები იყვნენ მათ მიწაზე. ასევე თვლიდნენ თავიანთ თავს მზის მოადგილედ ეგვიპტის ფარაონები და ამ ძალის არდაკარგვის და განახლების გამო, ისინი ხშირად იღებდნენ მონაწილეობას სხვადასხვა მისტიკა-ცერემონიალებში.

ჩინეთში, შანის (XVII-XI ძვ. წ. სს) დინასტიის წარმომადგენლები, თავიანთ თავს ზეციური ღმერთის შთამომავლად მიიხსენიებდნენ და ასე უწოდებდნენ თავიანთ თავს „ცის შვილი“, და ისინი უფლებამოსილი იყვნენ დაეცათ დედამიწაზე წესრიგი და პარმონია.

შეიძლება ითქვას, რომ ძველი მსოფლიოსათვის, მსგავსი რელიგიური ზეწოდებები აუცილებელი და ჩვეულებრივი მოვლენა იყო, რომლის საფუძველზე ხელდასხმისა და რიტუალის ჩატარებით ახდენდნენ ახალი განათლება-მისტიკის დამკვიდრებას თავიანთ საუფლოში.

დღეს საყოველთაოდ პოპულარული ნეფერტიტის თანამედროვე ამენხოტეპ IV (XIV ძვ. წ.), ახალი ხელდასხმით შეუდგა მზის დისკოს ღმერთის ატონის თავყვანს და მიიღო სახელწოდება „ენხატონი“, რაც მზის თავყვანთან ერთად ნიშნავდა „ატონის ცოცხალ სულს“. ყოველთვის არსებობდა იდეოლოგიათა ბრძოლა და ფარაონის მისი სიკვდილის შემდეგ უკვე მოიხსენიებენ, როგორც დამნაშავე ენხატონი. ამგვარად, მსგავსი ზეწოდებები, დაკავშირებული იყო ახალ და სხვა განათლების იდეოლოგიასთან, რელიგიასთან და წესრიგთან.

ღვთიური ძალის წარმოშობის მატარებელია ჩინეთის დიდი კედელი, რომელიც თავდაცვის საშუალებას წარმოადგენდა და უპირველესად პუნებისაგან. ნაგებობის სიგრძე წარმოადგენს დაახლოებით 6320 კილომეტრს, კედლის სისქე მერყეობს 4,5 მეტრიდან 12 მეტრამდე და სიმაღლე 10 მეტრამდე. კედელზე დატანებული იყო სათვალთვლო კოშკები რამდენიმე ასეულ მეტრებში და როდესაც მშენებლობაზე მონა ან მუშა მოკვდებოდა, წესის თანახმად, მის გვამს კედელში ჩატანება ელოდა. ეს ერთადერთი ნაგებობაა, რომელიც კოსმონავტებს პირველად ხედება თვალში კოსმოსიდან.

აზიის კონტინენტის მშენებლობა, ასევე შაჰ-ჯეჰანის (1592-1666) მიერ ინდოეთში აშენებული

ტადარი ტავ-მაჰალის სახელით. დიდი მოგოლთა დინასტიის წარმომადგენელმა შაჰ-ჯეჰანმა სილამაზის, სინაზის და ღვთაებრიობის პარმონიის ეს ქმნილება, თავის უსაყვარლეს მეუღლეს მუმთაზ-მაჰალს აუშენა, რათა ცხრამეტწლიანი თანაცხოვრების სეველა მის მშენებლობაში გაეჟარებინა. ტაძარში განივთებულია ადამიანური აზროვნების ყველა ძალა, რაც საბოლოოდ გვირგვინდება უნაზესი ესთეტიკით. შაჰ-ჯეჰანი 1658 წელს ჩამოაგდო მისმა შვილმა და სანუკარი მეუღლის გვერდით ადგილი, გენიალურ ტაძარში დაიკავა 1666 წელს.

ბაგრატიონთა სამეფო სუფრა

ართული სამართლის ძეგლი “ხელმწიფის კარის გარიგება”, ხაზგასმით აღნიშნავს რომ მეფედ კურთხევის შემდეგ იწყებოდა მილოცვა (ძღნობა) და მერე პურობა ანუ ნადიმი. ეს ორი პროცესი იმდენად გადაბმული იყო ერთმანეთზე, რომ აუცილებლად ქართული სუფრის რიგობა და წესი ანარკლი უნდა იყოს სამეფო ხელისუფლების ღრმად ცენტრალიზებული სისტემის, სადაც ყველა ფუნქცია განლაგებულია ვერტიკალში ზევიდან ქვევით და უშუალოდ გამაერთიანებელ სიმბოლის ცენტრს თამაშობდა მეფე, ისევე როგორც პირამიდის არქიტექტურაში, ყველაზე ზევით წვეტად გამოყენებული ქვა (სუფრაზე თამადა). ასევე საგულისხმოა რომ, ღვინის მირთმევის დროს

უხვად გამოიყენებოდა ღვინის კულტის (გურამი-აგუნა, სამეგრელოში-ჯუჯუკლია) აღმნიშვნელი რიტუალები. ამ ორი ფორმის შერწყმის შედეგად მივიღეთ ქართული სუფრა, მთელი მისი ავლა-დიდებით. მაგრამ, აქვე უნდა დავძინოთ რომ, ეინაიდან ქართული მიწა ვაზის მიხედვით ერთ-ერთი ყველაზე საღვინე ნიადაგია, უნდა ვივარაუდოთ რომ, აუცილებლად ყველა რიტუალური წიაღსვლა პირველად საქართველოში გაჩნდა, ამიტომაც თელიან, რომ სიტყვა ღვინო მსოფლიოს ხალხებში პირველად საქართველოდან შევიდა. საინტერესოა რა მასალა არსებობს ღვინოსთან დაკავშირებით ძველი ქართული სამართლის ძეგლებში.

“ხელმწიფის კარის გარიგება” ერთ-ერთ მუხლს ასეთ ფორმულირებას უკეთებს “საღვინე ჭურჭელი სანიადაგო, უმეკლისო საღვინეში დვას და მეკლისისანი კიდევან დვანან”. მას ასეთ განმარტებას აძლევს ივანე ჯავახიშვილი-საღვინეში ყოველდღიურად სახმარებელი სანიადაგო და ჩვეულებრივი “უმეკლისო” ღვინის ჭურჭელი მდგარა, ზოლო მეკლისისათვის განკუთვნილი ღვინის ჭურჭელი “საღვინეში” კი არ ინახებოდა, არამედ “კიდევან” და ის ინახებოდა სალაროში, რადგან ყოველგვარ სასმურ ჭურჭელსა და მანდილეს გარდა, საღვინეში უეჭველია ღვინოც ინახებოდა იმიტომ რომ, “საღვინეს მოღარენი მეზურეთაგან აიღებენ ღვინოსა ვითარცა ზვარი იყოს”. ცხადია, რომ ღვინო იმავე ადგილას არ იქნებოდა შენახული, სადაც ჭურჭელი და მანდილები იდგა, არამედ მარნებში, მაგრამ ისიც საღვინე დაწესებულების შემადგენელი ნაწილი

იქნებოდა. ლეონის გარდა სალვინეში იქნებოდა ძვირფასი ჭურჭელი. აქ მომუშავე მოხელეებს კი რქმევიათ “სალვინის ზელისუფალნი”.

სალვინეს უზენაეს გამგედ რასაკვირველია ყოფილა მელვინეთ-უხუცესი, რისთვისაც მას ზვარიდან თითო ჭური ლეონო ეკუთვნოდა.

შემდეგ ნათქვამია რომ, “ზვართა მანდატურთიცა ადგა ზედა და სხვათა მელვინეთ-უხუცესი და მუქიფი იურვიან სამუშაოსა”. ამ სამსახურისათვის მუქიფსაც ექნებოდა სარგო ლეონის სახით. ამის შემდგომ მოდიოდა “სალვინეს მოლარე“, და იგი ქონების მცველი იყო. ივანე ჯავახიშვილის აზრით მკსვე უნდა ჰქონოდა ჩაბარებული ლეონის გადასახადიც. სალვინეს მოლარესაც სარგო ჰქონდა დანიშნული და წესად იყო დადებული, რომ “სალვინეს მოლარე მეზვრეთაგან აიღებს ლეონოსა ვითარცა ზვარი იყოს და მეზვრე“. ამგვარად, ყოველი სალვინეს მოსამსახურე სარგოდ ლეონოს იღებს, რაც ჩვენის აზრით იმ მოტივით ზღუდოდა რომ, დარგში წაქეზების და წახალისების მომენტი ყოფილიყო. მათ გარდა მომსახურე პერსონალში ყოფილა უბრალო მელვინენი, რომლებიც სალვინის იარაღსა და მანდილებს აქცევდნენ ყურადღებას, “მანდილი უღარო, საბუკლე და საფუეკ... რა დამტვერნოდეს და გასარეცხი გახდეს, “საფარ შორსა მიიღებს მელვინე... გარეცხენ და სალვინესავე მიიღებენო“. მელვინეს უნდა მიერთშია მეფისათვის ის ლეონო, რომელიც მეფეს წესად ჰქონდა იმ დროს, “სალამოს მელვინე ფანჯას მომცროს მიიღებს მყინვარიანთა ჭურჭელითა ანუ ტაბაქითა, ზედა მყინვარსა დაჰყრის და ზელთა მანდილი აქვს ბალდაღისა“, “თუ მეფეს ღამით ლეონო მოეწყურის“ აღნიშნავს იქვე სამართლის ძეგლი. მელვინენი ბევრნი და სხვადასხვა გვარნი ყოფილან და ერთი ასეთი “პირის მელვინე“ ყოფილა. ერთი მელვინენი ლეონის ულუფის დამწერნი იყვნენ და მეულუფენი ერქვათ, რომელნიც მე-X საუკუნის სიგელშიც არიან მოხსენიებულნი, მეორეს მხრივ ძველ სამართლის ძეგლებში “ლეონის მკრეფელსაც“ უწოდებენ. მელვინეთ-უხუცესს თავის დაქვემდებარებაში ჰყოლია მეხელადეთ-უხუცესი“, რომელთა საქმიანობა მარნიდან ლეონის გაცემა ანუ ჭურჭელში ჩასხმა იქნებოდა. ამის შემდეგ მოდიან მწდენი-ლეონის სუფრაზე დამსხმელნი. დარბაზის წევრთა მოძღვართ-მოძღვართა, კათალიკოზთა, ჭყონდიდელსა და სამთა ეაზირთა: ათაბაგსა, ამირსპასარაღსა და მანდატურთ-უხუცესსა და სხვებს, რომლებიც სულ 8-10 სახელს ითვლიდა, ყველა თავადს მწდე უნდა ჰყოლოდათ. მეფის მწდეს “პირის მწდე“ რქმევია, ხოლო ზემოთ აღნიშნული პირის მელვინე, მეფის მელვინე უნდა ყოფილიყო. სალვინე სამსახურის ნიუთები იმდენად ძვირფასი ყოფილა, რომ როდესაც გიორგი II-ეს თურქები თავს დაესხნენ და სასახლე გაძარცვეს, დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი აღნიშნავს, რომ თან წაიღეს “სასმურნი სამწდენი“. ზელმწიფის კარის გარიგებაში აგრეთვე შემორჩენილია ცნობა, რომ “სალვინო“-შიც საწლისთაო ანგარიშის შედგენა და შემოწმება იმავე წესით უნდა ყოფილიყო, როგორც სხვა სახელმწიფო დაწესებულებაში. ამ აზრს ადასტურებს პატარა ციტატა “ანგარიში საანგარიშო გოდორთა შინა ძეს“-ო.

სამეფო ეტიკეტის და პურობის შესახებ საინტერესო ცნობაა დაცული, შუა საუკუნეების საქართველოს სამართლის ძეგლში “ზელმწიფის კარის გარიგება“-ში, რომელიც ექვთიმე თაყაიშვილის ვარაუდით გიორგი V ბრწყინვალის (1318-1346) დროს უნდა იყოს შექმნილი-“მეფე განავებს სახელმწიფოს ვაზირთა შემწეობით, რომელნიც პირველ ხარისხოვანი

ხელისუფალნი არიან სამეფოისა და უდრიან ეხლანდელ მინისტრებს. სულ ექვსი ვეზირია: ჭყონდიდელი, ათაბაგი, ამირ-სასალარი, მანდატურთ-უხუცესი, მეჭურჭლეთ-უხუცესი და მსახურთ-უხუცესი, ამათში ჭყონდიდელი პირველი ვეზირია, ერთგვარი პრემიერია, უმისოდ არც ერთი საქმე არ გადაწყდება, ანუ როგორც გარიგებაშია ნათქვამი ყველა საურავი უმისოდ არ იქნების (461-62). დანარჩენები ორ ჯგუფად იყოფიან, ერთი არის სამთა ვეზირთა ჯგუფი: ათაბაგი, ამირ-სასალარი, მანდატურთ-უხუცესი, (12277-278) მეორე ორთა ვეზირთა ჯგუფი: მეჭურჭლეთ-უხუცესი და მსახურთ-უხუცესი (14 307-310). პირველ ჯგუფს მეტი პატივი აქვს დარბაზობის და პურობის დროს, ისე კი, როგორც ეტყობა, თანასწორნი არიან ყველა ვეზირები. ექვს ვეზირთა შორის ოთხი ძველი ვეზირია, ორი ახალი (ათაბაგი და მსახურთ-უხუცესი). ათაბაგობა ღაარსდა თამარ მეფის უკანასკნელ წელს, ხოლო მსახურთ-უხუცესი რუსუდან მეფემ გახადა ვეზირი. მნიშვნელოვანი სახელმწიფო საქმეები წყდება ვეზირთა ბჭობაზედ, მეფის თაყვანდამარებობით. ამ ბჭობას ვეზირობა ჰქვია და მისი სხდომა განსაკუთრებული წესით და ცერემონიით ხდებოდა ხოლმე (მუხლი 36-38), ისევე როგორც შეკაზმვა მეფისა (მუხლი 35), წესრიგი პურობისა (მუხლი 31-33), წესრიგი დარბაზობისა (მუხლი 20-29), წესრიგი ახალი წლისა (მუხლი 1-2) წესრიგი განცხადებისა ანუ ნათლისღებისა (მუხლი 3), წესრიგი აღვსებისა ანუ აღდგომისა (მუხლი 6) და სხვა.

ექვთიმე თაყაიშვილისეე ვარაუდით მე-14 საუკუნის სამეფო კარის ეტიკეტი, ძალზე ახლო დგას საფრანგეთის კარის ეტიკეტთან. მაგრამ, არ დაგვაიწყდეს, რომ აქ ლაპარაკი არ არის “პურობის” მუხლზე.

ამჯერად გავაცნობთ 31 და 33 მუხლებს, სადაც ლაპარაკია პურობის ნადიმის ეტიკეტზე და უნდა ვიცოდეთ რომ, მეფედ კურთხევის შემდეგ, ხდება მეფეთა მილოცვა საჩუქრის ფორმით და მერე პურობა. ეკლესიის რიტუალი იყო კავშირი ღმერთთან, პურობა და ნადიმი იყო წარდგენა საერო ხელისუფლების წინაშე, ეს ორი პროცესი ერთი მთლიანი რიტუალია ცისა და მიწის წინაშე.

მუხლი 31.

აქვს, ხელთა ზედა იბრუნებს, ქვე ვერ დაიბიჯებს. პირის მწდე საჭურჭლის ნაცვალთ, მელვინეთ უხუცესი. ზარდახნის მწიგნობარი საწოლის მწიგნობრობის გვერდით დგას. ეგრეთ საწერელი აქვს ღლიასა საგან(ნ)გებოსა მუქიფსა და საღვინის მუქიფსაცა. ესე ყოველნი პირისპირ დგანან. სხვანი მწიგნობარნი ოცდა ოთხი საწერლებით ჭყონდიდელს მკარს, მერიგე და მანდატურნი ამირეჯიბსა და მესტუმრეს უკანით დგანან. დიდი დროჲა კარის შემოსავალსა დგას. მერემეთ უხუცესი მკარს უთქს და მკარსა საგდებელი აცვია და მერემენი უკან უდგანან. ზარდახნის და მსახურთ-უხუცესი მკარსა დგანან.

მუხლი 33.

აწ მეფე უბრძანებს მანდატურთ-უხუცესსა, იგი არგანსა დაადგებს და ამირეჯიბი არგანს აიღებს. მანდატურთ-უხუცესი ტახტის წინ მიდგების: “პური მოილეო”. მანდატურთ-უხუცესი მობრუნდების, არგანსს გამოუღებს და პურის წინაობას იურეებს და რაი ამირეჯიბი და განმგეთ-უხუცესი გავიდნენ, კათალიკოზნი, მოძღვართ-მოძღვარნი, ჭყონდიდელი, ათაბაგი, ამირ-სასალარი და, ვინც ქვე სხდნან, ყოველნი ზე ადგებიან. პატარა ხანი გამოვიდეს, მეფე აწვევს

კათალიკოზთა, მოძღვართ-მოძღვართა, ჭყონდიდელსა, ათაბაგსა და, ვისცა არ უბრძანებს, ვერავინ დაჯდების, ვიდრემღი სეფეს ტაბაკს არ დასდგმენ. ტაბაკს მანდატურთ-უხუცესი და ამირეჯიბი დასდგმენ. შეჭამაღსა განმგეთ-უხუცესი და ამირეჯიბი დასდგმენ. შეჭამაღსა განმგეთ-უხუცესი მიიღებს კოზმანჩიფა. უნდა ოქროს ტაბაკი შეაზედ ურთუმელი იყოს. ზედ ერთი კოეზი ბროლისა, ტარი მოჭედილი, ხალისის თვალი ზედ იყოს და ერთი ატლასის ჩილანი ზედ ისხდნენ. მოლარეთ-უხუცესი ადგების, მიიღებს, მსახურთ-უხუცესი, და იგი მიიღებს. აწ მანდატურთ-უხუცესი მივა და თავის ადგილს ქვე დაჯდების. ამირეჯიბი კათალიკოზთა, მოძღვართ-მოძღვართა, ჭყონდიდელსა, ამათ წინ ტაბლას დასდგმენ, და ზედ ტაბაკს იგი დაუდგამს. ეს ოთხნივე ადგებიან და თაემოდრეკით ხელთა ტაბაკზე დასხმენ, ამირეჯიბის ეთაყვანებიან. ათაბაგსა, ამირ-სპასარაღსა და მანდატურთ-უხუცესსა ტაბაკს ეჯიბი დაუდგამს. ადგებიან (აქ გამოტოვებულია ფრაზა “და ეჯიბს ეთაყვანებიან”), განმგეთ-უხუცესი მონაზონთა ოთხთავე სამ-სამის ჯამით, აგრეთვე სამთა ვეზირთა ითვალავს, და მერმე ამირეჯიბი და განმგეთ-უხუცესი დასხდებიან, და მუქიფი ითვალავს სხვათა ვეზირთა ორალითა ჯამითა, პირის მწედს, რაი მჟორეს ჭიქის გამოუღებს მეფე, ანუ მესამესა, სათვალავს მატანინებს, და დაჯდების ამირეჯიბსა და განმგეთ-უხუცესსთანა და სამნივე ერთად დასხდებიან, საწოლის მწიგნობარი მსახურთ-უხუცესსთანა. და სამნივე ერთად დასხდებიან. საწოლის მწიგნობარი მსახურთ-უხუცესის გვერდით ზის და რა. სუფრა დაუფინონ, ხელისუფალნი ესე, რომე ზემოთ დამწერია, ვინც სხედან მეაბჯრეთ-უხუცესსა პირდაპირ, ზარდახნის მწიგნობარი და მას ქვემოთ მწიგნობარი, დასხდებიან პირისპირ. და იქით სხვანი ხელისუფალნი და ხელოსანნი, სასახლის დიდებულნი ჩასხდებიან, სუფრის ბოლოს მერემეთ-უხუცესი და ფარემთ-უხუცესი სხედან, და მათ ქვემოთ მეჯინიბენი. მაგრამ, სუფრაზედ ჭაშნავირი ზედგას ოქსინოსა ზედა ცალკესა, და იგი წინამდგომი ტახტსა ზედა დგანან. ჭაშნავირს ხელის მანდილით ცოტა ჩაჩმა აქვს. რაი საჭამადი წამოაყვინონ, ჩამწით ამოიღებს და ხელს ზედა დაისხამს და შეხერგტს და აგრეთვე ღვინოს...

იშვითად ნახავს ადამიანი ასე სკრუპულოზურად გათვლილ ყველა მოქმედებას, როგორც აქ არის მოცემული, სუფრის, განლაგების და წვის ალსრულების რიტუალი. აქვე მოგაწვდით ცნობისმოყვარეობის თვალსაზრისიდან გამომდინარე მეფის შეკაზმის მუხლს. (ხაზი ჩემია ს.თ.)

მუხლი 35.

აწე ვიწყით შეკაზმა მეფისა და ეთქვით ვაზირობისა. რაი მეფე შეკაზმოდეს, ტაშტი მსახურთ-უხუცესმან დაიჭიროს, პირის მანდილი მესაწოლეთ-უხუცესმა, წყალი მოლარეთ-უხუცესმან დაუსხას, ტანისამოსი მსახურთ-უხუცესმან ჩააცვას, ღილი მესაწოლეთ-უხუცესმან შეუკრას, მუხლთ დაყრით ქუდი მოლარეთ-უხუცესმან მიიღოს.

მეკლევეართა გარადლით ხელმწიფის კარის გარიგება დაწერილი უნდა იყოს გელათში ან გელათის მახლობლად, რადგან ერთ მუხლში ჩამოთვლილია მეფის მისართმელი საწელიწდისთაო ძღვენი საჭარმაგეო სეფისკერი, სამი შეკანული ღვინო, ზუთხი და ცხენი ფიცხლავ მოაგებონ საქრისტიეშობით მომავალსა მეფესო (15 355-338). ამ სტრიქონების დამწერი, რომ სხვა ადგილას ყოფილიყო და არა გელათში, ანუ მის მახლობლად, იტყოდა “მაიგებონ მიმავალსა” მეფესო, განმარტავს ექ. თაყაიშვილი.

სამეფო სუფრის აღწერის ერთ-ერთ ბრწყინვალე ნიმუშს იძლევა ფრანგი მოგზაურის ჟან შარდენის მოგონებები.

ქართულ საქორწილო სუფრის სამეფო კარს დაწვრილებით აღწერს შარდენი: “ქორწილის ზეიმი გამართული იყო როსტომ მეფის სასახლის ტერასაზე, რომელიც გარშემორტყმული იყო ორი ფუთის სიმაღლის მოაჯირით. ტერასა დაფარული იყო დიდი ფარდულით, რომელიც დამყარებული იყო ხუთ სვეტზე; სიმაღლით თითო ოცდარი ფუტი. ფარდულის ჭერი გაკეთებული იყო ოქრო თუ ვერცხლ ნარეგ ფარჩისგან, ზაფერისაგან და ჭრელ ტილოსგან. ისე საკვირველად და მშვენიერად იყო შეწყობილი ეს მასალა და ფერები, რომ სეფა მამხალეების შუქზე ყვავილებიდან და ხატებიდან შეთხზულსა ჰგავდა. სეფას შუაში იდგა და დიდი ანთებული მამხლები ათბობდნენ. იატაკი მოყვნილი იყო მშვენიერი ხალიჩებით. მთელი სეფა განათებული იყო ორმოცი დიდი მამხალით. ამათში ოთხი, რომელიც მახლობლად იდგნენ ოქროსი იყო, დანარჩენი ვერცხლისა. მამხალები ორმოც გირვანქამდე იქნებოდა თითო. მამხლის ტოტებზე იდგა წმინდა ქონით სავსე ჭრაქები პატრუქებით. ამგვარი მამხალა დიდ სინათლეს იძლევა.

სტუმრები ჩამწკრივებულნი ისხდნენ. მეფე თავში იჯდა მაღალ ტახტზე, რომელსაც ბალდაზინი ჰქონდა წამოხურული გუმბათივით. მისი ვაჟი და ძმები მარჯვნივ ისხდნენ; ეპისკოპოსები მარცხნივ. ახლად ჯვარდაწერილი იმათში იჯდა. მეფემ მე კაპუცინებთან მიბოძა დაჯდომა. ეპისკოპოსების შემდეგ. ას კაცზე მეტი იყო ზეიმიზე. მესაკრავეები ქვევით ისხდნენ. ჩვენ რომ დავსხედით ცოტა ხნის შემდეგ შემოვიდა ახლად ჯვარდაწერილი. მას კათალიკოსი უბოლა წინ, როცა მან დიჭირა თავისი ადგილი, ნათესაებმა დაუწვეს მილოცვა და მიართვეს საჩუქრები. სტუმრებმა მიულოცეს და მიართვეს პირის სანახავი. ის ამბავი გაგრძელდა ნახევარ საათს მინც. საჩუქრად მოიტანეს ვერცხლის ჭურჭელი: ღოჭები, თასები, მინდოდა გამეგო დაახლოებით რამდენი იქნებოდა პირისსანახავად მირთმეული განძი. მერე ამგვარად გაშალეს სუფრა: გადაშალეს სუფრები ყველა სტუმრის წინ, სეფის ამ მხარეს სუფრები მაგიდების სიგრძისა იყო, შემდეგ მოიტანეს პური, პური იყო სამნაირი: თხელი როგორც ქაღალდი, თითის სისხო და პატარ-პატარა დაშაქრული პურები. ხორცი მოიტანეს ვერცხლის დიდი ლანგრებით. ვერცხლისავე ხუფები ეხურა... სხვებს მოჰქონდათ შემოტანილი ხორცი ღამჭრელებთან; დასჭრიდნენ, აეცხობდნენ სინებს და მოჰქონდათ სტუმრებთან მათი ღირსების მიხედვით, სამგვარი საჭმელი მოვიდა სუფრაზე, ყველა სამოცამდე ევება ლანგრით. მოვიდა ყველა ჯურის ფლავი, ბრინჯი, ხორციან ერთად მოხარშული. აკეთებენ, სხვადასხვა ფერისას და გემოვნებისას, ყითელ ფლავს შაქრით, ღარიჩინით და ზაფრანით აზავენ, წითელს ბროწეულის წვეთით...

მეორე თავად მოიტანეს კუპატები, ყაურმა, მშვენიერი მომგავოდ მოხარშული ხორცი და სხვა ამგვარი საჭმელები. მესამე თავი შემწვარი იყო. ამ სამივე თავ-საჭმელს მისდევდნენ სამღვდლოთათვის თევზი, კვერცხი, მწვანელი, ჩვენ სახსნილიც და სამარხოც მოგვდიოდა.

საკვირველი წესიერებით და სიწმინდით მიჰქონდათ საჭმელები. ყველა უთქმელად აკეთებდა თავის საქმეს. სუფრაზე სამი ევროპელი ვიყავით და ჩვენ უფრო მეტს ეხმარობდით, ვინემ ის ასორმოცდაათი კაცი, რომელიც სეფაში იყო.

გარდა ამისა, მეტად საკვირველი იყო სუფრის იარაღი და ავეჯეულობა. ასამდე ღვინის სასმელი ჭურჭელი იყო სუფრაზე: ბადიები, თასები, ყანწები, კელები, აზარფემა და სხვა. აზარფემა თითქმის ყველა ვერცხლისა იყო. თასები, ბადიები, ზოგი ძვირფასი თევლებით იყო მოჭედული, ყანწები სხვადასხვა სიდიდისა. უფრო ხშირად ყანწი სივრცით რვა გოჯია, სიგანე პირში ორი გოჯი, ყანწები შაგებია და ძალიან სუფთად დათლილები. ხმარობენ აგრეთვე მარტორქისა და ჯიხვების ყანწებს.

მოგზაური აგრეთვე აღწერს რა 120-მდე დასახელების ჭურჭელს, ყანწების ნაირფეროვნებას, მოცულობას, სილამაზეს, და აღნიშნავს “არ ვიცი რამდენ ხანს გასტანა ნაღიმმა, და ის კი ვიცი, რომ ჩვენ შუალამისას წამოვედით და ჯერ შემწვარი არ აელაგებინათ სუფრიდან. წინათ ყველანი ცოტას სვამდნენ; მხოლოდ მესამე თავი საჭმელი რომ შემოვიდა, მაშინ შეხურდნენ და საკირველად დაიწყეს სმა. საღლეგრძელოები ამგვარად დალიეს: ჩამოურიგეს რვა კაცს, რომლებიც უფრო ახლოს ისხდნენ მეფესთან, ოთხს მარცხნივ, ოთხს მარჯვნივ რვა თასი, ერთსა და იმავე სიდიდისა და მოყვანილობისა და ერთნაირი ღვინოთი სავსე. ეს რვა წამოდგნენ ზეზე და ფეხზე იდგნენ, ვიდრე დასცლიდნენ. მემარჯვენეებმა დალიეს ერთად და გადასახეს - “იხშილო” და დაცალეს თასები. მერე ყველანი ისევ დასხდნენ. მერე მართევს ღვინო იმავე რვა თასით მათ შემდგომ მსხდომთ და ასე ჩაჰყვნენ ბოლომდინ. მერე დაიწყეს ახალი საღლეგრძელო უფრო დიდი თასით. ჩვეულება ჰოითხოვს უფროსობის საღლეგრძელო დალიონ ბოლოს და უფრო დიდი თასებით, რომ უფრო დაეთროთ სტუმრები, აძლებდნენ ღვინოს იმათი ზათრითა და პატივისცემით ვისიც საღლეგრძელო იყო. ამგვარად სვეს ჩემს იქ ყოფნის დროს ორი საათის განმავლობაში, და როგორც გავიგე, გათენებადის ესვათ ასე. მე და კაპუცინები გაგვანთავისუფლეს სმისაგან. მართლაც, მე რომ დამელა იმდენი, რამდენიც ჩემს გვერდზე მჯდომმა სვა, იქვე მოეკედებოდი; მაგრამ მეფემ ზათრი გაგვიწია და უბრძანა ჩვენთვის არ დაეღვინებინათ საღლეგრძელოები. ჩვენ წინ იდგა ღვინო, წყალი და ოქროს თასი; როცა მოვითხოვდით მაშინ გვასმევდნენ. როცა დაიწყებოდა საღლეგრძელო, საკრავებს დაუტყავდნენ და იმღერებდნენ.

ფეოდალური სუფრის სურათს გვაწვდის მწერალი და ცნობილი თამადა ალ. ორბელიანი (ტრადიციები. XIX ს.).

კერის შემოვლის შემდეგ ნეფე-პატარძალი დაიკაებდნენ თავიანთ ადგილს, მათ წინ დადებდნენ ცარიელ თაბახს ან სინს, აირჩევდნენ დამახებულს და იწყებოდა მილოცვა. პირველ რიგში გადასალოცს მართმედა ვაყის მეჯვარე, მერე ვაყის შშობლები, ბიძაშვილები, ნათლიები და სხვა. ისინი სათითაოდ მიდიოდნენ, ულოცავდნენ ბედნიერებას და აწყობდნენ თაბახზე შესაწევს და პირისსანახავს (რაიმე ნივთიერ საჩუქარს). ნეფეს მარჯვნივ უჯდა დედოფალი, მარცხნივ ეჯიფი და მაყრები, პატარძლის მეორე მხარეს ისხდნენ ნათლიდედა, მდადე და მისი მაყრები. ქალები ისხდნენ ერთ მხარეს, მამაკაცები მეორე მხარეს.

ფეოდალთა ოჯახებში გაშლილი საქარწილო სუფრა, რა თქმა უნდა ძლიერ განსხვავდებოდა “გლეხური სუფრისაგან”. ალ. ორბელიანი წერს: დაიწყო ჩვენი ძეგლობის პურობა, ნახევარ საათისა, თუ ცოტა მეტნაკლებისა, სადილის წინ შეიყარენ ყველანი საუცხოოდ დაფენილ

სასტუმრო სახლში, სადაც ყველა თავთავის ღირსეულ ადგილას დასხდნენ. მერე სრული სადილი გაიმალა გრძელ განიერ ყალანურის სუფრაზე, რომელზედაც სხვადასხვა ვერცხლის სურები შუა სუფრაზე გააშწკრივეს, კახური წითელი ღვინით სავეს დიდრონი ვერცხლის ხანაურები შუა სუფრაზე ჩადგეს, ორი თუ სამი ვერცხლის აზარფეშები და თასები დააწვეს აქა-იქ, და ამასთან მოთეთრო ყანწები ვერცხლით მოჭედილი ზედ დააყოლეს, ორი ქარვასავით დიდრონი ყვითელი ჯიხვის ყანწები მოიტანეს; ერთი სუფრის თავს დაიდგა, მეორეც იმის ტოლა, ბოლოს, რომელშიაც ნახევარი თუნგი მეტი ღვინო ჩაისხმოდა. ამ დროს ერთი ოქროს აზარფეშა მოიტანეს, რომელიც პირველი იყო...

სხვა სუფრის აღწერისას ალ. ორბელიანი ამბობს, ერთ ძველ ქართველს და ღვინის მსმელს ჰქოთხა — დიდს სმაში ერთი ღვინო შეგიძლიანთ დალიოთ?

... პირველ ღამეს ეახშამათ დამსხდარკართ ქორწილში, მანამ მზე ამოვიდოდა დიდრონის ჯიხვებით ესამდით, წერილ-წერილად და აუჩქარებლივ, სადაც ჩვენებული სიმღერები ბევრი იყო და დაშვრიებული მზიარულბა, რომელთაც მეც და ჩემს ამხანაგებსაც, ჩემსავით მსმელებს, შეგვისრულება, თითო ჩაფი, ასე მზიარულად, ასე წერილ-წერილად ისე დიდხანს, რომ გვისვამს, თან მოგვინელებია და თან იმდენი ღვინო ამიტომ დაგვიღვებია, თორემ ერთს მოკლე სადილზე როგორ შეძლებდით იმდენი ღვინოს დალევას? იმდენ ღვინოს დალევას, ვინ მიჰყვება ხშირად, თუ არ იშვიათთ, ანუ ვისაც თუ არ შეუძლიან ვინ დაატანს ძალას; დალიეო, სირცხვილი და უზრდელობა. აი ჩვენი ძველი ქართველების ჩვეულება ეს არისო.

ჯერისწერას ასე გადმოგვცემს. ერთ მხარეს სხდებოდნენ ვისაც სმა შეეძლოთ, მეორენი მეორე მხარეს ან ცალკე. ღვინის სმას იწყებდნენ აზარფეშებით და თამადა ეჯიბს გასძახებდა, რომელიც მეფეს გვერდით ეჯდა, - ეჯიბო მეფეს გაუმარჯოს და ისიც უპასუხებდა - თქვენც გაგიმარჯოთ. პირველი აზარფეშის ღვინის დალევის შემდეგ, ორი დიდი ჯიხვი მოიტანეს, ერთი ერთმა მხარემ აიღო, მეორე მეორე მხარემ და ვინც პირველი ადგილს ისხდნენ ერთმანეთის მოპირდაპირენი, იმათ ქარვისფერი ჯიხვები აავსეს ღვინითა და ამასთან ფეხზე წამოდგნენ, ამ სიტყვით:

— ეჯიბო, მეფის სადღეგრძელოს გაიხლებით, ღმერთმა ადღეგრძელოს მეფე.

მეფის სადღეგრძელოზე ხალხი ერთპირად დაიძახებდა-ადღეგრძელოს და ამის შემდეგ ეჯიბი იტყოდა თქვენც ადღეგრძელოთ. ამ დროს მომღერალნი მოვიდოდნენ მეფის წინ დაიჩოქებდნენ და შემდეგ მრავალკამიერის იმღერებდნენ. ამ დროს მოპირდაპირენი ჯიხვის ყანწებს ცლიდნენ, ამასობაში ყანწები იღოდა, დაჩოქილი მომღერლები სიმღერას დაასრულებდნენ და ეს უკანასკნელნიც მოქიფებებს უერთდებოდნენ თავიანთ ადგილებზე. იყო ლხინი და ერთმანეთზე სიმღერების ჩამართმევა. ხშირი იყო სავეს ჯიხვის რქის პირადად მიტანა, ძმობის დაკონა, ეახტანგურით და ისე ქეიფი.

მეფის სადღეგრძელოს შემდეგ, დედოფლის სადღეგრძელოს დალევდნენ, მეფეს წაიყვანდნენ დედოფლისაკენ და მის გვერდით სვაენდნენ, ამ დროს მეფეს მაყრულის სიმღერით მიაცილებდა გუნდი. ასე გრძელდებოდა მზის ამოსვლამდე, ამასობაში მოქიფებები სვაენდნენ, თითოეული საშუალოდ ხუთ-ხუთ ნახევარ ფუნგიან ჯიხვს და ბოლოს იტყოდნენ კარგი გვეყოო.. ამის შემდეგ სტუმრები იცეკვებდნენ ფერხულს. (საერთოდ უნდა ითქვას რომ, ფერხული შექმნილია

მზის და ვარსკვლავების მოძრაობის სათაყვანებლად) და ცეკვის შემდეგ ჩაის ჩამოურიგებდნენ. ასეთი ქეიფის ტოლუბაშობის მადლიერია ალ. ორბელიანი.

უფრო ხშირად პირველად ღმერთის სადიდებელს იტყოდნენ, რომელსაც ლოცვა და საგალობელი მოყვებოდა. თუ სუფრას მღვდელიც ესწრებოდა, მას ეტყოდნენ მამაო გვაკურთხო და მას შემდეგ გატეხდნენ პურს და თავდებოდა ყოვლადწმინდის სადღევძელის დაღვით.

რა სახის ღვინის სასმისები არის აღწერილი ზემოთხსენებულ წერილში?, უფრო ხშირად კათხებით სვავდნენო, თუ ქორწილი ან რაიმე დღესასწაული იყო აზარფეშებით, და წერილ ყანწებით თეთრი და ყვითელი ყანწებით, სურებით, კულებით, თასებით და მრავალი სხვა. ღვინოთა რიგში ერთხმად ბატონობს წითელი კახური ღვინო.

სუფრა დატვირთული იყო მურალავაშა და გამტკიცული მრგვალი პურებით. საჭმელს ჩამოარიგებდნენ ზონჩებით, მაგრამ თეთიუღს თავის მისაწვდენზე ათი სახეობაზე მეტი საჭმელი ედგა, მლაშე, მჟაფე, წვინანი, ცივები და შემწვრები და უნდა ეთქვათ რომ ორასი და მეტი წლის წინ უკვე ხმარობდნენ დანა-ჩანგალს, კოვზებს და სხვას. თუ ვინმეს ღვინო დარჩებოდა სასმისში, მას დაწურავდა მოსამსახურეები სანაჟუროებში. მოსამსახურეებს ეცათ კარგათ, ფეხზე ჭრელ-ჭრელა წინდები და სტუმრებს იმას მიათმევდნენ რაც მათ სურდათ. საკუთარი ტრადიცია სიყვარულში ნაშობი შინაარსიანი ფუნქციით უნდა იშვას ადამიანთა გონებაში, როგორც ახალი უკეთესი. ტრადიციას გააჩნია თავის ზოგადი და კონკრეტული ამოცანა. ზოგადად მისი მიზანია ადამიანი თავის მოქმედების არეალში იყოს თავშეკავებული და გვევლინება იმ მკაცრ მსაჯულად, რომლის იქით გადაბიჯება არ შეიძლება, რადგან ეს შელახავს მორალის ჯვებირებს. კონკრეტულად მისი მიზანია მიწათმოქმედება, სოფლის მეურნეობა, ქორწილი, სუფრა, პურობა და სხვა. ქორწილი ეს ტრადიციის ფუნქციაზეა აგებული, ოღონდ ჩემის აზრით, მისი ბევრი ელემენტები რელიგიის წიაღიდან არის წამოღებული.

იშვიათია ტრადიციის ისეთი სიმრავლე სადმე, როგორც საქართველოშია, ყველაზე საკვირველი ის არის, ყველა ტყეს, ველს, წყაროს და სხვა ამგვარს თავისი სახელი ჰქვია. თუ შედარებითობის პრინციპიდან გამოვალთ, თვით ტრადიციით მდიდარი ქვეყნები, საქართველოს ვერ შეედრებიან, იმდენად მდიდარი და მრავალფეროვანია ჩვენი წარსული და ფოლკლორი.

ყველა ქვეყანა თავის შვილებს საიქიოს, ტრადიციით დახუნძლული რიტუალით აგზავნის, დასაფლავების რიტუალში უფრო მძლავრობს ტრადიცია, ვიდრე ადამიანის დაბადებაში, თუმცა არც ამ უკანასკნელშია ცოტა, მაგრამ მაინც ყურადღების აღნიშვნის ღირსია სენაური ზარი, რომელსაც მიცვალებულს საფლავში აყოლებდნენ, მე მასზე ხშირად ფეფქობ და შემიძლია ვთქვა რომ, ამ სიმღერის მელიოდურობაში ისე ძლიერდება ტრადიციის ფაზა, რომ ამით ძალას გადასცემენ მიცვალებულს, აქ ისეთ სიმძლავრეზე აღის სიმღერის ძალა, რომ ყოფითათ და იღუმალად მიცვალებულს გადაეცემა უხილავი ძალამოსილება, უცხო ქვეყანაში (საიქიოს) გასამგზავრებლად. მაპატიეთ ასეთი თამაში განაცხადი, მაგრამ ეს ჩემი სუბიექტური აზრია და მხოლოდ ვარაუდის თვალსაზრისის ატარებს და მეტი არაფერი. სიმღერის შთაგონება კი მხურვალე ღაღადისით არის ჩამოტანილი ციდან და შეიძლება ითქვას ეს სიმღერა ადამიანებმა ღმერთებს გამოგლიჯეს ხელიდან. ამას დიდი ნიჭი და სიმაჰაყე უნდოდა, ისე როგორც ყველა გენიალური აზრის გამოთქმას და ეს გააკეთა მკაცრი მყინვარების და გოროზი მთების

შეილება – სეანება.

შემორჩენილ ხალხურ ლოცვებსა და სადიდებლებში ნათქვამია, რომ „პირველად ღმერთი ვახსენეთ, ის უფრო დიდებულია“ პირიშვის სადიდებელ ტექსტში კი ვკითხულობთ:

„ღმერთო შენა ზარ სახსენებელი და შენა ზარ სავედრებელი
რადგან ცანი დამხუერ და ქვეყნიერება შემოიბოქმედელ!

ლომისის სადიდებელში ნათქვამია:

„ღმერთო დიდება შენთვინაო, ღმერთო შენთვინაო“ ფერხისაშიც ითქმებოდა, რომ
„ჯერ პირველ ღმერთი ხსენებულა, პირველად ღმერთი
ვახსენეთ ის უფრო დიდებულიო, ეგ უფრო დიდებულიაო,
ეგ უფრო დიდებულია ყველაითგან და წილდებულია“.

ზოგან კი პირდაპირ ამბობენ, რომ „წინა ჭიქა-პარძიბითა შენ გადიდოს გაგამარჯოს,
მაღალს ღმერთო“ და ამის შემდეგ ჩამოთვლილია სხვა ღვთაებები.

„მესხურ სადიდებელშიც“ ტრადიციულად პირველად ღმერთია ნახსენები და შემდეგ
ქრისტიანული ღვთაებები.

„დიდება ღმერთსა და მოწყალესა

დიდება ჰქონდეს საშობის ერთარსებას

დიდება ჰქონდეს ბეთლემის ყოვლადწმინდას

დიდება ჰქონდეს ნინოწმიდასა,

დიდება ჰქონდეს ყოვლის წმინდა გიორგის“ და სხვა.

აქვე შევნიშნოთ, რომ ქართულ სადიდებელსა თუ საღვთაგანობაში ღმერთის შემდეგ
ყველაზე აღმატებული ადგილი უჭირავს, თვით ქრისტე ღმერთზეც კი, წმინდა გიორგის, ამის
საიდუმლოება ასე აქვს ახსნილი ივანე ჯავახიშვილს, რომელმაც მიუთითა, რომ ქართული
წარმართული პანთეონის მიხედვით, პირველი ადგილი ეკუთვნის მთვარეს, რომლის ადგილიც
ქრისტიანობის შემდეგ წმინდა გიორგიმ დაიკავა. ამგვარად ამბობენ ჯერ ღმერთის სადიდებელს,
შემდგომ მუჟე-დედოფლის, ქვეყანა-სამშობლოსი, იქ მსხდომი დარბაისელების და შემდგომ
უფრო გვარიშვილობით და გამოჩენილობის მიხედვით.

ვახტანგ VI ყუფისიტყაოსნის გამოცემის (1712) კომენტარებში ნათქვამია „წესია პირველად
ანდერძა და შესაყალში პირველად ქება ღმერთისა და მერმე მუჟეთა“ (გვ.289). სწორედ ეს
აზრია ჩადებული თვით „ყუფისიტყაოსნის“ პირველსავე სტროფშიც ღმერთის უპირველესობის
და შემდეგ მუჟის უფლების ღვთისმსახურებაზე. ამგვარად საბოლოოდ ყველა მასალიდან
მოდის ერთი და იგივე ხასიათის მონაცემები, რომ პირველი იყო ღმერთის სადიდებელი, მერე
მუჟის საღვთაგანობა. ეს ორი საღვთაგანობა ითქმებოდა რომ ღმერთი მთვარეულია ზესკნელიდან
მიწისა და ქვესკნელისა, ხოლო მუჟე მუჟეთა დედამიწის მოდგმისა და მესამე საღვთაგანობა
კი სამშობლოსი წარმოითქმებოდა.

კლათონ იოსელიანი ერთ მეტად საგულისხმო ფაქტს გვაუწყებს ღვინის
სმასთან დაკავშირებით საქართველოს უკანასკნელი მუჟის გიორგი XII-ის შესახებ.
ღვინო უყვარდა წითელი და აქენდა უკლეველი ზოღამწური და ყვარლული, რომელსაც

ცალკედ ღიღად განწმენდილსა ქვევრში შეამზადებდნენ, საწელიწადოდ კარისათვის მეფისა. თვით მიირთმეოდა არა უმეტეს ერთისა ჩარეკისა ანუ თუნგისა მკოთხედისა. ღათრობა მას სძაგდა ვითარცა სიბილწე, და ხუმრობით და სიცილით დაუწუნებდა საღილსა მისისა მკინახეთა, უკეთუ ვინმე გაურეცდა წყალსა და წყალსხმულსა დაღვედა ღვინოსა, გაიგონე რა გაამბო, - იტყოდა განგრძელებულისა ხმისა კილოთი: - თუ გინდა ღვინო წყლიანი, მდამალი სვი ღვინო; კარგი ღვინო არ უნდა წახდეს წყლისა შერევიითა“. არაჲი არ იყო ჯერეთ ღიღს ხმარებაში, გარნა ურჩევდა არა სევან ვითარცა მაწყინებელი აგებულებისა და არცა სასარგებლო, თუმცა მტკბარი თაფლითა, მურაბისა მირთმევის დროს, - ქართველთა ჩვეულებისა წესითა“.

„საგეგო სუფრის შესანიშნავ ფრაგმენტს გვაძლევს აკ.წერეთელი პოემა „თორნიკე ერისთავი“:

მეფე დავითს კურაპალატს ჰქონდა ერთხელ წვეულება:
მშვიდობის დროს ჩვენს მეფეებს ჰქონიათ ეს ჩვეულება.
საქართველოს ყოველ კუთხით მოეყარა თავი ერსა,
ილხენდნენ და გაჰკიოდნენ ერთხმად “მრავალჟამიერსა“,
და მართლაც რომ შეენოდათ მაშინ იმათ ეს მოლხენა,
რადგან ამ დროს გაღმოსული იყო ქართლზე მადლი ზენა,
მთვრალობა და საღღევრძელო სათვითოო არ იცოდნენ;
ჩვენი ლხინი რომ ენახათ, სირცხვილითაც დაიწყოდნენ,
პირველ სმაზე ახსენებდნენ საქართველოს და უფალსა,
ღღევრძელობით თაყვანს სცემდნენ მეფესა და ღედოფალსა;
ბოლოს გმირებს იგონებდნენ, მამულისთვის ომებში მკედარს
და მღვდელმთავარს კურთხევითა სვამდნენ იმათ შესანდობარს
სულ ამითი თავდებოდა მაშინდელი საღღევრძელო.

დასასრულს მინდა ვთქვა რომ, იშვიათია სხვა ვინმე ერი, ისეთ გულმოდგინებას და ფანტაზიას იჩენდნენ სუფრის მიმართ, როგორც ქართველები, აქ გლეხი ფეოდალს და პირიქით ფეოდალი გლეხს, ერთმანეთს არ ჩამოუყარდებიან, ორივე ფენა ჭეშმარიტად შემოშქმენი არიან და მრავალი საუკუნის განმავლობაში გულდაგულ კინძავდა ღვინის თუ სუფრის სათაყვანო რიტუალებს მთელი ცხოვრების გზაზე. უცხოელები იმასაც კი აღნიშნავენ რომ, არავისთან ისეთი სიხარული არ შეიძწევა ლხინის დროს, როგორც ქართველებში, ეს ამ ზღაპრულ დასაბამიდან ჩადებული კოდი უნდა იყოს.

თამარის (ერეკლეს ქალიშვილი) და დავით ორბელიანის (სარდალი) ქორწილი

თი საათისათვის სასახლეში დავით ორბელიანის ნათესაეები გამოცხადდნენ და თამარს ნიშნად ოქროს სინზე დაწყობილი ძვირფასი სამკაულები და ღიდ ვერცხლის ლანგრებზე დალაგებული შაქრით დამზადებული ტკბილეული მოართვეს, შემდეგ სტუმრები თავდახრით გამოეთხოვენ დარბაზში მყოფთ და ზურგშეუბრუნებლად უკუღმა ბიჯებით გაიკრიფნენ დარბაზიდან.

სალამოს სტუმრები და სასახლის მოქალაქენი კვლავ შეიკრიბნენ რუსული აუდიენციის ზალაში, სადაც გაშლილი იყო გრძელი სუფრა.

ანა (მამიდა) კარგაში შეეგება სასურველ სიძეს და შუბლზე ეამბორა და მეუღლეს თამარს წარუდგინა.

ეზოს მოძღვარმა სტუმრები სუფრასთან მიიწვია. ჩვეულების თანახმად ქალები ერთ მხარეზე დასხა, კაცები მეორე მხარეს. ერთმანეთის პირდაპირ მჯდომი აუცილებლად უნდა ყოფილიყო ან მეუღლე ან ახლო ნათესავი. დავითი და თამარიც ერთმანეთის პირდაპირ დასვეს, თამადად იოანე ორბელიანი დასვეს, დაიღია სადღერძოქელოები და შემდეგ სთხოვეს, რომ დავითს დაეკავებინა ადგილი სამეუღლეოს გვერდით.

როდესაც თამარის გვერდით დასვეს, კარგახანს არ გახსენებია, რომ მისთვის თითზე ბეჭედი უნდა გაეკეთებინა და საგანგებოდ ნაჭედი ალმასის თვალეებით მორთული ოქროს ვაშლი მიეწოდებინა. ხალხი ამბორს თხოულობდა, საბოლოოდ აიძულეს და საფეთქელთან აკოცა. შემდეგ ჭრიამული შეწყდა და დავითმა ხალხის შეუმჩნეველად თამარს თავის ხელსახოცი გაუცვალა.

ლხინის და პურობის მერე დავითი გამოეთხოვა ქალებს, რომლებმაც ის კარებამდე მაიცილეს.

ქორწილის დღე

ერეკლე დარბაზში შებრძანდა და პირდაპირ გაემართა ნეფე-დედოფლისაკენ. მან დავითისა და თამარის ხელები შეაერთა და ლაპარაკი დაიწყო.

ამირიდან გაუწყებ ძირთა და მოდგმათა ქართველთა თავადთა, აზნაურთა, გლეხთა და ყოველთა საეროთა, რომელთა ჰყარავდეს ლოცვა და ვედრება, მისი უწმინდესობის კათოლიკოს პატრიარქისა და ყოვლისა სამღვდელოსა ღმერთმსახურთა საქართველოს ეკლესიასა შინა, რამეთუ ჩვენის ნებასურვილით შევაუღლეთ ასული ჩემი თამარ საქართველოს ლაშქრის სასაბეჭტს და სახლთუხუცესს. დავით ორბელიანთან-განაგრძობდა ერეკლე, საოცრად მიჩუმათებულ დარბაზში თავის მომაკადრებელი ხმით, ბედნიერპყოს უფალმან და მეუფემან დამზადებულმან ჩვენთა, ღმერთმა იესო ქრისტემ ქორწინება მათი, გვედრებ, შვილო ჩემო დავით, იყავ პატრონი და მფარველი ასულისა ჩვენისა, ვითარც შეგფერის რაინდობით, სიკეთით და განათლებულობით აღსავსე გვარსა თქვენსა.

სასახლიდან სიონის ბჭებამდე ნოხები იყო დაფენილი, ხოლო ნოხების ზემოდან ნეფედლოფლისთვის ვარდისფერი აბრეშუმის ბაფთა ეფინა მთელ ქუჩას, სახლის ბანები და აივნები ისე იყო დახუნძლული საზვიამოდ მორთული ხალხით, რომ შენობათა კედლებიც კი არ ჩანდა. დავითს მარჯვენა ხელში ეყრა თამარის წამოსასხამის მარჯვენა სახელო და ორივენი საოცარი წყნარი ნაბიჯით მიდიოდნენ ტაძრისაკენ. მათ ოდნავ მოშორებით მაიცლებდნენ თამარის მდადე ანა და დავითის ეჯიბი ბესიკი. შემდეგ კი უფროს-უმცროსობის მიხედვით მისდევდნენ სეფე-ქალები, მაყრები, სასახლის დიდებულები. მთელი ეს საზვიამო მარაქა ისე აბრწყინდა ჩირაღდების შუქზე, ისე აელვარდა მათი სტავრა-აბრეშუმის ტანსაცმელი და ძვირფასი თვალებით მოჭვდილი უამრავი სამკაულები, რომ ჩოგლოცოვს, რომელიც რუს ოფიცრებთან ერთად სიონის ბჭესთან ელოდებოდა მქორწინეთ, უნებურად აღმოხდა

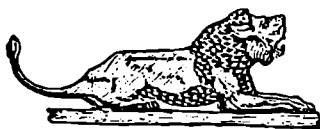
მრავალხმიანი მაყრული მაიცლებდა მთელ ამ საზვიამო ცერემონიალს.

სიონში რუს ოფიცრებს საპატიო ადგილი დაუთმეს, აღმოსავლეთ კარის მარჯვენა მხარეს, იმ ადგილას სადაც ოქროსგუმბათიანი სამეფო კვარცხლბეკი იდგა. მთლად თეთრებში მორთული თამარი ოდნავ თავდახრილი იდგა დავითის გვერდით და ძლივს სწვდებოდა მხრებამდე. რუსმა ოფიცრებმა ერთმანეთს წასჩურჩულეს “შეხედეთ რა ახალგაზრდა ბავშვია”. მათ რასაკვირველია არ იცოდნენ რომ ოც წელს გადაცილებული ახალგაზრდა ქალისთვის გათხოვება დაგვიანებულად ითვლებოდა.

ქანდარიდან გაისმა მგალობელთა შეწყობილი ძლიერი ხმები და მთავარ დიაკონმა თავისი ტბილი და თანაც უცნაური ძლიერი ბანით დაიწყო ქორწინების საიდუმლოების აღსრულება.

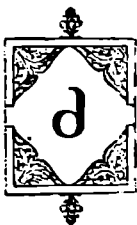
დავითს და თამარს თავზე გვირგვინები დაადგეს, რომელნიც მოჩუქურთმებული ოქროს რაკლისგან შედგებოდა და თითოეულს ოთხი კოჩი ეკიდა.

სამი დღე გაგრძელდა საქორწინო ნადიმი. ღამენათვეი, ნაქეიფარი სტუმრები ძლივს ასწრებდნენ გამოძინებას. სუფრა ზან აივანზე, ზან დარბაზში, ზან ბაღში იშლებოდა და გაუთავებელი ისმოდა საზანდრის შეწყობილი ხმა, დუდუკთა ლულუნი, აშულთა გამყვიარი სიმღერები და გულისცემასავით ამაღლელებელი ბაგა-ბუვი ღირებისა. ყველაზე პატივსაცემი სტუმრები ამ ნადიმზე რუსი ოფიცრები იყვნენ, რომელთაც ყოველთვის საპატიო ადგილს სევამდნენ და ღვინის სმაში ავარჯიშებდნენ. რატივეს ემზიოდა მის ზელქვეით ოფიცრებს რაიმე უწესობა არ ჩაედინათ და სასტიკად უკრძალავდა ყველას მისი ნებართვის გარეშე ღვინის დაღვევას, განსაკუთრებით მაშინ, როცა სუფრას თავად მეფე ერეკლე ესწრებოდა.

სტუმარ მასპინძლობა საქართველოში თეიმურაზ II-ის მეფობის პერიოდში

აღზე საინტერესოა სუფრაზე დაჯდომის წესი. ჩვენ ყველას კარგად გვახსოვს “მუშანიკის წამების” (V ს.) მიხედვით — „ოდეს ყოფილ არს აქამოდღე, თუცა მამათა და დედათა ერთად ეჭამა პური?!“ და განრისხებულმა „ჭიქა იგი პირსა შეაღწეა და ღვინო იგი დაითხია“.

თეიმურაზ მეფე (XVIII საუკ.) თავის დროს კი ასე აღწერს:

„დედოფალს დარჩენ ქალები, კაცი სულ ახლდეს მეფესო, ცალკე სხდეს ქალნი და კაცნი, მას მესამესა ღამესო კაცთ ნახონ ღვინი ძლიერი, სვამდნენ დასტაქანს საესესო“.

ასეთივე წესი ყოფილა დედგვაროვნებში. ვახტანგ ბატონიშვილის აღწერით:

“დასხდიან ჩინებული კაცთა პირდაპირ თვისთა ცოლთა ანუ მახლობელთა ნათესავთა, ესრეთ რომელთაცა მუნ მსხდომი ასეთი ქალთა მიზეზითა არა ყვით მუნ ქმარი, მაშინ დაუსეიან მას პირდაპირ მამა ანუ ძმა მახლობელი ნათესავი. უცხოთა კაცთა და ქალთა პირდაპირ სხდომა არ იყო რიგი“.

ყურადღება ექცეოდა აგრეთვე იმას რომ, სუფრაზე არ უნდა ყოფილიყო იარაღიანი ადამიანი და იარაღს ოჯახის უფროსი საიმედო ადგილას ინახავდა.

აკად. გ. ჩიტაიას მითითებით, ქორწილში ნეფე-დედოფლისთვის “საჯერისწერო პურის” მიტანის დროს მარნით მიჰქონდათ ღვინო და ორივეს შეასმევდნენ. ამ ტრადიციას განსაკუთრებით ადგილი ჰქონდა ქართლში.

თავისებური იყო სასმელის მიღების წესიც. ყანწი თუ თიხის ჯამი მთელ სანადირო სუფრაზე სულ სამი-ოთხი იყო, რომლებიც სასმელთან ერთად მერიქიფეებს (საქართველოს ბარი) თუ “ზეზე მდგურებს” (აღმოსავლეთ საქართველოს მთა) ებარათ. ყოველ მორიგ სადღეგრძელოს ჯერ თამადა დაღვედა და ცარიელ სასმისს მოპირდაპირე მზარეს ერთ-ერთს (ქალის ოჯახში ნეფისას, ვაჟის ოჯახში დედოფლის მყარებს) გადააწოდებდა ანუ დაუღვედა. სასმისის მიღების ეს წესი, თეიმურაზ მეორეს ასე აქვს აღწერილი:

„ეჯიბის პირით დაუღვეს მეფე, ეინც ახლო ზისაო,

ხელჯოხიანი აქეთ დგას, ერთია იქით მხრისაო,

ეს ეტყვის, უღვეს სახელით, ზმამაღლა იმახისაო;

და „ამასა დაუღვიოსო!-ის მთქმელი სახელისაო.

ერთს რიგზედა გარდაღვეა ასე ჩავა ბოლომდიცა.“

(თეიმურაზ II დღისა და ღამის გაბაასება, გვ.45)

რეგიონალური სპეციფიკურობით ხასიათდებოდა, სმაში შეეჯიბრება აღმოსავლეთ საქართველოში. მაგალითად კახეთის მოსახლეობაში ქორწილის მეორე დღეს ნეფე-დედოფლისათვის გვირგვინების მოხდის წინ იცოდნენ „ხელადის დაწვა“, რაც შემდგომში მდგომარეობდა: ტაბლაზე დააწყობდნენ რამდენიმე ჭიქას (ისე, რომ მათში ერთი ხელადა ღვინო ჩასულიყო), ღვინით

შეავსებდნენ და თამადას მიაწოდებდნენ. თამადა დალევდა ღვინოს, ჭიქებს კელავაც შეავსებდნენ და მოპირდაპირე მხარეს (მაყრებში) ერთ-ერთს გადააწოდებდა. ასე „ჩამოიელიდა ხელადა“ რიგრიგობით ყველა მონადიმიე მამაკაცთან. “ხელადის დაწვის” შემდეგ, ნადიმი დამთავრებულად ითვლებოდა. თეიმურაზ II-ს ნადიმის ეს სტადია ასე აქვს აღწერილი:

„დრო მოვა წამოჩოქების, სვამდნენ ღვინოსა საესესა,
დალევენ ჩარიგებითა, ჩამოართმევენ თარებსა,
დროც მოვა საყენოსა, ყველა ადგება ფეხზედა,
ასე ასმევდნენ ზემდგომთა, თასს არიგებენ მსმელზედა,
გათათებენ, თვით მსმელსა პირს აკოცებენ ზეზედა,
და წინ დაჩოქილს ცოტას ხანს, უკან დალევენ წესზედა“

ხევაში, ქორწილის მეორე დღეს, ჩამოატარებდნენ საქორწილო ღვინით საესე „ჯიხვებს“ (ჯიხვის რქა), რომელთაგან ერთს ერქვა „გამახარე“ (მასში ჩადიოდა ერთი ლიტრი და ერთი ჩაის ჭიქა), მეორეს „გამაგორე“ (ერთი ლიტრა და ორი ჩაის ჭიქა), ზეზე მღვმურები პირველ რიგში ჩამოატარებდნენ „გამახარეს“ და ეს საეალღებულო იყო, „გამაგორეს“ დალევა კი სურვილზე იყო.

ახალი წლის მილოცვა სამეფო ოჯახში

რისტიანობამდელ საქართველოში, ჩვეულებრივად ახალი წელი დაკავშირებული იყო შვის ღვთაების რელიგიასთან, ქრისტიანობის შემდეგ, კი წმინდა ვასილი ღიღის ხსოვნასთან, რაშიც ბუნებრივად მოხდა ძველი და ახალი რიტუალთა შერწყმა, მაგრამ შემდგომ როგორც ხდება ხოლმე ჩვეულებრივად, იმძლავრა ქრისტიანულმა.

გიორგი ბრწყინვალის „ხელმწიფის კარის გარიგება“ (XIV ს.). შემდეგ ცნობებს იძლევა ამ ღიდი დღესასწაულის შესახებდრად. მეფე და მისი ოჯახი რამდენიმე კვირით ადრე იწყებდნენ მზადებას. მსახურუხუცესი ძვირფასი ხალიჩებით და რიტუალური წარწერებით რთავდა საცერემონიო დარბაზს.

მონადირეთუხუცესი მეფეს ძვირფას ტანსაცმელს მიართმევდა, დასვამდნენ მაღალ სკაშზე და წინ დაუდებდნენ ტაბლას გარეული ტახის თაკით. ამ დროს მკერვალთუხუცესი და ტყის მცველნი სხედან და მესალედუხუცესნი დგანანო, გვაუწყებს ძეგლისდება – „ხელმწიფის კარის გარიგება“-ში. ცისკრის ლოცვის დაწყებამდე, გაზირთა შორის უპირველესი – „მწიგნობართუხუცესი“ უკვლევდა გზას, ჯერით, ზატით, ძვირფასი ნივთებით და ტკბილეულის მიწოდებით და ტკბილად დაბერებას უსურებდა.

იმავე დღეს წირვის შემდეგ, მეფეს ახალ წელს ულოცავდნენ ერისთავები, ეაზირები და

დარბაზის წევრები იერარქიის მიხედვით, რა თქმა უნდა შესაფერისი ძღვენით.

როგორც ზევით აღვნიშნეთ, პირველად მეფეს ბაზიერთ-უხუცესი ულოცავდა ქორ-შვეგარდნით და ველური ტახტის მოიქროვილი თავით, შემდეგ მოდიოდა მეგვინიბეთუხუცესი ოქრო-ვერცხლით და შემკული ცხენით. აშკარაა, რომ ყველა საჩუქარი იყო სიმბოლო გამარჯვებასთან, ძლიერებასთან, სიმდიდრესთან, ჯანმრთელობასთან და რა თქმა უნდა სიახლესთან. ამირსპასალარი მართმედა ბურთს, ჩოგანს და საუკეთესო ცხენს. დადიანს „მართებდა“ სამი ცხენი, ორი უკეთესი და ერთი სატალახე, სატყევნოდ „გამრიგე ხელისუფალნი“ (ერისთავები) ულოცავდნენ „არა კეთილთა ცხენის მირთმევით“, ანუ გამზღარ და ჯაგლავ ცხენებს. იყვნენ სპეციალური მიმლოცველნი, რომლებიც მეფეს მართმევდნენ ისარს (ძველად) და შემდეგ ტყვიას, რომლის მიცემის შემდეგ წყევლიდნენ მეფის მტრებს ასეთი სიტყვებით „მრავალ ჟამიერ ჰყოს ღმერთმან მეფობა თქვენი და ისარი ესე ანუ ტყვია განერთხას მეფობისა თქვენიისა ორგულთა“. შემდეგ მოდიოდა სრულიად სამეფოს კარის წევრნი და დიდებულნი, ბოლოს სპანი და ლაშქარნი, რომლის შემდეგ იმართებოდა დიდი პურობა, სადაც მოწვეული იყო საუკეთესო მომღერალნი და დამკვრელნი. იყო შაირობა, კაფიობა, ჭიდაობა, თოკის გადაწევა და კიდევ სხვა გასართობებით თავდებოდა ახალი წლის ღამე. მეორე დღეს იმართებოდა ლაშქრობა-ნადირობა, ასპარეზობა და ზღებოდა მეცელობა და ბეღობა.

ამ დღეს მეფე ჯაგლავ ცხენებს დაახოცვინებდა და სამონადირეო მინდორზე დააყრევინებდა, რათა ლეშის სუნზე მოეზიდათ გარეული ცხოველები, რისთვისაც მინდორზე შემოღობილ ღობის კარს ღიად ტოვებდნენ, რომლის შემდეგ შემოტყუებულ ნადირს ჩუმად დილით კარს მოუკეტებდნენ.

გათიადისას მოსული მეფე და მისი სახლიკაცები იწყებდნენ ნადირის ზოცვას ისრებით, რაც გათანაბრებული იყო მტრებთან ბრძოლას და მათ განადგურებას. ამგვარი, ნადირობის შემდეგ მეფე და მისი ამაღლა სიმღერით და გამარჯვებით უკანვე ბრუნდებოდა: „ესე იკვლევენ და შემოვიდნენ მხიარულნი სანადიმოდ“.

არის წყაროები, რომლებიც იძლევიან ამგვარ ცნობებს, რომ მაგალითად, სამეგრელოს მთავრის სასახლწლო ზეიშში მაღალი მოხელეების გარდა, ხელოსნებიც მონაწილეობდნენ.

იტალიელი მისიონერი და მოგზაური მოგვითხრობს, რომ, მომლოცველთა პროცესია „ქირიელისონის“ გალობით მიემართებოდა მთავრის სასახლისაკენ სამეგრელოში. შესვლისთანავე ერთ-ერთი მათგანი ალაყაყის კარს სურათით ამკობდა. მირთმეულ საჩუქრებს მთავარი და დღოფალი ზეით ეხებოდნენ.

გურიის მთავრის კარზე, მოძღვართუხუცესი სამჯერ დააკაკუნებდა, ამგვარი სიტყვებით: „კარი გამიღე“, ამაზე მთავარი გურიელი პასუხობდა „რა მოგაქვს?“ – რასაც მოჰყვებოდა ყველა სასახლწლო საჩუქრის ჩამოთვლა. მთავარი, გურიელი შემდეგ კარს უღებდა იმას, რომელსაც წინ მოუძღოდნენ „ჩიჩილაკით“, მას მოჰყვებოდა ლანგრები და ტყიართული ღორის თავით, პურებით, სიმინდით, ღვინით, ტბილეულით და სხვა სანაოვავით, რომელსაც ასევე ხელის შეხებით ასრულებდნენ. მომლოცველთა პროცესია სამჯერ შემოუვლიდა და ისევ გარეთ გაეიდოდა, რის შემდეგ იმართებოდა თოფების სროლა, სასახლწლო სიმღერები და რა თქმა უნდა დიდი ნადიმი.

თამარი

ოღესაც თამარმა გიორგი რუსის მიერ გაგზავნილი ზღზი (გაყრის თაობაზე), გამოავლო, მაშინ მოთმინებადაკარგულ მეფე-ქალს საჯაროდ განუცხადებია: „რათგან ვითარცა მრუდე ხის აწრდილის გასწორება შეუძლებელია, ასევე შენი მორჯულება მე არ ძალმიძს, ამიტომ „განვიყრი მტვერსაცა, რომელი აღმეყრა შენ მიერ“. საოცრად მომზიბლევლად აღწერენ მისი თანამედროვენი თამარს: „ტანსა ზომიერსა გარეგანობა თუალთა და ღაწუთა სპეტაკთა ზედა კარდებრივ ფეროვნება, მორცხუვ ზეღა, ლალი მიმოხეღა, ტბილი პირი, მზიარული და უღიზღო სიტყვის სინარზარე“ (თამარის მეორე ისტორიკოსი ბასილა ეზოსმოდუარი და არა „ისტორია და აზმანი შარაგანდელთა“).

წმინდა წერილებში კი ასეა შემოცობილი, „ღუთის სწორი“ და „სამეხისავან ოთხად თანააღზევებული“, ანუ ერთადერთი შემთხვევა რომელსაც ზეციური ძალამოსილება და უცოდვილების თვისება მიანიჭეს. ასევე საგულისხმოა, რომ 1082 წლის შიომღვიმისადმი ნაბოძებ წყალობის წიგნში გიორგი II თავის თავს „ყოვლისა აღმოსავლეთის და დასავლეთის“ მფლობელად აცხადებს, რაშიც ტერიტორიის ფლობა კი არ არის ნაგულისხმევი წმინდა წერილებში, არამედ სამყაროს პირველდამწყებობა და განმანათლებლობა.

ხელდასხმა თამარისა

მეფეთა ხელდასხმა – კურთხევა ზღბოდა საყოველთაოდ მიღებული ორ ნაწილის შესაბამისად, პირველს ეკლესია ანხორციელებდა და მისი ყველაზე ამაღლებული ფაზა გვირგვინის დაღმბა, ღმერთთან სულიერი კავშირის სიმბოლო იყო, რითაც ზღბოდა მისი ღიდება. (თანამედროვე პრეზიდენტებს ეს ადვილი ჩანაცვლებული აქვს სახარებაზე ზელის დაღებით და ფიცის წარმოთქმით). ხმლის გადაცემა ან წელზე შემორტყმა იყო მიწიერი ძალამოსილების გადაცემა მეფისათვის და დასტური იმისა, რომ გვირგვინით ბოძებულია კავშირი ღმერთთან, ანუ ზღება ინიციატია ღიდებით, ხმლით მყარდება კავშირი მიწასთან. თუ ძველი მეფეთა ინაუგურაციაში თითქმის ცერემონიის 80 პროცენტი იყო რელიგიური, საერო 20 პროცენტი. ღღევანდელ პრეზიდენტებში ეს განსაზღვრება პირიქით შეიძლება გამოვიყენოთ.

თამარი, მისმა მამამ გიორგი III-ემ წარუღინა ქვეყანას თავის თანამოსაყდრედ (თანამმართველად) 12 წლის ასაკში 1178 წელს. ამ პროცესს ესწრებოდა, მაშინდელი 5 მილიონიანი ქვეყნის ყველა ღიდებული, რომლებსაც ერთგულებაზე პირობა უნდა ჩამართმოდათ. ასევე საგულისხმოა ეიცოდეთ, რომ მაშინდელი მსოფლიო დაახლოებით 400 მილიონს მოიცავდა და თვით ევროპის ღღევანდელი გიგანტი ქვეყნები 2-დან 10 მილიონამდე მერყეობდნენ.

28-წლიანი მეფობის შემდეგ, ნაჭარმაგვეს, ვნების კვირას გარდაიცვალა გიორგი III.

თამარი მაშინ 20 წელს ძლივს იქნებოდა მიღწეული და ბიოგრაფიის მარაგში 6 წლიანი თანამშრომლობის გამოცდილება გააჩნდა. მაშინ, რუსუდანმა და დარბაზის უზენაესმა საკრებულომ ვადაზე ადრე მოსთხოვა მას სამგლოვიაზე სენაკიდან გამოსვლა, სახელმწიფო-სამოსის ჩაცმა და ხელდასხმა – რიტუალის ჩატარების შემდეგ ერთპიროვნული და სრული მმართველობა-უფლებამოსილების განხორციელება.

წესისამებრ სასულიერო და საერო პირების წარმომადგენლებს უნდა აღეჭურვათ მეფე სამაგალიტო, პირველად ქუთაისის მთავარეპისკოპოსი ანტონ საღირაძე და რაჭისა და თაყეის ერისთავი კახაბერი მივიღენ თამართან. საქართველოს სამეფო ტახტზე აიყვანეს, დააბრძანეს და თავზე სამეფო გვირგვინი დაადგეს, შემდეგ დიდებულები ვარდანისძეები, საღირისძეები და აძნელისძეები მიიხსენიეს და მეფეს სამეფო ხმალი ფეხით დაუდეს, რომელიც შემდეგ ხელში აიღო და წელზე შემოარტყა თამარს, მისმა გამზრდელმა რაჭის ერისთავმა კახაბერმა, რადგან იგი გახლდათ ლაშქრის მთავარსარდალი. საეკლესიო წესის აღსრულების შემდეგ მეფე და მთავარსარდალი ჯერს მიესალმნენ და ისმოდა ბუკი და ნალარა. თამარი თავის სიტყვაში განსაკუთრებული ხაზგასმით ამბობდა, რომ იქნებოდა „ობოლთა“ და „ქერეითა“ მფარველი. ყველა მღეროდა, თამარი კი გასცემდა აურაცხელ სიმღიდრეს და ხორციელდებოდა უპოვართა და უქონელთა შემწეობა.

არცერთი მეფე არ არის ისე განდიდებული და შეგებული სხვადასხვა საერო თუ საეკლესიო კანონიზირებული ღვთაებით ისე ძლიერ, როგორც მეფე – ქალი, თამარი. ერთი ისტორიული ღვთაებრივი კი მას ასე აღწერს: „აღმყვანელთა საყდართა და საჯდომთა მამა-პაპეულთა აღსუეს მზე იგი მზეთა და ნათელი ნათელთა, ელვარება და მზეებრ მაშუქებელი სხუათა და მოიღეს გვირგვინი, ძლევიტ გვირგვინოსნობისა და მძლად მფლობელობისა და მოახსენეს მთასა ზეთის ზილისასა ჯუჯარი გამოჩენილი კონსტანტინესათვის და ამას ესევეთარსა შესხმასა და გალობასა შინა, ვინაითგან ლიხთ-იმერთაგან იყო წესი დადგამდ გვირგვინისა თავსა სამეფოსა, მონაზონი ღირსი და მადლშემოსილი, მთავარეპისკოპოსი ქუთათელი, კახაბერი, ერისთავ-რაჭისა და თაყეისა და სრულყვეს მოხელეთა სვანთა და დიდებულთა ვარდანის ძეთა, საღირის ძეთა და ამეილის ძეთა მიღება და დადება ხმლისა“.

უდავოა, რომ თამარის საერთო – სახალხო აღზევება-პოპულარობაში ყველა ელემენტი თამაშობდა თავის როლს: სიბრძნე, გონიერება, გარეგნობა, ღვთისმოსაობა და ა. შ.

ბრიტანეთი და კონსტიტუციური მონარქია

მონარქიული სამყარო

დედამიწის 450 მილიონი მოსახლე მონარქიულ სახელმწიფოებში ცხოვრობს. რომელი ქვეყნებია ეს?

ევროპაში: ბელგია, ინგლისი, დანია, ლიხტენშტეინი, ლუქსემბურგი, მონაკო, ნიდერლანდები, ესპანეთი, ნორვეგია, შვედეთი.

აზიაში: საუდის არაბეთი, ბაჰრეინი, ბრუნეი, ბუტანი, იორდანია, კამბოჯა, კატარი, ქუვეითი, მალაიზია, ნეპალი, არაბეთის გაერთიანებული საამირო, ომანი, ტაილანდი, იაპონია.

აფრიკაში: ლესოტო, მავრიკია, მაროკო, სვაზილენდი.

ამერიკაში: კარიბის აუზის მრავალი მცირე სახელმწიფო, კანადა (ფორმალურად ისინი ბრიტანეთის სამეფოს დომინიონები არიან). ბრიტანეთის დომინიონებია, აგრეთვე, ავსტრალია და ახალი ზელანდია. დედამიწის ამ ნაწილში კიდევ ორი მონარქიაა – დასავლეთ სამოა და ტონგას სამეფო.

არსებობს სახელმწიფოები, სადაც მონარქი მხოლოდ მეფე კი არა, ქვეყნის მმართველია – როგორც ეს ზღუბა იორდანიაშია და საამიროში, ომანსა და კატარში. ეს აბსოლუტური მონარქიის ქვეყნებია. აქაური სამეფო ოჯახის წევრები ფლობენ ყველა წამყვან და ძირითად პოსტს. მმართველობის ეს წესი აქვთ ქუვეითშიც.

მონარქიულ სახელმწიფოთა ზოგ ქვეყანაში კონსტიტუციური მონარქია არსებობს, სადაც მონარქი ერის ტრადიციული სიმბოლო უფროა და პრაქტიკულად, თავისი ძალაუფლების მოხმობა თითქმის არ უწევს. ნორვეგიელები ასეც კი ზემოთხსენებულ მეფის ერთადერთი უსიტყვო უფლება სამოქალაქო ტრანსპორტით უფასო მგზავრობაა.

ინგლისის დედოფალი უმაღლესი მთავარსარდალია პოლკოვნიკის ჩინით, მაგრამ როდესაც ამას წინათ ფოლკლენდის კუნძულების თაობაზე ინგლის-არგენტინის კონფლიქტი წარმოიშვა, სამხედრო-საზღვაო ექსპედიციას არ ჩასდგომა სათავეში.

XX საუკუნე მონარქიის დამხობის საუკუნეა.

პირველი მსოფლიო ომის წინ, დაემხო იმპერატორული ჩინეთი. 1917-18 წლებში არსებობდა

შეწყვიტა ავსტრია-უნგრეთის, რუსეთის, ოსმანთა იმპერიებმა და გერმანიის რაიხმა. დიდხანს ვერც მონღოლეთის მმართველმა გასძლო (1912 წ.), 1931 წელს დაეშვა ესპანეთის მეფე ალფონს XII. დიქტატორ ფრანკოს სიკვდილის შემდეგ, მეფის შვილიშვილმა, დემოკრატმა ზუან კარლოსმა დაიბრუნა ტახტი.

მეორე მსოფლიო ომმა მოსპო ხუთი ევროპული მონარქია, ბულგარეთი (1944 წ.), იუგოსლავია (1945 წ.), ალბანეთი, იტალია (1946) და რუმინეთი (1947წ.).

70-იან წლებში რესპუბლიკელთა იდეები აზიასაც მოედო: 1973 წ. – ავღანეთი, 1975 წ. – ლაოსი, 1979 წ. – ირანი. 1953 წელს დაეშვა ეგვიპტის სამეფო, მეფე ფარუქმა მწარე იუმორით განცვიტა მონაქთა მომავალი – მალე დედაშიწაზე ხუთ მეფე (კაროლი) დარჩება – ერთი ინგლისის და ოთხი ბანქოს დასტიდანო.

თანამეგობრობა

დღეისათვის თანამეგობრობაში გაერთიანებულია მსოფლიოს 53 სახელმწიფო, რომელთა შორის 16 ქვეყანა თავის სახელმწიფოს მეთაურად აღიარებს დიდი ბრიტანეთის დედოფალს ელისაბედ II, 6 ქვეყანას საკუთარი მონარქი ჰყავს, ხოლო 31 ქვეყანა რესპუბლიკაა.

თანამეგობრობის მეთაურია დიდი ბრიტანეთის დედოფალი ელისაბედ II.

კონსტიტუციური მონარქია

კონსტიტუციურ მონარქიულ ქვეყნებში, მონარქის ხელისუფლება ფიქტია, მას რეალურად განხორციელებადი ფუნქცია არ გააჩნია. იგი განასახიერებს ტრადიციებს, ერის წარსულ და მომავალ ღირსებას და ხალხის ფეხები განწყობილი არიან მეფისადმი შესაბამისი განწყობილებით. მეფე მთლიანობაში წარმოადგენს ერის სინდისს და ძირითადი მოვალეობაა ერის შეკვრა-გამთლიანება. მიუხედავად მონარქის ამგვარი ფორმალური უფლებამოსილებით აღჭურვისა, კონსტიტუციურ მონარქიულ ქვეყნებში და განსაკუთრებით ინგლისში დედოფლის, ელისაბედ II-ის წინაშე რეგულარულად კეთდება პრემიერ-მინისტრის მხრიდან პატივი, სადაც აცნობს იგი ქვეყნის საგარეო და საშინაო მდგომარეობას მონარქს და ეს უკანასკნელი შეძლებისდაგვარად გამოხატავს კმაყოფილებას და უკმაყოფილებას მისი პოლიტიკის ან ღონისძიებების ზომებიდან გამომდინარე. მიუღი ეს ურთიერთობები სკრუპულოზურად არის განზოგადებული და მოცემული შესაბამის საკანონმდებლო აქტებში.

თანამედროვე მსოფლიოში, არ არსებობს ისე მტკიცედ და ზუსტად დაცული კონსტიტუციური მონარქია, როგორიცაა დიდი ბრიტანეთის მონარქია, რომელსაც დედოფალი ელისაბედ II უღვას სათავეში და ამ წარმატების ერთ-ერთი მიზეზი დღეს სწორედ ელისაბედია. აქ მონარქიის დაცვისა და არსებობის ძირითადი პრინციპია, რომ „მეფე მეფობს, მაგრამ არ მართავს“, რაც სრულად ზის ბრიტანეთის დემოკრატიულ ინსტიტუტში.

ბრიტანეთის კონსტიტუციის თანახმად მონარქის უმთავრესი ურთიერთობის შტრიხებია, რომ: 1) მონარქი აღმასრულებელი ხელისუფლების სათავეშია; 2) საკანონმდებლო ხელისუფლების

ნაწილია; 3) სასამართლო სისტემის უმაღლესი პირია; 4) შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალია და 5) ანგლიკანური ეკლესიის სათავეშია.

მონარქია ერთ-ერთი უძველესი დემოკრატიული ინსტიტუტია ბრიტანეთში და IX საუკუნიდან იღებს სათავეს. თავისი სიძველით პარლამენტზე ოთხი და სასამართლოზე სამი საუკუნით უფროსია. მისი უდიდებულესობა, დედოფალი ელისაბედ II, საქსთა მეფის ედუარდის შთამომავალია, რომელმაც 829 წელს მისი მმართველობის ქვეშ გააერთიანა მთელი ქვეყანა. მონარქიის ინსტიტუტის მთლიანობა მხოლოდ ერთხელ ოლივერ კრომველის დროს (1649-60 წწ) შეწყდა.

ტერმინები – სუვერენი (ან მონარქი) და გვირგვინი მონათესავე მცნებებია, მაგრამ მათ შორის განსხვავებაც არსებობს. სუვერენი ანუ მეფეა, რომელიც მეფობის მემკვიდრეობის და კონსტიტუციის კანონის შესაბამისად. გვირგვინი კი, აერთიანებს, როგორც სუვერენს, ასევე მთავრობას და უმაღლესი აღმასრულებელი ხელისუფლების სიმბოლოა.

დღეისათვის მონარქს აქვს ვალდებულება და არა ძალაუფლება, სწორედ ამ ვალდებულებებიდან გამომდინარე დგას იგი ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის ცენტრში, ხოლო სამეფო ქვეყნის არისტოკრატიის და უმაღლესი საზოგადოების პირამიდის მთავარ ლოდს წარმოადგენს, აქედან გამომდინარე მაინც იგრძნობა დედოფლის მონაწილეობა აქტიურ ცხოვრებაში, რადგან მონარქიზმი ტრადიციით ნაკლები ინსტიტუტია და ელისაბედ II-ც ამ ტრადიციის განუხრელი დამცველი და თავყანისმცემელია. მონარქს გააჩნია „რჩევის, თანხმობის, გაფრთხილების, მოწოდების უფლება და არაიმპერატიულობით იგი ყველანაირი ძალაუფლების პატრონია.

მონარქი პარლამენტის შემადგენელი ნაწილია (ლორდთა და თემთა პალატასთან ერთად). მისი ბრძანებით ხდება ბრიტანეთის პარლამენტის (და ასევე შოტლანდიის პარლამენტის) მოწვევა, შესვენების გამოცხადება მომდევნო სესიამდე და დათხოვნა. როგორც წესი მონარქი ხსნის პარლამენტის ახალი სესიის სხდომას, მათ შორის შოტლანდიის პარლამენტის ახალი სესიის სხდომას, თავისი სუფი სიტყვით, სადაც კითხულობს მთავრობის სამომავლო პროგრამას, რომელსაც ტრადიციულად წერს პრემიერ-მინისტრი. თუ სესიის გახსნა მონარქს არ შეუძლია რაიმე საპატიო მიზეზის გამო, მის ფუნქციებს ასრულებს ლორდკანცლერი. ნებისმიერ კანონპროექტს, კონსტიტუციური წესით განიხილავს პარლამენტის ორივე პალატა და იმისათვის, რომ მან მიიღოს კანონის ძალა, აუცილებელია მონარქის თანხმობა, ასევეა შოტლანდიაშიც. სამეფო თანხმობის გაცემის შემდეგ იღებს დოკუმენტი იურიდიული ძალის მოქმედების უნარს. ბრიტანეთის მონარქს გააჩნია აბსოლუტური ვეტოს უფლება, რაც იმას ნიშნავს, რომ კანონპროექტის ძალა შეჩერებულია და ეს მდგომარეობა ასე აღინიშნება: „მეფე მოიფიქრებს“; მონარქის თანხმობა კანონპროექტზე ასე გამოიყურება „მეფეს ეს სურს“. თუმცა ასევე აღსანიშნავია, რომ 1707 წლიდან დღემდე პარლამენტის არცერთი კანონპროექტი ბრიტანეთის მონარქს არ უარყვია და მსგავსი რამ, 1707 წელს დედოფალ ანა სტიუარტის მეფობის დროს მოხდა.

დედოფალი ხელმძღვანელობს საიდუმლო საბჭოს, ორგანოს, რომელიც შეიქმნა შუა საუკუნეებში და რომელიც თავისებურ საკონსულტაციო ორგანოს წარმოადგენდა სამეფო.

კარზე. დღეს მან თავისი პირვანდელი მდგომარეობა დაკარგა და მთელი შემადგენლობით მისი მოწვევა ზღუდა ისტორიის ყველაზე მნიშვნელოვან გზაჯვარედინებზე. მისი წვერები ინიშნებიან მონარქიის მიერ, უმეტესად პრემიერ-მინისტრის რეკომენდაციით. წვერები არიან: სამეფო ოჯახის და უმაღლესი არისტოკრატიული ოჯახის წვერები, სასამართლო მოხელენი, საეკლესიო წრეების წარმომადგენლები, კაბინეტის წვერები, ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწეები და ა. შ.

ჩვენ უკვე მოგახსენეთ, რომ მონარქი სასამართლო ხელისუფლების ნაწილია და მის მიერ ინიშნება სასამართლო იერარქიის ყველა უმაღლესი მოხელე, პრემიერ-მინისტრის წარდგენით. მხოლოდ დედოფალს შეუძლია ნებისმიერი დამნაშავეის შეწყალება. დედოფალი აცხადებს ომს, საგანგებო მდგომარეობას ქვეყანაში, დებს სამშვიდობო ზავს და სხვა სახის ხელშეკრულებებს.

დედოფალი ბრიტანეთის შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალია. იგი ნიშნავს, მთავრობასთან შეთანხმებით ყველა უმაღლეს რანგის სამხედრო პიროვნებას, მის მიერ ზღუდა, რომ ყველა სამხედრო ძალები ფიცს დებენ მხოლოდ მონარქის წინაშე.

ბრიტანეთის მონარქი ანგლიკანური ეკლესიის მეთაურია. ამ ფორმულირებიდან გამომდინარე დედოფალი ნიშნავს არქიეპისკოპოსებს და სხვა საეკლესიო პირებს.

დედოფალი, როგორც სახელმწიფოს მეთაური, გაერთიანებული სამეფოს უმაღლეს ტიტულებს, ჯილდოებს, წოდებებს ანიჭებს თავის ქვეშევრდომებს და უცხოელ მოქალაქეებს, ამ შემთხვევაშიც ეს პროცედურა ზორციელდება მთავრობასთან შეთანხმებით; ქვეყნის ოთხი უმაღლესი ორდენით დაჯილდოება კი ძირითადად მონარქის პირადი შეხვედრებებით ზღუდა; ესენია: 1. წვივსახვევი ორდენი, ქვეყნის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ორდენი. იგი დაარსდა 1348 წელს ედუარდ II-ის მეფობის დროს; 2. ორდენი „დამსახურებისათვის“ დაარსა მეფე ედუარდ VII-მ 1902 წელს; 3. ნარმავის ორდენი, რომელიც არის უმაღლესი ორდენი შოტლანდიის ჯილდოებს შორის და დაარსდა მეფე ჯეიმს II-ის დროს 1687 წელს; 4. სამეფო ვიქტორიანული ორდენი. დაარსდა დედოფალ ვიქტორიას მიერ 1896 წელს. დაჯილდოებულთა სპეციალური სიები ქვეყნდება წელიწადში ორჯერ: ახალ წელს და ქვეყნის ეროვნულ დღესასწაულზე – დედოფლის დაბადების დღეზე. დედოფალი ან სამეფო ოჯახის სხვა წევრები დედოფლის სახელით წელიწადში 20-ჯერ გადასცემენ დაახლოებით 4 ათასამდე სხვადასხვა რანგის ორდენს, მედალს თუ ჯილდოებს. დედოფალი დაჯილდოებას აწარმოებს ასევე თანამეგობრობის ქვეყნებსა და სხვა ქვეყნებშიც.

ყველა ქვეყნის ელჩები აკრედიტებული არიან, ქვეყნის მეთაურის მიერ წმინდა ჯეიმსის სასახლეში და რწმუნების სიგელებს გადასცემენ დედოფალს ბაქინჰემის სასახლეში.

გამომდინარე ზემოთქმულიდან დედოფალი და საერთოდ მონარქი უფრო თავყანისცემის სიმბოლოა, ვიდრე ძალაუფლების და იგი ფაქტიურად არის ქვეყნის სინდისი უმეტესად, ვიდრე მკაცრი მონარქი, მისი გემულობით ზღუდა კათარზისი და უარყოფითი ენერგიისგან განთავისუფლება და ყოველი უფლება და რიტუალი აფთიაქის სასწორზე იწონება.

დედოფალი, როდესაც ლონდონშია, ყოველ სამშაბათს, საღამოობით შეიდის ნახევარზე, აქვს აუდენცია ქვეყნის პრემიერ-მინისტრთან, რომელიც ვალდებულია გააცნოს მის უდიდებულოსობას მთავრობის საქმიანობის ყველა ეპიზოდი. დედოფლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კონსტიტუციური ფუნქციაა პრემიერ-მინისტრის დანიშვნა. იგი ნიშნავს ასევე შოტლანდიის

პირველ მინისტრს, შოტლანდიის პარლამენტის წარდგენით. ამ თანამდებობაზე მისი უდიდებულოსობა ნიშნავს იმ პარტიის ლიდერს, რომელსაც აბსოლუტური უმრავლესობა გააჩნია თემთა პალატაში. პარლამენტის ქვედა პალატაში გამარჯვებული პარტიის ლიდერს დედოფალი იღებს ბაქნაშემის სასახლეში და ე. წ. „ხელზე კონს“ ცერემონიით აცხადებს, რომ მონარქი თანახმაა დაიკავოს პრემიერ-მინისტრმა ეს პოსტი. მასვე დედოფალი ავალებს მთავრობის ჩამოყალიბებას. დღეს ეს დანიშნა უფრო ფორმალურია, თუმცა ისტორიას ახსოვს მონარქის დამოუკიდებლობის სხვაგვარი მოქმედებებიც, მაგალითად მეფე ჯორჯ V-მ 1923 წელს ქვეყნის პრემიერ-მინისტრად დანიშნა ბოლდუინი, კონსერვატორთა უმრავლესობა კი მომხრე იყო ქერზინის კანდიდატურისა, როდესაც 1957 წელს იდენი ავადმყოფობის გამო გადადგა, პარტიის ავანსცენაზე დაწინაურდა ორი კანდიდატურა: მაქმილანი და ბათლერი. ამ დროს დედოფალი კონსულტაციებს მართავს კონსერვატორული პარტიის ორ ცნობილ პოლიტიკურ მოღვაწესთან ლორდ სოლსბერთან და ჩერჩილთან. პრემიერ მინისტრი გახდა მაქმილანი. 1963 წელს შეიქმნა დაახლოებით იგივე სიტუაცია, ავადმყოფობის გამო გადადგა მაქმილანი, პრემიერად შეირჩა ჰიუმი. როცა იცვლება მთავრობა, იცვლება მისი ძირითადი შემადგენლობაც, თუმცა არის გამონაკლისებიც. მაგ: „უცვლელია პოსტი, რომელიც ე. წ. „პოლიტიკის გარეთაა“ და არ იცვლება მინისტრის შეცვლისას. აუცილებლობის შემთხვევაში შესაძლებელია დედოფლისა და პრემიერ მინისტრის შეხვედრა, გარდა ჩვეულებრივი სამამათისა, მოსალოდნელია იყოს კონფიდენციალურიც და ამის შემდეგ დედოფალი ვალდებულია საიდუმლო არ გაანდოს არც მეუღლეს და ტახტის მემკვიდრეს.

ბრიტანეთის დაუწერელი კონსტიტუციის თანახმად მონარქს გააჩნია უფლება დაითხოვოს პრემიერ-მინისტრი და მინისტრები. ასეთ პრეცედენტს ადგილი ჰქონდა 1783 წელს, მეფე ჯორჯ III მეფობის დროს.

დღევანდელი მონარქის ტიტული ჩამოყალიბდა 1953 წელს და მისი უდიდებულოსობის ტიტული გაერთიანებულ სამეფოში ასეთია: „ელისაბედ მეორე, ღმერთის წყალობით, დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის გაერთიანებული სამეფოს და მისი სამფლობელოებისა და ტერიტორიების დედოფალი, თანამეგობრობის მეთაური და სარწმუნოების დამცველი“.

ტახტის მემკვიდრის უფლება განისაზღვრება საჰერცოგო კანონმდებლობით და მემკვიდრეობის საერთო წესით. 1701 წელს მიღებული მემკვიდრეობის კანონის თანახმად, ბრიტანეთის სამეფო ტახტზე მემკვიდრეობის უფლება მიიღეს მხოლოდ პრინცესა სოფიას (მეფე ჯეიმს I 1603-25 წ.წ. შვილიშვილი) პროტესტანტული რწმენის შთამომავლებმა. ამგვარად მონარქი აუცილებლად პროტესტანტული რწმენის უნდა იყოს.

მონარქის მემკვიდრე ეაფს უპირატესობა ენიჭება მის დებთან შედარებით, მონარქის ქალიშვილს კი უპირატესობა აქვს სუვერენის და-ძმებთან შედარებით. თუ მონარქს შვილები არ ჰყავს, გამეფების უფლებას იღებს მისი უფროსი ძმა, თუ მას ძმა არ ჰყავს, ტახტზე ადის მისი უფროსი და. მონარქის ქალიშვილი, რომელიც იღებს გვირგვინს, ხდება დედოფალი, და იძენს იგივე უფლებებს, როგორსაც მეფე. მეფის მეუღლე ატარებს იმავე ტიტულებს და ხარისხს რასაც მეფე, რაც მხოლოდ მიმართვის პროცესში ვლინდება.

როდესაც მონარქი გარდაიცვლება, იმ დღესვე წმინდა ჯეიმსის სასახლეში იკრიბებიან

საიდუმლო საბჭოს წევრები და ამბობენ ისტორიაში მუდმივად დაბუდებულ ცნობილ ფრაზას, „მეფე მკდარია, გაუმარჯოს მეფეს“. ახალი მონარქის ტახტზე ასვლას ოფიციალურად აცხადებენ, რომლის შემდეგ ახალი მონარქი კითხულობს საეციალურ დეკლარაციას და დებს ფიცს. ელისაბედ II-ის ტახტზე ასვლის დღეს (6 თებერვალი) აღინიშნება საეციალური ზღაპრით ჰაიდ პარკსა და ლონდონის თაუერთან.

გამეფების დღიდან გარკვეული პერიოდის შემდეგ ეწყობა მონარქის მეფედ კურთხევის ცერემონიალი, რომელსაც უძღვება ქენტერბერიის არქიეპისკოპოსი. იგი ტრადიციულად მიმდინარეობს უესტმინსტერის საბათოში, ისტორიული წესის დაცვით, რომელსაც საფუძვლად უდევს საქსთა მეფის ედგარის, ბათში – 973 წლის გამეფების ცერემონიალი.

მონარქის უფროსი ვაჟი და მემკვიდრეობით რიგით პირველი, დაბადებიდანვე ავტომატურად იღებს ქორნოულის პერცოვის, როთზის პერცოვის, ქერქის გრაფის, რენფრუს ბარონის, კენტულების ლორდის, შოტლანდიის პრინცის და დიდი მმართველის ტიტულებს. რაც შეეხება ტიტულებს „უელსის პრინცი“ და „ჩესთერის გრაფი“ მათ ტახტის მემკვიდრეს ანიჭებს გრაფი. პრინცმა ჩარლზმა აღნიშნული ტიტულები მიიღო 1958 წელს. მონარქის ყველა შვილი ატარებენ ასევე აღნიშნულ ტიტულს. მაგალითად, უელსის პრინცის შვილი, პრინცი უილიამი და მისი მმა პენრი, აღნიშნული ტიტულის მქონენი არიან. იგივე ვრცელდება იორქის პერცოვის ქალიშვილებზე, მაგრამ მდგომარეობა იცვლება მონარქის ქალიშვილების მიმართ, მაგალითად, პრინცესა ანას შვილებზე ტიტული „სამეფო უმაღლესობა“ არ ვრცელდება.

1917 წლის 17 ივლისს სამეფო ბრძანებულებით ბრიტანეთის სამეფო გვარი საქს-კობურგ-გოთა (გერმანული გვარია და ამ გვარის იყო დედოფალი ვიქტორიას მეუღლე პრინცი ალბერტი) შეიცვალა უინძორად (უინძორები). სამეფო ოჯახის ეს გადაწყვეტილება უპირველესად გამოწვეული იყო ბრიტანეთ-გერმანიის სამხედრო შეტაკებით 1914-18 წლებში. აღსანიშნავია, რომ ამ პერიოდში, ორივე სახელმწიფოს სათავეში მდგომი სამეფო ოჯახები სისხლით ნათესაურ კავშირებში იმყოფებოდნენ ერთმანეთთან (ბრიტანეთის მეფე ჯორჯ V და გერმანიის იმპერატორი ვილჰელმ II დედოფალი ვიქტორიას შვილიშვილები იყვნენ). თანამეგობრობის 54 სახელმწიფოდან 16 ქვეყანაში დედოფალი ელისაბედ II სახელმწიფოს მეთაურია. ეს ქვეყნებია: ანტიგუა და ბარბუდა, აესტრალია, ბაჰამის კუნძულები, ბარბადოსი, ბელიზი, გაერთიანებული სამეფო, კანადა, გრენადა, იამაიკა, ახალი ზელანდია, ჰაუაი ახალი გვინეა, სენტ ჰიუსი და ნევისი, სენტ ლუსია, სენტ ვინსენტი და გრენადინები, სოლომონის კუნძულები, ტუვალუ. ამ ქვეყნებში, ბუნებრივია გაერთიანებული სამეფოს გამოკლებით, მისი უდიდებულესობა წარმოდგენილია გენერალ-გუბერნატორებით, რომელთაც უშუალო კავშირი აქვთ ბაჰინჰემის სასახლესთან. თანამეგობრობის ქვეს ქვეყანას, (ლესოთო, ბრუნი, მალაიზია, სვაზილენდი, ტონგა და დასავლეთ სამოა) საკუთარი მონარქი ჰყავს, დანარჩენები რესპუბლიკური მმართველობისაა.

ყოველ წელს, შობა დღეს, დედოფალი, როგორც თანამეგობრობის მეთაური რადიოთი და ტელევიზიით შობა – ახალ წელს ულოცავს თანამეგობრობის მოსახლეობას მთელ მსოფლიოში. თავისი მეფობის 50 წლის მანძილზე მისი უდიდებულესობა ეწვია თანამეგობრობის ყველა ქვეყანას.

რაც შეეხება ნორმანდიის კუნძულებს საფრანგეთის ნაპირებთან და კუნძულ მენს ირლანდიის

ზღვაში, ისინი გაერთიანებულ სამეფოში არ შედიან, თუმცა თავიანთ უზენაესად სცნობენ მის უდიდებულოსობას, რომელიც ამ კუნძულებზე წარმოდგენილია ლეიტენანტ – გუბერნატორით.

სამეფო ოჯახის წევრთა ქორწინება ეფუძნება 1722 წელს მიღებულ აქტს სამეფო ქორწინების შესახებ, რომლის თანახმადაც სამეფო ოჯახის ყველა წევრის ქორწინებისათვის სავალდებულოა მონარქის თანხმობა (თანხმობა არ არის საჭირო პრინცესების შეილების ქორწინებაზე უცხოელთა ოჯახის წარმომადგენლებზე). 25 წლის შესრულების შემდეგ ქორწინება შესაძლებელია სამეფო სანქციის გარეშე, თუ საიდუმლო საბჭო გასცემს თანხმობას ქორწინების შესახებ, თუნდაც ასეთი ქორწინების წინააღმდეგი იყოს პარლამენტიც.

მილიონებით ბრიტანელი და უცხოელი ტურისტები ადევნებს თვალებს მაგალითად პარლამენტის გახსნის საზეიმო ცერემონიალს, როდესაც დედოფალი თავისი ამალით ბაქინჰემის სასახლიდან მიემართება უესთმინსტერში, სეფუ სიტყვის წარმოსათქმელად, ანდა უცხოეთის სახელმწიფოს და მთავრობის ლიდერების სახელმწიფო ვიზიტებისას ლონდონში. შეხვედრები ეწყობა როგორც ბაქინჰემის სასახლეში, ასევე უინძორის ციხე-სიმაგრეში და პოლირუდის სასახლეში, ედინბურგში. წელიწადში ძირითადად ეწყობა ორი ან სამი უმაღლესი დონის ვიზიტი, რომლის მოსაზადებელი სამუშაოები ეწყობა ოთხი ადრე-ვიზიტა უმეტესობა ეწყობა დედაქალაქში, სტუმრები რჩებიან ბაქინჰემის სასახლეში. ვიზიტი გრძელდება სამშაბათიდან პარასკევამდე. უმაღლესი რანგის სტუმრებს თვითმფრინავთან ზედება სამეფო ოჯახის და მთავრობის წევრები, ანდა პრემიერ – მინისტრი. დედოფალი და მისი მეუღლე, სტუმარს ეგებებიან ლონდონის ცენტრში „ჰოს გადზ პარეიჯზე“, საიდანაც სტუმარ-მასპინძელი ეტლებით, სამეფო ამალით თანხლებით, მიემართება ბაქინჰემის სასახლისაკენ, თუ სტუმარი უინძორში ჩამოდის, მაშინ მათ მონარქი მეუღლითურთ „ჰოუმ პარკში“ ზედება, საიდანაც ისინი მიემართებიან ციხე-სიმაგრეში. ჩამოსულ სტუმარს ეგებებიან ზალაით ჰაიდ პარკში, გრინ პარკსა და ლონდონის თაუერთან. ზანმოკლე „ლანჩის“ შემდეგ სასახლეში ეწყობა ოფიციალური საჩუქრების გაცვლა. დღის მეორე ნახევარში სტუმარი მიდის უესთმინსტერის საბატოში, სადაც ზედება უცნობი ჯარისკაცის საფლავის ყვავილებით შემკობა, შემდგომ წმინდა ჯეიმსის სასახლეში სტუმარს ზედება უესთმინსტერის მერი, საღამოს კი ბაქინჰემის სასახლის სამეჯლისო დარბაზში მისი უდიდებულოსობა სტუმრის პატივსაცემად მართავენ სამეფო ბანკეტს.

ვიზიტის მეორე დღეს სტუმარი კვლავ წმინდა ჯეიმსის სასახლეშია, ამაჯერად მას შეხვედრა ელის ბრიტანეთის დედაქალაქში აკრედიტებულ ელჩებსა და უმაღლეს კომისრებთან. ამ შეხვედრას მოსდევს ვიზიტი დაუნინგ სთრითის 10-ში ქვეყნის პრემიერ-მინისტრთან. დღის მეორე ნახევარში მოსალოდნელია სტუმრის პრეს-კონფერენცია ანდა მისი შეხვედრა გაერთიანებულ სამეფოში მცხოვრებ თანამემამულეებთან. ეწყობა ასევე შეხვედრები მინისტრებთან ანდა ოპოზიციის ლიდერებთან. საღამოს კი უმაღლესი რანგის სტუმარს მასპინძლობს ლონდონის სითის მერი, რომელიც სტუმრის პატივსაცემად მართავს ბანკეტს.

შესაძებ დღეს სტუმარი ატარებს დროს ძირითადად დედაქალაქის ფარგლებს გარეთ, საღამოს კი იგი დედოფლისა და მისი მეუღლის პატივსაცემად აწყობს ბანკეტს ან თავის საელჩოში ანდა რომელიმე მაღალი კლასის სასტუმროში. მეოთხე დღეს სტუმარი უმეტესად ტოვებს ქვეყანას.

ბრიტანეთის ხელისუფლება უდიდეს ყურადღებას უთმობს მისი უდიდებულოსობის ოფიციალურ ვიზიტებს საზღვარგარეთ. როგორც ყოფილმა პრემიერ-მინისტრმა მიქაილმა აღნიშნა „დელოფალი ბრიტანეთის ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე საუკეთესო ელჩია“.

დელოფალი წელიწადში ორ-სამ ოფიციალურ ვიზიტს აწყობს გაერთიანებული სამეფოს ფარგლებს გარეთ. მისი ვიზიტები საზღვარგარეთ შეიძლება დაიყოს სამ კატეგორიად:

1. დელოფლის ვიზიტები თანამეგობრობის იმ ქვეყნებში, რომლებიც მის უდიდებულოსობას აღიარებენ თავიანთი ქვეყნის სახელმწიფოს მეთაურად.

2. დელოფლის ვიზიტები თანამეგობრობის სხვა ქვეყნებში.

3. დელოფლის ვიზიტები თანამეგობრობის ქვეყნების ფარგლებს.

მეფობის 50 წლის მანძილზე დელოფალი ეწვია 125-ზე მეტ ქვეყანას. მსოფლიოს მრავალ კუთხეში აწვევს ასევე სამეფო ოჯახის სხვა წევრებსაც.

დელოფლის წლის სამუშაო გეგმა, რომელსაც ადგენს მისი პირადი მდივანი, პირველ რიგში ითვალისწინებს უკვე ტრადიციულად ტკეუელ მთელ რიგ თარიღებს და აქედან გამომდინარე დგება მისი წლიური სამოქმედო პროგრამის ორგანიზება. ახალ წელს დელოფალი სამეფო ოჯახის სხვა წევრებთან ერთად ატარებს აღმოსავლეთ ინგლისში, ნორფოლქის საგრაფოში, სადაც მღებარეობს ბრიტანეთის მონარქების ზამთრის რეზიდენცია, სანდრინჰემის სასახლე, აქ სახელმწიფოებრივ საქმიანობასთან ერთად შესაძლოა, დროის გატარება ბუნებაში, გართობა ცხენებით და წიგნების კითხვა. კვირაობით კი სამეფო ოჯახი ლოცულობს სანდრინჰემის სამრევლო ეკლესიაში, რომელიც დელოფლის მამულში მღებარეობს.

ადღაობის წინ, დიდ ზუთშაბათს, მის უდიდებულებსობა, მეუღლითურთ, ქვეყნის ერთ-ერთ დიდ ტაძარში (2000 წ. ლინკოლნის კათედრალი, 2001 წ. უესტმინსტერის სააბათო, 2002 წ. ქენტერბერის კათედრალი) წირავს დიდ სამარხულო შესაწირს, საადგომო არდადეგებს კი სამეფო ოჯახი ატარებს უინძორის ციხე-სიმაგრეში. აპრილში ელისაბედ II არ აღნიშნავს თავის დაბადების დღეს, თუმცა ეს დღე, 21 აპრილი ზალპით აღინიშნება დედაქალაქში. მონარქის დაბადების დღე, ქვეყნის ეროვნული დღესასწაულია, XX ს-ის დასაწყისიდან აღინიშნება იენისის პირველ ნახევარში, უფრო ხშირად იენისის მეორე შაბათს. ამ ტრადიციას საფუძველი ჩაუყარა მეფე ედაურდ VII-მ, რომელიც ნოემბრის თვეში იყო დაბადებული, მაგრამ საზეიმო აღლუმში, რომელიც მიძღვნილი იყო მისი დაბადების დღისადმი აარიდა წვიმიანი შემოდგომის ღონღონს და გადაიტანა ზაფხულის პირველ თვეს.

1961 წლის იენისში ბაქინჰემის სასახლე მასპინძლობდა აშშ-ის 43-ე პრეზიდენტს ჯონ კენდისს და მის მეუღლეს ჟაკლინს. საერთოდ კი აშშ-ის პრეზიდენტები ხშირად ყოფილან ამ ყველაზე პრესტიჟული სასახლის სტუმრები მათ შორის იყვნენ: ჯორჯ ვაშინგტონი, თომას ჯეფერსონი, ორივე რუზველტი, ჯერალდ ფორდი და ასევე ორივე ბუში, ყველა ესენი პირდაპირ ნათესაურ კავშირში იმყოფებიან ბრიტანეთის სამეფო ოჯახთან, საერთოდ კი ცნობილია, რომ აშშ-ის 2/3 ბრიტანული სამეფო ოჯახის შთამომავალია.

ყურადღების აღნიშვნის ღირსია სამეფო ოჯახის მენიუ, როდესაც მაღალ სტუმრებს მასპინძლობენ და როცა ელისაბედ II უინძორის ციხე-სიმაგრეში წმინდა ჯორჯის კოლში 160 სტუმრიანი ბანკეტი გამართა პოლონეთის პრეზიდენტის, ნობელას პრემიის ლაურეატის

ლევ ვალენსას საპატივსაცემოთ, სუფრას აშშენებდა კერძების ისეთი ნაირსახეობა, როგორიცაა: მწყრის კერცხი, ზალტური, ხბოს ხორცი გარეული სოკოთი, ტოსკანიის ატაძი, რენიენი, კლარეტი და ა. შ., რომელსაც 300 ადამიანი ემსახურებოდა.

დედოფალმა პრეზიდენტს სამეფოს ერთ-ერთი უმაღლესი ორდენი – ბათის ორდენის დიდი ჯვარი, ასევე თავისი და ჰერცოგის ვერცხლის ჩარჩოში ჩასმული სურათი გადასცა. მისმა უდიდებულესობამ ვალენსას აჩუქა ასევე ჯონ სპიდის მიერ XVIII საუკუნეში შექმნილი პოლონეთის რუკა. თავის მხრივ, პრეზიდენტმა დედოფალი დააჯილდოვა პოლონეთის რესპუბლიკის ღირსების ორდენით, ასევე ყავის ჭურჭლით, რომელზეც ხელითაა დახატული ვარშავის ხედები, ჰერცოგს კი ხმალი გადასცა.

უნიძორში ცხოვრებისას პრეზიდენტის და მისი მეუღლის აპარტამენტები განლაგებული იყო ციხე-სიმაგრის ლენქასთერის ოქმში, რაზეც პრეზიდენტმა მოსწრებულად იხუმრა: „მე ვერ შეგძელი ჩემი მეუღლის პონა ასე დიდ საწოლში.

დედოფალი ელისაბედი ასევე გამოირჩევა სამეფო პირისთვის დამახასიათებელი გონებამახვილობით და როდესაც, დედოფალი აშშ-ის კონგრესში გამოდიოდა, თავის სიტყვა ასეთი სიტყვებით დაიწყო: „მე იმედი მაქვს, რომ თქვენ შეგიძლიათ დამინახოთ ადგილიდან“. ამ სიტყვებს კონგრესმენები არანახული ოვაციით შეხვდნენ.

ფლორიდამი 12 წლის ამერიკელმა ბიჭუნამ მოულოდნელად ჰკითხა დედოფალს: „რამდენი ხანია, რაც თქვენ დედოფალი ბრანდლებით?“, რაზეც უპასუხა – „საკმაოდ ხანგრძლივად, მოიცადე და წაიკითხე ამის თაობაზე ისტორიის წიგნი“.

1992 წლის 12 მაისს ელისაბედი II სიტყვით გამოდის სტრასბურგში, ევროპარლამენტში, რომლის დროსაც მან აღნიშნა: „ვდგავარ რა აქ, ვერძნობ იმ განსხვავებას, რომელიც არსებობს პარლამენტის ტრადიციებს შორის, კავშირის მეორე მხარეს, რა თქმა უნდა, ბრიტანელებმა აქ მოიტანეს უესთმინსთერის პაექრობის ძლიერი, ენერგიული ტონი, სტილი, რომელიც შეიძლება იყოს კონფორტაციულიც, ისეთი ტონი, ზოგიერთმა ჩვენმა წინაპარმა რომ გამოავლინა“.

1992 წლის ოქტომბერში დედოფალი გერმანიას ეწვია. ბანკეტზე დედოფალს ეცვა თეთრი კაბა, თავზე ეხურა დედოფალ ალექსანდრას რუსული თიარა, ყელზე კვეთა საუდის არაბეთის მეფის ჰალიდის ნაჩუქარი ბრილიანტების ყელსაბამი. სამეფო სუფრაზე დედოფალმა წარმოთქვა სიტყვა, რომელშიც აღნიშნა: „ჩვენ ბრიტანელები, ვართ ევროპელები, ეს ნიშნავს, რომ ჩვენ ვართ პარტნიორები ერთიან ევროპაში, ვშრომობთ ახლოს ჩვენ მეგობრებთან ერთად აყვავებისა და მშვიდობისათვის“.

1994 წლის ოქტომბერში დედოფალი ელისაბედი II და მისი მეუღლე ედინბურგის ჰერცოგი რუსეთს ეწვიენ და იმ დარბაზში გაიმართა ბანკეტი, სადაც დაახლოებით საუკუნეზე მეტი წლის წინ ეკურთხა რუსეთის მეფე და იმკლისის სამეფო ოჯახის ნათესავი ნიკოლოზ II. ამ კურთხევის ესწრებოდა დედოფალ ვიქტორიას უფროსი ვაჟი, შემდგომ მეფე ედუარდ VII. დედოფალთან საუბარში ელცინმა თქვა: „თქვენო უდიდებულესობავ, თქვენ ამტკიცებთ მნიშვნელოვან იდეას, მონარქია შესაძლოა გახდეს დემოკრატიული სისტემის მმართველობის ნაწილი“, „თქვენი ვიზიტი იმის ნიშანია, რომ რუსეთი თავისი ათასწლოვანი ისტორიის შემდეგ გახდა დემოკრატიული ქვეყანა“. კრემლის დათვალეიერებისას დედოფალმა აღნიშნა, რომ „მე არ

ველოდი ასეთი ბრწყინვალეების ხილვას“.

მიხმა უდიდებულესობამ ელცინს საჩუქრად გადასცა ოქროს საკინძე, მის მეუღლეს კი ბაქინეშვილის სასახლის ბაღიდან კაკლის ხის თესლით სავსე ყუთი, ელცინის ოჯახს კი აჩუქა სასადილო ჭურჭელი 20 კაცზე. ჭურჭელზე გამოსახულია რუსეთის გერბები. ელცინმა თავის მხრივ ელისაბედ II-ეს აჩუქა ტულელი ხელოსნების მიერ დამზადებული სამოვარი და ცნობილი რუსი მხატვრის პრესკინის მიერ შესრულებული ნახატი – დედოფლის პორტრეტი. მოსკოვის გატნობის შემდეგ სამეფო წვეილი ეწვია სანქტ-პეტერბურგს. პუშკინოს დათვალიერების შემდეგ დედოფალი გაეცნო ერმიტაჟს, რამაც დედოფლის უდიდესი მოწონება დაიმსახურა. ეიზიტი დამთავრდა „ბრიტანიაზე“ გამართული სადილით, რომელიც დედოფალმა მოაწყო რუსეთის პრეზიდენტის საპატივსაცემოდ.

დედოფლის ყოველი დღე კი ასე იწყება. 7 საათსა და 30 წუთზე დედოფალი გაღვიძებულია. ამ დროს კარებზე გაისმის მორიდებული კაკუნის ხმა და ოთახში შედის მისი პირადი მოახლე, რომელსაც შაეი ფერის კაბა აცვია და თეთრი წინსაფარი უკეთია. „დილა მშვიდობისა, M'am – ეს არის მოახლის ტრადიციული სიტყვები. მას ოთახში ფინჯანი ჩაი შეაქვს. ოთახში ჭარბობს მკრთალი მწვანე ფერი. შემდეგ დედოფალი სააბაზანო ოთახში ირთვება, აქ თეთრი მინიქრით დაფარული ვიქტორიანული აბაზანა დგას. დედოფალს და მის მეუღლეს ერთ ოთახში არ სძინავთ, პერცოვის საძინებელი ერთი სართულით დაბლაა. მეუღლეები ერთმანეთს საუზმეზე ხვდებიან 8 საათსა და 30 წუთზე. დედოფლის მენიუ შედგება ერობკერცისაგან, ე. წ. „თოუსისი“, შებრაწული პურის ნაჭრისაგან და ზღოფაფისაგან და, რა თქმა უნდა მოაქვთ ჩაი. პრინცის საუზმე ნამდვილად ინგლისურია და ზემოთაზოთილის ემატება ბეკონი და სოსისი. ოთახში აწვევია ბრიტანული პრესის წამყვანი გაზეთები: „სანი“, „დეილი მირორი“ და „დეილი სთარი“. დედოფალი უპირატესობას „დეილი ტელეგრაფს“ ანიჭებს. ამ დროს დედოფლის ძაღლებს მოახლეები ასეირნებენ და ყველას საკუთარი ვერცხლის ჯაში აქვს საჭმელისთვის.

9 საათსა და 30 წუთზე დედოფალი თავის კაბინეტშია, მაგიდასთან. კაბინეტი უფრო კომფორტულია ვიდრე მდიდრული. ოთახში დგას დივანები და სავარძლები. იატაკზე მწვანე ფერის ხალიჩაა. მეფე ჯორჯ IV-ის შემდეგ ეს ოთახი დიდად არ შეცვლილა. ოთახში ყოველთვის ცოცხალი ყვავილებია, ძირითადად ვარდისფერი ანდა წითელი მიხაკები, ანდა შროშანები, შესაძლოა იხილოთ ასევე მინდვრის ყვავილების თაიგული. მაგიდა, რომელიც ელისაბედ II-ის ქლერნისის სასახლიდან მოიტანა ჩიპენდილის სტილისაა. მაგიდაზე უამრავ სტუმარს შორის გამოირჩევა დედა-დედოფლის სურათი, რომელიც გადაღებულია მეორე მსოფლიო ომის დროს. აღსანიშნავია ასევე დედოფალ მერის სურათი.

დედოფალი ყოველდღე ღებულობს 200-300 წერილს. იგი ყველა წერილს ეცნობა და საპასუხოდ გადასცემს მათ ფრეილანებს ან პირად მდივანს.

დილით დედოფალი იღებს ასევე მინისტრებს, უცხოეთის ქვეყნების ელჩებს, ბრიტანეთის ელჩებს და სხვა სახელმწიფო მაღალ მოხელეებს, მათთან შეხვედრები უმეტესად კონფიდენციალურია და 10-20 წუთს არ აღემატება. დილით შეიძლება მოეწყოს დაჯილდოების ცერემონიალი, რომელიც იწყება II საათზე და გრძელდება ერთ საათს. ყოველდღე დედოფალი

ხდება საშუალოდ 100 ადამიანს და გადასცემს სხვადასხვა ჯილდოებს.

შუადღისას დედოფალი მიირთმევს ლანჩს და ამ დროს მარტოა. ლანჩი შედგება ფრინველის ხორცის, ომლეტის ან სალათისაგან, ხშირად ყველაფერი ერთად. მას ძალიან უყვარს ბატკნის ხორცის კატლეტი არტიშოკთან ერთად. სვამს ძირითადად მოლეების წყალს. ლანჩის შემდეგ დედოფალი განმარტოვდება სასახლის ბაღში თავის ოთხფეხა მეგობრებთან ერთად, შემდეგ შეიძლება ნახევარი საათი საძინებელ ოთახშიც კი დაისვენოს. ოფიციალური შეხვედრების დროს დედოფალს ყოველთვის თან ახლავს მისი მეუღლე, ედინბურგის ჰერცოგი. დედოფალი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს საავადმყოფოების, სკოლების, მოხუცთა თავშესაფარების, სამხედრო ჰოსპიტალების და სხვა მსგავსი დაწესებულების მონახულებას და მფარველობას ქველმოქმედების მხრივ.

შემდეგ კვლავ ჩაი რაციონით კმაყოფილება, რომელსაც თან ახლავს პატარ-პატარა ნაჭრებად დაჭრილი სენდვიჩი, ხილფაფა და დანდის ხილის ნამცხვარი.

როდესაც დედოფალი ლონდონშია, სამშაბათობით, 18 საათსა და 30 წუთზე ბაჟინამის სასახლეში აუდენციაზე იღებს პრემიერ-მინისტრს. სადილზე დედოფლის და ედინბურგის ჰერცოგის მენიუს ძირითადად ამშვენებს ბატკნის ხორცი, შებოლილი ორაგული, იორქის ჯუნინგი და ვაშლის ღვეზელი, ტრადიციული გერმანული ლენით. სადილის შემდეგ დედოფალი ესწრება კინოსეანს, მიდის თეატრში ან კონცერტზე. თუ პროტოკოლი ან ეტიკეტი აბიჯობს, დიპლომატთა მიღების ცერემონიალს ესწრებიან დედოფლის ოჯახის ყველა წევრი. 11 საათზე იგი უკვე საწოლ ოთახშია, თუმცა უძალ არ იძინებს. მას უყვარს უკვე საწოლ ოთახში კითხვა, ასე, რომ სასახლის ჩრდილოეთი ფრთის გვიანობამდე განათებული ოთახი დედოფლის საწოლი ოთახია.

დედოფალს და ედინბურგის ჰერცოგს, ასევე ძალიან უყვართ ტელევიზორის ყურება და ისინი უიქენდს ხშირად უინძორში ატარებენ.

2002 წელს აღინიშნა დედოფლის მონარქობის 50 წლისთავი. თანამედროვე მონარქებს შორის ეს ციფრი გაუილილი აქვთ მონაკოს აწ უკვე გარდაცვლილ პრინცს რენიე III-ეს და ტაილანდის მეფეს რამა IX-ეს. ელისაბედ II ბრიტანეთის ისტორიაში მე-5 მონარქია, რომლის მეფობის ხანა 50 წელს აჭარბებს, უილიამ დამპყრობელის შემდეგ დედოფალმა ვითქორიამ იმეფა 63 წელი და 216 დღე, ჯორჯ III – 59 წელი და 96 დღე, ჰენრი III – 56 წელი და 29 დღე, ედუარდ III – 50 წელი და 147 დღე.

არასდროს, არსად არც ერთ დროს არ იწონება და ფასდება ვინმეს ცხოვრება ისე, როგორც მონარქის. განსაკუთრებით ძნელია დღევანდელი მაღალგანვითარებად ქვეყანაში იყო ასეთი სახელმწიფოს მონარქი, როგორც ინგლისია, რომლის მოსახლეობა 60 მილიონის აჭარბებს და ხელმძღვანელობს ქვეყნების ისეთ გაერთიანებას, რომლის მოსახლეობა მილიარდნახევარია და მონარქი – დედოფალი არსად არ აკლებდეს ყურადღებას. ანაე დროს არის უაღრესად მზრუნველი დედა, მეუღლე, და, შეილი და ინგლისის ისეთი რიგითი მოქალაქე, რომლის მხრიდან მოგერილ განცეიფებას, ათი ათასობით კალამი აცეცდება. სამამული ომის დროს, ჯერ კიდევ დედოფალ ელისაბედ II-ის ტახტზე ასვლამდე, ინგლისის სამეფო სახლმა ერთ ზამთარს ღუმელში ცეცხლი არ დაანთო, ნიშნად იმისა, რომ ხალხს ეგრძე, – ჩვენ

გითანავრძნობთ იმ ვაჭირებს, რაც გერმანიასთან ომის შედეგებით არის გამოწვეული. ამის გამო და საერთოდ ამგვარი დამოკიდებულებით ინგლისის მონარქია, გასიმბოლოებულია გაერთიანებული სამეფოს სინდისთან, პატიოსნებასთან, შრომასთან, სიმტკიცესთან და ერთგულებასთან, რაც ესოდენ ძლიერ ამოძრავებს ერთ მთლიანი ინგლისელი ხალხის სულს პარმონისაკენ.

მოცემული თავი, დიდი ბრიტანეთის კონსტიტუციური მონარქია გაკეთდა, დიდი ბრიტანეთის მონარქის თაყვანისმცემლის გია ჭანტუიას წიგნის „მისი უდიდებულესობა დედოფალი“-ის მიხედვით, მცირედენი ცვლილებებით.

საერთოდ კი არსებობს ამგვარი მცნება, წმინდა ინგლისური ღირებულებები, ჩაის სმა, ანსამბლი ბითლზები, ბუკინგემის (ბაქინჰემის) სასახლე, ტრადიციული ბრიტანული საუზმე (ერბოკვერცხი ბეკონით, რაც ძალიან უყვართ სამეფო ოჯახში, განსაკუთრებით უილიამს, ბრიტანეთის პარლამენტი, იორკშირული პუდინგი, ლონდონის ბანკები და რა თქმა უნდა მისი უდიდებულესობა დედოფალი – ელისაბედ II. აი ასეთი სიყვარულით და ტრადიციულობითაც მიიღწევა სამშობლოს სიყვარული და ერთგულება.

ბაქინჰემის სასახლე

ბაქინჰემის სასახლეს დასავლეთის ფასადიდან ფართო გასასვლელი აქვს სასახლის ბაღში, რომლის ფართობი 40 აკრია, მთ შორის 4 აკრი მოდის ტბაზე. ბაღში მრავალი ფრინველია. ეგზოტიკური ფრინველებიდან აღსანიშნავია ფლამინგოები. ბაღში 1906 წლიდან დგას 4.5 მეტრის სიმაღლის ვათერლოს ეზო, იგი დამზადებულია კარარის მარმარილოსგან და რომელიც მეფე ჯორჯ IV აჩუქეს. სწორედ სასახლის ბაღში ეწყობა ე. წ. „ბაღის წვეულება“, ბაქინჰემის სასახლის ბაღში წელიწადში სამჯერ იმართება. ბაღის წვეულების მოწყობის ინიციატივა ეკუთვნის დედოფალ ვიქტორიას 1868 წლიდან.

უნიძორის ციხე-სიმაგრე უკვე 950 წელია, რაც ინგლისის მეფეების რეზიდენციაა. იგი ალბათ, ბრიტანეთის მონარქიის ინსტიტუტის ყველაზე საუკეთესო სიმბოლოა. ციხე-სიმაგრე აღმართულია მდინარე თემზის ნაპირებთან ახლოს არსებულ კირქვიან მთაზე, მოიცავს 13 აკრს და შედგება 1000-ზე მეტი ოთახისაგან, სადაც ცხოვრობს და მუშაობს 350 ადამიანი.

მისი უდიდებულესობა ციხე-სიმაგრეს იყენებს, როგორც პირადი ინტერესებისათვის (უიქენდი, შობა – აღდგომა და სხვა), ასევე ოფიციალური სახელმწიფოებრივი ცერემონიალებისათვის. ციხე-სიმაგრე არის იმავე ზომებში, რომელშიც 1070 წელს ააშენა უილიამ დამპყრობელმა.

უნიძორის ციხე-სიმაგრის თანამედროვე კომპლექსი შეიძლება პირობითად დავყოთ სამ ძირითად ნაწილად: მის ქვედა ნაწილში დომინირებს მსოფლიოში სახელგანთქმული წმინდა ჯორჯის ეკლესია, რომლის მშენებლობაც დაიწყო 1475 წელს მეფე ედუარდ IV მეფობის პერიოდში და დასრულდა 1528 წელს მეფე ჰენრი VIII თიუდორის მეფობის ხანაში. ცენტრალური ანუ შუა ნაწილი უკავია მრავალ კოშკს, ჩრდილოეთ ნაწილი კი წარმოდგენილია სახელმწიფო და პირადი აპარტამენტით. წმინდა ჯორჯის ეკლესია პერსპექტიულად გოთიკის უნიკალური მაგალითია და უდიდეს შთაბეჭდილებას ახდენს მნახველზე, როგორც

გარე, ასევე შიგა ინტერიერით. განსაკუთრებული ეკლესიის დასავლეთი ფანჯარა, რომელიც XVI საუკუნის დასაწყისში შეიქმნა და მოიცავს პაპთა, მეფეთა, პრინცთა და წმინდანთა 75 ფიგურას. თავისებური არქიტექტურული სიდიადით გამოირჩევა ასევე შენობის ჭერი. ეკლესიაში დაკრძალულია ინგლისის 10 მონარქი: პენრი VI (1471წ.), ედუარდ IV (1483 წ.), პენრი VIII (1547წ.), ჩარლზ I (1649წ.), ჯორჯ III (1820 წ.), ჯორჯ IV (1830 წ.), უილიამ IV (1837 წ.), ედუარდ VI (1910 წ.), ჯორჯ V (1936 წ.) და ჯორჯ VI (1952).

ციხე-სიმაგრის თითქმის ცენტრალურ ნაწილში აღმართულია მრგვალი კოშკი, რომელიც წარმოდგენილია მე-12 ს-ის სტრუქტურები განახლებული სახით და რომლის სამუშაოებიც ჩაატარა სერ ჯეფრი უაითუილმა XIX საუკუნეში. დღეს აქ სამეფოს არქივია მოთავსებული და როდესაც მისი უდიდებულესობა, დედოფალი ელისაბედ II უინძორის ციხე-სიმაგრეშია, სწორედ მრგვალ კოშკზე აღიმართება სამეფო ალაში.

სამეფო ალაში

სამეფო ალაში წარმოადგენს სუვერენს და გაერთიანებულ სამეფოს ერთად. სამეფო ალაში შედგება ოთხი ნაწილისაგან. მას ზედა მარცხენა და ქვედა მარჯვენა ნაწილში, წითელ ფონზე სამ-სამი ოქროსფერი ღოძია გამოსახული, (ინგლისის სიმბოლოები), ზედა მარჯვენა მხარეს ყვითელ ფონზე წითელი ფერის ღოძია (შოტლანდიის სიმბოლო), ხოლო ქვემო მარცხენა მხარეს ლურჯ ფონზე ოქროსფერი არფაა გამოსახული, ირლანდიის სიმბოლო.

სამეფო ალაში ფრიალებს სამეფო სასახლეების თავზე (ბაქინების სასახლე, უინძორის ციხე-სიმაგრე, პოლირუდის სასახლე, ბოლმოროლის ციხე-სიმაგრე, სანდრინჰემის სასახლე), როდესაც მისი უდიდებულესობა სასახლეშია. ეს დროშა ფრიალებს ასევე მანქანებზე, გემზე ანდა თვითმფრინავზე. სადაც დედოფალი იმყოფება. სამეფო ალაშის დაშვება არ შეიძლება, თუნდაც მონარქის გარდაცვალების გამო. ალაშის ზომებია: 360 სმ X 180 სმ.

დედოფლის პირადი ალაში

დედოფლის პირადი ალაში შეიქმნა 1960 წელს. იგი წარმოადგენს მისი უდიდებულესობის დედოფალი ელისაბედ II-ის პირად ალაშს. პირველად ალაში გამოყენებული იქნა 1961 წლის 21 იანვარს, დედოფლის ინდოეთში ვიზიტის დროს. დედოფლის პირად ალაშს, ძირითადად გამოიყენებენ მისი უდიდებულესობის თანამეგობრობის ქვეყნებში მოგზაურობისას. ალაში ლურჯი ფონისაა, რომლის ცენტრში ვარდების წნულის წრეა. წრეში აღნიშნულია ასო E თავზე სამეფო გვირგვინით. სიმბოლოები ოქროსფერშია წარმოდგენილი.

სამეფო გერბი

დღევანდელი ინგლისის გერბის ცენტრშია ფარი, რომელზეც წარმოდგენილია გაერთიანებული სამეფოს სხვადასხვა სიმბოლო. ფარი გაყოფილია ოთხ ნაწილად. ზემოთ მარცხენა და ქვემოთ

მარჯვენა მხარეზე. წითელ ფონზე არის სამ-სამი ოქროსფერი ლომი, ეს გერბის ყველაზე ძველი ნაწილია, რომელიც XIII საუკუნიდან, რიჩარდ ლომეულის დროიდან, წარმოადგენდა ინგლისის სამეფო გერბს. ფარის ზედა მარჯვენა მხარეზე ოქროსფერ ფონზე წითელი ლომია – შოტლანდიის სიმბოლო, ხოლო გერბის ქვემო მარცხენა მხარეზე ლურჯ ფონზე ოქროსფერი არფაა, ირლანდიის სიმბოლო. ფარი გარშემორტყმულია ლენტით, რომელსაც აწერია წვივსახვევი ორდენის დევიზი: „სირცხვილი მას, ვინც ცუდ რამეს ფიქრობს ამაზე“. ფარის ქვემოთ ინგლისის, ირლანდიის და შოტლანდიის ყვავილებია: ვარდი, სამფურა, და ნარშავი. მცენარეების ქვეშ ლენტია ლათინური წარწერით. „უფალი და ჩემი სამართალი“. ფარის მარცხნივ დგას ოქროსფერი ლომი – ინგლისის სიმბოლო, მარჯვნივ კი ერთრქა ცხენი – შოტლანდიის სიმბოლო. ფარს ზემოდან ადგას გვირგვინი და ლომი, მონარქის სიმბოლო.

ბრიტანეთის სამფლობელოებში მზემ არასოდეს ჩადის

ამჟამად მსოფლიოს 29 ქვეყანას ჰყავს მონარქი. ევროპაში – ათი მეფეა, აფრიკაში – სამი, აზიაში – თოთხმეტი, ოკეანეში – ორი. მაგრამ გაცილებით მეტია სახელმწიფოები და ტერიტორიები, რომლებიც ამა თუ იმ მონარქის სამფლობელოა. მაგალითად, ელისაბედ II არა მარტო დიდი ბრიტანეთის და ჩრდილოეთ ირლანდიის გაერთიანებული სამეფოს ოფიციალური მეთაურია, არამედ მის გაგებლობაში შედის ავსტრალია, ანტიგუა, ბარბუდოსი, ბერმუდის, ბრიტანეთის ვირჯინიის კუნძულები, გრენადა, კაიმანის კუნძულები, ნიუე, ახალი ზელანდია, ტუვალუ, ფიჯი, იამაიკა და სხვა ტერიტორიები პლანეტის სხვადასხვა რეგიონში. ბრიტანეთის იმპერიის დროინდელი გამოთქმა – ბრიტანეთის სამფლობელოებში მზემ არასოდეს ჩადისო, რაც არ უნდა უცნაური იყოს, დღემდე არ გახუებულია.

დედოფალი ელისაბედი მსოფლიოში ყველაზე მეტ ტერიტორიას ფლობს, მაგრამ ტახტზე ჯდომის ხანგრძლივობით მხოლოდ მესამე ადგილზეა (50 წელი), მას ჯონის ტაილანდის მეფე ფუმფუმონ აღუნიადგენია, რომელიც 57 წელია მართავს ქვეყანას. მეორე ადგილზეა ახლახანს გარდაცვლილი მონაკოს მთავარი რენიე III. თავის ჯუჯა სამთავროს იგი 53 წელია უდგას სათავეში.

დედოფალ ელისაბედ II-ის ტახტზე ასვლის 50 წელი დიდი ზარ-ზეიმით აღინიშნა ბრიტანეთის თანამეგობრობის ქვეყნებში, არქტიკასა და ანტარქტიკაშიც იყო.

ელისაბედსა და პრინც ფილიპს ოთხი შვილი ჰყავთ – ჩარლზი, ანა, ენდრიუ და ედვარდი. ვერაინი იტყვის, რომ დედოფალი დღემდე მუხლწაუხრელად შრომობს, მაგრამ არც უსაქმოდ.

დედოფლის ყველაზე საყვარელი ცერემონიაა ყოველ წელიწადს საპარლამენტო სესიის გახსნა. ელისაბედი პარლამენტში მოქრული ეტლით მიბრძანდება. მას თან ახლავს ბრწყინვალე ამაღლა. გვირგვინოსანი მხოლოდ ორჯერ – 1959 და 1963 წლებში ვერ ეწვია პარლამენტს, ცხადია, საპატიო მიზეზით – ფეხმძიმე გახლდათ. ელისაბედის მრავალმხრივ საქმიანობაზე მეტყველებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ მან დაახლოებით 280 ათას წყვილს დეპეშებით მიულოცა

ბრილიანტის ქორწილი (60 წელი), გაგზავნა 37,500 საშობაო ბარათი, მონათლა 30 ბავშვი, გახდა 620 საქველმოქმედო ორგანიზაციის ოფიციალური მზრუნველი. ქვეშევრდომების უმეტესობას უყვარს თავისი დედოფალი, მან სიცოცხლის მანძილზე ქვეშევრდომთაგან 3 მლნ-ზე მეტი წერილი მიიღო და ეინ იცის, ყველა მათგანს ვერ წაიკითხავდა, მაგრამ ბევრზე ნამდვილად აქვს თვალი გადავლებული.

ელისაბედ II ოფიციალური ვიზიტით მსოფლიოს 128 ქვეყანაშია ნამყოფი.

დედოფლის ერთ-ერთი ყველაზე დაბღვნილი ვალდებულებაა – ფოტო და ტელეკამერების წინაშე პოზირება.

მისი ბიოგრაფიის ერთ-ერთი წყაროდან შევითვქვით, რომ ინგლისის დედოფალი ერთხელ კინალამ აფეთქების მსხვერპლი გახდა, როდესაც ელისაბედ II სატელევიზიო ფილმის გადაღებას ესწრებოდა. სცენარის მიხედვით სოფლის ფოსტის შენობა აფეთქდება. აფეთქება იმდენად ძლიერი აღმოჩნდა, რომ დეკორაციები დაანგრია და ნაშესვრეები კარგა მოშორებით მჯდომი დედოფლის და მისი ამაღის ფეხებთან დაიყარა. მაშინ, როცა გადაღების შემინებული მონაწილეები აქეთ-იქით გარბოდნენ, დედოფალმა მეფური სიმშვიდით დაამშვიდა ყველა.

კონტროლი სამეფო ხარჯებზე

ყოველ წელს დიდ ბრიტანეთის სათვისტომოთა ჯალატის სახელმწიფო ბიუჯეტის კომიტეტი მოისმენს მოხსენებას, სადაც შეჯამებული იქნება სამეფო ოჯახის კუთვნილი 20 მლნ. ფუნტის დახარჯვის შედეგები.

პირველად პარლამენტი მონარქისა და უელსის პრინცის „საფულს“ მდგომარეობას გულმოდგინედ შემოწმებს. ამ ხარჯებში შედის ქვეყანაში უძველესი ციხესიმაგრეებისა და მიწების მდგომარეობა. ეს სამფლობელოები სათავეს ჯერ კიდევ მე-15 საუკუნიდან – ალისფერი და თეთრი ვარდების სამოქალაქო ომის დროიდან იღებენ. შეგახსენებთ, რომ საკუთარი სახსრებისა და შემოსავლის გამოყენებისას, სამეფო ოჯახის წევრები განსაკუთრებული საგადასახადო შეღავათებით სარგებლობენ.

გასულ წელს დედოფალმა 8 მლნ. ფუნტი დახარჯა, პრინცმა ჩარლზმა – 12 მლნ. პრინცის ბუღალტრებმა პარლამენტარებს უნდა აუხსნან, თანხის რა ნაწილი დახარჯა ტახტის მემკვიდრემ, ვაჟების – უილიამისა და კარის სარჩენად და განათლებისათვის, ასევე უნდა მოახსენონ იმ თანხის რაოდენობაც, რაც ჩარლზის მიერ იქნა დახარჯული პირად თუ საზოგადო საქმეებზე.

კომიტეტის განსაკუთრებულ ყურადღებას იწვევს მიწების გამოყენება ლანკასტერის საჰერცოგოში, რომელიც 1265 წლიდან სამეფო საკუთრებაა. მონარქის საკუთრებაში იქ არსებული მამულის ფართობი 18 ათას ჰექტარს შეადგენს. გასულ წელს (2004) ეს მიწები 267,8 მლნ. ფუნტად შეფასდა, რაც 18 პროცენტით მეტია 2003 წელთან შედარებით.

რაც შეეხება პრინც ჩარლზს, კორნუოლის საჰერცოგოში მას 55 ათასი ჰექტარი ეკუთვნის. მისი ლირებულიება 463 მლნ. ფუნტია. გასულ წელს ამ მიწებიდან პრინცმა 11, 9 მლნ. მოგება მიიღო, საიდანაც მან გადასახადების სახით 4 მლნ. შეიტანა. ტახტის მემკვიდრის მფლობელობაში არსებული მიწების დიდ ნაწილს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულება აქვს, თუმცა მის საკუთრებაშია ასევე კრიკეტის მოედანი ლონდონის სამხრეთ რაიონში, საოფისე ცენტრი ლუერში და სავაჭრო მოედნები ლიდსში.

სამეფო გვირგვინის სახეცვლილება და შესუსტება ინგლისში

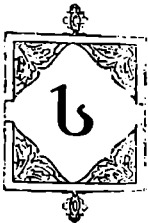
ონარქიზმის ბევრი მკვლევარი თანამედროვე ინსტიტუტებიდან ყველაზე უძველესად მიიჩნევს სამეფო გვირგვინით ზელდასხმის ინსტიტუტს, რომლისგანაც აირეკლა დღევანდელი საპარლამენტო სასამართლო, აღმასრულებელი და თვით საეკლესიო ინსტიტუტები, თუმცა ბევრი მეცნიერი საეკლესიო და სამეფო ინსტიტუტს ერთად წარმოშობილად ანუ ერთი მისტიკის პირმშოდ მიიჩნევს. სამეფო გვირგვინის დამსახურებაა, რომ სახელმწიფოები თავიდან იცილებდნენ სხვადასხვა ორდენთა შექმნას და მუდმივად უფლებამოსილი იყო მარად მფუთქავი სეპარატიზმის ფესვები. მონარქიზმის ინსტიტუტი თავის ძალაუფლებას ყოველთვის ანხორციელებდა ტრადიციისა

და რელიგიის საფუძველზე დამყარებული კანონიკური და ჩვეულებითი სამართლის მეშვეობით, მაგრამ მონარქიზმს გვიან შუა საუკუნეებში დაეწყო მუდმივი სახეცვლილების ტრანსფორმაცია და ინგლისში 1688 წელს რეოლუციის შედეგად შემოაქმთ პარლამენტში ახალი კანონი, რომლის ძალით მეფე ხდება პარლამენტში სამეფო გვირგვინის პირველი მაგისტრი აღმასრულებელი პრეროგატივის გარეშე. 1689 წლის Bill of Rights-ით აღინიშნა პარლამენტის უფლებების გაფართოება კანონების გამონაკლისით გამოყენების საშუალება და ასევე ჩამოერთვა სხვა საკანონმდებლო უპირატესობებიც. მაგალითად, იგი კონკურენტუნარიანი ვერ არის პარლამენტის უფლებამოსილების განხორციელებასთან. სტიუარტთა დინასტიის აღდგენის უკანასკნელი მცდელობის შემდეგ, XVIII საუკუნის ბოლოსათვის მონარქიის პრინციპის საწინააღმდეგოდ, ვითარდება პალატების უზენაესობის ტენდენცია. 1778 წელს გეორგ III-ის სულით დაავადებას კონსტიტუციური კრიზისი მოჰყვა, რომლის დროსაც ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ ისინი, ვინც თვლიდნენ, რომ უელსის პრინცს რეგენტობის აღსრულების საკუთარი უფლება ჰქონდა და ისინი, ვინც მიიჩნევდნენ, რომ მხოლოდ პარლამენტს შეეძლო რეგენტობის მოგვარება და სამეფო გვირგვინის მემკვიდრეს არ ჰქონდა განსაკუთრებული უფლება ტახტზე ასასვლელად. პარლამენტში ამ ტენდენციით ხდებოდა მეფის ძალაუფლების დამცრობა, რაც მიუღებელი იყო ინგლისის კანონმდებლობისა და ტრადიციისათვის. მიუხედავად ყველაფრისა, აღნიშნული ტენდენცია ინგლისში მაინც გრძელდებოდა. 1811 წელს გეორგ III-ის რეციდივის დროს, როდესაც უელსის პრინცმა რეგენტობა განახორციელა პარლამენტის მოწვევით და სამეფო სანქციის გარეშე არსებული ტექსტის საფუძველზე გაჩნდა ერთგვარი უხერხულობა და დისბალანსი და ამ ორ ორგანოს შორის წამოჭრილი საკითხი წარმოადგენდა პარლამენტის პრეტენზიას, კანონი იმგვარად შეედგინათ, რომ სამეფო გვირგვინის წარმომადგენელს არ მიეღო მონაწილეობა საკანონმდებლო აქტში, რადგან განსაზღვრული კანონი ზღუდავდა რეგენტის უფლებებს და არ შეიძლებოდა სანქცირებული ყოფილიყო მეფის მიერ მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო, რასაც ადგილი ჰქონდა გეორგ III-ის მეფობის და სულიერი ავადმყოფობის აღმოჩენის შემდეგ. მონარქიისათვის ამ სახიფათო სინდრომს არ ჰქონია გაგრძელება, მაგრამ

მან კვალი დატოვა ლიბერალურ-კონსტიტუციური ანუ ნეოვიგების გამოჩენის შემდეგ, რომელიც ჩინებულად წარმოაჩინა მეცნიერმა ბაქეომ სამეფო გვირგვინთან დაკავშირებით და კონსტიტუციური შეთანხმების მექანიზმს აბსურდი უწოდა. ამ ლოგიკით, – ამბობდა ის, – მეფეს თავად უნდა მოეწერა ხელი თავისი სასიკვდილო განაჩენისათვის, თუკი ეს პარლამენტის ნება იქნებოდა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მონარქის ინსტიტუტი თემთა პალატას უბრალო კენჭისყრაზე არის დამოკიდებული. უდავოა, რომ ამ დროს მონარქი დაარღვევდა მაკარი სამართლის ზღუდეებს. მაგრამ 1688 წლის პრეტენდენტებმა და გეორგ III-ის მეფობის დასასრულმა გარკვევით გვიჩვენა, როგორ შეუძლია ამ შედეგს შეერწყას საპარლამენტო სუვერენიტეტის პრინციპის ლოგიკას. დედოფალ ვიქტორიას მონარქიზმის ხანა კი ახალი ეპოქა იყო სამეფო გვირგვინის არსებობაში. მის დროს მონარქი აღარ იღებდა თავის თავზე პოლიტიკური ფუნქციის შესრულებას და ამიერიდან იფარგლებოდა სიმბოლური, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვანი ფუნქციით. ამის შემდგომ, XIX საუკუნის შუა ხანიდან ლიბერალი რეფორმატორებისათვის ნათელი გახდა, რომ სამეფო პრეროგატივის პიროვნული განხორციელება ამიერიდან პარალიზებული იყო კონსტიტუციური შეთანხმებით და ეს მხოლოდ კაბინეტს მიეკუთვნებოდა, X საუკუნის დასაწყისში არსებულმა კრიზისმა სამეფო გვირგვინის ფუნქციის გარშემო ახალი კამათი შექმნა და აქ ინიციატორად კონსერვატორი კონსტიტუციონალისტები გამოვიდნენ.

სამეფო პრეროგატივა და კონსტიტუციური შეთანხმებები (ნიმუშისი)

ამეფო პრეროგატივა შემდეგ კომპონენტებს მოიცავდა:

- მინისტრების, ზოგიერთი დიდი თანამდებობის პირის, მრავალი სახელმწიფო მოხელეების დანიშვნა, ახალი პირების დასახელება;
- კეთილშობილთა ტიტულებისა და ღირსების ორდენების მინიჭება;
- შეიარაღებულ ძალთა მთავარსარდლობა;
- პარლამენტის მოწვევის, დათხოვნის, ვადის გაგრძელების უფლება, კანონთა სანქციონირება და გამოქვეყნება;

– კანონის მიღების უფლება კოლონიების ტერიტორიებზე;

- ომის გამოცხადების უფლება, ხელშეკრულების დადება ან სახელმწიფოთა აღიარება;
- შეწყალების უფლება;
- საიდუმლო საბჭოს წინაშე აპელაციის ნებართვის თხოვნა.

ტრადიციისამებრ, ყველა ჩამოთვლილი კომპეტენცია მთავრობის მიერ ხორციელდება მისი ინიციატივით და პასუხისმგებლობით, რა თქმა უნდა, პრემიერ-მინისტრის დანიშვნის გარდა, რომელიც თავად კისრულობს პასუხისმგებლობას, რაც განსაზღვრულია ორპარტიული

სისტემისათვის დამახასიათებელი კონსტიტუციური შეთანხმებით. პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე კონსტიტუციური სინდლები წარმოშვა ირლანდიის ავტონომიასთან დაკავშირებულმა ორმა ასპექტმა: საკანონმდებლო სანქციის (assent) და დათხოვნის საკითხმა.

1910 წელს, მეორე საყოველთაო არჩევნებში, პარლამენტის კანონპროექტთან დაკავშირებით, თავდაპირველად ოპოზიცია ცდილობდა კამათის გამართვას სამეფო ვეტოს გამოყენებასთან დაკავშირებით. დელოფალ ანას მეფობიდან, XVIII საუკუნის დასაწყისში, ეს უფლება აღარ იყო გამოყენებული და თითქოს დაიწყებას მიეცა. ბონარ ლოს აზრით, Parliament Act-მა შეცვალა საკითხის დებულებები. ამ მხრივ კონსტიტუციონალისტი იულიამ ანსონი კონსერვატორთა ლიდერს ეთანხმებოდა. მისი აზრით, მეფის ყოველთვის გააჩნდა კანონპროექტის უარყოფის დისკრეტული უფლება და ლორდთა პალატის უფლებამოსილების გაუქმებას შეეძლო ახალი საბაბის გამოწვევა იმისათვის, რომ ვეტო მხედველობაში მიეღო. თუმცა ვეტოს განახლების საკითხი არაადეკვატურად გამოიყურებოდა. მეფის წინაშე მისი წარდგენის შემდეგ ბონარ ლოს ეს საკითხი აღარ წამოუჭრია, მაგრამ ამან დათხოვნის ინიციატივაზე დადებითი როლი შეასრულა მთავრობის აზრის საწინააღმდეგოდ, რომელიც მას ეკისრებოდა. აღნიშნული წინადადება 1913 წლის 31 ივლისს მეფისადმი მოხსენების საბაბი შეიქმნა და მას მხარი დაუჭირა ამ სფეროში ორმა დიდმა ავტორიტეტმა, კონსერვატიული შეხედულების მქონე ანსონმა და დისეიმ. ბონარ ლოს აზრით, მეფის მიერ კაბინეტის დათხოვნა ამ პირობებში მოქმედების თავისუფლებას არ იძლეოდა და ის მეფის ელდებულება იყო თუ მხედველობაში მივიღებთ სამოქალაქო ომის რისკს. დისეის და ანსონის არგუმენტები მოჰყავდათ ძალაუფლების კონსტიტუციურობის სასარგებლოდ, რომლის გამოყენებაც სუვერენის თავდაცვილობაზე იყო დამოკიდებული. პრემიერ-მინისტრი ასკიტო, რომელმაც გეორგ V-ს თხოვნით მემორანდუმი შეადგინა ამ საკითხზე, წერდა: „სუვერენს უეჭველად აქვს მრჩეველის შეცვლის უფლება“, მაგრამ 130 წლის მანძილზე ერთადერთი შემთხვევა იყო, როდესაც მეფემ გაათავისუფლა მინისტრთა კაბინეტი. რომელიც ჯერ კიდევ სარგებლობდა თემთა პალატის ნდობით.

მონარქიისა და ქვეყნისათვის უფრო მნიშვნელოვანი არაფერია, ვიდრე ის, რაც დამკვიდრებული და გამართლებული პრაქტიკის შედეგად. ამ შემთხვევაში ძალები პოლიტიკურ პარტიებსა და მონარქიას შორის დაბალანსდა ისე, რომ მათ შეუძლიათ ერთმანეთს შეეწინააღმდეგონ მაშინ, როდესაც უფლებებს გადააჭარბებენ. ერთი სიტყვით, ისინი არ ერევიან იმაში, რაც არ არის მათი საქმე.

თუ მონარქი უარს ეტყოდა პრემიერ-მინისტრს მინისტრთა კაბინეტის დათხოვნაზე, ასეთ შემთხვევას ჩერჩილი სამეფო გვირგვინის პეროგატივას უწოდებდა და ხაზს უსვამდა იმ ფაქტს, რომ ეს პეროგატივა არ ეკუთვნოდა მთავრობას. მაგრამ ამ ტიპის მარგინალური ვარაუდების და მეფის აქტიურმა პეროგატივამ დღეს აქტუალობა დაკარგა. ერთის მხრივ დაშვებულია სამეფო ოჯახის მიერ მთავრობის მიმართ ზომიერი კრიტიკის გამოთქმის შესაძლებლობა, თუკი მას არ ექნება ოფიციალური და ძირითადად პოლიტიკური ხასიათი, რომელსაც არ უნდა მოჰყვეს კონსტიტუციური შედეგები. ამის მაგალითია 1986 წელს დელოფალსა და მარგარეტ ტეტჩერს შორის წარმოქმნილი დაძაბულობა თანამეგობრობაში გაწვერიანებასთან დაკავშირებით მთავრობის სამხრეთ-აფრიკული პოლიტიკის შედეგების გამო,

ასევე უელსის პრინცის მიერ პრემიერ-მინისტრის კრიტიკა სოციალური ხარჯებისა და ეკონომიკური საქმიანობის შესახებ. საერთოდ კი, პერეოგატივის მხარდაჭერა სამართლებრივად არასოდეს ყოფილა ეჭვის საგანი და რაც არჩევნების ეპოქაში სუვერენის კანონიერი გაუღენა იყო, თანამედროვე ეპოქაში იგი შეცვალა დემოკრატიული კონცეფციების ღმინანტმა. თუმცა, ზოგი მკვლევარი მაინც ვარაუდობს გვირგვინოსანის ჩარევას პერეოგატივის გამოყენებით, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 1975 წელს ავსტრალიასთან დაკავშირებით.

კონსტიტუციური ბრიტანული მონარქია კი რჩება როგორც ერის კონსოლიდაციის და ისტორიის განვითარების სიმბოლო და წარმოადგენს ბრიტანული ხალხის და თანამეგობრობის ქვეყნების მარადიული მოწინების საგანს. სამეფო სახლის და მისი წევრებისადმი თავყანის გამოხატულება აყვანილია რელიგიური მორწმუნეობის ხარისხში, რასაც დღემდე კარგის გარდა არაფერი მოუტანია ბრიტანელი ხალხისა და თანამეგობრობის ქვეყნებისათვის. ურიგო არ იქნებოდა, რომ ესოდენ დეაწლმოსილი ბაგრატიონთა დინასტიის ამჟამინდელი წარმომადგენლები წამოწეული იქნეს საზოგადოებრივად აქტიურ პოზიციებზე და შემზადდეს ნიადაგი საქართველოში მონარქიზმის აღდგენის, თუმცა ამას განაპირობებს დროის ფაქტორი, საზოგადოების შემზადება ამისათვის, მონარქიზმის ინსტიტუტის თეორიული კონცეფციების ჩამოყალიბება და განსჯა და სხვა უამრავი თანამდევი საკითხები.

ბრიტანეთის სამეფო რეგალიები

ონდონის საქვეყნოდ ცნობილ ტაუერში 1327 წლიდან, მეფე ედუარდ II-ის მეფობიდან დაცულია სამეფო რეგალიათა და სხვა ძვირფას რელიქიათა საგანბური, რომელიც 1994 წლის 24 მარტს დედოფალმა სასახლის პირველ სართულზე ვათერლოოს შენობაში გადმოატანინა.

გვირგვინთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეულია 1661 წელს მეფე ჩარლზ II-თვის დამზადებული გვირგვინი, რომელსაც ახალი მონარქის მეფედ კურთხევისათვის იყენებდნენ. გვირგვინი გაკეთებულია 2,04 კოლოგრამი ოქროთი და მოჭედილია 440 ძვირფასი ქვით.

საგანბურისათვის უმნიშვნელოვანესი გვირგვინია დედოფალ ვიქტორიას კურთხევისათვის დამზადებული გვირგვინი, რომელიც შეიცავს 286 წვრილიანტს, 277 მარგალიტს, 17 საფირონს, 11 ზურმუხტს და 5 ლალის თვალს. გვირგვინის თვლებში აღსანიშნავია სახელგანთქმული კულინანის ბრილიანტი, რომელიც იყო სიდიდით მეორე ნატეხი აფრიკის მეორე ვარსკვლავის შემდეგ. ნაპოვნი იქნა აფრიკაში 1905 წლის 26 იანვარს და თავიდან იწონიდა 3106 კარატს. კულინანის მესამე, მეოთხე და მეხუთე ნატეხებისაგან დამზადებული იქნა გულსაბნევი, რომელიც შესაბამისად იწონიდა 94.4, 63.6 და 18.8 კარატს.

სხვა გვირგვინებიდან აღსანიშნავია დედოფალ ელისაბედის, დედა დედოფლის გვირგვინი,

რომელიც 1937 წელს დაშალდა მეფე ჯორჯ VI-ის მეფედ კურთხევის ცერემონიისათვის. დღეოფალ ელისაბედისათვის ამ გვირგვინში ჩასვეს სახელგანთქმული კოპი-ნორის ბრილიანტი. ეს ბრილიანტი იწონის 107 კარატს და მასზე არსებობს 3000 წლიანი ისტორია-ლეგენდა.

1911 წელს მეფე ჯორჯ V-თვის დაშალდა ინდოეთის იმპერიული გვირგვინი, როგორც ინდოეთის მეფე-იმპერატორისათვის. გვირგვინი მოიცავს 6 ათას ძვირფასს ქვას და გამოყენებული იქნა 1911 წელს.

გვირგვინებს შორის თავისი განსაკუთრებით გამოირჩევა დღეოფალ ვიქტორიას პატარა გვირგვინი, რომელიც დაშალდა 1870 წელს, იწონის ოქროსა და ვერცხლის ნაერთის 113 გრამს და მოიცავს 1300 ბრილიანტის თვალს.

ასევე პატარა გვირგვინებს მიეკუთვნება ჯორჯ IV-ის დიადემა, სადაც მოთავსებულია 1333 ბრილიანტი და მათი წონა 325.75 კარატია. დღეოფალი ელისაბედი ამ დიადემას იყენებს პარლამენტის საზეიმო გახსნის ცერემონიაზე, როცა იგი ბაქინჰემის სასახლიდან პარლამენტში მიემართება და უკან ბრუნდება.

სამეფო რეგალიებში შემავალ ბეჭდებში აღსანიშნავია სამი ძვირფასი ბეჭედი. ერთი მათგანი გაკეთებულია სპეციალურად მეფე უილიამ IV-თვის 1831 წელს. ბეჭედის ცენტრში მოთავსებულია მსხვილი საფირონის თვალი, რომელსაც ზემოდან დაფარებული აქვს წმინდა ჯორჯის ჯვარი – ხუთი ლალის თვალი. ეს ბეჭედი ცნობილია ასევე, როგორც „ინგლისის საჰორწინო ბეჭედი“. აღნიშნული დროისათვის გაკეთდა ასევე უილიამ IV-ის მეუღლისათვის (დღეოფალი ადელაიდე) ბეჭედი, რომლის ცენტრში ზის ლალის თვალი და გარშემორტყმულია 15 ბრილიანტის თვლით. დღეოფალ ვიქტორიას ბეჭედი დაშალეული იქნა 1838 წლისათვის და უახლოვდება უილიამ IV-ის ბეჭედს.

კვერთხებს შორის ცნობილია სამეფო კვერთხი, რომელშიც ჩასმულია მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი ბრილიანტი აფრიკის პირველი ვარსკლავი. კვერთხი დაშალეულია ოქროსაგან და მისი სიგრძეა 91,4 სმ. კვერთხებს შორის გამორჩეულია ე.წ. კვერცხი მტრედით, რომელიც სიგრძით 104 სმ-ია და დაშალეულია ოქროსაგან. ერთი მხრიდან ბოლოვდება ოქროს სფეროთი და ფრთავაშლილი მტრედით. სამეფო რეგალიის დიდ ღირსებას წარმოადგენს ორი სფერო, რომელიც ძვირფასი ქვებით არისმოჭვდილი და მათზე დგას ჯვრები. დიდი სფერო, რომელიც ელისაბედ II-ის მეფედ კურთხევის დროს გაკეთდა, სულ ოქროსია, მისი დიამეტრია 165 სმ და 1.3 კგ ოქროს იწონის. შედარებით მცირე ზომისაა დღეოფალ მერი II-თვის დაშალეული მერე ოქროს სფერო. აღსანიშნავია ასევე ოქროს სამაჯურები, ხმლები, მოვერცხლილი კოვზები, რომლებიც გამოყენებული იქნა 1199 წელს მეფე ჯონის მეფედ კურთხევის დროს.

ელისაბედ II-ის პირადი საგანძური შეფასებულია დაახლოებით 75 მილიონ ფუნტ სტერლინგად, რომლებიც მიღებული აქვს მემკიდრეობით, საჩუქრების სახით, ასევე პირადი სურვილით აქვს შექნილი.

მისი უდიდებულესობა ასევე ფლობს ძვირფას ქაშვებს, თეარებს, ძვირფას სამაჯურებს, მათ შორისაა დღეოფალ მერის და იორკის ვარდის სამაჯური, კულონებს და სხვა უამრავ ძვირფასეულობას.

მონარქიზმი

ანამედროვე მონარქიზმი აკადემიური განმარტებით არის სახელმწიფო მმართველობის ფორმა, რომლის დროსაც უმაღლესი სახელმწიფო ხელისუფლება მთლიანად ან ნაწილობრივ (რეალურად ან ფორმალურად) სახელმწიფოს ერთპიროვნულ მმართველს – მონარქს (ხელმწიფეს, მეფეს, იმპერატორს, შაჰს, სულთანს და ა.შ.) ეკუთვნის. მონარქიულ მმართველობას იგი მემკვიდრეობით იღებს და მემკვიდრეს გადასცემს. განასხვავებენ აბსოლუტურ, შეზღუდვად და კონსტიტუციურ, პარლამენტურ მონარქებს, როდესაც მონარქის ძალაუფლება შეზღუდულია პარლამენტით ან სხვა სახით. პირველის

მაგალითებად შეიძლება ჩაითვალოს მონათფლობელური და ფეოდალური მონარქები. დღეს აბსოლუტური მონარქები ძალზე ცოტაა (საუდის არაბეთი, კატარი, ომანი, არაბეთის გაერთიანებული ემირატები და სხვ.). უფრო მრავლადაა კონსტიტუციური მონარქიის წარმომადგენლები (დიდი ბრიტანეთი, ესპანეთი, შვეიცია, ნორვეგია, ბელგია, დანია და სხვ.). განვითარებულ ქვეყნებში მონარქების ხელისუფლება უფრო სიმბოლურია, აქვს ფორმალური ხასიათი და ინარჩუნებენ უფრო დიდი დოზით წარმომადგენლობით და ცერემონიულ ფუნქციას. ყველაზე იშვიათი თანამედროვე მსოფლიოში თეოკრატიული სახელმწიფოებია, ამგვარი მონარქიის არსებობის დროს სახელმწიფოს მეთაური ერთდროულად რელიგიური მეთაურიცაა (ომანი, კატარი და სხვ.).

განასხვავებენ ასევე ტერმინებს – სუვერენი და გვირგვინი, რომლებიც ორივე მონარქს უკავშირდება, მაგრამ არის სხვაობებიც: სუვერენი მეფობს მემკვიდრეობის და კონსტიტუციის შესაბამისად; გვირგვინის ქვეშ ერთიანდება, სუვერენის უფლებამოსილებასთან ერთად, მთავრობა და აღმასრულებელი ხელისუფლება. ამიტომ იყო, რომ იხმარებოდა ტერმინები: გვირგვინისანი, კურთხეული და სხვ. ეს უკანასკნელი იხმარებოდა მაშინ, როდესაც მეფობას იღებდა ზეციდან, პატრიარქთა მხრიდან რელიგიური ნიშნით.

მონარქია, როგორც სახელმწიფოებრივი მოწყობის დისციპლინა დაიწყო ბელადის ინსტიტუტით და მან თავისი სრულყოფა კიოე მონარქიაში, სადაც მეფე იყო ცენტრალიზებული სისტემის ერთმმართველი. ძველი ბერძნული მონარქიის არსებობის დროს მონარქიასთან ერთად ჩნდება მეორე მმართველი და საკანონდებლო ინსტიტუტი „უზუცესთა საბჭო“, რომელიც ჩადგა მონარქსა და ხალხს შორის და აბალანსებდა მონარქის უფლებებს. მხოლოდ გვიან შუა საუკუნეებში ჩნდება უზუცესთა საბჭოს მონათესავე სახელმწიფოებრივი სტრუქტურა – პარლამენტი, რომელიც არის აშკარად ხელშეწყობი რესპუბლიკური წყობისა და აღწევს სრულყოფის ფორმებს რესპუბლიკურ მმართველობაში. თუ ანტიკური ხანის მონარქია ერთად ითავსებდა მმართველობის ორგანოს გარდა ქურუმთა საბჭოს და აღმასრულებელ ხელისუფლებას, თანამედროვე, მასთან ახლოს მდგომი აბსოლუტური მონარქია, მაინც მოკლებულია საკანონდებლო და ქურუმთა ინსტიტუტს.

ყველაზე უფლებაშეუცვლელად დღეს მაინც კონსტიტუციური მონარქიის ფორმა წარმოგვიდგება და იგი უფრო გველინება სამეფო ხელისუფლების სიმბოლოდ, მიუხედავად

იმისა, რომ მოკლებულია რეალურ ძალაუფლებას.

კონსტიტუციური მონარქიის კლასიკურ ქვეყანაში — დიდ ბრიტანეთში მონარქი აღმასრულებელი ორგანოს სათავეშია, საკანონმდებლო ხელისუფლების ნაწილია, სასამართლო ხელისუფლების უმაღლესი პირია, შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალია და ანგლიკანური ეკლესიის სათავეშია. აქ თავმოყრილია სახელმწიფოებრივი მოწყობის ხუთი უმაღლესი შტო და ამ შტოთა პირველი პირები წარმართავენ მართვა-გამგეობას მონარქის, დედოფალ ელისაბედ II-ის სახელით, ანუ მონარქი მეფობს, მაგრამ საქმიანობას განხორციელებენ სამოქალაქო და საერო პირები. მონარქს გააჩნია „რჩევის, თანხების და გაფრთხილების უფლება“.

საკანონმდებლო ფუნქციის განხორციელებაში კანონი უფლებამოსილებაში შედის სამეფო სანქციის გაცემის შემდეგ, ან კანონპროექტს მიეწერება შემდეგი სტყევები: „მეფე მოიფიქრებს“, „მეფეს ეს სურს“.

დედოფალი ხელმძღვანელობს საიდუმლო საბჭოს, რომელიც ინიშნება დედოფლის მიერ ხშირად პრემიერ-მინისტრის რეკომენდაციით. როგორც იურიდიულ პირს, მას შეუძლია ზავის, ომის, საგანგებო მდგომარეობის ან სხვა მაღალი რანგის ხელშეკრულების გამოცხადება, ასევე დაპატიმრების ან პატიმრის შეწყობა, ქვეყნის ოთხი უმაღლესი ორდენით დაჯილდოება, მათ შორის ტიტულატურის, წოდების და ჯილდოების მინიჭება.

ოთხი უმაღლესი ორდენით დაჯილდოება კი ძირითადად მონარქის პირადი შეხედულებით ხდება: 1) წვესაზვევი ორდენი, ქვეყნის ყველაზე პოპულარული ორდენი (დაარსდა 1348 წელს ედუარდ III-ის მეფობის დროს); 2) ორდენი დამსახურებისათვის (დაარსდა 1902 წელს ედუარდ VII მეფობის დროს); 3) ნარშავას ორდენი, უმაღლესი ორდენი შოტლანდიის ჯილდოებს შორის (დაარსდა 1687 წელს ჯეიმს II-ს მეფობის დროს); 4) სამეფო ვიქტორიანული ორდენი (დაარსდა დედოფალ ვიქტორიას დროს 1896 წელს). წელიწადში 20-ჯერ გაიცემა დაახლოებით 4 ათასამდე ამგვარი ჯილდო.

ბრიტანეთის მონარქია რეკორდებში

ყველაზე ხანგრძლივი მმართველობა

მეფე

59 წელი და 96 დღე - ჯორჯ III (1760-1820)

მმართველი დედოფალი

63 წელი და 216 დღე - ვიქტორია (1837-1901)

დედოფალი-მეუღლე

57 წელი და 70 დღე - შარლოტა (1761-1818), ცოლი ჯორჯ III-ისა.

ყველაზე ხანმოკლე მმართველობა

მეფე

77 დღე - ედუარდ V (1483)

13 დღე - ჯეინი (1553 წ. 6-19 ივლისი)

154 დღე - იოლენტა (1285-1286), ალექსანდრე III-ის მეორე ცოლი.

ყველაზე დიდხანს მონარქი

მეფე

81 წლისა და 239 დღის - ჯორჯ III (1738-1820)

მმართველი დედოფალი

81 წლისა და 243 დღის - ვიქტორია (1819-1901).

ყველაზე მემკვიდრეობის უფლები

მეფე

18 - ედუარდ I (1272-1307)

მმართველი დედოფალი

9 - ვიქტორია (1819-1901)

დედოფალი-მეუღლე

15 - ელენორა (1244-1290) და შარლოტა (1744-1818)

ყველაზე მემკვიდრეობის უფლები

მეფე

6-ჯერ - ჰენრი VIII (1509-1547)

მმართველი დედოფალი

3-ჯერ – მერი, შოტლანდიის დედოფალი (1542-1567)

დედოფალი-მეუღლე

4-ჯერ – ქეთრინ პარი (1512-1548), პენრი VIII-ის მეექვსე ცოლი

ყველაზე დიდი ასაკი გამეფებისას

მეფე

64 წლისა და 10 თვის – უილიამ IV (1830-1837)

მმართველი დედოფალი

37 წლისა და 5 თვის – მერი I (1553-1558)

დედოფალი-მეუღლე

56 წლისა და 53 დღის – ალექსანდრა (1844-1925), ცოლი ედუარდ VII-ისა.

ყველაზე კატარა ასაკი გამეფებისას

მეფე

269 დღის – პენრი VI (1422 წელს)

მმართველი დედოფალი

6 ან 7 დღის – მერი, შოტლანდიის დედოფალი (1542 წელს)

დედოფალი-მეუღლე

6 წლისა და 11 თვის – იზაბელა (1396 წელს), მეორე ცოლი რიჩარდ II-ისა.

აშშ-ს სახელმწიფო გერბი

ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო გერბის წინა მხარეზე გამოსახულია არწივი გაშლილი ფრთებით, სადაც 13 ისარი თავდაპირველი 13 შტატის სიმბოლოა. არწივს გულმკერდზე აფარებული აქვს გერბის ფარი, ასევე 13 ვერტიკალურად დაყოფილი თეთრი და წითელი ზოლებით. ფარის თავი ღურჯი ფერისაა და არწივს ნისკარტით უჭირავს ლენტის წარწერით: „მრავლიდან ერთი“ ანუ მრავალი შტატის ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება. არწივის თავზე კიაფობს ცამეტი ვარსკვლავის თანავარსკვლავედი, რომლის სხივები ღრუბლების გამოვლიან მდებარეობს. ბეჭდის უკანა მხარეს ცენტრში დაუმთავრებელი პირამიდაა გამოსახული. პირამიდის ფუძეზე წერია

ამერიკის შექმნის თარიღი — 1776. პირამიდის თავზე ყოვლისმხედველი უფლის თვალია გაბრწყინებული სამკუთხედის ფორმით. თვალის ზემოთ დევნიან: „შეეწყა წამოწყებას“, ანუ საუბარია უფლის შეწევნაზე. პირამიდის ქვეშ ლენტაზე წარწერაა: „დროის ახალი წესრიგი“. ბეჭდის აღწერილი ორივე მხარე გამოსახულია ერთდოლარიანი ბანკნოტის უკანა მხარეს.

1782 წლის 20 მაისს კონგრესმა სახელმწიფო ბეჭდის ეს ესკიზი დაამტკიცა, რომლის ავტორი იყო უ.ბარტენი და მასში შეტანილი იქნა კონგრესის მდივნის ჩ.ტომპსონის შესწორებები. 1789 წლის 15 სექტემბერს აშშ-ის კონგრესმა თავის პირველ სესიაზე მიიღო კანონი, რომლითაც ეს ბეჭედი გამოცხადდა ბეჭედად და გერბად. ამის შემდეგ აშშ-ის სახელმწიფო დოკუმენტებს თან ერთოდა აბრეშუმის ლენტზე დამაგრებული სანთელში ჩამოსხმული ბეჭედი. მოგვიანებით ბეჭდის დაზიანების თავიდან აცილების მიზნით ჩაისვა ოქროსა და ვერცხლის ბუდეში. ბეჭდის გამოყენების ეს ტრადიცია 1871 წელს გააუქმა სახელმწიფო მდიანმა გ.ჯიმმა და ამ დროიდან მოყოლებული ყველა დოკუმენტზე ისმება სახელმწიფო ბეჭდის წინა მხარე.

ბეჭდის (გერბის) წინა მხარე გამოსახულია აშშ-ის უზენაესი სასამართლოსა და სახელმწიფო დეპარტამენტის ბეჭედზე. ზოგიერთი სხვა მოდფიკაცია წარმოდგენილია აშშ-ს პრეზიდენტის ბეჭედში. გერბის წინა მხარე, ასევე გამოსახულია სხვადასხვა სადღივნოს, უწყების, მაგალითად, ეროვნული არქივის, კონგრესის ბიბლიოთეკის და სხვათა ბეჭედებზე და გერბებზე. ასევე სამხედრო მოსამსახურეთა ქუდებზე, მუნდირის ღილებზე, სამკლავურებზე და ფართოდ იყენებენ დეკორატიული მიზნით.

გერბი ფერადი გამოსახულებით აშშ-ის საელჩოების, დიპლმატიური მისიების, საკონსულოების შენობების გარე ფასადების კარმონიულ ნაწილს წარმოადგენს.

დინასტიები მათი არსებობის თარიღები, მხარე, ტერიტორია, გამოჩენილი წარმომადგენლები

აბასიანები, აბასიდები. არაბი ხალიფების დინასტია (750-1258). წინაწარმოტყველ მაჰმადის ბიძის, ალაბასის შთამომავალი (აქედან მოდის დინასტიის სახელწოდება).

ლიტ.: Босворт К.Э., Мусульманские династии, М., 1971.

აბასიანთა სახალიფო (750-1258), ფეოდალური სახელმწიფო. განაგებდნენ აბასიანების დინასტიის ხალიფები. შეიქმნა აბუ მუსლიმის აჯანყების შედეგად, რომელმაც ბოლო მოუღო ომაიანების ბატონობას. ა. ს.-ს ნაკლები ტერიტორია ეკავა, ვიდრე ომაიანთა სახალიფოს. VIII ს II ნახევრიდან მოყოლებული სხვადასხვა დროს მას ჩამოსცილდა პირენეის ნახევარკუნძული, ჩრდილოეთ აფრიკა და სირია. შედარებით დიდხანს დარჩნენ ა. ს.-ს შემადგენლობაში ერაყი, ირანი, შუა აზია, არაბეთის ნახევარკუნძული, მცირე აზიის ნაწილი და ამიერკავკასია. სახელმწიფოს პოლიტიკურმა ცენტრმა სირიიდან ერაყში გადაინაცვლა. ხალიფა ალ-მანსურმა ტახტი ქ. ბაღდადში გადაიტანა. ამიტომ ა. ს.-ს ხშირად ბაღდადის სახალიფოსაც უწოდებენ. თუ ომაიანები არაბი ტომების ზედაფენას ევრობოდნენ, აბასიანების სოციალურ-პოლიტიკური დასაყრდენად ირანელი და შუაზიელი ფეოდალები იქცნენ. ა. ს.-ში აღორძინდა სასანიანების ირანის პოლიტიკური ინსტიტუტები (ვეზირის სახელო. მრავალუწყებიანი დივანი) და გაძლიერდა ინდურ-ირანული კულტურული ტრადიციები; ფართოდ განვითარდა სოფლის მეურნეობა, ვაჭრობა-ხელოსნობა, საქალაქო ცხოვრება; თვალსაჩინო მიღწევები მოიპოვა არაბულმა მეცნიერებმა, ფილოსოფიამ და ხელოვნებამ; ბაღდადი საერთაშორისო ვაჭრობის უმნიშვნელოვანეს ცენტრად იქცა. ა. ს.-ს სამეურნეო კულტურულ განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს არაბთა მიერ დაყრობილმა ხალხებმა (სპარსელებმა, ტაჯიკებმა, სირიელებმა). აბასიანთა მმართველობის ხანაში გაძლიერდა სახალიფოს მფლობელობაში მყოფი ქვეყნების მოსახლეობის ექსპლუატაცია, გააწვავდა კლასობრივი წინააღმდეგობანი. გახშირდა სახალხო ანტიფეოდალური აჯანყებები: მუკანას აჯანყება (776-83) შუა აზიაში, ბაბექის აჯანყება (816-37) აზერბაიჯანში და სხვ. ა. ს. საგრძნობლად დაასუსტა შავკანიანი მონების – ზინჯების აჯანყებამ (869-83). სახალხო აჯანყებებმა და დაყრობილ ქვეყნებში ფეოდალიზმის განვითარებამ ხელი შეუწყო სეპარატისტული ტენდეციების გაძლიერებას, დააჩქარა ა. სამეფოს დაშლა. მის ტერიტორიაზე IX-X სს-ში წარმოიქმნა ნახევრად დამოუკიდებელი ფეოდალური სახელმწიფოები, რომლებსაც სათავეში უდგნენ ადგილობრივი დინასტიები: ტაპირიდები – ზოარსანში, საფარიდები – სისტანში, სპანიდები – შუა აზიაში, ბუიდები – ჩრდილო და დასავლეთ ირანში. ა. სამეფოს დაშლა დააჩქარა აგრეთვე ქართველი ხალხის განმათავისუფლებელმა ბრძოლამ. IX ს-ში დაიწყო

თბილისის საამიროს ჩამოცილება ა. სამეფოსაგან. სახალხო მოძრაობებისა და ფეოდალურ განკერძოებათა წინააღმდეგ ბრძოლის მიზნით ხალიფა ალ-მუთასიმმა (833-42) თურქი მონებისაგან საგანგებო გეარდია შექმნა. თურქებმა თავი გამოიჩინეს ირანის, ამიერკავკასიის და სხვა ხალხების განმათავისუფლებელი და ანტიფეოდალური აჯანყებების ჩაქრობაში, მაგრამ მათვე თავიანთ გავლენას დაუმორჩილეს აბასიანი ხალიფები. ა. სამეფოს დაცემისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ბუიდების მიერ ბაღდადის აღებას (945); აბასიანმა ხალიფებმა საერო ხელისუფლება დაკარგეს და მხოლოდ სუნიტების ძლიერ მოძღვრებად დარჩნენ. ამიერიდან საერო მმართველის აღმნიშვნელ ტერმინად მუსლიმანურ აღმოსავლეთში სულთანი იქცა. აბასიანი ხალიფების რელიგიური ავტორიტეტი გამოიყენეს სელჩუკებმა. სულჩუკების წინამძღოლმა თორღულ-ბეგმა 1055 წელს ბაღდადი აიღო და ხალიფის მიერ ხელდასმულ იქნა სულთანად. ამ აქტით სელჩუკთა ზედა ფენას უნდოდა ახლო აღმოსავლეთში თავისი გაბატონებისათვის კანონიერი ხასიათი მიეცა. 1258 წელს სამეფოს ბოლო მოუღეს მონღოლებმა, რომლებმაც ბაღდადი აიღეს და უკანასკნელი აბასიანი ხალიფა ალ-მუსთაჰისი (1242-58) სიკვდილით დასაჯეს. 1261 წელს საგეარეულოს გადარჩენილი წარმომადგენელი ალ-მუსთაჰ-სირი (ნამდვილად ეკუთვნოდა თუ არა იგი აბასიანთა დინასტიას, დიდებული არ არის) ხალიფად აღიარა ეგვიპტელი მამლუკების სულთანმა ბეიბარსმა. მისი შთამომავლები ხალიფობას ინარჩუნებდნენ ეგვიპტეში 1517 წლამდე, ვიდრე მათი უკანასკნელი წარმომადგენელი მუთაჰაჰილ III ტყვედ არ წაიყვანა ოსმალეთის სულთანმა სელიმ I-მა. XVIII ს. ბოლოს ოსმალეთში შეიქმნა ყალბი ეერსია სელიმ I-თვის აბასიანთაგან სასულიერო ძალაუფლების გადაცემის შესახებ.

ლიტ.: Медников Н. А., Палестина от завоевания ее арабами до крестовых походов, по арабским источникам, (т. 1-4), СПб., 1897 - 1903 (Поавославый палестинский сб., т. 17).

ლიტ.: ნარკევეები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან (ფეოდალური ხანა), ვეპაშვილის რედ., თბ., 1957; Бартольд В. В., Сочинения, т. 6, М., 1966, с. 15.

აბასიანები - აბასიდების დინასტია. ა) არაბი ხალიფების დინასტია (750-1258). დამაარსებელი მუჰამედის ბიძა აბასი. აბასიდების დინასტიამ ყველაზე თვალსაჩინო წარმატებებს მიაღწია ალ-მანსურის (754-755) ალ მაჰდის (775-785) ჰარუნ არ-რაშიდის (786-809), ალ მამუნის დროს. მე-8 საუკუნის ბოლოს გაძლიერებული ფეოდალური ჩაგვრის წინააღმდეგ იფეთქა აჯანყებებმა (ცნობილია ბაბეკისა და მუკანის ხელმძღვანელობით). აბასიდების მთავარის დასაყრდენი იყვნენ ირანისა და შუა აზიის ფეოდალები. 762 წელს ხალიფა ალ-მანსურის ინიციატივით სატანსტო ქალაქი სირიიდან ერაყში (ბაღდადი) გადაიტანეს. უკანასკნელი ხალიფა სიკვდილით დასაჯა მონღოლთა სახელმწიფოს დინასტიის ილხანთა წარმომადგენელმა ჰულაგუ ყანმა.

აბასიანი ხალიფები: აბუ ალ-აბას ალ-საფაჰი - 750-54, ალ-მანსური - 754-75, ალ-მაჰდი - 775-85, ალ-ჰადი - 785-86, ჰარუნ ალ-რაშიდი - 786-809, ალ-ამინი - 809-13, ალ-

მაშინ - 813-33, აღ-შუთასი - 833-42, აღ-კასი - 842-47, აღ-შუთავაქილი - 847-61, აღ-შუთასი - 861-62, აღ-შუთასი - 862-66, აღ-შუთასი - 866-69, აღ-შუთასი - 869-70, აღ-შუთასი - 870-92, აღ-შუთასი - 892-902, აღ-შუთასი - 902-08, აღ-შუთასი - 908-32, აღ-კასი - 932-34, აღ-რადი - 934-40, აღ-შუთასი - 940-44, აღ-შუთასი - 944-46, აღ-შუთასი - 946-74, აღ-ტაი - 974-91, აღ-კადი - 991-1031, აღ-კასი - 1031-75, აღ-შუთასი - 1075-94, აღ-შუთასი - 1094-1118, აღ-შუთასი - 1118-35, აღ-რადი - 1135-36, აღ-შუთასი - 1136-60, აღ-შუთასი - 1160-70, აღ-შუთასი - 1170-80, აღ-ნასი - 1180-1225, აღ-შაქი - 1225-26, აღ-შუთასი - 1226-42, აღ-შუთასი - 1242-58.

აბილიშის დინასტია არსებობდა საბერძნეთის სპარტაში, რომლებიც ევროპონტიდებთან ერთად მართავდნენ სპარტას ორმეფობის ხანაში. დამარცხებულია ავისა I ძვ. წ. აღ. მე-5 საუკუნეში, შორეული აქველები შთამომავლები მეფობდნენ ძვ. წ. აღ. V-III სს-ში.

აბლაბიშის დინასტია. არაბი ეპირების საგვარეულო ჩრდ. აფრიკაში 800-809 წლებში, აბასიანების კასლები, ამოწყდნენ ფატიმიდებთან ბრძოლაში, დამარცხებულია ზორუნ არ-რადი იბრაჰიმ იბნ აღ-აგლაბი (800-812). (იგივე ალაბიშის დინასტია).

აბილ-შაჰი სამეფო დინასტია. ინდოეთი XVII-XVIII საუკ.

ავისის დინასტია (Avis, Aviz). პორტუგალიის სამეფო დინასტია (1385-1580). დააარსა ავისის ორდენის დიდა მაგისტრა ჟუან I-მა (1385-1433). 1580 წელს ენრიკე I-ის გარდაცვალების შემდეგ ესპანეთის მეფე ფილიპე II ხელთ იგდებს პორტუგალიის სამეფო ტახტს და დინასტიური უნით დაუკავშირა ესპანეთს. გამოჩენილი წარმომადგენლები: ჟუან I - 1385-1433, ლუარტი I (ედუარდი) 1433-1433, ალფონსო V - 1433-1481, ჟუან II - 1481-1495, მანუელ I 1495-1521, ჟუან III - 1521-1557, სებასტიან I - 1557-1578, ენრიკე I - 1578-1580.

აიბუდების დინასტია. ეგვიპტის მმართველები მე-12-13 საუკუნეში. (სირია, მესოპოტამია, სპ. არაბები) დააარსა სალაჰ აღ-დინომ 1171 წელს. ეგვიპტეში ფატიმიდების მმართველობის დამხობის შემდეგ წარმატებით აწარმოებდნენ ომებს ჯეჰაროსნებთან. დინასტიის ძირითადი შტო განდგურდა მამულეების მიერ 1250 წელს. დინასტიის სხვადასხვა შტო მართავდა ეგვიპტეს (1171-1259), დამასკოს (1186-1260). პალაბს (1186-1260), პაშს (1178-1341), პაშს (1178-1262), მესოპოტამიას (1200-1245), არაბეთს (1173-1228).

ალმედაშის. თესალიელი არისტოკრატები და მმართველები ანტიკურ ხანაში (ძვ. წ. აღ. X-I სს.). მათ პერიოდში თესალიის ბასილევსებად (მეფე) იხსენიებს. ლარისა - თესალიის დედაქალაქი და ელგადების რეზიდენცია იყო.

ალბიძების დინასტია. დაარსებულია ზალიფა ალისა და მისი მეუღლის ფატიმას (მუჰამედის შვილი) მიერ. მათ დაარსეს რამდენიმე დინასტია მუსულმანურ ქვეყნებში: ირისილები მაგრიბში, სულეიმანილები მექაში, იემენში, სულეიმანილების მეორე შტო მაგრიბში. ალბიძებდ მითითებულია თავს საადის (1525-1659) ფილალის შერიფები მაროკოში (1664) და სხვა ფატიმიდები ჩრდ. აფრიკაში და ეგვიპტეში (910-1071), ზეიდიტები იემენში (910-1968) და სადინასტო შტო ტაბორისტანში (864-928).

ალკამენოიდების დინასტია. ათენის არისტოკრატიული საგვარეულო, რომელსაც მიეკუთვნებოდნენ კლისთენე, პერიკლე, ალკიბიადე. თუ მათი გვარის წარმომადგენელი წმინდა ადგილას მოკლავდა ვინმეს, წყევლად მიიჩნეოდნენ. ასეთი წესი ძვ. წ. აღ. 640 წელს დაარღვიეს ქლონის მომხრეებმა.

ალმორავიდების დინასტია. ისტორიულ ლიტერატურაში მიღებულია როგორც დინასტიურ ასევე საფეოდალო სახელმწიფოდ (11საუკ. - 1146 წელი). ჩამოყალიბდა ბერბერული ტომების შედეგად ჩრდ. აფრიკაში აბდალაჰ იბნ იასინის მეშვეობით. ინიციატორთა ცენტრი იყო თანამედროვე მაროკოში, სადაც მღებარეობდა მონასტერი რიბატ აშდალას იბნ იასინი. მის შთამომავლებს ეწოდათ თემუტუნთა საამიროს ტომი (აქედან მიიღო სახელწოდება ალმორავიდები). გამოჩენილი წარმომადგენლები იახი იბნ ომარი (გარდ. 1056), შემდგომ მისი ძმა აბუ ბუქრა იბნ ომარი (1059-1087 ან 1088). 1061 წელს იუსუფ იბნ ტაშფინამ მმართველობიდან გადააყენა თავისი ბიძა აბუ ბუქრა იბნ ომარი, მიიღო მისი ამირა ალ-მუსლიმინის ტიტული და აბუ ბუქრას სიკდილის შემდეგ გახდა როგორც საერო, ისე რელიგიური ხელმძღვანელი. საერო და სამხედრო ხელმძღვანელთა თავგასულობა, განსაკუთრებით კი იბნ ტაშფინის შთამომავალთა (ალი იბნ იუსუფი 1106-43, ტაშფინე იბნ ალი 1143-45, იბრაჰიმ იბნ ტაშფინე 1145-46, ისხაკ იბნ ალი 1146) იწვევდა მასების უკმაყოფილებას, ყოველივე ამან დაასუსტა სახელმწიფო რის შემდეგ მათ ვეღარ შეძლეს წინააღმდეგობა გაეწიათ ძლიერი და ასევე მათი მონათესავე ბერბერული ტომების აღმოჩადებისათვის.

ალმოჰადების დინასტია. ისტორიულ ლიტერატურაში მიღებულია როგორც სამეფო ისე საფეოდალო დინასტიად (1121/1121-1269). ჩამოყალიბდა რელიგიურ-პოლიტიკური მოძრაობის შედეგად, რომლის ინიციატორები იყვნენ ბერბერული ტომები (ჩრდ. აფრიკა) და იბრძოდნენ ალმორავიდების დინასტიის წინააღმდეგ. ამ მოძრაობის დამარცხებული იყო მუჰამედ იბნ თუმარტი, რომელიც მისწრაფოდა ერთდმერთიანობისაკენ. აქედან მომდინარეობს დინასტიის სახელწოდება ალმოჰადები (ერთდმერთიანობა) - მონოთეიზმი. 1121 წელს გადავიდნენ ალმორავიდებთან უშეღავათო ბრძოლაზე. გამარჯვების შემდეგ მიიღო წოდება მაჰდი. მისი სიკდილის შემდეგ უახლოესი თანამებრძოლი აბდ ალ-შუმინი გახდა ზალიფა, რომელმაც 1146 წელს აიღო ქალაქი მარაკეში და თავის სახელმწიფოს დედაქალაქად გამოაცხადა. 1151-1152 და 1160 წლებში ალმოჰადებმა გამოაძევეს ნორმანული ტომები დაპყრობილი ქალაქების სანაპიროებიდან. 1269 წელს მარინიდების დინასტიის ემირებმა დაიკავეს ქალაქი მარაკეში

და ბოლო მოუღეს აღმოჩენების დინასტიას.

ანგელოზების დინასტია. ბიზანტიელი იმპერატორების დინასტია (1185-1204) დაარსა ისაყ II. ანდრონიკე კომნენის დამხობის შემდეგ. მათი ზღვრულად აღმართობით 1202-1204 წლებში განხორციელდა ჯვაროსნული ომები. 1204-1318 წლებში არიან ეპირის სახელმწიფოს მმართველები.

ანგლო-საქსები. თავდაპირველად ტომობრივი ეთნიკური ჯგუფი, შემდგომ დინასტია ოუტებისა და ფრიზების, რომლებმაც V-VI საუკუნეებში დაიპყრეს და დაიკავეს დიდი ბრიტანეთი. VII-XI საუკუნეებში ჩამოყალიბდნენ ანგლო-საქს ერებად, რომლებმაც თავის სხეულში შეიწოვა კელტების ნაწილიც, მოგვიანებით მათ ასევე შეიმატეს დანიელები და ნორვეგიელები. ხოლო 1066 წელს კასტინგის ბრძოლის შემდეგ, როცა ნორმანდიელებმა დაიპყრეს ანგლო-საქსები, საფუძველი ეყრება ინგლისელი ერის ჩამოყალიბებას.

ანჟუს დინასტია (Maison d'Anjou). ანჟუს გრაფების საგვარეულო დინასტია IX-XV სს-ის დასავლეთ ევროპაში. დაარსეს ფულკ I-ის (X ს.) მემკვიდრეებმა. ფულკ V-ის (1109-1131) შვილიშვილმა ანრი პლანტაგენეტმა საფუძველი ჩაუყარა ანჟუების დინასტიის ინგლისურ შტოს პლანტაგენეტთა დინასტიას, ხოლო ფულკ V-მ იერუსალიმის სამეფოს ანჟუს დინასტიის იერუსალიმის შტოს.

ანჟუს დინასტიას (ანჟუ-კაპეტინგების დინასტია) საფუძველი ჩაუყარა შარლ I-მა ანჟუელმა (1246-1285), რომელმაც საუფლისწულოდ მიიღო ანჟუ, შეიძინა პროვანსი და 1266 წელს დაიპყრო სიცილიის სამეფო (ნაწილი დაკარგა 1282 წელს „სიცილიის მწუხრის“ შემდეგ). შარლ II-ის ოთხმა შვილმა საფუძველი ჩაუყარა ანჟუს დინასტიის ოთხ შტოს: უნგრეთის (1290), ნეაპოლის (1309), დარენტოს (1294), პოლონეთის (1370).

ანჟუ-ვალუას დინასტია დაარსა ფილიპე IV ლამაზის ძმამ შარლ ვალუამ, რომელმაც მიიღო სახელი ანჟუ და მენი (1290). მისი შთამომავალი რენე ანჟუელი (1434-1480) ერისნის ფლობდა ნეაპოლის სამეფოს (1338-1442). ანჟუს დინასტიის უკანასკნელი სამემკვიდრეო (ანჟუს საჰერცოგო და პროვანსი) შარლ V ანჟუელის ანდერძით, 1482 წელს მიიღო საფრანგეთის მეფე ლუი XI-მ. მისმა ძემ შარლ VII-მ ანჟუს დინასტიის პრეტენზიები ნეაპოლის სამეფოზე იტალიაში ლაშქრობისას (1494-1559) საბაბად გამოიყენა.

ანჟუების დინასტია. სამეფო დინასტია ინგლისში (1154-1399) (იხ. აგრეთვე ფლინტაგენეტების დინასტია ამავე ლექსიკონში) უნგრეთში 1308-1387, პოლონეთში 1370-1382 და 1384-1385 წლებში, სახელწოდება მოდის საფრანგეთის საგრაფოს ანჟუასაგან.

ანტიგონიდების დინასტია. ელინისტური ხანის მაკედონიის მეფეების დინასტია ძვ. წ. აღ. 306-168 წლებში. დინასტიის დამაარსებელია ალ. მაკედონელის გამოჩენილი მხედართმთავარი ანტიგონე მონოფთალმოსი (ცალთვალა), დაიღუპა იაფსოს ბრძოლაში ძვ. წ. აღ. 301 წელს. მისი ძე დემეტრიოს ტყვედ ჩაუვარდა სელევკე I ნიკიტორს (ჩვ. წ. აღ. 286

წელს) და გარდაიცვალა 283წ. დინასტია მიესწრაფოდა ელინისტური საბერძნეთის დაპყრობას და ძვ. წ. აღ. მე-III საუკუნიდან ბრძოლა ქჳონდა რომთან. ამ დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი ბერსეგის (178-168) ძვ. წ. აღ.) ტყვედ ჩაუარდა და რომმა მაკედონია რომის პროვინციად გამოაცხადა.

ანტონინები. რომის საიმპერატორო დინასტია 96-192 წლებში. სახელწოდება მომდინარეობს ანტონიო პიუსისგან. დინასტია დაფუძნა იმპერატორმა ნერვამ (96-98). გამოჩენილი წარმომადგენლები ტრაიანე (88-117), ადრიანე (117-138), მარკუს ავრელიუსი (161-180) და კომოდუსი (180-182). მნიშვნელოვანი რეფორმები გატარდა მარკუს ავრელიუსისა და ტრაიანეს მოღვაწეობის პერიოდში. ამ დინასტიის მმართველობის დასასრულიდან იწყება რომის იმპერიის დაღმავალი პერიოდი ე. წ. „III საუკუნის კრიზისი“.

ანუანის დინასტია. ბულგარეთის მეფეთა მე-2 პერიოდის დინასტია (1187-1280). დამარსებელია ძმები ბოლიარები ასენ I და პეტრე, რომელთაც მოაწვევს აჯანყება ბიზანტიის წინააღმდეგ 1185-87 წლებში. გამოჩენილი მოღვაწენი ასენა I (1187-96) და მისი ძმა პეტრე I მეფის თანამმართველი (1187-97), მეგკიდრე კალიანი (1197-1207), ბორილი (1207-18), ივან ასენი (1218-41), კალიმან II (1256-57), კონსტანტინე ასენი ტიზი (1257-77), მიხეილ II ასენი (1277-79), ივან ასენი III (1279-80). ამ უკანასკნელის ბიზანტიაში გაქცევის შემდეგ დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა.

ართარსანიდები (იგივე ჯანიდები). ბუხარის ხანების დინასტია (1593-1753) მთავრის ჯუჩის შთამომავლების ასტრახანელ ხანთა მონათესავე შტო. ყველაზე გამოჩენილი იყო მათ შორის ხანი ჯანიბექ-სულთანი. ართარხანიდები შეცვალა შიბანიდების დინასტიამ.

არპადების დინასტია. უნგრეთის ფეოდალები (889-1000) და მეფეები 1000-1301 წლებში. გამოჩენილი წარმომადგენლები – იშტვან I, ლასლო I, ბელა IV.

არპადები, არპადის ძმები. უნგრეთის მთავარები (899-1000). შემდეგ მეფეთა (1000-1301) დინასტია. დაარსა არპადმა (Arpad) (889-907) წლებში. არპადებში მთავრები იყვნენ: არპადი 889-907, ჟოლტი 907-947, ვალი 947-952, ტაჟმონი 952-972, გეზა 972-997, იშტვანი 1000-იდან მეფე იშტვან I წმიდა 997-1038. მეფეები: პეტერ 1038-41 და 1044-1046, აბა შამუელი 1041-1044, ანდრაშ I – 1046-60, ბელა 1060-63, შალამონი 1063-74, გეზა I – 1074-77, ლასლო I წმინდა 1077-95, კალმანი (წწიგნობარი) 1095-1116, იშტვან II – 1116-31, ბელა II – 1131-41, გეზა – 1141-62, იშტვან III – 1162-72, ბელა III – 1172-96, იმრე – 1196-1204, ლასლო III 1204-05, ანდრაშ 1205-35, ბელა IV – 1235-70, იშტვან V – 1270-72, ლასლო V (კუნი) 1272-90, ანდრაშ III – 1290-1301.

არქანაბატიდები. ბოსფორის სამეფოს მმართველი დინასტია (ძვ. წ. 480-438).

მმართველი და დამმარსებელი იყო არქაქალაქტია ბერძნული წარმოშობის ღიდებული. დედაქალაქი - პანტიკაეი.

არშაკიდეზი, არშაკიანეზი. პართული ღინასტია ირანში ძვ. წ. 250 წ. - ახ. წ. 224 წ. არშაკიდეზის უმცროსი შტო მეფობდა სომხეთში.

არშაკიდეზის (არშაკუნიანეზი) ღინასტია. მოღვაწეობდნენ პართიულ ირანში. ძვ. წ. აღ. 250 და ახ. წ. აღ. 224 წელს. ტერიტორია არსებობდა კასპიის ზღვის სამხ. აღმ. ნაწილში. პართიაში (ხოროსანი) ძვ. წ. აღ. 250 წელს მეფე არშაკი (ტირიდატე I) აიროიეს მეფედ. გამორჩენილი წარმომადგენლები მითრიდატე I (ძვ. წ. აღ. 170-138-137), რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა პართიული სახელმწიფოს ძლიერებას და მითრიდატე II (ძვ. წ. 123-88-87), რომელმაც საბოლოოდ განამტკიცა ბატონობა. უკანასკნელი წარმომადგენელი არტამან V (209-224) დამარცხდა სასანიანთა ღინასტიის წარმომადგენელმა არდაშირმა და არშაკიდეზის ღინასტიამ არსებობა შეწყვიტა.

არშაკუნიანეზის (არშაკიდეზი) ღინასტია. სამეფო ღინასტია სომხეთში ძვ. წ. 62-428 წლებში. პართიულ არშაკიდთა უმცროსი შტო. დაარსა პართიის მეფის ვალარშ I-ის ძმამ თრდატ I (66-78). ირანსა და რომს შორის დიდი სომხეთის გაყოფის შედეგად ღინასტიამ არსებობა შეწყვიტა.

არშაკ II. სომხეთის მეფე (350-367) არშაკუნიანეზის ღინასტიისა, ტიგრან მეფის (338-350) ძე. იბრძოდა ხელისუფლების ცენტრალიზაციისათვის. მის ღროს გამწეავდა კლასობრივი ბრძოლა. ა. II-მ ააშენა ქალაქი არშაკაენი (ახლანდ. ძეველი ბაიაზიდი, თურქეთი) და ნახარათა წინააღმდეგ ბრძოლის დასაყრდენად აქცია. ერთ ხანს ქართლში გაიხიზნა და მისი დახმარებით განაგრძობდა ბრძოლას ნახარათა წინააღმდეგ. ებრძოდა სპარსელების ექსპანსიას. 367 სპარსეთის მეფე შაპურ II-მ სამშვიდობო ხელშეკრულების დადების საბაბით ტქესიფონში შეიტყუა და დააპატიმრა. ა. II გარდაიცვალა ზუზისტანში „მივიწყების ციხეში“.

არშაკი, „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, ქართლის ორი მეფის სახელი. ა. I, ქართლის მეხუთე მეფე (დაახლ. ძვ. წ. II ს. II ნახ.), სომხეთის არშაკუნიანი მეფის ძე, მოწვეული ქართლის ერისთავთა მიერ (მისი ამგვარი წარმომადგელობა საეჭვოა, რადგან არშაკუნიანეზი სომხეთში ორი საუკუნით უფრო გვიან გამეფდნენ); ა. II, ქართლის მეცხრე მეფე (დაახლ. ძვ. წ. I ს. დასასრული), ნეკრესისა და უფლისციხის მამნებელი. როგორც ჩანს, ა. I და ა. II უნდა იყვნენ „მოქცევაი ქართლისაის“ მეექვსე მეფე არსოკი და მეათე მეფე არსუკი.

არშაკიანეზი. ქართლისა, „ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, სომეხი არშაკუნიანეზის ქართლში გამეფებული შტო. ცნობა გარკვეულ ეჭვს იწვევს, რადგან სომხეთში არშაკუნიანეზი ახ. წ. I ს. 60-იან წლებში გამეფდნენ, ქართლში კი, „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, ისინი გამეფებულან ძვ. წ. II ს. II ნახევარში.

ივ. ჯგავნიშვილის სახ. ისტორიის ინ-ტის შრომები, 1958, ტ. 4, ნაკ. I; მისივე.

არშაკიდეზი, არშაკიანები. პართული დინასტია ირანში ძვ. წ. 250 – ახ.წ. 224; აშაკიდეზი იყენენ პართული მოღვმის პარნების ტომისა, რომლებიც ადრიატე დამკვიდრდა კასპიის ზღვის სამხრ. – აღმოსავლეთით, პართიამი (ახლანდ. ზორასანი). ძვ. წ. 250 წელს პარნებმა მეფედ აირჩიეს არშაკი (ზოგი მკვლევარი მას ტირიდატე I-თან აიგივებს), რომელმაც დასაბამი მისცა აშაკიდეზის დინასტიას. ამ დინასტიის ყველა მეფე საკუთარ სახელთან ერთად არშაკის სახელსაც ატარებდა. ტახტის მემკვიდრეობის წესი დინასტიაში არჩევითი იყო. მეფეს დიდებულთა საბჭო ირჩევდა, რომელშიც სამეფო ოჯახის წევრებთან ერთად მოგვებიც შედიოდნენ, ანგარიში ეწეოდა მეფის ანდერძსაც. მთელს ირანზე გაბატონებამდე რეზიდენცია ქ. ნისაში იყო (პართიის ცენტრი, ბერძნულად პართაენისა), შემდგომ კი პექატომპილოსში (ახლანდელი დამგანის მახლობლად აშხაბადის ჩრდილო-დასავლეთით 18 კმ-ზე). „ქართლის ცხოვრებაში“ ასახულია არშაკიდეზის გამოჩენა ირანში: „მაშინ შეკრბეს ერისთავნი სპარსეთისანი და დასუეს მეფედ აჟღალან (ე. ი. არშაკან) ბრძენი, მაშინ სომეხნი და ქართველნი იყვნეს მორჩილ აჟღალანისა, სპარსთა მეფისა“ (ტ. 1, 1955, გვ. 43). ამ დინასტიის მეფეებს შორის უსაჩინოესნი იყვნენ მითრიდატე I (ძვ. წ. დაახლ. 170-138/137), რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა პართული სახელმწიფოს ძლიერებას, და მითრიდატე II (ძვ. წ. დაახლ. 123 – 88/87), რომელმაც საბოლოოდ განამტკიცა პართელების ბატონობა მთელს ირანზე და წინა აზიაზე. 224 წელს არშაკიდეზის უკანასკნელი წარმომადგენელი არტაბან V (დაახლ. 209-224) დაამარცხა სასანიანმა არდამირმა და ბოლო მოუღო არშაკიდეზის დინასტიას ირანში. „... მეფე იქნა სპარსეთს ქასრე ანუშირვან სასანიანი, რომელმან მოსრნა მეფენი აჟღალანანი“ (იქვე. გვ. 59). არშაკიდეზის უმცროსი შტო მეფობდა სომხეთში (იხ. არშაკუნიანები).

ლიტ.: ანდრონიკაშვილი მ., ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, (ტ.) I, თბ., 1966; Дьяконов М. М., Очерк истории древнего Ирана, М., 1961.

არწრ უნები. სომეხ ნახარათა გელენიანი სახლი, ცნობილი IV ს-დან. საგვარეულო სამფლობელო ალბაქ დიდის მხარეში ჰქონდათ, რეზიდენცია ციხე ადამაქერში (ახლანდ. ბაშაღლე, თურქეთი). VII ს. ბოლოს არწრუნებმა ხელთ იგდეს რმტუნების საგვარეულო დომენი ვანის ტბის სამხ-აღმ. სანაპიროები და პოლიტიკური ცენტრი ვანში გადაიტანეს, შემდგომში კი ვასპურაკანის ოლქიც დაიმორჩილეს. აქ გავიყარწრუნის დროს (908-943) შეიქმნა ვასპურაკანის სამეფო. IX ს-ში ისინი მეტოქეობას უწევდნენ ბაგრატუნებს. 1021 წელს მეფე სენექერიმ არწრუნიმ (968-1022) თურქ-სელჯუკთა გამომდებული თავდასხმით დასუსტებული ვასპურაკანის სამეფო ბიზანტიის იმპერატორ ბასილა II-ეს გადასცა, სანაცვლოდ კი მცირე სომხეთში სამემკვიდრეო სამფლობელოდ მიიღო ქალაქი სებასტია (ახლანდელი სივასი, თურქეთი) შემოგარენითურთ. არწრუნების მემკვიდრეობით პრივილეგიად იქცა აღთმარის კათალიკოსობა.

ასენებების დინასტია (სენ, სსენ). შუა საუკუნეების ბულგარეთის სამეფო

დინასტია (1187-1280). საფუძველი ჩაუყარეს ძეგბა ბოლიარებმა ასენ I-მა და პეტრემ, რომელთაც გააერთიანეს ბულგარელები და ვლახები. სათავეში ჩაუდგნენ ანტიბიზანტიურ ამბოხებას (1186-87) და შექმნეს ბულგართა მეორე სამეფო. ასენ I-ის და მისი თანამმართველი ძმის პეტრეს (1187-97) შემდეგ გააუფლა მათი უმცროსი ძმა კალოიანი (1197-1207) შემდეგ მეფობდნენ ამ დინასტიის სხვა წარმომადგენლები: ბორილი (1207-18), ივან II ასენი (1218-41). დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენლების შემდეგ კალიმან I (1241-46), მიხაილ I (1246-57), კალიმან II (1257-58), კონსტანტინე ასენ ტიხი (1258-77), მიხაილ II (1277-79) შემდეგ გაძლიერდა ფეოდალური დაქუცმაცება, რამაც დააჩქარა მონღოლთა შემოსევა და ივანილოს აჯანყებამ 1277-80 წლებში ივან III ასენი (1279-80) იძულებული გახდა ბიზანტიაში გაქცეულიყო, რის გამოც შეწყდა დინასტიის არსებობა.

ასიკაბა. სიოგუნოების მე-2 დინასტია იაპონიაში (1335/38-1573)

ასკანინების. მმართველი დინასტია – გერმანიაში, იხ. გენეალოგიური ცხრილი

ატალიძების დინასტია. ქალაქ პერგამის (მც. აზია) მმართველები 283-133. აღსანიშნავია, რომ პირველად ამ ქალაქში შეიქმნა პერგამენტი.

ატრიდების დინასტია. ლეგენდით ლაკონიის პირველ მეფეს ლელგეს ჰყავდა შვილი ევრიტასი და შვილიშვილი ქალი – სპარტა, რომელიც ცოლად გაჰყვა ლაქედომენს, ზეუსისა და ნიშუა ტიტეიტის შვილს. ერთ-ერთ სახელოვან ჩამომავალს ლაქედომონისა ტინდაროსს და მის მეუღლეს ლედას ჰყავდა ორი ვაჟი კასტორი და პოლუქსი, იგივე ძმები დიოსკურიები, რომლებმაც მიიღეს მონაწილეობა მრავალ საგმირო საქმეში, მათ შორის არგონავტთა მოგზაურობაშიც ძველ კოლხეთში, დიოსკურიები პოლუქსი და კასტორი სიკვდილის შემდეგ შეიქმნენ ზღვის ღელვის დამამშვიდებელი კეთილი ფერიები. მათი შთამომავალი წყნარი მუნღლაოსით იწყება ატრიდების მეფობის დინასტია სპარტაში. ატრიდების დინასტიის მეფობა ხანგრძლივი არ ყოფილა, რომლებიც შეცვალეს არისტოფემის შვილებმა ევრისტენესმა და პროკლუსმა (პერაკლიდების დინასტია) და დიპერეს ლაკონია. ამათმა შვილებმა ავგისმა და ეეროპონტმა დაარსეს ორი ახალი დინასტია აგიდები და ეეროპონტიდები. ამ უკანასკნელებმა დაარსეს სპარტაში ორმეფობა და ორი დინასტია აგიდები და ეეროპონტიდები.

აქემენიდური დინასტია. ისტორიულად ცნობილია, რომ მიდიის სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდა მასზე დამოკიდებული პერსიდა, რომელსაც ძვ. წ. VII ს. აქემენიანთა სამეფო გვარი განაგებდა. ამ დინასტიამ სახელი მიიღო მისი დამაარსებლის აქემენისაგან (მითური გმირი). აქემენისა და შვილის – ტეისპას შემდეგ აქემენიდების ორი შტო წარმოიქმნა: პირველ შტოს ეკუთვნოდა კიროს I, რომელიც პარსუშაშს განაგებდა. მან 639 ძვ. წ. ასურეთის მეფეს, ასურბანიფლს მძევლად მისცა თავისი შვილი არუქუ. ამავე შტოს ეკუთვნოდა, აგრეთვე კამბის I, რომელიც აქემენიდური სახელმწიფოს ფუძემდებლის კიროს II-ის მამა იყო. როგორც პეროდიტე წერს, კამბიზ I-ს ცოლად ჰყავდა მიდიის მეფის ასტიაგის ქალი – მანდანე.

აქემენიდების მეორე შტო შექმნა ტეისპას მეორე შვილმა არიარამმა. მას აგრძელებს მისი შვილი არსამი და შვილიშვილი პისტატი. უკანასკნელის ვაჟი დარიოს I (ძვ. წ. 522-486 წ.) განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს დინასტიის წარმომადგენელთა შორის. ყველაზე გამოჩენილები იყვნენ კიროს II, დარიოს I, ქსერქსე I, არტაქსერქსე III. დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა ალ. მაკედონელის დაპყრობის შემდეგ.

მეფეთა ქრონოლოგია: აქემენი(700-675), ჩიშიში (675-640), კიროს I (640-600), კამბიზ I (600-559), კიროს II (ირანში) (559-530), კიროს III (ბაბილონში) (539-530), კამბიზ II (530-522), ბერდია (სმერდისი, გაუმატა მოკლა დარიოსმა 522 წლის 29 სექტემბერს), ნაბუქოდონოსორი IV (521), დარიოს I (521-486), არტაქსერქსე (464-423), დარიოს II (423-404), არტექსერქსე II (404-359), არტაქსერქსე III (359-338), არსე (338-336), დარიოს III (336-331).

სხვა წყაროს მიხედვით, აქემენიდების დინასტიის ფაქტობრივი დამაარსებელია კიროს II დიდი (ძვ. წ. 558-530) ანშანის (ელამი) მეფედ იწოდებოდა. მისი ძის კამბისეს (530-522) შემდეგ აქემენიდების გვერდითი შტოს წარმომადგენელმა დარიოს I-მა (522-486) დინასტიის ახალი ხაზი გააგრძელა დარიოს I-ის წარწერის მიხედვით, გენეალოგია ასეთია „მამჩემი-ვიშტასა, ვიშტასას მამა არშამა, არშამას მამა-არიარამა, არიარამას მამა ჩიშიში, ჩიშიშის მამა აქემენი. ამიტომ ვიწოდებით აქემენიდებად“ ისტორიაში ცნობილია აქემენიდთა დინასტიის 12 მეფე: კიროს II დიდი 558/530, კამბიზ 530/522, დარიოს I 522/486, ქსერქსე I 486/465, არტაქსერქსე I 465/424, სოგდიანე (ან სეკუნდიანი) 424/423, დარიოს II 423/404, არტაქსერქსე II 404/358, არტაქსერქსე III 358/338, არსესი 338/336, დარიოს III 336/330.

აქემენიდები (ძვ. სპარს. **Hachamanis** იია, ბერძნ. **Achaimenidai**). სამეფო დინასტია სპარსეთში (ძვ. წ. 558-330 წწ) რომელმაც გააერთიანა სპარსული მოდგმის ტომები და საფუძველი დაუდო სპარსელების ბატონობას მთელს წინა აზიაში.

აღმავლობა. არაბული წარმოშობის ამირების დინასტია (800-909) ჩრდ. აფრიკაში. დაარსა იბრაჰიმ ალლაბამ (800-812), რომელიც ხალიფა ქარუნ აღ-რაშიდის მიერ ამ მხარის გამგებლად იყო დანიშნული. ალლაბიდები აბასიანი ხალიფების ეასლებად ითვლებოდნენ. სასტიკად სდევნიდნენ ხარიჯიტებს. 827 წელს ამირა ზიადთ-ალაჰ I-ის დროს დაიწვეს სიცილიის, მოგვიანებით კი კალაბრიის დაპყრობა (შემდეგ იტალიის ეს ოლქები ალლაბიდების სახელმწიფოს შემადგენლობაში შევიდა). ალლაბიდების დინასტიის ადმინისტრაციულ-კულტურული ცენტრი იყო ქ. კაირუანი. ამირების გამაგრებული რეზიდენცია – კასრ ალ-კადიმი, კაირუანის მახლობლად იყო. ალლაბიდების დინასტია დაამხეს შიიტებმა.

აშთარხანიდები, ჯანიდები. ბუხარის ხანების დინასტია (1599-1753), რომელთა მამამთავარი იყო ჯუჩის შთამომავალი, ასტრახანელ ხანთა წარმომადგენელი უფლისწული ჯანიბეკ-სულთანი ამ დინასტიამ შეცვალა მისივე მონაყოლზე შიძინების დინასტიით. ბუხარასა და ზვარაზში გაბატონებისათვის დინასტიას აქაურ ტომებთან დიდი ბრძოლის გადატანა

მოუხდათ. დინასტიის არსებობის ბოლო წლებში იყვნენ ირანის შაჰის ნადირის ვასალები, 1753 წელს კი დასრულდა მათი მმართველობა და გაბატონდა მანლითების დინასტია. ცნობილი წარმომადგენლები: იმამ-ყული 1611/42, ნადირ უკამადი 1642/45, აბდულაზიზი 1645/80 სუპან-ყული 1680/1702, უბაიდულა II 1702/11, აბულფაიზი 1711/47.

აშინებანი. თურქული დინასტია შუა აზიაში მე-7, მე-8 საუკუნე.

ბაბურიდების დინასტია. იგივე მოგოლთა დინასტია. დამაარსებელია ჩინგიზ-ხანის და თემურ-ლენგის შთამომავალი ბაბური, რომელიც შუა აზიიდან აელანისტანში შეიჭრა, იქიდან კი ხუთჯერ ილაშ რა ინდოეთში ადგილობრივი მართელების იბრავიმ ლოდის წინააღმდეგ, ქალაქი აიღო და დაარსა ბაბურიდების დინასტია (დიდი მოგოლები). ამ ქალაქში იმეფა 4 წელი და შემდეგ ტახტი მის შვილს ჰუმაიუნგუს გადაუღო. გამორჩენილ წარმომადგენლები იყვნენ აკმარი, ჯაჰანგირე შაჰ-ჯაჰანი (მისი მმართველობის დროს აიგო მსოფლიო ხუროთ-მოდგერების უდიდესი ძეგლი ტაჯი-მაჰალი)

ბაბრატიდები. სამეფო დინასტია სომხეთში (888-1045) რომელთა შორის ყველაზე გამოჩენილები არიან აშოტ I, სმბატ I, აშოტ II (რკინის), აშოტ III (მოწყალე) გაგიკ I.

ბაგრატიონები

მთავართა და შემდგომ სამეფო დინასტია საქართველოში VI-XIX საუკუნეებში ერთ-ერთი ისტორიული ვერსიის თანახმად ბაგრატიდები და ბაგრატიონები ერთ ფესვზე არიან ამოსულნი. ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის ყველაზე გამოჩენილი მოღვაწენი იყვნენ აშოტი, დავით აღმაშენებელი, თამარი, გიორგი ბრწყინვალე, ერეკლე II და სხვები. იხ. ბოლოში გენეალოგიური ცხრილი (ბაგრატიონები).

ქართლის მრისთმავარი. გუარამი (კურაპალატი) – მე-VI საუკუნის ბოლოს და მე-7 საუკ. I-ლ მეოთხედში მან დაიწყო და დაასრულა მცხეთის ჯვრის მშენებლობა, აგრეთვე საფუძველი ჩაუყარა ტფილისისა და სიონის მშენებლობას, რომელიც დაასრულა ადარნასე ბაქურის ძემ 626 წელს. გუარამი გახდებოდა მთავარი გმირი შემდგომში ფართოდ გავრცელებული ლეგენდისა, რომლის თანახმად ბიბლიური დავითისა და სოლომონისგან ღვთიერესიერი ნაკადიდან ზდება შვიდი ძმის მოსვლა, ამათგან სამი სომხეთში. დარჩა, „სომეხ ბაგრატიონთა“ მტოდ, ზოლო ოთხი საქართველოში მოვიდა „ქართველ ბაგრატიონთა“ მამამთავრებად. სწორედ ამ ოთხ მამათგან იყო გუარამი, ქართლის პირველი ერისმთავარი და ქართველ ბაგრატიონთა დინასტიის მამამთავარი.

სტეფანოზ I გუარამის ძე, ქართლის ერისმთავარი მამამისის შემდგომ, VII საუკ. I-ელ მეთოხედში. 626 წელს ქართლს შემოესივნენ ბიზანტიელები, ჰერაკლე კეისარის სარდლობით და ზაზარები ჯიბელუ ზაკანის წინამძღოლობით. ტფილისის ეკლესიიდან გამართულ სასტიკ ბრძოლაში სტეფანოზი გმირული სიკედილით დაეცა. მომდევნო წელს ზაზარებმა აიკლეს და აიღეს ტფილისი.

ადარნასე ბაკურიძე, ქართლის ერისმთავარი სტეფანოზ I-ის შემდეგ, 626 წლიდან. მან დაასრულა მცხეთის ჯვრისა და ტფილისის სიონის ტაძართა მშენებლობა.

სტეფანოზ II ადარნასეს-ძე – მე-7 საუკ. 40-50-იანი – 80-90-იან წლებში

ნერსე I – მე-VII საუკ. 80-90-იანი და მე-VIII საუკ. 30-40-იანი წლები.

სტეფანოზ III – ქართლის ერისმთავარი მე-VIII საუკ. 30-40-იანი წლები – იმეფა მცირე ხანს.

მირი – სტეფანოზ III-ის უფროსი ძე. გარდაიცვალა არაბებთან ბრძოლის დროს მიღებული ჭრილობების შედეგად.

არჩილი – მირის ძმა და სტეფანოზ III-ის შვილი. იგი არაბებთან მშვიდობიანი მოლაპარაკების გზას დაადგა. არაბთა სარდალმა ასათმა მოლაპარაკების დროს ქრისტიანული სარწმუნოების შეცვლა სთხოვა მაჰმადიანური სარწმუნოებით, არჩილისგან უარის მიღების შემდეგ მას თავი მოჰკვეთეს მე-VIII საუკ. 60-იან წლებში. ის ქართულმა ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა. მისი ხსენების დღეა 4 ივლისი.

ჯუანშერი – არჩილის უმცროსი-ძე, – არჩილის სიკედილით დასჯის შემდეგ მისმა შვილებმა იოვანემ და ჯუანშერმა საქართველო გაიყვეს. დასავლეთ საქართველო (იოვანე) და აღმოსავლეთ საქართველო (ჯუანშერი).

ნესე II – ქართლის ერისმთავარი მე-VIII საუკ. 70-იან წლებში.

სტეფანოზ IV გურგენის ძე, ნერსე II-ის დისწული და ადარნასე ბაგრატიონის შვილიშვილი, ქართლის ერისმთავარი, მის დროს 785 წლის 21 იანვარს არაბებმა აწამეს აბო ტფილელი.

მართიანი საქართველო მამუნი.

ბაგრატ III – სრულიად საქართველოს მეფე 978-1014, ძე გურგენ II მეფეთმეფისა, შვილიშვილი დავით III მეფეთმეფე კურაპალატისა. ბაგრატის დედა გურანდუხტი (გურგენ II-ის ძეუღლე) დასავლეთ საქართველოს მეფის, გიორგი II-ის ასული იყო – ამიტომ ბაგრატმა საუკეთესო კანდიდატი უნდა ყოფილიყო გაერთიანებული საქართველოს ტახტზე.

975 წელს დავით III-მ იოანე მარუშისძის ზელშეწყობით, ბაგრატ III-ე ქართლის ტახტზე დასვა, ხოლო 978 წელს დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) ანუ ქუთაისის ტახტიც დაუმკვიდრა. ბაგრატმა ენერგიულად მოქმედებდა, მან განადგურა ქართველ აზნაურთა შეთქმულება, რომელსაც ქეთარ ტბელი მეთაურობდა, დაიმორჩილა კლდეკარის ერისთავი რატი ლიპარიტის ძე. 1001 წელს გარდაიცვალა დავით III, ხოლო 1008 წელს გურგენ II, სამხრეთ საქართველოც ბაგრატის ზელში გადავიდა. 1010 წელს ბაგრატ III-ემ შემოიერთა კახეთ-ჰერეთი და ამით დასრულდა საქართველოს გაერთიანება. მან ააშენა მოწამეთა ეკლესია და ბრწყინვალე ტაძრები ბედიასა და ქუთაისში. ბაგრატ III-ე გარდაიცვალა 1014 წლის 7

მაისს.

გიორგი I – (1014-1027) – ძე ბაგრატ III-ისა, მის დროს აშენდა ქართული ზუროთმოძღვრების ერთ-ერთი უდიდესი ძეგლი სვეტიცხოვლის მონასტერი (ქართველ მეფეთა საძაგლე).

ბაგრატ IV – (1027-1072) – გიორგი I-ის ძე.

გიორგი II – (1072-1089) – ბაგრატ IV-ის ძე.

დავით IV აღმაშენებელი (1089-1125) – დიდი მხედართმთავარი და პოლიტიკოსი, უგანთლებულესი მწიგნობარი, პოეტი, კულტურ-ტრევერი. მის მიერ წარმოებულმა ბრძოლებმა უდიდესი თავგანწირვის მეოხებით გადარჩინა ამიერკავკასიაში ქრისტიანული სახელმწიფოების არსებობის ბედი.

დემეტრე I – (1125-1156) – ძე დავით აღმაშენებლის.

დავით V – უფროსი ძე დემეტრე I-ის, იმეფა ექვს თვეს 1155 წელს.

გიორგი III – 1156-1185 უმცროსი ძე დემეტრე I-ის.

თამარ მეფე – 1184-1210 (1212) გიორგი III-ის ასული შუა საუკუნეების ერთ-ერთი გამაჩენილი მეფე-ქალი.

გიორგი IV ლაშა – (1210-1222) თამარ მეფის ძე.

რუსუდანი – (1222-1245) – თამარ მეფის ასული.

დავით VI ნარინი (1230-1293) – რუსუდანი მეფის ძე (დასავლეთ საქართველო).

დავით VII ულუ – 1247-1270 – გიორგი IV ლაშას ძე (აღმოსავლეთ საქართველო).

დემეტრე II თავდადებული – 1271-1289 დავით ულუს ძე.

ვახტანგ II – (1289-1292) – დავით ნარინის ძე.

დავით VIII – (1293-1313) – უფროსი ძე დემეტრე II თავდადებულისა

ვახტანგ III – (1302-1308) – დემეტრე II თავდადებულის ძე.

გიორგი VI მცირე – დავით VIII ძე (1311-1313).

გიორგი V ბრწყინვალე – (1314-1346) – დემეტრე II თავდადებულის ძე.

დავით IX – (1346-1360) – გიორგი V ბრწყინვალის ძე.

ბაგრატ V დიდი – (1360-1393) – დავით IX-ის ძე.

გიორგი VII (1393-1407) – ბაგრატ V დიდის ძე.

კონსტანტინე I (1407-1411) – ბაგრატ V დიდის ძე.

ალექსანდრე I დიდი (1412-1442) – კონსტანტინე I-ის უფროსი ძე.

ვახტანგ IV – (1446-1466) – ალექსანდრე I დიდის ძე.

ბაგრატ VI (1466-1478) იმერეთში ბაგრატ II (1463-1466).

კონსტანტინე II (1479-1505) – ალექსანდრე I დიდის შვილიშვილი.

ძარბაზის მფევენი

დავით X (1505-1525) – კონსტანტინე II-ის უფროსი ძე.

გიორგი IX (1524-1527) – კონსტანტინე II-ის უმცროსი ძე.

ლუარსაბ I (1527-1556) – დავით X-ის ძე.

სიმონ I დიდი (1556-1600) – ლუარსაბ I-ის ძე.

დავით XI დაუდ-ხანი (1569-1578) – ლუარსაბ I-ის ძე.

გიორგი X (16-1-1606) – სიმონ I-ის ძე.

ლუარსაბ II (1606-1614) – გიორგი X-ის ძე.

ბაგრატ VII (ბაგრატიონი) (1615-1619) – დავით XI-ის უფროსი ძე.

სიმონ II (სეიმიონ ხანი) (1619-1658) – დავით XI-ის ძე.

როსტომი (როსტომ ხანი) (1648-1675) – თეიმურაზ მუხრან ბატონის ძე, პირველი

მეფე მუხრანბატონების ბაგრატიონებიდან.

გიორგი XI (1676-1688) – ვახტანგ V შაჰნავაზის ძე.

ერეკლე I (ნაზარ-ალი-ხანი) (1688-1703) კახეთის მეფე 1702-1706 წლებში, თეიმურაზ

I კახთა მეფის შვილიშვილი.

ქაიხოსრო ლევანის ძე (1709-1711) ვახტანგ V შვილიშვილი.

იესე ალი-ყული-ხანი (1716-1724) – ვახტანგ V-ის შვილიშვილი.

ვახტანგ VI (1716-1724) – ვახტანგ V-ის შვილიშვილი.

თეიმურაზ II (1744-1762) – უმცროსი ძე ერეკლე I ნაზარ-ალი-ხანის.

კახეთის მეფენი

გიორგი I (1466-1476) – ერთიანი საქართველოს მეფე გიორგი VIII-ის სახელით (1446-1466).

ალექსანდრე I – (1476-1511) – გიორგი I-ის ძე.

გიორგი II (ავგიორგი) (1511-1513) – ალექსანდრე I-ის ძე.

ლევან I გიორგი II-ის ძე 1520-1574.

ალექსანდრე II (1574-1605) – ლევანის ძე.

დავით I – (1601-1602) ალექსანდრე II-ის ძე.

კონსტანტინე I (1605) იმეფა რამდენიმე თვე – ალექსანდრე II-ის ძე.

თეიმურაზ I (1606-1648) – დავით I-ის ძე, ქართლ-კახეთის მეფე 1625-1632.

არჩილ II – ვახტანგ V შაჰნავაზის ძე, იმერეთის მეფე (1661-1663). კახეთის (1664-1675), ისევე იმერეთის (1678-1679). 1690-1691, 1695-1696, 1698).

დავით II იმამ-ყული-ხანი (1709-1722) ერეკლე I ნაზარალი ხანის უფროსი-ძე.

კონსტანტინე II მაჰმად-ყული-ხანი (1722-1733) – ერეკლე I-ის ძე.

ქართლ-კახეთის მეფენი

თეიმურაზ I (1625-1632) – დავით I-ის ძე.

ერეკლე II – საქართველოს უკანასკნელი დიდი მეფე, ჯერ კახეთის (1744-1762)

შემდეგ ქართლ-კახეთის 1762-1798.

გიორგი XII (1798-1800) – ერეკლე II-ის ძე.

იმერეთის მეფენი

დავით I – იხ. დავით VI ნარინი „ერთიანი საქართველოს მეფენი“

კონსტანტინე I – შუათანა ძე დავით VI ნარინისა (თამარ ამანელისძის ქალისგან) ვახტანგ II-ის მომდევნო ძმა, იმერეთის მეფე 1293-1327 წლებში. ქუთაისი ტახტზე ავიდა მამის

სიკვდილისთანავე, უმცროსი ძმა მიქელი არ შეურიგდა მის გამეფებას და რაჭა და არგვეთი წაართვა.

მიქელი – უმცროსი ძე დავით VI ნარინისა, იმერეთის მეფე 1327-1329 წლებში.

ბაგრატ I – ერისთავი (1329-1372) მიქელის ძემ იმეფა მცირე ხანს რადგან გიორგი ბრწყინვალემ შემოიერთა იმერეთის სამეფო და ბაგრატ I ერისთავს საბატონოდ დაუტოვა შორაპნის საერისთავო.

ალექსანდრე I – უფროსი ძე ბაგრატ I ერისთავისა, მამამისის სიკვდილის შემდეგ (1372) იმერეთის ერისთავად დაამტკიცა ერთიანი საქართველოს მეფემ ბაგრატ V დიდმა 1387 წელს. ამის შემდეგ იცოცხლა ორი წელიწადი და აღესრულა 1389 წელს.

გიორგი I – შუათანა ძე ბაგრატ I ერისთავისა (1389-1392).

ბაგრატ II – იგივე ერთიანი საქართველოს მეფე ბაგრატ VI სახელით.

კონსტანტინე II – იგივე ერთიანი საქართველოს მეფე კონსტანტინე II.

ალექსანდრე II – ძე ბაგრატ II (VI)-ის იმერეთის მეფე 1484-1510.

ბაგრატ III – ალექსანდრე II-ის უფროსი ძე, იმერეთის მეფე 1510-1565.

გიორგი II – უფროსი ძე ბაგრატ III-ის იმერეთის მეფე 1565-1586.

ლევანი – უმცროსი ძე გიორგი II-ის იმერეთის მეფე 1586-1590.

როსტომი – ძე კონსტანტინე ბატონიშვილისა, ძმისშვილი გიორგი II-ის იმერეთის მეფე 1590-1605.

გიორგი III – ძე კონსტანტინე ბატონიშვილის, ძმა როსტომ მეფის, იმერეთის მეფე 1605-1639.

ალექსანდრე III – უფროსი ძე გიორგი III-ის, იმერეთის მეფე 1639-16660.

ბაგრატ IV – ძე ალექსანდრე III-ის, იმერეთის მეფე 1660-1661, 1663-1665, 1666-1678 და 1679-1681.

ვასტანე ჭუჭუნაშვილი – რამდენიმე თვიანი მეფობა.

არჩილი – იხ. არჩილ II – კახეთის მეფენი.

დემეტრე გურიელი – რამდენიმე თვიანი მეფობა.

გიორგი III გურიელი – ძე ქაიხოსრო გურიელისა, გურიის მთავარი 1664-1684 წლებში იმერეთის მეფე 1681-1683 წლებში.

ალექსანდრე IV – ძე ბაგრატ IV-ის, იმერეთის მეფე 1683-1690, 1691-1695 წლებში.

გიორგი IV გოჩია – იმერეთის მეფე 1696 წელს, თუმცა იყო „ბაგრატიონანთა ნათესავი“, მაგრამ იმერეთის ტახტზე სრულიად შემთხვევით მოხდა.

სვიმონ – ძე ალექსანდრე IV-ის, იმერეთის მეფე 1688-1701.

გიორგი V აბაშიძე – პატარა ძე, იმერეთის მეფე 1701-1703.

მამია III გურიელი – ძე გიორგი III გურიელის, გურიის მთავარი 1689-1711, იმერეთის მეფე 1701, 1711 და 1713 წლებში.

გიორგი VI – ძე ალექსანდრე IV-ის უმცროსი ძმა სვიმონის, იმერეთის მეფე 1703, 1711, 1713, 1714-1716 და 1718-1720 წლებში.

გიორგი IV გურიელი – იხ. აქვე გიორგი VI.

ალექსანდრე V – ძე გიორგი VI-ის, იმერეთის მეფე 1720-1740, 1741-1752 წლებში.

სოლომონ I დიდი – შუათანა ძე ალექსანდრე V-ის იმერეთის მეფე 1752-1784.

დავით II – ძე გიორგი VII-ის იმერეთის მეფე 1784-1789.

სოლომონ II – არჩილის ძე, სოლომონ I დიდის ძმისწული, იმერეთის მეფე 1789-1819.

ბაქოფშუ. სამი სახელმწიფოს დინასტია სიოგუნოეების იაპონიაში XII-XIX საუკუნეში.

ბასარაბი. ვალახეთის სათავადოს ერისმთავარი XIV-XVII საუკუნეებში (ხანმოკლე შესვენებებით) მათ შორის ყველაზე ძლიერი ბასარაბ I (გარდ. 1352), ნიაგოე (გარდ. 1521), მატეი (გარდ. 1654). დააარსა 1324 წელს ნიკოლაე ალექსანდრემ (გარდ. 1364).

ბაქრელმები და ბურჯელმები. ეგვიპტის მამლუქთა დინასტიები XIII საუკუნეში. ერთ-ერთ ევროპულ სალიტერატურო წყაროში არსებობს ვერსია, რომ სალადინის (ეგვიპტის სულთანი) ერთ-ერთმა მეგვიდრემ 1230 წელს ჩერქეზეთში სამეგრელოსა და აფხაზეთში იყიდა 12 ათასამდე ახალგაზრდა კაცი და ამ მონებისაგან შეადგინა ეგვიპტეში მამლუქთა არმია. მამლუქებით სულთანების გამგებლობამ 267 წელს გასტანა. აქედან 257 წლის მონაკეთზე მათმა ორმა დინასტიამ (ბაქრელები, ბურჯელები) 47 სულთანი გამოიყვალა. მამლუქთა ბატონობის თარიღათ მიჩნეულია დაახ. 1250 წ. ბაქრელების დინასტიით, ბურჯელების დინასტიამ შეცვალა დაახ. 1382 წელს. ზოგიერთი ცნობით მამლუქთა არმიაში 21 ეროვნების ადამიანები იყვნენ უმთავრესად იბერები, მეგრელები, ჩერქეზები, აფხაზები. ეგვიპტეში იყო 24 მამლუქი-ბეგი რომლებიც განაგებდნენ ქვემო და ზემო ეგვიპტეს.

ბერნადოტები. შვეციის სამეფო დინასტია. დასაბამი მისცა ნაპოლეონ I-ის მარშალმა ჟან-ბატისტ ჟიულ ბერნადოტმა 1818 წელს. შვეციის სამეფო ტახტზე 1975 წლიდან კარლ XVI გუსტავი, ბერნადოტების დინასტიის წარმომადგენელია. იხ. გენეალოგიური ცხრილი შვეცია.

ბირენდრა ბირ ბიკრამ შაჰ დევა. ნეპალის სამეფო დინასტია. აღნიშნულ დინასტიის სახელწოდება, ნეპალის ამჟამინდელი მონარქის სახელი, გვარი და წოდებაა. დაიბადა 1945 წელს, მეფედ იწოდება 1972 წლიდან.

ბომბდისან. ტერმინი რუსეთის შუა საუკუნეების სიგელებში და იწოდებოდნენ ჩინეთის იმპერატორები, რაც ნიშნავს წმინდას.

ბონაპარტები. ფრანგი იმპერატორების დინასტია, რომელიც 1804 წელს დააარსა ნაპოლეონ I ბონაპარტმა (1804-1814/15) და აღადგინა 1852 წელს ნაპოლეონ III 1870 წლის 4 სექტემბრიდან, რევოლუციის შედეგად მათი მმართველობა შეწყდა. იხ. გენეალოგიური ცხრილი ბონაპარტები.

ბრაბანსები. სამეფო დინასტია პორტუგალიაში (1640-1853) და იმპერატორები ბრაზილიაში (1822-89). დამაარსებელია ჟუან IV. იხ. გენეალოგიური ცხრილი №1, №2 პორტუგალია, №3 და №4 ბრაზილია.

ბუილმბი. სამეფო დინასტია დასავლეთ ირანში და ერაყში. 935-1055 წლებში ბაღდადის დაპყრობის შედეგად 945 წელს მათ ბოლო მოუღეს აბასიდების დინასტიას. ბუილების დინასტია დააარსეს ძმებმა ალ ჰასან და აჰმედ ბუილებმა, დინასტიას ბოლო მოუღო თურქ-სელჯუკებმა 1055 წელს.

ბურბონები (ფრანგ. **Bourbons**, ესპ. **Borbones**, იტალ. **Borboni**). სამეფო დინასტია საფრანგეთში 1589-1792, 1814-1815, 1815-1830; ესპანეთში 1700-1808, 1814-1868, 1874-1931 და 1975-იდან; ორივე სიცილიის (ანუ ნეაპოლის) სამეფოში 1735-1805, 1814-1860; პარმისა და პიაჩენცის საჰერცოგოში 1748-1802, 1847-59. ანრი IV-ის გამეფებით დაიწყო საფრანგეთში ბურბონთა დინასტიის მმართველობა ბურბონების ერთ-ერთი გვერდითი შტო იყო ორლეანის შტო, რომლის წარმომადგენელი ლუი-ფილიპ ორლეანელი „ფრანგების მეფე“ გახდა 1830 წელს, რევოლუციის შემდეგ (იმეფა 1848-მდე). ბურბონების ესპანური შტო დაარსა ლუი XIV-ის შვილიშვილმა, ანჟუს ჰერცოგმა ფილიპმა, რომელიც 1700 წელს გაამეფეს ესპანეთში ფილიპ V-ის სახელით, 1735 წელს ფილიპ V-ის ვაჟებმა სამფლობელოდ მიიღეს ნეაპოლისა და სიცილიის სამეფო, 1748 წელს კი პარმისა და პიაჩენცის საჰერცოგოც და საფუძველი ჩაუყარეს ბურბონების ნეაპოლ-სიცილიის მეფეთა და პარმისა და პიაჩენცის ჰერცოგთა შტოებს.

ფრანგი ბურბონების ნუსხა: ანრი IV – 1589/1610, ლუი XIII – 1610/1643, ლუი XIV – 1643/1715, ლუი XV – 1715/1774, ლუი XVI – 1774/1792, ლუი XVIII – 1814/1815 – 1815/1824, ჰარლ X – 1824/1830, ლუი-ფილიპი 1830/1848.

ესპანურ შტოს სათავე დაუდო ლუდოვიკო XIV შვილიშვილმა ფილიპე V, ბურბონების სამეფო დინასტია მეფობდა ორივე სიცილიაში (1735-1805), რომელსაც სათავე დაუდო ფილიპე მე-V-ეს შვილმა კარლ IV. აჟამინდელი ესპანეთის მეფე ზუან კარლოსი ბურბონთა დინასტიის წარმომადგენელია. იხ. გენეალოგიური ცხრილი ბურბონები, ბურბონები და ორლეანები, ორლეანები.

ბაბსბურბების დინასტია. ავსტრიის მმართველი ჰერცოგები, (1282 ჰერცოგები, 1453 ერცჰერცოგები, 1804 წლიდან იმპერატორები) მათი მმართველობის დროს 1526 წელს შემოერთებული იქნა ჩეხია და უნგრეთი, სადაც მათ ბოძებული ჰქონდათ მეფის ტიტული. გაბსბურგები იყვნენ საღვთო რომის იმპერატორები მუდმივად 1438-1806 წლებში, აგრეთვე იყვნენ ესპანეთის მეფენი 1516-1700 წლებში, გამოჩენილი წარმომადგენლები: კარლ V, ფილიპ II ესპანელი, მარია ტერეზა, იოსეფ II და ფრანც იოსები. I. იხ. გენეალოგიური ცხრილი Nel ავსტრია-უნგრეთი.

ბაჰნევიდები (ლაჰნევიდები). სამეფო დინასტია ავღანეთის ტერიტორიაზე დამაარსებელი – ალფ-თეგინი თვალსაჩინო ძლიერებას მიაღწია მაჰმედ გაჰნეველის (998-1030) დროს. გაჰნევიდების დინასტია ლიკიდირებული იქნა გურიელების (ღურიდები) დინასტიის

მე-12 საუკუნის 70-80 წლებში.

გესენების ლანდგრაფთა მმართველი დინასტია. XIII-XVI საუკუნეებში (გერმანია). გამოჩენილი წარმომადგენლები ფილიპ გესენი და მისი შვილები. გესენების გვარიდან წარმოიშვნენ კასელები და დარმშტადტები. იხ. გენეალოგიური ცხრილი

გირბები (გერაბები). ყირიმის ხანთა დინასტია (XV-XVIII). დააარსა ჯაბი გირები (1466). მისი შვილი მენგალ გირეი ოსმალეთის ვასალი გახდა (1475). როცა ყირიმი რუსეთს შეურთდა 1783 წელს, უკანასკნელი ხანი შაგინ გირეი გადადგა.

გლიუქსბურგები. დინასტია დანიაში 1863 წლიდან, ნორვეგიაში 1905 წლიდან და საბერძნეთში 1863-1967 წლებში. შლეზვიგ-გოლშტეინ-ჰონდერბურგ-გლოუქსბერგი – სამეფო დინასტია. იხ. გენეალოგიური ცხრილი.

გომენცოლერნები (ჰოპენცოლერნები). ბრანდენბურგის კურფურსტთა დინასტია 1415-1701, პრუსიის მეფეების 1701-1918, გერმანიის იმპერატორების 1871-1918. დამაარსებელია ფრიდრიხ ეილგელში, გამოჩენილი წარმომადგენლები: ფრიდრიხ II; ეილჰელმ I; ეილჰელმ II; იხ. გენეალოგიური ცხრილი გერმანია.

გომენცოლერნები (ჰოპენცოლერნები). ზიგმარნები. სამეფო დინასტია რუმინეთში (1866-1947) იხ. გენეალოგიური ცხრილი რუმინეთი.

დამაარსებელია კარლო I, რომლის მემკვიდრეებად ითვლებოდნენ ფერდინანდ I (1914-1927), კარლო II (1930-40), მიხაი I, (1927-1930, 1940-47).

გოტორაპები. გერმანელ ჰერცოგთა დინასტია, 1544-1773 წლებში განაგებდნენ შლეზვიგ-ჰოლშტაინის ჰერცოგთა ნაწილს, ჩრდილოეთ დანიელი ოლდენბურგების უმცროსი შტო, რომელთაც 1751-1818 წლებში შვეციის ტახტი ეკავათ. დინასტიის ჰერცოგი კარლ ულრიხი, პეტრე III-ის სახელით რუსეთის მეფეიყო 1761-1762 წლებში. 1773 წლიდან ეკატერინე II-ის ძემ დინასტიის ჰერცოგმა პავლე I დინასტიის სამფლობელოები შლეზვიგ-ჰოლშტაინში დანიის კუთვნილ ოლდენბურგზე და დელმენჰორსტზე გადაცალა.

გოლშტეინ-გოტორაპის სამეფო დინასტია. რუსეთის მეფე პეტრე III იყო ამ დინასტიის წარმომადგენელი, რომლის მეუღლე იყო ეკატერინე II-ედ წოდებული სოფია ფედერიკა ავეუსტა ანჰალტ-ცერბსტი. იხ. გენეალოგიური ცხრილი №2, №3 რუსეთი.

გრინალდების სამეფო დინასტია. იხ. გენეალოგიური ცხრილი მონაკო.

გუპტები. მაგადის მცირე მთავრებიდან აღზევებული დინასტია, რომელიც IV-VI

სს-ში ბატონობდა და მართავდა ჩრდილოეთ ინდოეთში სახელმწიფოს, ჩამოყალიბება დაიწყო ჩანდრაგუპტა I-ის მმართველობის დროს (320 – დაახლ. 340) და იმპერატორის ტიტული მიიღო. სამუდრაგუპტამ და ჩანდრაგუპტა II ეიკრამადიტამ (დაახლ. 380-414) დაიმორჩილეს მთელი ჩრდილოეთ ინდოეთი. ქიშმირის, დასავლეთ პენჯაბისა და რაჯპუტინის გარდა სამუდრაგუპტამ დალაშქრა აგრეთვე დეკანი და სამხ. ინდოეთი. სკანდაგუპტა (V. ს) მძიმე ბრძოლებს ეწეოდა ბუჰმიტრების ტომებთან დას. ინდოეთში და ეფტალიტებთან სახელმწიფოს ჩრდილო-დასავლეთ საზღვრებზე. ბუჰმაგუპტას მეფობის დროს დაიწყო სახელმწიფოს დაშლა, ჩამოცილდა გუჯარეთი და მალვა, ხოლო VI ს. დამდეგს მისი დას. ნაწილი დაიპყრეს ეფტალიტებმა. დაახლოებით 528 წელს გუპტების მმართველმა ბალადიტამ ცენტრალური ინდოეთის გამგებელ იაშოდჰარმან მანდასორელთან ერთად დაამარცხა ეფტალიტები და ბოლო მოუღო მათ ბატონობას ინდოეთში (გარდა მისი ჩრდ-დას. ნაწილისა), მაგრამ გუპტები იმდენად დასუსტდნენ ეფტალიტებთან ომებით და საშინაო კრიზისით, რომ ვერ შეძლეს სახელმწიფოს საბოლოო დაშლის თავიდან აცილება. VI ს ბოლოს გუპტების ეპოქაში აღინიშნება ეკონომიკური, ხელოვნების და ლიტერატურის განვითარება.

ბერძენი. სულთანთა დინასტია, რომელიც დაარსდა 1148 წელს და მოიცავდა ავღანეთის თითქმის მთელ ტერიტორიას და ინდოეთის ოლქის ნაწილს. ზორეზმშაჰების სახელმწიფოს შემოსევების შედეგად 1206 წელს გურიდების სახელმწიფომ არსებობა შეწყვიტა.

დერბენდი, დერბენდი. შირვანის მმართველთა დინასტია (1382-1538). ფუძემდებელი იყო იბრაჰიმ I, კ. დერბენდის მმართველთა შთამომავალი, საიდანაც წარმოსდგა დინასტიის სახელწოდება. დინასტიის ბოლო მოუღო სეფიანმა შაჰ-თამაზ I-მა, რომელმაც შირვანი აიღო და შირვან-შაჰი შაჰრუხი 1538 წელს სიკვდილით დასაჯა.

დიპუსი, დიპუსი, დიპუსი. ადრინდელი კლასობრივი სახელმწიფო ძვ. წ. XII-VIII სს-ში სამხ. ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე. ტერმინი მომდინარეობს საქართველოს ერთ-ერთი ოლქის-ტაოს სახელიდან (დიპო(ზი)-ტიპო(ზი)-ტაო) ძვ. წ. XII ს-ის ბოლოს დიპუსი მოთავეობდა ზემო ეფრატში მცხოვრები ტომების ღიდ გაერთიანებას, რომლებიც ასურელების წინააღმდეგ ბრძოლის მიზნით შეიქმნა. ძვ. წ. IX ს-ში დიპუსის წინააღმდეგ შეტევა დაიწყო ურარტუ და მათმა მეფეებმა მენუამ და არგიშთი I-მა მრავალჯერ დაამარცხეს და ბოლოს განადგურეს დიპუსი (IX ს. ბოლო და – VIII ს. დასაწყისი). ცნობილია დიპუსის მეფეები სიენი (ძვ. წ. XII ს. ბოლო), ასია (ძვ. წ. IX ს. შუაწლები), უტუფურსი (ძვ. წ. IX-VIII სს. მიჯნა). დიპუსის მკვიდრთა შთამომავლობას ძვ. წ. V ს-ის დასასრულის ბერძენი გერალი ქსენოფონტე ტაოების სახელწოდებით იხსენიებს.

დიდი მოგოლები. მუსლიმანური ფეოდალური ღინასტია ინდოეთში 1526-1858 წლებში. მისი დამაარსებელი თემურიდი ბაბური მოგოლისტანიდან იყო (ასე უწოდებდნენ იმ დროს შუა და ცენტრალური აზიის ტერიტორიას). აქედან წარმოდგა ღინასტიის სახელწოდება „მოგოლები“. XVII ს. ევროპელმა მოგზაურებმა ამ ღინასტიის „დიდი მოგოლები“ უწოდეს. დიდი მოგოლები ფადიშაჰის ტიტულს ატარებდნენ. მათმა სახელმწიფომ ძლიერების ზენიტს აქბარის მეფობაში მიაღწია.

დიდი მოგოლების სახელმწიფო ცენტრალიზებული ფეოდალური მონარქია იყო. XVII ს-ში იგი მოიცავდა მთელ ინდოეთს (უკიდურესი სამხრეთის გარდა) და ქაბულს. გარეგნული ბრწყინვალეობისა და ძლიერების მიუხედავად, ფადიშაჰების ჯაჰანგირისა (1605-27) და შაჰ-ჯაჰანის (1627-58) დროს დაიწყო შინაგანი კრიზისი, რომელიც აურანგზების (1658-1707) გარდაცვალების შემდეგ დიდი მოგოლების სახელმწიფოს დაშლით დამთავრდა. დიდი მოგოლების გამგებლობაში მხოლოდ ინდოეთის ჩრდილო-დასავლეთი (სინდი, პენჯაბი, ქაშმირი, სირჰინდი და დელი) და ავღანეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთი ნაწილი დარჩა. 1738 ირანის შაჰმა ნადირმა სასტიკად დაამარცხა დიდი მოგოლები. XVIII ს. II ნახევარში დიდი მოგოლები ავღანებსა და მარათებს დაემორჩილნენ. 1803 ინგლისელთა ოსტინდურმა კომანდამ მიიტაცა დელი. დიდი მოგოლები ინდოეთის გამგებლად ითვლებოდნენ 1858 წ-მდე, ვიდრე ინგლისელთა კოლონიურმა ხელისუფლებამ არ გააუქმა ეს ღინასტია.

ღინასტიის წარმომადგენლები: ბაბური 1526/30, ჰუმაიუნი 1530/39, 1555/56, აქბარი 1556/1605, ჯაჰანგირი 1605/27, შაჰ-ჯაჰანი 1627/58, აურანგზები 1658/1707, ბადურ-შაჰი 1707/12, ჯაჰანდარ-შაჰი 1712/13, ფარუკ-სიარი 1713-13, ფარუკ-სიარი 1713-19, მუჰამად-შაჰი 1719/48, აჰმად-შაჰი 1748-54, ალაფი II 1754-59, შაჰ-ალამ II 1759-1806, აქბარ II 1806-37, ბადურ-შაჰი II 1837-58.

დიდი მორავიის სახელმწიფო. მორავიის (დიდი მორავიის) სამთავრო, დასავლეთ სლავების ადრინდელი ფეოდალური სახელმწიფო IX ს-ში და X ს. დამდეგს. დიდი მორავიის სახელმწიფოს დაარსება განაპირობა დასავლეთ სლავებში ფეოდალიზაციის პროცესის დაჩქარებამ და გერმანიის ექსპანსიისაგან თავდაცვის აუცილებლობამ. დიდი მორავიის სახელმწიფოში შედიოდა მორავია, სლოვაკია, ჩეხია, ლუციტი (ლაუზიცი), პანონია, საერაულოა მცირე პოლონეთიც და სლოვენიის მიწების ნაწილიც. დედაქალაქი იყო ველეგრადი, რომლის ადგილმდებარეობა ზუსტად არ არის დადგენილი. მრავალრიცხოვანი არქეოლოგიური გათხრები ადასტურებენ, რომ დიდი მორავიის სახელმწიფოში განვითარებული ყოფილა მიწათმოქმედება, ხელოსნობა (კერამიკული, რკინის, მინის, საიუველირო და სხვ. წარმოება). დიდი მორავიის სახელმწიფოს გატაცებული ეაჭრობა ჰქონია ბიზანტიასთან, კიევის რუსეთთან და შავიზღვისპირა ქალაქებთან. ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების ცენტრი იყო გრადები – წარჩინებულთა ციხეები და რეზიდენციები, რომელთაგან აღსანიშნავია სტარე-მესტო ქ. უგერსკე-გრადიშტესთან, მიკულჩიც ქ. გოლინიანთან, პოჟანსკო, ნიტრა, დეჟინსკე, ნოვა-ეჟსი. დიდი მორავიის სახელმწიფოს პირველი, ისტორიულად ცნობილი მთავარი იყო მოიმირ I (მართავდა 830-846), რომელმაც 833 წელს დიდი მორავიის სახელმწიფოს შემოუერთა

ნიტრის სამთავრო და დაიწყო ქრისტიანობის გავრცელება. მისმა მემკვიდრემ როსტისლავმა (846-870) გააფართოვა სახელმწიფოს საზღვრები, კავშირი დადო ბიზანტიასთან (862) და ებრძოდა გერმანელთა აგრესიას. 863 როსტისლავის თხოვნით დიდი მორავიის სახელმწიფოში ბიზანტიიდან ჩამოვიდნენ კირილე და მეთოდე, რომელთაც დააარსეს (869 ან 870) გერმანული საეპისკოპოსოსაგან დამოუკიდებელი სლავური ეკლესია. ამან ხელი შეუწყო დიდი მორავიის სახელმწიფოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობის განმტკიცებას. დიდი მორავიის სახელმწიფოს საზღვრები ყველაზე მეტად გაფართოვდა სვიატოპოლკის მმართველობის ყამს (870-894), რომელმაც სამეფოს შეუერთა (დაახლ. 874) ბლატენის სამთავრო. ფეოდალური მიწათმფლობელობის განმტკიცებასთან ერთად (IX ს. დასასრულისათვის) გაძლიერდნენ საუფლისწულო სამთავროები, განსაკუთრებით დიდი მორავიის სახელმწიფოს განაპირა მიწებზე. სვიატოპოლკის გარდაცვალების შემდეგ დიდი მორავიის სახელმწიფო გაიყვეს მისმა ვაჟებმა მოიმი II-მ, რომელიც უმაღლესი მთავარი გახდა და სვიატოპოლკ II-მ, რომელმაც საუფლისწულოდ პანონია მიიღო. მათ მმართველობაში დიდი მორავიის სახელმწიფოს ჩამოშორდა ჩეხია (895) და ლუჟიჩელი სერბების მიწები (897). 906 წელს მომთაბარე უნგრელებმა (მადიარებმა) დაარბიეს დიდი მორავიის სახელმწიფო და დაიკავეს მისი ტერიტორიის დიდი ნაწილი და ბოლო მოუღეს მის არსებობას.

დუკაი (Dukai). ბიზანტიის იმპერატორთა დინასტია, მცირეაზიელი არისტოკრატიის შთამომავალი. მართედნენ 1509-67 და 1071-78 წლებში. წყაროებში იხსენიება IX ს.-დან. მე-X ს.-ის დამდეგს იმპერატორის წინააღმდეგ გამოვიდნენ, მაგრამ დამარცხდნენ. მე-10 ს.-ის დასასრულს მხარი დაუჭირეს აჯანყებულ ბარდა სკლიაროსს. დუკებს დიდი მამულები ჰქონდა ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე და ენათესავებოდნენ ანგელოსთა, კომნენოსთა, სკლიაროსთა საგვარეულოებს. 1059-67 წლებში ტახტზე იყო კონსტანტინე X დუკა, ხოლო 1071-78 წლებში მისი ვაჟი მიქაელ VII, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ბაგრატ IV-ის ასული მართა – დედოფალი მარია. დუკებს ძალაუფლება წაართვა ნიკიფორე ბატონიატემ. 1081 წელს დუკებმა მხარი დაუჭირეს ალექსი I კომნენოსს. მიქაელ VII-ის ვაჟი კონსტანტინე 1081-94 ალექსი I კომნენოსის თანამმართველი იყო. დუკები დედაქალაქის უმაღლესი არისტოკრატიის ინტერესებს გამოხატავდნენ, მათი მმართველობა ბიზანტიის დაცემის ხანა იყო. XIII ს.-ში ანგელოს-დუკების გვარი ეპირის დესპოტატის ტახტს ფლობდა.

დურანმბი. ავღანური დინასტია მე-8 საუკ.

ეპიქიდთა დინასტია. კაკე, ზეგისსა და ეგინას-ძე, პელეგისის მამა და აქილეგისის პაპა იყო, აქილეგისის ძე ნეობტოლეზე, ანუ პიროსი დასახლდა ეპირში (ძველი საბერძნეთის პოლისი) და დასაბამი მისცა ეპირის მეფეთა ეპიქიდთა შტოს. ამ შტოს ეკუთვნოდა ალექსანდრე მაკედონელის დედა ოლიმპიადა.

ევროპონტიდები. დინასტია, რომელიც მეფობდა ძველი საბერძნეთის სპარტაში. დინასტიის დამაარსებელია მეფე ევროპონტი ძვ. წ. XI საუკუნეში. ისტორიულად ცნობილია, რომ ევროპონტიდები მეფობდნენ ძვ. წ. VIII ს. ამ დინასტიის წარმომადგენლები იყვნენ აგესილავ II, აგის III, აგის IV არქიდამე და სხვა.

მლდგიზიძეები. მმართველი დინასტია სამხრეთ აზერბაიჯანში (1136-1225).

მრვანდუშები. მეფეთა და მმართველთა დინასტია ძვ. სომხეთში. ხანმოკლე შესვენებებით მართავდნენ ქვეყანას ძვ. წ. VI ს-ის დასაწყისიდან და ძვ. წ. III ს. ბოლოს. სახელი ეწოდა გვარში გავრცელებული სახელისგან „ერვანდი“-ს მიხედვით, ძვ. წ. VII ს. და ძვ. წ. IV ს-ის 30-იან წლებში ეს სამეფო ჯერ მიდიის, შემდეგ აქემენიდური სპარსეთის შემადგენლობაში იყო. სპარსეთის გაუქმების შემდეგ ერვანდუშები დამოუკიდებელი მეფეები გახდნენ. ძვ. წ. მე-3 ს-ის შუა წლებში სომხეთს გამოეყო წაფტ-კომაგენის სამეფო, სადაც გამეფდა ერვანდუშების ერთ-ერთი შტო. ყველა ეს სამეფო სელევკიდებმა დაიპყრეს ძვ. წ. III ს. ბოლოს. ამის მერე ერვანდუშები აღარ ჩანან სომხეთის სათავეში.

პაზა. შეეციის სამეფო დინასტია (1523-1564) დამაარსებელია გუსტაე I. დიდი წარმომადგენლები: გუსტაე II ადოლფი (1587-1668). ამ დინასტიის წარმომადგენლები მეფობდნენ პოლონეთის სამეფო ტახტზე.

პალუა. სამეფო დინასტია საფრანგეთში, რომლის სამი შტო მგრანდებლობდა საფრანგეთში 1328-1589 წლებში. ვალუათა დინასტია წარმოადგენდა კაპეტინების დინასტიის შტოს. უშვილო შარლ VIII-ის სიკვდილით შეწყდა ვალუათა დინასტიის პირდაპირი შტო და გამეფდა მათი გვერდითი შტოს წარმომადგენელი (ლუი XII), უძეო ლუი XII-ის სიკვდილის შემდეგ ტახტზე ავიდა ვალუათა დინასტიის მონათესავე ანგულეების შტო. გამოჩენილი წარმომადგენლები: ლუდოვიკო XI, ფრანცისკ I, ჰენრიხ II, ჰენრიხ III.

პიი-ს სამეფო დინასტია. ჩინეთში ძვ. წ. მე-4, მე-3 საუკუნე.

პელაგები (ბრაუნშვიგები). პერცოგთა მმართველი დინასტია 1142-1180 წლებში გერმანიის საქსონიაში და ბავარიაში. ბრაუნშვიგების სახლი მე-18 საუკუნეში გაიყო განშტოვებად ბრაუნშვიგ-ველფ-ბიუტელეზად და ლიუნებურგ-ჰანოვერებად. ამ უკანასკნელთ 1714 წელს ეკავა ინგლისის ტახტი. ველფების ყველაზე გამოჩენილი წარმომადგენელია ჰენრიხ ლომი.

პეტიწების მმართველი დინასტია. ფრანკთა და ტიურინგიის საზღვარზე მე-11 საუკუნეში. ამ გვარიდან გამოვიდა ორი მარკსაგრაფო ნიდერლანდების და გეისენების. იხ. გენეალოგიური ცხრილი.

პიტელსბახები. გერმანიის სამხრეთში (ბავარია) მმართველი გვარი 1180-1918. ამ გვარს ეკუთვნოდა გამოჩენილი იმპერატორი ლუდოვიკო IV ბავარიელი.

გამო.

ზანდები. მმართველი დინასტია ირანში – ეთნიკური ჯგუფი დასავლეთ და სამხრეთ ირანში 1760-90 წლებში ტომის ბელადი და ზელმძღვანელი იყო ქერიმ-ხან ზენდი. დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა ყაჯართა დინასტიის დარტყმის

თაჰმურასი დინასტია. (ირანი) 821-873 წლები.

თემურიდები. მმართველი დინასტია შუა აზიაში 1370-1507. დამარსებულია თემურ-ლენგი. გამოჩენილი წარმომადგენლები: შაჰრუხი (1377-1447), ულუგბეკი (1394-1449), ბაბური (1483-1530). ეს უკანასკნელი ითვლება დიდი მოგოლების დინასტიის დამარსებლად ინდოეთში 1526 წელს.

თიუდორები (ტიუდორები). სამეფო დინასტია ინგლისში 1485-1603 წლებში, რომელიც შეცვალა იორკების დინასტიამ. დინასტიის დამაარსებელია ჰენრი VI (1485-1507). გამოჩენილი წარმომადგენლები ჰენრი VIII (1509-1547). ედუარდ VI (1547-1553), მარიამ I (1553-1558), ელისაბედ I (1558-1563).

თუმიზები. თურქული დინასტია შუა აზიაში, დინასტიის დამაარსებელია ისტემი, (მე-ნ საუკუნე), რომლის ტიტული იყო „ბაღადური“.

იაბელონები. ლიტვის დიდ მთავართა (1377-1415) და პოლონეთის მეფეთა (1386-1572) დინასტია. სახელწოდება მომდინარეობს ამ დინასტიის ფუძემდებლის ვლადისლავ II-ის იაკელოს სახელიდან. იაკელოს დინასტიის უნგრულ-ჩეხური შტო შეწყდა 1552 წელს მოჰაჩის ბრძოლაში, მეფე ლუდვიგის დაღუპვის, ხოლო პოლონეთში 1572 წელს სიგიზმუნდ II-ის ავგუსტის სიკვდილის შემდეგ.

იადამები. დინასტია, რომელიც XII-XIV ს-ში განაგებდა ამავე სახელწოდების ფეოდალურ სახელმწიფოს. სამხრეთ ინდოეთში იადამების სამთავროს დედაქალაქი იყო ქ. დევაგირი. XII ს. ბოლოს იადამების სახელმწიფო განთავისუფლდა დასავლეთ ჩასალუკების ვასალური დამოკიდებულებისაგან და დამოუკიდებელი გამგებლები გახდნენ. XII ს. ბოლოს

იადგების სახელმწიფო თვითონ აღიარეს თავის-თავი დელის სულთნის ვასალად (1307) 1318 წელს იადგების დინასტია დელის სასულთნოს შეუერთდა.

ილრისიძეები. არაბული დინასტია, მართავდნენ მარკოს მე-8, მე-10 საუკუნეებში. დააარსა ილრის იბნ აბდალასმა. ილრის II-ის (792-828) სიკვდილის შემდეგ სახელმწიფო დაიშალა რამდენიმე ნაწილად, რომლებსაც მართავდნენ ილრისიძეების დინასტიის შთამომავლები, ამ დინასტიას ბოლო მოუღო კორდოვოს ხალიფამ 974 წელს.

იორაშები. სამეფო დინასტია ინგლისში (1461-1485), ფლინთაენეტების განშტოება. გამოჩენილი წარმომადგენლები: ედუარდ IV, ედუარდ V, რიჩარდ V.

ისაგრიელთა დინასტია. სირიელთა დინასტია, ბიზანტიის იმპერატორთა დინასტია. მეფობდნენ 717-802 წლებში. სახელი ეწოდა დინასტიის დამფუძნებლის ლეონ II „ისაგრიის“ მიხედვით, თუმცა როგორც მეცნიერები გვამცნობენ ლეონ III სირიელი იყო და არა ისაგრიელი. ისაგრიელთა დინასტიის მმართველობის დროს იმპერიის მდგომარეობა საგრძნობლად განმტკიცდა. ისაგრიელთა მეფეების ქრონოლოგია: ლეონ III 717-741, კონსტანტინე V – 741-775, ლეონ IV – 775-780, კონსტანტინე VI 780-797, ირინე (ლეონ IV-ის ცოლი) – 797-802.

იუანების სამეფო დინასტია მონღოლეთსა და ჩინეთში (1271-1368, ჩინეთში 1280) დამაარსებელი მონღოლი ხანი ზუბილაი, რომელმაც დაასრულა ჩინეთის დაპყრობა. საბოლოოდ განადგურდა „წითელი ჯარების“ აჯანყების შედეგად 1351-1368.

იულიუს-კლავდიუსები. რომის იმპერატორთა პირველი დინასტია 14-68 წწ. დამაარსებელია ოქტავიანე ავგუსტუსი, გამოჩენილი წარმომადგენლები ტიბერიუსი, კლაუდიუსი, კალიგულა, ნერონი.

პაპატიონები. სამეფო დინასტია საფრანგეთში (987-1328). დინასტიას საფუძველი ჩაუყარა ჰუგო კაპეტმა. მისი მმართველობის დროს სამეფო ხელისუფლება მემკვიდრეობითი გახდა. გამოჩენილი წარმომადგენლები: ფილიპე II ავგუსტი, ლუივიკო IX წმინდანი, ფილიპე IV ლამაზი. კაპეტინების დინასტიის შემდეგ სამეფო ტახტზე აღიან ვალუების დინასტიის წარმომადგენლები.

პაპატიონები (გვიანდ. ლათ. Capetingi, ფრანგ. Capetiens). სამეფო დინასტია საფრანგეთში (978-1328). საფუძველი ჩაუყარა ჰუგო კაპეტმა. კაპეტინების მმართველობის დროს სამეფო ხელისუფლება მემკვიდრეობითი გახდა. მათ გააფართოვეს სამეფო დომენის ტერიტორია. XIV ს-ის დამდეგისათვის მასში საფრანგეთის ტერიტორიის 3/4 შედიოდა.

ხელი შეუწევს ცენტრალიზებული სახელმწიფოს ხელისუფლების ჩამოყალიბებას. კაპეტინების დინასტიის შეწყვეტის შემდეგ გამოეფა ვალუას დინასტია. კაპეტინების წარმომადგენლები იყვნენ (ქრონოლოგია): პუგო კაპეტი 987-996, რობერ II 996-1031, ანრი I – 1031-1060, ფილიპე I – 1060-1108, ლუი VI – 1108-1137, ლუი VII – 1137-1180, ლუი II ოგიუსტი 1180-1223, ლუი VIII – 1223-1226, ლუი IX (წმინდა ლუი) – 1226-1270, ფილიპე III მამაცი – 1270-1285, ფილიპე IV ლამაზი – 1285-1314, ლუი X – 1314-1316, ფილიპე V – 1316-1322, მარლ IV ლამაზი – 1322-1328.

პარაბეზობები. XIX საუკუნეში სამთავრო, ხოლო 1903 წლიდან სამეფო დინასტია სერბიაში, შემდგომ ხორვატებისა და სლოვენების სამეფოში (1918-1929), აგრეთვე, იუგოსლავიაში (1929-45). ფაქტობრივად დინასტიის დამარსებული იყო გიორგი კარაგეორგიევიჩი (მთავარი 1808-13). გამოჩენილი წარმომადგენლები: ალექსანდრე (მთავარი 1842-58), პეტრე I (მეფე 1903-21); ალექსანდრე I (მეფე 1921-34); პეტრე II (მეფე 1934-დან.) ეს უკანასკნელი 1944 წელს გერმანიის მიერ იუგოსლავიის ოკუპაციის შემდეგ ემიგრაციაში წავიდა. იხ. გენეალოგიური ცხრილი 1 იუგოსლავია.

პაროლინგები. სამეფო და იმპერატორთა დინასტია ფრანკთა სახელმწიფოში (751-X ს.). იმპერიის დაშლის შემდეგ კაროლინგები მართავდნენ იტალიას 905 წლამდე. აღმოსავლეთ ფრანკთა სამეფოს (გერმანია) 911 წლამდე და დასავლეთ ფრანკთა სამეფოს (საფრანგეთი) 787 წლამდე. გამოჩენილი წარმომადგენლები: კარლოს დიდი, კარლოს მარტელი და სხვა.

პირიპიდები (კვირიკიანები). სომეხი ბაგრატიონების (ბაგრატიდები) ერთ-ერთი შტო შუა საუკუნეებში. ტაშირ-შირაკის (ლორე-ტაშირი) ფეოდალური სახელმწიფოს მართველი დინასტია (978-1118) დაარსა გურგენმა (კვირიკე 978-989). სამეფო განსაკუთრებით გაძლიერდა გურგენის მემკვიდრის დავით I-ის „უმიწაწყლოს“ (989-1048) და კვირიკე II-ის (1048-89) დროს, ეს უკანასკნელი ერთადერთი დამოუკიდებელ მმართველი იყო და მეფის ტიტულსაც ატარებდა, მაგრამ დამოუკიდებლობა დიდხანს ვერ შეინარჩუნა. იყო საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის მოხარკე. საქართველოს მეფემ დავით IV აღმაშენებელმა მათი სახელმწიფო თურქ-სელჯუკების მოხარკეობისაგან გაათავისუფლა და საქართველოს შემოუერთა, XIII ს. დასაწყისში მათ იხსენიებენ, უკვე როგორც ტაეუშისა და მაწაბერდის მფლობელებს.

პლავდინები. რომის იმპერატორთა დინასტია 69-96 წლებში. ამ დინასტიის ცნობილი წარმომადგენლები იყვნენ ეესპასიანე, ტიტუსი და დომიციანე.

პოპურ-პოტები. სამეფო დინასტია ბრაზილიაში. იხ. გენეალოგიური ცხრილი. ასევე იყვნენ კოპურ-ბრანსები ბრაზილიაში იხ. გენეალოგიური ცხრილი.

პოპურები. ბულგარეთის სამეფო დინასტია 1887-1946. ამ დინასტიის დაარსების

ფუძემდებელი იყო ფერდინანდ I (1887-1908), მთავარი (1908-1918) საქ-კობურგ-გოთას გვარის გერმანულ მთავართა შთამომავალნი შემდგომ მეფობდა ბორის III (1918-1943) სიმონ II (1943-46) სახელით. დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა 1946 წლის 15 სექტემბერს.

კოკომეზის დინასტია. ინდიელ ბელადთა მმართველი დინასტია მაიას ტომებში (მე-13 საუკუნე).

კომენენები. ბიზანტიის იმპერატორთა დინასტია 1086-1185 წლებში. დააარსა ალექსი I. ფაქტობრივად დინასტიას სათავე დაუდო ისააკ კომნენა, (იმპერატორი 1057-59), კომნენების უკანასკნელი მონარქი ანდრონიკე I მართავდა ტრაპიზონის სამეფოს, კომნენებმა მიიღეს ასეთი წოდება „დიდი კომნენები“.

კორიო. სამეფო დინასტია კორეაში (918-1392), დამაარსებელია კორიო I.

კურფიურსტები. „საღვთო რომის იმპერიის“ თავადები (სასულიერო და საერო), რომელთაც მე-13 საუკუნეში მიენიჭათ იმპერატორის არჩევის უფლება და იურიდიულად გაფორმდა ოქროს ბულის სახელწოდებით 1356 წელს.

კუმერების დინასტია. კამბოჯა. ანგორის სამეფო მე-9 საუკუნეში.

კხატრები. ინდუსების ბელადთა დინასტია. ასამის მართელობა (ინდოეთი).

ლაიოზ დიდი, იგივე ლაიოზ I (Lajos Nagy) (5.III 1326 – II. IX 1382 ნაღსობატი). უნგრეთის მეფე 1342-1382, პოლონეთის მეფე (ლუდვიგ I დიდის ან ლუდვიგ უნგრელის სახელით) 1370 წლიდან. ანჟუას დინასტიის წარმომადგენელი.

ლენქასტრები. ინგლისის სამეფო დინასტია (1399-1461) პლანტაგენეტების შტო. დასაბამი მისცა ედუარდ III-ის ძემ ლენქასტერის პერცომა – ჯონ გონტმა ლენქასტერმა. მის დროს მკაცრად ახშობდნენ სახალხო მოძრაობებს, მიიღეს კანონები მწვალებელთა დაწვის შესახებ. ლენქასტერებსა და იორკებს შორის შინაომების შედეგად 1461 წელს ინგლისის ტახტი დაიკავა იორკების წარმომადგენელმა ედუარდ IV.

ლი. სამეფო დინასტია კორეის სახელმწიფოში (1335-1408) (1897 წლამდე მეფეები, 1897-1910 წლიდან იმპერატორები).

ლიაოს სამეფო დინასტია (ჩრდ. ჩინეთი და კიდანში). დააარსა ლიაო 947-1127

ლიხტენშტეინი. სათავადო. 1699 წელს ავსტრიის სამეფო კარის კაბსბურგების დიდებულმა, თავადმა იოჰან ადამ ანდრეას ფონ ლიხტენშტეინმა 115 ათას გულდენად სენიორ შულენბერგისგან იყიდა მიწაწყალი (შემდგომში ლიხტენშტეინის სათავადო), ხოლო 1712 წელს ვალდის საგრაფოც 290 ათას გულდენად და ამავე წელს გარდაიცვლება. გერმანიის იმპერატორთან კარლ VI-ესთან რესკრიპტით თავადი იოზეფ ენცელი ხდება ამ მიწების მმართველი, ეს სახელმწიფო 343 წლიდან ერთ-ერთია წმინდა რომის იმპერიისა. ასე იწოდებოდა კაბსბურგების უზარმაზარი იმპერია.

1894-1898 წლებში ფრანც ლიხტენშტეინი იყო ელჩი რუსეთში. ეს უკანასკნელი მართადა სათავადოს ფრანც I-ის სახელით 1929-1938 წლებში.

ლიხტენშტეინების გვარს საფუძველი ჩაუყარა გეორგ პარტამანმა (1544-1585). იხ. გენეალოგიური ცხრილი ლიხტენშტეინი – თავადი ფონ უნდ ცუ ლიხტენშტეინი.

ლოთარინგები. სამეფო დინასტია და აგრეთვე ისტორიული ნაწილი დასავლეთ საფრანგეთში, მეორე შინაარსითაც არის ცნობილი ლოთარინგების და ელზესების დინასტია. დამარსებულია ფრანცის I იმპერატორი – პერცოგი (1708-1765). გამოჩენილი წარმომადგენელი: ფრანც III-ედ წოდებული ფრანც სტეფან ლოთარინგელი.

ლუ-ს საამფო დინასტია (დასავლეთ სამეფო). ჩინეთი 722-481 ძვ. წ. აღ.

ლუქსემბურგები (გერმ. *Luxemburger, Lutzelburger*; ფრანგ. *Luxembourg*). დინასტია, რომელიც თავდაპირველად მართადა ლუქსემბურგის საგრაფოს, ხოლო 1308-13, 1347-1400, 1410-37 – „საღვთო რომის იმპერიას“. მათი ძლევამოსილების მთავარი დასაყრდენი იყო ჩეხიის სამეფო, რომელიც 1310 წელს ქორწინებით შეიძინა ჰაინრიხ VII-ის ძემ იოჰანმა (ჩეხურად – იანი). ლუქსემბურგებმა უდიდეს აღმავლობას მიაღწიეს იან ლუქსემბურგელის ძის კარლ IV-ის მმართველობაში (ჩეხიის მეფე კარლ I, 1346 – 78, იმპერატორი – 1347-78). მან ლუქსემბურგის საგრაფო აქცია საჰერცოგოდ (1354), ხელი შეუწყო ჩეხიის ეკონომიკურ და კულტურულ განვითარებას, ხოლო გერმანიაში კურფიურსტების გაძლიერებას (იხ. ოქროს ბულა). მისი უფროსი ძე ეცალდა IV იყო ჩეხიის მეფე (1378-1419) და ერთხანს – იმპერატორი (1378-1400); უმცროსმა ძემ სიგიზმუნდ I-მა შეიძინა უნგრეთის სამეფო, რომელსაც განაგებდა 1387-1437 წლებში; იგი იყო „საღვთო რომის იმპერიის“ იმპერატორი (1410-1437), ჩეხიის მეფე (1419-1421), (1436-1437) ცდილობდა ჰუსიტური რევოლუციური მოძრაობის ჩახშობას. სიგიზმუნდ I-ის სიკვდილთ მოისპო ლუქსემბურგების დინასტია ჩეხიასა და უნგრეთში, ხოლო მათი სამფლობელოები შეუერთდა ავსტრიულ კაბსბურგთა სამფლობელოებს.

ლი სონ ბე (სატაძო სახელი თეჯო) (1335-1408). კორეის სახელმწიფოს ჩოსონის მეფე, ლის დინასტიის დამაარსებელი. 1388 წელს, კორეოსა და მინის დინასტიას შორის კონფლიქტების დროს მოაწყო სახელმწიფო გადართილება. 1391 წელს ლი სონ გეს მომხრეებმა გაატარეს კანონი მიწის ნაღვლების შესახებ. 1392 წელს იგი ტახტზე

აიყანეს. ლი სონ გეს სახელმწიფოს ეწოდა ჩოხონი, დედაქალაქი გახდა სეული. ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შესანარჩუნებლად გატარდა რეფორმები, მაგრამ ბოლოს შეიქმნა ჩინეთის სახელმწიფოს ვასალი.

მეზინადადები (იაზიდიდები). არაბი მმართველების დინასტია შირვანში (799-XI ს. 1-ლი ნახევარი). დამარსებული იაზიდ იქნ მუზაიდ ალ შიხანი. ისინი განსაკუთრებით გაძლიერდნენ X ს-ში, როცა თავის ძალაუფლება განაგრეს შაქის, ნაწილობრივ სამხრეთ-აღმოსავლეთ დაღესტანისა და თაბასარანის მფლობელებზე.

მეამოდონელები. ბიზანტიელ იმპერატორთა დინასტია 876-1056 წლებში. დინასტიის წარმომადგენელთა უმრავლესობა არისტოკრატიის ინტერესებს იცავდა. დინასტია დააარსა მეამოდონემა გლეხმა ლეო VI (866-912). გამოჩენილი წარმომადგენლები იყვნენ ბასილი I (867-886); ლეო VI-ის ძმა ალექსანდრე (912-913), კონსტანტინე VII, ლეო VI-ის ძე, რომანოზ I ლეკაინოსი (820-944) კონსტანტინე VII, რომანოზ II (959-963), კონსტანტინე VII-ის ძე ნიკიფორე ფოკა 963-969, იოანე I (969-976), ბასილი II (976-1025), კონსტანტინე VIII (1025-1028); ბასილი II-ის ძმა, რომანოზ III არგოსი, კონსტანტინე VIII-ის ასულის ზოიას ქმარი 1034-1041 წლებში მიქაელ V (მიქაელ IV-ის ნათესავი), ზოიას შვილობილი (1041-1042), ზოია და თეოდორა კონსტანტინე VIII-ის ასულები (1042), კონსტანტინე IX მონომაქოსი - ზოიას მესამე ქმარი 1042-1055 წლებში, თეოდორა (1055-1056).

მან-ის მმართველი დინასტია ჩინეთში. დააარსა დაბალი ფენის წარმომადგენელმა ჯუ იუან-ჯანმა 1368 წელს.

მამულ უკმაბი. თავდაპირველად მონები, შემდეგ მუშარი ბეგები, რომლებიც შეადგენდნენ აზბულების დინასტიას მე-12, მე-14 საუკუნეებში.

მანგითები (მანლითები). ბუხარის ხანთა (საემირატო) დინასტია 1753-1920 წლებში. რომელთა არსებობა შეწყდა საბჭოთა იმპერიის ჯარების ოკუპაციის შედეგად.

მარინიდები (მერინიდები). ბერბერთა სახელმწიფო დინასტია მაროკოში, 1269-1465 წლებში. 1420 წლიდან მარინიდების დინასტიის სახელით მაროკოს მართავდნენ ფატარიდები.

მასურიები. მაგადპის (ძვ. ინდოეთი) მეფეთა დინასტია ძვ. წ. IV-II სს. დინასტიის დამაარსებელია ჩანდრაგუპტა მაური (ძვ. წ. 317-293), რომელმაც მაგადპისს შეუერთა ჩრდ.-დასავლეთი ინდოეთი, აღმ. აფღანეთი, ძვ. წ. III ს-ის დასასრულს და II ს-ის დასაწყისში დაიწყო სახელმწიფოს დასუსტება. დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი ბრიჰატრათა

მოკლეს ძვ. წ. აღ. 180 წელს. გამოჩენილი წარმომადგენლები ჩანდრაგუპტას შვილი ბინდუსარა (ამიტრაგატა) (300-273 ძვ. წ.) და მისი შვილი აშოკი (ძვ. წ. 273-232). ეს უკანასკნელი იყო ერთ-ერთი დიდი მოაზროვნე და მმართველი.

მაჰაპარაშვა (სანსკრ. სიტყვისიტყვით – დიდი გამგებელი), მაჰარანა, მაჰარაო მთაერების ტიტული ფეოდალურ ინდოეთში.

მედიჩები. მმართველი დინასტია ფლორენციაში (1434-1737), მათ უდიდესი როლი ითამაშეს შუა საუკუნეების იტალიის ცხოვრებაში. მედიჩებმა ერთ-ერთმა პირველებმა დააარსეს საეკონომიკური-საბანკო კომპანია (მე-15 ს.) ევროპაში.

გამოჩენილი წარმომადგენლები: კოზიმო უფროსი (1389-1464) მართავდა 1434 წლამდე, ლორენცო-დიადი პოეტი (1449-1492) მართავდა 1469 წლამდე. მედიჩების გვარს ეკუთვნოდა ასევე საფრანგეთის დედოფალი ეკატერინე მედიჩი (1519-1589).

მეკლენბურგების ტახადთა მმართველი დინასტია. 1348 წლიდან პერცოგები. სლავური წარმოშობის გვარი პოლანის მიწაზე, 1815 წლიდან ორი საჰერცოგო შეიქმნა ამ გვარიდან სტრელიტების და შვერინების.

მენუა. ურარტუს მეფე ძვ. წ. IX ს. დასასრულსა და VIII ს. დასაწყისში. მეფე იშფუინის უმცროსი ვაჟი. იშფუინის მეფობის დასასრულს მის თანამმართველად ითვლებოდა. იშფუინისა და მენუას სახელით დღემდე ცნობილია ათიოდე ურარტული წარწერა. მათში მოხსენიებულია ლაშქრობები მუსასირში, ბარშუის, ლუშის, ქათარზის, ვიტერუხისა და სხვა ქვეყნების წინააღმდეგ. საკუთრივ მენუას სახელით ასზე მეტი წარწერაა. მის დროს დიდი ბრძოლები გაიმართა მანასთან, დიანუხისთან, დაიწყო ჩრდილოეთ სირიისა და ჩრდ. მესოპოტამიის დაპყრობა, არარატის ეელის დაუფლება და ათვისება; ააგეს ურარტუელთა ციხესიმაგრე მენუახინილი. მენუამ დიდ საღმშენებლო და საირიგაციო სამუშაოებს მოჰყიდა ხელი, კერძოდ, მან გაიყვანა 70 კმ არხი. რომელიც სასმელი და სარწყავი წყლით ამარაგებდა დედაქალაქ ტუშას (ახლანდ. ქ. კანი, თურქეთი); დააყრობილ ადგილებში ააგებდა ციხესიმაგრეებს, საკულტო ნაგებობებს. მენუა შეცვალა მისმა ვაჟმა არგიშთი I-მა.

მერმანდიშები. სამეფო დინასტია ლიდაში (მცირე აზია). დააარსებელია გიგესი (გუგუ) 692-654 (ძვ. წ. აღ.), მისი მემკვიდრეები საღიატე 629-617 (ძვ. წ. აღ.) და მისი უმცროსი ძმა (617-560) (ძვ. წ.).

მეროპინდები. სამეფო დინასტია ფრანკთა სახელმწიფოში მე-5 ს. ბოლოდან 715 წლამდე. დააარსა ნახევრადლეგენდარულმა მეროვეამ. გამოჩენილი წარმომადგენელი ზლოდვიგ I.

მინ. ჩინეთის საიმპერატორო დინასტია (1368-1644), დაარსა ჯუ იუან-ჯანო. დინასტია დაემხო ადგილობრივ გლეხთა აჯანყების შედეგად, მონღოლთა დინასტიის იუანის საშუალებით და ლი ცზი-ჩენას ხელმძღვანელობით.

მინამოტო. სიოგუნოების პირველი დინასტია იაპონიაში 1192-1333 წლებში.

მოგოლები. დიადი მოგოლების მმართველი დინასტია ინდოეთში (1526-1858). დამარსებულია ბაბური. გამოჩენილი წარმომადგენლები: აკბარი (აკბარი); ჯაჰანგარი; შაჰ-ჯაჰანი; აურანგზები. 1858 წელს დინასტიის არსებობა შეწყდა ინგლისელი კოლონიზატორების შედეგად. აღსანიშნავია, რომ მოგოლების დინასტიის დროს აშენდა მსოფლიოს ერთ-ერთი არქიტექტურული ძეგლი ტაჯი-მაჰალი. ეს სამეფო დინასტია უფრო ცნობილია ბაბურიდების დინასტიის სახელითაც. ამავე თავში იხილეთ დიდი მოგოლები.

მონომახის ძუდი. გვირგვინი რუსეთის დიდ მთავართა და მეფეთა რეგალია, ხელისუფლების ერთ-ერთი სიმბოლო შუა საუკუნეების რუსეთში.

მოზაფარიდების დინასტია (1314-1393). დაარსდა ფარსსა და სპარსეთის ერაცში. დინასტიის უკანასკნელი მმართველი შაჰ-მანსური (1387-1393) თემურ-ლენგთან ბრძოლაში დაიღუპა, დინასტიის დანარჩენი წარმომადგენლები სიკვდილით დასაჯა თემურ-ლენგმა.

ნაბუფალასარი, ნაბოფალასარი. ახალბაბილონური სამეფოს დამაარსებელი. მეფობდა ძვ. წ. 626-601. წარმოშობით ქალდეელი, მსახურობდა ასურეთის ჯარში მთავარსარდლად. შემდეგ ბაბილონეთის მეფისნაცვალად გახდა. ძვ.წ.აღ. 626 წელს ქერუმობასა და საეკრო-მიწათმფლობელურ არისტოკრატიაზე დაყრდნობით აუჯანყდა ასურეთს და ბაბილონეთში თავი მეფედ გამოაცხადა. 620 წელს აიღო ურუქი, 615 წელს – ნიფური. ნაბუფალასარმა კავშირი შეკრა მიდიის მეფე კიასარესთან. ძვ. წ. 612 წელს მათ გაერთიანებული ძალებით ასურეთის დედაქალაქი ნინეფია აიღეს.

ნაბუქოდონოსორი, ნაბუქუდურისორი. ბაბილონეთის მეფეთა სახელი. 1. ნაბუქოდონოსორ I, ბაბილონეთის ე. წ. IV დინასტიის ერთ-ერთი ძლიერი წარმომადგენელი (ძვ. წ. 1146-1123) წარმატებით ებრძოდა ასურეთს, მდ. ევლეზე ბრძოლაში გაანადგურა ელამელები, ილაშქრა ხმელთაშუაზღვისპირეთში. მის დროს გაიზარდა ბაბილონეთის ტერიტორია, განმტკიცდა ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა. 2. ნაბუქოდონოსორი II, ახალბაბილონური სამეფოს ქალდეური დინასტიის მეორე მეფე (ძვ. წ. 604-562). ნაბუფალასარის ძე. მამის სიცოცხლეშივე აქტიურად მონაწილეობდა ქვეყნის პოლიტიკური და სამხედრო ცხოვრებაში. ძვ. წ. 605 წელს ქარხემშითან დაამარცხა ასურეთ-უგეპიტის ჯარი. აღმოსავლეთ

ხმელთაშუაზღვისპირეთში იბრძოდა სირიის, ფინიკიისა და პალესტინის შემოსაერთებლად, ამით დასაყრდენს იქმნიდა ეგვიპტის წინააღმდეგ. ძვ. წ. 597 აიღო იერუსალიმი, ძვ. წ. 586 ხანგრძლივი ალყის შემდეგ ხელშეკრულებით დაიმორჩილა და დაანგრია იგი. იერუსალიმის მოსახლეობის დიდი ნაწილი ბაბილონში გადაასახლა. ძვ. წ. 574 დაიპყრო ქ. ტერიოსი. ნაბუქოდონოსორი II ეყრდნობოდა ქურუმთა წრესა და სავაჭრო მიწათმფლობელურ არისტოკრატას, მის დროს ბაბილონეთი გაძლიერდა. ქ. ბაბილონში აიგო არა ერთი სასახლე და ტაძარი, გაშენდა ცნობილი „ბაბილონის დაკიდული ბალები“, რომელთაც ძველი ბერძნები მსოფლიოს ერთ-ერთ საოცრებად მიიჩნევდნენ.

ნაირი. ასურეთის ჩრდილოეთით, ვანისა და ურმიის ტბების გარშემო მდებარე ტერიტორია. სავარაუდოა, რომ ნაირის სხვა ვარიანტი ნაპარინისაა, როგორც ზოგჯერ მითანის სამეფოს უწოდებდნენ. ძვ. წ. XIII-XI სს. ასურეთის მმართველთა წარწერებში, გახვდება ცნობები ნაირის წინააღმდეგ ლაშქრობათა შესახებ. თუქულთი-ნინურტა I (ძვ. წ. 1245-09) წერს, რომ ილაშქრა ნაირისა და „ზემო ზღვის პირას მდებარე ქვეყნებზე“, დაიპყრო ისინი და მათი 40 მეფე დაიმორჩილა. მეფე ტიგლათფილესერ I (ძვ. წ. 1115-1077) უფრო ვრცლად აგვიწერს თავის ბრძოლას ნაირის 23 ქვეყნის გაერთიანებულ ლაშქართან. ამ დროის წარმოდგენებით „ნაირის ქვეყნები“ იწყებოდა მდინარეების დასავლეთ ეფფრატისა (ყარასუ) და აღმოსავლეთ ეფფრატის (მურადსუ) შესართავთან და ვრცელდებოდა ჩრდილოეთით შუამდინარეთისა და შავი ზღვის მიმართულებით. ნაირის შესახებ ცნობები გვხვდება აგრეთვე ძვ. წ. IX ს. ასურულ წყაროებში. ამ დროს ეს სახელი თავის ზოგად მნიშვნელობასთან ერთად ვიწრო მნიშვნელობითაც იხმარებოდა და აღნიშნავდა ვანის ტბის სამხრეთით მდებარე ხუბუშქიას სამეფოს მიწა-წყალს. გვიანდელ ხანაში ძვ. წ. ნაირის ტერიტორია თითქმის მთლიანად ურარტუს სამეფოს ფარგლებში მოექცა და ტერმინი „ნაირი“ უკვე იშვიათად იხსენიება.

ნანდას დინასტია. მაგადკას სახელმწიფო და დინასტია ძვ. წ. ინდოეთში. მაჰაბადმა ნანდამ ბოკლა პარიანტას დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი კალა-შოკა შვილებითურთ. ამ დინასტიამ იარსება აღ. მაკედონელის შემოსევაში ძვ. წ. IV საუკუნის შუა ხანებამდე. სამეფო გვარის უკანასკნელი წარმომადგენელი აგრამესი დაამხო ჩანდრაგუპტა მაურიამ.

ნარამ-სინ დიდი (1555-1605). სიამის მეფე 1590-1605. მეთაურობდა სიამელების განმათავისუფლებელ ბრძოლას ბირმის ბატონობის წინააღმდეგ. 1584-92 წლებში დაამარცხა ბირმის არმია და სიამის დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. ხელს უწყობდა სიამის ფეოდალური მონარქიის ცენტრალიზაციას, გააუქმა საუფლისწულო მამულები.

ნარამ-სინი. ძველი შუამდინარეთის ერთ-ერთი მეფე, აქადის დინასტიის მეოთხე წარმომადგენელი (ძვ. წ. 2290-2254). მის დროს აქადის იმპერიამ მაღალი თავისი ძლიერების პიკს მიაღწია და სიამის დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. ხელს უწყობდა სიამის ფეოდალური მონარქიის ცენტრალიზაციას, გააუქმა საუფლისწულო მამულები.

ხელისუფლებას საბოლოოდ დაუმორჩილა რელიგია. ნარამსუენი სიცოცხლეშივე გააღმართეს. ნარამსუენის სტელა, რომელზედაც გამოსახულია ლეულუბელების წინააღმდეგ ბრძოლის ასახველი სცენები, აქადური ხელოვნების მნიშვნელოვანი ძეგლია (ინახება ლევრში).

ნაპოლეონ III (Napoleon III). შარლ ლუი ნაპოლეონ ბონაპარტი. (20. IV. 1808 პარიზი, 9. I. 1873, ჩიზლპიერსტი, ლონდონის მახლობლად) – საფრანგეთის იმპერატორი (1852-70), ნაპოლეონ I-ის ძმის, ლუი ბონაპარტის ვაჟი, ნაპოლეონ II-ის გარდაცვალების შემდეგ (1832) ბონაპარტისტებმა იგი ტახტის მემკვიდრედ აღიარეს. ამხრებთან (1836 და 1840) მოწყობის ცდისათვის ნაპოლეონ III-ს (1840) სამუდამო პატიმრობა მიესაჯა. 1846 ინგლისში გაიქცა. 1848 თებ. რევოლუციის შემდეგ საფრანგეთში დაბრუნდა. მსხვილი ბურჟუაზიის დახმარებით 1848 წ. 10 დეკემბერს პრეზიდენტად აირჩიეს. 1851 წ. 2 დეკემბერს მოაწყო კონტრრევოლუციური გადატრიალება. საკანონმდებლო კრება დაითხოვეს, ლუი ნაპოლეონი გამოცხადდა იმპერატორად ნაპოლეონ II-ის სახელით. ნაპოლეონ III-ის რეჟიმი ბონაპარტიზმის ტიპურ გამოვლინებას წარმოადგენდა. საგარეო პოლიტიკის წარუმატებლობამ, განსაკუთრებით კი მექსიკის ექსპედიციის (1862-76) მარცხმა ძლიერ შეარყია ნაპოლეონ III-ის პოპულარობა, ხოლო (1870-71) საფრანგეთ-პრუსიის ომმა გამოამჟღავნა მეორე იმპერიის უძლურება. 1870 წ. 2 სექტემბერს ნაპოლეონ III სედათან ტყვედ ჩაბარდა პრუსიელებს. სექტემბრის რევოლუციის (1870) შედეგად ნაპოლეონ III ტახტიდან ჩამოაგდეს.

ნასაქუმი (ლექსემბურგი). გრაფთა მმართველი დინასტია. გერმანიაში რაინის სანაპიროზე დღევანდელი საარის ტერიტორიაზე მე-12 საუკუნეში. ამ საგრაფო დინასტიიდან გამოვიდა ვაილბურგების და დილენბურგების გვარი. 1789 წლიდან ამ ფესვიდან არსებობს ორი შტო უზინგები – საარების და საკუთრივ ვაილბურგების, ეს უკანასკნელი მე-19 საუკუნეში დააარსებს ლექსემბურგების საჰერცოგოს. იხ. გენეალოგიური ცხრილი ლექსემბურგები.

ნგო. სამეფო დინასტია ვიეტნამში 939-965 დამაარსებელი ნგო კიუენი, რომელმაც სახელმწიფოს დედაქალაქი გადაიტანა ძველ ქალაქ კოლაში. დინასტიის წარმომადგენლები ცდილობდნენ შეექმნათ ძლიერი ცენტრალიზებული ხელისუფლება, ფეოდალებთან ბრძოლაში დასუსტდნენ და 965 წელს უკანასკნელი მთავრის (ნგო სონგ ფანი) გარდაცვალების შემდეგ დაიწყო დაქუცმაცება.

ნგუშენები. მმართველი ფეოდალური გვარი 1558-1802 წლებში, ახლანდელი ცენტრალური და სამხრეთ ვიეტნამის ტერიტორიაზე (1802 წლიდან 1945 წლამდე საფრანგეთის პროტექტორატის ქვეშ) იმპერატორთა დინასტია. ტიუშონთა აჯანყების დროს, XVIII ს. ბოლო მესამედში ნგუშენების ხელისუფლება გაუქმდა. იგი აღადგინა 1802 წელს ნგუენ ანამ (ზია ლონგი), რომელმაც გაიმარჯვა ტიუშონებზე და გააერთიანა მთელი ვიეტნამი. 1860-იან წლებში ნგუშენების ტერიტორიის ნაწილი (სამხ. ვიეტნამი) ფრანგებმა დაიპყრეს. 1884 წელს

დამარცხდნენ ფრანგებთან ომში და აღიარეს საფრანგეთის პროტექტორატი. ნგუენების დინასტიას ბოლო მოუდო აგვისტოს რევოლუციამ ვიეტნამში 1945 წელს.

ნეაპოლის სამეფო. პირველი სახელმწიფო სამხრეთ იტალიაში, რომლის დედაქალაქი იყო ნეაპოლი. შეიქმნა 1832 წელს, სიცილიის სამეფოს დაშლის შემდეგ. ნეაპოლის სამეფოს მმართველმა ანჟუს დინასტიამ სიცილია საბოლოოდ 1302 წელს დაკარგა, ხოლო ნეაპოლის სამეფოში 1442 წლამდე შეინარჩუნა ხელისუფლება. ანჟუს დინასტიის მმართველობის პერიოდში განმტკიცდა ფეოდალური წყობილება. არაგონის დინასტიასთან განუწყვეტილმა შინაომებმა და ბრძოლებმა სამეფო ხელისუფლება დაასუსტა. ქვეყნის ეკონომიურ განვითარებას აფერხებდა გადასახადების ზრდა და ის პრივილეგიები, რომლებიც ჩრდილო და შუა იტალიის ეპიტრებს ჰქონდათ ნაბოძები. 1442 წელს ნეაპოლის სამეფო დაიპყრო და სიცილიას შეუერთა არაგონის მეფემ ალფონს V-ემ, რომელიც შემდეგ ორივე სიცილიის მეფედ იწოდებოდა (ალფონსო I). მისი სიკვდილის შემდეგ (1458 წ.) ნეაპოლის სამეფო და სიცილია კვლავ გაითიშნენ. იტალიური ომების (1494-1559) შედეგად ნეაპოლის სამეფო ესპანეთის სამფლობელო გახდა (1504) და სიცილიასთან ერთად შეადგინა ორივე სიცილიის სამეფო. სახელწოდება ნეაპოლის სამეფო შერჩა ამ სახელმწიფოს კონტინენტურ ნაწილს. 2. საფრანგეთზე დამოკიდებული იტალიის სახელმწიფო ორივე სიცილიის სამეფოს კონტინენტურ ნაწილში (1806-15) საფრანგეთის მიერ მისი ოკუპაციის დროს. 1806-08 წლებში ნეაპოლის სამეფოს მართავდა ჟოზეფ ბონაპარტი, ხოლო 1808-15 წლებში, იოზეფ ბიურატი.

ნეგოშები, ნეგუშები (Hoerymj), პეტროვიჩი-ნეგოშები. დინასტია ჩერნოგორიაში 1697-1918. ნეგუშების ტომიდან (აქედან მოდის სახელწოდებაც), ნეგოშების პირველი წარმომადგენლები, მიტროპოლიტები (ელადიკები), ფლობდნენ სასამართლო და საერო ხელისუფლებას. დინასტიის დამაარსებელი დანილო (მართავდა 1697-1735) აქტიურად ებრძოდა ოსმალეთს და პოლიტიკური ურთიერთობა დამყარა რუსეთთან (1711). სხვა წარმომადგენლები იყვნენ: სავა (1735-81), პეტრე I (1781-1830), პეტრე II (1830-51) დანილო (1851-60), ნიკოლოზი (1860-1918). 1918 ღიღმა სახელმწიფო სკუპშინამ ნეგოშები გადააყენა და ჩერნოგორია სერბიას შეუერთდა.

ნემანიჩები. დინასტია შუა საუკუნეების სერბიაში (XII ს-ის მე-2 ნახევარში და 1371 წლებში). მისმა დამაარსებელმა, რაშკის ღიღმა ჟუჰანამ სტეფან ნემანიჩს საფუძველი ჩაუყარა სერბიის ერთიან ფეოდალურ სახელმწიფოს, ე. წ. ნემანიჩების სახელმწიფოს. ამ დინასტიის სხვა წარმომადგენლები იყვნენ: სტეფან პირველგვირგვინოსანი (1196-1227), სტეფან როდოსლავი (1227-1234), სტეფან ელადისლავი (1234-1243), სტეფან ურომ I (1243-1276), სტეფან დრაგუტინი (1276-1282), სტეფან ურომ II მილუტინი (1282-1321), სტეფან ურომ III ღიჯანელი (1321-1331) და მისი ძე სტეფან დუშანი. სტეფან ურომის მეფობის დროს (1355-1371 წლები) ნემანიჩების სახელმწიფო დაიშალა და ნემანიჩების დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა.

ნორმანდიელთა (ნორმანები) ღინასტია. ინგლისის სამეფო ღინასტია 1066-1154 წლებში. ინგლისში ნორმანი ფეოდალების შეჭრის დროს ნორმანდიის პერცოვის ვილჰელმ I დამპყრობლის (დაახლ. 1027-1087) მეთაურობით დაემხო ანგლო-საქსთა მეფე კაროლდ II (მასტინგის ბრძოლა).

ობრანოვიჩიები. 1815-1942, 1869-1882 ფეოდალთა ღინასტია, 1882-1903 წლებში სამეფო ღინასტია სერბიაში. დამაარსებელი მილოშ ობრენოვიჩი. გამოჩენილი წარმომადგენლები: მიხაილ ობრენოვიჩი; მილან ობრენოვიჩი; უკანასკნელი ალექსანდრე ობრენოვიჩი (1889-1903) მოკლული იქნა კარაგეორგევიჩების მხარდამჭერების მიერ.

ოირათთა სახანო. ოირათების ფეოდალური სახელმწიფო XVII-XVIII სს. ჯუნგარიაში (ახლანდელი ჩრდილო-დასავლეთ ჩინეთის ტერიტორიის ნაწილი). ხშირად მოიხსენიებენ ჯუნგარიის სახანოს სახელით. ოირათთა სახანო შეიქმნა XVII ს-ის 30-იან წლებში, როცა ერთ-ერთმა სამთავროს გამგებელმა ხარა-ხულამ და მისმა ვაჟმა ბათურ-ხუნთაიჯამ (სამთავროს განაგებდა 1635-დან – დაახლ. 1660), ოირათთა წერილი სამთავროები ერთიან სამთავროდ გააერთიანეს. ბათურ-ხუნთაიჯის დროს ოირათთა სახანოს საშინაო მდგომარეობა განმტკიცდა. 1640 წელს ჯუნგარიაში შედგა მონღოლთა, ყალმუხთა და ოირათთა ყველა სამფლობელოს ხანების, მთავრების და ლამაისტური რელიგიის წარმომადგენელთა ყრილობა, რომელმაც დაამტკიცა ე. წ. მონღოლ-ოირათთა კანონები („ცააჯინი ჩიგი“).

ამ კანონების მიზანი იყო მთელი ძალების გაერთიანება გარეშე საფრთხის (განსაკუთრებით მანჯურიელთა აგრესიის) წინააღმდეგ საბრძოლველად და ფეოდალთა ბატონობის განმტკიცება. ოირათთა სახანოს საეკონომიკური ურთიერთობა ჰქონდა რუსეთთან. ბათურ-ხუნთაიჯის მემკვიდრეები – გალდანი (1671-97), ცეენ-არაბდანი (1697-1727), გალდანი-ცერენი (1727-45), ხელს უწყობდნენ მიწათმოქმედებისა და სარეწების განვითარებას. XVII ს-ის დამლევს მკვეთრად გამწვავდა ოირათთა სახანოს ურთიერთობა მანჯურიის იმპერიასთან. გალდანი-ცერენის გარდაცვალების შემდეგ დაიწყო ხანგრძლივი ფეოდალური შინაომები, რის შედეგად დასუსტდა ოირათთა სახანო. ამით ისარგებლეს ჩინეთის მანჯურთა მთავრობამ და სამჯერ (1755, 1756 და 1757) გაგზავნა დიდძალი ჯარი ჯუნგარიაში და 1757-58 წლებში სასტიკად ჩაახშო ამურსანას აჯანყება, რის შემდეგ ოირათთა სახანო გაუქმდა.

ოლდენბურგები. გერმანიის საიმპერატორო გრაფების საგვარეულო ოლდენბურგში არსებობდა 1667 წლამდე. ამ საგვარეულოდან მომდინარეობს სამეფო ღინასტია დანიაში (1448-1864) და მასთან კალმარის უნიით გაერთიანებული სამეფო ხელისუფლება ნორვეგიასა (1450-1812) და შვეციაში (1457-1523). ოლდენბურგების ღინასტია ასევე მართავდა შლეზვიგ-

პოლშტანის (1460-1863). დანიური ღინასტიის პირველი მეფე იყო კრისტიან I, გრაფ დიტრიხის უფროსი ძე. ბოლო – ფრიდრიხ VII. შემდგომ სამეფო ზაზი ორად გაიყო ფრიდრიხ I უმცროსის ვაჟმა პერცოვმა ადოლფმა (გარდ. 1586) დააარსა პოლშტან-გოტორპების შტო. მეორე ძირითადი შტოა სენდერბორგების ანუ ბონდერბურგების. 1825 წლიდან მათ ეწოდათ გლიუქსბურგები. იხ. გენეალოგიური ცხრილი I დანია.

ომიანთა სახალიფო (661-750). აღრინდელი ფეოდალური სახელმწიფო, რომელსაც განაგებდნენ ომიანთა ღინასტიის ხალიფები (დელაქალაქის სახელის მიხედვით ეწოდება აგრეთვე დამასკოს სახალიფო). ხალიფებს ეკუთვნოდათ სასამართლო და საერო ხელისუფლება, ომიანებმა დაიპყრეს ჩრდილოეთ აფრიკა, პირენეის ნახევარკუნძულის დიდი ნაწილი, მცირე აზია, სინდი, ტაბარისტანი და გორგანი. VII-VIII სს. მიჯნაზე განმტკიცდნენ ამიერკავკასიაშიც. საქართველოს ტერიტორიაზე შექმნეს ომიანთა სახალიფოს ადმინისტრაციული ერთეული – თბილისის საამირო.

ომიანთა სახალიფოში მიწები ითვლებოდა სახელმწიფო საკუთრებად. მიწაზე დაწესებული იყო ორი გადასახადი: უშრი (მეათედი) მუსლიმანთა მიწებზე და ხარაჯა არამუსლიმანთა მიწებზე. უშუალო მწარმოებელთა ძირითად მასას გლეხები შეადგენდნენ, სახელმწიფო ცენტრალიზაციის მიზნით VII ს. ბოლოს ხალიფა აბდულ-მალქ იბნ მარვანის დროს ჩატარდა რეფორმები, რომელთა შედეგად მოწესრიგდა საფოსტო კავშირი სახალიფოს დამორბეულ მხარეებთან, სახელმწიფო ენად არაბული გამოცხადდა, ადმინისტრაციული დაწესებულებებიდან განიღებნა სპარსული და ბერძნული ენები, სასაზღვრო და ბიზანტიური მონეტები შეიცვალა არაბული ოქროს ღინარებით და ვერცხლის ღირებულებით, რამაც ხელი შეუწყო სავაჭრო ურთიერთობის გაძლიერებას მთელი სახალიფოს მასშტაბით. ომიანებმა გააღიღეს საგადასახადო განაკეთები დაყვრობილ ქვეყნებში, რასაც გლეხობამ მიწების მიტოვებითა და ქალაქებში გაქცევით უპასუხა. ზაზინის შემოსევის შეწარმუნების მიზნით გლეხებს იძულებით აბრუნებდნენ. ამას გარდა დაყვრობილ ქვეყნებში ჩასახლებულ არაბთა ზედაფენის მიერ არამუსლიმან მონათმფლობელთა მიწების მითვისებამ შეამცირა სახარაჯო მიწების რაოდენობა. მეორე მხრივ, დაყვრობილი მოსახლეობის გამუსლიმანებას მოსდევდა არამუსლიმან ქვეშევრდომებზე (ზიმიები) დაწესებული სულადი გადასახადის – ჯიზიის გადამხდელთა რიცხვის შემცირება. ამ ტენდენციების აღსაკვეთად 700 წელს გამოცემული კანონის შესაბამისად, გამუსლიმანებული არაბი (მაგალი) არ გათავისუფლდებოდა ჯიზიისაგან, ხოლო არამუსლიმთა მიწებს დაპატრონებული არაბები კვლავ გადაიხდიდნენ ხარაჯას და არა უშრს. იმის გამო, რომ არარაბები, გამუსლიმანების მიუხედავად, უფლებრივად ვერ გაუთანაბრდნენ არაბებს, ისლამის გავრცელება დაყვრობილ ქვეყნებში შეუფერხდა. ასეთ პოლიტიკას მოჰყვა დაყვრობილი ქვეყნების ექსპლუატატორული კლასების უკმაყოფილების ზრდა, რომლებიც ომიანებმა ვერ გადააქციეს თავიანთ სოციალურ დასაყრდენად. VIII ს-იდან გაძლიერდა ანტიფეოდალური ბრძოლა, რაც შიიტობისა და ხარიჯიტობის ლოზუნგებით მიმდინარეობდა. დამბული ვითარების გასაწესებლად ხალიფა უმარ II (717-720) იძულებული გახდა არარაბი მუსლიმანები არაბებთან გაეთანაზრებინა, მაგრამ მისმა მემკვიდრეებმა მალე აღადგინეს 700 წლის კანონი და არაბთა ბატონობის

წინააღმდეგ ბრძოლის უმნიშვნელოვანესი კერა იყო ამიერკავკასია. 736-738 წლებში ომაიანებმა ამიერკავკასიაში მოაწვეეს დამსჯელი ლაშქრობა (მურვან ყრუს შემოსევა). ომაიანებს ოპოზიციაში ჩაუდგნენ აგრეთვე ირანელი ფეოდალები (დეჰყანები). ისინი დაუკავშირდნენ აბასიანებს, რომლებმაც ფართო მასების ანტიფეოდალური მოძრაობა თავიანთი პოლიტიკური მიზნებისათვის გამოიყენეს. 750 წელს აბუ მუსლიმის აჯანყების შედეგად ომაიანთა დინასტია დაემხო და ძალაუფლება აბასიანების ხელში გადავიდა.

ომიანი ზალიფები:

დამასკისა: მუავია I (661-80), ზაჰიდ I (680-83), მუავია II (683-84), შარვან I (684-85), აბდ ალ-მალიქი (685-705), ვალიდ I (705-15), სულეიმანი (715-17), უმარ II (717-20), იაზიდ II (720-24), ჰიშამი (724-43), ვალიდ II (743-44), იაზიდ III (744), იბრაჰიმი (744), მარვან II (744-50).

კორდოვისა: აბდ ალ-რაჰმან I (756-88), ჰიშამ I (788-96), ჰაქიმ I (796-822), აბდ ალ-რაჰმან II (822-52), მუჰამად I (852-86), მუნზირი (886-88), აბდ ალ-ლაჰი (888-912), აბდ ალ-რაჰმან III (912-29 ამირა; 929-961 ზალიფა), ჰაქიმ II (961-76), ჰიშამ II (976-1009; 1010-13), მუჰამად II (1009; 1010), სულეიმანი 1009-10; 1010-16), აბდ ალ-რაჰმან IV (1018), ჰამუდიდ ალ-კასიანი (1018-21; 1022-23), ჰამუდიდ იაჰია (1021-22), აბდ ალ-რაჰმან V (1021-24), მუჰამად III (1024-25), ბიშამ III (1027-31).

ომაიანთა დინასტია. დინასტიის დამაარსებელია პირველი ზალიფა მუავია (661-680), კურაიშთა ტომის გვაროვნული არისტოკრატიის წარმომადგენელი იყო. 657 წელს დაიწყო ბრძოლა ზალიფა ალის წინააღმდეგ და 661 წელს, ალის მოკვლის შემდეგ თავი ზალიფად გამოაცხადა. ამასთანავე მოიპოვა უფლება ზალიფას ხელისუფლება არჩეითიდან სამემკვიდრეოდ გამოეცხადებინა. სახალიფოს დედაქალაქი დამასკოში გადაიტანა. ომაიანთა დინასტია დაამხეს აბასიანებმა 750 წელს. მუავიას დროს, ბიზანტიასთან დადებული ზავით (678), კიპროსიდან, სომხეთიდან და იბერიიდან შემოსული ხარკი ბიზანტიასა და სახალიფოს შორის თანაბრად იყოფოდა. ამ დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი იყო საქართველოს ისტორიაში საკმაოდ ცნობილი მურვან ყრუ. ქართველი ისტორიკოსის ჯუანშერის ცნობით მურვანის შემოსევამ ისე გაანადგურა და ისე იქმნა „განრყენილ ქუეყანა ქართლისა, სომხითისა და რანისა“, რომ „არღარა იპოებოდა ნაშენები, არცა საჭმადი კაცთა და პირუტყვთა ყოვლადე“ და ბერძენ კეისარს შეელა სთხოვესო.

ომეიადები. არაბი ზალიფების დინასტია დამასკოს სახალიფოში (661-750), კორდოვას საამიროსა (756-929) და კორდოვას სახალიფოში (929-1031). სახელწოდება მომდინარეობს ომაიანების გვარის დამაარსებლის ომაიასაგან.

ომიანები. არაბი ზალიფების დინასტია დამასკოს სახალიფოში (661-750), კორდოვას საამიროსა (756-929) და კორდოვას სახალიფოში (929-1031). სახელწოდება მომდინარეობს გვარის დამაარსებლის ომაიასაგან. ომაიანების პირველი ზალიფა იყო მუავია I. სირიის

გამგებლად ყოფნის დროს მან გაილაშქრა ხალიფა ალის წინააღმდეგ და 660 წელს თავი ხალიფად გამოაცხადა, ხოლო სახალიფოს სათავეში ჩაუდგა 661 წელს. ალის მოკვლის შემდეგ.

ორანსკმპაი. სათავადო დინასტია მდინარე რაინის სანაპიროზე. ქ. რონის მმართველები, რომლებიც ითვლებიან დილენბურგების (გრაფები) გვარიდან მე-16 საუკუნეში. ორანსკების სათავადო ტიტულის ლიკვიდირება და მიწების კონფისკაცია მოახდინა საბოლოოდ ლუდოვიკო XIV-ემ და მათი მიწები შეერთებული იქნა საფრანგეთისთვის. იხ. გენეალოგიური ცხრილი

ორანსო-ნასაუს დინასტია. თავდაპირველად მმართველ გრაფთა დინასტია ნიდერლანდებში. XVI-XVIII საუკუნეში გვარს საფუძველი ჩაუყარა გრაფმა ვილჰელმ ნასაუ-დილენბურგმა. ნიდერლანდების ამჟამინდელი მონარქი ამ დინასტიის წარმომადგენელია. იხ. გენეალოგიური ცხრილი ნიდერლანდები.

ორდონანსი (ფრანგ. *Ordonnances-ordonner* – ბრძანება). 1. მეფის ბრძანება საფრანგეთსა და ინგლისში. საფრანგეთში XII ს-დან გვხვდება. კანონიერი ძალის მინიჭების მიზნით ორონიანსებს XVI ს-დან პარლამენტი აღრიცხავდა. ორდონანსებს გამოსცემდნენ საფრანგეთის დიდ რეგოლუციამდე და რესტავრაციის პერიოდში. ინგლისში XIII ს-დან ორდონანსი იყო მეფის ბრძანება, რომელიც პარლამენტის დასტურს არ საჭიროებდა და 1587 წლიდან სტატუსებს გაუთანაბრდა. 2. საზღვარგარეთის ბევრ ქვეყანაში უმაღლესი საკანონმდებლო ან ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მიღებული სამართლის აქტის სახელწოდება.

ორივე სიცილიის სამეფო. აერთიანებდა კუნძულ სიცილიასა და სამხეთ იტალიას. ამ სახელწოდებით ცნობილი იყო 1504 წლიდან. ესპანეთის მემკვიდრეობისათვის ომის (1701-14) შედეგად სიცილია 1713 წელს საევიის საპერცოვოს, ხოლო სამხრეთ იტალია ავსტრიის პაბსბურგთა მონარქიას შეუერთდა. 1720 წელს ორივე სიცილიის სამეფო ავსტრიის პაბსბურგთა ზელისუფლების ქვეშ გაერთიანდა, ხოლო 1735 წლიდან მას ბურბონების ნეაპოლის შტოს წარმომადგენლები მართავდნენ. 1806 წლიდან ორივე სიცილიის სამეფოს კონტინენტური ნაწილი ფრანგებმა დაიპყრეს და აქ საფრანგეთზე დამოკიდებული ნეაპოლის სამეფო შექმნეს (1806-15). ვენის კონგრესის 1814-15 წლებიდან გადაწყვეტილებით ორივე სიცილიის სამეფო კვლავ აღადგინეს და ბურბონებს გადასცეს. ორივე სიცილიის სამეფო იტალიის ერთ-ერთი ყველაზე ჩამორჩენილი სახელმწიფო იყო. 1820-21 წლებიდან ბურჟუაზიული (ნეაპოლის) რევოლუცია ავსტრიელებმა ჩაახშეს, მწვავე ბრძოლები იყო ორივე სიცილიის სამეფოში იტალიის (1848-49) რევოლუციის დროს. გარიბალდის ექსპედიციამ სამხრეთ იტალიაში (1860) ზელი შეუწყო ორივე სიცილიის სამეფოში ბურბონთა დამხობას. 1960 წ. 21 ოქტომბრის რეფერენდუმით ორივე სიცილიის სამეფო გაუქმდა, მისი ტერიტორია სარდინიის სამეფოს შეუერთდა.

ორლქანელთა. მონარქიული დაჯგუფება მე-19 საუკუნის საფრანგეთში, რომელთა წარმომადგენელი ლუი ფილიპე 1830 წელს ავიდა ტახტზე. შემდგომში ისინი მხარს უჭერდნენ ორლქანელთა სახლის წარმომადგენლებს, რათა ისინი ასულიყვნენ სამეფო ტახტზე და გამოხატავდნენ ფინანსური არისტოკრატიის ინტერესებს. იხ. გენეალოგიური ცხრილი საფრანგეთი (2) და ბონაპარტები.

ორლქანელთა სახლი. სამეფო დინასტიების ვალუების და ბურბონების უმცროსი განშტოება. გამომჩენილი წარმომადგენლები: საფრანგეთის მეფე ლუდოვიკო XII (მართავდა 1498-1515) და ლუი ფილიპე (მართავდა 1830-1848).

ორლქანისტები. ფრანგი მონარქისტები საფრანგეთის სამეფო სახლის ორლქანის შტოს მომხრეები. იელისის რევოლუციის (1830) დროს მათ გააძევეს ლუი-ფილიპე ორლქანელი. 1830-48 წლებში გაბატონებული მდგომარეობა დაიკავეს საფრანგეთში. გამოხატავდნენ ფინანსური არისტოკრატიის ინტერესებს. 1848 წლის რევოლუციის შემდეგ მოქმედებდნენ ლეგიტიმისტებთან (ბურბონების მომხრეები) ერთად და ხელი შეუწყვეს მეორე იმპერიის დამყარებას. ორლქანისტები მონაწილეობდნენ პარიზის კომუნას ჩახშობაში 1871 წელს.

ორმეფობა ქართლში. ძვ. ქართულ საისტორიო წყაროებში დამოწმებული ვითარება, როდესაც ქართლის (იბერიის) სამეფო თითქმის ორად იყო გაყოფილი, მტკვარგაღმა და მტკვარგამოღმა მხარეებად, რომელთაც საკუთარი მეფეები ჰყავდათ (ერთი იჯდა მცხეთაში, მეორე – არმაზში). ამგვარად, ქართლის მეფეთა სიებში მე-11 შეფის შემდეგ მოხსენიებულია 5 წყვილი, რომლებიც თითქმის ერთდროულად მართავდნენ ქვეყანას. ესენია: ბარტლმი და ქართამი, ფარსმანი და კოსი, აზორკი და არმაზელი, ამასასი და ღეროკი, ფარსმან ქველი და მირდატი. „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, ორმეფობა ქართლში ახ. წ. 57 დაიწყო, მაგრამ უფრო სწორი უნდა იყოს „მოქცევაი ქართლისაი“, რომლის ცნობითაც, მეფეთა პირველი წყვილი ძვ. წ. II ს. 60-იან წლებში განაგებდა ქართლს (მათი მმართველობის დროს, ძვ. წ. 169 წელს, ამ ძეგლის მიხედვით, მცხეთაში ებრაული კოლონია გაჩენილა). ამ მოსაზრების სასარგებლოდ ლაპარაკობს ისიც, რომ მეფეთა პირველ წყვილში შემავალი ქართამი, „ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, ქართლის სამეფოს ფუძემდებლის ფარნავაზის (ძვ. წ. IV-III სს. მიჯნა) თანამედროვე გერისის მმართველის ქუჯის შვილიშვილის შვილიშვილი იყო (მაშასადამე, ფარნავაზის დროიდან საუკუნე-საუკუნეანახევრის შემდეგ უნდა ეცხვორა). ზოგიერთი საეცალისტი ორმეფობას ქართლში სამეფოს ნამდვილად ორად გაყოფად და ამ პერიოდში მეზობლების მოძალებით სამეფოს დასუსტების დამადასტურებლად მიიჩნევენ. უფრო სწორი უნდა იყოს იმ მკვლევართა მოსაზრება, რომლებიც ორმეფობაში ნამდვილი მეფეების გვერდით „მეფის შემდგომ მეორე პირთა“ – მთავარსარდლების (სპასპეტები) დასახელებას გულისხმობენ. ჩამოთვლილი წყვილებიდან ნამდვილი მეფეების უნდა იყვნენ ქართამი, ფარსმანი, აზორკი, ამასასი და ფარსმანი, დანარჩენები კი – სპასპეტები.

ორსინი (Orsijn). რომული ფეოდალური საგვარეულო. მის შესახებ პირველი სარწმუნო ცნობები XII ს. განეკუთვნება. განსაკუთრებით გამოიყვანა XIII ს.-ში. ამ საგვარეულოს წარმომადგენლები იყვნენ 5 რომის პაპი მათ შორის ნიკოლოზ III (პაპი 1217-80) და ბენედაქტე (პაპი 1724-30), კორდინალები და კონდიტიერები. მათი საგვარეულო წინააღმდეგობაში იყვნენ ბევრ რომულ საგვარეულოსთან, კოლონასთან მათ შორის ბრძოლა ძალზედ გამწვავდა კოლა დი რიენცოს აჯანყების წინ და შეწყდა XVI ს I ნახევარში.

ოსმანები. ოსმალეთის სულთნების დინასტია. დააარსა ოსმან I გაზიმ. დინასტიის გაუქმების შემდეგ (1924 წ. 3 მარტი) დინასტიის ყველა წევრი ქვეყნიდან განდევნეს.

ოსმანები, ოსმალები (Osman oguellarij) – ოსმალეთის სულთნების დინასტია. დააარსა ოსმან I გაზიმ. ცნობილი წარმომადგენლები იყვნენ ბაიაზიდ I ილდრიმი, მეჰმედ II ფათიმი, სელიმ I აუეზი, სულიმან I კანუნი, სელიმ III, მაჰმედ II, აბდულჰამიდ II, უკანასკნელი ოსმანი სულთანი მეჰმედ VI კაჰიდინი (1918-1922) ოსმალეთიდან გაიქცა. სასულთნოს გაუქმების შემდეგ (1922 წ. 1 ნოემბ.), თურქეთის დიდმა ეროვნულმა კრებამ ხალხიდან აირჩია ოსმანთა დინასტიის პრინცი – აბდულმეჯიდი. სახალიფოს გაუქმების შემდეგ (1921 წ. 3 მარტი) ოსმანთა დინასტიის ყველა წევრი ქვეყნიდან განდევნეს.

ოსმან I გაზიმ (დაახლ. 1258-1324 (სხვა ვერსიით 1326) ბურსა). ოსმალეთის სულთანი 1299 ან 1300-იდან, ოსმანთა დინასტიის დამაარსებელი (იხ. ოსმანები). დაახლოებით 1281 წლიდან თავისი მამისაგან თორღულისაგან მემკვიდრეობით მიიღო სასაზღვრო საუფლისწულო მამული (უჯი), კონიის სასულთნოს ჩრდ.-დას. ნაწილში. ამ სასულთნოს საბოლოოდ დაშლის შემდეგ გახდა დამოუკიდებელი გამგებელი სამთავროსი, რომელსაც მისი სახელი ეწოდა, სახელმწიფო – „ოსმალები“, გავრცელდა აგრეთვე თურქ ტომზე – კაიზე (რომელსაც ოსმან I მეთაურობდა), შემდგომში კი სხვა თურქებზეც, რომლებიც ოსმალეთის სახელმწიფოში გაბატონებულ ეროვნებად ჩამოყალიბდნენ (ზოგჯერ ოსმალებს უწოდებდნენ სულთნის ყველა ქვეშევრდომს).

ოსმან იბნ აჰმან (გარდაიცვალა 656 წელს. ქ. მედინა) – მესამე, ე. წ. მართლმორწმუნე ხალიფა 644 წლიდან, არაბთა სახალიფოში.

იმეროს ბულა. შესასუენების ევროპაში მაღალი ხარისხის სახელმწიფოებრივ სიგელთა ზოგადი სახელი, რომელიც სიგელზე შეკიდული ოქროს ბეჭდისგან წარმოიშობა.

ბევრ რომში ბულა (ლათ. bulla – ბუთულა) იყო მედალიონი, რომელსაც ყელზე ატარებდნენ დიდგვაროვნთა და თავისუფალ მოქალაქეთა შვილები მოწიფულობის ასაკამდე; შუა საუკუნეებში – შეკიდული ბეჭდი, რომლითაც მოწმდებოდა სახელმწიფოებრივი და საეკლესიო ხასიათის სიგელები, აქტები და სხვა საბუთები. შემდეგ ეს სახელი გავრცელდა თვით ამ საბუთებზეც. ბულა ჩვეულებრივ ეწოდებოდა რომის პაპის განსაკუთრებულ ეპისტოლეებს.

ბულა წარმოადგენდა პლასტიკურ, ლითონის (ჩვეულებრივ, ტყვია) ან სხვა მასალის (მაგალითად, ცვილის) მრგვალ ფირფიტას, რომლის ორივე ზედაპირზე იყო რომის პაპის ბულის შუბლზე გამოსახული პეტრე და პავლე მოციქულთა თავები, ზურგზე კი პაპის სახელი და სიტყვები: უფლისა მონათა მონა“ („Servus servorum Die“). განსაკუთრებული მნიშვნელობის საბუთებს ოქროს ბულით ამკობდნენ და ბიზანტიაში მათ ხრისობულისი ეწოდებოდა. „ბიზანტიის კეისართა ოქროს ბეჭედიან (ბერძნულად „ხრისობულონ“) სიგელს ძველ საქართველოში ოქრობეჭედი ეწოდებოდა. ოქრობეჭდებზე ბევრგან არის საუბარი პეტრიწონის ქართველთა მონასტრის წესდებაში (XI ს.), რომელიც გრიგოლ ბაკურიანისძემ შეადგინა.

საქართველოში ბულის აღმოჩენის შემთხვევები იშვიათია. 1954 წელს ბიჭვინთაში აღმოჩნდა VIII საუკუნის ტყვიის ბულა, რომელიც ეკუთვნოდა აფხაზეთის მფლობელს კონსტანტინე I-ს ან კონსტანტინე II-ს. მის შუბლზე მოთავსებულია ბერძნული ზედწერილი „კონსტანტინოს“, ხოლო ზურგზე – „აბასგიას (ე.ი. „კონსტანტინე აბაზგი“). 1960 წელს აქვე აღმოჩნდა ადრინდელი ფეოდალური ხანის მეორე ბულა, რომლის შუბლზე წმინდა სოფიოს გამოსახულებაა, ხოლო ზურგზე – ბერძნული ზედწერილი „თეოდორე ეპისკოპო“ (თეოდორე ეპისკოპოსისა).

არქეოლოგიაში ბულა ეწოდება ნებისმიერი მასალის გუნდას, რომელზედაც შერჩენილია საბეჭდადების ანაბეჭდი. ასეთი ბულა იხმარებოდა სანოვანო-საგვარამთავროს და სხვა ამგვარის დასაბეჭდად. ძვ. წ. აღ. IV ათასწლეულის თიხის ბულა აღმოჩენილია აროუხლოს გორაზე, ხოლო IV-VII ს.ს. სასანური საბეჭდადების ანაბეჭდიანი თიხის ბულა – ურბნისში. ბულებს სწავლობს სფრაგისტიკა.

პაპანების სამეფო დინასტია. ბირმა XI-XIII საუკუნეები. პირველი სახელმწიფო დღევანდელი ბირმის ტერიტორიაზე. დაშალა 1044-1077).

პაპანნი. ბირმელების პირველი სახელმწიფო XI-XIII სს-ში. დაარსა ანოათამ, რომელმაც გააერთიანა, ახლანდელი ბირმის თითქმის მთელი ტერიტორია. 1057 წლიდან პაპანებმა შეპოვირთა მონების სახელმწიფოები (სამხრეთ ბირმა) და გახდა ერთ-ერთი უდიდესი სახელმწიფო სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში. აღმინისტრაციულ-ეკონომიური ცენტრი იყო ჩაუნეს ოლქი – ბრინჯის ბეღელი. ვაჭრობდა ჩინეთთან, ცეილონთან და ინდოეთთან. სახელმწიფო რელიგია იყო ბუდიზმი. ქვეყანაში ინტენსიურად აშენებდნენ ტაძრებს (დაახლოებით 5 ათასი ტაძარი და პავოდა), განსაკუთრებით ჩანჭიტის გამგებლობის (1084-1112) დროს. XIII – ს-ში პანების სახელმწიფოს ჩამოშორდა მონათა ქვეყნის სამხრეთი. 1283 წელს. მონღოლთა ცხენოსანი ჯარის მიერ კაუნგსინესთან განადგურების შემდეგ პანდებმა შეწყვიტა არსებობა.

პალაპების დინასტია. XIII-XI საუკუნეში სამხრეთ ინდოეთის ერთ-ერთი

სახელმწიფო (დღევანდელი ჩრდ. ტაშილნადა) დედაქალაქი – კანჩი. გამოჩენილი წარმომადგენელი ნარასიმხა I (მე-7 საუკუნე).

პალეოლოგოსები. უკანასკნელი მმართველი დინასტია ბიზანტიის იმპერიაში. დამარსებლად ითვლება ნიკეას იმპერიის მმართველი მიქაელ VIII. უკანასკნელი იმპერატორი კონსტანტინე XII (1448-1453) თურქებთან ბრძოლას შეეწირა 1453 წელს, კონსტანტინეპოლის აღებისას.

პანდების სახელმწიფო. სახელმწიფო სამხრეთ ინდოეთში, სამხრეთ ტაშილნადის ტერიტორიაზე (მე.წ. III ს. – ახ. წ. XIV ს. დასაწყ.). სახელი ეწოდა მმართველი დინასტიის მიხედვით. დედაქალაქი მადურაი. სახელმწიფოს გაცხოველებული საზღვაო ვაჭრობა ჰქონდა სამხრეთ-აღმოსავლეთით აზიისა და დასავლეთის ქვეყნებთან, გაშუდმებით ეომებოდა ცეილონს, ჩრდ. მეზობლებს – პალაევებს, დასავლეთ ჩალუკებს, რაშტრაკუტებს, ჩოლებს და ა. შ. პანდების სახელმწიფოს ემორჩილებოდნენ ჩვეულებრივ სამხრეთ კერალის სამთავროებიც X ს. დასასრულსა და XI ს. დასაწყისში. პანდების სახელმწიფო დაიპყრეს ჩოლებმა, რომელთა ბატონობისაგან განთავისუფლდა XII ს-ში. პანდების სახელმწიფო გაძლიერდა ჯატავარმან სუნდარა პანდას გამგებლობისას (1251-68), მან დაიპყრო ცეილონი და ჩრდილო ტერიტორიები 1310 წელს პანდების სახელმწიფო გაანადგურა დელის მხედართმთავარმა მალიკაფურმა. პანდების გეარის მთავრები მოიხსენიებიან XVI-XVII სს-მდე.

პაპობა. რომის კათოლიკური ეკლესიის მონარქიული ხასიათის მმართველობის სისტემა. რელიგიური ტრადიციის თანახმად, პაპები ითვლებიან ქრისტეს მოციქულის, „ქრისტეს ვიკარის“ პეტრეს მოადგილეებად. კარდინალთაგან პაპს კონკლავი ირჩევს, მთელი სიცოცხლის ვადით, 1523 წელს კლემენტ VII-დან 1978 წლამდე (იოან-პავლე II) პაპად იშვიათი გამონაკლისის გარდა ყველა იტალიელი იყო. პაპის საეკლესიო პრიმატი ემყარება ვატიკანის I საეკლესიო კრების (1869-70) გადაწყვეტილებას. მონაწილეობს ეკლესიის მმართველობაში ვატიკანის II საეკლესიო კრების (1962-1965) დადგენილების შესაბამისად (ეპისკოპოსთა კოლეგია). 1965 წელს შექმნილ ეპისკოპოსთა სინოდს სათათბირო ხმის უფლება აქვს. პაპი იწვევს მსოფლიო საეკლესიო კრებებს, ამტკიცებს მათ დადგენილებებს, ანიჭებს კარდინალის წოდებას; ამტკიცებს ეპისკოპოსებს, მას ექვემდებარებიან მონაზვნური ორდენების გენერლები. ატარებს საკუთარ სამიწაო და საგარეო პოლიტიკას ლეგატების, ენციკლიკებისა და ეპისკოპოსების მეშვეობით. რომის პაპი ერთდროულად არის მღვდელთმთავარი და თავის სამწყემსოს პატრონიც, ასევე ითავსებს მონარქის უფლებებსაც. ამდენად, მისი საქმიანობა დაკავშირებულია მონარქიზმის ინსტიტუტთან.

პარამესპარა. მალაის გამგებელი 1402 (ან 1403) – 1424 წლებში. ისტორიული ტრადიციის თანახმად, იყო სუმატრის (ან იავის) პრინცი, ცოლად ჰყავდა მაჟაპაპიტას პრინცესა. 1400 წელს ტუმასიკში (სინგაპური) მოკლა ადგილობრივი გამგებელი და ხელთ იგდო

ძალაუფლება, საიდანაც განდევნეს სიამის ჯარებმა. პარამესვარამ დაარსა პატარა სამეფო მდინარე მაღაკის შესართავის დასავლეთ ნაწილში და საფუძველი დაუდო მაღაკის სასულთნოს. მის დროს დაიწყო ისლამის გავრცელება მაღაკაში. 1414 წელს მიიღო ისლამი და სახელად დაერქვა მეგატ ისქანდარ – შაჰი.

პარამესვარა (სულთანთა დინასტია ეგვიპტეში). დამფუძნებელი და მმართველი (1202/3-24) მამლუქთა სასულთანოში.

პეტროპიჩ-ნებოშები. იხ. გენეალოგიური ცხრილი №2 იუგოსლავია.

პიასტები. პოლონეთის პირველ ფეოდალთა (დაახ. 960-1025) და მეფეთა (1025-1079) დინასტია (ხანმოკლე შესვენებებით 1295-1370). დამაარსებელი ლევენად ტეუელი უბრლო გლეხი პიასტი. გამოჩენილი მოღვაწეები: მეშო I, ბოლესლავ I მამცი, ბოლესლავ III პირმოღრეცილი, კაზიმირ I აღმდგენელი, კაზიმირ III დიდი.

პლანტაგენიტები. იხ. ფლინთაგენიტები.

პრემისლოპიჩები. III-IV საუკუნეებში ჩეხი მთავრებისა და მეფეების დინასტია. გვარის ერთ-ერთი პირველი მთავარი იყო ვაცლავი (929-935/6), რომელიც კათოლიკურმა ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა. პირველი მეფე იყო ბრატისლავ II (1085-1092). დინასტიის უკანასკნელი მეფე ვაცლავ III (1305-1306).

პტოლემეები (ლაგიდები). სამეფო დინასტია, ელინისტურ ეგვიპტეში 305-30 წლებში (ძვ. წ.). დააარსა პტოლემე I სოტერმა „მხსნელი“ (ლაგას შვილი), რომელიც იყო ალექსანდრე მაკედონელის მხედართმთავარი და დიადოხი, დინასტიის უკანასკნელი შთამომავლის – კლეოპატრა დედოფლის შემდეგ ეგვიპტის სახელმწიფო რომა დაიპყრო და დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა. ეს მოხდა ძვ. წ. 30 წელს – ოქტავიანე „აგუესტუსის“ დროს.

პუალცები. საფეოდალო დინასტია შუა საუკუნეების გერმანიაში, რაინის გასწვრივ (მე-12 ს.) ჰუალცგრაფები 1356 წელს იყვნენ კურფიურისტები. მთავარი ქალაქი გაიდელბერგი. მე-19 საუკუნეში სათავადო-საფეოდალო შედიოდა ბავარიის ოკრუგში, 1946 წლიდან ტერიტორია შედის რეინლანდ-ფალცში (დასავლეთ გერმანია).

პუალცბრაშები (სიტყვასიტყვით სასახლის გრაფები). დინასტია ფრანკთა სახელმწიფოში და შუა საუკუნეების გერმანიაში თავდაპირველად მეფენი, შემდეგ თანამდებობის პირები სასამართლოს ფუნქციებით და ბოლოს წოდება პცალგრაფები გვარის მეთაურის ტიტულია.

რამიპილმბი. უმაღლეს თავადთა მმართველი დინასტია ლიტვაში შუა საუკუნეებში (მე-15, მე-16 საუკუნეებში). მათი გვარის წარმომადგენლებს პოლონეთის სამეფო კარზე მარშლის ტიტული ჰქონდათ მინიჭებული, რაც რამიპილთა გვარზე მეტყიდულობის უფლებით გადადიოდა.

რასტრაპაშტი. სამეფო დინასტია შუა საუკუნეებში, ინდოეთის დასავლეთ ნაწილში (მასარაშტრა და კარნატაკი). მე-8-მე-10 საუკუნეებში ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი დინასტია.

რიპრინკმბი. თავდაპირველად მმართველ ფეოდალთა საგვარეულო რუსეთში (კიევი, ვლადიმირი, მოსკოვი), ხოლო მე-16 საუკუნეში რუსეთის მეფეები, თავს თვლიდნენ რიურიკის შთამომავლებად. რიურიკების გვარის შტოს მიეკუთვნება რუსეთის რამდენიმე ფეოდალთა საგვარეულო.

ქრონოლოგიური ცხრილი: 1462-1505 ივანე III, 1505-1533 ვასილი III, 1533-1584 ივანე IV „მრისხანე“, 1584-1598 თეოდორე ივანეს-მე „უნიჭო“. აქ სრულდება რიურიკების დინასტია და ტახტზე ადის ბორის გოდუნოვი (1598-1605), თეოდორე ბორისის ძე (1605-), „ცრუდომიტრი“ (1605), ვასილ შუისკი (1606-1610).

რომანოვმბი. თავდაპირველად ბოიარული გვარი მე-14-მე-16 საუკუნეების რუსეთში. ანდრეი კობილას შთამომავლები. მე-16 საუკუნემდე იწოდებოდნენ კოშკინებად, მე-16 საუკუნეში ზახარინებად. 1613 წლიდან მეფეები, 1721 წლიდან იმპერატორები. იხ. გენეალოგიური ცხრილი რუსეთი I.

ქრონოლოგიური ცხრილი:

1612-1645 მიხეილ რომანოვი, 1645-1676 ალექსი მიხეილის ძე, 1676-1682 თეოდორე, 1689-1725 პეტრე I, 1725-1727 ეკატერინე I, 1727-1730 პეტრე II, 1730-1740 ანა იოანეს ასული, 1740 ივანე VI, 1741-1761 ელისაბედ პეტრეს ასული, 1761-1762 პეტრე III, 1762-1796 ეკატერინე II, 1796-1801 პაული I, 1801-1825 ალექსანდრე I, 1825-1855 ნიკოლოზ I, 1855-1881 ალექსანდრე II, 1881-1894 ალექსანდრე III, 1894-1917 ნიკოლოზ II, რომანოვების ეს უკანასკნელი მონარქი ფიზიკურად იქნა ლიკვიდირებული საბჭოთა იმპერიის მიერ ძალაუფლების ხელში აღების დროს, 1917 წლის ივლისში.

რუპინიძემბი. მმართველი დინასტია კილიკიაში (მც. აზია) (1080-1375). დამარსებული რუპენ I, ყველაზე გამოჩენილი მოღვაწეები: ლეონ I (1129-41), ლეონ II (1187-1219), ლეონ III (1271-1289), ლეონ V (1320-1341).

სამოის დინასტია. XI საუკუნიდან 1416 წლამდე გრაფები, 1416 წლიდან 1720 წლამდე პერსოები, შემდგომ საოვის მმართველი დინასტია, სარდინიის მეფეები (1720-1861) და იტალიის სამეფოების გაერთიანებული მეფეები (1861-1946). იხ.

გენეალოგიური ცხრილი იტალია.

საპროი-პარინიანების დინასტია. იხ. გენეალოგიური ცხრილი №2 იტალია.

საპროიის საჰერცოგო. ფეოდალური სახელმწიფო 1416-1720 წლებში. დედაქალაქი – შაბერი, 1568-იდან – ტურინი. დასავლეთით ესაზღვრებოდა საფრანგეთს, აღმოსავლეთით იტალიის სახელმწიფოებს. XV ს. შუა წლებიდან საფრანგეთის ექსპანსიის ობიექტი გახდა. XVI – XVIII სს-ში პაპსურეგებსა და საფრანგეთს შორის იტალიისათვის ბრძოლის დროს აოხრეს. ესპანეთის მემკვიდრეობისათვის ომის (1701-14) დროს (ესპანური მემკვიდრეობა) ჯერ საფრანგეთის მოკავშირე იყო, ხოლო 1703 წლიდან „საღვთო რომის იმპერიას“ მიემხრო. უტრეხტის ზავით 1713 წელს საეპიკოსო პერცოგმა ვიტორიო ამაღლო II-მ მიიღო მონფერატო, მილანის საჰერცოგოს ნაწილი და სიცილია (სიცილიის მეფის ტიტული). 1720 წელს ლონდონის საზავო ხელშეკრულებით 1718 წელს დაკარგული სიცილიის ნაცვალად მიიღო სარდინია.

საპროიის დინასტია. სარდინიის სამეფოს მეფეები: ვიტორიო ამაღლო II (1722-30), კარლო ემანუელ III (1730-73), ვიტორიო ამაღლო III (1773-96), კარლო ემანუელ IV (1796-1802), ვიტორიო ემანუელ I (1802-21), კარლო ფელიქს (1621-31), კარლო ალბერტო (1831-49), ვიტორიო ემანუელ II (1849-62), 1861-იდან გაერთიანებული იტალიის მეფე
იტალიის მეფეები: ვიტორიო ემანუელ II (1861-76), უმბერტო I (1878-1900), ვიტორიო ემანუელ III (1900-იდან 1946 წ. 9 მაისამდე), უმბერტო II (1946 წ. 9 მაისიდან – 13 მაისამდე; 1944 წ. 5 ივნისიდან 1946 წ. 9 მაისამდე – მეფის ნაცვალ).

სალარიდები. მმართველი დინასტია აზერბაიჯანში მე-10, მე-11 საუკუნეებში.

სამანიდების დინასტია. მევენარასი (შუა აზია) მმართველი დინასტია 819-999 წლებში. დამარცხებული სამანი.

სამანიდების დინასტია (ირანი) 875-999 წლები. ირანელი პოეტის, „შაჰ-ნამე“-ს ავტორის ფირდოუსის ეპოქა.

სასანიანთა დინასტია. სამეფო დინასტია ირანში (226-651), წარმოშობით ფარსიდან იყვნენ. სახელი ეწოდა კაცის სახელის სახანის მიხედვით, რომელიც ერთ-ერთ პირველი მეფე, ასევე ანაპიტას ტაძრის ქურუმი იყო და ფარსის სამეფოს საგვარეულოს ეკუთვნოდა. მისი შვილი პაპაკი ისთახრის მმართველი იყო (მას მეფის ტიტული ჰქონდა). პაპაკის შვილმა არდაშირ I-მა დაამარცხა უკანასკნელი პართელი მეფე არტაბან V და თავისი ძალაუფლება გაავრცელა მთელ რიგ ოლქებზე, რომლებიც ადრე პართიის სახელმწიფოში შედიოდა. სასანიანების ხელმწიფეებს შაპურ I-დან (242-273) მოყოლებული ირანისა და არა

ირანის მეფეთმეფის (შაჰინ-შაჰის) წოდებულება ჰქონდათ. III ს-ში სახელმწიფოს ცენტრალიზაციის მიზნით ოფიციალურ რელიგიად გამოცხადდა ზოროასტრიზმი, რომლის გავრცელებასაც ისინი IV ს-იდან იბერიასა და სომხეთშიც ცდილობდნენ, მაგრამ ამ ცდას წარმატება არ მოჰყოლია. სასანიანების დროს ირანში მიმდინარეობდა ფეოდალური ურთიერთობის ჩასახვ-განვითარების პროცესი. გაბატონებული კლასი შედგებოდა ქურუმთა, მხედართა და „მწერალთა“ (მოხელეთა) პრივილეგიებული წოდებისაგან. სასანიანების ირანის ეკონომიკური ცხოვრების საფუძველი მიწათმოქმედება იყო. ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ხელოსნობა და სატრანზიტო ვაჭრობა ინდოეთ-ჩინეთსა და ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებთან. ბირთვადი მწარმოებლები – გლეხები – ფეოდალურად თანდათან დამოკიდებული ხდებოდნენ ღიდებულებისაგან. სასანიანების წინააღმდეგ მიმართული სახალხო მოძრაობები რელიგიურ საბურველში იყო გახვეული. III ს-ში ირანსა და შუა აზიაში ფართოდ გავრცელდა მანიქეელთა მოძრაობა. V ს-ის ბოლო წლებში, კავად I-ის დროს იფეთქა ღიდმა ანტიფეოდალურმა მოძრაობამ, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა მაზდაკი. მაზდაკიელთა მოძრაობის ობიექტური შედეგი იყო ქურუმებისა და ღიდებულების გავლენის შესუსტება, სახელმწიფოს ცენტრალიზაცია, ფეოდალური ურთიერთობის შემდგომი განვითარება. სასანიანურ ირანში მაღალ დონეზე იყო კულტურა. სასანიანები საუკუნეების მანძილზე ებრძოდნენ რომს (ბიზანტიას) სომხეთის, იბერიის, ლაზიკის, ჩრდ. მესოპოტამიისა და არაბეთის ნახევარკუნძულის ხელში ჩასაგდებად. გაუთავებელი ქიშპი ჰქონდათ შუა აზიის მომთაბარე და ბინადარ ხალხებთან (ხიონიტები, კიდარიტები, ეფტალიტები). 484 წ. ეფტალიტებთან ბრძოლაში დაიღუპა პეროზი. სასანიანებმა დაკარგეს უზარმაზარი ტერიტორია. მარვის აღმ-ით. შუააზიელი და ამიერკავკასიელი ხალხები თავგამოდებით იბრძოდნენ დამპყრობთა წინააღმდეგ: 451 წელს სომხეთში იფეთქა ღიდმა აჯანყებამ, 481-484 წლებში ვახტანგ გორგასლის მეთაურობით სასანიანების წინააღმდეგ ერთობლივად იბრძოდნენ ქართველები, სომხები და ალბანელები. 571 წელს სომხეთში კვლავ დიდი აჯანყება მოხდა. ზოსრო I ანუ შირვანშა, რომელმაც მრავალი რეფორმა გაატარა და ხელი შეუწყო ცენტრალიზაციის გაძლიერებას, გაანადგურა მაზდაკიელების მოძრაობა. ზოსრო II ფარკოზი. ჰორმიზდას ძე მეფობდა 591-628 წლებში, სპარსეთის სამეფო კარზე გადატრიალების გამო ბიზანტიაში გაიქცა და იმპერატორ მავრიკოსის დახმარებით ტახტი დაიბრუნა, ხოლო შემდეგ თვით ბიზანტიას დაუწყო ბრძოლა, რისთვისაც ღიდებულებმა მოკლეს. იგი აგრესიულ პოლიტიკას ატარებდა იბერიის მიმართ. ხანგრძლივმა ომებმა გააღარბა სახელმწიფო ზაზინა, გადასახადების მკვეთრმა ზრდამ, სოციალური უთანასწორობის გაძლიერებამ დაასუსტა სასანიანთა სამეფო ღინასტია და მათან ერთად მათი სახელმწიფო, რითაც ისარგებლეს არაბებმა და ღინასტიის არსებობას ბოლო მოუღეს. ისტორიკოსები ვარაუდობენ ამ ღინასტიის დამარცხებული არდაშირ I-ის პაპი სასანი უნდა ყოფილიყო.

სასანიანთა შაჰები: არდაშირ I – 226-41, შაპურ I – 242-73, ჰორმიზდ I (ჰორმიზდ-არდაშირ) – 273-74, ბაპრამ I – 274-76, ბაპრამ II – 276-93, ბაპრამ III – 293, ნარსე – 293-302, ჰორმიზდ II – 302-09, შაპურ II – 309-79, არდაშირ II – 379-83, შაპურ III – 383-98, ბაპრამ IV – 388-99, ივზდიგერდ I – 399-421, ბაპრამ V გური – 421-438, ივზდიგერ II – 438-57, ჰორმიზდ III – 457-59, პეროზი – 459-84, ბალაში – 484-88, კავად I – 488-96,

498-99, 531, ჯამასპი - 496-98-99, ზოსრო I ანუშირვანი - 591-79, ზლომზ IV - 579-90, ბაპრამ ჩუბინი - 590-91 (არასასანიანთა საგვარეულოდან), ზოსრო II ფარეზი - 591-628, კაედ II - 628, არდაშირ III - 628-29, ფარუხან შაჰ-ვარაზი - 629 (არასასანიანთა საგვარეულოდან), ბორენა (დედოფალი) 629-30, აზარ მედუსტი (დედოფალი) - 630-31, ზოსრო III, პორშიზდ V - 629-32 (სახელმწიფოს სხვადასხვა ნაწილში შაჰად ითვლებოდნენ) ფაროშად ზოსრო (ქტესიფონის მმართველი) - 631-32, იეზდიგერ III - 632-51.

სატაშაპინთან დინასტია (ინდოეთი). ძვ. წ. I და ახ. წ. III საუკუნეში განაგებდნენ ერთ-ერთ სახელმწიფოს ინდოეთში. სატაშაპინთა დინასტიის დაშლის შემდეგ III-IV-V საუკუნეებში ამ გვარის წარმომადგენლები დეკანის (ინდოეთის) სხვადასხვა ნაწილს განაგებდნენ.

საუდიდები. საუდის არაბეთის მმართველი დინასტია. დამარსებულია საუდ იბნ მუჰამედ იბნ მიკრონი (1719/20-1725). 1927 წლამდე ნაჯდის ამირები იყვნენ, 1927-1932 წლებში ქიჯაზის, 1932 წლიდან საუდის არაბეთის მეფენი.

საშარიდების დინასტია. სამეფო დინასტია ირანში 861-900 წლებში. დამარსებლები იყვნენ იაკუბ იბნ ლაისი და მისი ძმა ამირი (წარმოშობილი იყვნენ გლეხური ფენიდან).

საშარაშტა დინასტია. (ირანი) 867-873 წლები

საქსონური დინასტია. გერმანელ მეფეთა დინასტია (919-1024) და „საღვთო რომის იმპერატორთა დინასტია“. ფუძემდებელია ჰაინრიხ I ფოგლერი (ფრინველთმჭერი) (939-973, 962-დან იმპერატორი), ოტო II (973-983). ოტო III-ის გარდაცვალების შემდეგ დინასტიის პირდაპირი შტო შეწყდა და მეფედ აკურთხეს დინასტიის გვერდითი შტოს წარმომადგენელი, ბავარიის პერცოვი ჰაინრიხი, საქსონური დინასტია ფრანკონიულმა შეცვალა.

საქს-ჰოლშტაინ-გოტა. თავდაპირველად პერცოვები, ზოლო შემდგომ სამეფო დინასტია ბელგიაში. გვარს სათავე დაუდო პერცოგმა ფრანკ კობურგ-ზალფელდელმა (1750-1806). იხ. გენეალოგიური ცხრილები - ბელგია, ბულგარეთი და დიდი ბრიტანეთი.

გამოჩენილი წარმომადგენლები: ალბერტ I (1875-1934), ლეოპოლდ III (1934-1940). იხ. გენეალოგიური ცხრილი

საჟიდიები. სამეფო დინასტია აზერბაიჯანში IX ს. დასარულს და X ს. დამდეგს. მისი ფუძემდებელი იყო აბდულ-საჯი 929 წელს.

სია-ს დინასტია. სამეფო დინასტია ძველ ჩინეთში ძვ. წ. III ათასწლეულის დასასრულს და II ათასწლეულის შუა ხანაში. დამარსებულია ცი. გამოჩენილი წარმომადგენლები

შო კანი და მისი შვილი ჯუ.

სპარტაქოიძეები. ბოსფორის სამეფოს მმართველი დინასტია ძვ. წ. აღ. 438-109 წლებში. დინასტიის დამაარსებელი იყო სპარტაკ I. დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი პერსიდა V (დაახ. 125-109), მოკლეს აჯანყების დროს და ბოსფორის სამეფო მთირიდატე ეპატორის ბატონობის ქვეშ აღმოჩნდა.

სელევკიძეების დინასტია. სამეფო და მმართველი დინასტია III-I ს-ებში (ძვ. წ.) ახლო აღმოსავლეთსა და შუა აზიაში (ძირითადად სირიის ტერიტორია). დამაარსებელია სელევკ I, აღ. მაკედონელის სარდალი და დიადოხი. განსაკუთრებულ აყვავებას მიაღწია ძვ. წ. მე-3 საუკუნეში ანტიოქ III-ის დროს. ძვ. წ. 65 წელს რომის იმპერიის დაპყრობის შედეგად დინასტიამ არსებობას შეწყვიტა.

სემერუსები. რომის საიმპერატორო დინასტია 193-235 წლებში (მათ შვემწას სამხრეთ ბიუროკრატიული მონარქია). გამოჩენილი წარმომადგენლები: სეპტიმიუს სევერუსი (193-211), ლიდუს იულიანე (193), ალექსანდრე სევერუსი (222-235), გეთიუსი (209-212), ნაკირინი (217-218).

სელჯუკიძეები. თურქ სულთანთა დინასტია, ოგუზების სახლის ერთ-ერთი შტო, რომლებიც მე-11 და მე-14 საუკუნეებში მართავდნენ არაერთ მცირე და შუა აზიის სახელმწიფოებს. გამოჩენილი წარმომადგენლები: თოღრულ-ბეგი (დამაარსებელი), ალფ-არსლანი, მალიქ-შაჰი.

სემუვიძეები. სამეფო დინასტია ირანში (1502-1736). დამაარსებელი ისმაილ I, შეიხის – სუფევი ად-დინი ისხაკის ორდენის შთამომავალი, რომლის მიხედვით ეწოდა დინასტიას სახელი. გამოჩენილი წარმომადგენლები: ისმაილ I, აბას I, თამაზ I.

სტატკაუდერთა მმართველი დინასტია. პოლანდიაში 1578-1584 წლებში. 1748 წელს კლავ აღსდგა სტატკაუდერთა დინასტია – იხ. გენეალოგიური ცხრილი.

სტიუარტები (სტიუარდები). სამეფო დინასტია შოტლანდიაში (1371 წლიდან), შემდეგ ინგლისში (1603-1649, 1660-1714) დინასტიის სახელწოდება წარმოსდგა შოტლანდიური წარჩინებული გვარიდან, რომელთაც XII საუკუნეში სამეფო მმართველი სტიუარტის თანამდებობა ეკავათ. 1702-1714 წლებში ინგლისის ტახტი გადავიდა სტიუარტების შორეული ნათესავების ჰანოვერების დინასტიის წარმომადგენელთა ხელში.

სუნგას დინასტია. (ძვ. ინდოეთის მაგადჰას სახელმწიფო) დამაარსებელია პუშპამიტრა (ძვ. წ. აღ. 187-30 წ.) ამ უკანასკნელმა მოკლა მაურიების უკანასკნელი წარმომადგენელი ბრაჰმარათმა და დააარსა სუნგას დინასტია.

სუი-ს სამეფო დინასტია. ჩინეთში დინასტია დაარსა იან ცზიანმა 581 წელს.

სუნ-ის სამეფო დინასტია. ჩინეთში დინასტია დაარსა ჯაო ლუნ-ინმა (ბუდისტური რელიგიის გამაძლიერებელი).

ტან-ის სამეფო დინასტია. ჩინეთში დინასტია 618-906 წლებში. დაარსა ლი იუანმა.

ტაპირიდები. დინასტია ზორასნის (ირანი) ფეოდალურ სახელმწიფოში 821-873 წლებში. ტაპირიდების სახელმწიფოსა და დინასტიის დამაარსებელია აბასიანთა ნაცვალის ზორასანში, ფეოდალი ტაპირ იბნ პუსეინი (განმგებლობა 821-822). მისმა ვაჟებმა ტალჰამ (822-828), შემდეგ აბდულაჰამ (828-844) განამტკიცეს სახელმწიფოს ფაქტობრივი დამოუკიდებლობა. ტაპირიდების დინასტია ნომინალურად აბასიანთა ხალიფის ვასალებად ითვლებოდნენ, მაგრამ ხალიფას სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩარევის უფლება არ ჰქონდა. გლეხთა დამშვიდებისა და ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცების მიზნით აბდულაჰამ შეზღუდა გადასახადები, ჩაატარა სარწყავი სამუშაოები, ცდილობდა გლეხები და ხელოსნები დაეცვა ფეოდალთა და სახელმწიფო მოხელეთა თვითნებობისაგან. საბოლოოდ ტაპირიდების სახელმწიფო საფარიდებმა დაიპყრეს.

ტამენიდების დინასტია. ბერძნული წარმოშობის მიხედვით კარანე პერაკლეს შთამომავალთა (ე. წ. ტემენიდთა) მეთექვსმეტე თაობას ეკუთვნოდა. კარანემ მიატოვა სამშობლო არგოსი, მხედრობით გაემართა მაკედონიაში, დაიპყრო იქ ქ. ედესა და საფუძველი ჩაუყარა მაკედონიის სამეფოს. ამის გამო ტემენიდები მაკედონიის მეფეთა, მათ შორის ალექსანდრეს მამის ფილიპე მაკედონელის და რა თქმა უნდა, თვით ალექსანდრე დიდის წინაპრებად ითვლებოდნენ.

ტიუდორები. იხ. თიუდორები.

ტოპუზაზა. სიოგუნების სამეფო დინასტია იაპონიაში 1603-1867 წწ. დამაარსებელია იაზიასუ ტოკუგავა (1542-1616), რომელმაც დაასრულა სახელმწიფოს გაერთიანება, დაწყებული ოდას და ტოიოტომის მიერ. ტოკუგავას ხელისუფლება განადგურებული იქნა ბურჟუაზიული რევოლუციის მიერ 1867-1868 წლებში.

ტრაპიმიროპინები. თავდაპირველად დიდ ფეოდალთა საგვარეულო, 925 წლიდან მეფეთა დინასტია ზორვატიაში (845 – მე-11 ს.) დამაარსებელია ტრაპიმირო (845-864). გამოჩენილი წარმომადგენლები: მუტიმირო (890-910), ტომისლავე (910-928), სტეფან II (1090-1091).

ტუმბაკიძეები. მმართველი დინასტია დელის სასულთნოში 1320-1413 წლებში. დამაარსებელია გიას-ად-დინ ტუგლაკი, გამოჩენილი წარმომადგენელი მუჰამედ ტუგლაკი.

ტულინიძეები. მმართველი დინასტია ეგვიპტეში 869-905 წლებში. დააარსა აბასიანთა ნაცვალმა ეგვიპტეში აჰმედ იბნ ტულუნმა (864-884). ტაჰარიდთა დროს ეგვიპტე აბასიანთაგან ფაქტობრივად დამოუკიდებელი გახდა. 905 წელს მათ დინასტიას ბოლო მოუღეს აბასიანებმა.

უდაი (სიტყვასიტყვით, 5 დინასტია). ჩინეთის ისტორიაში 907-960 წლების პერიოდის სახელწოდება, როდესაც ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ დინასტიები ან სამეფოები: ზოუ ლიანი (907-923), ზოუ ტანი (923-937), ზოუ ძინი (936-947), ზოუ ხანი (947-950) და ზოუ ჯოუ (951-960). ეს სამეფოები ბატონობდნენ ძირითადად ჩრდილოეთ და ცენტრალურ ჩინეთში, ზოლო დანარჩენ ტერიტორიაზე არსებობდა 10 სხვა დამოუკიდებელი სამეფო. უ დაი იყო ჩინეთის ფეოდალური დაქუცმაცებულობის, სხვადასხვა სამხრეთ ფეოდალთა ჯგუფებს შორის გამუდმებული ომების პერიოდი. დაეცა სოფლის მეურნეობა, ხელოსნობა და ვაჭრობა. სუნის დინასტიამ გააერთიანა ჩინეთი და ბოლო მოუღო უ დაის.

უნიტორები. ინგლისის სამეფო დინასტია 1901 წლიდან. ამჟამინდელი სამეფო ხელისუფლების მემკვიდრენი (1917 წლამდე საქს-კობურგ-გოთები) გამოჩენილი წარმომადგენლები – ედუარდ VII, გეორგ V, ედუარდ VIII, გეორგ VI, აჰმად ინგლისის დედოფალი ელისაბედ II (თანამედროვეობის ერთ-ერთი გამოჩენილი პოლიტიკური მოღვაწე და მონარქი). იხ. გენეალოგიური ცხრილი №2.

ფარნავაზიანები. ქართლის (იბერიის) სამეფო დინასტია (ძვ. წ. IV ს. მიწურული – ახ. წ. VI ს. 20-იანი წლები), რომლის ფუძემდებელი იყო მეფე ფარნავაზ I. ფარნავაზიანების დინასტიას ეკუთვნოდნენ იბერიის ცნობილი მეფეები – ფარსმან I, ფარსმან II, მირიან III, კახტანგ I გორგასალი. ფარნავაზიანების დინასტიის უკანასკნელი მეფე იყო გურგენი. ზოგი წყაროს მიხედვით, კამანარსე. VI-VIII სს. ქართლის ერისმთავრები ფარნავაზიანებად ითვლებოდნენ.

იბერია-ქართლის მეფენი

ფარნავაზიანები:

ფარნავაზი – IV-III საუკ. (მაშის სახელი ცნობილი არ არის). მცხეთის მამასახლისის სამარას ძმისწული. გაიშვა 27 წლის. იმეფა 65 წელი, აღესრულა 92 წლის.

საურმაგ I – ფარნავაზის ძე. ძე. წ. III საუკუნე.

მირიან I – საურმაგის ძე. ძე. წ. III საუკუნე.

ფარნავაზი – მირიან I-ის ძე. ძე. წ. III-II საუკუნეების მიჯნა.

არსოკ I – ქართლის მეფე. ძე. წ. II საუკუნე.

არტაგი – ძე. წ. I საუკუნე. მისი მეფობის დროს ძე. წ. 65 წელს იბერიას შემოესია პომპეუსი.

ფარნავაზ II ანუ ბარტომი – არტაგის ძე.

მირიან II – I საუკუნე.

მირდატ I ანუ ადერკი – გამეფდა დაახლოებით ქრისტეს დაბადების წელს. მის დროს მოვიდნენ ანდრია პირველწოდებული და სვიმონ კანანელი. თვითონ მირდატ I აღმოჩნდა ქრისტიანობის მოძულე.

ფარსმან I – ახ. წ. I საუკუნე.

მირდატ II – ფარსმან I-ის ძე. I საუკუნის 70-80-იანი წლები.

ქართამი – ახ. წ. II საუკუნე.

ფარსმან II ქველი – II საუკუნის პირველი ნახევარი. პატივისცემის ნიშნად მას რომში ძეგლი დაუდგეს.

მირდატ III – მე-2 საუკუნის შუა წლები. ფარსმან II ქველის ბიძაშვილი.

ქსეფარნუგი – II საუკუნის დასასრული.

ადამი (ლადამი) – III საუკუნის დასაწყისი, ფარსმან II ქველის ძე.

ფარსმან III – III საუკუნის პირველი ნახევარი, ადამის ძე და ფარსმან II ქველის შვილიშვილი.

ამაზასპი – III საუკუნის შუა წლები, ფარსმან III-ის ძე.

რეე I „მართალი“ – III საუკუნის 70-იანი წლები. ამაზასპ მეფის დისწული.

ვაჩე – III საუკუნის 80-იანი წლები.

ბაკურ I – III საუკუნის 80-90-იანი წლები.

მირდატ IV – III საუკუნის დასასრული.

ასფარუგი – III-IV საუკუნეების მიჯნა.

რეე II – IV საუკუნის დასაწყისი.

მირიან III – IV საუკუნის პირველი ნახევარი.

ბაქარი – IV საუკუნის შუა წლები, ძე მირიან III-ისა.

მირდატ V – IV საუკუნის შუა წლები, ბაქარის ძე.

საურმაგ II – IV საუკუნის 70-იანი წლები, მირდატ V-ის ძე.

ვარაზ-ბაკური – IV საუკუნის 70-იანი წლები. საურმაგ II-ის ძე.

ფარსმან IV – იმეფა 400-412 წლებში, ვარაზ ბაკურის ძე.

ბუზმარი – იმეფა 412-430 წლებში. გამოჩენილი ფილოსოფოსის პეტრე იბერის (მურვანოსი) მამა.

არჩილ I – იმეფა (430). ფილოსოფოს პეტრე იბერიელის (მურვანოსის) ბიძა.

მირდატ VI – V საუკუნის 30-40-იანი წლები.

ვახტანგ გორგასალი – გამეფდა 15 წლის (457), აღესრულა 60 წლის. იბერიის

ვეელაზე გამოჩენილი მეფე. გოლიათური აგებულების (დაახ. 2, 40 სმ).

დარი ანუ დარჩილი – იმეფა 502-512 წლებში, ძე ვახტანგ გორგასალისა.

ბაკურ II – დარის ძე, გამეფდა დახლოებით 515 წელს და რამდენიმე თვეში გარდაიცვალა.

გურგენი – იმეფა 515-523 წლებში.

კამანარსე – იმეფა 523-535 წლებში.

ფარნაქი. პერსოების მმართველი დინასტია პარმასა და პიარენცოში (1545-1731). გამოჩენილი წარმომადგენელი ალექსანდრე ფარნაქი.

ვატიმილიზმი. არაბი ხალიფების დინასტია (909-1171) დინასტიის ფუძემდებლად ითვლება პირველი ხალიფა უბაიდ ალ-ლაჰ იბნ მაჰდი (909-434), რომელმაც ბერბერების (ერთ-ერთი სამეფო დინასტია ჩრდ. აფრიკაში) დახმარებით მოსპო ავლაბიდების და რუსტამიდების სამეფო დინასტიები ჩრდ. აფრიკაში და თავისი ძალაუფლება დაამყარა.

XI საუკუნის შუა წლებიდან მმართველ წრეებში უთანხმოებამ იჩინა თავი, რომელსაც დაემატა დაყრდნობილ ხალხთა წინააღმდეგობანი, ყოველივე ამან ფატიმიდების დინასტია დაცემის გზაზე დააყენა და 1171 წელს დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა. ძალაუფლება ხელთ იგდო სალაჰ ალ-დინმა.

ფაჰლავიანები. სამეფო დინასტია ირანში 1925 წლის 12 დეკემბრიდან 1979 წლის თებერვლამდე. ფეჰლავიანთა დინასტიის გამოჩენილი წარმომადგენლები იყვნენ შაჰები რეზა შაჰ ფეჰლავი (1925-41), მოჰამედ რეზა ფეჰლავი (1941 წლის 16 სექტემბერი 1979 წლის თებერვალი).

ფლავიუსები. რომელ იმპერატორთა დინასტია 69-96 დააარსა ტიტუს ფლავიუს ვესპასიანემ (69-79). დინასტიის წარმომადგენლები იყვნენ ვესპასიანეს შვილები – ტიტუსი (79-81) და დომიციანე (81-96). ფლავიუსები წარჩინებული ფენის ინტერესებს იცავდნენ; როგორც შემთხვევებში მათი პოლიტიკა სენატის უკმაყოფილებას იწვევდა.

ფლინტაგენეტები (პლანტაგენეტები). ინგლისის სამეფო დინასტია 1154-1399 წლებში. დასაბამს იღებს ანჟუს დინასტიისგან, დამაარსებელია ჰენრი II, წარმომადგენლები: რიჩარდ I ლომგული (1189-1199), ჯონ „უმიწაწყლო“ (1199-1216), ჰენრი III (1216-1272), ედუარდ I (1272-1307), ედუარდ II (1307-1827), ედუარდ III (1327-1377), რიჩარდ II (1377-1399). ამ უკანასკნელის გადაყენების შემდეგ ინგლისის ტახტზე ფლინტაგენეტების გვერდითი შტოს წარმომადგენლები ლენკასტერები (1399-1461) და იორკები (1461-1485) ავიდნენ.

ფრანკონიული დინასტია. გერმანიის სალიკური დინასტია, აგრეთვე „საღვთო რომის იმპერატორთა“ დინასტია (1024-1125). დამაარსებელია კონრად II (1024-39), რომელიც წარმოშობით წარჩინებული ფრანკონიული გვარიდან იყო. დინასტია ძალაუფლებას განამტკიცებდა რაინდობაზე დაყრდნობით. ფრანკონიული დინასტია შეცვალა საჰაბსბურგთა დინასტიამ.

ქსრანდები. შირვანშაჰების მმართველი დინასტია, შირვანის ფეოდალურ სახელმწიფოში (1027-1382). დიდ ძლიერებას მიაღწია მუნაპარ II-ის (1120-49) და ახსითანის (1149-1203) მმართველობის დროს. ქსრანდების დინასტია შეცვალა ღერბენდის დინასტიამ.

ღაზნავიდთა დინასტია. (ირანი) ღედაქალაქი ბუხარა. პირველი მეფე მაჰმუდ ღაზნავი (999-1030).

ყარახანდები. ილექ-ხანები, სამეფო დინასტია თურქეთის სახელმწიფოში, მართავდნენ სახელმწიფოს (927-1212), სახელწოდება მომდინარეობს პირველი ხანის აბულქარიმ სათუქ ყარახანიდან (გარდ. 955 ან 956) დინასტიის თვალსაჩინო წარმომადგენლები: ნასრი (Xსუკ. დასასრული), იბრაჰიმი (1046/1047-1068), არსლანი (1102-30). უკანასკნელი ხანი კლიჩ-არსლანი 1212 წელს მოკლა შაჰმა მუჰამედმა.

ყაჯარები. სამეფო დინასტია ირანში (1795-1925). დინასტიის დამაარსებელია ალა მაჰმად ხან ყაჯარი (გარდ. 1796) გამოხატავდა ირანის ფეოდალთა არისტოკრატიის ინტერესებს. უცხო კაპიტალის მიერ ქვეყნის დაკაბულებამ, ფეოდალების თვითნებობამ და მძიმე უღელმა გამოიწვია მასობრივი არეულობა, სახალხო მოძრაობები რამაც მიიყვანა დინასტია დამპყრობელ 1925 წელს ყაჯარების დინასტია ფეჰლევიანებმა შეცვალეს.

შაჰლიანები. ეგრის-ფხაზეთის მეფენი იოვანე 868-880, ადარნასე 880-887, სენური წარმოშობის მამა-შვილი, რომელთაც უზურპაციის გზით ხელში ჩაიგდეს სამეფო ძალაუფლება. საბოლოოდ ბაგრატ I-ის მიერ მოკლული იქნა ადარნასე შაჰლიანი და ტახტზე ავიდა კვლავ ბაგრატ I. ქართულ ისტორიოგრაფიაში შაჰლიანების გვარს სამეფო დინასტიად არ განიხილავენ, მაგრამ ზემოთ აღნიშნულ პერიოდში მათი ხელისუფლების სათავეში ყოფნა ისეთივე ფაქტია, როგორც იმერეთის ტახტზე ბაგრატიონთა ნათესავის ვახტანგ ჭუჭუნაშვილისა (ძალზე მცირე ხნით).

შაილენდრემაი. მმართველი დინასტია ინდონეზიაში (მრიეაჯაიას სახელმწიფო). განსაკუთრებით გაძლიერდნენ IX-X საუკუნეებში.

შან-ის დინასტია. ჩინეთის სამეფო დინასტია II ათასწლეულის შუა წლებიდან მის მიწურულამდე, დედაქალაქი ბოში. გამოჩენილი წარმომადგენლები: ჩენ-ტანი, პარ გენი XIII-XII ძე. წ., უ დინი და ძუძია XIII-XII ძე. წ.

შაპარაშენი. შაპების დინასტია სამხრეთ აფრიკაში (1100-1207).

შედალიანები. ქართული წარმოშობის ფეოდალური დინასტია ირანსა და სომხეთში (951-1199), დააარსა შუამედ იბნ შედადმა, რომელიც შემდეგ ღვინში გაბატონდა, განჯაში შედადიანების შტო მართავდა ქვეყანას X საუკუნის 70-იანი წლებიდან 1075 წლამდე, ეილრე სულჯუკები დაიპყრობდნენ. 1199 წელს ანისის საქართველოსთან შეერთების შემდეგ შედადიანების დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა.

შიბანიდები. შიბანის (შიბანის ჯუჩის შვილი) ბათოს ძმის შთამომავლები განეკუთვნებოდნენ უზბეკეთის შიბანის დინასტიის დამფუძნებელს მუჰამედ შიბანის (1451-1516) (ასულ ზაირის შვილიშვილი). აბდულაზან II-ის (1557-1598 წ.წ. 1583 წლიდან სრულიად უზბეკთა ხანი) სიკვდილის და მისი შვილის მოკვლის შემდეგ დინასტიის არსებობა შეწყდა. 1599 წლიდან გაბატონდნენ ართარხანიდები.

შირვანშაჰი. შირვანის მმართველთა წოდება შუა საუკუნეებში. პირველი მმართველები ამ წოდებით იხსენიებიან სასანური ირანის დროს შირვანშაჰების იაზიდიდთა საგვარეულოდან (861-1382) და სათავეს იღებს აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის მმართველ არაბ სამხედრო მოხელეთაგან, XI ს-დან გვარის „დაძელები“ მიზნით ისინი თავიანთ წარმოშობას სასანიანებს უკავშირებენ, ისევე როგორც იაზიდიდები, ქესრანიდები. შირვანშაჰებს ენათესავენ აგრეთვე, მათი საგვარეულო დინასტიიდან გამოყოფილი შტო – დერბენდი (1382-1538).

შიუ. ინდიელ ბელადთა მმართველი დინასტია მანას სახელმწიფოში, რომლებიც ითვლებოდნენ შუპანის და სოტუტას შთამომავლებად.

შიჰაბაჰი. ლიბანის ამირების გვარი და დინასტია. მომდინარეობს ჰიჯაზის კურიაშთა გვარიდან. XII ს-იდან ანტილიბანის ოლქის ფეოდალი გამგებლები. 1697-დან 1840 წლებამდე მმართველი დინასტია მთიან ლიბანში. დინასტიის ცნობილი წარმომადგენლები არიან ბაშირ I (1697-1707), ჰაიდარი (1707-32), ბაშირ II (1788/89-1840).

შლუზვიგ-გოლშტიინი. დღევანდელ დროს გერმანიის ტერიტორიული ნაწილი, თავდაპირველად შლუზვიგი იყო საჰერცოგო (II საუკ.), და გოლშტიინი საგრაფო (12 საუკ.) 1476 წლიდან საჰერცოგო. იხ. გენეალოგიური ცხრილი.

შლუზვიგ-გოლშტიინ-ზონდერბურგ-გლიშხაურბები. ამ დინასტიის წარმომადგენლებს ოფიციალური აუდენციების დროს მათ ტიტულატურას ოთხივე გვარის წარმოთქმით იხსენიებენ. დანიის სამეფო გვარი. საფუძველი ჩაუყარა დანიის მეფე კრისტიან IX (1863-1906). გამოჩენილი წარმომადგენლები: ფედერიკო VIII (1906-1912), კრისტიან X (1912-1947). იხ. გენეალოგიური ცხრილი №2. დანია, ნორვეგია, საბერძნეთი.

შტაუფენები. გერმანიის სამეფო დინასტია და „საღვთო რომის“ იმპერიის იმპერატორები (დინასტია) (1138-1254) (1197-1268), აგრეთვე სიცილიის მეფეები. გამოჩენილი წარმომადგენლები: ფრიდრიხ I ბარბაროსი, კენრიხ V, ფრიდრიხ II შტაუფენი.

შტაუფან III დიდი. (გარდ. 1504) მოლდავეთის მთავარი 1457-იდან. ატარებდა ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცების პოლიტიკას, ახშობდა ბოიართა ოპოზიციის გამოსვლებს და 1467 წელს დაამარცხა მატიაშ ჰუნიადის მეთაურობით მოლდავეთში შეჭრილი უნგრელთა ჯარი. 1475 წელს დაამარცხა ოსმალთა არმია ვასლუისთან ბრძოლაში. 1476 წელს დაამარცხდა ოსმალებთან თეთრ ელზე ბრძოლაში და იძულებული გახდა კვლავ ხარკი ეხადა ოსმალეთისათვის. 1497 წელს კოზმინის ტყეში (ბუკოვინა) დაამარცხა პოლონელები. დაღო სამხედრო პოლიტიკური კავშირი რუსეთთან. მოლდაველმა ხალხმა შტეფან III-ზე მრავალი თქმულება და სიმღერა შემოინახა.

შუაბიანთა დინასტია. ალი შუაბის ძე, ალი იბნ შუაბი თბილისის ამირა 829-30-იან წლებში. თბილისის ერთ-ერთი ამირა შუაბიანთა დინასტიიდან. თბილისის ამირად დააყენა 829 წელს ქართლში მოსულმა ხალიფას სარდალმა ხალიდ იბნ იაზიდმა, როდესაც მან გადააყენა ხალიფას ურჩი ამირა მუჰამად იბნ ათაბი. ივ. ჯავახიშვილი მის შესახებ წერს, რომ „თბილისი მისი მიდამოებით და ქართლის სამხრეთი ნაწილი, ანუ საქართველოს შუაგული, არაბ ამირას ალი შუაბის ძეს უკონდა“.

ჩაღატაეების დინასტია. თურქულ-მონღოლოიდური დინასტია (XII-XV სს.).

ჩინგიზიდიების მმართველი დინასტია. მონღოლეთში დააარსეს ჩინგიზ ხანის შვილიშვილებმა: ჯუჩმა, ჯაგატაემმა (ჯალათელი), იუგედემა, ტოლუემ, პულაგუ-ხანმა და სხვებმა.

ჩოლას დინასტია. სამხრეთ ინდოეთი. მართელობის პერიოდი 985-1014 გაპოჩენილი წარმადგენელი რაჯენდარა I.

ჩუნგიზი. ჯოუს ეპოქის პერიოდი ჩინეთში (ძვ. წ. 722-481). სახელი ეწოდა „ჩუნციუს“ („გაზაფხული და შემოდგომა“) ქრონიკას მიხედვით, რომელიც აღწერდა ამ წლების მოვლენებს. ჩუნციუს პერიოდში ადრინდელ ჯოუს საუფლისწულო მამულების ბაზაზე შექმნილი სამეფოები და სამთავროები გარდაიქმნა ფაქტობრივად დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად, რომლებსაც ერთმანეთთან შინაომი პქონდათ გაჩაღებული. მსხვილ სამეფოებში დაპყრობილ და ახლად ათვისებულ მიწაზე იქმნებოდა ოლქები და მაზრები, რომელთაც სათავეში ედგნენ ცენტრალური ხელისუფლების მიერ სპეციალურად მომზადებული მოხელეები.

ცზიანთა სახელმწიფო და დინასტია. (1115-1234) (ჩურჯენები ან ჯურჯენები). ცხოვრობდნენ თანამედროვე ჩინეთის ჩრდ. დასავლეთ ნაწილში. მე-12 საუკუნეში ცზიანების სახელმწიფოში შედიოდა როგორც დღევანდელი ჩინეთის ჩრდ. დასავლეთ ნაწილი, აგრეთვე თანამედროვე მონღოლეთის მნიშვნელოვანი ნაწილი. დამარსებულია აგუდა (1068-1123).

ცზიანების სამეფო დინასტია. ჩინეთში, დასაბამს იღებს ძვ. წ. 280 წელს ვეი-ს დინასტიის შემდეგ. დააარსა იმპერატორმა იანმა.

ცი. სამეფო დინასტია და ფეოდალთა საგვარეულო ჩინეთის სამხრეთ ნაწილში. სამხრეთ და ჩრდილოეთ დინასტიების (4-6 სს.) დროს ერქვა სახელი ნან ცი (სამხრეთ ცი) და არსებობდა 479-502 წლებში. დააარსა იაო და-ჩენმა, სუნის (420-479) დინასტიის უზურპაციის შემდეგ დღაქალაქი ცზიანკანი (დღევანდელი ნანკინი) 502 წელს იუნჯოუს მმართველმა სიაო იანმა აიღო და ხელთ იგდო ცი-ის დინასტიის ძალაუფლება, რის შემდგომ ისტორიის ფურცლებზე ღინება მისცა ახალ დინასტიას ლიან-ს (502-577).

ცი6¹. (სიტყვა-სიტყვით – სუფთა) მანჯურიის იმპერატორთა დინასტია, მართავდნენ ჩინეთს მე-17 საუკუნეში. მათი მმართველობა ოთხ პერიოდად იყოფა. საბოლოოდ არსებობა შეწყვიტა 1912 წლის 12 თებერვალს.

ცი6². იმპერატორთა დინასტია ჩინეთში 221-207 ძვ. წ. დამაარსებელი ცინ-ში-ზუანდი, დღაქალაქი სიანიანი. მათ მმართველობის დროს შეიქმნა პირველი ცენტრალიზებული სახელ-

მეფე. ამ დროს დაიწყო ჩინეთის ცნობილი დიდი კედლის მშენებლობა. მან ჩაატარა აგრეთვე ფულადი რეფორმა.

მომეშ. იაპონიის სამეფო დინასტია. იმპერატორების მითიური წინაპარი, შზის ქალღმერთის ამატერასუს შთამომავალი. თქმულება ძიძუს ლაშქრობაზე კუნძულ კიუსიუდან იამოტის პროვინციაში, კუნძულ პონსიუზე (ძვ. წ. 667-660) და მის მიერ იაპონიის სახელმწიფოს დაარსება (ძვ. წ. 660) შესაძლებელია იაპონიის ტომების მიგრაციისა და ტომთა კავშირის ჩამოყალიბების პროცესს გამოხატავდეს, რასაც თანამედროვე მეცნიერება ახ. წ. დასაწყისის მიაკუთვნებს. 1873-იდან 1948 წლამდე, 11 თებერვალს (დღე, როდესაც მითების თანახმად, ძვ. წ. 660 წ. ტახტზე ავიდა) ყოველწლიურად აღინიშნებოდა როგორც იმპერიის (კიგენსეცუ) შექმნის დღე. 1966 დეკემბერში იაპონიის მთავრობის გადაწყვეტილებით, კიგენსეცუს დღე აღადგინეს როგორც ეროვნული დღესასწაული.

მონი. სამეფო ძველ ჩინეთში (ძვ. წ. XI-IV სს.). მდებარეობდა ახლანდელი შანსის პროვინციის ტერიტორიაზე. ძვ. წ. აღ. 632-546 წლამდე ერთ-ერთი უძლიერესი სამეფო, ე. წ. ჰეგემონი (ზა) იყო ძვ. ჩინეთში. ძვ. წ. V ს-ში წარჩინებული გვარების შინაბრძოლების შედეგად ძინი 3 სამფლობელოდ (შემდეგ სამეფოდ) დაიშალა: ჯაო, ვეი და ზანი, ნომინალურად არსებობდა ძვ. წ. 369 წლამდე.

მონი. სახელმწიფო და დინასტია (1115-1234) ჯურჯენებისა, რომლებიც ცხოვრობდნენ ახლანდელი ჩრდილო-აღმოსავლეთ ჩინეთის ტერიტორიაზე. სახელმწიფო აღმოცენდა კიდანების წინააღმდეგ ჯურჯენების ბრძოლის პროცესში, რომლებსაც ეს უკანასკნელნი ზარკს უხდიდნენ. 1125 ძინებმა გაანადგურეს კიდანების სახელმწიფო ლიאו. 1125-27 წლებში იბრძოდა ჩრდილოეთ სუნის ჩინური დინასტიის წინააღმდეგ, მიიტაცა ჩრდილოეთ ჩინეთის მნიშვნელოვანი ნაწილი და იმპერიის დედაქალაქი კაიფენი. ძინის ჯარები მდ. იანძიმდე აღწევდა. 1139 წელს ძინმა ხელი მოაწერა საზავო ხელშეკრულებას ჩინეთის სახელმწიფოსთან – სამხრეთ სუნთან, რომლის მიხედვითაც ამ უკანასკნელმა ძინის ვასალად აღიარა თავი. XII ს-ის შუა წლებიდან ძველ აღმოსავლეთ აზიის უძლიერეს სახელმწიფოდ იქცა. 1234 წელს ეს სახელმწიფო მონღოლებმა გაანადგურეს.

ხან-ის სამეფო დინასტია (აღმოსავლეთი) (ჩვ. წ. 25-220). ლიუ სიუმ აღადგინა ხან-ის დინასტიის საგვარეულო სახლის ლიუ-ს ბატონობა, ხოლო თვითონ როგორც იმპერატორმა, გუანდის სახელი მიიღო (ჩვ. წ. 25-57 წ.). სამეფოს დედაქალაქი იყო ლოიანი. გამოჩენილი იმპერატორები: მინდი (58-75), ჯანგი (76-88)

ხე დი (89-105) ა-ნ-დი-ს (107-125), ლინდი (168-189), აღმოსავლეთ ხან-ის დინასტიის განადგურებაში დიდი როლი ითამაშა ვინმე ჯან ძიუმ. იგი ქადაგებდა: „ლურჯი ცა (ე. ი. ხანის დინასტია) უკვე დაიღუპა, უნდა განმტკიცდეს ყვითელი ცა (ასე უწოდებდა იგი თავის თავს), ეს მოხდება ძიამ-ის (ე. ი. 184 წელს)“. ამ ბრძოლების შედეგად იმპერია სამ სამეფოდ დაიშალა: ვეი-ს სამეფო (დაარსდა 220 წელს) შუ-ს ანუ ხან-ის სამეფო (221 წ.) და უ-ს სამეფო 229 წელს.

ხან-ის¹ დინასტია (ძვ. წ. 206-ახ. წ. 25 წ.). ჩინეთის სამეფო დინასტია. დამარცხებული ლიუ ბანი უფროსი, დინასტიის სახელწოდება მოდის მდინარე ხან-ის სახელიდან, სადაც სინ იუი-ზე გამარჯვებამდე დაბანაკდა ლიუ ბან-ის ჯარები. მართალია ლიუ ბანმა გაიმარჯვა ძვ. წ. 202 წელს მაგრამ ხან-ის დინასტიის დათარიღება იწყება ძვ. წ. 206 წლით, როდესაც ლიუ ბანს დაწებდა ცინ-ის უკანასკნელი იმპერატორი. ხან-ის სამეფოს დედაქალაქა ჩანანი. გამორჩენილი იმპერატორები ვენ-დი (ძვ. წ. 179-157), ძინ დი (ძვ. წ. 156-141).

ხან-ის² სამეფო დინასტია ჩინეთში (მე-18 საუკუნე) — ამ დროს ჩინეთი 58 მილიონი იყო.

ხეთუმიდების დინასტია — კილიკიის სამეფო. ზოგიერთი წყაროს მონაცემებით, კილიკიის მეფის ლევონ III-ის ქალიშვილის ალისას (1288-1316) და ქართველთა მეფის გიორგის შვილის დავით უფლისწულის ქორწინებით, რომელიც შედგა ქალაქ ტარსში 1311 წლის 6 იანვარს, სათავე დაედო კილიკიის ბაგრატიონთა დინასტიის განვითარებას სამეფო ტახტზე. ამ ქორწინებით უფლისწულმა დავითმა წილად მიიღო ციხე-სიმაგრე კაპანი (Gaban) მის შემოგარენთან ერთად, ბარონის ტიტული და სხვა სამეფო რეგალიები. 1316 წელს გარდაცვლილ ალისას საფლავზე გამოსახულ გერბს თელიან ბაგრატიონთა ევროპული გერბის ყველაზე ძველ სახეობად.

ხილდჯები. თურქული წარმოშობის მმართველი დინასტია დელის სასულთნოში (1290-1320). დამარცხებული ჯალალ-იდ-დინ ფირუზი ხილდჯი, რომელიც მართავდა 1296 წლამდე. გამორჩენილი წარმომადგენელი: ალი-იდ-დინ ხილდჯი (1296-1316). მისი შვილის მუბარაკ-შაჰის სიკვდილის შემდეგ (1316-1320), ხელისუფლების სათავეში მოვიდნენ ტუგლაკიდების დინასტიის წარმომადგენლები.

ხვარაზმშაჰების დინასტია. XI საუკუნის დასასრულს ურგენწში გაძეფდა ხვარაზმშაჰების დინასტია. (ამ სახელმწიფოს ხშირად ხვარაზმსაც უწოდებდნენ). მათი ბატონობის დროს საზღვრები გადაჭიმული იყო კასპიის ზღვის ჩრდილო სანაპიროდან სპარსეთის ყურემდე და კავკასიონიდან პინდუქუშამდე. 1220 წელს სახელმწიფო დაიშალა და ოქროს ურდოს საზღვრებში მოექცა. 1512 წელს ხვარაზმის სახელმწიფოს მართავდა ჯუჩის დინასტია (XVII საუკუნის ბოლომდე).

სოციალუმი. მმართველი დინასტია სამხრეთ ინდოეთში მე-II და მე-IV საუკუნის შუა წლებში. (სახელმწიფო ხოისაყა) ეკავა დღევანდელი მაისურას ტერიტორია.

გაგარინანები. თბილისის მაჰმადიან ამირათა საგარეულო (IX საუკუნის 80-იანი წლებიდან მე-XI საუკუნის 80-იან წლებამდე) გვარწოდება მოდის სახლის ერთ-ერთი პირველი ამირას გაგარის სახელიდან. მათ მოიპოვეს ზელისუფლების მემკვიდრეობით გადაცემის უფლება. ამირობა მამიდან შეიღზე გადადიოდა.

განდიები. იხ. ართარხანიდები.

გელიარების დინასტია. დინასტია აზერბაიჯანში (1336-1432). 1386 წელს თემურ-ლენგმა სძლია დინასტიის უკანასკნელ წარმომადგენელს სულთან აჰმედს, რომლის შემდგომ ეს უკანასკნელი ეგვიპტეში მამლუქებთან გაიქცა. თემურის სიკვდილის შემდეგ იგი დაბრუნდა სამხრეთ აზერბაიჯანში და 1410 წელს ყარა იუსუფთან ყარა-ყუნლუსთან გამართულ ბრძოლაში დაიღუპა.

გეგ ჩენგუნი (ევროპულ ლიტერატურაში – კოქსინგა) (1624-1662). ჩინელი მხედართმთავარი. ეაჭარი. 1646 წლიდან მონაწილეობდა მანჯურიელი დინასტიის ცინის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რომელმაც ამ დროისათვის თავისი ძალაუფლება თითქმის მთელ ჩინეთზე გააერთიანა. გენ ჩენგუნი გამაგრდა ზღვის სანაპიროზე ფუძიანის, გუანდუნის და ჯუძიანის პროვინციების რაიონში და მანჯურიელებს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ჩინეთის ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი წაართვა, მაგრამ 1659 დამარცხდა ნანკინთან. 1661-62 წლებში კუნძულ ტაივანიდან განდევნა პოლანდიელი კოლონიზატორები და გადააქცია იგი ცინების წინააღმდეგ ბრძოლის ბაზად. გენ ჩენგუნის ვაჟი და შვილიშვილი განაგებდნენ ტაივანს 1683 წლამდე, სანამ კუნძულს ცინის ჯარები მიიტაცებდნენ.

გოუ-ს' სამეფო დინასტია (აღმოსავლეთ სამეფო). ძვ. წ. 770-403. დამაარსებელი იუ-ვანის შვილი პინ-ვანი (770-719 ძვ. წ.) უკანასკნელი პინ-ვანი ძვ. წ. აღ. 250 წელს მოკლეს.

გოუ-ს' სამეფო დინასტია (დასავლეთ სამეფო). დამაარსებელია გოუ გუვანი (XII ს.) გამორჩენილი წარმომადგენლები ვან-ი, იუ-ვანი. უკანასკნელი წარმომადგენელი იუ-ვანი (781-771 ძვ. წ.) მოკლეს მომთაბარე ტომებმა.

კანონმდებლობა (განოვნებები). დინასტია რომელიც მართავდა ინგლისს სამეფოს (1714-1901), მათ შეცვალეს სთიუარტების დინასტია, დედოფალი ვიქტორია და პრინცი კონსორტი ალბერტის-ძე ედუარდ VII იყო დინასტიის პირველი წარმომადგენელი. იხ. გენეალოგიური ცხრილი დიდი ბრიტანეთი.

პარიანტას დინასტია. მაგადას სახელმწიფო ძველ ინდოეთში. ძვ. წ. VI საუკუნის შუახანები. ერთ-ერთი პირველი მეფე იყო ბიმბისარა, რომელიც მოკლა მისმა შვილმა აჯატაშტრუმ. უკანასკნელმა წარმომადგენელმა კალაშოკამ დედაქალაქი რაჯაგრამიდან გადაიტანა პატალიპუტრაში.

პაშინიძეები. ბერძნული წარმოშობის დინასტია, რომელიც განაგებდა ტუნისს (1229-1574); სახელწოდება მიიღო შიხ აბუ ჰაფსის სახელიდან, რომლებიც აღმოჩნდნენ მოძრაობის ერთ-ერთი დამმარცხელი იყო. აფრიკის აღმოჩენა (ნაცვალმა) აბუ ზაქარია (განაგებდა 1229-49), რომელიც აბუ ჰაფსის შვილიშვილი იყო, დააარსა ფაქტობრივად დამოუკიდებელი სახელმწიფო. ჰაფსიდების ძლიერების პერიოდი ემთხვევა აღმოსთანსირიის (1249-77), ასევე აბუ აფრისის (1394-1434) და უსმანის (1435-88) გამგებლობას. 1574 ტუნისი თურქებმა მიიტაცეს და ჰაფსიდების დინასტია დაამხეს.

პაშინიძეები. მმართველი დინასტია არაბული აღმოსავლეთის ზოგიერთ ქვეყანაში. სახელი ეწოდა ლეგენდარული პაშინის სახელის მიხედვით, რომელიც კურაიშთა ტომის ფუძემდებელი (კურაიშთა ტომს ეკუთვნოდა მაჰმადი) იყო. დინასტიის დამაარსებელია მექის შერიფი, ჰუსაინ იბნ ალი ალ-ჰაშმი, რომელიც 1916 ჰიჯაზის მეფედ გამოაცხადეს.

პაშინიძეები ჰიჯაზში: ჰუსაინ იბნ ალი (1916-24), ალი იბნ ჰუსაინი (1924-25); სირიაში: ფაისალ იბნ ჰუსაინი (1920, მარტი - ივლისი); ერაყში: ფაისალ იბნ ჰუსაინი (ფაისალ I) (1921-33). ლაზი იბნ ფაისალი (1933-39), ფაისალ იბნ ლაზი (ფაისალ II) (1939-58); იორდანიაში: აბდ ალ-ლაჰ იბნ ჰუსაინი (1921-46 ამირა, 1946-51 მეფე), ტალალ იბნ აბდ ალ-ლაჰი (1951-52), ჰუსაინ იბნ ტალალი 1952-იდან.

ჰერაპლიძეები. სამეფო დინასტია ლილიაში. მე-7 საუკუნე ძვ. წ. აღ.

ჰორენცოლერნები (Horenzollern). გერმანელი მთავრების, მეფეებისა და იმპერატორების დინასტია. 1192 წლიდან ეს დინასტია ნიურნბერგის ბურგრაფები იყვნენ. 1227 წლიდან საგვარეულო ორად გაიყო: შვაბიურ (უფროს) და ფრანკონიულ (უმცროს) შტოებად. ფრანკონიულ შტოს ნიურნბერგთან ერთად ბაიროთი და ანსბახი ერგო. 1415 წელს ბურგრაფ ფრიდრიხ VI-ს ბრანდენბურგის საკურფიუსტო უბოძეს, რითაც დასაბამი მიეცა ჰოენცოლერნების ბრანდენბურგულ-პრუსიულ დინასტიას. 1701 წლიდან ჰოენცოლერნები პრუსიის მეფეები, ხოლო 1871-1918 წლებში გერმანიის იმპერატორები იყვნენ. საბოლოოდ ეს დინასტია გერმანიაში დაშლილი ნოემბრის რევოლუციამ (1918 წ.). ჰოენცოლერნების შვაბიური ხაზი 1576 ორად გაიყო: ჰოენცოლერნები - ჰეხენგენებად და ჰოენცოლერნ-ზიგმარინგენებად. დინასტიის მთავარი წარმომადგენლები (ბრანდენბურგის კურფიურსტები): ფრიდრიხ I (იგივე ფრიდრიხ

VI) 1415-40, ალბრეხტ აქილეესი (1470-86), ფრიდრიხ ვილჰელმი (1640-88), ფრიდრიხ III (1688-1701, 1701-13 პრუსიის მეფე ფრიდრიხ I). პრუსიის მეფეები: ფრიდრიხ – ვილჰელმ I (1713-40), ფრიდრიხ II (1740-86), ფრიდრიხ – ვილჰელმ III (1797-1840), ფრიდრიხ – ვილჰელმ IV (1840-61), პრუსიის მეფეები და გერმანიის იმპერატორები: ვილჰელმ I (მეფე 1861-85, იმპერატორი 1871-88), ვილჰელმ II (1888-1918).

ჰორენცოლერნ-ზიგმარინგენი (Horenollern – Sigmaringen). რუმინეთის საგვო დინასტია (1866-1947). მას დასაბამი მისცა ჰორენცოლერნთა შვაბიური შტოს წარმომადგენელმა კარლ (კაროლ) I-მა (მეფობდა 1866-1914). მისი მემკვიდრეების იყვნენ: ფერდინანდ I (1914-27), კაროლ II (1930-40), მიკაი (1927-30 და 1940-47). უკანასკნელი ტახტიდან გადადგა რევოლუციის შედეგად.

ჰომერიდები. ანტიკურ ხანაში (ძვ. წ. აღ. X-I) კუნძულ ხიოსის მკვიდრთა ერთ-ერთი საგვარეულო, რომლებიც თავის წინაპრად თვლიდა ჰომეროსს. მეორეს მხრივ მათ მიიჩნევენ ჰომეროსის პოპულარიზატორებად.

ჰულაგუიანები. მონღოლური დინასტია, რომელთა წარმომადგენლები XIII საუკუნის მე-2 ნახევრიდან განაგებდნენ შუა აღმოსავლეთის ქვეყნებს. მე-XIV საუკუნის შუა წლებიდან გააჩნდათ ილხანის ტიტული (ულუსის ხანის), ჰულაგუ ყაენის შთამომავლები და ეწოდათ ჰულაგუიანები, რომელთა სახელმწიფო მოიცავდა ირანს, აზერბაიჯანს, თურქმენის, აზერბაიჯანის დიდ ნაწილს, არაბეთის ერაცს, მც. აზიის აღმოსავლეთ ნაწილს. XIV საუკ. 40-იან წლებში ჰულაგუიანების სახელმწიფო რამდენიმე ფეოდალურ სახანოდ დაიყო, დინასტიის გამოჩენილი ილხანები (წოდება) იყვნენ: ჰულაგუ-ხანი (1256-65), აბა-ხანი (1265-82), აჰმდ თოგუდანი (1282-84), არლუნ-ხანი (1284-91), ბელათუ-ყაენი (1291-95), ყაზან-ყაენი (1295-1304), ოღჯათუ ყაენი (მუჰამედ ზუდაბანდა) (1304-16), აბუ-საიდ ბაჰადურ-ხანი (1316-35), არფა (1335-36), მუსა 1336.

ჰუსანიდები. ტუნისის გამგებელთა დინასტია (1705-1957), დააარსა ჰუსანი ბენ აღიმ, ბერძნული წარმოშობის თურქმა ოფიცერმა (1705-1881). ჰუსანიდები ფორმალურად აღიარებდნენ, რომ ოსმალეთის იმპერიის ვასლები იყვნენ, ფაქტობრივად კი ქვეყანას დამოუკიდებლად განაგებდნენ. საფრანგეთის პროტექტორატის დროს (1881-1956) დინასტია გაუქმდა და 1957 წლის 25 ვლისს ტუნისის რესპუბლიკად გამოაცხადეს.

ქრონოლოგიური ცხრილები

ჩინეთის სამეფო დინასტიები

დინასტია სია (XXI-XVI ძვ.წ.)

(ზოუ) იუი

ცი

ტაი-კანი

ჰუნ-კანი

სიანი

შაო-კანი

(დი) ჯუ

(დი) ზუაი

(დი) მან

(დი) სე

(დი) ბუ-სიანი

(დი) ციუნინი

(დი) ინ-ცზია

(დი) კუნ-ცზია

(დი) გაო

(დი) ჟა

(დი) ლიუი-გუი (ცზა)

ცზუ-დინი

ნან-გენი

იან-ცზია

დინასტია ინი

1300 პან-გენი

სიაო-სინი

სიაო-ი

1238 უ-დინი

1179 ცზუ-გენი

1172 ცზუ-ცზია

1139 ლინ-სინი

კან-დინი

1129 უ-ი

1094 ენ-დინი

1084 (1080) (დი)ი

1060 (1050) (დი) სინ ჯოუ

დინასტია ჭოუ (XI-256 ძვ.წ.)

დინასტია შან-ინ (XVI-XI ძვ.წ.) შან

(ჩენ)-ტანი

ტაი-დინი

ვაი-ბინი

ჰუნ-ჟენი

ტაი-ცზია

ეო-დინი

ტაი-გენი

სიაო-ცზია

იუნ-ცზი

ტაი-უ

ჰუნ-დინი

ვაი-ჟენი

ხელან-ცზია

ცზუ-ი

ცზუ-სინი

ეო-ცზია

ჭოუ (დასავლეთი) (XII.-771 ძვ.წ.)

1027 უ-ვანი

1024 ჩენ-ვანი

1004 კან-ვანი

966 ჰაო-ვანი

947 მუ-ვანი

927 გუნ-ვანი

907 ი-ვანი

897 სიაო-ვანი

887 ი-ვანი

857 ლი-ვანი

დინასტია ცინი (221-207 ძვ.წ.)

221 ში-ხუან-დი

209 ერ-ში-ხუან-დი

207 ცზი-ინი

ღინასტია ხანი (დასაპლეთი)
(206-8 ძვ.წ.)

- 206 გაო-ცუ
- 194 ხუი-დი
- 187 ლიუი-ხო
- 179 ვენ-დი
- 156 ცზინ-დი
- 140 უ-დი
- 86 ჭაო-დი
- 73 სიუან-დი
- 48 იუან-დი
- 32 ჩენ-დი
- 6 აი-დი
- 1 წ. ახ. წ. აღ. პინ-დი
- 6 უ-ცზი-ინი

- ღინასტია სინი (9-25)
- 9 ვან-მანი
 - 23 გენ-ში-დი (ხუი-იან-ვან)

ღინასტია ხანი (აღმოსავლეთი)
(25-220)

- 25 გუან-უ-დი
- 58 მინ-დი
- 76 ჭან-დი
- 89 ხე-დი
- 106 შან-დი
- 107 ან-დი
- 126 შუნ-დი
- 145 ჩუნ-დი
- 146 ჭი-დი
- 147 ხუან-დი
- 168 ლინ-დი
- 189 შაო-დი
- 190 სიან-დი

სამეფოების ეპოქა (220-280))
ღინასტია ეპი

- 220 ვენ-დი
- 227 მინ-დი
- 240 ცი-ვანი
- 254 გაო-გუი-სიან-გუნი
- 260 იუან-დი

- შუს სამეფო
ღინასტია შუსხანი (221-263)
- 221 ჭაო-ლე-დი
 - 223 ხოუ-ჭუ

- უ-ს სამეფო (222-280)
- 222 ლა-დი
 - 252 ხუი-ცზი-ვანი
 - 258 ცზინ-დი
 - 164 მო-დი (გუი-მინ-ხოუ)

ცზინის ღინასტია (265-420)
დასაპლეთ ცზინის ღინასტია (265-316)

- 265 უ-დი
- 290 ხუი-დი
- 307 ხუი-დი
- 313 მინ-დი

აღმოსავლეთ ცზინის ღინასტია
(317-420)

- 317 იუან-დი
- 323 მინ-დი
- 326 ჩენ-დი
- 343 კან-დი
- 345 მუ-დი
- 362 აი-დი
- 366 ფეი-დი (ხაი-სი-გუნი)
- 371 ცზიან-ვენ-დი
- 373 სიან-უ-დი
- 397 ან-დი
- 419 გუნ-დი

სამხრეთ და ჩრდილოეთ

დინასტიების ეპოქა (420-589)

ა) სამხრეთ დინასტიები დინასტია სუმე-ი (420-479)

420 უ-დი

423 შაო-დი

424 ვენ-დი

454 სიაო-უ-დი

465 ციან-ფეი-დი

მინ-დი

473 ხოუ-ფეი-დი

477 შუნ-დი

დინასტია იი (479-502)

479 გაო-დი

483 უ-დი

494 იუი-ლი-ვანი

გუნ-ვანი

მინ-დი

499 ღუნ-ხუნ-ხოუ

501 ხე-დი

დინასტია ლიანგი (502-557)

502 უ-დი

550 ციან-ვენ-დი

552 უ-ლინ-ვან

იუან-დი

553 ციან-დი

დინასტია ჩიენი (557-589)

557 უ-დი

560 ვენ-დი

567 ფეი-დი

569 სიუან-დი

583 ხოუ-ჰუ

დინასტია გვიანგი ლიანგი (555-587)

55 სიუან-დი

562 მინ-დი

586 ცზიუი-გუნ

ბ) ჩრდილოეთის დინასტიები დინასტია ჩრდილოეთ ვეი (386-534)

386 ღოუ-უ-დი

420 მინ-იუან-დი

424 ტაი-უ-დი

452 ვენ-ჩენ-დი

466 სიან-ვენ-დი

471 სიაო-ვენ-დი

500 სიუან-უ-დი

516 სიაო-მინ-დი

528 სიაო-ჰუან-დი

530 ღუნ-ხაი-ვანი

531 ცზე-მინ-დი

532 სიაო-უ-დი

დინასტია დასავლეთ ვეი (534-556)

535 ვენ-დი

552 ფეი-დი

554 გუნ-დი

დინასტია აღმოსავლეთ ვეი

534 სიაო-ცზინ-დი

დინასტია ჩრდილოეთ იი (550-577)

550 ვენ-სიუან-დი

560 ფეი-დი

სიაო-ჰაო-დი

561 უ-ჩენ-დი

565 ხოუ-ჰუ

577 იუ-ჰუ

დინასტია ჩრდილოეთ ჰოუ (557-581)

557 მინ-დი

მინ-დი

561 უ-დი

579 სიუან-დი

ცზინ-დი

1276 **ლუან-იზონი**

ლინასტია იუანო (1271-1368)

1271 ში-ცუ

1295 ჩენ-ცუნ

1308 უ-ცუნ

1312 ფენ-ცუნ

1321 ინ-ცუნ

1324 თაი-დინ-დი

1328 იუ-ჭუ

ვენ-ცუნ

1332 ნინ-ცუნ

1333 ხუი-ცუნ

ლინასტია შინ-ი (1368-1644)

1368 თაი-ცუ

1399 ხუი-დი

1403 ჩენ-ცუ

1425 ფენ-ცუნ

1426 სიუან-ცუნ

1436 ინ-ცუნ

1450 ღაი-ცუნ

1447 ინ-ცუნ

1465 სიან-ცუნ

1488 სიან-ცუნ

1506 უ-ცუნ

1522 ში-ცუნ

1567 მუ-ცუნ

1573 შენ-ცუნ

1620 გუან-ცუნ

1621 სი-ცუნ

1628 სი-ცუნ (ი-ცუნ)

ლინასტია ტინ-ი (1644-1911)

1644 ში-ცუ (შუნ-ჭი)

1662 შენ-ცუ (კან-სი)

1723 ში-ცუნ (იუნ-ჭენი)

1736 გო-ცუნ (ციან-ლუნი)

1796 ფენ-ცუნ (ცზია-ცინი)

1821 სიუან-ცუნ (ლაო-გუანი)

1851 ვენ-ცუნ (სიან-ფენი)

1862 მუ-ცუნ (თუნ-ჭი)

1875 დე-ცუნ (გუან-სიუი)

1909 პუ-ი (სიუან-თუნი)

ჩინეთის რესპუბლიკა (1912-1949)

ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა (1949)

არაჩინური ღინასტიმები

კილანის სახელმწიფო ღიანი
(916-1125)

916 ელიუი (თაი ცუ)

927 ელიუი დე-გუანი (თაი-ცუნ)

947 ელიუი იუანი (ში-ცუნ)

951 ელიუი ცზინი (მუ-ცუნ)

969 ცზინ-ცუ

983 შენ-ცუნ

1031 სინ-ცუნ

1055 ღაო-ცუნ

1011 თიან-ცზო-დი

ღინასტია ღიანოს სახელმწიფო
(1124-1211)

1124 დე ცუნ

1144 გან-თიან-ხოუ

1151 ფენ-ცუნ

1164 ჩენ-თიან-ხოუ

1178 მო-ჭუ

ღინასტია სია-ს სახელმწიფო
(1032-1227)

1032 ცზინ-ცუნ

1049 ი-ცუნ

1068 ხუი-ცუნ

1086 ჩუნ-ცუნ

1140 ფენ-ცუნ

1194 ხუან-ცუნ

1206 სიან-ცუნ

1211 შენ-ცუნ

1223 სიან-ცუნ

1227 ლი-სიანი
დინასტია ცზინის სახელმწიფო
(1115-1234)
1115 თაი-ცზუ
1123 თაი-ცზუნი
1136 სი-ცზუნი
1149 ზაი-ლინ-ვანი

1161 ში-ცზუნი
1190 ჭან-ცზუნი
1209 ეი-შაო-ვანი
1213 სიუან-ცზუნი
1224 აი-ცზუნი
1234 მოლი

ინდოეთის მეფეები და უცხო მმართველები სხვადასხვა დროს

ბრიტანელი მმართველები და ვიცე-მეფეები 1774-1947 წ.წ.

დროებითი მოვალეობების შემსრულებ-
ლები.

მმართველები – ფორდ უილიამი ბენ-
გალში. რეგულირებული აქტი 1773 წ.

უორენ ჰასტინგსი – ოქტომბ. 1774 წ.

სერ ჯონ მაკფერსონი – თებერვ. 1785
წ.

გრაფი (მარკიზი) კორნუალისი –
სექტემბ. 1786 წ.

სერ ჯონ შორი – 1793 წ.

სერ ა. კლარკი – მარტი 1798 წ;

მორნინგტონის გრაფი (მარკიზ
უელსელი) – მაისი 1798 წ.

მარკის კორნუალისი (მეორე ნახევარი)
– ივლისი 1805 წ.

სერ ჯორჯ მარლოუ – ოქტომბ. 1805
წ.

ბარონ (გრაფი) მინტო I – ივლისი
1807 წ.

მოირს გრაფი (ჰასტინგის მარკიზი) –
ოქტომბ. 1813 წ.

ჯონ ადამი – იანვარი 1823 წ.

ბარონ (გრაფი) ამპერსტი – აგვისტო
1823 წ.

ვ. ბ. ბეილი – მარტი 1828 წ.

ლორდ უილიამ ბენტინქსი – ივლისი
1828 წ.

ინდოეთის მმართველები. ძარტია 1833 წ.

ლორდ უილიამ ბენტინქსი – 1833 წ.
სერ ჩარლზ მეტკალფი – მარტი 1835
წ.

ბარონ (გრაფი) ოქლენდი – მარტი
1836 წ.

ბარონ (გრაფი) ელენზორუ – თებერ.
1842 წ.

ვ. ვ. ბერდი - იენისი 1844 წ.
 სერ პენრი (ვიკონტი) ჰადრინგი -
 იელისი 1844 წ.
 გრაფი (მარკიზი) დალპაუზი - იანვ.
 1848 წ.
 ვიკონტ (გრაფი) კანინგი - თებერ. 1856
 წ.

მმართველები და ვიცე- მეფეები

ვიკონტ (გრაფი) კანინგი - ნოემბ. 1858
 წ.
 ელჟინ I (გრაფი) - მარტი 1862 წ.
 სერ რობერტ ნაპიერი - 1863 წ.
 სერ უილიამ დენიზონი - 1863 წ.
 სერ ჯონ (ლორდი) ლაურენსი - იანვ.
 1864 წ.
 მაიოს გრაფი - იანვ. 1869 წ.
 სერ ჯონ სტრაჩი - 1872 წ.
 მერჩისთაუნის ლორდი ნაპიერი - 1872
 წ.
 ბარონ (გრაფი) ნორთბრუკი - მაისი
 1872 წ.
 ბარონ (გრაფი) ლითონი I - აპრილი
 1876 წ.
 რიპონის მარკიზი - იენისი 1880 წ.
 დუფერინის გრაფი (დუფერინის და ავას
 მარკიზი) - დეკ. 1884 წ.
 ლანსდოუნის მარკიზი - დეკ. 1888 წ.
 ელჟინ II გრაფი - იანვ. 1894 წ.
 ბარონ (მარკიზი) ქურცონი - იანვ.
 1899 წ.
 ლორდ ამუთაილი - აპრ. 1904 წ.
 მარკიზ ქურცონი (გადამცემი) -
 დეკემბ. 1904 წ.
 მინტო II გრაფი - ნოემბ. 1905 წ.
 პენსურსტის ბარონი ჰარდინგი - ნოემბ.

1910 წ.
 ბარონ ჩელმსფორდი - აპრ. 1916 წ.
 რიდინგის გრაფი - აპრ. 1921 წ.
 ლორდ ლითონი II - 1925 წ.
 ლორდ ირვინი - აპრ. 1926 წ.
 უილინგდონის გრაფი - აპრ. 1931 წ.
 სერ ჯორჯ სტენლი - 1934 წ.
 ლინლითგოუს მარკიზი - აპრ. 1936
 წ.

მმართველები და სამეფო ბვირბვინის წარმომადგენლები 1935 წ.

ლინლითგოუს მარკიზი - მარტი -
 1937 წ.
 ბარონ ბრაბორნი - 1938 წ.
 ლინლითგოუს მარკიზი - 1938 წ.
 ვისკონტ (გრაფი) უოუელი - 1943 წ.
 სერ ჯონ ქოლვილი - 1945 წ.
 ვისკონტ (გრაფი) მოუნთბატენი
 მარტი-აგვისტო 1947 წ - გაერთიანებული
 ინდოეთის უკანასკნელი ვიცე-მეფე.

მმართველები. ინდოეთის დამოუკიდებლობა 1947 წ.

ინდოეთის გაერთიანება:
 გრაფ მოუნთბატენი - 1947 წ.
 ქ. რაჯაგოპალაჩი - მოვალეობების
 შემსრულებელი - ნოემბ. 1947 წ. იელისი
 1948 წ.

პაპისტანი

მ. ე. ჯინაპი - აგვისტო 1947 წ.
 გარდაიცვალა 1948 წ. სექტ-ში.

ინდოეთის რესპუბლიკა

რაჯენდრა პრაზადი - პირველი
პრეზიდენტი - 1950-1957 წ.წ. მეორე
ნახევარი 1957-1962 წ.წ.

ს. რადაკრიშნანი 1962-1967 წ.წ.

ზაქირ ჰუსეინი 1967 წ.

ინდოეთის სატავადო

დინასტიები და

მმართველები

322 ძვ. წ. აღ-ით 1950 ახ.
წ. აღ-ით.

სრული გენეოლოგიური ცხრილი
მოცემული არ არის. თარიღები ყველაზე
მნიშვნელოვანი მმართველებისა მოცემულია
ზუსტად ან მიახლოებით:

მაურიასა დინასტია 322 წ. წ.
აღ-მდე - 185 წ. წ. აღ-ით.

ჩანდრაგუპტა მაურია - 322 წ. წ. აღ-
მდე - (შესაძლებელია უფრო ადრეც) 298
წ. წ. აღ-მდე.

ბინდუსარა ამითრაგატა - 298-273 წ.
წ. აღ-მდე.

ასოკა - ვარდანა - 273-232 წ. წ.
აღ-მდე.

დასარათა - მართავდა აღმოსავლეთ
პროვინციებს 232-? წ. წ. აღ-მდე.

საუფრატო - მართავდა დასავლეთ
პროვინციებს 232-? წ. წ. აღ-მდე.

ბრიჰადრათა - უკანასკნელი მაურიელი
მეფე. მოკლეს 185-? წ. წ. აღ-მდე.

სუნგას დინასტია 185 - 73 წ.წ.

ჩე. წ. აღ-მდე

პუშპიმატრა - 185 - ? წ.წ. ჩე. წ. აღ-
მდე.

დევაჰუტი - უკანასკნელი სუნგას მეფე

მოკლეს 73 წ. ჩე. წ. აღ-მდე.

ინდო-ბერძენი მეფეები და
სხვა უცხოელი
მმართველები

200 წ. ჩვ. წ. აღ-მდე 220
წ. ჩვ. წ. აღ-ით.

დემეტრიოს „ინდოეთის მეფე“ - 200-
190 წ.წ. ჩე. წ. აღ-მდე.

პანტალეა და აგათოკლესი - ტაქილას
მეფეები 190-180 წ.წ. ჩე. წ. აღ-მდე.

მენანდერი (მილანდა) - პუნჯაბის მეფე
180-160 წ.წ. ჩე. წ. აღ-მდე.

ეკვატიდესი - ბაქტრიას მეფე -
მართავდა 175 წ. ჩე. წ. აღ-მდე.

ანტიოკიდესი - ტექსილას მეფე 140-
130 წ.წ. ჩე. წ. აღ-მდე.

პელიოკლესი - ბაქტრიას უკანასკნელი
ბერძენი მეფე 140-130 წ.წ. ჩე. წ. აღ-მდე.

მაუესი, საკა? - არაკლოზიას და
პუნჯაბის მეფე - 95 წ. ჩე. წ. აღ-მდე.

გონდოფარნესი, ტექსილას მეფე - 20-
48 წ.წ. ჩე. წ. აღ-ით.

კადფისეს I, ქუშან-იჩის მეფე 40 წ.
გარდაიცვალა 77 წელს.

გონდოფარნესის მემკვიდრეობა - 48
წ.

კადფისეს II - 78-110 წ.წ.

კანიშკა ქუშანი - 120-160 წ.წ.

ჰუეიშკა 160-182 წ.წ.

ვესულეა I 182-220 წ.წ.

ბუბატების სამეფო

320-499 წ.წ. ჩვ. წ. აღ-ით.

ჩანდრაგუპტა I 320-330 წ.წ.

სამუდრაგუპტა 330-380 წ.წ.

ჩანდრაგუპტა II 380-415 წ.წ.

კუმარაგუპტა I 415-55 წ.წ.

სკანდაგუპტა 455-480 წ.წ.

ბუდაგუპტა - ცნობილია მხოლოდ
უკანასკნელი თარიღი - 499 წ.

კანაუჯის სამეფო

პარმა ვარდანა 606-647 წ.წ.

ჩალუპიების სამეფო 543

757 წ.წ.

პულაკესინ I 543-4 წ.წ.

პულაკესინ II 608-42 წ.წ.

ვიკრამადიტა I 655-80 წ.წ.

ვიკრამადიტა II 733-46 წ.წ.

კირთავარმან II 746-57 წ.წ.

აღმოსავლეთის ჩალუპიები

650 1122 წ.წ.

კუბჯა ვიშნუვარდანა I, მე-7 საუკუნის
პულაკესინ II-ის ძმა.

ჩალუკია - ბიმა (მე-14 საუკუნეში
მემკვიდრე, რომელსაც გვირგვინი დაადგა
ვიშნუვარდანა I-მა 892 წელს).

ვიჯაიადიტა VI (23-ე მემკვიდრე) -
945-1070 წ.წ.

რაჯენდრა III (28-ე მემკვიდრე) -
1070-1122 წ.წ.

გაერთიანებული აღმოსავლეთი ჩალუკია
და ჩოლა მართავდა და მეფობდა ისევე,
როგორც კულოტტუნგა ჩოლა I.

რამტრაკუშტას დინასტია

760 - 973 წ.წ.

კრიშნა I (მე-6 მემკვიდრე), (აავო
კაილასას ტაძარი ელურაში) - 760-?800
წ.წ.

ინდრა IV - მართავდა 973 წ.

ჩოლას მეფეები 846-1279

წ.წ.

ვიჯაიალაია - 846-871 წ.წ.

რაჯარაჯა (დიდი) 985-1018 წ.წ.

რაჯენდრა I - 1018-1044 წ.წ.

რაჯენდრა III, ჩალუკია

კულოტუნგა I - 1070-?1122 წ.წ.

რაჯენდრა IV 1246-1279 წ.წ.

დემკანის ბაჰმანთა დინასტიის სულთნები 1347-

1518 წ.წ.

ალა-უდ-დინი 1347-58 წ.წ.

მუჰამედ I 1358-73 წ.წ.

მუჯაჰიდი 1373-1378 წ. იგი მოკლა
ლაუდმა.

ლაუდი 1378 - მოკლეს იმავე წელს.

მუჰამედ II 1378-97 წ.წ.

გჰიას-უდ-დინი 1397 წ. დაბრმავდა და
გადაღვა იმავე წელს.

შამშ-უდ-დინი 1397 წ. გადაღვა იმავე
წელს.

ფირუზი - 1397 წ. იგი მოკლულ იქნა
აჰმედის მიერ.

აჰმედი - 1422-1435 წ.წ.

ალა-უდ-დინი II - 1435-1457 წ.წ.

კუმაიუნი - 1457 წ. შესაძლებელია,

რომ იგი მოკლეს 1461 წელს.

ნიჰამი - 1461-1463 წ.წ.

მუჰამედ III — 1463-1482 წ.წ.

მაჰმუდი — 1482-1518 წ.წ.

ბიჯაპურის სულთანთა დინასტია 1490 -1686 წ.წ.

ოუსუბი (მმართველი, ბაჰმანის სულთნის
ქვეშემდომი) — 1490-1510 წ.წ.

ისმაილი — 1510-34 წ.წ.

მალლუ 1534 წ. — გადაღვა და
დაბრუნება.

იბრაჰიმი I — 1535-57 წ.წ.

მუჰამედი (შაჰ ჯეჰანის ქვეშემდომი)
— 1636 წ.

ალი II — 1656-1673 წ.წ.

სიკანდრი — 1673-86 წ.წ. აურანგზეზმა
ლატყევეა იგი და დინასტიამ შეწყვიტა
არსებობა.

ბიჯაპურის მმართველები 1336-1585 წ.წ.

ბარიჰარა I — მხედართმთავარი, მაგრამ
არა სამეფო წოდებით).

1336-1354 წ.წ. (ტრადიციულად
იუჯიანაგარის დაარსების თარიღია 1336 წ.).

ბუზა I — საკამათო მემკვიდრეობის
უფლებით. არა სამეფო წოდებით. მხედართ-
მთავარი 1355-1377 წ.წ.

პირველი დინასტია — სანგამა

პარიჰარა II (ბუზა I-ის შვილი) —
1377-1404 წ.წ.

ბუზა II — საკამათო მემკვიდრეობით
1404-1406 წ.წ.

დევარაი I — 1406-1422 წ.წ.

ვიჰა ვიჯაი — საკამათო მემკვიდრეობით

1422-1456 წ.წ.

დევარაი II — მართლაც ვიჰა ვიჯაისთან
ერთად. ცალკე მმართველი იყო 1425 წლიდან.

მალლიკაჟუნა (რეალური მმართველი
ნარასიმჰა სალუჰა. მინისტრი 1455 წლიდან).

ვირაჟუჰა 1465-85 წ.წ.

პრადუადევარაი 1485-1486 წ.წ.

მეორე დინასტია სალუჰა

ნარასიმჰა სალუჰა 1486-1492 წ.წ.

იმადი ნარასიმჰა 1492-1503 წ.წ.

მესამე დინასტია — ტულუჰა

ვირა ნარასიმჰა (ნარას ნაიკას შვილი,
მოკლეს 1503 წ.) 1503-1509 წ.წ.

კრიშნადევარაი 1509-1529 წ.წ.

აჩიუთა 1529-1542 წ.წ.

ვენკატა I 1542 წ. მოკლეს იმვე წელს.

სალსიჰა (რეალური მმართველი რამა-
რაჟა, გარდაიცვალა 1565 წელს). 1542-65
წ.წ.

მეოთხე დინასტია — არავიდუ ანუ კარნათა

ტირუმალა (რამარაჯას ძმა) 1570-1573
წ.წ.

რანგა 1573-85 წ.წ.

ვენკატა — მან გაღაიტანა დედაქალაქი
ჩანდრაგირში. 1585 წ.

დელის მ.წ. მონა დინასტია 1206-90 წ.წ.

კუტუბ-უდ-დინ აიბაკი 1206-10 წ.წ.

ილთუთში 1211-36 წ.წ.

ფირუზ შაჰი 1236 - მოკლეს იმავე წელს.

რაზია (ილთუთშიშის ქალიშვილი) - 1236 წ. გარდაიცვალა 1240 წელს.

ბაქრაში 1240-1242 წ.

ნასირ-ედ-დინ მაჰმუდი 1246-66 წ.წ.

გიიას-ედ-დინ ბაღბანი 1266-1287 წ.წ.

მუიზ-ედ-დინ კაიკუბალი 1287 - მოკლეს 1290 წელს.

დელის ხილჯის სულთნები 1290 -1320 წ.წ.

ჯალალ-ედ-დინი 1290-1296 წ.წ.

ალა-ედ-დინი 1296-1316 წ.წ.

შიჰაბ-ედ-დინ უმარი 1316 წ.

კუტუბ-ედ-დინ მუბარაკი 1316-20 წ.წ.

ნასირ-ედ-დინ ხუსრუ 1320 წ.

დელის საიდის მმართველები 1414-51 წ.წ.

ხიზრ ხანი 1414-1421 წ.წ.

მუიზ-ედ-დინ მუბარაკი 1421- მოკლეს 1434 წელს.

მუჰამედ შაჰი 1434-45 წ.წ.

ალა-ედ-დინი 1445-1450

ლოდის დინასტია 1451-1526 წ.წ.

ბალულ ლოდი 1451-89 წ.წ.

სიკანდარ ლოდი 1489-1517 წ.წ.

იბრაჰიმ ლოდი 1517-26 წ.წ.

ტუგლუკის სახლი 1230-1413 წ.წ.

გიიას-ედ-დინ ტუგლუკ I - 1320-1325

წ.წ.

მუჰამედ ტუგლუკი - 1325-1351 წ.წ.

ფირუზ შაჰი - 1351-1388 წ.წ.

გიიას-ედ-დინ ტუგლუკ II - 1388 - 1389 წ.წ.

აბუ ბაქრი 1389-1390 წ.წ.

ნასირ-ედ-დინი - 1390-1394 წ.წ.

ალა-ედ-დინი - 1394 წ.

ნუსრათ შაჰი - საკამათო შემკეილ-

რეობით 1395-1398 ან 1399 წ.წ.

მაჰმუდ შაჰი - 1398 ან 1399-1413

წ.წ.

სურის (აჰლანური დინასტია) 1540 -1557 წ.წ.

შერ ხანი (შერ შაჰი) 1540- მოკლეს 1545 წ.

მუჰამედ ადილ შაჰი 1545, მოკლეს 1554 წ. მონგირთან.

თემურის სახლი (მუბალაბი, იბიჰი დიდი მიმგოლები) 1526-1857 წ.წ.

ბაბური 1526-1530 წ.წ.

ჰუმაიუნი 1530-1556 წ.წ.

აკბარი 1556-1605 წ.წ.

ჯაჰანგირი 1605-1627 წ.წ.

შაჰ ჯაჰანი 1627 - გადაღა 1658 წ.

გარდაიცვალა 1666 წელს.

აურანგზებ ალმაგირი 1658-1707 წ.წ.

ბაადურ შაჰ I, ზოგჯერ უწოდებენ შაჰ ალამ I-ს - 1707-1712 წ.წ.

ჯაჰანდარ შაჰი 1712- მოკლეს 1713 წ.

ფარუხსიარი 1713- მოკლეს 1719 წ.
რაფი-ელ-დაულატი 1719 წ.
შაჰ-ჯაჰან II 1719 წ.
მუჰამედ შაჰი 1719-1748 წ.წ.
მუჰამედ იბრაჰიმი 1720 წ. (ერთი თვე).
აჰმედ შაჰი 1748- გადადგა 1754 წ.
ალაფი II 1754- მოკლეს 1759 წ.
შაჰ ალამ II 1759-1806 წ.წ.
აჰმად II 1806-37 წ.წ.
ბაადურ შაჰ II - 1937- გადადგა 1857

წ.

მარათა ფეშვასი (დინასტია) 1713 -1818 წ.წ.

ბალაჯი ვისვანათი 1713-1720 წ.წ.
ბაჯი რაო I 1720-1740 წ.წ.
ბალაჯი რაჯი რაო 1740-1761 წ.წ.
მადეა რაო I - 1761-1772 წ.წ.
ნარაიან რაო - 1772-1773 წ.წ.
რაგუნათ რაო (რაგობა) - 1773-1774
წ.წ.
მადეა რაო II - 1774-1796 წ.წ.
ჩიმნაჯი აჰმა - 1796 წ.
ბაჯი რაო II - 1796- გადადგა 1818 წ.

სინდისა ოჯახი

რანოჯი სინდია - 1726-1750 წ.წ.
მადეა რაო სინდია (მაჰადაჯი) -
გარდაიცვალა 1794 წ.
დაულატი რაო სინდია - 1794-1827 წ.წ.

პუნჯაბის სინდის საგვარეულო 1798-1849 წ.წ.

რანჯიტ სინგი - დაიბადა 1780,
გარდაიცვალა 1839 წ. მართედა ლაორეს

1798 წლიდან.

ხარაჟ სინგი - 1839-1840 წ.წ.
ნაო ნეალ სინგი - 1840 წ.
შერ სინგი - 1840-1843 წ.წ.
დულაჰ სინგი - 1843, გადადგა 1849წ.

ჰაიდერაბადის ნიჰაჰები 1713 -1948 წ.წ.

ნიჰამ-ელ-შულკი, ასაფ ჯაჰი - 1713-
1748 წ.წ. მმართველი იმპერატორ მუგალის
დროს 1713 წ. დამოუკიდებელი მმართველი
1724 წლიდან.

მირ მუჰამედ ნასირ ჯანგი - 1748-
1750 წ.წ.

მუჰამად ჯანგი - 1750-1751 წ.წ.

მირ ასაფ-ელ-დაულა სალაჰატ ჯანგი
- 1751-1761 წ.წ.

ნიჰამ ალი 1762-1803 წ.წ.

მირ აჰმად ალი ხანი, სიკანდარ ჯაში
1803-1829 წ.წ.

ნასირ-ელ-დაულა ფარუხნდა ალი ხანი
1829-1857 წ.წ.

აფზულ-ელ-დაულა 1857-1869 წ.წ.

მირ მახმუდ ალი ხანი 1869-1911 წ.წ.

პი.პ. ნავაბ მირ უსმან ალი ხან ბა-
ადურ ფატე ჯანგი - 1911 წ. შტატი შედოდა
ინდოეთის გაერთიანებაში 1948 წ.

მეფეთა ან მმართველთა წოდებით

ნავაბები და ოულის მეფეები
1722-1856 წ.წ.

სა ადლ ალი I - 1722-1739 წ.წ.

საფდარ ჯანგი - 1739-1754 წ.წ.

მუჰამედ-ელ-დაულა - 1754-1775 წ.წ.

ასაფ-ელ-დაულა - 1775-1797 წ.წ.

ვაზირ ალი II – 1797- გადაღდა 1798წ.

სა-ადატ ალი II – 1798-1814 წ.წ.

ლაზი-ედ-დინი – 1814-1827 წ.წ. მიენიჭა

„მეფის“ წოდება 1819 წ.

ნასირ-ედ-დინი – 1827-1837 წ.წ.

მუჰამედ ალი – 1837-1842 წ.წ.

ამჯად ალი – 1842-1847 წ.წ.

ვაჟიდ ალი – 1847- გადაღდა 1856 წ.

ბეგბაღლის ნაჰაპაზი

1740-1770 წ.წ.

ალიგარდი ხანი – 1740-1756 წ.წ.

სირაჯ-ედ-დაულა – 1756-1757 წ.წ.

მირ ჯაფარი – 1757-1760, 1763-1765

წ.წ.

მირ კასიმი – 1760-1763 წ.წ.

ნაჯიმ-ედ-დაულა 1765-1766 წ.წ.

საიფ-ედ-დაულა 1766-1770 წ.წ.

ავსტრიის იმპერია

გაბსბურგები

ფრანცი – 1804-1835

ფერდინანდი – 1835-1848

ფრანც – იოსები – 1848-1916

კარლი – 1916-1918

ელგარი – 959-975

ელდურ II – 975-978

ეტერედ II – 978-1013

სეენი (კნიუტლინგების სახლი) –

1014-1014

ეტერედ II – 1014-1016.

ედმუნდ II – 1016

კნუტ დიდი (კნიუტლინგების სახლი)

– 1016-1035

ჰარალდ I (კნიუტლინგების სახლი) –

1035-1040

ჰარდაკნუტი (კნიუტლინგების სახლი)

– 1040-1042

ელდურ III (აღმსარებელი) 1042-1066

ჰარალდ II – 1066

ინგლისი

(დიდი ბრიტანეთი)

საქსონური დინასტია

ეგბერტი – 800-836

ეტელვოლფი – 836-858

ეტელბალდი – 858-860

ეტელბერტი – 860-866

ეტელრედი I – 866-871

ალფრედ დიდი 871-901

ელდურ I 901-924

ეტელსტანი – 924-941

ედმუნდ I – 941-946

ედრედ 946-955

ელვი – 955-959

ნორმანდიული დინასტია

ვილჰელმ I დამპყრობელი 1066-1087

ვილჰელმ II ჟღალი (წითური) – 1087-

1100

ჰენრი I – 1100-1135

თეოდორე II (V) – 1479-1516

ასტურიის სამეფო

პელილო - 714-737

ფავილა - 737-739

ალფონს I - 739-757

ფრუელა - 757-768

აურელიო - 768-774

სილო - 774-785

მაურეგატი - 785-789

ბერმუდო - 789-792

ალფონს II 792-842

რამირო I 842-850

ორდონი I - 850-866

ალფონსო III - 866-910

ბელგია*საქსენ-კობურგ-გოთა*

ლეოპოლდ I - 1830-1865

ლეოპოლდ II - 1865-1909

ალბერტ I - 1909-1934

ლეოპოლდ III - 1934-1940

ლეოპოლდ III - 1950-1951

ბოდუენი - 1951-1993

ალბერტ II - 1993-დან.

ბრაზილიის იმპერია

პედრო I - 1822-1831

პედრო II - 1831-1889

ვესტფალია

ფერონ ბონაპარტი 1807-1813

გერმანიის იმპერია

პოპენცოლერნები

ვილჰელმ I - 1871-1888

ფრიდრიხ III - 1888

ვილჰელმ II - 1888-1918

ესპანეთი

გაბსბურგები

კარლ I - 1516-1556

ფილიპე II - 1556-1598

ფილიპე III 1598-1621

ფილიპე IV 1621-1665

კარლ II - 1665-1700

ბურბონები

ფილიპე V - 1700-1724

ლუდოვიკო - 1724

ფილიპე V - 1724-1746

ფერდინანდ VI - 1746-1759

კარლ III - 1759-1788

კარლ IV - 1788-1808

ფერდინანდ VII - 1808

ფოზეუ ბონაპარტი 1808-1813

ფერდინანდ VII - 1814-1833

იზაბელა II - 1833-1868

ამადეო სავოი 1870-1873

ალფონს XII - 1874-1885

ალფონს XIII - 1885-1931

ხუან - კარლოსი 1975-დან.

იტალია

პიპინი - 781-810

ბერნგარდი - 813-818

ლოთარ I - 818-843

ლუდოვიკო II - 843-876

კარლ II მელოტი 876-877

კარლომანი - 877-879

კარლ III სქელი - 879-887

ბერენგარი I – 888-924
 არნულფი – 896-899
 ლუდოვიკო III ბრმა – 899-905
 რუდოლფი II 924-930
 გუგო – 926-945
 ლოთარ – 945-950
 ბერენგარი II – 950-962
 ნაპოლეონ I ბონაპარტი – 1805-1814.

საეოის დინასტია
 ვიქტორ ემანუელ II – 1861-1878
 უმბერტო I 1878-1900
 ვიქტორ ემანუელი III – 1900-1946
 უმბერტო II – 1946.

პასტილია

ფერდინანდ I – 1035-1065
 გარსია – 1065-1067
 სანჩო II – 1065-1072
 ალფონს VI – 1072-1109
 ურაკა 1109-1126
 ალფონსო VII – 1127-1157
 სანჩო III – 1157-1158
 ალფონსო VIII – 1158-1214
 ენრიკე I – 1214 – 1217
 ფერდინანდ III – 1217-1252
 ალფონს X – 1252-1284
 სანჩო IV – 1284-1295
 ფერდინანდ IV – 1295-1312
 ალფონსო XI – 1312-1350
 პედრო სასტიკი – 1350-1369
 ენრიკე II – 1369-1379
 ზუან I – 1379-1390
 ენრიკე III – 1390-1406
 ზუან II – 1406-1454
 ენრიკე IV – 1454-1474
 იზაბელა I – 1474-1504.

ლეონი
 გარსია – 910-914
 ორდონო II – 914-924
 ფრუელა II – 924-925
 ალფონსო IV – 925-931
 რამირი II – 931-950
 ორდონო III – 950-957
 სანჩო I – 957-958
 ორდონო IV – 958-959
 სანჩო II – 959-966
 რამირი III – 966-982
 ბერმუდო II – 982-999
 ალფონსო V – 999-1027
 ბერმუდო III – 1028-1037
 ფერდინანდ II – 1157-1188
 ალფონსო IX – 1188-1230
 ფერდინანდ III – 1230-1252

ლოთარინგია

ლოთარ I – 843-855
 ლოთარ II – 855-869
 ზენტიბალდი – 895-900.

ნეოპოლიტანური სამეფო

ანჟუის დინასტია
 კარლ I – 1266-1284
 კარლ II – 1285-1309
 რობერტი – 1309-1343
 ჟანა I – 1343-1382
 კარლ III – 1382-1386
 ელადისლავი – 1386-1414
 ჟანა II – 1414-1435

არაკონის დინასტია
 ალფონს I – 1435-1458

ფერდინანდ I – 1458-1469
 ალფონს II – 1494-1495
 ფერდინანდ II – 1495-1496
 ფელერიკო 1496-1501
 ფერდინანდ III – 1504-1516.

პენრიხ III – 1039-1056
 პენრიხ IV – 1056-1106
 პენრიხ V – 1106-1125
 ლოთარ II (საქსონური სახლი) – 1125-1137.

ბურბონები

კარლ IV – 1734-1759
 ფერდინანდ IV – 1759-1806
 ჟოზეფ ბონაპარტი – 1806-1808 (ბონაპარტისტების სახლიდან)
 იოანე მიურატი – 1808-1815 (ბონაპარტისტების სახლიდან)

გოგენშტაუფენები

კონრად III – 1138-1152
 ფრიდრიხ I ბარბაროსი – 1152-1190
 პენრიხ VI – 1190-1197.
 ფილიპე – 1197-1208
 ოტონ IV (ველფოების სახლი) 1197 – 1215

გერმანული (რომაული) სამეფო

კაროლინგები

ლუდვიკო II გერმანელი – 843-876
 კარლომანი – 876-880
 ლუდვიკო III – 876-882
 კარლ III სქელი – 882-887
 არნულფი – 887-899

ლუდვიკო IV ბავარი 900-911

კონრად I – 911-918 (ფრანკონიული სახლიდან).

ფრიდრიხ II – 1215-1222
 პენრიხი – 1222-1235
 ფრიდრიხი III – 1235-1237
 კონრად IV – 1237-1254
 ვილჰელმ ჰოლანდიელი – 1247-1256
 რიჩარდ კორნუელი – 1257-1273
 რუდოლფ I გაბსბურგი – 1273-1291
 ადოლფ ნასაუ – 1292-1298
 ალბერტ I გაბსბურგი 1298-1308
 პენრიხ VII ლუქსემბურგი 1308-1313
 ლუდვიკო IV ვიტელსბახი 1314-1347

ლუდოლფინგები

პენრიხ I – 919-936
 ოტონ I – 936-973
 ოტონ II – 973-983
 ოტონ III 983-1002
 პენრიხ II – 1002-1024.

ლუქსემბურგების დინასტია

კარლ IV – 1347-1378
 ვენცესლავი 1378-1400
 რუპრეხტი – 1400-1410 (პფალცების სახლი)
 სიგიზმუნდი – 1410-1437.

ფრანკონიული დინასტია
 კონრად II – 1024-1039

გაბსბურგი

ალბერტ II – 1438-1439
 ფრიდრიხ III – 1440-1486
 მაქსიმილიან I – 1486-1519
 კარლ V – 1519-1531

ფერდინანდ I – 1531-1562
 მაქსიმილიან II – 1562-1575
 რუდოლფ II – 1575-1612
 მატეი 1612-1619
 ფერდინანდ II – 1619-1636
 ფერდინანდ III – 1636-1653
 ფერდინანდ IV – 1653-1654
 ფერდინანდ V 1654-1657
 ლეოპოლდ I 1658-1690
 იოსიფ I 1690-1711
 კარლ VI 1711-1740
 კარლ VII (პაპიუსი) 1742-

1745

ფრანც I 1745-1764
 იოსიფ II 1764-1790
 ლეოპოლდ II 1790-1792
 ფრანც II 1792-1806
 ნაპოლეონ II ბონაპარტე 1811-1814.

ნიდერლანდები

ლუდვიკო ბონაპარტე 1806-1810

ორანსო – ნახუს დინასტია
 ვილჰელმ I 1815-1840
 ვილჰელმ II 1840-1849
 ვილჰელმ III 1849-1890
 ვილჰელმინა 1890-1948
 იულიანა 1948-1980
 ბეატრისა – 1980 წლიდან.

პორტუგალია

ბურგუნდების დინასტია
 ალფონსო I – 1139-1185
 სანჩო I – 1185-1211
 ალფონსო II – 1211-1223

სანჩო II – 1223-1248
 ალფონსო III – 1248-1279
 ალფონს IV – 1325-1357
 დინიში – 1279-1325
 პედრო I – 1357-1367
 ფერდინანდ I – 1367-1383
 ბეატრისა – 1383-1385
 ჟუან I – 1385-1433
 დუარტი – 1433-1438
 ალფონსო V – 1438-1481
 ჟუან II – 1481-1495
 მანუელ I – 1495-1521
 ჟუან III – 1521-1557
 სებასტიანი – 1557-1578
 ენრიკე – 1578-1580

გაბსბურგები

ფილიპე II – 1581-1598
 ფილიპე III – 1598-1621
 ფილიპე IV – 1621-1640

ბრავანსების დინასტია

ჟუან IV – 1640-1656
 ალფონსო VI – 1656-1683
 პედრო II – 1683-1706
 ჟუან V – 1706-1750
 ჟოზე – 1750-1776
 მარია I – 1776-1816
 პედრო III – 1777-1786
 ჟუან IV – 1816-1826
 პედრო V – 1826
 მარია II – 1826-1828
 მიგელი 1828-1834
 მარია II – 1834-1853.

საქსენ-კობურგ-გოთა

პედრო V – 1853-1861
 ლუიზი – 1861-1889

კარლი – 1689-1908
მანუელ II – 1908-1910

პროვანსი

კარლ – 855 – 863
ბოზონ – 880 – 887
ლუდოვიკო III ბრმა – 887 – 924
გუგო – 924 – 930.

პრუსია

ჰოჰენცოლერნები

ფრიდრიხ I – 1701 – 1713
ფრიდრიხ ვილჰელმ I – 1713 – 1740
ფრიდრიხ II ღიდი – 1740-1786
ფრიდრიხ ვილჰელმ II – 1786-1797
ფრიდრიხ ვილჰელმ III – 1797-1840
ფრიდრიხ ვილჰელმ IV – 1840-1861
ვილჰელმ I – 1861-1888
ფრიდრიხ III – 1888
ვილჰელმ II – 1888-1918

სარდინია

სავოის დინასტია

ვიქტორ ამადეო I – 1720-1730
კარლ ემანუელ I – 1730-1773
ვიქტორ ამადეო II – 1773-1796
კარლ ემანუელ II – 1796-1802
ვიქტორ ემანუელ I – 1802-1821
კარლ ფელიქსი – 1821-1831
კარლ ალბერტი – 1831-1849
ვიქტორ ემანუელ II – 1849-1861

საღვთო რომის იმპერია

კაროლინგები

კარლოს I ღიდი – 800-814
ლუდოვიკო I კეთილსინდისიერი – 814-840

ლოთარ I – 840-855
ლუდოვიკო II – 855-875
კარლ II მელოტი – 875-877
კარლ III სქელი – 881-887
არნულფი – 887-899
ლუდოვიკო III ბრმა – 901-924

ლუდოლფინგი

ოტონ I – 962-973
ოტონ II – 973-983
ოტონ III – 983-1002
ჰენრიხ II – 1002-1024.

ფრანკონიული დინასტია

კონრად II – 1024-1039
ჰენრიხ III – 1039-1056
ჰენრიხ IV – 1056-1106
ჰენრიხ V – 1106-1125
ლოთარ II (საქსონური სახლი) 1125-1137

გაბსბურგი

ალბერტ II – 1438-1439
ფრიდრიხ III – 1440-1493
მაქსიმილიან I – 1493-1519
კარლ V – 1519-1556
ფერდინანდ I 1556-1564
მაქსიმილიან II – 1564-1576
რუდოლფ II – 1576-1612
მატევი – 1612-1619
ფერდინანდ II – 1619-1637
ფერდინანდ III – 1637-1657
ლეოპოლდ I – 1658-1705

იოსიფ I – 1705-1711

კარლ VI – 1711-1740

კარლ VII (ბაეარიის სახლი) 1742-

1745

ფრანც I – 1745-1765

იოსიფ II – 1765-1790

ლეოპოლდ II – 1790-1792

ფრანც II – 1792-1806

სიცილია

გოთიკები

როკერი – 1130-1154

ვილჰელმ I – 1154-1166

ვილჰელმ II – 1166-1189

ტანკრედი – 1189-1194

ვილჰელმ III – 1194.

გოგენშტაუფენები

ფრიდრიხ I – 1194-1250

კონრად IV – 1250-1254

კონრადინ 1254-1258

მანფრედი 1258-1266

კარლ I (ანჟუის სახლი) 1266-1282

არაგონის დინასტია

პედრო I – 1282-1295

ხაიმე – 1285-1295

ფრიდრიხ II – 1296-1337

პედრო II – 1336-1342

ლუდოვიკო – 1342-1354

ფრიდრიხ III – 1342-1377

მარია 1377-1402

მარტინი – 1382-1409

სავოის დინასტია

ვიქტორ ამაღლი I – 1713-1720

ბურბონები

ფერდინანდ I – 1806-1825

ფრანცისკ I – 1825-1830

ფერდინანდ II – 1830-1859

ფრანცისკ II – 1859-1860

საფრანგეთი

კაროლინგები

კარლ I მელოტი – 843-877

ლუდოვიკო II ბლუ – 877-879

ლუდოვიკო III – 879-882

კარლომანი – 882-884

კარლ II სქელი – 884-887

ედი (კაპეტინგების სახლი) 887-898

კარლ III უბრალე – 898-922

რობერტ I (კაპეტინგების სახლი) 922-

923

რადულფი – 923-936 (ბურგუნდების

სახლი)

ლუდოვიკო IV ზღვის მოყვარული 936-

954

ლოთარ 954 – 986

ლუდოვიკო V ზარმაცი – 986-987

კაპეტინგები

ჰუგო კაპეტი – 987-996

რობერტ II – 996-1031

ჰენრი I – 1031-1061

ფილიპე I – 1061-1108

ლუდოვიკო VI სქელი 1108-1137

ლუდოვიკო VII – 1137-1180

ფილიპე II ავეუსტი 1180-1223

ლუდოვიკო VIII – 1223-1228

ლუდოვიკო IX წმინდანი 1226-1270

ფილიპე III – 1270-1285

ფილიპე IV ლამაზი 1285-1314

ლუდოვიკო X – 1314-1316

იოანე I – 1316
 ფილიპე V – 1316-1322
 კარლ IV – 1322-1328

გალუა
 ფილიპე VI – 1328-1350
 იოანე II კეთილი 1350-1364
 კარლ V – 1364-1380
 კარლ VI – 1380-1422
 კარლ VII – 1422-1461
 ლუდოვიკო XI – 1461-1483
 კარლ VIII – 1483 – 1498
 ლუდოვიკო XII – 1498-1515
 ფრანცისკ I – 1515-1547
 პენრიხ II – 1547-1559
 ფრანცისკ II – 1559-1560

კარლ IX – 1560-1574
 პენრიხ III – 1574-1589

ბურბონები
 პენრიხ IV – 1589-1610
 ლუდოვიკო XIII – 1610-1643
 ლუდოვიკო XIV – 1643-1715
 ლუდოვიკო XV – 1715-1774
 ლუდოვიკო XVI – 1774-1792
 ნაპოლეონ I ბონაპარტე 1804-1814
 ლუდოვიკო XVII – 1814-1815
 ნაპოლეონ I ბონაპარტე – 1815
 ლუდოვიკო XVIII – 1815-1824
 კარლ X – 1824-1830
 ლუი – ფილიპე – 1830-1848
 ნაპოლეონ III ბონაპარტე 1852-1870.

ძველი მსოფლიოს სამეფო დინასტიების ქრონოლოგიური ცხრილები

პერაპლიდების დინასტია

(დორიდის მეფეები)
 გილი – XIII ს. (ძვ. წ.)
 კლეოდაი – XII ს. (ძვ. წ.)
 არისტომაქი

პერაპლიდების დინასტია

(არგოსის მეფეები)
 ტეპენი – XII ს. (ძვ. წ.)
 კეისი – XI ს. (ძვ. წ.)

პატიმდების დინასტია

(მესენის სამეფო)
 კრესფონტი – XI ს. (ძვ. წ.)
 ეპიტი

გლაკი – X ს. (ძვ. წ.)
 ისტიმი
 დოტადი – IX ს. (ძვ. წ.)
 სიბოტა
 ფინტი
 ანტიოქი – VIII (ძვ. წ.)
 ევფაი – 763-733 (ძვ. წ.)
 არისტოლემი – 733-727 (ძვ. წ.)

(ლაკონიის მეფეები)
 არისტოლემი – XI ს. (ძვ. წ.)

აგიდების დინასტია
 ევრისტენი – XI ს. (ძვ. წ.)
 აგის I

ექსტრატი – X ს. (ძვ. წ.)
 ლაბოტა
 ღორისი
 აგესილაი I – IX ს. (ძვ. წ.)
 არქელაი
 ტელეკლი – VIII ს. (ძვ. წ.)
 ალაშენი
 პოლიდორი
 ვერიკრატი I – VII ს. (ძვ. წ.)
 ანაქსანდრე
 ვერიკრატი II
 ლეე – VI ს. (ძვ. წ.)
 ანაქსანდრიდი 560-520 (ძვ. წ.)
 კლეოპენ I – 520-491 (ძვ. წ.)
 ლეონიდი 491-480 (ძვ. წ.)
 პლისტარქი 480-459 (ძვ. წ.)
 პლისტოანაქტი – 459-409 (ძვ. წ.)
 პავსანია – 409-395 (ძვ. წ.)
 აგესიპოლიდი I – 395-380 (ძვ. წ.)
 კლეომბროტი – 380-371 (ძვ. წ.)
 აგესიპოლიდი II – 371-370 (ძვ. წ.)
 კლეოპენ II – 370-309 (ძვ. წ.)
 არეი I – 309-265 (ძვ. წ.)
 აკროტატი – 265-262 (ძვ. წ.)
 არეი II – 264-254 (ძვ. წ.)
 ლეონარდ II – 254-243 (ძვ. წ.)
 კლეომბროტი II – 243-241 (ძვ. წ.)
 ლეონიდი II – 241-235 (ძვ. წ.)
 კლეოპენ III – 235-221 (ძვ. წ.)
 ეპკლიდე – 227-221 (ძვ. წ.)
 აგესიპოლიდი – 219-215 (ძვ. წ.)

მერიპონტიდების დინასტია

პროკლი – XI ს. (ძვ. წ.)
 სოი
 ვერიპონტი X ს. (ძვ. წ.)
 პრიტანიდი
 ეენიმი

პოლიდექტი IX ს. (ძვ. წ.)
 ქარილაი
 ნიკანდრი VIII ს. (ძვ. წ.)
 ფეოპომპი
 ზაესკიდაში VII ს. (ძვ. წ.)
 ანაკსიდაში
 არქიდაში
 ავასიკლი VI ს. დასაწყისი (ძვ. წ.)
 არისტონი 550-515 (ძვ. წ.)
 დემარატი 515-491 (ძვ. წ.)
 ლექტიზიდი 491-469 (ძვ. წ.)
 არქიდა II – 469-427 (ძვ. წ.)
 აგის II – 427-399 (ძვ. წ.)
 აგისელაი II – 399-360 (ძვ. წ.)
 არქიდა III – 360-338 (ძვ. წ.)
 აგის III – 338-331 (ძვ. წ.)
 ევდამიდი I – 331-275 (ძვ. წ.)
 არქიდა IV – 305-275 (ძვ. წ.)
 ევდამიდი II – 275-244 (ძვ. წ.)
 აგის IV – 244-241 (ძვ. წ.)
 ევდამიდი III – 241-228 (ძვ. წ.)
 არქიდა V – 228-227 (ძვ. წ.)
 ლიკურგე – 219-212 (ძვ. წ.)
 პელოპი – 212-205 (ძვ. წ.)

მკირის მემფიზი

პირიდები

აღმუტი – V ს. (ძვ. წ.)
 ტარიბი – 395-361 (ძვ. წ.)
 ალექს I – 361 (ძვ. წ.)
 ნეოპტოლომე II – 361 (ძვ. წ.)
 არიბი – 361-342 (ძვ. წ.)
 ალექსანდრე I – 342-331 (ძვ. წ.)
 ეაკიდი – 331-313 (ძვ. წ.)
 ალექს II – 313-307 (ძვ. წ.)
 პიროს I – 307-302 (ძვ. წ.)
 ნეოპტოლომე III – 302-295 (ძვ. წ.)
 პიროს II – 295-272 (ძვ. წ.)

ალექსანდრე II – 272-255 (ძვ. წ.)
პიროს III – 255 – 239 (ძვ. წ.)
პტოლომეი – 239-231 (ძვ. წ.)
პიროს IV – 231 (ძვ. წ.)

მაკედონიის მეფეები

პირიდები

პერდიკა I – VIII ს. (ძვ. წ.)
არგეი – VII ს. (ძვ. წ.)
ფილიპე I
აეროპ I
ალკეტე – VI ს. (ძვ. წ.)
ამინტა I
ალექსანდრე I – 495-450 (ძვ. წ.)
პერდიკა II – 450-431 (ძვ. წ.)
არქელაი – 413-399 (ძვ. წ.)
ორესტი – 399-396 (ძვ. წ.)
აეროპ II – 396-393 (ძვ. წ.)
ამინტა II – 393-392 (ძვ. წ.)
ამინტა III – 392-370 (ძვ. წ.)
ალექსანდრე II – 370-369 (ძვ. წ.)
პტოლემეი I – 369-365 (ძვ. წ.)
პერდიკა III – 365-359 (ძვ. წ.)
ფილიპე II – 359-336 (ძვ. წ.)
ალექსანდრე III – 336-323 (ძვ. წ.)
ფილიპე III – 323-317 (ძვ. წ.)
ალექსანდრე IV – 317-311
კასანდრი – 316-297 (ძვ. წ.)
ფილიპე IV – 297-294 (ძვ. წ.)
ანტიპატრე I – 294 (ძვ. წ.)
ალექსანდრე
დემეტრე I – 294-287 (ძვ. წ.)
პიროს I – 287-285 (ძვ. წ.)
ლისიმაქე – 285-281 (ძვ. წ.)
პტოლემეი II – 280-279 (ძვ. წ.)
მელეაგრე – 279 (ძვ. წ.)
ანტიპატრე II
სოსფენი – 279-278 (ძვ. წ.)

ანტიგონ II – 278-239 (ძვ. წ.)
დემეტრე II – 239-229 (ძვ. წ.)
ანტიგონე III – 229-221 (ძვ. წ.)
ფილიპე V – 221-179 (ძვ. წ.)
პერსეი – 179-168 (ძვ. წ.)

პარგამის მეფეები

ატალიდები

ფილეტერი – 283-263 (ძვ. წ.)
ეპენ I – 263-241 (ძვ. წ.)
ატალ I – 241-263 (ძვ. წ.)
ეპენ II – 197-160 (ძვ. წ.)
ატალ II – 160-139 (ძვ. წ.)
ატალ III – 138-133 (ძვ. წ.)

სირიის მეფეები

ანტიგონ I – 306-301 (ძვ. წ.)

სელევდიკები

სელევკ I – 306-281 (ძვ. წ.)
ანტიოქ I – 280-261 (ძვ. წ.)
ანტიოქ II – 261-247 (ძვ. წ.)
სელევკ II – 247-226 (ძვ. წ.)
სელევკ III – 226-223 (ძვ. წ.)
ანტიოქ III – 223-187 (ძვ. წ.)
სელევკ IV – 187-175 (ძვ. წ.)
ანტიოქ IV – 175-164 (ძვ. წ.)
ანტიოქ V – 163-162 (ძვ. წ.)
დემეტრე I – 162-150 (ძვ. წ.)
ალექსანდრე I – 150-145 (ძვ. წ.)
დემეტრე I – 145-141 (ძვ. წ.)
ანტიოქ VI – 141-140 (ძვ. წ.)
ტრიფონი – 140-138 (ძვ. წ.)
ანტიოქ VII – 138-129 (ძვ. წ.)
დემეტრე II – 129-126 (ძვ. წ.)
ალექსანდრე II – 126-123 (ძვ. წ.)
ანტიოქ VIII – 125-96 (ძვ. წ.)
ანტიოქ IX – 115-95 (ძვ. წ.)

ქალიჯულას მონეტა

სელეკ V – 95 (ძვ. წ.)
 დემეტრე III – 95-88 (ძვ. წ.)
 ანტიოქ X – 95-83 (ძვ. წ.)
 ანტიოქ XI – 94 (ძვ. წ.)
 ანტიოქ XII – 87-84 (ძვ. წ.)
 ანტიოქ XIII – 69-64 (ძვ. წ.)

მეზიპატის მფუძეები

პტოლემეები

პტოლემე I – 306-283 (ძვ. წ.)
 პტოლემე II – 383-246 (ძვ. წ.)
 პტოლემე III – 246-222 (ძვ. წ.)
 პტოლემე IV – 221-205 (ძვ. წ.)
 პტოლემე V – 205-180 (ძვ. წ.)
 პტოლემე VI – 180-145 (ძვ. წ.)
 პტოლემე VII – 170-164 (ძვ. წ.)
 პტოლემე VIII – 145 (ძვ. წ.)
 პტოლემე VII (?) – 145-116 (ძვ. წ.)
 პტოლემე IX – 116-108 (ძვ. წ.)
 პტოლემე X – 108-89 (ძვ. წ.)
 პტოლემე IX – 89-81 (ძვ. წ.)
 პტოლემე XI – 80 (ძვ. წ.)
 პტოლემე XII – 80-58 (ძვ. წ.)
 ბერენიკა IV – 58-56 (ძვ. წ.)
 არქელაი – 56 (ძვ. წ.)
 პტოლემე XII – 56-51 (ძვ. წ.)
 პტოლემე XIII – 51-47 (ძვ. წ.)
 კლეოპატრა VII – 47-30 (ძვ. წ.)
 პტოლემე XIV – 47-44 (ძვ. წ.)
 პტოლემე XV – 44-30.

რომის იმპერატორები

იულიუს-კლავდიუსი

ცეზარი – 49-44 (ძვ. წ.)
 ავგუსტი – ძვ. წ. 43 – ახ. წ. 14
 ტიბერიუს I – 14-37
 კალიგულა – 37-41
 კლავდიუს I – 41-54

ნერონი – 54-68
 გალბა – 68-69
 ოტონი – 69
 ვიტელუსი

ფლავიუსები

ვესპასიანე – 69-79
 ტიტუსი – 79-81
 დომიტიანე – 81-96

ანტონინები

ნერვა – 96-98
 ტრაიანე – 98-117
 ადრიანე – 117-138
 ანტონინუს პიუსი 138-161
 მარკუს ავრელიუსი 161-169
 ლუციუს ვერუსი 161-169
 კომოდუსი – 180-192
 პერტინაქსი 193
 დიდიუს იულიანი

სევერები

სეპტიმიუს სევერი 193-211
 კარაკალა 211-217
 გეტა 211-212
 მაკრინი 217-218
 პელიოგაბალი 218-222
 ალექსანდრე სევერი 222-235
 მაქსიმილიანე თრაკიელი 235-238
 გორდიან I – 238
 გორდიან II
 გალბა
 მაქსიმუს I
 გორდიან III 238-244
 ფილიპ არაბი – 244-249
 დეციუსი 249-251
 გოსტილიანი 251-252
 გალი – 251-253

ვოლუზიანი – 252-253
ემელიანი – 253
ვალერიანი – 253-259
ვალენი – 253-268
კლავდიუს II – 268-270
ავრელიანე – 270-275
ტაციტი – 275-276
ფლორიანი – 276
პრობუსი – 276-282
კარიუსი – 282-283
კარინი – 282-285
ნუმერიანი – 282-284
დიოკლეტიანე – 284-305
მაქსიმიანი – 285-305
კონსტანციუს I – 293-306
გალერიუსი – 293-311
ფლავიუს სვერუსი – 305-307
მაქსიმიან დაზა – 305-313
მაქსენციუსი – 306-312
მაქსიმილიანი – 307-308
ლიცინიუსი – 308-324.

ფლავიუსი²

კონსტანტინე I – 306-337
კონსტანტინე II – 337-340
კონსტანტ I – 337-350
კონსტანცი II – 337-361
იოვანი 363-364

ფლავიუსი³

ვალენტინიანე I – 364-375
ვალენტი – 364-378
გრაციანი – 375-383
თეოდოსი I – 379-395
ვალენტინიანე II – 383-392
ვევენიუსი – 392-394
გონორიუსი – 395-423
კონსტანცი II – 421
იოანე – 423-425
ვალენტინიანე III – 425-455

მაქსიმუს II – 455
ავიტი – 455-456
მაიორანი – 457-461
ლივიუს სვეერი – 461-465
ანტეში – 467-472
ოლიბრი – 472
გლიცერი – 473-474
ნეპოტი – 474-475
რომულუს ავგუსტულუსი – 475-476

ბიზანტიის იმპერატორები

ფლავიუსები

არკადიუსი – 395-408
თეოდოს II – 408-450
მარკიანი – 450-457
ლევ I – 457-474
ლევ II – 474
ზინონი – 474-491
ანასტასი I – 491-518

იუსტინიანეს დინასტია

იუსტინ I – 518-527
იუსტინიან I – 527-565
იუსტინ II – 565-578
ტიბერიუს II – 578-582
მავრიკიუსი – 582-602
ფოკა – 602-610

ირაკლისების დინასტია

ირაკლი I – 610-641
კონსტანტინე III – 641
ირაკლი II
კონსტანტ II – 641-668
კონსტანტინე IV – 668-685
იუსტინიან II – 685-695
ლეონტი – 695-698
ტიბერიუს III – 698-705
იუსტინიან II – 705-715
ფილიპიკი – 711-713

ქალაქილის მონეტა

ანასტასი II – 713-713
თეოდოსი III – 715-717.

ისაერისების დინასტია

ლევ III 717-741
კონსტანტინე V – 741-775
ლევ IV – 775-780
კონსტანტინე VI – 780-797
ირინა – 797-802
ნიკიფორე I – 802-811
სტაერაკი – 811
მიხეილ I – 811-813
ლევ V – 813-820.

ამორეის დინასტია

მიხეილ II – 820-829
ფეოფილი – 829-842
მიხეილ III – 842-867

მაკედონური დინასტია

ვასილი I – 867-886
ლევ VI – 886-912
ალექსანდრე – 912-913
კონსტანტინე VII – 913-920
რომან I – 920-945
კონსტანტინე VII – 945-959
რომან II – 959-963
ნიკიფორე II – 963-969
იოანე I – 969-976
ვასილი II – 976-1025
კონსტანტინე VIII – 1025-1028
რომან III – 1028-1034
მიხეილ IV – 1034-1041
მიხეილ V – 1041-1042
კონსტანტინე IX – 1042-1055
თეოდორა 1055-1056
მიხეილ VI – 1056-1057
ისაკ I – 1057-1059
კონსტანტინე X – 1059-1067
რომან IV – 1068-1071

მიხეილ VII – 1071-1078
ნიკიფორე III – 1078-1081

კომნენოსები

ალექსეი I – 1081-1118
იოანე II – 1118-1143
მანუილ I – 1143-1180
ალექსეი II – 1180-1183
ანდრონიკ I – 1183-1185

ანგელოსები

ისაკ II – 1185-1195
ალექსეი III – 1195-1203
ისაკ II – 1203-1204
ალექსეი IV – 1203-1204
ალექსეი V – 1204.

ლასკარისები

თეოდორ I – 1205-1221/22
იოანე III – 1221/22-1254
თეოდორ II – 1254-1258
იოანე IV – 1258-1261

პალეოლოგები

მიხეილ VIII – 1259-1282
ანდრონიკ II – 1282-1328
მიხეილ IX – 1295-1320
ანდრონიკ III – 1325-1341
იოანე V – 1341-1376
იოანე VI – 1341-1354
ანდრონიკ IV – 1376-1379
იოანე V – 1379-1390
იოანე VI – 1390
იოანე VII 1390-1391
მანუილ II – 1391-1425
იოანე VIII – 1425-1448
კონსტანტინე XI – 1448-1453

პოლონეთის თავადები და მეფეები

ქრონოლოგიური ცხრილები

კოლიანების თავადები

სემოიტი - შვილი პიასტასი და ყეპიხის

ლესტეი (ლესეი) - შვილი სემოიტასი

სემომილი - შვილი ლესტეასი

პოლონეთის თავადები და მეფეები

მეშო I (?-992) - შვილი სემომილასი და უცნობის პოლონეთის თავადი 963-იდან.
ცოლები: 1. დუმბრავა - ჩეხი ქალბატონი. 2. ოდა - გერმანელი მარკგრაფინია.

ბოლესლავ მაპატი - (966/967 - 1025) - შვილი მეშო I-ის და დუმბრავასი, პოლონეთის თავადი (992) და მეფე 1025-იდან. ცოლები: 1. უცნობი - სლავური წარმოშობის ქალბატონი; 4. ოდა - მეისენის მარკგრაფინია.

მეშო II (990-1034) - შვილი ბოლესლავ მაპატის და ემნილდასი. პოლონეთის მეფე 1025-დან. ცოლი-რიხეზა (რიქსა), ეს უკანასკნელი იყო რაინის აჟალცგრაფის ქალიშვილი.

კაზიმირ განმანათლებელი (1016-1058) - შვილი მეშო II-ის და რიხეზასი. მისი ცოლი იყო კიეველი ქალბატონი დობრონევა.

ბოლესლავ II მაპატი (1042-1081) - შვილი კაზიმირ განმანათლებელისა და დობრონევის. პოლონეთის თავადი (1058) და მეფე (1076). გაძევებული იქნა 1079-იდან.

ელადისლავ გერმანი (1043-1102) - შვილი კაზიმირ განმანათლებელის და დობრონევის. პოლონეთის თავადი (1080). ცოლები: 1. იელითი ჩეხი ქალბატონი; 2. იელით მარია - (იმპერატორ ჰენრიხ III-ის ქალიშვილი).

ზბიგნევი (?-1112) - შვილი ელადისლავ გერმანისა და უცნობი პოლონელი ქალბატონის (1102-1107).

ბოლესლავ III პირმოღრეცილი (1085-1138) - შვილი ელადისლავ გერმანისა და კიეველი ქალბატონის. ცოლი - სალომე გრაფინია ბერგა.

ელადისლავ II დევნილი (1105-1159) - შვილი ბოლესლავ პირმოღრეცილის და კრაკოველი ზბისლავის (სილვეზიის ქალბატონი 1138-1146). მისი ცოლი იყო ანეშკა - აესტრიის მარკგრაფინია.

ბოლესლავ IV ზუჟუჟა (1125-1173) - შვილი ბოლესლავ პირმოღრეცილის და სალომესი. მაზოვეცის (1138) და კრაკოვის (1146) თავადი. მისი ცოლები იყვნენ: 1. ეშხოლავა, ნოვეგოროდის დიდი ქალბატონი. 2. მარია.

მეშო III ძველი (1126/1127-1202) - შვილი ბოლესლავ პირმოღრეცილის და სალომესი. პოლონეთის (1138) და კრაკოვის დიდი თავადი. (1173-1177), 1190, 1198/1199-1202). მისი ცოლები იყო: 1. ელგებეტა - უნგრეთის ქალბატონი. 2. ედოქსია - კიევის ქალბატონი.

ჰენრიხი (1127/1131-1166) - შვილი ბოლესლავ პირმოღრეცილის და სალომესი.

სანდომირსკის თავადი (1138).

კაზიმირ II სამართლიანი (1138-1194) – შვილი ბოლესლავ პირმოდრეცის და სალომესი. სანდომირსკის თავადი (1166), კრაკოვის (1177), კუავესკის და მაზოვეცკის თავადი (1186). მისი ცოლები იყო: 1. უცნობი; 2. ელენა – კიევის ქალბატონი.

ვლადისლავ II დეჰნილი – სილუზიის თავადის შთამომავალი (არჩეულები):

ელადისლავ II დეჰნილი

ბოლესლავ I მაღალი (1129-1201) სილუზიის თავადი

მეშო I ფეხებმოდუნული (1138-1211) სილუზიის, რაციბორსკის და ოპოლსკის თავადი

კონრადი (გდოგოვის თავადი) (1139-1203)

ჟენრიხ I წვერიანი (1167/1174-1238) სილუზიის, კრაკოვის დიდი პოლონეთის, რაციბორსკო-ოპოლსკის თავადი. ლიუბუსკოის მიწების მფლობელი.

ჟენრიხ II კეთილშობილი (1191-1241) სილუზიის, კრაკოვის და დიდიპოლსკის თავადი.

ბოლესლავ მელოტი (როგატკა) (1124/1230-1278) ვრცოლავის და ლეგნიცო-გდოგოვისკის თავადი. ლიუბუსკოის მიწების მფლობელი

მეშო

ჟენრიხ III თეთრი (1229-1266) ვრცოლავის თავადი

კონრად I (?-1273/1274) გდოგოვი – ბიტომის თავადი

ელადისლავი (1237-1270) ვრცოლავის თავადი

ჟენრიხ V სქელი – (1248/1249-1296) იავორის და ვრცოლავის თავადი

ბოლესლავ I (?-1301) იავორის, სეიდნის და ვრცოლავის თავადი

ბერნარდ – (?-1286) იავორის თავადი

თავადი ჟენრიხ III პრობუსი (1257-1258-1290) – ვრცოლავის და კრაკოვის თავადი

ბერნარდი (1278/1291-1326) – სეიდნის თავადი

ჟენრიკი (1294-1346) – იავორო-გდოგოვის თავადი

ბოლესლავი (1298/1301-1341)

ბოლესლავ (ბოლკო) II მცირე (1312-1368) – იავორ-სეიდნის და გდოგოვის თავადი

მეშო III-ის (კველის) შთამომავლები – პოლონეთის დიდი თავადები (არჩეულები):

მეშო III ძველი

ოდონი (1141/1149-1194) – პოზნანის და კალიშის თავადი

ბოლესლავი (1159-1195) – კრუავის თავადი

მეშო (1160/1165-1193) – კალიშის თავადი

ელადისლავ წვრილფეხება (1161/1167-1231) – პოზნანის, გენზენის და კრაკოვის თავადი

ელადისლავ ოდონიჩი (1190-1239) – კალიშის, პოზნანის და ველიკოპოლსკის თავადი
პშემისლავ I (1220/1221-1275) – კალიშის, პოზნანის და გენზენის თავადი
ბოლესლავ კეთილშობილი (1221/1227-1279) – კალიშის, გენზენის და ველიკოპოლსკის თავადი

პშემისლავ II (1257-1296) – ველიკოპოლსკის თავადი და პოლონეთის მეფე (1295)
რიქსა – (1288-1335) მეუღლე ვაცლავ II-სა (ჩეხეთის და პოლონეთის მეფე 1300).

კაზიმირ II სამართლიანის შთამომავლები. კრაკოვის და მაკოვოვსკის თავადები (რჩეულები):

კაზიმირ II სამართლიანი

ლემეკ თეთრი (1186-1227) – სანდომირსკის და კრაკოვის თავადი

კონრად მაზოვეცკი (1187-1247) – მაზოვეცკის, კუიავსკის, სერაბის, ლენჩიცის და კრაკოვის თავადი

სალომე (1211-1268)

ბოლესლავ მორცხვი (1226-1279) – კრაკოვის და სანდომირსკის თავადი

ბოლესლავ I (1208-1248) – სანდომირსკის, სერაბის და მაზოვეცკის თავადი

კაზიმირ I (1211-1276) – კუიავსკის, ლენჩიცის და სერაბის თავადი ზემოეტი I (1224-1262) მაზოვეცკის და ჩერსკის თავადი.

ლემეკ შავი (1240/1242-1288) – ლენჩიცის, სერაბის, კრაკოვის და სანდომირსკის თავადი

ზემოშისლი (1241/1245-1287) – კუიავსკის თავადი

ელადისლავ ლოკეტეკი (1260/1262-1294) – კუიავსკის, ლენჩიცის, სერაბის, კრაკოვის, სანდომირსკის, პამორსკის, ველიკოპოლსკის და პოლსკის მეფე (1320)

კაზიმირ II (1261/1262-1294) – კუიავსკო-ლენჩიცის თავადი

ზემოეტი (1262/1276-1306) – ლოპინსკის თავადი.

პოლონეთის მეფეები

ელადისლავ ლოკეტეკი (1260-1333) – კუიავსკოს, ეუფროზინის, ოპოლსკო-რატიბორსკოს, ლენჩიცის, სერაბის, კრაკოვის, სანდომირსკის, პამორსკის, ველიკოპოლსკის, და პოლონეთის თავადი (1306), პოლონეთის მეფე (1320). მისი ცოლი იყო იადვიგა (ველიკოპოლსკის ქალბატონი).

კაზიმირ დიდი (1310-1370) – შვილი ელადისლავ ლოკეტეკის და იადვიგასი. პოლონეთის მეფე (1333) მისი ცოლები იყო: 1. ანა-ალდონა (ლიტვის დიდი ქალბატონი); 2. ადელაიდა – შვილი გესენის ლანდგრაფის; 3. ქრისტიანა როკიჩინკა; 4. იადვიგა – ჟაგანის ქალბატონი.

ლუდოვიკო ანჟუი (უნგრელი) (1326-1382) – შვილი კარლ I რობერტის (უნგრეთის მეფე) და ელჟბეტის. ეს უკანასკნელი იყო შვილი ლოკეტეკის (უნგრეთის მეფე-1342, პოლსკის

მეფე – 1370) მისი ცოლები იყო: 1. მალგოჟატა. ქალიშვილი იმპერატორ კარლ IV-ის. 2. ელჟბეტა. შვილი ბანა ბოსნიის.

იადეიგა ანჟუი (1373/1374-1399) – ქალიშვილი ლუდოვიკოსი (უნგრეთის და პოლსკის მეფე) და ელჟბეტა ბოსნიანკის. პოლონეთის მეფე 1384. მისი ქმარი იყო ვლადისლავ აგელონის (ლიტვის დიდი თავადი).

პოლონეთის მეფეები და ლიტვის დიდი თავადები

ვლადისლავ აგელონი (1351-1434) – შვილი ოლგერდასი (ლიტვის დიდი თავადი) და იულიანასი (ტვერის ქალბატონი). ლიტვის დიდი თავადი (1377-1401) და პოლონეთის მეფე (1386). ცოლები: 1. იადეიგა ანჟუი; 2. ანა ცილეისკაია (გრაფინია); 3. ალჟბეტა გრანოვსკაია; 4. სონკა (ზოფია) გოლშანსკაია.

ვლადისლავ III ვარნენიკი (1424-1444) – შვილი ვლადისლავ აგელონის და სონკი გოლშანსკის. პოლონეთის მეფე (1434), უნგრეთის მეფე (1440)

კაზიმირ აგელონი (1427-1492) – შვილი ვლადისლავ აგელონის და სონკი გოლშანსკის. ლიტვის დიდი მთავარი (1440), პოლონეთის მეფე (1446). ცოლი – ელჟბეტა გაბსბურგი.

იან ოლბრაზტი (1459-1501) – შვილი კაზიმირ აგელონიკის და ელჟბეტის. გლოგოვის თავადი (1490-1498) და პოლონეთის მეფე (1492).

ალექსანდრე (1461-1506) – შვილი კაზიმირ აგელონიკის და ელჟბეტის. ლიტვის დიდი თავადი (1492), პოლონეთის მეფე (1501). ცოლი – ელენე (მოსკოვის ქალბატონი).

სიგიზმუნდ I ძველი (1467-1548) – შვილი კაზიმირ აგელონიკის და ელჟბეტის. გლოგოვსკის თავადი (1498-1506), ოპავსკის თავადი (1501-1506), პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1506). ცოლები: 1. ბარბარა ზაპოია; 2. ბონა სფორცა.

სიგიზმუნდ II ავგუსტი (1520-1572) – შვილი სიგიზმუნდ ძველის და ბნასი. ლიტვის თავადი (1529), პოლონეთის მეფე (1530). მართა 1548 წლამდე. ცოლები: 1. ელჟბეტა გაბსბურგი; 2. ბარბარა რაძივილი; 3. კატაჟინა გაბსბურგი (ელჟბეტას და).

ჰენრიხ ვალუა (1551-1589) – შვილი ჰენრიხ II-ის (საფრანგეთის მეფე) და ეკატერინე მედიჩის. პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1574-1575), საფრანგეთის მეფე (1574), ცოლი – ლიუდვიგა (მარკერის ქალბატონი).

ანა აგელონკა (1523-1596) – ქალიშვილი სიგიზმუნდ I ძველის და ბონასი. პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1575). ქმარი – სტეფან ბატორი (სემიგრადაის თავადი)

სტეფან ბატორი (1533-1586) – შვილი სტეფანესი (სემიგრადაის ვოევოდა) და ეკატერინე ტელევედის. სემიგრადაის თავადი (1571), პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1575). ცოლი – ანა აგელონკა.

სიგიზმუნდ III ვაზა (1566-1632) – შვილი იოანე III (შვეიცის მეფე) და კატაჟინა აგელონკის. პოლსკის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1587), შვეიცის მეფე (1592-1599). ცოლები: 1. ანა გაბსბურგი; 2. კონსტანცია გაბსბურგი (ანას და).

ელადისლავ IV ვაზა (1595-1648) – შვილი სიგიზმუნდ III-ის და ანასი. პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1632), ოპოლსკის და რაციბორსკის თავადი (1645). ცოლები: 1. ცეცილია რენატა გაბსბურგი; 2. ლუდოვიკო მარია გონზაგა (დე ნევერის ქალბატონი). იან კაზიმირ ვაზა (1609-1672) – შვილი სიგიზმუნდ III-ის და კონსტანცია. პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1648-1668). ცოლი – ლუდვიგა მარია (ელადისლავ IV-ის, მეფის ძმის ქვრივი).

მიხალ კორიბუტ ვიშნევეცკი (1640-1673) – შვილი იერემია ვიშნევეცკის (რუსი ვოევოდა) და გრიგოლი ზამოისკის. პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი ცოლი – ელენორა გაბსბურგი.

იან III სობესკი (1629-1696) – შვილი იაკუბ სობესკის (კრაკოვის კაშტელიანა) და ზოფი დანილოვიჩის. პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1674). ცოლი – მარია კაზიმირა და არკენი.

ავგუსტ II ვეტჩი (მლიერი) (1670-1733) – შვილი იოანე გიორგი III-ის (საქსონიის კურფიურსტი) და ანა სოფიასი (საქსონიის კურფიურსტი – 1694, პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი – 1697-1706, 1709-1733. ცოლი – ქრისტინა ებერზარდი. ქალიშვილი მარკრაფ ბრანდენბურგ – ბაირეიტის.

სტანისლავ ლეშინსკი (1677-1766) – შვილი რაფაელ ლეშინსკის (დიდი პოლონეთის გენერალური მამასხლისი) და ანა იაბლონოვსკის. პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1704-1709) ლოტარინგიის და ბარას თავადი (1733). ცოლი კატაჟინა ოპალინსკაია.

ავგუსტ III ვეტჩი-საქსონიელი (1696-1763) – შვილი ავგუსტ II და ქრისტინა ებერზარდის. საქსონიის კურფიურსტი (1733), პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1733). ცოლი – მარია იუზეფა გაბსბურგი.

სტანისლავ ავგუსტ პონიატოვსკი (1732-1798) – შვილი სტანისლავ პონიატოვსკის, (კრაკოვის კაშტელიანა) და კონსტანცია ჩარტორისკის. პოლონეთის მეფე და ლიტვის დიდი თავადი (1764-1795). ცოლი – ელჟბეტა გრაბოვსკაია.

პრემიერმენტები:

გაბრიელ ნარუტოვიჩი (1922)
სტანისლავ ვოიცხოვსკი (1922-1926)
იგნაცი მოსციცი (1926-1939)
ელადისლავ რაჩკევიჩი (1939-1947)
ბოლესლავ ბერუტი (1947-1952)
ავგუსტ ზალესკი (1947-1972)
სტანისლავ ოსტროვსკი (1972-1979)
ელდარ რაჩინსკი (1979-1986)
კაზიმეჟ საბატი (1986-1989)
რიშარდ კაჩოროვსკი (1989-1990)
ვოიცხოვ იარუზელსკი (1989-1990)
ლეს ვალენსა (1990-1995)
ალექსანდრე კვასნევსკი (1995-2005).

ძველი მსოფლიოს ქვეყნები

ასურეთი,

ბაბილონი, ბითუნი, ბოსფორი.

გალია,

ეგვიპტე,

ზაგროსის მთიანეთი: – კასიტები, ლულუბელები, გუთიები, ელამი,

ორაკია

იუდეა

კაბადოკია, კართაგენი, კილიკია, კომაგენა

ლიდია,

მაცედონია, მანა, მიდია, მესოპოტამია

ნუმიდია

პალესტინა, პართია, პერგამონი, პონტო

როკსოლენები, რომი.

საქართველოს წინამორბედი სახელმწიფოები – კოლხა, (ჯერისი), ღიაოხი, ტაო, კლარჯეთი, ლაზიკა, ტაოხები, იბერია.

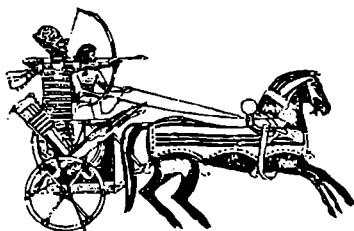
საბერძნეთი, სკეითია, სომხეთი (ძველი), სპარსეთი, სპარტა,

ფინიკია, ფრიგია.

ურურტუ

ხეთები, ხური-მითანი,

პუნები.

მოკლე ცნობები და ქრონოლოგიური ცხრილები მეფეებზე

ასურეთის სამეფო

სურეთი ეწოდებოდა თანამედროვე ერავის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილს, მდინარე ტიგროსის შუა წელზე, ბაბილონის ჩრდ. მდებარე ოლქს. ისტორიული წყაროები მოგვითხრობენ, რომ უკვე აქადის დინასტიის ხანაში ეს ტერიტორია აქადის პოლიტიკური გავლენისა და შესაძლოა ძალაუფლების ქვეშაც იმყოფებოდა. როგორც აქადური ტექსტები გვამცნობენ სარგონ აქადელმა (2334-2284 ძვ. წ.) დაიპყრო სუბარტუს ქვეყანა და ზაგროსამდე (ზეგნიანი

მთების მასივი თანამედროვე ირანში) ილაშქრა, მისმა მემკვიდრე რიმუშმა კი მერმინდელი ასურული ქალაქის ნინევიის ჩრდილოეთით ააშენა ქალაქი, რომელსაც თავისი სახელი ასური მიაკუთვნა. ასურის მმართველები ე. წ. იშაქუმები (იშაქუმი არის შემერული ენის აქადური ფორმა) – არიან. როგორც წარწერიდან ჩანს ერთ-ერთი მმართველი (ილუშუმა) ხელთ იგდებს ბაბილონის ცალკეულ ოლქებს ქალაქ ნიფურამდე და ურამდეც აღწევს. ილუშუმ იყო შვილიშვილი ასურის მმართველის ფუზურასურისა (ძვ. წ. საუკ. 70-80-იანი წლები) რომელიც აქ დამოუკიდებელი აქადური ჩამომავლობის დინასტიის ფუძემდებლად ითვლება. ფუზურასურის დინასტიას ბოლო მოუღო ამორეველმა შამშიადად I-მა (1815-1712 ძვ. წ.). შამშიადად I-ის შექმნილი სახელმწიფო დაიმორჩილა ბაბილონის სამეფომ, რომელიც განსაკუთრებით გაძლიერდა მეფე ხამურაბის მმართველობის დროს (1792-1750 ძვ. წ.). ტიგლათფელესერის (1115-1077 ძვ. წ.) მემკვიდრეთა დროს დაიწყო ასურეთის ზედახალი დაცემა, რაც ძირითადად არამეული ტომების შემოსევების შედეგად იყო გამოწვეული. მრავალი ომებითა და შემოსევებით დასუსტებული ასურეთი ვეღარ აღუდგება წინ არამეველთა თავდასხმებს, თანდათანობით კარგავს ყველა დაპყრობილ ოლქს და საბოლოოდ ეცემა. უნდა აღინიშნოს რომ დამოუკიდებელი ასურეთის პირველი მმართველი ასურბალიტი ევვიპტის ფარაონთან მეორე ელჩობისას მის სრულუფლებიან პარტნიორად და ძმად აცხადებს თავს და გაგზავნილ წერილებში თავის თავს მეფეს (შარუ) ან დიდ მეფეს (შარუ რაბუს) უწოდებს.

ძვ. წ. III ათასწლეულის დასაწყისში ასურეთი კვლავ ძლიერდება, მის ძლიერებაში განსაკუთრებული წვლილი შეაქვთ მეფეებს: „ასურნასირფალი“ (ძვ. წ. 885-860) მისი ძე სალმანსარ III (ძვ. წ. 860-825). ტიგლათფელესერ III (ძვ. წ. 745-727), სალმანსარ V (ძვ. წ. 727-722), ეს უკანასკნელი შეთქმულების მსხვერპლი შეიქმნება და ტახტზე ადის სარგონ II დიდი (ძვ. წ. 722-705), სინაქერიბი (ძვ. წ. 705-680), ასარქადონი (ძვ. წ. 680-669), ასურბანიფილი (ძვ. წ. 669-631/27), ასურეტელილანი (ძვ. წ. 627-605).

მეფეთა ქრონოლოგია: 1) თუღია 2) ადამუ 3) იანგი 4) სახლამუ 6) მანდარუ 7) ემცუ 8) ხარცუ 9) დიდანუ 10) ხანუ 11) ზუბუ 12) ნუბუ 13) აბაზუ 14) ბელუ 15) აზარაზი 16) უშფია 17) აფიაშალი 18) ხალე 19) სამანუ 20) ხაიანუ 21) ილუმერი 22) თაქმესი 23) იაქმენი 24) იაზქურელი 25) ილახაბაბუზუ 26) ამინუ 27) სულილი 28) ქიქია 29) აქია 30) ფუზურასური 31) შალიმასუმი 32) ილუშუმა 33) ერიშუმა 34) იქენუმი

35) სარგონი (შარუქმენი) 36) ფუზურაშური II 37) ნარმანსინი 38) ერიშუმ II 39) შამში ადალი - (1813-1781) 40) იშმედაგან - (1797-1757) 41) მუთაშქური 42) რიშუმი 43) ასინუმი 44) ფუზურსინი 45) აშურ-დუგული 46) აშურაფლაიდინი 47) ნაცირსინი 48) სინნამირ 49) იფქიიშთარი 50) ადადცალულუ 51) დასი 52) ბელუბანი 53) ლიბია 54) შარმა ადალ I 55) იფთარსინი 56) ბაზაია 57) ლულაია 58) ქიღინიშა 59) შარმადალ II (1633-1620) 60) ერიშუმ III 61) შამშიადალ II 62) იშმედაგან II 63) შამშიადალ III 64) აშურნესარ I 65) ფუზურ-აფშურ (XVI ს. ბოლო) 66) ელილნაცირ I 67) ნურილი 68) აშურადალი (მართადა I თვე) 69) აშურაბ I 70) აშურნადინასე I 71) ელილნაცირ II 1432-1427 72) აშურნერარი 1426-1420 73) აშურბულნიშუშუ 1419-1411 74) აშურინიშუშუ (1410-1403), 75) აშურნადინასე II (1402-1393) 76) ერიბადალ I (1392-1366) 77) აშურუბალიტ I (1365-1330) 78) ელილნერარი (1329-1320) 79) არიქდენილი (1319-1308) 80) ადადნერარ I (1307-1275) 81) სალმანსარ I (შულმანუშარედ) (1274-1245) 82) თუქულთინურთა I (1244-1208), 83) აშარნადინაფალ (1207-1204) 84) აშურნერარი III (1203-1198) 85) ელილქედურუცური (1197-1193) 86) ნინურთა აფილქეური (1192-1180) 87) აშურდან I (1179-1134) 88) ნინურთატუქულთიაშური 89) მუთაქილნუსქუ 90) აშურრეში (1133-1166) 91) ტიგლათფილასერ I (ტუქულთიაფალეშარა) (1115-1077) 92) აშარედ აფალქეური (1076-1075) 93) აშურბელქალა (1074-1057) 94) ერიბადალ II (1056-1055) 95) შამშიადალ IV (1054-1051) 96) აშურნაცირაფალ I (1050-1032) 97) სალმანსარ II (1031-1020) 98) აშურნერარ IV (1019-1014) 99) აშურაბ II (1013-973) 100) აშურში (972-968) 101) ტიგლათფილასერ II (967-935) 102) აშურდან II (934-912) 103) ადადნერარ II (911-891) 104) თუქულთინურთა II (890-884) 105) აშურნაცირაფალ II (883-859) 106) სალმანსარ III (858-824) 107) შამშიადალ V (823-811) 108) ადადნერარ III (810-783) 109) სალმანსარ IV (782-773) 110) აშურდან III (810-783) 111) აშურნერარ V (754-745) 112) ტიგლათფილასერ III (744-727) 113) სალმანსარ V (726-722) 114) სარგონ II (721-705) 115) სინაზერები (სინ-აქქე-ერები) (704-681) 116) ასარხადონი (აშურახიდინა) (680-669) 117) აშურბანაფილი (აშერბანაფილი) (668-635/27) 118) აშურეთელილინი (634/27-624) 119) სინშიმულიშირი 120) სინ-შარ-იშქუნი (612). 121) აშურ-უბალიტ II (611-609).

ძველი ბაბილონი (2136-539 ძვ. წ.)

ქ. სადაც მდინარეები ტიგროსი და ეფრათი ერთმანეთს ერთვის, ჯერ კიდევ წინასარგონიდულ ხანაში ძვ. წ. XXVI-XXV საუკუნეებში არსებობდა ქალაქი ბაბილონი. აქადურ ენაზე ბაბილი ნიშნავს „ღვთის კიშკარს“.

ძვ. წ. XIX ს. შუამდინარეთში, შემოიჭრნენ სემიტური ტომები ამორეველები სუშაბუმის მეთაურობით. ძვ. წ. 1895 წელს მათ ჩაიგდეს ზელთ ისინის სამეფოს ჩრდილო ნაწილი რომლის ცენტრი გახდა ბაბილონი.

ისინის I დინასტია (2017-1794 ძვ. წ.)

იშბერა (2017-1985), შვილშუ (1984-1975), იდინ-დაგანი (1974-1954), იშმედაგანი (1953-1935), ლიფითითარი (1934-1924), ურნინურთა (1923-1896), ამარსუნი (1895-1874), ლიფითელილი (1873-1869), ირაიბითი (1868-1861), ენლილბანი (1860-1837), ზამბაი (1836-1834), ითერფიშა (1833-1831), ურდულქუთა (1830-1828), სინმაგირი (1827-1817), დამიქილიშუ (1816-1794).

ბაბილონის I დინასტია (1894-1595 ძვ. წ.)

სუბუაბუმი (1894-1881), სუბულაელი (1880-1845), ცაბიუმი (1844-1831), აფილსუენი (1830-1813), სინშუბალითი (1812-1793), ზამურაბი (1792-1750), სამსუილუნა (1749-1712), აბიეშუხი (1711-1684), ამილითანა (1683-1647), ამცადულა (1646-1626), სამსუდითანა (1625-1595).

ზღვისპირეთის ზალხთა I დინასტია (დაახ. 1722-1460) ძვ. წ.

ილიმნი (დაახ. 1722), ითილინბი, იშტბალი, შუმი, გულქიშარი, (დაახ. 1594), ფეშქარდამში, აღარაქალამა, აქურულანა, მელამქურქურა, ეიგამილი (დაახ. 1460).

ისინის II დინასტია (დაახ. 1150-1027) ძვ. წ.

მარდუქაბითახეშუ (დაახ. 1150), ითიმარდუქაბალათი (1133 წლამდე), ნინურთანადინშუმი (1132-1127), ნაბუქოდონოსორ I (1126-1127), ელილნადინაფლი (1104-1101), მარდუქნადინახე (1100-1083), მარდუქმაფიქურე (1082-1070). აღადაფლიდინ (1069-1048), მარდუქახურე (1047), მარდუქურე (1046-1036), ნაბუმიზილიბურ (1034-1027).

ზღვისპირა ზალხთა II დინასტია (1026-1106) ძვ. წ.

ბაზის დინასტია (1004-986).

ელამის დინასტია (985-980).

დინასტია ე (979-732) ძვ. წ.

ნაბუშუქინაფლი (979-944), ნინურთაქედურეუცური (944), მარბითახეილინი (943), შამაშუდამიქი (დაახ. 905), ნაბუშუქინი I (დაახ. 895), ნაბუაფლიდინი (დაახ. 870), მარდუქზაქირუმი I (დაახ. 854-819), მარდუქბალასიქი (დაახ. 818-813), ბაბახილინი (812 დაახ.), შუმგომ მოდის ხუთი უცნობი მეფე, ნინურთაფლა, მარდუქბელშერი, მარდუქაფლაუცური, ერიამარდუქი (დაახ. 770), ნაბუშუმიშქინი (დაახ. 748), ნაბონასარი (747-734), ნაბუნადინშერი (733-732), ნაბუშუქინი II (732).

ბაბილონის IX დინასტია

ნაბუშუქინშერი (731-729), ფულუ (ასურეთის მეფე ტიგლათფელასარ III (728-727), ულულაი (ასურეთის მეფე სალმანსარ V 726-722), მარდუქაფლიდინი II 721-710), სარგონ

II (709-705), სინახერიბი (704-703), მრდუქაჰირაშუმი II (703), მრდუქაფლადინი II (703), ბელიზი (702-700), აშურნადინშუმი (699-694), ნერგალუშეზიბი (693), მუშეზიბარდუქი (692-689), სინახერიბი (688-681), ასარზადონ (ასურეთელი) (680-669), შამაშუშუქინი (667-648), ქანდალანუ (647-627).

ახალი ბაბილონის დინასტია (726-539).

ნაბოფალასარი (23 ნოემბერი 626-15 აგვისტო 605), ნაბუქოდონოსორ II (605-562) გარდაიცვალა ოქტომბრის პირველ დღეებში, აბელმარდუქი 562-560 (გარდაიცვალა 7 და 13 აგვისტოს შორის), ნერიგლისარი (560-556), ლაბაშიმარდუქი (556-556 მაისი), ნაბონიდი (556-539 29 ოქტომბერი).

ბითენია

ვ. წ. 700 წელს თანამედროვე თურქეთის ტერიტორიაზე დასახლდნენ თრაკიული ტომები ბითენები, რომლებიც იმყოფებოდნენ ლიდიის სამეფოს მმართველობის ქვეშ (7-6 საუკ.), შემდგომ აქემენიდების მმართველობის (6-4 საუკ.) და ძვ. წ. 296 წლიდან ჩვ. წ. აღ-ის 74 წლებში დამოუკიდებელი სამეფოა. ძვ. წ. 74 წლიდან რომის სახელმწიფოს შემადგენლობაშია, ახ. წ. 14 წელს დაიპყრეს თურქებმა.

მეფეთა ქრონოლოგია: ზიპოიტი (დაახ. 315 – დაახ. 280), ნიკომედი I (დაახ. 280-242), ზილაი (დაახ. 250 – გარდ. 227), პრუსი I (დაახ. 230 – დაახ. 182), პრუსი II (დაახ. 182-149), ნიკომედი II ეპიფანი (149 – დაახ. 127), ნიკომედი III ევერგეტი (დაახ. 127-94), ნიკომედი IV ფილოპატორი (დაახ. 94-74).

ბოსფორის სახელმწიფო

ონათმფლობელური სახელმწიფო შავი ზღვის ჩრდილოეთში ძვ. წ. მე-5 საუკუნესა და ახ. წ. მე-4 საუკუნეში, რომელიც აერთიანებდა ბერძნულ ქალაქებს (ფეოდოსია, ფანაგორია, გლავიპია და სხვები). არქანაქტიდების სამეფო დინასტია მართავდა ძვ. წ. 480-438 წლებში; სპარტაკოიდების სამეფო დინასტია ძვ. წ. 107 წლამდე, საბოლოოდ განადგურებულნი იქნენ პუნების ტომების მიერ. დედაქალაქი პანტიკაეი.

მეფეთა ქრონოლოგიები ძვ. წ.: სპარტოკი (438/433/2), სელევკი (სატირთან I ერთად) (433/2-393/2), სატირ I (393/2-389/8), ლევკონ I (გორგიპოსთან ერთად) (389/8-349/8), სპარტოკი II (პერსიდასთან ერთად) (349/8-344/3), პერსიდა I (344/311/10), სატირ II (პრიტანთან ერთად) (311/0-310/9), პრიტანი (310/9), ევმელი (310/9-304/3), სპარტოკი III (304/3-284/3), პერსიდა II (284/3 – დაახ. 245), სპარტოკი IV (დაახ. 245-240), ლევკონ II (240-220), გიგიენი (220-200), სპარტოკი V (200-180), პერსიდა III (180-150), პერსიდა IV

(150-125), პერსიდ V (125-109), მითრიდატე VI პონტოელი (ევპატორიელი) (107-63), ფარნაქ (63-47), ასანდერი (დაახ. 47-17), დინამი (17-16), სკრიბონი (15-), პოლემონი (14-8), დინამი (ძვ. წ. 8-7/8 ახ. წ.), უცნობი მმართველი (8/9-9/10), ასპურგი (10/11-37/38), გეპეირია (ასპურგას ქერიე), მითრიდატე (გეპეირიასთან ერთად დროგამოშვებით) (39-44/5), კოტი (შესაძლებელია ტახტიდან ჩამოგდებული 62. ახ. წ.), რასკუპორი (68/9-90), სავრომათი I (93/4-123/4), კოტი II (123/4-132/3), რემეტალკი (133-153), იულია ევპატორი (153-173), სავრომათ II (173-210), რესკუპორი (210-226), კოტი III (227-233), სავრომათ III (229-231), რესკუპორი II (233/4), ფარსანი (თარილი უცნობია), ინტიმეი (236), სავრომათ IV (თარილი უცნობია), იულია ტირანი (275/6-278/9), ხელოსი (დაახ. 280), ფოფორსი (286/7-308/9), რადამსედ (308/9-318), რესკუპორი (318/9-335 ან უფრო გვიან).

გალია

ისტორიული ოლქი ევროპაში მოიცავდა მდინარე პოსა და ალპებს შუა მდებარე ტერიტორიას (ციზალპური გალია), ალპებს, ხმელთაშუაზღვის, პირენეებსა და ატლანტის ოკეანეს შორის მდებარე ტერიტორია (ტრანსალპური გალია) – თანამედროვე ჩრდ. იტალიას, საფრანგეთს, ლუქსემბურგსა და ბელგიას, აგრეთვე ნიდერლანდების და შვეიცარიის ნაწილს. ძვ. წ. VI ს-დან გალიის ტერიტორია დასახლებული იყო კელტებით, რომელებიც მათ გალებს ეძახდნენ (აქედან მოდის სახელწოდება გალია), მდ. პოსა და ალპებს შორის მდებარე ტერიტორია დაახ. ძვ. წ. 20 წლიდან (ქ. მედიოლანუმი – მილანი). ძვ. წ. I ს-ში ციზალპური მოსახლეობა რომის მოქალაქება მიიღო და იტალიის ნაწილი გახდა, თუმცა ძველი სახელწოდება შეინარჩუნა. ძვ. წ. II ს-ის 20-იან წლებში რომელები ებრძოდნენ სამხრეთ გალიის ტომებს. ძვ. წ. 120 წელს თანამედროვე პროვანსიის ტერიტორიაზე შეიქმნა რომაული პროვინცია, რომლის ცენტრი იყო ნარბო-მარციუსი (ნარბონი). ძვ. წ. 16 წელს ტრანსალპური გალია 4 პროვინციად დაიყო: ნარბონი, ლუგდუნუმი, აკვიტანია და ბელგიკა. იქაური მოსახლეობა არაერთხელ აჯანყებულა რომელების წინააღმდეგ (ძვ. წ. 52-51 ახ. წ. 12-21), ყველაზე დიდი იყო ციცილიის აჯანყება 69-70) ამასთანავე იზრდებოდა ქალაქები ლუგდუნუმი (ლიონი), ნემაცუსი (ნიმი), არელატი (არლი), ბურდიგალა (ბორდო).

III საუკუნეიდან გახშირდა გალიაზე გერმანული ტომების თავდასხმები. 258 წელს გალია, ბრიტანეთი და ესპანეთი გამოეყვნენ რომის იმპერიას და შექმნეს დამოუკიდებელი იმპერია. გალიის იმპერიამ ამის შემდეგ 15 წელიწადს იარსება, მისი უკანასკნელი მმართველი ტეტრიკი (270-273), რომელიც ვეღარ გაუმკლავდა ჯარისკაცთა ამბოხებას (ბაგაულების აჯანყება) და დანებდა იმპერატორ ავრელიანეს და კლავ რომის იმპერიაში შევიდა. ამის შემდგომ გალიაში შეიჭრება ბარბაროსული ტომები და შეიქმნება ე. წ. „ბურგუნდიელთა ბარბაროსული სახელმწიფო“. 418 წელს გალიის ნაწილი აკვიტანია ვესტგუთებს გადაეცათ რომელებისგან ფედერატების უფლებით. ამ დროიდან გერმანელები თანდათან იპყრობენ გალიის ტერიტორიას და საბოლოო დამორჩილება დამთავრდა ფრანკთა მეფის ხლოდვიგის დროს.

ეგვიპტე

იგილიზაციის ერთ-ერთი უძველესი კერა. რომელიც განფენილი იყო ძვ. წ. მე-4 ათასწლეულის ბოლოს და მე-3 ათასწლეულის დასაწყისში აფრიკის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში. ისტორიულ მეცნიერებაში ძვ. ეგვიპტის არსებობას ყოფენ შემდეგ პერიოდებად: უძველესი (მე-4 – მე-3 ათასწლეული, ძვ. წ.), შუა (მე-16 საუკუნემდე ძვ. წ.), ახალი (მე-11 საუკუნემდე ძვ. წ.), გვიანი სპარსული (ძვ. წ. 11-4 საუკ. და მე-6 – მე-4 სპარსეთის უღლის ქვეშ), ელნისტური (IV–I ძვ. წ.) პტოლემეური დინასტიის ქვეშ, ძვ. წ. 3200

წელს სამხრეთ ეგვიპტეში დაიმორჩილა ჩრდილოეთ ეგვიპტე და სამეფოს ცენტრად იქცა ტუნისი, რომელიც დედაქალაქად დარჩა I და II დინასტიების მანძილზე. შემდგომში ქვეყნის გაერთიანებას მიაწერდნენ მენესს. წყაროები ადასტურებენ კიდევაც ასეთი ფარაონის არსებობას, ისტორიკოსთა ნაწილი მას აიგივებს ჩვენთვის ნაცნობ ნარმერთან, მასვე მიაწერენ მეფისის ციხე-სიმაგრის აგებას, მეფისის ეგვიპტური სახელია ზა-კა-პტა. აქედან წარმოსდგა ქვეყნისთვის ბერძნების მიერ შერქმეული სახელი „აიგუპტოს“ (ეგვიპტე).

დინასტიათა ქრონოლოგია:

I დინასტია (3100-2686): ნარმერი-მენესი, აჰა, ჯერი, უდიმუ, სემერხეტი, კაკაი.

II დინასტია (2890-2686): რა-ნები, ხეტეპ-სეხემუი, ნი-ნეჩერი, პერიბრუნი, სენუჯი, ზა-სეხემი, ზა-სეხემუი.

კმედი სამეფო

III დინასტია (2686-2613): ზა-ნეხტი, ჯოსერი, სეხემხეტი, ზა-ზა, პუნი.

IV დინასტია (2613-2494): სნოფრუ, ხეფსი, რაჯედეფი, ხეფრენი, ჯედფეხორი, ბაჟურა, მიკერინი, შესესკაფი.

V დინასტია (2494-2345): უსურკაფი, სახურა, ნეფერისკარა, შეფრესკარა, ნეფერფრა, ნეუსერა, მენკაუხორი, ჯედკარა, ისესი, უნისი.

VI დინასტია (2345-2181): ტეტი, უსერკარა, პეპი I, მერნერა, პეპი II.

I ბარდამაპალი პერიოდი (2181-2133)

VII-X დინასტიები შუა სამეფო (2133-1786)

XI დინასტია 2133-1991 – ინტეფ I (სეხერ-ტაუი), ინტეფ II (უან-ანხი), ინტეფ III (ნეხტ-ნე-ტეპ-ნეფური), მენტუხოტეპ I, მენტუხოტეპ II, მენტუხოტეპ III,

XII დინასტია (1991-1786): ამენმხეტ I (1991-1962), სენუსერტ I (1971-1928), ამენმხეტ II (1929-1895), სენუსერტ II (1897-1878), სენუსერტ III (1878-1843), ამენმხეტ III (1842-1797), ამენმხეტ IV (1798-1790), დედოფალი სეპეკარა (1789-1786).

II ბარდამაპალი პერიოდი (1786-1650)

XIII-XVI დინასტიები.

ახალი სამეფო (1650-1085)

XVII დინასტია (1650-1567) – ინტეფ VII, ტაა, სეკენერა, კამოსე.

XVIII დინასტია (1567-1320) – იახმეს I (1570-1546), ამონხეტე I (1546-1526), თუთმოს I (1525-1512), თუთმოს II (1512-1504), ხატშეპსუტი (დედოფალი) (1503-1402), თუთმოს III (1504-1450), ამონხოტე II (1450-1425), თუთმოს IV (1425-1417), ამონხოტე III (1417-1379), ამონხოტე IV (ენხატონი) 1379-1362, სმენაკარა (1364-1361), ტუტანხამონი (1361-1352), ეუ (1353-1348), ხორემხები (1348-1320).

XIX დინასტია (1320-1200) – რამზეს I (1320-1318), სეტი I (1318-1304), რამზეს II (1304-1237), მერნეპტახი (1236-1223), ამონ-მესესი (1222-1217), სეტი II (1216-1210).

XX დინასტია – სეტნახტი (1200-1198), რამზეს III (1198-1166), რამზეს IV (1166-1160), რამზეს V, რამზეს VI, რამზეს VII, რამზეს VIII (ოთხივე ერთად 1160-1142), რამზეს IX (1142-1123), რამზეს X (1123-1114), რამზეს XI (1114-1085).

გვიანო პერიოდი

XXI დინასტია (1085-935)

ტანისი: თებე:

1) სმენდესი, 2) პსუსენი, 3) ამენმეპეტი, 4) საამონი, 5) პსუსენი

1) ხერიხორი 2) პინოუკები 3) მასახურჩა 4) მენხეპერა 5) პინოუკები

XXII დინასტია – შუმონკ I (935-914), ოსორკონ I (914-874), ტაქელოტი I (874-860), ოსორკონ II (860-837), შუმონკ II (837-), ტაქელოტი II (837-823), შუმონკ III (822-770), პამი (770-765), შუმონკ IV (765-725).

XXIII დინასტია (817-730) – პეტუმბასტი (817-730)

XXIV დინასტია (730-709) – ტეფნახტი, ბოკხოორი

XXV დინასტია (კუშიტური) – პიანხი (751-716), შაბაკა (716-695), შებიტკუ (695-690), ტახარკა (698-664), ტანეცტამანი (664-654).

XXVI დინასტია 664-525 (საისური) – პსამტიხ I (664-610), ნეხო II (610-595), პსამტიხ II (595-589), აპრია (598-570), ამასისი (570-526), პსამტიხ III (526-525).

XXVII დინასტია (525-404) – სპარსული ბატონობის პერიოდი კამბისი (525-522), დარიოს I (521-486), ქსერქსე (486-466), არტაქსერქსე (465-424), დარიოს II (424-404).

XXVIII და XXIX დინასტიები (404-378) – ამირთი (404-399), ნეფერიტი I, 399-393, პსამუტი 393, ახოროსი (393-381), ნეფერიტი II (381-380).

XXX დინასტია ნექტანბე I (380-363), თეოსი (362-361), ნექტანბე II (360-343).

XXXI დინასტია (341-332) სპარსული ბატონობის მეორე პერიოდი.

ბერძნული ბატონობის პერიოდი (332-30)

პტოლემეების დინასტია – პტოლემეოსი I სოტერი (305-282), პტოლემეი II ფილადელფოსი (282-246), პტოლემეი III (ვერეკეტი I) (246-222), პტოლემეი IV ფილოპატორი (222-205), პტოლემეი V ეპიფანე (204-180), პტოლემეი VI ფილოპატორი (180-145), (ერთობლივი

მმართველობა პტოლემეოს VI, პტოლემეი VIII – კლეოპატრა II ფილოპატორის (164-163) გაბეგვის შემდეგ), პტოლემეი VII ნეოს ფილოპატორი (145-144), პტოლემეი VIII ვერვეტტი ფისკოი (145-116), კლეოპატრა III და პტოლემეი IX სოტერი (ლათიი) (116-107), კლეოპატრა III და პტოლემეი X ალექსანდრე I და კლეოპატრა ბერენიკა (101-88), პტოლემეი XI სოტერი II (88-81), კლეოპატრა ბერენიკა და პტოლემეი XII ალექსანდრე II (80), პტოლემეი XII აულეტი (80-58), ბერენიკა IV (58-55), ბერენიკა IV (58-55), პტოლემეოს XIII აულეტი (55-51), კლეოპატრა VII და პტოლემეი XIII (51-47), კლეოპატრა VII და პტოლემეი XV (51-47), კლეოპატრა VII და პტოლემეი XVI (ცეზარიონი) (44-31, 30 აგვისტო).

ზაგროსის მთიანეთის ტომთა გაერთიანებები

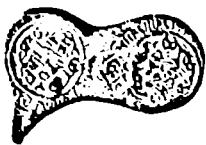
აგროსის მთიანეთი განლაგებულია ირანის ზეგანის სამხრეთ-დასავლეთით და მესოპოტამიის ჩრდილო-აღმოსავლეთით. იგი იწყება ურმიის ტბის სამხრეთით, მდინარე მცირე ზაბის სათავეებთან და მიემართება სამხრეთ-აღმოსავლეთის მიმართულებით, მთიანეთის სიგრძე დაახლოებით 1600 კმ-ა, ხოლო სიგანე 200 კმ-ს აღწევს. ზაგროსის მთიანეთი ქმნიდა ბუნებრივ საზღვარს ასურეთ-ბაბილონსა და ირანის ზეგანს შორის.

სახელწოდება ზაგროსი აღებულია ბერძენი ისტორიკოსების ნაშრომებიდან. საფიქრებელია, რომ ბერძნებმა ეს სახელწოდება რომელიმე ადგილობრივი ზალხისგან გადაიღეს, მაგრამ ძელი სათქმელია, თუ საიდან მოდის იგი, როდის წარმოიშვა ან რას უნდა ნიშნავდეს.

ზაგროსის მთიანეთი უძველესი დროიდან დასახლებული იყო ეთნიკურად ერთმანეთთან ახლო მდგომი ტომებით: ელამელებით, კასიტებით, ლულუბეელებით და გუთიებით.

ზაგროსის მთიანეთის ერთ-ერთი ყველაზე მრავალრიცხოვან და ძლიერ ტომს წარმოადგენდნენ კასიტები. კასიტები ცხოვრობდნენ დღევანდელი ლურისტანის ტერიტორიაზე, ელამის ჩრდილოეთით და ლულუბეელთა ქვეყნის აღმოსავლეთით, მაღალ მთებში, იმ მდინარეების სათავეებთან, რომელთა ქვედა დინება ელამის ტერიტორიას ქმნიდა. ასურეთის მეფე სინასერბი, რომელიც ბრძოლებს აწარმოებდა მდინარე ტიგროსის აღმოსავლეთით მდებარე მთიანეთში, თავის წარწერებში იქ მდებარე სხვადასხვა ქვეყნებს მოიხსენიებს. მათ შორის იგი ასახელებს კასიტების ქვეყანასაც, რომელიც მისი სიტყვით მდებარეობს მაღალსა და ძნელად გასაყად მთებში, ელიფის მახლობლად (ელიფის ლოკალიზაცია დღეს ცნობილია, იგი მდებარეობდა თანამედროვე ქერმანშაჰსა და ჰამდანს შორის).

ბერძენი ისტორიკოსები კასიტების მხარეს კოსეას სახელით იცნობენ და ათავსებენ მას მიდიელებსა და სუშელებს შორის. კასიტი ტომები იყვნენ შექმნილი საყოველთაოდ ცნობილი „ლურისტანული ბრინჯაო“-ს ბრწყინვალე კულტურისა. ეს კულტურა შეიქმნა ძვ. წ. II ათასწლეულის ბოლოსა და I ათასწლეულის დასაწყისში. ამ ცივილიზაციის ბოლო ეტაპად ვარაუდობენ ძვ. წ. VIII-VII საუკუნეებს. ისტორიულ სარბილზე კასიტები გამოჩნდნენ ზამურაბის ძის მეფე სამსუილუნის მეფობის დროს. ძვ. წ. 1740 წელს მათ გადმოლახეს ბაბილონის სახელმწიფოს საზღვარი, მაგრამ დამარცხდნენ და იძულებული გახდნენ სამშობლოში

დაბრუნებულიყვნენ. ძვ. წ. 1595 წელს კასიტები კვლავ ჩნდებიან ბაბილონის საზღვართან, ისარგებლეს რა სახელმწიფოს სისუსტით, კასიტებმა მოიპოვეს ძალაუფლება და ბაბილონში დაარსეს კასიტთა ე. წ. „III დინასტია“, რომელიც მართავდა ბაბილონს დიდი ხნის განმავლობაში. ძვ. წ. მე-16 ს-ში კასიტის მეფე აგუმ II თავის თავს უწოდებდა ღვთაება შუთამუნას ნათელ შთამომავალს, კასიტების, აქადელების, ბაბილონის, გუთიების და სხვათა მეფეს.

ძველი შსოფლიოს ერთ-ერთი დიდი გეოგრაფ-ისტორიკოსი სტრაბონი კასიტებს უწოდებს მამაც მეომრებს.

კასიტების დინასტია (1742-1155). (ქვემოთ მოყვანილ თარიღებში იგულისხმება ძვ. წ.)

განდაში (დაახ. 1742), შემდგომ მოდის 7 თუ 8 მეფე, რომელთა მმართველობის დრო და თარიღები უცნობია, აგუმ II (დაახ. 1595-1571), ბურნაბურაში I (დაახ. 1510), ქაშილიაში II ან III (თარიღები უცნობია), ულამურაში (დაახ. 1450), აგუმი III (თარიღები უცნობია), ქარინდაში I (დაახ. 1415), ქადაშმანხარბე I (დაახ. 1415), ქურიგალზუ I (თარიღები უცნობია), ქადაშმანელილი (XIV ს. დასაწყისი), ბურნაბურაში (1363-1335), ქარინდაში (თარიღები უცნობია), ნაზიბუგამი (თარიღები უცნობია), ქურიგალზუ II (1333-1312), ნაზიმარუთაში (1311-1286), ქადაშმანთურგუ (1285-1268), ქადაშმანელილი II (1267-1253), ქედურელილი (1252-1243), შგარაკითურაში (1242-1231), ქაშილიაში III ან IV (1230-1223), ელილნადიშშუმი (თარიღი უცნობია), ქადაშმანხარბე II (თარიღი უცნობია), ადიდშუმიდინი (თარიღი უცნობია), ადადშუმუცური (დაახ. 1187), მელიშიზუ (1186-1172), მარდუქაფულიდინ I (1171-1158), ზაბაბუშმიდინი (დაახ. 1158), ელილნადინაზე (1155).

ლულუბეელები

აგროსის მთიანეთში ცხოვრობდნენ აგრეთვე ლულუბეელთა ძლიერი ტომები. ლულუბეელები სახლობდნენ კასიტებისა და ელამელების ჩრდილოეთით. მათ ეჭირათ ვრცელი ტერიტორია ქერმანშაჰიდან ურმიის ტბამდე. ლულუბეელთა შესახებ ისტორიული წყაროები მეტად შეზღუდულია და მათ იხსენიებენ საკმაოდ დიდი ქრონოლოგიური მონაკვეთის მანძილზე (მე-3 ათასწლეულის შუახანებიდან I ათასწლეულის შუახანებამდე). როგორც ჩანს,

სახელწოდება „ლულუბი“ აღნიშნავს როგორც ზალხს და ერს, ასევე გეოგრაფიულ მდებარეობას. ზაგროსის მთიანეთში ბატონობდა ბელადის ინსტიტუტი, რომელთაგან ცნობილია (ძვ. წ. VI საუკუნე) სათუნი და ანუბანი. ლულუბეელთა სახელმწიფოში განსაკუთრებით აქტიურობს ზამუას და დაგარის ოლქი. მათი ბელადები ნურადადი, ამეჟა და არაშთუა, ხშირად უარს ამბობენ ასურეთისათვის ზარკის გადახდაზე. ჩიკაგოში დაცული ასურეთის მეფეთა სიის თანახმად ისტორიკოსები ვარაუდობენ, რომ ასურეთს ხშირად მართავდა ლულუბეური დინასტია.

ძვ. წ. 834 წლიდან ასურეთის მეფეთა ანალებში ზამუას ქვეყანა უკვე მანას ქვეყნის სახელითაა ცნობილი. ეს კი იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ ძვ. წ. IX ს-ის შუა ხანებდან ლულუბეელთა ქვეყანა მანას სახელმწიფოს საზღვრებში შედის და ამ ქვეყნის ისტორიას უკავშირდება.

გუთიები

აგროსის მთიანეთში მცხოვრებ ერთ-ერთ დიდ ეთნიკურ ჯგუფს გუთიების ძლიერი ტომი წარმოადგენდა. გუთიები ცხოვრობდნენ ლულუბეელების აღმოსავლეთით, ირანის აზერბაიჯანისა და ქურთისტანის ტერიტორიაზე. სარგონ აქადელის გეოგრაფიული „ტრაქტატის“ მიხედვით, გუთიების საცხოვრებელი ადგილები მთიანი ტერიტორიაა ასურეთსა და არმენიის ტბას შორის.

გუთიების წინააღმდეგ ძლიერ ბრძოლებს აწარმოებდა სარგონ აქადელის მემკვიდრე ნარამსუენი, ლულუბეელებზე გამარჯვების მოპოვების შემდეგ სამხედრო მოქმედებას იწყებს გუთიების წინააღმდეგ, მაგრამ მთიელების სასტიკ წინააღმდეგობას აწყდებოდა. ძვ. წ. 2202-2201 წლებში მოხდა დიდი ბრძოლა ნარამსუენსა და გუთიების ბელადს ენრიდავაზირს შორის, რომელიც გუთიების გამარჯვებით დამთავრდა. გუთიების წინააღმდეგ ბრძოლას განაგრძობს ნარამსუენის მემკვიდრე შარაკალიშარი (2253-2230 ძვ. წ.). იგი ახერხებს გუთიების ბელადის სარლაგაბის ტყვედ ჩადგებას, მაგრამ მთებიდან წამოსული გუთიების ახალ ტალღას ვეღარ უშკალებდა და მარცხდება. გუთიების ბელადები ინიბამაგეში და ინეგშაუში საბოლოოდ ამატებენ აქადელებს და ამყარებენ თავის პეგეომონიას მესოპოტამიაში.

ძვ. წ. IX ს-დან არაეითარი ცნობები აღარ არსებობს გუთიების შესახებ. ცნობილია მხოლოდ, რომ IX-VII საუკუნეებში ზაგროსის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში არსებობდა გუთიებისა და ლულუბეელების უმნიშვნელო სახელმწიფოებრივი ერთეულები, რომლებიც შემდეგ მანას სახელმწიფოში შედიან. მანას სახელმწიფოს დაცემის შემდეგ კი მიდის სახელმწიფოს ეპორჩილებთან.

ელამი

ლამი წინააზიური სამყაროს ერთ-ერთ უძველესსა და საკმაოდ მნიშვნელოვან სახელმწიფოს წარმოადგენდა. ელამის სახელმწიფო წარმოიშვა III ათასწლეულის შუახანებში და მდებარეობდა ირანის პლატოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში, მისი მთავარი ქალაქი იყო სუზა. ცნობილია, რომ ელამის მეფე შუთრუქნახუნთე I შეიჭრა ბაბილონში და ელამში წამოიღო ნარამსუენას გამარჯვების სტელა და მანიშთუსუს ობელისკი. უკანასკნელ

ხანებში წინა პლანზე წამოიჭრა მოსაზრება, რომ ელამის ენა ძველი ინდოეთის ერთ-ერთი ტომის – დრავიდების ენას უკავშირდება. მე-3 ათასწლეულის დასაწყისში ელამში, ისევე როგორც შუმერში არსებობდა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ქალაქ-სახელმწიფოები: შუშენი (სუზა), ანშანი, სიმაში, ადამლუნი, ბარახსა და სხვა. ყველაზე ძლიერი მათ შორის აენანს სამეფო იყო. თურუზინშუშინაკი აენანს სამეფო დინასტიის უკანასკნელ მეფეს წარმოადგენდა. იგი იყო გაერთიანებული ელამის პირველი მეფე, მისი სიკვდილის შემდეგ იწყება ერთიანი ელამის სწრაფი რღვევა. განსაკუთრებულ სიძლიერეს ელამმა მიაღწია მეფე შილხაქინშუშინაკის

(1165-1115 ძვ. წ.) მმართველობის ხანაში. შილხაქინშუშინაქის სიკვდილის შემდეგ კვლავ იჩენს თავს ელამის ცალკეული ქალაქებისა და ოლქების სწრაფვა დამოუკიდებლობისაკენ. ძვ. წ. 1150 წელს ნაბუქოდონოსორის შემოტევის შედეგად ელამი სასტიკად მარცხდება და ეს დამარცხება უნდა ყოფილიყო მიზეზი ელამში ხელისუფლების საბოლოო გაუქმებისა. საინტერესოა ფუზურინშუშინაქის ტიტულატურა, რომელიც თავის თავს უწოდებს სუზის იმპატორსა და მთელი ელამის შაჰნაჰს.

მე-2 ათასწლეულიდან ელამის სახელმწიფოს სათავეში იდგა სუქალმახი, ანუ უმაღლესი ელჩი. მე-2 ათასწლეულიდან ელამის სახელმწიფოს ერთდროულად მართავდა სუქალმახი, სუქალი და შარუ.

მე-2 ათასწლეულის შუა ხანებიდან ელამში ცნება სუქალმახი ისპობა.

ელამის მეფეთა ქრონოლოგია (დაახ. 2500-644): ავანას ოლქი (დაახ. 2500-2176) – ფელი, თათა, უქუთახეში, ზიშური, შუშუნთარანა, ნაფილხუში, ქიქესიეფთეში, ლუხიშანი (ეს უკანასკნელი იყო აქადის მეფე სარგონის თანამედროვეა), ხელუაქადის მეფეთა რიშუშისა (დაახ. 2260) და მანიშთუშუს (დაახ. 2237) თანამედროვე.

ხითი. აქადის მეფე ნარამსუენი (2236-2200) ქუთიქინშუშინაქის (აქადის მეფე 2200-2176) თანამედროვეა, გირიამე – ურის მე-3 დინასტიის მეფე, შუსოკენის თანამედროვეა (2036-2038), ენკილუხანა – ურის მე-3 დინასტიის იბისუენის თანამედროვე (2027-2003), შემდეგ მოდინ ზუთრანთეშქა, კინდათუ, ინდათუინშუშინაქი, თანრუხურათერი, ინდათა II, ინდათუნაფერი, ინდათუთეში.

სუქალმახების პერიოდი (დაახ. 1850-1505)

ეფართი (დაახ. 1850), შილხაზა (1830-1800), სირთუხი (1800-1772), სიმუთბარათში (1772-1770), სიბეფალარხუფაქი (1770-1745), ქელუზულუმ I (1745-1730), ბუთირნახუნთე I (1730-1700), ლილაირათში (1700-1698), ტემფთადუნი (1698-1690), თანული (1690-1655), თეფთხალქი (1625-1650), ქექნაშური (1650-1635), ქუთირმოლთაზა (1635-1625), თამფურაფთაში (1655-1605), ქელუზულუმ II (1605-1600), თათა (1600-1580), ათუმერახალქი (1580-1570), ფალაიშანი (1570-1545), ქექირგეში (1545-1520), ქექნახუნენთე (1520-1505), ქუთირნახუნთე II (1505).

ანშანის და სუზას ოლქი (1350 დაახ. 1110) – ითექხალქი (1350-1330), ფაზირიშანი (1330-1310), ათარქითაზი (1310-1300), ზუმბანნიშენა (1300-1275), უნთაშნაბირიშა (1275-1240), უნითარნაბირიშა (1240-1235), ქითენსუთრანი (1237-1210), ხალუდუმინშუშინაქი (1205-1185), შუთრუნქახუნთე (1185-1155), ქუთირნახუნთე (1155-1150), შილხაქინშუშინაქი (1150-1120), ზუთელუთუმინშუშინაქი (1210-1110), შილხანახამრულაგამარ (1110).

ახალი ელამური პერიოდი (760-644) – ზუმბანათახრაზი (760-742), ზუმბანიქაში (742-717), შუთრუნქახუნთე II (717-699), ხალუდუმინშუშინაქი II (699-693), კელურნახუნთე (693-692), ზუმბანიშენა (692-687), ზუმბენხალთა I (687-680), შილხაქინშუშინაქი

II (680-668), ურტაქი (674-663), თეფითხუზან ინშუშინაქი (668-653), ათახმიტიჩნშუშინაქი (653-648), ხუმანხალთაში III (648-644).

თრაქია
(450-342/1 ძვ. წ.)

სტორიული ოლქი ბალკანეთის ნახევარკუნძულის აღმოსავლეთით ეგეოსის, შავი და მარმარილოს ზღვების სანაპიროზე. დღეს ამ ოლქის ნაწილები შედიან თურქეთის, საბერძნეთისა და ბულგარეთის ტერიტორიულ შემადგენლობაში.

მეფეები: თერესი (დაახ. 450), სითალკი (დაახ. 440-424), ამოლოკი (მელოკი) (დაახ. 408), გებრიზელში (დაახ. 385), კოტი I (დაახ. 383-360/59), შემდგომ მეფობა გაიყო სამ ნაწილად, ხოლო ამის შემდგომ მოხდა მაკედონური დაპყრობა 342/1.

იროდის დინასტია – იროდიანები (ჰეროდოტიანები)

იროდი I (დიდი) (37-4)

არქელაი (4 ძვ. წ. – ახ. წ. 6)

იროდ ანტიპა (გალილეველი) (4 ძვ. წ. – 39 ახ. წ.)

ფილიპი (ტრანსიორდანი) (4 ძვ. წ. – 34 ახ. წ.)

იროდი აგრიპა (44 ახ. წ.)

აგრიპა II (ჩრდილოეთ პალესტინა) (53 ახ. წ. – 100)

ისრაელის და იუდეის მეფეთა ქრონოლოგია

(თარიღები მოცემულია მიახლოებით ძვ. წ.)

ისრაელის სამეფო ორ სამეფოდ გაყოფამდე

1040-1017 – საული

1017-977 – იშ-ბოშეთი (ემ-ბაალი)

1010-977 – დავითი

977-937 – სოლომონი

ამის შემდგომ ზდება ისრაელის გაყოფა ორ სამეფოდ:

ისრაელის სამეფო
937-722 ძვ. წ.

- 937-915 რობოამი 1
- 915-914 ნადავი 2
- 914-890 ბაშა 3
- 890-889 ელა 4
- 899 ზიზი 5
- 889-875 ომრი 6
- 875-853 ახავი 7
- 853-852 ახაზია 8
- 852-842 იორამი 9
- 842-815 იეხუ 10
- 815-798 იოახაზი 11
- 798-782 იოაში 12
- 782-741 იორობამი 13
- 741 ზახარია 14
- 741 შალუმი 15
- 741-737 მენაშემი 16
- 737-736 პეკახია 17
- 736-734 პეკახი 18
- 734-722 ხოშეია 19

იუდეას სამეფო
ძვ. წ. 937-586

- 937-920 1 რახავამი
- 920-917 2 აბესალომი
- 917-876 3 ასია
- 876-851 4 იოშოფატი
- 851-843 5 იორამი
- 843-842 6 ახაზია
- 842-836 7 ატალია (იორამის ქერივი)
- 836-796 8 იოაში
- 796-767 9 ამაცია
- 767-737 10 უზია
- 737-735 11 იოთამი
- 735-720 12 ახაზი
- 720-692 13 ხიზკია
- 692-641 14 მენაშე
- 641-639 15 ამონი
- 639-608 16 იოშია
- 608 17 იოხაზი (შალუმი)
- 608-597 18 იოაკიმ
- 597 19 იეხოაზი
- 597-586 20 ციდეკია (მატანია)

ებრაელი ერის ისტორიის ქრონოლოგია

XVII საუკ. ძვ. წ. – პატრიარქების პერიოდი

XIII საუკ. ძვ. წ. – ეგვიპტიდან გამოსვლა

XIII-XII ძვ. წ. – ებრაელი ერის დასახლება ისრაელის მიწაზე.

დაახ. ძვ. წ. 1020-1040 წლები – მონარქიის დაარსება. პირველი მეფე საული.

დაახ. 1000 წ. (ძვ. წ.) – იერუსალიმი ცხადდება დედაქალაქად (დავითის პერიოდი).

დაახ. 960 წ. (ძვ. წ.) – მეფე სოლომონი აშენებს სოლომონის ტაძრად წოდებულ არქიტექტურულ ანსამბლს (ცნობილი გოდების კედელით). ებრაელი ხალხის სულიერი ზნეობრივი განვითარების ცენტრი.

930 წელს (ძვ. წ.) – ხდება ორ სამეფოდ გაყოფა ისრაელი და იუდეა.

722-720 – ასურელები იპყრობენ ისრაელის სამეფოს.

586 წელს – ბაბილონი იპყრობს ისრაელს.

538-142 წელი – სპარსული და ელინური ბატონობის პერიოდი.

538-515 წელი – პირველი დაბრუნება ბაბილონიდან. ტაძრის აღდგენა. ძვ. წ. მე-5 საუკ. (შუა პერიოდი) – მეორე დაბრუნება. ეზრა და ნახშია.

332 წელი (ძვ. წ.) – აღ. მაკედონელი იპყრობს ისრაელს. ელინური ბატონობა.

166-160 (ძვ. წ.) – მაკაბელთა აჯანყება.

142-129 წელი (ძვ. წ.) – ებრაელთა სახელმწიფო დამოუკიდებელია ხასმონების დინასტიის პერიოდში.

63 წელი – პომპეუსის ხელმძღვანელობით რომი დაიპყრობს იერუსალიმს.

63 ძვ. წ.-313 ახ. წ. – რომაელთა ბატონობა ებრაელთა სახელმწიფოში.

37 ძვ. წ.-4 ახ. წ. – ჰეროდის ბატონობა (ჰეროდიანთა დინასტია).

66 წ. ახ. წ. – აჯანყება რომის წინააღმდეგ.

70 წ. – იერუსალიმი და მეორე ტაძრის მასადის დანგრევა.

132-133 წ. – ბარ-კოხბის აჯანყება რომაელების წინააღმდეგ.

210 წ. – მიშნის შექმნა (ებრაული ზეპირი კანონების კოდფიციკრება).

313-636 წ. – ბიზანტიის ბატონობა.

390 წ. – თალმუდის შექმნა.

636-1099 წ. – არაბთა ბატონობა.

1099-1291 წ. – ჯეგროსების ბატონობა. ლათინური სამეფო იერუსალიმში.

1291-1516 წ. – მამლუქთა მმართველობა.

1517-1917 წ. – ოსმალთა ბატონობა.

1564 წ. – შეიქმნა „შულხან არუხი“ – ებრაულ კანონთა კრებული.

1860 წ. – იერუსალიმში შეიქმნა პირველი ებრაული კვარტლები.

1882-1903 წ. პირველი ალია (რეპატრიანტები) რუსეთიდან.

1897 წ. – შესდგა პირველი სიონისტური კონგრესი. ხელმძღვანელობდა თეოდორ გერცელი – ქალაქ ბაზელის (შვეიცარია) მკვიდრი.

1904-14 წ. მეორე ალია რუსეთიდან და პოლონეთიდან.

1909 წ. დგანების დაარსება, პირველი კიბუცების დაფუძნება. ტელ-ავეის აშენება.

1917 წ. ბალფურის დეკლარაცია, რაც იძლეოდა ებრაული კერის შექმნის გარანტიას. ბრიტანეთმა ბოლო მოუღო ოსმალთა 400 წლიან ბატონობას პალესტინაში.

1918-1948 წ. – ბრიტანეთის მანდატის მოქმედების პერიოდი.

1919-1923 წ. – მესამე ალია რუსეთიდან.

1920 წ. – დაარსდა გისტადუტი (ებრაული პროფკავშირი) და ხაგანა (ებრაული თავდაცვის ორგანიზაცია).

ებრაულთა ერთობამ შექმნა ეროვნული საბჭო (ბაად ლეუმი).

1921 წ. – დაარსდა პირველი მოშავ-ნახალალი.

1922 წ. – ერთა ლიგა ბრიტანეთს აძლევს მმართველობის მანდატს პალესტინაში და ავალდებულებს, რომ ითანამშრომლოს ებრაელ იმიგრაციასთან.

ბრიტანეთი ქმნის ტრანსიორდანიისთვის არაბულ სახელმწიფოს, მდინარე იორდანის აღმოსავლეთ სანაპიროზე და ებრაელებს იქ ცხოვრება ეკრძალებათ. იქმნება ებრაული სააგენტო

- სამანდატო ხელისუფლების წარმომადგენლობაში.

1924 წ. - ტექნიკის გახსნა - (ისრაელის ტექნოლოგიური ინსტიტუტი).

1924-1932 წ. - მეოთხე ალია პოლონეთიდან.

1925 წ. - იერუსალიმში სკოპუსის მთაზე გაიხსნა უნივერსიტეტი.

1929 წ. - ქებრონის დარბევა არაბების მიერ (დაიღუპა ათეულობით ებრაელი).

1931 წ. დაარსდა ებრაელთა იატაკქვეშა ორგანიზაცია ეცელი (რუსული აბრევიატურა).

1933-1939 წ. - მეხუთე ალია გერმანიიდან.

1937 წ. - კომისია სთავაზობს წინადადებას ტერიტორიის გაყოფაზე არაბებს და ებრაელებს შორის.

1939 წ. ბრიტანეთის მანდატის „თეთრი წიგნი“ განსაზღვრავს ებრაელთა რეპატრაციას.

1939-1945 წ. - მეორე მსოფლიო ომი.

ებრაელი ერის მასობრივი ჟლეტა ევროპაში ფაშისმის მიერ.

1947 წ. - სახელმწიფოს დაარსებისათვის ფუძნდება ებრაელთა იატაკქვეშა ორგანიზაციები.

1948 წ. - გაეროში მიიღო გადაწყვეტილება პალესტინაში შეიქმნას არაბული და ებრაული სახელმწიფო.

1948 წ. - ბრიტანეთის მანდატის დასასრული (14 მაისი) და ისრაელის სახელმწიფოს ოფიციალური შექმნა (14 მაისი).

ხუთი არაბული ქვეყნის შეჭრა ისრაელში (15 მაისი).

1948 - ომი დამოუკიდებლობისათვის (1948წ. მაისი - 1949 წ. ივლისი).

1949 - ხუთი სახელმწიფოდან ეგვიპტე, იორდანია, სირია, ლიბანმა და ერაყმა, გარდა ამ უკანასკნელისა ომი შეწყვიტეს ისრაელთან.

ქნესეთის (პარლამენტი) პირველი არჩევნები.

ისრაელი მიღებულია გაეროს წევრად.

1948-1952 - ებრაელთა მასობრივი რეპატრაცია ევროპიდან და არაბული ქვეყნებიდან.

1950 - კანონის მიღება ებრაელთა დაბრუნებაზე.

1956 - სინაის კომპანია.

1962 - ებრაელი ერის განადგურებაში აქტიური მონაწილეობისათვის სიკვდილით იქნა დასჯილი ადოლფ ეიხმანი.

1964 - ისრაელის სარწყავიო სისტემის დასრულება.

1967 - ექვსდღიანი ომი. იერუსალიმის გაერთიანება.

1975 - ისრაელი ხდება ასოცირებული წევრი ევროპის საერთო ბაზრის.

1977 - ლიკუდი მოდის ხელისუფლების სათავეში.

1978 - კამა-დელიში დაიდო ხელშეკრულება ებრაულ-არაბული კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარებისათვის.

1979 - ისრაელსა და ეგვიპტეს შორის ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას მშვიდობის შესახებ.

1981 - ხელი მოეწერა მემორანდუმს აშშ-თან, სტრატეგიულ თანამშრომლობაზე. განადგურებული იქნა ერაყის ატომური რეაქტორი ისრაელის მიერ.

1982 – სინაის მთიდან გამოსვლის დასასრული.

შესდგა ოპერაცია „მირ გალილე“ (რუსული აბრევიატურა) ტერორისტებთან განსაზოცი-
ვლებლად.

1984 – ეროვნული მთავრობის ერთიანობა.

1987 – ინტიფადის დასაწყისი.

1988 – პირველი თანამგზავრის „ოფეკ I“ (რუსული აბრევიატურა) გაშვება.

1989 – ისრაელი მოწინააღმდეგეებს სთავაზობს შვეიღობიან ინიციატივას რომელიც
ოთხი პუნქტისგან შედგება. იწყება საბჭოთა ებრაელების მასობრივი რეპატრიაცია.

1991 – ერაყი ისრაელს აყენებს სარაკეტო დარტყმებს.

დაიწყო შვეიღობიანი მოლაპარაკებები პალესტინელ არაბებს, მეზობელ არაბულ ქვეყნებსა
და ისრაელს შორის, დიდი სახელმწიფოების შუამავლობით.

კაბადოკია

აოლქო ცენტრი მცირე აზიაში (თანამედროვე თურქეთი) (ძვ. წ. 255 – ახ.
წ. 17). ძვ. წ. მე-2 ათასწლეულში ამ ტერიტორიაზე მდებარებდა ხეობის
სამეფო. მეფეთა ქრონოლოგია ძვ. წ.-ით

არიართ III 255-220, არიართ IV ქველმოქმედი (220-162), არიართ
V ფილოპატორი (დაახ. 163 – დაახ. 130), არიართ VI ეპიფანე ფილოპატორი
(დაახ. 120 – დაახ. III), არიართ VII ფილოპატორი (დაახ. II – დაახ.
100), არიართ VIII ქველმოქმედი ფილოპატორი (დაახ. 100 – დაახ. 88), არიართ IX (დაახ.
96).

დინასტიის დასასრულს კაბადოკიელებმა აირჩიეს არისტოკრატის მეფე, არიობარზანის
წოდებით.

არიობარზანი I ფილორომეი (დაახ. 95 – დაახ. 62), არიობარზან II ფილოპატორი
(დაახ. 62-54), არიობარზან III ქველმოქმედი ფილორომეი (დაახ. 54-42), არიართ IX (42-36),
არქელაი (36-დაახ. წ. 17).

კართაგენი

ალაქი სახელმწიფო ჩრდილოეთ აფრიკაში (თანამედროვე ტუნისი).
დაარსებულია 825 წელს (ძვ. წ.) ფინიკელების მიერ. მე-3 (ძვ. წ.) საუკუნის
დასაწყისში დაიპყრო ჩრდილოეთ აფრიკა, სიცილია (სირაკუზას გარდა),
სარდინია, სამხრეთ ესპანეთი და გადაიქცა უმძლავრეს მონათმფლობელურ
სახელმწიფოდ ხმელთაშუა ზღვის აუზში, რამაც გამოიწვია კონკურენცია
საგარეო პოლიტიკის სფეროში, ასევე ძლიერ სახელმწიფოსთან, რომთან.

პუნიური ომების შედეგად (264-146 ძვ. წ.), რომელიც მიმდინარეობდა რომსა და კართაგენს

შორის, ძვ. წ. 146 წელს დასრულდა იმით, რომ კართაგენი დანგრეული იქნა რომაელების მიერ. კართაგენის დიდი ნაწილი აფრიკის პროვინციის სახით შესული იქნა რომის შემადგენლობაში. დანარჩენი გადაცემული იქნა ნუმიდიის სახელმწიფოს კუთვნილებაში.

კართაგენის გამოჩენილი სარდლები და მეფეები იყვნენ:

ჰამილკარ მარკა – (229) (ჰანიბალის მამა) პუნიურ ომებში მოიპოვა რიგი გამარჯვებები რომაელებზე, სიცილიაში. 237-229 წელს (ძვ. წ.) მის სამფლობელოს შეუერთა სამხრეთ-დასავლეთ ესპანეთის ნაწილი.

ჰანიბალი – (247 ან 246-183 ძვ. წ.). მსოფლიოს ერთ-ერთი გამოჩენილი მხედართმთავარი. მე-2 პუნიურ ომების (218-201 ძვ. წ.) დროს მან მსოფლიოში ერთ-ერთმა პირველმა გადალახა ალპები. მოიპოვა გამარჯვებები ტიციანთან, ტრებიასთან (218 ძვ. წ.), ტრაზუმენის ტბასთან (217 ძვ. წ.), კანასთან (216 ძვ. წ.). ძვ. წ. 202 წელს ზამესთან დამარცხდა რომაელებთან ბრძოლაში, რამაც კართაგენის სახელმწიფო მიიყვანა სრულ ლიკვიდაციამდე.

ჰასდრუბალი – (221 ძვ. წ.) კართაგენის გამოჩენილი მხედართმთავარი, 226 (ძვ. წ.) მოაწერა ხელი ზავს რომის სახელმწიფოსთან, რომლის მიხედვით მდ. იბერი (ებრო) ითვლებოდა ჩრდ. საზღვრად კართაგენისათვის ესპანეთში.

კილიკია

სტორიული ოლქი მცირე აზიაში (თანამედროვე თურქეთის ცენტრალურ ნაწილში), სადაც ძვ. წ. მე-12 და მე-9 საუკუნეში მდებარეობდა დამოუკიდებელი სახელმწიფო კილიკია, ხოლო ახ. წ. 1080-1375 წელს სელჯუკების დევნიდან გამოქცეული სომხებისგან შეიქმნა კილიკიის სახელმწიფო, რომელიც წარმატებით ანხორციელებდნენ ბრძოლებს ბიზანტიისა და სელჯუკების წინააღმდეგ. კილიკიის დედაქალაქი იყო სისი. მეფობდა რუბენიდების სამეფო

დინასტია. სახელმწიფოს საბოლოოდ ბოლო მოუღო ეგვიპტელმა მამულეულებმა.

კომაგენა

ტოლემეო, კომაგენის მმართველმა (ეპისტატმა) ძვ. წ. 179 წელს გამოაცხადა თავისი დამოუკიდებლობა სირიისგან.

მეფეთა სია: პტოლემეი I (დაახ. 163/2 – დაახ. 130), სამ II თეოსები დიკეი (დაახ. 130-დაახ. 100), მითრიდატე I კალინიკი (დაახ. 100-დაახ. 70), ანტიოქს I თეოს დიკეი ეპიფანი ფილორუმეი ფილელენი (დაახ. 70-35), მითრიდატე II (დაახ. 31), ანტიოქს II (გარდ. 29), მითრიდატე III (გარდ.

20), ანტიოქს III (გარდ. 17 ახ. წ.). ამ უკანასკნელის სიკვდილის შემდეგ კომაგენა შეერთებული იქნა რომის იმპერიაზე. ახ. წ. აღ-ის 38-72 წლებში მართავდა ანტიოქს IV.

ლიდია (685-546)

სტორიაში ცნობილია, რომ ლიდიელებს ძვ. წ. II-III ათასწლეულში უნდა ეცხოვრათ. სახელწოდება „ლიდია“ პირველად ასურბანიფალის (ძვ. წ. 668-626 წ.) დროინდელ წყაროებში იხსენიება. ძველი ბერძენი ავტორების (პეროდოტე, სტრაბონი და სხვა) გადმოცემით, ლიდიელებს ადრე „მეონები“ ანუ „მაიონები“ (მეონები) ერქვათ. ლიდია მცირე აზიის დასავლეთ სექტორში მდ. პერმოსის (დღევანდელი გუდისის) ნაყოფიერ დაბლობში მდებარეობდა.

დედაქალაქი სარდე.

ძვ. წ. VII ს-ის დამდეგს ლიდიაში სამეფო დინასტიების შეცვლა მოხდა. პერაკლიდები, მერმანიდებმა შეცვალეს. ამ დინასტიის წარმომადგენელთაგან პირველი გიგესი (გუგუ) გააფულა (ძვ. წ. 692-654), მისმა მემკვიდრემ არდისმა (ძვ. წ. 654-605) ლიდის ტერიტორიიდან განდევნა შემოსეული კიმერიელები. ასევე მეფობდნენ არდისის სხვა მემკვიდრეები (ძვ. წ. 629) და ალიატესი (ძვ. წ. 617-560). ლიდის შუე ჩაესვენა იმ დროისთვის ერთ-ერთი მდიდარი მეფის კრეზის მეფობის დროს (ძვ. წ. 560-546).

მეფეთა ქრონოლოგია: გიგესი (685-652), არდისი (652-605), ალიატესი (617-560), კროისოსი (კრეზი) (560-546).

მაკედონია

ალკანეთის ნახევარკუნძულზე სახელმწიფო. ძვ. წ. მე-5 საუკუნის მე-2 ნახევარში განსაკუთრებულ ძლიერებას მიაღწია ფილიპ II-ის დროს. ძვ. წ. 359-338 წლებში მაკედონიამ თავის ზეგავლენის ქვეშ მოაქცია მთელი რიგი მეზობელი სახელმწიფოები: ფოკიდა, თესალია, ქალკიდუ, თრაკია და სხვები. მაკედონიის სახელმწიფოში მეფობდა ანტიგონიდების საგვარეულო სამეფო დინასტია (306-168) წლებში.

მეფეთა ქრონოლოგია: ამანტა I (მე-2 ნახევარი მე-VI ს.), ალექსანდრე I (დაახ. 495-450/40), პერდიკა II (დაახ. 450/40-413), არქელაი (413-399), ორესტე (399-396), აეროპი (396-393), ამინტა II (393), პავსანია (393-370), ალექსანდრე II (370-369), პტოლემეი (369/8-365), პერდიკა III (365-359), ფილიპ II (359-336), ალექსანდრე მაკედონელი (დიდი) (336-323).

ალექსანდრე მაკედონელის შემდგომები:

სელევკიდების დინასტია — ალექსანდრე დიდი (356-323-ის 10 ან II ივნისი), ფილიპე არიდოსი (323-316), ალექსანდრე IV (316-310), სელევკ I ნიკატორი (311-281), ანტიოქ I სოტერი (281-261), ანტიოქ II თეოსი (261-246), სელევკ II კალინიკი (246-225), სელევკ III სოტერი (225-223), ანტიოქ III (დიდი) (223-187), სელევკ IV ფილოპატორი (187-175), ანტიოქ IV ეპიფანე (175-164), ანტიოქ V ევპატორი (163-162), დემეტრე I სოტერი

(162-150), ალექსანდრე ვალასი (150-145), დემეტრე II ნიკატორი (145-140), ანტიოქ VI ეპიფანე (145-142), ანტიოქ VII (სიდეტე) (138-129), დემეტრე II ნიკატორი (განმეორებით) (129-125), კლეოპატრა თეია (126), კლეოპატრა თეია და ანტიოქი VIII (გრიპი) (125-121), სელევკე (125), ანტიოქ VIII (გრიპი) (121-96), ანტიოქ IX კიზიკი (115-95/6) სელევკე VI ეპიფანე ნიკანორი (96/5), დემეტრე III ფილოპატორი (98-88), ანტიოქ X (კეთილშობილი) (95-83), ანტიოქ XI ფილადელფი (94), ფილიპ I ფილადელფი (94-83), ანტიოქ XII დიონისე (87-84) 6 ტიგრან სოპეზი (83-69), ანტიოქ XIII აზიელი (69-64), ფილიპე II (65-64).

ანტიგონიდების დინასტია (309 და ახ. წ. 168) – ანტიგონე I (306-301), დემეტრე I (პოლიკრატე) (306-283), ანტიგონე II (გონათი) (283-239), დემეტრე II (239-229), ანტიგონე III (დოსონი) (229-221), ფილიპ V (221-179), პერსეი (179-168).

მესოპოტამია (შუამდინარეთი)

ლქი, ტიგროსისა და ეფრატის ქვედა და შუა დინებამი (დასავლეთ აზია), ცივილიზაციების ერთ-ერთი უძველესი და უპირველესი კერაა. შუამდინარეთის ტერიტორიაზე მე-4 და მე-3 ათასწლეულებში (ძვ. წ.) არსებობდა შუმერის სახელმწიფო. აქ მოხდა ფორმირება ადრეკლასობრივი ქალაქ-სახელმწიფოების ქიმი, ური, ურუქი, ლაგამი და სხვა.

I ადრედინასტიური პერიოდი (2750-2615 ძვ. წ.).

ქიშის I დინასტია – (მეფეთა სიეზში მოცემულია რამდენიმე მითიური მმართველი, შესაძლებელია ტოტემები) გაური, ნიდაბა, ფალაქინათიმი, ნანგიშლიშმა, ბახინა, ბუანუმი, ქალიბუმი, ქალიბუმი, ზუქაქიფი, ათაბი, მაშლა, არვიუმი, ეთანა, ბალიზი, ენმენუნა, მელამქიში, ბარსალუნა, საშუგი, თიხტარი, ლიქუ, ილქუმი, ილთსადუმი, განმებარაგერი, აქა.

II ადრედინასტიური პერიოდი

ქიშის II დინასტია – ენმებარაგენი, აგა, ეანა, მესქიაგაშერი.

ავანა-ს დინასტია – 3 მეფე (სახელები არ იკითხება, გადაშლილია), შემდეგი მეფე მესილიმი.

ურუქის I დინასტია – განმერქარი, ლუგალბანდა, დუმუზი, გილგამეში, ურნუნგალი, უთულქალმა, ლაბა, ენუნდარანა, მესხე, მელამანა, ლუგოლქითუნი, ლაბაშუმი.

ურის I დინასტია – მესანფალა, აანფალა, მესქიაგანანა, ელულუ, ბალულუ.

ლაგამის არქაული დინასტია – ენხენგალი.

III ადრედინასტიური პერიოდი (2500-2315 ძვ. წ.)

ქიშის III დინასტია – თავდაპირველად ექვსი მეფე (დამოწმებულია მეფეთა სიებით), ენბიართარ (დაახ. 2000 ძვ. წ.), ლუგალბუ, დადარიგი, მამაგალა, ქალბუმი, შვე, გაშუნუნა, ენსიშთარი.

ქმის IV დინასტია - კუბაბა, ფუზურსუნა, ურზაბაბა (ძვ. წ. 2316).

ზამაზოს დინასტია - ხათანიში.

ურუქის II დინასტია - ენშაქუშანა, ლუგალქინიშელულუ, ენშედულუ, ლუგალქისალსი.

ურუქის III დინასტია - ლუგალზაგესი.

ალაბის დინასტია - ლუგალანემუნდუ

მეურის დინასტია - ანსუდი, მის შემდგომ ხუთი მეფე (სახელები გადამლილია).

ქმი IV დინასტია (განმეორებით) - ქუბაბა.

აქშაქის დინასტია - უნზი, უნდალულუ, ურური, ფუზურნირაზი, იშუილი, შურინი.

უმას დინასტია - უში (დაახ. 2400 ძვ. წ.), ენაქალე, ურლუმა, ილი, ლუგალზაგესი.

ქმის V დინასტია - ფუზურსინი, ურზაბაბა, სიბულარი, უცივათარი, ეშთარმუთი, იშეშამი, ნანია.

ლაგამის I დინასტია - ურნანშე (დაახ. 2500 ძვ. წ.), აქურგალი, ეანათუმი (დაახ. 2400 ძვ. წ.), ენანათუმი I, ენმეთენა (დაახ. 2360-2340 ძვ. წ.), ენანათუმი II, ენენთარზი II ლუგალანდა, ურუინიშგინა (დაახ. 2318-2312 ძვ. წ.).

აქადის დინასტია (2316) - შარუმექნი (სარგონ ძეული 2316-2261), რიშუმი (2260), მანიშთუშუ (2237), ნარამსუნენი (2236-2200), შარქალიშარი (2200-2176), შემდგომ 4 პრეტენდენტი, მათ შორის ელულუმეში, დულუ, შუთურული.

ლაგამის II დინასტია - (დაახ. 2136-2104), ურბაბა (დაახ. 2136), გულუა (დაახ. 2123), ურნიგირსუ (2117), ფირიგმე, ურგარი (დაახ. 2113), ნამაზანი (დაახ. 2109/2104).

ურის II დინასტია - ლუგელქინიშელულუ, ლუგალქისალსი, ქაქუ.

ურუქის IV დინასტია - ურნიგინი, ურგიგირი, ქულა, ფუზურილი, ურუთუ. (ყველა ეს მეფეები ძვ. წ. 2150-2120).

ურუქის V დინასტია - უთუსეგალი (დაახ. 2116/2111-2109/2104).

ურის III დინასტია (შუმერისა და აქადის სამეფო, დაახ. 2112-1997 ძვ. წ.) - ურნაშუ (დაახ. 2112-2094 ძვ. წ.), შულგი (2093-2046), ამარსუნა (2045-2037), შუსუნენი (2036-2028), იბისუნენი (2027-2003), ძვ. წ. 2003-1997 წლებში ხდება ურის ოკუპაცია ელამის მიერ.

გუთიიების მეფეები (23-22-ე საუკ. ძვ. წ.) - ინქიშუმი, სარლაგაბი, შულმე, ელულუმეში, ინიმაბაქემი, ივეშუში, იარლაგაბი, იბათე, იარლანგაბი, ქურუმი, ზაბილქინი, ლერაბუმი, ირარუმი, იბრანუმი, ზაბლუმი, ფუზურსინი, იარლაგანდა, სიუმი, ითირგანი.

ისინის მეფეები - (2017-1794 ძვ. წ.).

იშბიერა (2017-1985), შუილშუ (1984-1975), იდინდაგანი (1974-1954), იშმედაგანი (1953-1935), ლიფითიშთარი (1934-1924), ურნიშურთა (1923-1896), ამარსუნენი (1895-1874), ლიფითელილი (1873-1869), ირაიმიტი (1868-1861), ელილიბანი (1860-1837), ზამბა (1836-1834), ითერფიშა (1833-1831), ურდულქუთა (1830-1828), სინმაგირი (1827-1817), დამიქილიშუ (1816-1794).

მანა

ვ. წ. პირველი ათასწლეულის პირველ ნახევარში სახელმწიფო თანამედროვე აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე.

მიდია

ვ. წ. (727-550) – ისტორიული ოლქი ირანის მთა-გორიანი ნაწილის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში ძვ. წ. აღ. მე-7 საუკუნის 70-იან წლებში და ძვ. წ. აღ. მე-6 საუკუნეში დედაქალაქია ეკბატანა. ძვ. წ. აღ. 550/549 წლებში დაპყრობილი იქნა სპარსელების მიერ და კვლავ აღორძინდა მე-4 საუკუნეში.

მეფეთა ქრონოლოგია: დეიოკი (727-675), ფრაორტი (675-653), სკითების ბატონობა (653-525), ქიქსარი (626-585), ასტიაგი (585-550).

მიტანეი (იხ. ზური) – მითანის სამეფო.

ნუმიდია

ვ. წ. მე-3 საუკუნეში ჩრდ. აფრიკაში ჩამოყალიბდა ნუმიდიის სახელმწიფო (თანამედროვე დასავლეთ ალჟირის ტერიტორია). სამეფო დააარსა მასინისამ, რომლისგანაც მომდინარეობს კიდევაც დინასტიის სახელწოდება. ჩვ. წ. აღ. მე-5 საუკუნეში ნუმიდია დაიპყრო ვანდალებმა, ჩვ. აღ. წ. 533 წელს ბიზანტიის, ზოლო მე-7 საუკუნეში არაბების დაპყრობის შედეგად ნუმიდიამ არსებობა შეწყვიტა.

მეფეთა ქრონოლოგია: ძვ. წელთაღრიცხვით იწყება – მასინისა (დაახ. 215-149), მიკინსა-გულუსსა-მასტაეპალი (149 – დაახ. 145), მიკინსა (ოლინი) (დაახ. 145-118), ალგერბალი, გიემპსალი, იუგურტა (118-116), იუგურტა (ოლინი) 112-105, გატდა (105), გიემპსალ II (დაახ. 88-50), იუბა II, ზოლო ძველი წელთაღრიცხვის 25 წლიდან მავრიტანიის მმართველი, პტოლემეი (ძვ. წელთაღრიცხვის 25 წ. – ახ. წ. აღ. დაახ. 45 წ.).

ალესტინა

ალესტინა გეოგრაფიულად წარმოადგენს მოგრძო ზოლს, შემოსაზღვრულს ჩრდილოეთიდან ლიბანის მთებით, სამხრეთიდან არაბეთის მთებით, დასავლეთიდან ხმელთაშუა ზღვით, ზოლო აღმოსავლეთიდან სირია-

მესოპოტამიის ველით.

თვით სახელი პალესტინა ძველი ბერძნული ენიდან მომდინარეობს და ქანანის სამხრეთ სანაპიროზე ძვ. წ. აღ. მეცამეტე-მეთორმეტე საუკუნეში დამკვიდრებული ტომის, პალესტინის ბერძნულენოვან ფორმას წარმოადგენს. ქანანელები დასავლურ სემიტური მოდგმის ტომები იყვნენ და ქანანური ენაც დასავლურ სემიტური ენების ჯგუფს მიეკუთვნება.

ძვ. წ. II ათასწლეულის მე-2 ნახევარში პალესტინაში ებრაული ტომები სახლდებიან, რომელთა ტომობრივი დანაყოფი თორმეტს შეადგენს. მაშინ ყალიბდება ორი სამეფო: ისრაელი და იუდეა.

ძვ. წ. II ათასწლეულის უკანასკნელი საუკუნის მე-2 ნახევარში წარმოიქმნა ისრაელის სახელმწიფო, რომლის პირველი მეფე იყო საული (დაახ. ძვ. წ. 1050-1030 ან 1040-1017), შემდგომ – დავით წინასწარმეტყველი (ფსალმუნების ავტორი), (დაახ. ძვ. წ. 1030-990 ან 1010-977). ამ უკანასკნელის გარდაცვალების შემდეგ ისრაელის სამეფო ტახტზე ავიდა მისი ძე სოლომონ ბრძენად ცნობილი, სოლომონი (დაახ. ძვ. წ. 990-950 ან 977-937), შემდგომ სოლომონისა – მისი ძე რობოამი (937-915).

პართიის სამეფო

ახელმწიფო ძვ. წ. 250 და ახ. წ. 224 წლებში. სახელმწიფოს სახელწოდება მომდინარეობს ირანული ტომიდან. განსაკუთრებული სიძლიერის ხანად მიჩნეულია I საუკუნე (ძვ. წ.) სახელმწიფო განუწყობი იყო შუამდინარეთიდან ინდოეთამდე და წარმოადგენდა ძლიერი რომის სახელმწიფოს მთავარ კონკურენტს პოლიტიკურ სარბიელზე.

მეფეთა ქრონოლოგია: არშაკ I (დაახ. 248-215), არშაკ II (190), ფრაუატი (დაახ. 190-176), ფრაატ I (176-171), მითრიდატე I (170-139), ფრაატ II (დაახ. 139-129), არტაბანი (დაახ. 128-124), მითრიდატე II (დაახ. 124-88), გოთარა I (დაახ. 90-80), ოროდი I (დაახ. 80-78), სინათრუქი (დაახ. 77-70), ფრაატ III (დაახ. 70-58), ოროდ II (დაახ. 58-39), მითრიდატე III (დაახ. 57-55), პაკორ I (38), ფრაატ IV (დაახ. 40-3), თრდატ (დაახ. 30-25), ფრაატ V (3 ძვ. წ. 3 ახ. წ.), ოროდ III (დაახ. 4-7 ახ. წ.), ბონონ I (დაახ. 7-12 ახ. წ.), არტამან II (10 დაახ. 38 ახ. წ.), ვარდან I (დაახ. 39-45 ახ. წ.), გოთარა II (43-50), ახ. წ.), ეოლოგეზ I (დაახ. 50-76 ახ. წ.), ეოლოგეზ II (77-78 ახ. წ.), პაკორ II (77-86 ახ. წ.), არტამან III (79-80), ეოლოგეზ II (89-90), ოროზ (89-89), პაკორ II (92-95), ოროზი (108-127), ეოლოგეზ IV (11-146), პაკორ II (113-114), მითრიდატე IV (დაახ. 130-147), ეოლოგეზ IV (148-190), ეოლოგეზ V (190-206), ეოლოგეზ VI (207-221), არტამან IV (დაახ. 213-227), არტაყანდი (დაახ. 226-227),

პერგამოსი (პერგამი) (283-133)

ამეფო მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში. პერგამის სამეფოში ტახტს ფლობდა ატალიდების დინასტია.

მეფეთა ქრონოლოგია: ფილატერი (283-263), ევმენ I (263-241), ატალ I სოტერი (241-197), ევმენ II სოტერი (197-160), ატალ II (160-139), ატალ III (139-133), ევმენ III არისტონიკი (133-129).

პონტოს სამეფო

ლინისტური სახელმწიფო მცირე აზიაში ძვ. წ. 302 და ახ. წ. 64 წლებში შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე. განსაკუთრებულ სიძლიერეს მიაღწია მითრიდატე VI-ე ეპატორიელის დროს. ძვ. წ. 64 წლიდან შედიოდა ძლიერი რომის სახელმწიფოში.

მეფეთა ქრონოლოგია (ძვ. წ.): მითრიდატე (მმართველი კიოსა) (337/6-302/1), მითრიდატე I (302/1-266/5), არიობარზანი (266/5-255), მითრიდატე II (დაახ. 225-220), მითრიდატე III (დაახ. 220-185), ფარნაკე I (დაახ. 185-170), მითრიდატე IV ფილოპატორი – ფილადელფი. (170-150), მითრიდატე V ევერგეტი (150-121), მითრიდატე VI ეპატორი (121/0-63), ფარნაკე II (ბოსფორის სამეფოს მმართველი) (63-47), დარიოსი (39-37).

რაქსოლანები

არმატების მონათესავე მომთაბარე ტომი, ძირითადად მისდევდნენ მესაქონლეობას. ძვ. წ. აღ. მე-2 საუკუნეში და ახ. წ. აღ. მე-4 საუკუნეში მათ შექმნეს სხვა და სხვა ტომთა კავშირი ჩრდ. შავიზღვისპირეთში. მათ გაერთიანების სახელმწიფოებრივი ფორმა არ ჰქონია და ტომთა კავშირი არსებობდა ბელადის ინსტიტუტის ბაზაზე, საბოლოოდ დაპყრობილი და განადგურებული იქნენ ჰუნების მიერ.

ძველი რომი

ვ. წ. აღ. II საუკუნეში ზემლთაშუა ზღვის სამყაროში უმძლავრეს პოზიციებს იკავებს მონათმფლობელური ქვეყანა რომი, რომელიც თავდაპირველად პატარა ქალაქ-თემს წარმოადგენდა, ხოლო შემდგომ გატეხა რა სხვა მეზობელი კონკურენტუნარიანი სახელმწიფოები, ერთპიროვნული მმართველი გახდა. შემდგომ პერიოდებში ძვ. წ. I საუკუნესა და ახ. წ. II საუკუნეში მან

დაიმორჩილა მთელი ჩრდ. აფრიკა, ევროპის მნიშვნელოვანი ნაწილი და აზიის ახლო აღმოსავლეთის დიდი ნაწილი, რომელმაც იარსება 500 წლის განმავლობაში.

ძველი რომის სოციალურ-ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობები შეიძლება დაიყოს შემდეგ პერიოდებად:

1) ადრე მონათმფლობელური ურთიერთობების პერიოდი (VIII-III საუკუნე), ამ მონაკვეთთან არის დაკავშირებული „მეფეთა ხანა“ (VI ძვ. წ.) და ადრეული რესპუბლიკის ხანა,

2) მონათმფლობელური მეურნეობის ყველაზე ძლიერი გაფურჩქვნა, I-ლი პერიოდი კლასიკური მონათმფლობელობა (II-I ძვ. წ.), ემთხვევა გვიანი რესპუბლიკის ეპოქას და სამოქალაქო ომს. მეორე (I-II) ადრეული იმპერიის ხანა (პრინციპატი).

3) მონათმფლობელური პერიოდის საერთო კრიზისის და პოლიტიკური დესტაბილიზაცია რომის იმპერიაში (III ს.).

4) მონათმფლობელური მეურნეობის კრიზისის გაღრმავება. გვიანი იმპერია, დომინატი. იმპერიის კრახი.

აქველი რომის ქრონოლოგიური ცხრილები

II ათასწლეულის 1-ლი ნახევარი – აპენინის ნახევარკუნძულის ჩრდილოეთ ნაწილში შეინიშნება მოსახლეობის სიხშირე.

II ათასწლეულის მე-2 ნახევარი – აპენინის ნახევარკუნძულის სამხრეთით მდინარე პო-სთან ჩნდება პირველი დიდი ახალშენები.

X-IX ს. – პირველი ძველი მოსახლეობა რომის ტერიტორიაზე.

IX ს. – ეტრუსკული ქალაქების აღმოცენება აპენინის ნახევარკუნძულის ცენტრალურ ნაწილში.

754/753 – რომის დაარსების ტრადიციული თარიღი.

XIII-VI ს. – ითვლება მეფეთა პერიოდად რომის ისტორიაში (სულ შვიდი მეფე) რომულუსი, ნუმა პომპილიუსი, ტულიუს პოსტილიუსი, ანკუს მარციუსი, ლუციუს პრისკუს ტარკვინიუსი, სერვიუს ტულიუსი, სუპერაბური (ამაყი) ტარკვინიუსი.

VII ს. ბოლო – რომის დამორჩილება ეტრუსკების მიერ.

VI ს. (შუა ხანა) – სახელმწიფოებრივი წყობილების რეფორმა, სერვიუს ტულიუსის მიერ.

510 – სამეფო ხელისუფლების დამხობა რომში და რესპუბლიკური წყობილების დამყარება (ტრადიციული თარიღი).

რომის რესპუბლიკის ეპოქა

494 – სახალხო ტრიბუნების თანამედროვე დაწესება.

451-450 – დეცემვირთა კომისია. XII ტაბულის კანონები.

449 – ვალერიას და პორაციოს კანონები რომელ მოქალაქეებზე.

445 – ტრიბუნ კანუელას კანონი ქორწინებაზე.

V ს. (შუა პერიოდი) – კლტური ტომების შეჭრა და იტალიის ჩრდილოეთში ეტრუსკული

ქალაქების დანგრევა. მდინარე პო-ს ევლების დაპყრობა.

390 (387) – კელტების შეჭრა ლაციუმში. რომის დანგრევა.

367 – სახალხო ტრიბუნების ლიცინიას და სექსტიას კანონები.

340-338 – რომაელების ბრძოლა ლათინურ კავშირთან

327-304 – რომაელების მე-2 ომი სამნიტებთან.

321 – რომაელების დამარცხება კავდინის ხეობაში.

298-290 – რომაელების მე-3 ომი სამნიტებთან.

287 – დიქტატორ პორტენზიას კანონი (ქლებეების და პატრიციების პრძოლის დასრულებაზე).

280-275 – რომაელების ბრძოლა ეპირის მეფე პიროსთან.

279 – ბრძოლა აუსკულასთან.

267 – ბრძოლა ბენვენტესთან.

265 – რომაელების მიერ ეტრუსკული ქალაქის ეოლინას დამორჩილება და საბოლოო ბატონობის დასრულება ცენტრალურ და სამხრეთ იტალიაში.

264-241 – პირველი პუნიკური ომი.

260 – ბრძოლა მილაქსთან. გამარჯვება კართაგენის ფლოტზე.

256-255 – რომაელების შეჭრა აფრიკაში.

241 – ბრძოლა ევათის კუნძულთან. ზაეის დადება რომსა და კართაგენს შორის.

241-238 – დაპყრობილი ტომების და დაქირაებული ჯარების აჯანყება კართაგენში.

237 – ჰამილკარ ბარკას შეჭრა იბერიის ნახევარკუნძულზე.

223 – რომაელების მიერ კელტური ტომების დამორჩილება მდინარე პოს ევლებზე.

229-228 – პირველი ომი რომაელებისა ილირიელებთან. რომის ექსპანსია ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე.

218-201 – მეორე პუნიკური ომი.

218 – ალპების გადასვლა კანიბალის მიერ. ბრძოლები ტიცინასთან და ტრევიასთან.

217 – ბრძოლა ტრაზიმენის ტბასთან.

217 – ბრძოლა კანასთან.

215-205 – მაკედონიის კავშირი კანიბალთან. რომსა და მაკედონიას შორის პირველი ბრძოლა.

211 – რომაელების მიერ კაპუას და სირაკუზას აღება. კანიბალის არმია ქალაქ რომის კედლებთან.

210-206 – რომაელების მიერ კართაგენისთვის სამფლობელოების წართმევა (იბერია).

207 – ბრძოლა მეტაურასთან. პასდრუხალ ბარკას არმიის განადგურება

202 – ბრძოლა ზამესთან.

201 – კართაგენის კაპიტულაცია.

200-197 – რომაელების მეორე ბრძოლა მაკედონიასთან.

197 – ბრძოლა კინოსკეფალესთან.

192-188 – ომი რომსა და ანტოქ III-ეს შორის.

- 190 – მაგნეზიის ომი.
- 171-168 – მესამე ბრძოლა რომსა და მაკედონიას შორის.
- 168 – ბრძოლა პიდნესთან, მაკედონიის სამეფოს დაცემა.
- 154-139 – ლუზიტანური ტომების ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის.
- 149-148 – მაკედონიის აჯანყება. ცრუფილიპე.
- 149-146 – მესამე პუნიკური ომი.
- 146 – რომაელების მიერ კართაგენის და კორინთოს დამარცხება. რომული პროინციების წარმოშობა აფრიკაში და აქავეთში.
- 138-132 – ნუმანტიის ომი.
- 138-132 – მონათა პირველი აჯანყება სიცილიაში.
- 133 – ტიბერიუს სემპრონია გრაქკის ტრიბუნატი.
- 132-130 – პერგამის სამეფოს აჯანყება არისტონიკეს ხელმძღვანელობით.
- 123-122 – გაიუს სემპრონია გრაქკის ტრიბუნატი.
- 121 – გაიუს სემპრონია გრაქკის დაღუპვა.
- 111-105 – რომაელების ბრძოლა ნუმიდიის მეფესთან (იუგურთო).
- 111 – ტრიბუნ სპურია თორიას აგრარული მეთოდი.
- 104-101 – სიცილიის მონათა რიგით მეორე აჯანყება.
- 101 – ბრძოლა ვერცალასთან.
- 100 – პოპულარების გამოსვლა პოლიტიკურ სარბილზე, ტრიბუნ აპულეუს სატურნიოსის მეთაურობით.
- 91-88 – მოკავშირეთა ბრძოლა იტალიაში.
- 89-84 – მითრიდატე VI პონტოელის პირველი ბრძოლა რომთან.
- 88 – სულას არმია იპყრობს რომს.
- 87-82 – პოპულარების ბატონობა რომში.
- 83-82 – სამოქალაქო ომი იტალიასა და რომში.
- 82-79 – ლუციუს კორნელიუს სულას დიქტატურა.
- 80-72 – სერტორიუსის ბრძოლა ესპანეთში.
- 74-71 – მონათა აჯანყება იტალიაში სპარტაკის მეთაურობით
- 74-63 – მითრიდატე VI პონტოელის მესამე ომი რომთან.
- 67 – გაბინიუსის კანონი. გნეუს პომპეუსის ბრძოლა მეკობრეებთან.
- 66-62 – გნეუს პომპეუსის ლაშქრობა აღმოსავლეთში.
- 63-62 – კატალინას შეთქმულება.
- 60 – პირველი ტრიუმვირატი (ცეზარი, პომპეუსი, კრასუსი).
- 58-50 – იულიუს ცეზარის ომი გალიაში.
- 53 – ბრძოლა კარასთან. ტრიუმვირატის დაშლა.
- 49-45 – სამოქალაქო ომი იულიუს ცეზარსა და მის მოწინააღმდეგეებს შორის.
- 48 – ფარსელას ბრძოლა. გნეუს პომპეუსის დაღუპვა
- 48-47 – ალექსანდრიის ომი.

- 45 – ბრძოლა მუნდასთან.
- 44 – ცეზარის მოკლა სენატში.
- 43 – მუტინას ბრძოლა. მეორე ტრიუმვირატი
- 43 – ციცერონის დაღუპვა.
- 36 – მარკ ანტონიუსის ლაშქრობა პართიაში.
- 36 – ოქტავიანეს მიერ სექსტ პომპეუსის ბატონობის მოსპობა სიცილიაში.
- 31 – ომი აქციუმის კონცხთან.
- 30 – ოქტავიანეს მიერ ეგვიპტის დაპყრობა. მარკ ანტონიუსის და კლეოპატრას თვითმკვლელობა.
- 12-9 – პანონიის დაპყრობა. რომაელების შეჭრა გერმანიაში.

რომის იმპერიის ეპოქა

- 30 ძვ. წ. – 192 ახ. წ. ადრეული იმპერია „პრინციპატი“;
- 30 ძვ. წ. – 14 ახ. წ. ავგუსტუსის პრინციპატი.
- 27 ძვ. წ. – ოქტავიანე იურიდიულად იფორმებს ხელისუფლებას და მიენიჭება წოდება ავგუსტუსი.
- 19 ძვ. წ. – ომის დასრულება ესპანეთში.
- 16-15 ძვ. წ. – ნორიკის და რაციის დაპყრობა.
- 4 ახ. წ. – კანონი მონების განთავისუფლების შეზღუდვაზე.
- 6-9 ახ. წ. – დაღმაცის და პანონიის აჯანყება.
- 9 – გერმანიის აჯანყება. ბრძოლა ტეგობურგის ტყეში.
- 14-37 – ტიბერიუსის პრინციპატი.
- 14 – სამხედრო ამბოხი პანონში და გერმანიაში.
- 17-24 – აჯანყება ნემიდაში.
- 21 – აჯანყებები თრაკიასა და გალიაში.
- 37-41 – გაიუს ცეზარის (კალიგულა) პრინციპატი.
- 41-54 – კლავდიუსის პრინციპატი.
- 42 – მავრიტანიის დაპყრობა.
- 43 – ბრიტანიის დაპყრობა.
- 54-68 – ნერონის პრინციპატი.
- 64 – ხანძარი რომში.
- 66-73 – აჯანყება იუდეაში.
- 68 – აჯანყება გალიაში.
- 68-69 – სამოქალაქო ომი რომის იმპერიაში
- 69-96 – ფლავიუსების დინასტიის მმართველობა.
- 69-79 – ვესპასიანე ფლავიუსის პრინციპატი.
- 81-96 – დომიციანე ფლავიუსის პრინციპატი.
- 96-192 – ანტონინების დინასტიის მმართველობა (ოქროს ხანა).

- 98-117 – ტრინეს პრინციპატი.
- 101-106 – დაკის დაყრობა.
- 114-117 – ომი პართიასა და სომხეთთან.
- 115-117 – იუდეისტური მოსახლეობის აჯანყება ქერონაში, ეგვიპტეში და კვიპროსზე.
- 117-138 – იმპერატორ ადრიანეს მმართველობა.
- 132-135 – აჯანყება იუდეაში სიმონ ბარკოხბის მეთაურობით.
- 138-161 – იმპერატორ ანტონიო პიუსის მმართველობა.
- 161-180 – იმპერატორ მარკუს აერელიუსის მმართველობა.
- 161-165 – ომი პართიასთან.
- 165 – ეპიდემიის (ჭირი) გაერცელება რომში.
- 167-180 – მარკომანელების შეჭრა რომის პროვინციებში.
- 180-192 – იმპერატორ კომოდის მმართველობა.
- 193-197 – სამოქალაქო ომი რომის იმპერიაში, იმპერატორის გერგენისათვის.
- 193-235 – სევერუსების დინასტიის მმართველობა.
- 212 – კანონი რომის მოქალაქეების უფლებებზე.

პოლიტიკური კრიზისის რომის იმპერიაში

- 260 – ეელური ტომების მასიური შეჭრა რომის იმპერიაში. მონათა აჯანყება სიცილიაში.
- 280 – სოფლის მოსახლეობის (ბავაულები) აჯანყება გალიაში ღომინატის ეპოქა.
- 284-305 – იმპერატორ დიოკლიტიანეს მმართველობა.
- 293 – ადმინისტრაციული რეფორმები.
- 301 – ფულადი რეფორმა. ედიქტი ფასების შესახებ.
- 303-304 – ედიქტი ქრისტიანთა წინააღმდეგ, მათი მასიური დევნა.
- 306-337 – იმპერატორ კონსტანტინეს მმართველობა.
- 313 – მილანის ედიქტი ქრისტიანული რელიგიის თავისუფლების შესახებ.
- 325 – (ქრისტიანთა) მსოფლიო პირველი საეკლესიო კრება.
- 330 – რომის იმპერიაში – კონსტანტინეპოლის მეორე დედაქალაქად გამოცხადება.
- 361-363 – იმპერატორ იულიანას მმართველობა.
- 378 – ბრძოლა ანდრიანოპოლთან.
- 379-395 – იმპერატორ თეოდოს I-ის მმართველობა.
- 394 – ქრისტიანული რელიგიის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებასთან დაკავშირებით ოლიმპიური თამაშების აკრძალვა. ტაძრების დაზოგვა და დანგრევა.
- 395 – რომის იმპერიის ორ ნაწილად გაყოფა (დასავლეთი, აღმოსავლეთი).
- 410 – გოთების ბელად ალარიხის მიერ რომის განადგურება.
- 429 – რომის აღება აფრიკელი ვანდალების მიერ.
- 455 – ვანდალების მიერ ქალაქ რომის დანგრევა.
- 476 – იმპერატორ რომულუს ავგუსტულუსის დამხობა (რომის იმპერიის დაცემის ტრადიციული თარიღი).

რომის იმპერატორთა ქრონოლოგია

(ფრჩხილებში მოცემულია მმართველობის პერიოდი)

აგუსტუსი ოქტავიანე (27-14), ტიბერიუსი (14-37), კალიგულა (37-41), კლავდიუსი (41-51), ნერონი (54-68), გალბა (9 ივნისი 68-15 იანვარი 69), ოტონი (15 იანვარი 69-25 იანვარი 69), ვიტელიუსი (2 იანვარი 69-20 დეკემბერი 70), ვესპასიანე (69-79), ტიტუსი (71-81), დომიტიანე (81-96), ნერვა (96-98), ტრაიანე (97-117), ადრიანე (117-138), ანტონიო პიუსი (138-161), მარკუს ავრელიუსი (161-180), ლუციუს ვერუსი (161-169), კომოდუსი (176-192), პატრინატუსი (193), დიდი იულიანე (193), სეპტიმიუს სევერუსი (193-211), კლოდიუს ალბინი (193-197), პესცენუს ნიგერუსი (193-194), კარაკალა (198-217), გეთუსი (209-212), მაკრინუსი (217-218), პელიუგაპა (218-222), ალექსანდრე სევერუსი (222-235), მაქსიმინ თრაქიელი (235-238), გორდიან I (238) გორდიან II (238), ბალბინუსი (238), ბუბიენი (238), გორდიან III (238-244), ფილიპ I არაბი (ან უფროსი) (244-249), ფილიპ II უმცროსი (244-249), ურანიუსი (248-253), მარინ პაკიანიუსი (248), იოპატინე (249), დეციუსი (248-251), დეციუს II უმცროსი და გოსტილიანი (250-251), ტრებონიან გალი (251-253), ვოლუზიანი (251-253) – მართავდა ტრებონიან გალთან ერთად, ემილიანე (253), ვალერიანე (253-259), გალიენი (253-268), პოსტუმი (258-258), მაკრიანი (260), როგალიანი (261), ავრელი (267-268), ლელიანი (268), მარიუსი (268), ვიქტორინი (268-270), კლავდიუს II გოთი (268-270), ტეტრიკი (270-273), კეინტილიუსი (270), ავრელიანე (270-275), დომიტიანე II (270-275), კაბალატი (270-271), ტაციტი (275-276), ფლორიანი (276), პრობუსი (276-282), სატურნინი (280), კარა (282-283), იულიანე (283), კარინ I (283-285), ნუმერიანი (283-285), ლოკოტიანე (284-305), მაქსიმილიან (285-305), კონსტანციუსი I კლორი (293-306), გალერუსი (293-311), კარაუზიუსი (287-293), ალექტი (293-296), აქილევსი (296), ფლავიუს სევერუსი (305-307), მაქსიმინ დაზა (305-313), მაქსენციუსი (306-312), ალექსანდრე (308-311), ლიკინიუსი (303-324), კონსტანტინე I დიდი (306-337), ვალენტი I (314), კონსტანტინე I (317-340), მარტინიანი (323), კონსტანტი (333-350), კონსტანციუსი II (324-361), ნეპოციანი (350), ვეტრანიონი (350), მაგნენციუსი (350-353), სილვანა (355), იულიანე II განდგომილი (335-363), იოვიანი (363-364), ვალენტიანე I (364-375), ვალენტი II (364-378), გრაციანე (367-383), ვალენტიანე II (375-392), მაგნუს მაქსიმუსი (383-388), ფლავიუს ვიქტორი (384-388), ეპენიუსი (392-394), თეოდოს I დიდი (379-395).

ერო და იმავე პერიოდში მოღვაწე ორი იმპერატორი მართავდნენ ან ერთად ან სხვადასხვა სიერცის სფეროებს.

395 წლიდან დასავლეთ რომის იმპერიის დასავლეთ ნაწილს მართავდნენ დამოუკიდებლად. ე. ი. აქედან გამოდინარე, რომის იმპერიაში გათიშვა კიდევ უფრო ძლიერი იყო.

დასავლეთ რომის იმპერიის იმპერატორები:

გონორიუსი (395-423), ატალი (409-410), კონსტანციუს III (421), იონე (423-425), ვალენტიანე III (425-455), პეტრონიუს მაქსიმუსი (455), ავიტი (455-456), მაიორიანი (457-461), ლიბიუს სევერუსი (461-465), პროკოპი ანტემიუსი (467-472), ოლიბრიუსი (472), გლიცერიუსი (473-474), ნეპოტი (474-475), რომულუს ავგუსტულუსი (475-476).

საბერძნეთი (ძველი საბერძნეთი)

ველი საბერძნეთი იწყებოდა თრაკიის და მაკედონიის სამხრეთ საზღვრებიდან და იყოფოდა სამ ნაწილად: ჩრდ. საბერძნეთი, შუა საბერძნეთი და სამხრეთ საბერძნეთი, ანუ პელეპონესი. საზღვრებად ითვლებოდა მთების სიგრძეი მასივი. ჩრდ. საბერძნეთში შედიოდა დასავლეთით ეპირის მთიანი ტერიტორია, აღმოსავლეთით თესალიის ნაყოფიერი ველები. ჩრდ. საბერძნეთი შუა საბერძნეთისგან გამოიყოფოდა თერმოპოლის ხეობით.

შუა საბერძნეთი იყოფოდა შემდეგ ოლქებად: აკარანია, ეტალია, ფოკიდა, ღორიდა, ოპუნტური ლოკრიდა, ოზოლური ლოკრიდა, ბეოტია, ატიკა და ეგეის კუნძულები. მნიშვნელოვანი ადგილი მათ შორის ეკავა ატიკას და ბეოტიას.

სამხრეთ საბერძნეთი (პელეპონესი) შუა საბერძნეთთან დაკავშირებული იყო ისთმოსის ეიწრი ყელით. პელეპონესი იყოფოდა შემდეგ ოლქებად: აქაია, ელადა, არკადია, კორინთო, არგოლიდა, ლაკონია და მესენია. ძვ. წ. აღ. I-ელ ათასწლეულში ძველი ბერძნული ტომები საბოლოოდ ჩამოყალიბდნენ და დამკვიდრდნენ შემდეგი სახით: ჩრდილოეთ საბერძნეთში (თესალია) და შუა საბერძნეთში (ბეოტია) ცხოვრობდნენ ეოლიელები, რომლებიც ასევე დამკვიდრდნენ კუნძულ ლესბოსზე, ჩრდილო-დასავლეთ სანაპიროზე, მცირე აზიის და ეგეოსის ზღვის ჩრდილოეთ ნაწილში. შუა საბერძნეთის დასავლეთ ნაწილში ატიკაში, კუნძულ ეგეოსზე და ეგეოსის ზღვის ცენტრალურ ნაწილში დასახლდნენ იონელები. აქაელები მჭიდროდ მოეკიდნენ ჩრდილოეთ მხარეს პელოპონესის ცენტრს და არკადიის ოლქს. პელეპონესის დანარჩენ ნაწილში (ლაკონია, მესენია, არგოლიდა, კორინთო და ელადა) დასახლდნენ დორიელები. ისინი დასახლდნენ აგრეთვე ეგეოსის ზღვის სამხრეთ კუნძულებზე, როდოსზე, კრეტაზე და მცირე აზიის სამხრეთ ზღვისპირეთში. ყველა ეს ტომები ლაპარაკობდნენ უძრავ დიალექტზე. მათგან გამოიყოფოდა სამი უმთავრესი იონური, ეოლური და დორიული. იონურ დიალექტზე წერდა პეროლოტე, ამავე დიალექტს ამსგავსებდნენ თავის მეტყველებას ატიკელები. ატიკურ დიალექტზე წერდა თუკიდიდე, ეოლურ დიალექტზე წერდა ლექსებს საფო, ხოლო დორიულ ენაზე ქმნიდა თავის კიმნებს პინდარე.

ათენის დამაარსებელია მითიური გმირი თეზეუსი, რომელიც თავის მხრივ იყო ლეგენდარული ეგეოსის შვილი (ეგეოსს მიუტანეს ცრუ ცნობა, რომ მისი შვილი თეზეუსი დაიღუპა. რაც გახდა მიზეზი მისი დაღუპვისა, მან თავი დაიხრჩო ეგეოსის ზღვაში. ეგეოსს თეზეუსი შეეძინა ჟორასგან, რომელიც იყო ასევე ლეგენდარული პითეისის შვილი, თვითონ პითეისი კი პელოპის და ჰიპოდამიას (პისის მეფის იონომასის ასული) შვილი. ისტორიკოსი თუკიდიდე (ძვ. წ. V ს.) გადმოგვცემს, რომ სანამ ათენი დაარსდებოდა ატიკა შედგებოდა მრავალი მცირე ერთეულისაგან და თითოეულს თავის მმართველობა ჰქონდა. მას შემდეგ როცა თეზეუსმა ბასილევსის ძალაუფლება მიიღო, ქვეყნად საერთო წესრიგი დამყარდა, გაუქმა სხვა ქალაქთა საბჭოები, გააერთიანა ყველა მცხოვრები ათენის ირგვლივ და დაარსა ერთი საბჭო, ასე გადაიტყა ერთ დიდ ქალაქად. მოსახლეობა თეზეუსმა სამ ფენად დაყო: ეპატრიდები (კეთილშობილნი), გეომორები (მიწის მუშაკნი) და დემიურგები (ხელოსნები). რომის იმპერატორმა ადრიანემ (117-138) ათენი მრავალი ახალი ნაგებობით დაამშვენა და ქალაქის ახალსა და ძველ

ნაწილს შორის დადგა სვეტი, რომლის ერთ მხარეზე ეწერა „აქ არის ათენი თეზევის ძეგლი ქალაქი“, ხოლო მეორე მხარე გეამცნობდა „აქ არის ადრიანეს ქალაქი და არა თეზევის“. თეზესმა, ისევე როგორც პერაკლემ და სხვა გმირებმაც ჩაიდინეს თორმეტი გმირობა, მან მოკლა ავაზაკი „სინისი“ (ფიჭვთა მზნეკელი), ავაზაკი ღამასტე (პოლიქემონი), მეტსახელად პროკრუსტე, ანუ გამჭიმავი, მარათონის ველზე ხარი და სხვა. თეზევისს ლეგენდის დაბადების ხანად მიიჩნევენ ძვ. წ. აღ. მე-13 საუკუნეს.

ქრონოლოგიური ცხრილი კვ. საბერძნეთის პრეტა-მიკენური პერიოდი (ბრინჯაოს ეპოქა)

XXVIII-XXII საუკ. ადრემინოსური პერიოდი.

XXII-XVII შუა მინოსური პერიოდი.

XVIII-XV ერთიანი სახელმწიფოს აღმოცენება კრეტაზე.

XV - საუკუნის ბოლოს კრეტას სახელმწიფოს დაცემა, აქაელების გადმოსახლება ეგეოსის კუნძულების არქიპელაგიდან.

XIV-XII ს. - აქაელთა სამეფოს გაფურჩქვნა პელეპონესში (მიკენა, ფილოსი).

XIII ს. ბოლო - აქაელების თავდასხმა ტრაზზე (ტრაას ომი).

მე-12 ს. მე-2 ნახევარი და XI საუკუნე - დორიელების გადასახლება მათ მიერ დაპყრობილ პელეპონესზე, კრეტაზე და მცირე აზიის სამხრეთ-დასავლეთ ზღვისპირეთში.

XI-IX ს. პომეროსის პერიოდი (რკინის განვითარების ეპოქა), იგივე არქაული პერიოდი

VIII-VI ს. - ბერძული კოლონიების შექმნა ხმელთაშუაზღვაში.

776 - პირველი წარწერა ოლიმპიადის ჩატარებაზე.

მე-7 საუკ. მე-2 ნახევარი და მე-VI ს. - ტირანია კორინთში.

640 (დაახლოებით) - ქილონის მცდელობა ხელისუფლების ხელში ჩაგდებაზე ათენში.

621 - დრაკონტის კანონების გამოქვეყნება ათენში.

594 - სოლონის კანონების გამოქვეყნება ათენში და დემოკრატიის დამყარება.

VI ს. - იონური ნატურფილოსოფიის აყვავება.

560-527 - პისისტრატეს ტირანია ათენში.

VI (შუაპერიოდი) - პელეპონესის ზავი.

510 - სპარტანელების შეჭრა ატიკაში და ჰიპიას ტირანიის დაცემა ათენში.

509 - აჟანყება ათენში და კლისთენეს დემოკრატიული კონსტიტუცია.

509-508 - ათენელების ბრძოლა სპარტასთან და მის შეკავშირებთან დემოკრატიის შენარჩუნებისათვის.

კლასიკური პერიოდი

500-449 - ბერძენ-სპარსელთა ბრძოლა.

500-494 - იონური ქალაქების ბრძოლა სპარსელების წინააღმდეგ.

- 492 – სპარსელების პირველი მცდელობა რათა შეჭრილიყვნენ ბალკანეთის საბერძნეთში.
- 490 – სპარსეთის შეჭრა არქიპელაგზე და ატიკაში, ბრძოლა მარათონის ველზე.
- 480-479 – სპარსეთის მეფე ქსერქსეს თავდასხმა საბერძნეთზე.
- 480 – ბრძოლა თერმპოლთან, არტემისთან და სალამინთან.
- 479 – ბრძოლა მიკალეს კონცხთან.
- 478/7 – დეიოსის ორგანიზაცია (1-ლი საზღვაო კავშირი ათენში).
- 462 – დემოკრატიული კანონები (ეფიალტა).
- 449 – „კალიკების“ ზავი.
- 457-445 – პირველი ბრძოლა ათენსა და სპარტას შორის პეგემონობისათვის.
- 444/3-429 – პერიკლე – ათენის დემოკრატიის ხელმძღვანელი.
- 431-404 – პელეპონესის ომი.
- 431-421 – „არქიდამოვები“-ს ომი.
- 425 – ომი ფრაქტრიისათვის.
- 422 – ომი ამფიპოლთან.
- 421 – „ნიკიეები“-ის ზავი.
- 415-413 – ათენელების ექსპედიცია სიცილიაზე. სირაკუზას ალყა.
- 413-404 – ოლიგარქიების მიერ სახელმწიფო გადატრიალება ათენში.
- 404-403 – ოცდაათი ათენელის ტირანია.
- 401-400 – კიროს უმცროსის ექსპედიცია. 10000 დაქირავებული ბერძნის უკანდახვეა.
- 395-387 – კორინთოს ბრძოლა.
- 387 – „ანტალიკები“-ს ზავი.
- 387-379 – სპარტის პეგემონია საბერძნეთში.
- 379 – დემოკრატიული სახელმწიფო გადატრიალება ფივიაში.
- 378-338 – მე-2 საზღვაო კავშირი ათენელების.
- 371 – სპარტანელების მარცხი ლეკტრასთან. პელეპონესის კავშირის დაშლა.
- 371-362 – ფივიის პოლიტიკური დაუფლება.
- 362 – ომი მანტინესთან.
- 355-346 – ფილიპე მაკედონელის მონაწილეობა საბერძნეთის პოლიტიკაში და „საღვთო ომი“.
- 338 – ომი ქერონეასთან და მაკედონური პეგემონიის დამკვიდრება საბერძნეთში. ელინიზმის ეპოქა.
- 337 – კორინთოს (პანელინური) კონგრესი.
- 356-323 – ალექსანდრე მაკედონელის ეპოქა და ლაშქრობები აღმოსავლეთში.
- 334 – ბრძოლა გრანიკუსთან.
- 333 – ბრძოლა ისოსთან.
- 331 – ბრძოლა გავეამელასთან.
- 330-327 – ალექსანდრეს ბრძოლები სოგდიანაში.

- 327-325 – ალექსანდრეს ბრძოლები ინდოეთში
 323 – ალექსანდრე მაკედონელის გარდაცვალება.
 232-322 – ბერძნების აჯანყება მაკედონიის წინააღმდეგ (ლამიის ომი).
 323-301 – ალექსანდრეს მხედართმთავრების (დიადოხები) ბრძოლა.
 301 – ბრძოლა თაფსუსთან.
 367-168 – ეტოლიის კავშირი.
 280-146 – აქველების კავშირი.
 323-30 – პტოლემეოსების დინასტია (ეგვიპტე).
 312-64 – სელევკიდების დინასტია (შუა აზია).
 276-168 – ანტაგონიდების დინასტია (მაკედონია).
 283-133 – ატალიდების დინასტია (პერგამი).
 245-221 – სპარტის მეფეების (აგისა IV და კლეომენი III) რეფორმები.
 207-192 – ნაბისის ტირანია სპარტაში.
 200-197 – რომის მე-2 ომი მაკედონიასთან.
 168 – რომაელების გამარჯვება მაკედონიაზე.
 146 – კორინთოს დაშლა და საბერძნეთის საბოლოო დაპყრობა რომაელების მიერ.

საბერძნეთ-ბაქტრიის სამეფო (ღაბახ. ძვ. წ. 250-140/30).

ონათმფლობელური სახელმწიფო შუა აზიაში, გამოიყოფოდა სელევკიდების სახელმწიფოსგან და მოიცავდა ბაქტრიას, მარგიანუს, სოგდიას და სხვა სახელმწიფოებს. ხანმოკლე აღმავლობის პერიოდში (190-180 ძვ. წ.) მის შემადგენლობაში შედიოდა აელანეთი და ჩრდილო-დასავლეთ ინდოეთი. დაიშალა შიდა სახელმწიფოებრივი ბრძოლების შედეგად.

მეფეთა ქრონოლოგია: ძვ. წ-ით: დიოდოტი I (256-248), დიოდოტი II (248-235), ევდიემ I (235-200), დემეტრე I (200-185), ევდიემ II (200-190), ანტიმეჰს I (190-180), პანტალუნი (185-175), დემეტრე II (180-165), აგაფოკლი (180-165), ეკრატიდ II (171-155), მენანდრე (155-130), პლატონი (155), პელიოკლი I (155-140), ეკრატიდ II (140), ანტიმეჰს II (130-125), სტრატონ I (130-95), არხები (130-120), ფილოქსენ (125-115), ზოილი (125), გელიოკლი II (120-115), ლისი (120-110), ანტალკიდი (115-100), აპოლოდოტი (115-95), ზოილი, დიონისე, აპოლოფანი (95-80), ნიკი (95-85), დიომიდე (95-85), ტელეფი (95-80), ჰიპოსტრატე (85-70), ამინტა (85-75), თეოფილი (75), ჰეპმეი (75-55).

საქართველოს წინამორბედი სახელმწიფოები

კოლხეთის სამეფო (ეგრისი)

ოლხი ტომების პოლიტიკური გაერთიანება დასავლეთ საქართველოში ხდებოდა დღევანდელი კოლხეთის დაბლობზე, მდინარე რიონის დაყოფაზე. ასევე თანამედროვე დასახლებული პუნქტების დაბლა გომისა და ვანის ტერიტორიაზე. კოლხეთის სამეფოში დიდ აყვავებას მიაღწია ქალაქებმა ფაზისმა, დიოსკურიამ და ძვ. წ. მე-4 ს-ში კოლხეთის სამთავროს მთავარმა – ქუჯიმ, იბერიის მეფე ფარნავაზთან ერთად დიდ წარმატებებს მიაღწია საგარეო პოლიტიკის სფეროში. ეთნიკური სახელი კოლხი პირველად ძვ. აღმოსავლეთის წყაროებში იხსენიება ძვ. წ. XII-X ს.ს-ში (ასურეთის მეფე ტიგლათფელესერ I-ის წარწერა) კოლხის ფორმით. შავი ზღვისპირეთში

კოლხურ ტომთა დიდ გაერთიანებას ვარაუდობენ ძვ. წ. XIII ს-ში, ეს დასტურდება ძვ. ასურული წყაროებით და აგრეთვე ახლანდელი დასავლეთ საქართველოს და სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში მოპოვებული არქეოლოგიური მასალებით. ამ კულტურის შემქმნელ კოლხურ ტომთა გაერთიანების ძლიერების ზანა აირეკლა აგრეთვე არგონავტთა ლაშქრობის ლეგენდებში. აგრეთვე ძველ ბერძნულ თქმულებებში და ეგრისეებში. ურარტულ წყაროებში კოლხას სამეფო ქალაქად მიჩნეულია „ილდამურა“.

ძვ. წ. VIII ს-ის 20-იანი წლებიდან კოლხას დაცემის შემდეგ კოლხური ტომების ერთი ნაწილი სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში (ახლანდ. ტრაპზონის მიდამოები) დამკვიდრდა, ხოლო პოლიტიკის ცენტრმა გადაინაცვლა ჩრდილოეთით – ახლანდელი დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე, სადაც ძვ. წ. VII-VI ს-ში ჩამოყალიბდა ახალი ძლიერი დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი ერთეული და მთელს ანტიკურ სამყაროში ფართოდ ცნობილი კოლხეთის სამეფო, რომელსაც ჰეროდოტე ახლო აღმოსავლეთის დიდი მონარქების და მიდიისა და აქემენიდური ირანის გვერდით იხსენიებს.

მზრნი, მზრისი – ქართული წყაროების მიხედვით ისტორიული ქალაქი დასავლეთ საქართველოში. დაუარსებია ლეგენდარულ ეთნარქოს – ეგროსს. მდებარეობდა შემდგომდროინდელ ქ. ბელიის ადგილზე. (მისი ზუსტი ადგილმდებარეობა გაურკვეველია) მკვლევართა ნაწილი ეგრისის არსებობას ვარაუდობს მდ. ენგურის ქვემო წელზე, ახლანდელი ზუგდიდის მახლობლად.

ტაო – ისტორიული მხარე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, მდ. ჭოროხის შუა დინების აუზში (ახლანდ. თურქეთის ტერიტორია). პირველად მოხსენიებულია ძვ. წ. 1112 წელს ასურეთის მეფე ტიგლათფელესერ I-ის წარწერაში – „დაიანის“ სახელწოდებით,

ურთულ წყაროებში „ღიაუზის“ სახელწოდებითაა ცნობილი. ძვ. წ. 401 წელს ბერძენი მხედართმთავარი ქსენოფონტე ამ მხარის მოსახლეობას „ტაოხეზად“ მოიხსენიებს (აქვე არიან მოხსენიებული სხვა დასავლურ ქართული ტომები: ხალიბები, სკვითინები და სხვები). ძვ. წ. I ათასწლეულის დასაწყისში ტაო შედიოდა კოლხეთის სამეფოს გაერთიანებაში. ამავე პერიოდში აქ უნდა დაწყებულიყო აღმოსავლური ქართული ტომების მიგრაცია და კულტურული ზეგავლენა. აღმოსავლურ-ქართველური სახელმწიფოს ქართლის სამეფოს წარმოქმნის (ძვ. წ. IV-III ს.) ხანაში ტაო მისი ორგანული ნაწილი იყო. იგი წარმოადგენდა დიოფიზიტების ძლიერ ცენტრს. VIII-IX-X ს-ში აქ ფართოდ გაიშალა სამონასტრო მშენებლობა (ბანა, ხახული, ოშკი, პარხალი, ოთხთა ეკლესია და სხვა), აქ მიეცა დასაბამი საქართველოს მეფეთა ბაგრატიონთა დინასტიის შეუქმნა. ტაოში მოღვაწეობდნენ გამაჩნილი სახელმწიფო მოღვაწენი: აშოტ I დიდი კურაპალატი, დაით III კურაპალატი, თორნიკე ერისთავი, კულტურის მოღვაწენი იოანე მთაწმინდელი, ექვთიმე მთაწმინდელი და სხვა.

XII-XIII ს-ში ტაო საქართველოს ფეოდალური მონარქიის სანაპირო საერისთაო იყო. XIII ს-ის II ნახევრიდან სამცხე-საათაბაგოს ფარგლებში შედიოდა. XIV ს-დან კვლავ ერთიანი საქართველოს შემადგენლობაშია. XV საუკუნიდან საქართველოს დაშლის შემდეგ ტაო კვლავ სამცხე-საათაბაგოს შემადგენლობაშია. XVI ს-ის 50-იან წლებში სამცხე-საათაბაგოს დასავლეთ მხარეები, მათ შორის ტაო ოსმალეთმა დაიპყრო.

ლაზიკა – ისტორიული მხარე დასავლეთ საქართველოში, II-VI საუკუნეებში, ფეოდალური ხანის ეგრისის სამეფოს ერთ-ერთი პროვინცია, მოიცავდა ტერიტორიას მდ. რიონის დინებასა და ჭოროხის შესართავს შორის (გვიანდელი გურია, საჯავახო, საჩინოს ჩათვლით და შავი ზღვის აჭარის სანაპირო მხარე). მე-4 საუკუნეში მათ მფლობელობაში შედიოდა აფსილების, აბაზგების და სვანეთის ტერიტორიები. სამეფოს დედაქალაქად მიჩნეული იყო არქეოპოლისი (თანამედროვე ნოქალაქევი). მნიშვნელოვანი ცენტრებია როდოპოლისი (თანამედროვე ვარციხე), აპსარი (თანამედროვე გონიო), მე-8 საუკუნეში ლაზიკა გაერთიანდა აფაზეთის სამეფოსთან. ლაზიკაზე ცნობები გვხვდება მე-7 საუკუნის ანონიმური ავტორის „სომხურ გეოგრაფიაში“ (ლა-ზიკის სახელწოდებით). ბიზანტიელი ავტორები დასავლეთ საქართველოს ლაზიკის სამეფოს უწოდებდნენ. პროკოპი კესარიელის (VI ს.) მიხედვით ეს ტერიტორია დაუსახლებელი ყოფილა, ხოლო აგათია სქოლასტიკოსი (VII ს.) ლაზიკის ტერიტორიაზე ასახელებს ციხე-სიმაგრე ტელეფისს (მკვლევარი აიგივებენ ახლანდელი სამტრედიის რაიონში სოფ. ტოლებში არსებულ ციხე-სიმაგრის ნანგრევებთან). აქვე ყოფილა ქალაქი ქიტროპოლია თიხის ჭურჭლეულობით სავაჭრო ადგილი. მე-6 ს-ის II ნახევარში ლაზიკაში შენდება ცნობილი ქალაქი და საეპისკოპოსო (ახლანდელი სოფ. ციხისძირი, კობულეთის რაიონი). მე-VIII ს-ის ლაზიკის პროვინციის უდიდესი ნაწილი გურიის სახელით მოიხსენიება.

კლარჯეთი – ისტორიული მხარე სამხრეთ საქართველოში, მოიცავდა მდ. ჭოროხის ქვემო-დინების აუზს, არსიანის ქედიდან შავ ზღვამდე, (ახლანდელი თურქეთის ტერიტორია),

კლარჯეთში შედიოდა მურღულის, ეგრის, არტანუჯის, ნიგალისა და სხვა ხევები. სახელწოდება კლარჯეთი მოდის დაბა კლარჯეთიდან, მისი უძველესი ცენტრია ციხე თუხარისი, კლარჯეთს განაგებდა ქართლის მეფის ერისთავი. მე-5 ს-ის II ნახევრიდან არტანუჯის ციხე იყო მეფის მთავარი რეზიდენცია. VIII ს-ში აქ დამკვიდრდა ბაგრატიონთა სამეფო დინასტია. IX ს-ის დასაწყისში მეფე აშოტ I დიდმა არაბთა ლაშქრობებით და ეპიდემიებით გაპარტახებული მხარე აღადგინა და დაასახლა. ამავე დროს დაიწყო ფართო სამონასტრო მშენებლობა გრ. ხანძელის თაოსნობით. XVI ს-ში კლარჯეთი საქართველოს სხვა ტერიტორიებთან ერთად ოსმალეთმა მიიტაცა.

დიაუხი, დიაოხი, დიაიპენი – ადრინდელი კლასობრივი სახელმწიფო ძვ. წ. XII-VIII ს-ში სამხრეთ-ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე. ამ სახელწოდებიდან მომდინარეობს საქართველოს ერთ-ერთი ოლქის ტაოს სახელი. ძვ. წ. XII ს-ის ბოლოს დიაუხი მეთაურობდა ეფრატის ზემოწელში ტომების დიდ გაერთიანებას, რომლებიც ასურელების წინააღმდეგ ბრძოლის მიზნით შეიქმნა. ძვ. წ. IX ს-ში დიაუხის წინააღმდეგ შეტევა დაიწყო ურარტუმ. ამ უკანასკნელის მეფეებმა მენუამ და არგიშთი I-მა მრავალჯერ დაამარცხეს და ბოლოს გაანადგურეს დიაუხი (IX ს. და VIII ს. დასაწყისი). დიაუხის გამოჩენილი მეფეები:

სიენი (ძვ. წ. XII ს. ბოლო), ასია (ძვ. წ. IX ს. შუა წლები), უტუფურსი (ძვ. წ. IX-VIII ს. მიჯნა). დიაუხის მკვიდრთა შთამომავლობას ძვ. წ. V ს. დასასრულს ბერძენი მწერალი ქსენოფანტე ტაოხების სახელით იხსენიებს.

ტაოხმები – ისტორიულად საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ რაიონებში (ტაოს მხარე) მცხოვრები ქართველური ტომები. ქსენოფონტის ცნობით, ტაოს კუთვნილი მიწა-წყალი მდ. ჭოროხის სათავეებთან მდებარეობდა. გეომატი, ძლიერი, მამაცი და თავისუფლებისმოყვარე ტაოხები, ისევე როგორც სხვა მათ მეზობლად მცხოვრები ტომები ძვ. წ. V ს-ში აღარ ემორჩილებოდნენ სპარსეთის მეფეებს. ომიანობის დროს თავს აფარებდნენ მთის მწვერვალებზე გალანით გამაგრებულ მიუვალ ადგილებს.

იბპრია – აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველოს ქართველური ტომების ძველი სახელწოდება. ანტიკური და ბიზანტიური წყაროების მიხედვით ცხოვრობდნენ იბერიის ტერიტორიაზე. მთავარი როლი ითამაშეს ერთიანი ქართველი ზალხის ჩამოყალიბებაში ძვ. წ. მე-4, მე-3 საუკუნეებში. დედაქალაქი – მცხეთა. განვითარების მაღალ საფეხურზე იდგა სხვა ქალაქებიც არმაზციხე, ურბნისი, უფლისციხე. სამეფო ტახტზე მეფობდა ფარნავაზიანების დინასტია, რომელთა შესახებ დამატებითი ინფორმაციები იხილეთ ამავე წიგნის სამეფო დინასტიების ლექსიკონის ნაწილში და ქრონოლოგიურ ცხრილებში).

საქართველოს მეფეები

ტაო-კლარჯეთის მეფენი

აშოტ I დიდი – ადარნასე, ბაგრატიონის უმცროსი ძე, 786 წლიდან 813 წლამდე ტფილისში იჯდა, როგორც ქართლის ერისმთავარი. 810 წელს აშოტმა ტფილისიდან განდევნა არაბები. 813 წელს არაბებმა ისევ დაიჭირეს ტფილისი. აშოტი სამხრეთ საქართველოში გადავიდა, ტაო-კლარჯეთში გახელმწიფდა და არტანუჯი სატახტო ქალაქად გამოაცხადა. აქედან იწყება მისი მეფობა და ბრძოლა ქართული მიწების შემოერთებისათვის. 813 წელს მან კავშირი შეკრა ბიზანტიის კეისარ ლეონ V-სთან, „კურაპალატის“ ტიტული მიიღო მისგან და მთელი სამხრეთ საქართველო შემოიერთა. 818 წელს დასავლეთ საქართველოს მეფესთან თეოდოსი I-თან დაამყარა კავშირი, დაამარცხა გრიგოლ კახთა ერისთავი და მისი მოკავშირე ტფილისის ამირა. ამ გამარჯვებით აშოტმა ისევ დაიბრუნა კახეთის ერისთავის, გრიგოლ ჭრუბისკობოსისგან ადრე წართმეული ქსნის ხეობა. აშოტი სრულიად ქართლის მფლობელი გახდა, შემდგომ ბარდაყვი დაიმორჩილა. 826 წელს აშოტი არტანუჯის ტაძარში მუხანათურად მოკლეს. შეთქმულთა მეთაურები ყოფილან ვინმე „ოროზმარიოზდის ძენი“, რომლებიც ხალხმა გაწყვიტა მეფის მკვლელობისათვის. აშოტი ქართულმა ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა. მისი მოსახსენებელი დღეა 11 თებერვალი.

ბაგრატ I კურაპალატი – აშოტ I დიდის შუათანა ძე, ქართლის მეფე 826-876 წ. მის დროს საქართველომ ბუღა თურქისგან დიდი რბევა განიცადა.

დავით I კურაპალატი – ბაგრატ I კურაპალატის უფროსი ძე, ქართველთა მეფე 876-881. მის დროს დასრულდა ხახულის ტაძრის მშენებლობა, მოკლული იქნა ნასრა გუარამის ძის მიერ 881 წელს.

გურგენ I კურაპალატი – ადარნასეს უფროსი ძე (მეფე ბაგრატ I-ის უფროსი ძმა), მეფე დავით I-ის მოკვლის შემდეგ ათი წელიწადი (881-891) იჯდა ქართველთა სამეფო ტახტზე. 888 წელს გურგენი ადარნასე დავითის ძეს ეხმარებოდა მამამისის მკვლელის ნასრა გუარამის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამისთვის მან ახლად გამეფებულ ადარნასესგან ჯილდოდ მიიღო არტანი. ბოლოს ერთმანეთსაც გადაემტერენ გურგენი და ადარნასე. არტანის ხეში გამართულმა ბრძოლამ გურგენს მარცხი და სასიკვდილო ჭრილობა არგუნა (891).

ადარნასე II კურაპალატი – მეფე დავით I-ის დედისერთა ძე. როცა მამამისი ნასრა გუარამის ძემ მოკლა (881), ადარნასე მცირეწლოვანი იყო, შეიდი წლის შემდეგ კი 888 წელს მან დაამარცხა და მოკლა კონსტანტინეპოლიდან ტახტის მძიებლად ჩამოსული ნასრა გუარამის-ძე და ამავე წელს ავიდა ტახტზე ადარნასე II ქართველთა მეფის სახელწოდებით. მის დროს დასრულდა არაბთა ლაშქრობები საქართველოში. იგი გარდაიცვალა 923 წელს.

დავით II – ადარნასე II-ის უფროსი ძე, 923-937 წ. მოკვდა უბედოდ.

ბაგრატ II რეპხმედი – ძე სუმბატ კურაპალატის – ქართველთა მეფე (937-994) „რეპხმედი“ შერქვეს ყმაწვილობისას გამოუცდელი-რისათვის.

გურგენ II მეფეთ-მეფე – 994-1008 წ. ცოლად ჰყავდა დასავლეთ საქართველოს

(აფხაზეთის) მეფის გიორგი II-ის ასული გურანდუხტი. შეეძინათ მომავალი ერთიანი საქართველოს მეფე ბაგრატ III. მეფობდა ტაოში, მაგრამ ეპორჩილებოდა კლარჯეთის მეფეთმეფეს დაეით III კურაპალატს. 1008 წელს იგი გარდაიცვალა და მისი სამფლობელოც მისმა ძემ ბაგრატ III-მ შეიერთა (მომავალი ერთიანი საქართველოს მეფე).

ადარნასე III კურაპალატი – ძე ბაგრატ მაგისტროსისა. ტაო-კლარჯეთის მეფე 958-961 წ. სახელოვანი დაეით III ის მამა.

დავით III კურაპალატი – ძე ადარნასე III-ისა, მეფეთ-მეფე 961-1001 წლებში, მამინდელ მსოფლიოში სახელგანთქმული ხელმწიფე, საქართველოს გაერთიანების რეალური მოთავე და წინამძღოლი. 979 წელს ბიზანტიის საიმპერატორო კარის წინააღმდეგ აჯანყდა ბარდას სკლიაროსი, დაეით III-მ ბიზანტიის სამეფოს 12000 მხედარი მიაშველა თორნიკე ერისთავის წინამძღოლობით, რომელმაც დიდი წვლილი შეიტანა საერთო გამარჯვებაში.

მან მთელი რიგი დამარცხებები მიაყენა არაბ დამპყრობლებს და წაართვა არაერთი ტერიტორია. 998 წელს მისმა ჯარმა, რომელსაც გაბრიელ ოჩოპინტრეს ძე სარდლობდა გაანადგურა არაბთა 100 000-ანი ჯარი, რომელსაც მამლანი სარდლობდა. 975 წელს იოანე მარუშისძის ხელშეწყობით, დაეითმა ქართლის ტახტზე დასვა თავისი შვილობილი ბაგრატ III (გურგენ II-ის ძე), ხოლო 978 წელს მასვე ჩააბარა მთელი დასავლეთ საქართველო. 1001 წელს მოკვდა დაეით III, 1008 წელს კი გურგენ II. ამგვარად გაერთიანდა 4 ქართული სახელმწიფო ორგანიზში ბაგრატ III-ის დროშის ქვეშ (1010 წელს ბაგრატ III შემოიერთებს კახეთ-ჟერეთსაც).

გერის-აფხაზეთის მეფეები

ბაპური – გერის-ლაზეთის მეფე II საუკუნის შუა წლებში. დიდი მეგობრობა ჰქონდა რომის იმპერატორ ანტონინუს პიუსთან (138-191).

გუბაზ I – გერის-ლაზეთის მეფე დაახლ. 455-510 წლებში.

ვათე I – ძე გუბაზ I-ისა, გერის-ლაზეთის დიდი მეფე 510-530 წლებში.

გუბაზ II – ძე ვათე I-ისა, გერის-ლაზეთის დიდი მეფე (530-554). 554 წელს ხობისწყლის პირას უიარაღო მეფე ღალატით მოკლეს ბიზანტიელმა სარდლებმა.

ვათე II – ძე ვათე I-ისა. ძმა გუბაზ II-ისა, გერის-ლაზეთის მეფე (554).

სმრბი ბარნუპის ძე – გერის-ლაზეთის ერის მთავარი (მეფე). მე-7 საუკ. 90-იანი წლები.

ლემონ II – მძისწული ლემონ I-ისა (ლემონი პირველ ხანებში ითვლებოდა აფხაზეთის ერისთავად და ბიზანტიის ვასლად). ლემონ II პირველია, ვინც მეფის ტიტული მიიღო აფხაზეთში (755-800). იგი შეუკავშირდა ხაზარებს (დედით ხაზარი იყო), აუჯანყდა ბიზანტიელებს და თავი გამოაცხადა დამოუკიდებელ მეფე-ხელმწიფედ, სტატუსო ქალაქად კი დაადგინა ქუთაისი.

თეოდოსი I – უფროსი ძე ლემონ II-ისა, დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფე 800-825 წლებში.

დემეტრე II – შუათანა ძე ლემონ II-ისა. დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის)

მეფე 825-861 წლებში.

გიორგი I – უმცროსი ძე ლეონ II-ისა. დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფე 861-868 წლებში.

იოვანე შაველიანი – დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფე 868-880. იგი იყო სასახლის კარზე დაწინაურებული კარისკაცი, სამეფო ხელისუფლება ხელთ ჩაიგდო მეთქმულებისა და უზურპაციის გზით.

ადარნასე შაველიანი – ძე იოვანე შაველიანისა. დასავლეთ საქართველოს მეფე 880-887 (893) წლებში.

ბაგრატ I – დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფის დემეტრე II-ის ძე. ბიძამისა გიორგი I-მა ბაგრატს ქართლის მმართველად დასვა, მაგრამ მალე გიორგის გარდაცვალებისთანავე ქერიემა დედოფალმა და იოვანე შაველიანმა მოკლა დაუპირეს („შთაგდეს ბაგრატ ზღუასა“), მაგრამ ბაგრატს გადარჩა და კონსტანტინეპოლს შეაფარა თავი. შემდგომ ბიზანტიური ჯარის თანხლებით მიადგა ქუთაისს და მოკლა ადარნასე შაველიანი. მისი ქერიემა (გურამ მამფალის ასული) ცოლად შეირთო და დაჯდა აფხაზეთის ხელმწიფედ 887 წელს. იმეფა 893 წლამდე.

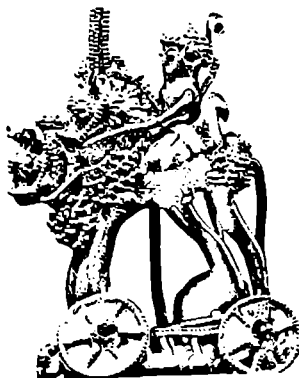
კონსტანტინე – ძე ბაგრატ I-ისა, დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფე 893-922 წლებში.

გიორგი II – კონსტანტინე მეფის უფროსი ძე, დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფე 922-957 წლებში.

ლეონ III – მეფე გიორგი II-ის მეორე ვაჟი, დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფე 957-967 წლებში.

დემეტრე III – მეფე ლეონ III-ის უფროსი ძე, დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფე 967-975 წლებში.

თეიმურაზ II – მეფე ლეონ III-ის უმცროსი ძე, დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) მეფე. იმეფა სამი წელიწადი (975-978).

ძველი სპარსეთი

ძამენიდეზის დინასტია. აქემენიდების დინასტიის სახელმწიფო თავის დიდების ზენიტში ფლობდა ახლო და შუა აღმოსავლეთის კრცელ ტერიტორიას. არსებობა შეწყვიტა ალექსანდრე მაკედონელის დაპყრობის შედეგად.

მეფეთა ქრონოლოგია: აქემენი (700-675), ჩიშიში (675-640), კიროსი

I (640-600), კამბიზ I (600-559), კიროს II (ირანში) (559-530), კიროს II (ბაბილონი) (539-530), კამბიზ II (530-522), ბერდი (სმერდისი, გაუმატა) (522), მოლა დარიოსმა 29 სექტემბერს, ნაბუქოდონოსორი (522), დარიოს I (522-521), ნაბუქოდონოსორ IV (521), დარიოს I (521-486), ქსერქსე (486-464), არტაქსერქსე (464-423), დარიოს II (423-404), არტაქსერქსე II (404-359), არტაქსერქსე III (359-338), არსესი (338-336), დარიოს III (336-331).

სასანიდები (სასანიდები).

ირანული შაპების დინასტია ირანში 224-651 წლებში. დამარცხებულია არდშირ I.

მეფეთა ქრონოლოგია: არდშირ I (224-240), შაპური (240-272), ზორმიზდ არდშირი (272-273), ბარაზრან I (273-276), ბარაზრან II (276-293), ბარაზრან III (293), ნერსე (299-302), ზორმიზდ II (302-309), შაპურ II (309-399), იუზიგერდ I (399-421), ბარაზრან V (421-439), იუზიგერდ II (439-457), ზორმიზდ III (457-459).

სკვითები

ველი ირანული ტომები, მოსახლეობდნენ ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთში ძვ. წ. VII ს-ში სკვითებმა კიბირიელები გამოდევნეს და მათი ტერიტორია დაიკავეს. პეროდოტეს (ძვ. წ. V ს.) ცნობით სახლობდნენ დნეპრსა და დონის სტეპებში, ეწოდნენ მომთაბარეობას, მისდევდნენ მესაქონლეობას. ძვ. წ. აღ. IV ს-ში ჩამოყალიბდა სკვითების სახელმწიფო. სკვითების სახელმწიფოში საზოგადოება ორი საფეხურისგან შედგებოდა: არისტოკრატია

და თავისუფალი პლებსი. სკვითებში მეფის ინსტიტუტთან ერთად არსებობდა ბელადის ინსტიტუტიც. იგი ერთდროულად ეკავა ერთ პიროვნებას. სპარსეთის მეფის დარიოსის ლაშქრობების დროს სკვითებში არსებობდა სამი სამეფო. მათ შორის ხელმძღვანელი ადგილი ეკავა ერთს – იდანიზს. სკვითების სახელმწიფომ განსაკუთრებულ ძლიერებას მიაღწია ძვ. წ. აღ. IV საუკუნეში, ათეის მეფობის დროს. ძვ. წ. III საუკუნეში სკვითიამ დაკარგა რიგი ტერიტორიები და ამ პერიოდში ფლობდა მხოლოდ ყირიმის სტეპებს და ქვედა დნეპრისპირეთს. დედაქალაქს აძევ დროში წარმოადგენდა ნეაპოლისი (სიმფეროპოლისის სიახლოვე), ნეაპოლისი ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს ახალ ქალაქს. ძვ. წ. მე-II საუკუნეში სკვითების მეფე სკილური და მისი შვილი პალაკი ცდილობდნენ აღედგინათ ძველი ძლიერება, მაგრამ ამაოდ.

სკითხის სახელმწიფომ 1000 წლის მანძილზე იარსება და ძვ. წ. მე-II საუკუნედან არსებობა შეწყვიტა. თუმცა ძვ. წ. აღ. 26 წელს რომში იღებენ მათ ელჩებს (იმპერატორ ავეუსტუსის დროს), მაგრამ ისინი როგორც ისტორიულ წყაროებში ასევე პოლიტიკურ რუკაზე საბოლოოდ ქრებიან. ნაწილი ასიმილირდება სხვადასხვა ერებში, ნაწილი კი სხვა ეთნიკური სახელით გვევლინებიან.

დიდი სომხეთი

დიდი სომხეთი არის ძველი სახელმწიფო, რომელიც ფლობდა ძირითადად სომხეთის მთიანი ზოლით გარშემორტყმულს ძვ. წ. მე-I საუკუნედან. შემდგომში ხდება აქემენიდების დინასტიის სატრაპია. ძვ. წ. მე-4-3 საუკუნეებში ერვანდულების (ორონტიდები) დინასტიის სამფლობელოა. ელინისტურ ეპოქაში მონათმფლობელური სახელმწიფოა და ძვ. წ. მე-3-2 საუკუნეებში განაგებდა არტაშეს I სელევკიდების დინასტიის მმართველობის ქვეშ, სტრატეგის

წოდებით, ხოლო ძვ. წ. 189 წელს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მეფეა. მან დააარსა დედაქალაქი არტაშატი (ბერძნულად. არტაქსატა). სახელმწიფომ ძლიერებას მიაღწია ტიგრან II-ის დროს (ძვ. წ. 95-56), რომელმაც დააარსა ახალი დედაქალაქი ტიგრანკერტი. მის დროს საზღვრებმა ძალზე გადიწია და მის სამფლობელოში შედიოდა სოფენა, მიდია, ატროპატენა, სირია, ფინიკია, კილიკია და სხვა მცირე სახელმწიფოები. არც თუ მოკლე ხანში დიდი სომხეთი დაიშალა, რომის სახელმწიფოსთან ბრძოლაში და ჩვენი წელთაღრიცხვის I-ელ საუკუნეში არტაშესიდების დინასტიამ არსებობა შეწყვიტა. ახ. წ. I საუკუნეში პართიული სამეფოს წარმომადგენელმა თრდატ I-მა დააარსა არშაკიდების დინასტია, რომელიც ატარებდა „დიდი სომხეთის მეფის“ ტიტულს, მაგრამ ახ. წ. 114 წელს ოკუპირებული იქნა რომის სახელმწიფოს მიერ და სომხეთი წარმოადგენდა რომის და პართიის ზეგავლენის ბრძოლის ასპარეზს. ჩვ. წ. 387 წელს კი გაყოფილი იქნა ირანული დინასტიის სასანიდების და ბიზანტიელი მმართველების მიერ. არშაკიდების დინასტია მეფობდა ახ. წ. 428 წლამდე სასანიდებს ზეგავლენის სფეროში. ტერმინი „დიდი სომხეთი“ პირველად იხმარა სწაველულმა ანანია შირაკელმა სომეხი ხალხის საცხოვრისის მიზნებით.

მეფეთა ქრონოლოგია: ორონტი (დაახ. 320), სამი (დაახ. 260), არშამი (დაახ. 260-230), ქსერქაე (დაახ. 230-212), ორონტი (დაახ. 212-200).

არტაშესიდების დინასტია: არტაშეს I (ზარედარას შვილი) (დაახ. 189-164), ტიგრან I, არტაევზი (გარდ. 95 ძვ. წ.), ტიგრან II (დიდი), (დაახ. 95-55 ძვ. წ.), არტაევზი II (55-34 ძვ. წ.), არტაქსე (ძვ. წ. 34-20), ტიგრან III (ძვ. წ. 20-8), ტიგრან IV (დაახ. 8-1 ძვ. წ.), შემდგომ ხანმოკლე მმართველობა არტევზის, არიობარზანის (ახ. წ. 2-4), არტაევზ III (დაახ. 4-6), არტაშეს II (ახ. წ. 18-დაახ. 34), არშაკ (დაახ. 34-36), მითრიდატე (დევნილი გაიუსის მიერ და აღდგენილი კლაუდიუსის მიერ) (ახ. წ. 36-51), რადამისტის მიერ ხელისუფლების ხელში ჩაგდება (51-60), ტიგრან IV (კაბადოკიელი) (60-62), თრდატი

(ხელახლა) (63-75), აშხლარი (დაახ. 110), პარტამასირი (113-114), სანატრუკი (დაახ. 115), ეოლეგზი (116 – დაახ. 140), სოხოგესი (დაახ. 163-175), თრდატ II (დაახ. 215), თრდატ III (დაახ. 287-330).

სპარტა (ლაკედემონია)

რთ-ერთი უძლიერესი ბერძნული სახელმწიფო პოლისი ძვ. წ. მე-9 და ახ. წ. I-ელ საუკუნეებში, სპარტაში ერთდროულად იყო ორი სამეფო ღინასტია ავიალებისა და ეროპონტილების.

აზიადემონის (560-215) ღინასტია: ანაქსანდრიდი (დაახ. 560-520), კლეომანი I (დაახ. 520-490), ლეონიდე (490-480), პლისტარხი (480-459), პლისტონაქტი (459-409), პესანია (409-395), აგესიპოლი I (395-380), კლეომბროტი (380-371), აგესიპოლი II (371-370), კლეომონი II (370-309), არეი I (309-265), აკროტატი (265-262), არეი II (262-254), ლეონიდე II (254-235), კლეომენე III (235-222), აგესიპოლი (219-215).

მეროპონტიდემონი (დაახ. 550-192): არისტანი (დაახ. 550-515), დემარატი (დაახ. 515-491), ლეოტიქიდი II (491-469), არქიდეზე II (469-427), აგის II (427-399), აგესალაოსი II (399-360), არქიდეზე II (360-338), აგის III (338-331), ევდამიდ I (331-305), არქიდეზე IV (დაახ. 305-275), ევდამიდი II (275-244), აგის IV (დაახ. 244-241), ევდამიდ III (241-228), არქიდეზე V (228-227), ეკლიდე (227-221), ლიკურგე (219 დაახ. 212), პელორი (212-200), ნაბისი (მახანიდის მურეგეობის ქვეშ) (195-192).

ფინიკია

მელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს ვიწრო ზოლად გასდევდა ფინიკია. ფინიკიის საზღვარი სამხრეთით კარმელის კონცხთან იწყებოდა, ჩრდილოეთით იგი ქალაქ უგარიტს აღწევდა, აღმოსავლეთით კი დიდ სივრცეზე ლიბანის მთებზე გადადიოდა.

ფინიკიის უძველესი მოსახლეობა ქანანელების სახელით იყო ცნობილი.

ქანანელები დასავლეთ სემიტური მოდგმის ტომები იყვნენ და ქანანური ენაც სემიტურ ენას მიეკუთვნებოდა. სახელწოდება ფინიკიელები, როგორც ჩანს ქანანელებს მიეკნას ბერძნულმა შეარქვეს, რომელთაც საეაჭრო ურთიერთობა პქონდათ ქანანთან მეორე ათასწლეულის მეორე ნახევარში. პირველად ეს სახელწოდება პომპროსთან გვხვდება, იგი აღნიშნავდა მენაბულსა თუ ყაიისფერს, შემდგომ როგორც ვარაუდობენ იგი ყაიისფერკანიან ქანანელებზე გადაიტანეს. დაახლოებით ძვ. წ. 3100-2100 წლებში შეიქმნა ფინიკიის ქალაქი სახელმწიფოები უგარიტი, ბიბლოსი, ტვიროსი, უტიკა, სიდონი, არვადი.

ეკოპტური წყაროების მიხედვით ბიბლოსის მეფეები იყვნენ იფშეშუაბი იფშეშუას ძე და

ინტენი ძე რეინისა, რიბ-ადლი, აპირაბი, ზაქარბალი.

ტპიროსის მემუმიბი – პირამ I (ძვ. წ. 969-936), ბალუზარი (847/6-841/840, ძვ.წ.), მუტონი (841/840-832). ქალაქი კართაგენი დაარსებული იქნა ძვ. წ. 825 წელს ტვიროსელების მიერ, ზოგი წყაროებით ტროას დაცემამდე ე. ი. ძვ. წ. მე-13 საუკუნეში, ბალი (ძვ. წ. მე-7). ძვ. წ. 553 წელს ტვიროსის მეფედ პირამ III ჩანს.

ტვიროსის, სიდონისა და არეადის მეფეების გაერთიანებული ძალით დაარსებული იქნა ქალაქი ტრიპოლისი. 333 წელს (ძვ. წ.) ფინიკია თითქმის ომების გარეშე დაიმორჩილა ალ. მაკედონელმა, მხოლოდ ტვიროსმა გაუწია მეღვარი წინააღმდეგობა, რომლის აღების შემდეგ ქალაქის მოსახლეობა (30 000) მონებად გაყიდა. ახ. წ. პირველ საუკუნეებში რომის პროვინციას წარმოადგენდა, რომელსაც აღარაფერი ჰქონდა საერთო ისტორიულ ფინიკიასთან.

უგარიტის მმართველები იყვნენ იაქარამუსა და ნიქმალე I.

ზოგიერთი ისტორიული წყაროს მიხედვით აღსანიშნავია, რომ ფინიკიელებმა პირველმა გამოიგონეს ანბანური დამწერლობა, მათ პირველ ზღვაოსნებადაც მიიჩნევენ.

ფრიგია

ეთების სამეფოს დაცემის შემდეგ მომდევნო ხანაში მცირე აზიაში ყველაზე ადრე ფრიგიელები დაწინაურდნენ. ძვ. წ. VIII ს-ის ბოლო მეოთხედში ცენტრალურ და აღმოსავლეთ მცირე აზიაში, მათ ძლიერი პოლიტიკური გაერთიანება შექმნეს.

ძვ. წ. XII-VII სს-ში ფრიგიის ისტორია ორ ნაწილად იყოფა. პირველი პერიოდი მოიცავს ძვ. წ. XII ს-დან ძვ. წ. VII ს-ის 80-იან წლებამდე. ამ ხანას პირობითად „წინაკიპერიულ ხანას“ უწოდებენ, ხოლო მეორე – ძვ. წ. VII ს-ის 80-იანი წლებიდან ახ. წ. VII ს-ის დასასრულამდე. ფრიგიის მეფე იყო ლევანდარული მიდასი, რომლის ცოლი პერმოდეკე წარმოშობით ბერძენი მთავრის ოჯახიდან იყო.

ურარტუ

ძვ. წ. IX-VI სს-ში სამხრეთ ამიერკავკასიასა და ირან-თურქეთის მომიჯნავე ტერიტორიაზე არსებობდა იმ დროის ერთ-ერთი უძლიერესი სახელმწიფო ურარტუ. მისი ცენტრალური რაიონები მდებარეობდა ვანის ტბის მდამოებში (დღევანდელი თურქეთი). ვანის ტბის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე დღევანდელი ქალაქ ვანის ადგილას სახელმწიფოს დედაქალაქია ტუშუა. ეს სახელმწიფო დიდ ტერიტორიას მოიცავდა. სამხრეთით მასში შედიოდა

ჩრდილოეთ მესოპოტამიის ნაწილი, აღმოსავლეთით – ურმიის ტბისა და დღევანდელი თავრიზის რაიონი, დასავლეთ – ჩრდილოეთ სირიისა და აღმოსავლეთ მცირე აზიის მთელი რიგი ოლქები, ხოლო ჩრდილოეთით სევანის ტბის დღევანდელი ლენინაკანისა და ყარსი-არზრუმის რაიონები.

ძვ. წ. IX ს-ის ბოლოს და VIII ს-ის პირველ ნახევარში მან დიდად შეაფიწროვა ძლევაბისილი ასურეთიც კი და მას ნახევარი საუკუნის განმავლობაში თავდაცვითი ბრძოლების ჩატარება მოუხდა. ურარტუს ერთ-ერთი პირველი მეფე იყო სარდურ I. მისი ვაჟის იშფუინის დროს იწყებენ წარწერების შედგენას ურარტულ ენაზე, თუმცა ზოგჯერ ამის შემდეგ წარწერებს ორ ენაზე – ასურულ და ურარტულ ენებზე ასრულებდნენ. მათ შემდგომ მოდიან იშფუინის ვაჟი მენუა (ძვ. წ. IX-VIII მიჯნა), რუსა I (ძვ. წ. VIII ს-ის მესამედი) და ვანის კლდეზე ამოკეთილი წარწერა იუწყება მეფე (ძვ. წ. 786-764) არგიშლი I-ის დიდ წარმატებებს სამხედრო ბრძოლის ველზე. ასეთივე წარმატებით აგრძელებს მამის გზას არგიშლის ძე სარდურ II (ძვ. წ. 764-735), ასევე ბედნიერ ზანად არის მიღებული ურარტუს არსებობაში რუსა II-ის (ძვ. წ. 685-645) ზანა. ურარტუ ისტორიულ წყაროებში მოხსენიებული ზშირად ნაირის ქვეყანად. ასურეთის გრანდიოზული შესვრებით არასოდეს აღებულია ურარტუს დედაქალაქი ტუშუა. ძვ. წ. VII ს-ში ასურეთი საბოლოოდ განადგურდა ბაბილონის და მიდიის მიერ რამაც გარკვეული კეთილი ზეგავლენა მოახდინა ურარტუზე, მაგრამ მალე ურარტუმაც ასურეთის ბედი გაიზიარა და მათი დამამხოველი ისევე, როგორც ასურეთისა, მიდია შეიქმნა. ისტორიკოსთა ნაწილი ვარაუდობს, რომ ამიერკავკასიაში ურარტუელთა ძალაუფლებისათვის ბოლო უნდა მოეღოთ ამიერკავკასიის ტომებს, ამ მიდამოებში მცხოვრებ სკითებითან ერთად.

მეფეთა ქრონოლოგია: არამი (დაახ. 860-846), სარდურ I (ასურეთის მეფის სალმანსარ III-ის (858-824) თანამედროვე, იმპუინი (ასურეთის მეფის შამშა-ადადის V (828-811) თანამედროვე, მენუა (810-781), არგიშლ I (781-760), სარდურ II (760-730), რუსა I (730-714), არგიშლი II (714-685), რუსა II (685-645), სარდურ III (645-625), ერიმენა (625-605), რუსა III (605-590).

ხეობების სამეფო

ახელმწიფო მცირე აზიაში. ძვ. წ. მე-18 ს-ის დასაწყისში და ძვ. წ. 1200 წლები ამ ქვეყნის (დღევანდელი თურქეთის დასავლეთი) ძლიერების ზანა. მე-14-13 საუკუნეებში ძველი ეგვიპტის ერთ-ერთი ძლიერი კონკურენტია პოლიტიკურ სარბიელზე. ხეობების სახელმწიფოს არსებობა სამ პერიოდად იყოფა: ძველი სამეფო (1690-1500), შუა სამეფო (1500-1450) და ახალი სამეფო (1450-1200).

მეფეთა ქრონოლოგია: ლაბარნასი, ზათუსალისი, მურსილისი, ზანთილისი, კასნისი, ცილანთასი, ამუნასი, ზუციასი, თელიფინუსი.

შუა და ახალი სამეფო: თუთხალია I/III, ზათუსალი II, თუთხალია II. არნუენდასი I, სუფილილიუმა I (დაახ. 1360), არნუენდასი II (დაახ. 1345), მურსილისი II, მუთაუალისი (XIV ს. ბოლო – XIII დასაწყისი), მურსილისი III, ზათუსალი III, თუთხალია III/IV (დაახ. 1250), არნუენდასი (მე-13 ს. ბოლო), სუფილილიუმა II (დაახ. 1200).

ხური-მითანის სამეფო (დას. 1270) ძვ. წ.

ვ. წ. აღ-ის შუა ხანებში ხურიტების პოლიტიკური ჰეგემონია უნდა გავრცელებულიყო საკმაოდ ვრცელ ტერიტორიაზე. სწორედ ამ დროს წარმატებით დამთავრდა ხურის ტომთა კონსოლიდაციის პროცესი და ზემო მესოპოტამიაში ჩამოყალიბდა მითანის სამეფო, რომელსაც ეგვიპტის, ასურეთისა და ხეთების სამეფოს ტოლად თვლიდნენ. მითანის მმართველები, რომლებიც ძირითადად ინდოარიული წარმოშობის სახელებს ატარებდნენ, ეგვიპტის

ფარაონებსაც „ძმებად“ მიიჩნევდნენ.

მითანის ადრეული მმართველები იყვნენ ქირთა და შუთარნა I, მომდევნო მეფე ფარათარნა (შესაძლოა იგივე ფარსათათარი დაახ. ძვ. წ. 1500). მითანის სახელმწიფომ დიდ წარმატებებს მიაღწია საგარეო პოლიტიკაში საუშათარის (დაახ. 1495-70 ძვ. წ.) დროს. საუშათარას შემკვიდრეა ართათამა I (დაახ. ძვ. წ. 1470-1455), ხოლო მისი – შუთარნა II. ეგვიპტის ფარაონს ამენხოტეპ III-ეს ცოლად ჰყავდა შუთარნას ქალიშვილი, ხოლო როცა ეს ფარაონი აუად გახდა მითანის სახელმწიფოსაგან მან მიიღო ნინევიის ქალღმერთი იშთარის ქანდაკება, მკურნალობის მიზნით.

თუშშრატა – ეგვიპტის ფარაონების ამენხოტეპ III-ის, ამენხოტეპ IV-ის (ეხნატონის) თანამედროვე, თუშრატას ქალიშვილი თადუ-ხეფა ამენხოტეპ III-ის გარდაცვალების შემდეგ ამენხოტეპ IV-ის (ეხნატონი) მეუღლე გახდა.

მათიყაზამ (ქურთიყაზა) მითანის სამეფო ტახტის კანონიერმა შემკვიდრემ, თუშრატას ძემ სამეფო კარზე მომხდარი გადატრიალების შემდეგ თავს გაქცევით უშეულა და ხეთების მეფეს სუფილულიუმას შეაფარა თავი.

მითანი და მისი მეზობელი მოკავშირე სახელმწიფო ხანიგალბათი დაიშალა ძვ. წ. მე-13 საუკუნეში.

აღსანიშნავია, რომ ხურიტული ენა სტრუქტურულად ახლოს დგას ურარტულთა ენასთან.

მეფეთა ქრონოლოგია: ქირთა, შუთარნა (XVI), ფარათარნა (მოშართა მეფე), ფარსათათარი, საუშათათარი, არიათამა I (XV), შუთარნა II (XV), ართაშუმარა, თუშრატა (1360), არიათამა II, შუთარნა III (1340), მათიყაზა, ვასაშათა (XIV-XIII), მათუარა (1270).

ჰუნები

ომთაბარე ეთნიკური ჯგუფი. განსაკუთრებულ ძლიერებას მიაღწია ახ. წ. მე-2-4 საუკუნეებში. თურქულენოვანი ჰუნები ადგილობრივი უგროებისა და სარმატების შერწყმის შედეგად ჩამოყალიბებული ეთნიკური ერთეულია. ჰუნების მომთაბარე ცხოვრებამ მისცა ინერცია ისტორიაში ძლიერულ ცნობილ ტერმინს „ხალხთა დიდი გადასახლება დასავლეთისაკენ“. ახ. წ. აღ. მე-4 საუკუნის 70-იან წლებში გზადაგზა დაიმორჩილეს ბევრი გერმანული და სხვა ტომები და შექმნეს მძლავრ ტომთა კავშირი. განსაკუთრებულ ძლიერებას მიაღწია

ჰუნების გაერთიანებამ ბელად ატილას დროს. მათი წინსვლა დასავლეთისაკენ შეჩერებული იქნა კატალაუნის ველზე (451 ახ. წ.). ატილას (453 ახ. წ.) სიკვდილის შემდეგ ჰუნების ტომთა მძლავრი კავშირი დაიშალა.

ქუშანის სამეფო

ველი მსოფლიოს სახელმწიფო, რომელიც ბაქტრიის ტერიტორიაზე აღმოცენდა თავისი აყვავების პერიოდში (I-III სს) იგი მოიცავდა ახლანდელი შუა აზიის მნიშვნელოვან ნაწილს, ავღანეთის, პაკისტანის და ინდოეთის ჩრდილოეთ ნაწილს.

ძვ. წ. II ს-ის II ნახევარში ბერძნულ-ბაქტრიულმა სამეფომ არსებობა შეწყვიტა მომთაბარე ტომებისაგან თავდასხმის გამო, რომელთაგან განსაკუთრებით გამოირჩეოდნენ „დიდი იუჯები“ (იუჯების 5 ტომი). იუჯებმა აქ შექმნეს 5 სამთაურო, რომელთაგან ყველაზე ძლიერი იყო გუიშუანი ანუ ქუშანი ბაქტრიაში. ქუშანის მთავარმა კუშულა კადფიზმა დაიმორჩილა დანარჩენი იუჯები და ზელთ ივდო ახალი მიწები, მათ შორის ჩრდილო-დასავლეთ ინდოსტანის ნაწილი. მისმა მემკვიდრემ ვიმა კადფიზმა კიდევ უფრო განავრცო ქუშანის საზღვრები და დაიპყრო ჩრდილო ინდოეთის სხვადასხვა ოლქები ქაშმირამდე. გაატარა მნიშვნელოვანი სახელმწიფო რეფორმები. ქუშანის სამეფომ აყვავებას მიაღწია კანიშკას მეფობის (დაახ. 78-123) დროს. მას უკავშირდება წელთაღრიცხვის ახალი სისტემის შემოღება (ე. წ. „კანიშკას ერა“). პირველად მის დროს გაჩნდა მონეტებზე „ქუშანური დამწერლობით“ (ბერძნული ანბანის ქუშანური ვარიანტი) შესრულებული ლეგენდები.

III ს-ის II ნახევარში და IV ს-ის დამდეგს ქუშანის სამეფომ დაკარგა თავისი სამფლობელოები მდინარე განგის ხეობაში, აღმოსავლეთ თურქესტანში, ხვარაზმში, მარგიანეში და სხვა ადგილებში. IV ს-ის II ნახევრიდან მნიშვნელოვანი ნაწილი მიიტაცეს სასანიანებმა, და ეს უკანასკნელნი საბოლოოდ ბაქტრიასაც დაეპატრონენ. სწორედ ამ პერიოდს მიეკუთვნება ჩვენამდე მოღწეული ქუშანურ-სასანური და სასანურ-ქუშანური მონეტები, რომელთა გამოშვება შეწყდა V ს-ის დასასრულს.

არშაკიდეები

არშაკ I 250-248/47
ტირიდატე I 248/247-დაახ. 211
არტაბან I დაახ. 211-191
ფრიკატი დაახ. 191-176
ფრაატ I დაახ. 175-170
მითრიდატე I დაახ. 170-138/137
ფრაატ II 138/137-დაახ. 128
არტაბან II დაახ. 128-124/23
მითრიდატე II დაახ. 123-88/87
ფრაატ III 70/69-58/57
ოროდ II დაახ. 57-37/36
ფრაატ IV 37/36-2
ფრაატ V ძვ. წ. 2-ახ. წ. 4.
კონონ I 7/8-დაახ. 12
არტაბან III დაახ. 12-დაახ. 38
გოტარხ II დაახ. 38-დაახ. 51
ვოლოგეზ I 51/52 – 79/80
მითრიდატე IV 128/129-147
ვოლოგეზ III 148-192
ვოლოგეზ IV 191-207/208
ვოლოგეზ V 207/208-222-223
არტაბან V დაახ. 209-224.

აბასიანები ხალიფები

აბუ ლ-აბას 750/54
ალ-მანსური 754/75
ალ-მაჰდი 775/85
ალ-ჰადი 785/86
ჰარუნ ალ-რაშიდი 786/809
ალ-ამინი 809/13
ალ-მაჰმუნი 813/33
ალ-მუთაჰიმი 833/42
ალ-ვასიკი 842/47
ალ-მუთაჰაჰილი 847/61
ალ-მუნთასირი 861/62

ალ-მუსთაინი 862/66
ალ-მუთაჰი 866/69
ალ-მუჰთადი 869/70
ალ-მუთაჰილი 870/92
ალ-მუთაჰილი 892/902
ალ-მუჰთაფი 902/08
ალ-მუჰთადირი 908/32
ალ-ჰაჰირი 932/34
ალ-რაჰი 934/40
ალ-მუთაჰი 940/44
ალ-მუსთაჰფი 944/46
ალ-მუჰტი 946/74
ალ-ტაჰი 974/91
ალ-ჰადირი 991/1031
ალ-ჰაჰიმი 1031/75
ალ-მუჰთადი 1075/94
ალ-მუსთაჰჰირი 1094/1118
ალ-მუსთარაჰი 1118/35
ალ-რაჰიმი 1135/36
ალ-მუჰთაფი 1136/60
ალ-მუსთაჰჰილი 1160/70
ალ-მუსთადი 1170/80
ალ-ნასირი 1180/25
ალ-ჰაჰირი 1125/26
ალ-მუსთაჰსირი 1126/42
ალ-მუსთასირი 1142/58

არპადები (უნგრეთი)

მთავრები

არპადი 889/907
ჟოლტი 907/947
კალი 947/952
ტაჰმონი 925/972
გეზა 972/997

იმტენი 1000-დან მეფე იმტენ I წმინდა
997/1038

მეფეები

პეტრე I 1038/41 და 1044/46
აბა შაჰუელი 1041/44
ანდრაშ I 1046/60
ბელა I 1060/63
შალაშორი 1063/74
გეზა I 1074/77
ლასლო I წმინდა 1077/98
კალმანი (შწიგნობარი) 1095/1116
იშტვან II 1116/31
ბელა II 1131/41
გეზა II 1141/62
იშტვან III 1162/72
ბელა III 1172/96
იშტვან IV 1196/1204
ლასლო III 1204/05
ანდრაშ II 1205/35
ბელა IV 1235/70
იშტვან V 1270/72
ლასლო IV (კუნი) 1272/90
ანდრაშ III 1290/1301

არშაკუნიანები

თრდატ I 62 ან 66/78
სანატრუკი 78/110
აშხადარი 110/113
პართამასირი 113/114
ვალარშ I 117/140
ბაკური 161/163
ვალარშ II 185/198
ხოსროვ I 198/215
თრდატ II 215/252
ხოსროვ II 273/287
თრდატ III 298/330
ხოსროვ III 331/338
ტიგრანი 339/350
არშაკ II 350/367
პაპი 868/374
ვარაზდატი 374/378
არშაკ III 378/386
ხოსროვ IV 383/391
ერამშაჰუპი 400/414
არტაშეს 422/428

ბაგრატიონ-მუხრანელების წარმომადგენლები

ივანე კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
გიორგი კონსტანტინეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
ალექსანდრე მიხეილის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
გიორგი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
ირაკლი გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
მარიამ გიორგის ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი
ლეონიდა გიორგის ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი
ლეონიდა გიორგის ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი
დიდი მთავარი ელადიმერ კირილეს ძე რომანოვი
გიორგი ირაკლის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი მეუღლე ნური

ლოპესი შვილები მარია-ანტუანეტი ირაკლი დავითი და გურამი
 ბაგრატ ირაკლის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 ივანე ბაგრატის ძე და ინესა ბაგრის ასული ბაგრატიონ-მუხრანელები
 ალექსი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 მიხეილ ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 კონსტანტინე გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 ვლადიმერ ოთარის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 ლია ოთარის ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი შვილები ვახტანგი და თინათინი
 ოთარ ვლადიმერის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 ნინო ვლადიმერის ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი
 გიორგი ნიკოლოზის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 ნიკოლოზ გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი (ნიკო ბური) ლევან გიორგის ძე ბაგრატიონ-
 მუხრანელი
 სიმონ ლევანის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 დავით გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 ია ლეონიდის ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი
 გიორგი დიმიტრის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 კონსტანტინე გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი
 რუსუდან კონსტანტინეს ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი
 მედეა კონსტანტინეს ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი
 გიორგი დიმიტრის ძე ბაგრატიონ-მუხრანელი მეუღლე თინა ფერაძე, შვილი კონსტანტინე.

ბაგრატიონთა დინასტიის ოსეთის შტო

ოსეთში დამკვიდრებული ბაგრატიონთა სახლის გვერდითი შტო მომდინარეობს
 საქართველოს მეფე გიორგი I-ის და ალდე დედოფლის ვაჟის დემეტრესაგან. ეს უკანასკნელი
 1032 წელს დედასთან ერთად ტოვებს საქართველოს და ბიზანტიაში გადადის საცხოვრებლად.
 კონსტანტინეპოლში დემეტრე დაქორწინდა და ვაჟი შეეძინა, რომელსაც დავითი დაარქვეს.
 დემეტრე უფლისწულის გარდაცვალების შემდეგ ალდეს თავისი შვილიშვილი წაუყვანია ოსეთში
 და იქ გაუმეფებია. ვახუშტისა და იოანე ბატონიშვილების მიხედვით, დავით დემეტრეს ძე-ს
 ოსეთში შეეძინა შვილი ათონი, ათონს შეეძინა ჯადარონი, ხოლო ჯადარონის შვილი იყო
 დავით სოსლანი.

თამარ მეფეს და დავით სოსლანს შეეძინათ ქალ-ვაჟი გიორგი და რუსუდანი. დავით
 სოსლანი გარდაიცვალა დაახლოებით 1205 (1207) წელს, დაკრძალულია გელათის მონასტერში.

თამარ მეფის შვილებიდან ლაშა-გიორგი საქართველოს მართავდა 1207-1222 წწ., რუსუდან
 დედოფალი კი – 1222-1245 წწ.

სამურზაყანოელ შერვაშიძეთა გვარის გენეალოგია

ირველი ცნობები ამ გვარის წარმომადგენელთა შესახებ გვხვდება მე-II საუკუნეში, ვინმე ოთალო ჭავჭავაძის მოხსენიებით. შემდეგ ასპარეზზე შემოდის თათარ-მონღოლთა წინააღმდეგ მებრძოლი მხედართმთავარი დარდინ შერვაშიძე.

XVII ს. პირველ მესამედში აფხაზეთის მთავარია პუტო შერვაშიძე მისი რეზიდენცია იყო ძველ სოხუმში მდ. გუმისთის შესართავთან (საერთოდ შერვაშიძეთა რეზიდენცია იყო ძველი ლიხნი)

XVII ს. პირველ ნახევარში აფხაზეთის მთავარი იყო სეტემან შერვაშიძე მისი ქალიშვილი ცოლად ჰყავდა სამეგრელოს მთავარ ლევან II დადიანს

XVII ს. 50-60-იან წლებში აფხაზეთის მთავარი იყო სუსტარ შერვაშიძე

XVII ს. 70-80-იან წლებში აფხაზეთის მთავარი იყო სორეხ შერვაშიძე

XVII ს. დასასრულს აფხაზეთის მთავარია ზეგნაყ შერვაშიძე, მისი სიკვდილის შემდეგ მისმა შვილებმა (როსტომი, ჯიქეშა, ყვაუ) აფხაზეთის სამთავრო საუფლიწულოებად დაიანაწილეს: საკუთრივ აფხაზეთი, აბუჯა, სამურზაყანო, ზეგანაყის დროს აფხაზეტმა ოდიშის სამთავრო მდ. ენგურამდე დაიპყრეს.

XVII ს. დასასრულს ბზიფის მხარეს განაგებდა ზეგნაყ შერვაშიძის უფროსი შვილი როსტომი. მამის გარდაცვალების შემდეგ მისი სამფლობელო მოიცავდა ტერიტორიას ჯიქეთიდან მდ. კოდორამდე. მას ნორმალური დამოკიდებულება ჰქონდა ძმებთან ჯიქეშა (აბუჯა) და ყვაუ (სამურზაყანო) მმართველებთან. ყვაუ შერვაშიძის დროს ზდება სამურზაყანოს დასახლება აფხაზეთით. ყვაუმ ის გლეხები რომლებიც დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსოს ეკუთვნოდა ტყვეებად გაყიდა. რისთვისაც კათალიკოსი დავით ნემსაძე მოითხოვდა, რომ მას შეეწყვიტა ეს საქმიანობა. ყვაუს ცვლის მისი მემკვიდრე მასთან შედარებით ღმობიერი მურზაყანი, რის გამოც ამ ტერიტორიას ეწოდა სამურზაყანო. მის შემდეგ სამურზაყანოს მმართველია ზუტუნია მურზაყანის ძე შერვაშიძე რომელიც ბრძოლაში სოლომონ I-ის მხარეს იბრძოდა და გმირული სიკვდილით დაიღუპა. XVIII ს. მეორე ნახევარში აფხაზეთის მთავარი იყო მანუჩარ შერვაშიძე იგი ოსმალებმა ტახტიდან ჩამოაგდეს და ძმებთან ლევანთან და შირვანთან ერთად ოსმალეთში გააგზავნეს სადაც ძალით გაამამამდიანეს. XVIII ს. მეორე ნახევარში აფხაზეთის მთავარი იყო ზურაბ შერვაშიძე, რომელიც ოსმალებმა მისი უფროსი ძმის მანუჩარის ნაცვლად დაამტკიცეს ბზიფის აფხაზეთის მმართველად.

ზურაბ შერვაშიძე 1771 წელს სამურზაყანოს მმართველ ლევან შერვაშიძესთან ერთად აუჯანყდა ოსმალებს და სოხუმი დაიკავა, მაგრამ სოხუმი ოსმალებმა კვლავ უკან დაიბრუნეს მალე, 1780 წელს ზურაბ შერვაშიძემ მძისწულ ქელიშ-ბეგთან ერთად მდ. ენგურის შემოერთება გადაწყვიტა, მაგრამ კაცია II დადიანმა იმერეთის მეფის დახმარებით დაამარცხა ზურაბ და ლევან შერვაშიძეები რუხის ბრძოლაში. მალე ქელიშ-ბეგმა თურქთა დახმარებით ტახტიდან ჩამოაგდო ზურაბ შერვაშიძე და აფხაზეთის ერთპიროვნული ლიდერი გახდა.

1813 წელს მოკლეს სამურზაყანოს მმართველი მანუჩარ შერვაშიძე.

მე-19 საუკუნეში აბუჯის აფხაზეთს განაგებდა გიორგი ალექსანდრეს-ძე შერვაშიძე (1808-1898), მან დიდი წვლილი შეიტანა აფხაზეთის კულტურულ ცხოვრებაში და მჭიდრო ურთიერთობა

ქონდა ქართველ განმანათლებლებთან ი. ჭავჭავაძესთან, დ. ყოფინთან, რ. ერისთავთან და ნ. დადიანთან. შერვაშიძე საფარ ალი-ბეგ, გიორგი გარდ. 1821 წ.) აფხაზეთის მთავარი 1810-1821 წლებში ქეილაშ აჰმედ-ბეგის შვილი იყო. მისი ძმის ასლან-ბეის მიერ მამის მკვლელობისა და ტახტის მიტაცების დროს, სამეგრელოს მთავრის მეზობელი ცდილობდა მთავრის ტიტულის დაბრუნებას. 1810 წლის 17 თებერვალს რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა საფარ-ბეგი აფხაზეთის მთავრად დაამტკიცა. საფარ-ბეგი დაკრძალულია ლიხნის მონასტერში. შერვაშიძე დიმიტრი (ომარ-ბეგი) (გარდ. 1822) აფხაზეთის მთავარია 1821-1822 წლებში. შერვაშიძე მიხეილი (ჰამეთ-ბეგი 1811-1865) — საფარ ალი-ბეგის მეორე შვილი და აფხაზეთის უკანასკნელი მთავარი იყო 1822-1864 წლებში. კონსტანტინე გიორგის-ძე შერვაშიძე (1813-1883 წ.) კი აფხაზი საზოგადო მოღვაწე, უკანასკნელი მთავრის მიხეილ შერვაშიძის უმცროსი ძმა და ცნობილი მხატვრის ა. შერვაშიძის მამა იყო.

გიორგი დიმიტრის ძე შერვაშიძე (1847-1918) პოეტი დრამატურგი, კრიტიკოსი მთარგმნელი, თბილისის ვიცე-გუბერნატორი (1883-1888) და გუბერნატორი (1889-1897). დაკრძალულია იალტაში.

გიორგი მიხეილის-ძე შერვაშიძე (1847-1918). პოეტი დრამატურგი, პუბლიცისტი, აფხაზეთის სამთავროს გაუქმების (1864) შემდეგ 1866 წელს აფხაზეთში მთავრად გამოაცხადეს, მაგრამ რუსეთმა აჯანყება ჩააქრეს და გიორგი შერვაშიძე ჯერ რუსეთში გადაასახლეს, ხოლო შემდეგ ქუთაისში ცხოვრების ნება მისცეს.

აფხაზეთის მეფეთა გენეალოგია

ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შტო

ლეონ I — (VII) მთავარი

იოვანე-ჯუანშერ ბაგრატიონები

ლეონ II (755-800 წ.) ფაქტიურად ლეონ III (ძმისწული ლეონ I-სა) პირველი მეფე-დემეტრე II (825-861 წ.)

გიორგი I (861-868 წ.)

იოვანე შველიანი (868-880 წ.) (ბაგრატიონები სვანმა შველიანებმა შეცვალეს) და ადარნასე შველიანი (880-887)

ბაგრატ I (IX ს.) ისევ ბაგრატიონები აღიან ტახტზე

კონსტანტინე (IX-X ს.)

გიორგი II (922-957 წ.)

ლეონ III (957-967 წ.) დღევანდელი ისტორიის გათვლით იგი ლეონ IV-ეა.

დემეტრე III (967-975)

თეოდოსი II (975-978 წ.) თვალდამწვარი ბაგრატ III-ის ბიძა

ბაგრატ III (978-1014) გაერთიანებული საქართველოს მეფე.

ისტორიაში უძველეს დადიანებად მოხსენიებული არიან

1. იოვანე (ბაგრატ IV-ის დროს 1027-1072)
2. შანშე (გიორგი III-ის დროს 1154-1184)
3. ვარდან (თამარ მეფის დროს 1184-1212)
4. ცოტნე (რუსუდან დედოფლის დროს 1223-1247)
5. ბედიანი (დავით VII დროს 1243-1259)
6. მაშია (გიორგი V დროს 1318-1346)

სამეგრელოს მთავართა საგვარეულოს ნუსხა

1. გიორგი I დაახლ. 1323 წ.
2. მაშია I დაახლ. 1345 წ.
3. გიორგი II 1345-1384 – დაკრძალულია ზობში.
4. ეამიე I დაახლ. 1384-1396 მოკლეს გიორგი მეფესთან ბრძოლაში, დაკრძალულია ზობში.
5. მაშია II 1396-1414 მოკლეს აფხაზებთან ბრძოლაში
6. ლიპარიტ I 1414-1470
7. შამადავლე 1470-1474 – დაკრძალულია ზობში.
8. ეამიე II – ბიძა შამადავლესი 1474-1482
9. ლიპარიტ II – ძმა შამადავლესი დაახ. 1512.
10. მაშია III – მოკლეს ჯიქებმა დაახლ. 1532.
11. ლევან I 1532-1572 – ლევან დადიანს ნადირობაში თავადმა ჯაიანმა ცხენი დაატყა და მოკლა
12. გიორგი III დადიანი 1572-1582
13. მაშია IV – გიორგის III ძმა დაახ. 1582
14. მანუჩარ I 1590-1611
15. ლევან II 1611-1657
16. ლიპარიტ III 1657-1658
17. ეამიე III 1658-1660
18. ლევან III 1660-1680
19. ლევან IV 1680-1691 – უკანონო შვილი ლევან III-ისა, ამით წყდება დადიანთა ძველი შტო.
20. გიორგი IV (ლიპარტიანი) დადიანად დაჯდა 1681 წელს, ამის შემდეგ დადიანობა გადღის გორდელი ღარიბი აზნაურის კაცია ჩიქოვანის ხელში.

ჩიქოვანთა შთამომავლობა

21. კაცია I დადიანად დაჯდა 1704 და გარდაიცვალა 1710 წელს
22. ბეჟანი – 1715-1728
23. ოტია – 1728-1744
24. კაცია II 1744-1788
25. გრიგოლი 1788-1804
26. მანუჩარ II – გრიგოლის ძმა მთავრობდა 1791-1796
27. ტარიელ (ტაია) მთავრობდა 1802 წელს, რის შემდეგ გააძევეს.
28. ლევან V – 1804-1840 გარდაიცვალა 1846 წლის 30 ივლისს, დაკრძალულია მარტვილის მონასტერში
29. დავით დადიანი – 1840-1853 სამეგრელოს უკანასკნელი მთავარი დაკრძალულია მარტვილის მონასტერში.

აფხაზეთის მეფე-მთავრებზე მასალა გაკეთდა თეიმურაზ მიძინის წიგნის (აფხაზეთის მეფეები და მთავრები) მიხედვით.

საქართველოს მეფეები რეკორდულ განზომილებებში

საქართველოს მეფეთაგან ყველაზე დიდხანს იმეფა და იცოცხლა

მეფე ფარნაეზმა – 92 წელი. იმეფა ასევე ყველაზე დიდხანს 65 წელი, გამეფდა 27 წლის.

ვახტანგ გორგასალი – გამეფდა 457 წელს 15 წლის, იმეფა 45 წელი.

ბაგრატ II „რეგენი“ – იმეფა 57 წელიწადს 937-994 წლებში.

გუბაზ I – ეგრის-აფხაზეთი მეფე, 455-510 წლებში, იმეფა 45 წელი.

ლეონ II – ეგრი-აფხაზეთის მეფე, 755-800 წლებში, იმეფა 45 წელი.

ლეონ II – პირველია ვინც მეფის ტიტული მიიღო აფხაზეთში.

მართიანი საქართველოს მეფენი

ბაგრატ III – სრულიად საქართველოს მეფე 978-1014 წლებში, იმეფა 36 წელი.

ბაგრატ IV გიორგი I-ის ძე – 1027-1072, იმეფა 45 წელი.

დავით აღმაშენებელი – გამეფდა 16 წლის 1089 წელს, იმეფა 36 წელიწადს, 1125

წლამდე.

ბაგრატ V დიდი - საქართველოს მეფე 1360-1393 წლებში, იმეფა 33 წელს.

სვიმონ I დიდი - საქართველოს 1556-1600 წლებში, გამეფდა 19 წლის. იმეფა 46 წელი.

ერეკლე II - საქართველოს უკანასკნელის წინა დიდი მეფე, ჯერ კახეთის მეფე, 1744-1762 შემდეგ ქართლ-კახეთის 1762-1798 იმეფა 54 წელიწადს. სამი ცოლისგან ჰყავდა 23 შვილი, ხოლო მის შვილს გიორგი XII (საქართველოს უკანასკნელი მეფე) ჰყავდა 19 თუ 20 შვილი.

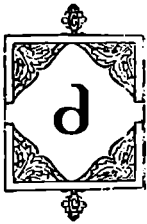
ლევან კახთა მეფე - გიორგი II-ის (ავგიორგის) ძე, იმეფა 54 წელი.

შარნავაზი (ზა)
მომ. ა.შოჩხუა

მეფეები და პლანეტები

ველად ვარსკვლავთმრიცხველობა დიდი და საპატიო საქმედ ითვლებოდა, რომ აღარაფერი ეთქვათ შუშერულ წინარქერისტანულ ანტიკურ, ინდიელთა თუ აფრიკის მკვიდრთა გაწაფულობაზე ასტროლოგიაში, რომის პაპი, დასავლეთელი და აღმოსავლეთელი ხელმწიფენი მეტად აფასებდნენ ვარსკვლავთმეტყველებს, რომლებიც თითქმის უმცდარად ჰერეტდნენ მოძაგალს. თვით მეფეებიც გატაცებულნი იყვნენ ასტროლოგიით და ჩხიბდნენ ცარგვალს. დავით აღმაშენებელი, თურმე, ტოლს არ უდებდა ვარსკვლავთმცოდნეთ, ასევე საფრანგეთის მეფე ფრანცისკ I და მისი და, მარგარიტა ვალუა... ჰენრიხ II-ისა და ღელოფალ ეკატერინე მედიჩის კარის ასტროლოგებს საყოველთაოდ

ცნობილი ნოსტრადამუსი ედგა სათავეში.

ასტროლოგია დღესაც დიდ პატივშია.

რა მელის? რა ეყოლება საფრანგეთს? – ეკითხებოდა ყოველ დღილით ფრანსუა მიტერანი ასტროლოგ ელიზაბეთ ტესიეს, ელისიეს სასახლეში. მიტერანს თავისი პოლიტიკური პარტნიორების (კოლის, პუსეინის და სხვა) ასტრალური თვისებებიც აინტერესებდა. ამბობენ, რეფერენდუმის ჩატარების დროც ვარსკვლავების განლაგების შესაბამისად დაინიშნაო.

გაზეთი „მოსკოვსკიე ნოვოსტი“ იტყობინებოდა, რომ ბორის ელცინს დღის წესრიგი ასტროლოგიური რეკომენდაციების შესატყვისად იყო შედგენილი. სწორედ ამით აიხსნება რუსეთის პრეზიდენტის უცნაური საქციელი, კერძოდ, დანიშნული ოფიციალური ვიზიტის დროის შეცვლა. თურმე, ქირურგიული ოპერაციაც ექიმებს კი არ დაუნიშნავთ, არამედ მისი პირადი ასტროლოგის, გიორგი როგოზინის (ყოფილი სუკის გენერალი) რჩევით გაკეთდა. 1981 წელს თეთრი სახლის თანამშრომელთა აპარატის ხელმძღვანელმა სენსაციური ცნობა გაავრცელა, – აშშ-ის პრეზიდენტმა რონალდ რეიგანმა ოფიციალურ მრჩეველად სამი ასტროლოგი მოიყვანა და მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებებს მხოლოდ მათთან კონსულტაციის შემდეგ იღებდა. ჯორჯ ბუშის ვიცე-პრეზიდენტად დანიშნაც პრეზიდენტის და მისი შესაბამისი ასტროლოგიური მონაცემების მიხედვით მოხდა. რეიგანისა და გორბაჩოვის შეთანხმება საშუალო და ახლო სიშორის რაკეტების ლიკვიდაციის საკითხი (1987 წლის 8 დეკემბერს) სწორედ ასტროლოგ ჯონ კიგლის რჩევით გადაწყდა.

„სამეფო რეგალიების ისტორია“

წიგნი დიდი ბრიტანეთის
ალმასების და გვირგვინების შესახებ

მ წიგნის ტირაჟი სულ 650 ეგზემპლარს ითვლის და მალე იგი ბიბლიოფილებისთვის უპეირფასეს საჩუქრად იქცევა. წიგნი, რომელშიც დაწერილებით არის აღწერილი ტაუერში დაცული დიდი ბრიტანეთის სამეფო ტახტის საგანძური, ცნობილი ისტორიკოსებისა და იუველიერების თხუთმეტწლიანი შრომის ნაყოფია. „სამეფო რეგალიების ისტორია“ უმკაცრესად გასაიდუმლოებულ პირობებში შეიქმნა. მეცნიერებმა გულდასმით შეისწავლეს ძვირფასეულობა და გამოიკვლიეს ათასობით ქვა. აბა, წარმოიდგინეთ, მხოლოდ ერთ გვირგვინს ნათასი ქვა ამკობს, ხოლო „კულინანი – 1“-ის დამუშავებისას (მსოფლიოს ამ უდიდესი ალმასისგან ინგლისელმა იუველიერებმა 8 მსხვილი

და 90 შედარებით წვრილი ბრილიანტი დაამზადეს), ქვის ოსტატებმა პირდაპირ გასაოცარი ცოდნა გამოიჩინეს და 530-კარატიანი ბრილიანტით დამუშავებული სამეფო სკოპტრა ხელოვნების ნამდვილი შედეგია. სამეფო რეგალიების შესწავლამ ცხადყო, რომ ბევრი მათგანი რამდენჯერმე განახლებული. ასეთია, მაგალითად, წმიდა ედუარდის გვირგვინი, რომელიც მთელი ხელმწიფობის განმავლობაში მხოლოდ ერთხელ – მეფედ კურთხევის ჟამს გამოიყენება. ამ ნახევრად ძვირფასი ქვებით მოჭვილ გვირგვინს თურმე ყოველი ახალი მონარქის კურთხევისას აახლებდნენ. გაცილებით ცნობილია საიმპერიო ცერემონიების გვირგვინი, რომელსაც 2800 ძვირფასი ქვა ამშვენებს და რომლითაც დედოფალი ყოველწლიურად ესწრება ქვეყნის პარლამენტის სესიის გახსნას. გვირგვინის მშენებელმა მსოფლიოში სიდიდით მეორე ბრილიანტი „აფრიკელი ვარსკვლავი“, რომელიც 317 კარატს იწონის. ძვირფასი ქვების სამეფო კოლექციას ამდიდრებს კიდევ ერთი ცნობილი ბრილიანტი – „კოპ-ი-ნური“. იგი პლატინის იმ გვირგვინშია ჩატანებული, რომელიც დედა-დედოფალმა 1937 წელს დაამზადებინა თავისი ქმრის კორონაციის დღისთვის. ალმასი, რომელიც დამუშავებამდე 787 – კარატიანი იყო, ახლა 106 კარატს იწონის.

რა ღირს სამეფო რეგალიები? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა შეუძლებელია, რადგან ისინი მხოლოდ ძვირფასი ქვების და კეთილშობილი ლითონების შემცველობით კი არ ფასდება, არამედ თავისი დიდი ისტორიული მნიშვნელობითაც. სწორედ ამის გამოა, რომ ტახტის არც ერთი რეგალია დაზღვეული არ არის – ამქვეყნად არ მოიძებნება სადაზღვევეო კომპანია, რომელიც დაახლოებით მაინც განსაზღვრავდა მათ ღირებულებას.

ყველაზე მდიდარი მონარქი (ბრუნეის სულთანი)

ლითგანვე მეფე და სიმდიდრე გაიგივებული იყო ერთმანეთთან, მაგრამ დღეს მინტლამინც ყველაზე ვერ ვიტყვით, რომ კონსტიტუციური მონარქის ქვეყნებში მეფე წარმოადგენს მდიდარ, მონარქს, გამონაკლისია ინგლისის დღღოფალი ელისაბედ II (და მცირედ სხვებიც), რომლის ქონება რამდენიმე და ალბათ 1 ათეულ მილიარდს აღემატება. აბსოლუტური მონარქის ქვეყნები, უფრო მდიდარი მეფეებით არის წარმოდგენილი და მათ შორის პირველია ბრუნეის სულთანი ჰასანალ ბოლიკიაჰ მუიზადინ ვადულაჰი, ეს სულთნის მოკლე სახელი. ჩვენ ამ წერილში, წარმოვიდგენთ მისი ერთ-ერთ ყველაზე ბრწყინვალე დაბადების დღეს და თვითონ მიხედვით, თუ რაოდენი სიუხვეა და ფუფუნება

მათ დღესასწაულებში.

როდესაც სულთანი თავი 55-ე დაბადების და გამეფების 30-ე წელს ზეიმობდა, ზეიმზე 3 ათასი სტუმარი იყო მიწვეული და 15 მილიონი დოლარი დაიხარჯა, ხუთი წლის წინ კი, 50 წლის იუბილეზე 21 მილიონი დოლარი. მისი მონარქიზმის ინსტიტუტი ითავსებს პრემიერ მინისტრის, ფინანსთა და თავდაცვის მინისტრების პოსტებსაც.

600 წელია, რაც ბრუნეის აბსოლუტური მონარქია მართავს და ამ პატარა ქვეყნის მცხოვრებლებმა არ იციან რა არის არჩევნები, მიტინგი, პარლამენტი და სხვა დემოკრატიული ინსტიტუტების სხივები.

ჰასანალ ბოლიკიაჰ ბრუნეის 29-ე სულთანია და მას ცნობილი ჟურნალი „ფორბსი“ აურაცხელი სიმდიდრის გამო, მეფე – მოდასაც უწოდებს ხშირად. ამ ჟურნალის აბაოფიციალური გათვლით სულთანს 63 მილიარდი დოლარი მიანიჭა და მას დღეს, მხოლოდ კომპიუტერის მაგნატი ბილ გეიტსი უსწრებს.

იუბილარის 55 წლისთაზე, 55 ცალი ოქროს, რამდენიმე ათასი ღირებულების სანთელი ენთო. ზეიმი თორმეტი გიგანტური ბროლის ჭაღითა და მოოქროვილი კედლებით დამშვენებულ დარბაზში გაიმართა. იუბილის მთავარი პირის, მონარქის ოჯახი კაკლისოდნა ძვირფასი ქვებით დახუნძლულ მოოქროვილქსოვილიან სამოსში გამოწყობილი გამოჩნდა. ოქროთი იყო ინკრუსტირებული სამაგიდო ფაიფური და ავეჯი. სტუმრებს ღვინის ჭაშს ორმოცდაათი სხვადასხვა დასახელების კერძი შესთავაზეს, ბრუნეის მოქალაქეებს (150 000) რამდენიმე მილიონ დოლარად ღირებული ყველასადმი სამეფო გამაგრებელი სასმელი და კერძი შესთავაზა, უმარავ სანახაობებთან და ფეიერვერეკებთან ერთად.

სულთანი, ან როგორც მას მოეწონებოდა ეძახიან „მუდა“ სიმდიდრის სარბიელზე არნახულ ფანტაზიას ამჟღავნებს და ამბობენ ნადირობის დროს მას ოქროს მტვერს დენთშიც უყრიან. სულთანს ძალიან უყვარს ნადირობა ნიანგებზე და აგროვებს ავტომობილების კოლექციას, რომელთა რაოდენობა 600 აჭარბებს და მათ შორის 165 სპეცშეკვეთითაა დამზადებული. ზოგიერთი მანქანებით (გამოცემული კანონის თანახმად), მხოლოდ სულთანს და მისი ოჯახის წევრებს შეუძლიათ სიარული.

ბრუნეის სასულთნოს ფართობი 5765 კვ. კმ-ს შეადგენს. გეოგრაფიულ რუკაზე იგი კუნძულ ბორნეოს ჭაობიან ჯუნგლებში მდებარეულ ხმელეთის პატარა ნაგლეჯს მოგვაგონებს, რომლის მიწის ქერქი გაუღწეველია სანავთობო მარაგით და ზედაპირი საბადოს ამომღები კოშკურებით. გარდა ამისა არსებობს გაზის საკმაო რეზერვები და ყოველწლიურად საშუალოდ მოპოვებულ 250 ათას მაღალხარისხოვან ბარელ ნავთობთან ერთად, წარმოადგენს ქვეყნის შემოსავლის უზარმაზარ წყაროს.

ტახტზე ასვლამდე სულთანმა მიიღო ინგლისში განათლება და ცოლად შეირთო თავისი მამიდამეილი, ისეთერ ანაჰ საღლეკი, რომელმაც მას ორი ვაჟი და ოთხი ქალიშვილი გაუჩინა. ცოტა ხნის შემდეგ მონარქმა მეორე ცოლიც მოიყვანა ბრუნეის ავიაკომპანიის სტუარდესა მარიამი, რომელთანაც ოთხი შვილი შეეძინა. მიუხედავად ამისა, მას დღეს გააჩნია საკმაოდ სოლიდური პარამუნა, რომელსაც ის მსოფლიოს საუკეთესო მოდელებიდან და კინოვარსკვლავებიდან არჩევს და თითოეული მათგანი კვირაში იღებს 100 000 დოლარს, როლექსის მარკის ოქროს საათს, მასთან და მის ძმებთან გატარებული ჩაის სმისათვის. ბევრ ასეთ ქალბატონზე ჟურნალისტები შემდეგ საკმაოდ პიკანტურ ისტორიებს აგროვებენ და იტალიური წარმოშობის ფილიპინელმა კატერინა მორანდომ, რომელმაც ბრუნეიში სამი თვე დაჰყო, აღფრთოვანებით იგონებდა იქ გატარებულ დღეებს.

მონარქს ხშირად აქვს შეხვედრები მსოფლიო ვარსკვლავებთან (თინა თერნერი, ელტონ ჯონი, სტივ უანდერი და სხვები) და ყველა მათი აუდიენცია სულთანის მხრიდან მათდამი დიდი საჩუქრებით გამოიხატება. მიიკლ ჯექსონს რამდენიმე მილიონი დოლარი მხოლოდ იმიტომ გადაუხადეს, რომ პასანალ ბოლკიპის 50 წლის იუბილეს დასწრებოდა.

სულთანის ერთ-ერთი დამატებითი გატაცებაა დღესასწაულები, რისთვისაც მას მუდმივად მზად აქვს 1778 უზარმაზარი ოთახი, სადაც 257 ოქროს ონკანებითა და ნაირფერი მარმარილოთი გაწყობილ აბაზანებს უერთდებიან, რომელთა შორის რამდენიმე 5 უზარმაზარ აუზთან გადის. სასახლის გარემომცველ გიგანტურ პარკში 18 სასტუმრო ვილაა, ძვირფასი მომსახურებით და კერძებით. სულთანს ასევე გააჩნია ავსტრალიაში რანჩო, რომელიც ბრუნეის სასულთნოზე ორნახევარჯერ დიდია, ვიდრე მისი სახელმწიფო.

მეცნიერთა პროგნოზით, სასულთნოს ნავთობის მარაგის ამოწურვას 2030 წელს ვარაუდობენ, ამიტომ ის აქტიურად აბანდებს ფულს ახალ ტექნოლოგიებში, ეკოლოგიურ ტურიზმში და სხვა მომგებიან საქმეებში. მაგრამ მკვლევარებს ყველაზე მეტად ერთი რამ აინტერესებთ, როგორ განაგრძობს მის ყველაზე საყვარელ საქმეს მისი შვილები და ეს საქმე გამოიხატება პარამუნების გრძელ ქსელში.

მსოფლიოს მონარქები რეკორდულ განზომილებებში

მონარქისტული ქვეყნები

მსოფლიოს 200-ზე მეტი სახელმწიფოდან რესპუბლიკური წყობა არ არის 46 ქვეყანაში. ამ ქვეყნებს განაგებენ: 1. იმპერატორი. 13. მეფე, 3 დედოფალი, 2 სულთანი, ერთი დიდი პრეზიდი, 2 მთავარი, 3 ემირი, 1 არჩეული მონარქი (პაპი), 1 პრეზიდენტი (არჩეული 7 მემკვიდრე შიხიდან), 1 სახელმწიფოს მეთაური კონსტიტუციური მონარქის უფლებებში და 2 ნომინალური, არამემკვიდრე პრინცი. გარდა ამისა ბრიტანული თანამეგობრობის 16 ქვეყნის მმართველად ელიზაბეტ II ითვლება.

უკველესი მმართველი დინასტია

იაპონიის იმპერატორი აკიჰიტო (დაბ. 1933 წ.) არის 125-ე, მონარქი სამეფო დინასტიიდან, რომელიც სათავეს იღებს იმპერატორ ბიშუტენსაგან. ამ უკანასკნელის მმართველობა კი ტრადიციის მიხედვით ძვ. წ. 660-581 წლებით თარიღდება. თუმცა, როგორც ფიქრობენ, რეალური თარიღი 40-10 წლებია ძველი წელთაღრიცხვით.

ყველაზე ხანგრძლივი მმართველობა

ისტორიაში ყველაზე ხანგრძლივ: მმართველად ითვლება ძვ. ეგვიპტის ფარაონების მეექვსე დინასტიის წარმომადგენლის პიოპი II ნეფერკარეს მმართველობა. იგი გაემყვდა ძვ. წ. 2281 წელს, 6 წლის ასაკში. ითვლება რომ მან 94 წელიწადს იმეფა.

არაკანის (ახლანდელი მიანმა, ყოფილი ბირმა) მეფე მინპტი ისტორიული ქრონიკების მონაცემებით 95 წლის განმავლობაში განაგებდა ქვეყანას (1279-1374).

როგორც ამტკიცებენ, 98 წლით განისაზღვრება დასავლეთ ტანგანიკის ნზეგას ოლქის (ახლანდელი ტანზანიის ნაწილი) ბელადის მუსომა კანიგოს მმართველობა – დაწყებული 1864 წლიდან, როდესაც იგი 8 წლისა იყო. სიკვდილამდე – 1963 წლის 2 თებერვლამდე.

ევროპულ მონარქებს შორის ყველაზე დიდხანს პორტუგალიის მეფე ალფონსუ I „დამყარებელი“ მართავდა ქვეყანას (თავდაპირველად როგორც გრაფი, შემდეგ კი მეფე). იგი ტახტზე ავიდა 1112 წ. 30 აპრილს, გარდაიცვალა 1185 წ. 6 დეკემბერს.

საკმაოდ დიდხანს განაგებდა ქვეყანას (72 წელი) მეორე ევროპული მონარქი – საფრანგეთის მეფე ლუი XIV (1643-1715). მონტესკიეს მოსწრებული თქმით, „მისი მეფობის დასასრულს უკვე აღარ ახსოვდათ მისი მეფობის დასაწყისი“.

ჰეილაჟი ხანმოკლე მფობი

1908 წ. 1 თებერვალს ლისაბონის ერთ-ერთ ქუჩაში საბილე არტერიაში მოხვედრილი ტყვიით დაღუპა პორტუგალიის მეფე, ზოლო მისი შვილი ლეიშ ფილიპი სასიკვდილოდ დაიჭრა. 20 წუთში უფლისწულიც გარდაიცვალა. ამგვარად, ფორმალურად იგი პორტუგალიის მეფე იყო 20 წუთის განმავლობაში (დონ ლეიშ III).

ჰეილაჟი დღემრამელი მონარქი

დღღოფალთა შორის ყველაზე დღვერბელად ითვლება ავსტრიისა და უნგრეთის დღღოფალი ზიტა, რომლის ქმარიც (იმპერატორი კარლ I ავსტრიელი და მეფე კარლ IV უნგრელი) განაგებდა იმპერიას 1916-1918 წლებში. ზიტა გარდაიცვალა 1989 წელს. 96 წლისა და 309 დღის ასაკში.

ჰეილაჟი მრავალშვილიანი მონარქი

ერთი ჭრწინებიდან ყველაზე მეტი შვილი ჰყავდათ ლისტენშტეინის მმართველს ჰარტმანს (1613 – 1686) და გრაფინია ელიზაბეტას (1623 – 1688). მათ ყოლათ 24 შვილი, რომელთაგან 21 ცოცხალი დაბადა.

ჰეილაჟი მბიმიწონიანი მონარქი

1976 წლის სექტემბერში ტონგას კუნძულების მეფე აიწონა მთელ ქვეყანაში ერთადერთ მისთვის შესაფერის სასწორზე, რომელიც აეროპორტში იყო დამონტაჟებული. იგი იწონიდა 209,5 კილოგრამს (სიმაღლე 190 სმ), 1985 წლისათვის მისმა წონამ 139,7 კგ-მდე დაიკლო.

ჰეილაჟი დიდი „ნუმერაციი“

ყველაზე დიდი რიცხვი, რომელიც ოდესღაც სამეფო სახლის წარმომადგენლის აღსანიშნავად იხმარებოდა, არის რიცხვი 75, რომელსაც ზანმოკლე დროით ატარებდა ჰენრიხ XXV (1800 – 1801). საქმე ისაა, რომ გერმანული სამეფო გვარის ამ შტოს ყველა წარმომადგენელი 1695 წლიდან მოყოლებული ჰენრიხად იწოდებოდა.

ერთდროული მცხოვრები ჰეილაჟი მბტი მონარქი

1683 წლის 30 ოქტომბერს (ჯორჯ II-ის დაბადება) და 1685 წლის 6 თებერვალს (ჩარლზ II-ის გარდაცვალება) შორის პერიოდში ერთდროულად ცხოვრობდა სახელმწიფოს 8 მეთაური, ესენია: ჩარლზ II, ჯეიმზ II, უილიამ III და მერი, ანა დღღოფალი, ჯორჯ I და ჯორჯ

II, აგრეთვე რიჩარდ კრომველი, რომელიც იყო ლორდ-პროტექტორი და სახელმწიფოს მმართველი 1658-1659 წლებში.

სამეფო ქისა

ევროპის 11 სახელმწიფოში მონარქიული წყობაა. ყოველწლიურად დიდი ბრიტანეთი 13 მლნ. დოლარს აძლევს დედოფალს საჭიროებისამებრ დასახარჯად, ზოლო დედა-დედოფალს აძლევდა 1 მლნ დოლარს. ბუკინგემის სასახლე ცდილობს, თავად გაუწიოს კონტროლი 417 ათას სტერლინგს, რომელიც სამეფო კარს ეძლევა საზოგადოებრიობასთან კავშირის დასამყარებლად. ბუკინგემის სასახლე ყოველწლიურად აქვეყნებს ანგარიშს, თუ რაში დაიხარჯა თანხა. მონარქებიც ადამიანები არიან – ამიტომაც ზოგი მათგანი „ბუნწია“, ზოგი ხელგამწილი.

მაგალითად, ესპანეთის მეფე ზუან კარლოსს პარლამენტი სასახლის კარის საჭიროებისათვის ყოველწლიურად 960 მილიონ პესეტს გამოუყოფს. მეფე პატიოსნად იხდის გადასახადს და ძალიან მოკრძალებულ ხელმწიფედ ითვლება. შვედეთის მეფე კარლ XVI გუსტავს სახელმწიფო ყოველწლიურად სახარჯოდ 5 მლნ დოლარს გამოუყოფს. სასახლეები სახელმწიფოს კუთვნილობაა. კარლის პირადი ქონება 11,5 მლნ დოლარია.

მონარქთა უცნაურობანი

როდესაც ნორვეგიის მეფე ულაფ VI ჯერ კიდევ მემკვიდრე პრინცი იყო, ლონდონში ყოფნის დროს რესტორანში შევიდა ადიუტანტთან ერთად. დიდგვაროვნამ დაშსწრებამ არ იცოდნენ, რომ ამ რესტორნის ყველა მუშაკი ტიტულიანი იყო: რესტორნის მფლობელი – პრინცი, ბარმენი – ბარონი, მეგარდერობე – პრინცესა და ა. შ.

რამდენადაც რესტორანში ყველა მაგიდა დაკავებული იყო, ადიუტანტმა მეპატრონეს მიმართა: ნუთუ თქვენთან არ მოინახება ადგილი ნორვეგიის ტახტის მემკვიდრე პრინცისათვის?

ძალიან ეწუხვართ – უპასუხა მეპატრონემ, – მაგრამ ამჟამად ჩვენი შტატი მთლიანადაა დაკომპლექტებული.

„არამოს“
მშენებლობის სიანა.
ქალღმერთი ათენა
ათაბასმა პაპის
მხედრად დოღონას
მოლაპარაკე მუხის
ნაწილს

გამქრალი დინასტიების დაკარგული სამოთხე

ელიზაბეტ ჟონ
მიტელსაზი (სისი)
აუსტია-უნგრეთის
დედოფალი. იმპერატორ
ფრანც-იოსების მეუღლე

ერთი საუკუნის წინ, ჟენევაში გარდაიცვალა ევროპის სუვერენთან ყველაზე რომანტიკული პიროვნება.

იგი ანარქისტმა სასიკვდილოდ დაჭრა.

ალბების ფერხითი მღებარე მისი სასახლიდან კორფუს ნაპირებამდე, კვლავ დაფარფატებს მარტოხელა სისის სურნელი.

მეოცეზე, ლალ და ბედკრულ ელიზაბეტ ფონ ვიტელსბახს ახლაც ყველა სისის უწოდებს. ავსტრია-უნგრეთის დედოფალს უამრავი სასახლე ჰქონდა, მაგრამ მისთვის ნამდვილი სამოთხე აშოინი იყო — განმარტობისა და პოეზიის ტაძარი.

პირველი მსოფლიო ომის წინ, თითქმის ჰაბსბურგების იმპერიას არაფერი ემუქრებოდა.

სისის ძალზე უყვარდა კაიზერ ვილას პარკის ფანჯატურში განმარტობა. ავსტრია-უნგრეთის 23 წლის იმპერატორს, ფრანც-იოსებს სწორედ ამ ხეივანში შეუყვარდა 15 წლის ბიძაშვილი სისი, რომელიც იმპერატორის საცოლედ შეგულუბნულ დას ჩამოჰყვა.

მათ ერთი წლის შემდეგ იქორწინეს.

სისი ბედნიერი იყო, როცა სულისშემზუთველ ვენის საიმპერატორო სასახლეს თავს აღწევდა და ბად-ისშლის სანახებში ბავშვობისდროინდელ თავისუფლებასა და სილალეს იბრუნებდა. სასახლის ბუდუარი უამრავი პორტრეტით ჰქონდა მორთული (საყვარელი ადამიანების, ცხენების, ძაღლის სკულპტურაც კი ედგა), აღმერთებდა ჰინრიხ ჰინეს, რომელსაც არ სწყალობდნენ, მაგრამ სასისთვის ეს სულ ერთი იყო. საყვარელმა მამამ ზომ ბავშვობიდანვე ჩაუნერგა, რომ დამოუკიდებლობის გრძნობა და ორიგინალობა ნაკლი არ არის.

სისი მეტად სევდიან ლექსებს წერდა. ევრც სიყვარული, ევრც სასახლე ან სახელმწიფო საქმე უქარვებდა სასოწარკვეთას.

საბერძნეთი, ანტიკური გმირების მიწა, როგორც ყოველი რომანტიკოსისათვის, სისისათვისაც უტყირფასესი აღმოჩნდა. 80-იან წლებში სისი იღუმალ ჰარმონიას ამყარებს ამ ქვეყანასა და თავის ოცნებებს შორის და იქ ცხოვრებას გადაწყვეტს. იქაურ სასახლეს „ილიადას“ გმირის აქილევსის სახელს არქმევს, ბალი კი ივსება ელჩების, კონსულებისა და იმპერატორის, მიერ გამოგზავნილი მარმარილოს ქანდაკებებით. ბალის ცენტრში ქუსლში დაჭრილი აქილევსის ქანდაკება დგას. სასახლის სილაბაზემ კაიზერიც კი მოხიბლა. სისის სიკვდილის შემდეგ იგი გიიომ მეორემ შეისყიდა.

1898 წლის ზაფხულის მიწურულს, იტალიელი ანარქისტი ლუიჯი ლუკენი ჩაუსაფრდა მშვენიერ დედოფალს და დანით განგმრა, ზოლო როცა სისის გარდაცვალების ამბავი შეიტყო, სიზარულთით შესძახა: „გაუმარჯოს ანარქიას“.

ბოშებს მეფე ჰყოლიათ

„მსოფლიოს ბოშათა მეფე“ – ასე აწერია 60 წლის იონ ჩოაბეს საეიზიტო ბარათს. „მე დემოკრატიული გზით ამირჩიეს, – ამბობს მეფე, – ეს მოხდა 1992 წელს, ბოშათა კონგრესზე, რომელშიც მრავალი ქვეყნის წარმომადგენელი მონაწილეობდა. სანამ ცოცხალი ვარ, მეფე ეიქნები, მთელი მსოფლიოს ბოშები მე მიჯერებენ“. მეფის ავტორიტეტს ისიც ამაგრებს, რომ მისი ოჯახის წევრებს რუმინეთის საზოგადოებაში ელიტური ადგილები უჭირავთ. იონ ჩოაბეს 6 შვილი ჰყავს, ქალიშვილი პოეტია, ეათი ბოშათა პარტიის ხელმძღვანელი. „ყველაფერს ჩემი შრომით მივაღწიე, – ამბობს ჩოაბე და თვითონვე პირველი ეხება მტკივნეულ საკითხს, – ბოშებს რომ ღმერთისა სწამდეთ, აღარც იქურდებდნენ და აღარც იმათხოვრებდნენ“. თავად ჩოაბე 1989 წელს ეზიარა რწმენას – ლოს-ანჯელესში 50-იანელებმა მონათლეს, მას იმედი აქვს, რომ მოძებებიც მიბაძავენ. კორესპონდენტის შეკითხვაზე – როგორ დაგაროვე სიძლიდრო, ჩოაბემ კედელზე ჩამოკიდებულ სპილენძის ტაფებზე მიუთითა: ჯერ ქარხანაში ემუშაობდი, მერე ფირმა და სასურსათო მაღაზია შევიძინეო. იმასაც ამბობენ, ჩოაბესა და მამამისს 1989 წლის მოვლენების შემდეგ კომუნისტების მიერ წართმეული ოქრო დაუბრუნესო. ეს ლითონი უძველესი დროიდან ბოშების შეუცვლელი ვალუტაა.

მეფე დიდ იმედებს ამყარებს ბოშათა ინსტიტუტზე, რომელიც მისი სახლის მახლობლად მენდება. ამ სასწავლო დაწესებულებამ პროფესიას უნდა დააუფლოს ბოშები. ჩოაბეს უცხოური დახმარების დიდი იმედი აქვს, რომელიც, ჯერჯერობით, არ ჩანს. „ღარიბები იმიტომ ვართ, რომ მუდამ ოქროს გვართმევდნენ“, – მეფე იხსენებს, როგორ სდევნიდნენ ბოშებს ნაციონალ-სოციალისტები. „გერმანელი ხალხი ჰიტლერის დიქტატურის არაადამიანურებაში რა დამაშავეა, მაგრამ გერმანიამ ბოშებს კომპენსაცია უნდა გადაუხადოს“, – განაგრძობს მეფე. იონ ჩოაბე უარყოფითადაა განწყობილი რუმინეთის თანამედროვე პოლიტიკური ინსტიტუტებისადმი. არც იმ თავის მოძებების მიმართ არის სიმპათიით გამსჭვალული, ვინც საპარლამენტო არჩევნებში თავისი კანდიდატურა წააყენა, ცალკეული ეროვნული სიების მიხედვით. მის სიტყვებში სინანული ისმის იმ ახლო წარსულისადმი, როცა ბოშების დიდმა ნაწილმა განათლების მიღება და ერთ ადგილზე დამკვიდრება დაიწყო. „1989 წლამდე კარგად ვცხოვრობდით, დღეს უარესად ვართ“, – ამბობს მსოფლიო ბოშათა მეფე იონ ჩოაბე.

ბრუნეის სასულთნო

ბრუნეის მსოფლიოში უმდიდრესი სულთანი განაგებს.

მალაიზიის არქიპელაგის ყველა მოქალაქე გათავისუფლებულია გადასახადებისაგან, ბავშვები უფასოდ სწავლობენ, ჯანდაცვა უფასოა, მოხუცები „კარგ“ პენსიას იღებენ. ამ „კომუნისტურ სამოთხეში“ 280 ათასი ადამიანი ცხოვრობს. ბრუნეის მცხოვრების საშუალო წლიური შემოსავალი 14 ათას დოლარს უდრის (მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი).

„მონოტონური კლოცვის თანხლებით – „ალაპო, დაგვიფარე“ – თვითმფრინავი კუნძულ ბონეოს დედაქალაქში ეშვება.

მეტროპოლიის ევროპული მხარე სულ 6 ქუჩის, რამდენიმე სასახლის, რეზიდენციების, მეჩეთების, სამინისტროებისა და მუზეუმებისაგან შედგება. მდინარისპირა ქუჩებში ეატრობა გაჩაღებული... მალაიზიები მოჩანს... ეს ყველაფერი „ბრუნეი შელ პეტროლეუმის“ უძლიერესი კომპანიის წყალობაა, რომელსაც სახელმწიფოსათვის 80% შემოსავალი შემოაქვს. დედაქალაქის მეორე ნაწილი (კომპონაიერი) ხოთ ნაგები სოფელია (1.500 სახლი). გაშენებულია მდინარე ბრუნეზე. სახლები ერთმანეთს ზიდებით უკავშირდება. სოფელს თავისი პოლიცია, სკოლა და მეჩეთი აქვს. არავინ აპირებს ამ ადგილის მიტოვებას და ხმელეთზე გადასახლებას...

ბრუნეი ყოველწლიურად მილიონობით ტურისტს იზიდავს. ყველას აინტერესებს, საიდან აქვთ მილიარდები, სად ცხოვრობს მსოფლიოში უმდიდრესი სულთანი?

სულთანი ჰაი ჰასან ალ-ბოლიაჰ მიუზადინ ვადაულაკი გარეუბანში, მწვანეში ჩაფლულ სასახლეში ცხოვრობს და იქიდან მართავს ქვეყანას.

სასახლის სიახლოვეს პოლიცია არავის აკარებს. მძღოლმა ჯერ კიდევ შორიდან უნდა შეანელოს სიჩქარე.

რამდენიმე ჟურნალისტმა მაინც შეძლო თვალი შეეძლო სამეფო მეჩეთის ოქროს სახურავისა და ცადაჭრილი შადრეგებისათვის.

სულთანი თურმე, სპორტული ავტომობილების მოყვარული ყოფილა; სამეფო ბაღის გალავანთან, ღია ავტოფარეხში თავს იწონებს მისი მდიდარი კოლექცია. ჰაი ჰასანი თავად უზის გიგანტური თვითმფრინავის საჭეს, უყვარს ცხენითჯირითი... დედაქალაქის ცენტრში, სამეფო მუზეუმი სტალინის საჩუქრების გამოფენას გაგახსენებთ. ყველგან ნახავთ სამხედრო ფორმაში გამოწყობილი სულთანისა და მისი ორი მეუღლის (ერთი დედოფალი „სამეფო უდიდებულესობა“ და მეორე – „სამეფო აღმატებულება“) პორტრეტებს.

ამბოზნ, ბრუნეიში ბევრი პარამანაა, რომელმაც თავის დროზე ბევრი უსიამოვნება მოუტანა სულთნის მასო. მას „მის აპრიკა-92“ უწოდია, – ცხრაკლიტულში ჩამკეცათო. სწორედ მან აუწყა ჟურნალისტებს, – ბრუნეიში „დროის სატარებლად“ თეთრი ლამაზმანები ჩაჰყავთო.

ასე იყო მას შემდეგ, რაც მაგელანმა აქ თავისი ჯგუფი გადმოსხა. მალე ბრუნეიში არაბები დასახლდნენ და კუნძული სულთნის საკუთრებად აქციეს. მერე რამდენიმე ასეული წელი ბრიტანეთის პროტექტორატში შედიოდა (დღესაც სახელმწიფოს უმაღლესი მოსამართლე

ინგლისელი სერ დენის რობერტსი გახლავთ), აი, უკვე 15 წელია, ბრუნეი დამოუკიდებელია და თანამეგობრობის წევრიც გახლავთ. ადგილობრივმა ნათობმა და გაზმა გარდაქმნა ხალხის ცხოვრება, მაგრამ არა ყველასი... აჭაური კანონის მიხედვით, მიწის მფლობელი 25 წელი უნდა ცხოვრობდეს ბრუნეიში და იცოდეს მალიზიური ენა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მოუწევთ მთიეზუთა ბადეების ქსოვა, ჯანგლების მიწურებში ცხოვრება...

სსპა მონარქია ხარჯები

დანიის დედოფალი მარგარეტ I-ს სახელმწიფოს მიერ ყოველწლიურად გამოყოფილ 6,5 მლნ დოლარი ეძლევა.

ნორვეგიის მეფე ჰარალდ V-ს – 1 მლნ დოლარი, ბელგიის მეფე ალბერტ II 8 მლნ დოლარს ხარჯავს. სახელმწიფოები მზად არიან, დააფინანსონ სამეფო სახლები, რათა მათ ქვეშევრდომებს წყნარი ძილის საშუალება მისცენ – მონარქიის ინსტიტუტმა დაამტკიცა, რომ პოზიტიური როლის შესრულება ძალუძს.

The chart illustrates the Bagrationi family tree, starting with King George I (1784-1844) and his sons: King George II (1818-1893), King George VII (1841-1910), and King George VIII (1844-1900). It details the reigns and marriages of various members, including Queen Tamar (1841-1910) and Queen Tamar (1844-1900). The chart also shows the lineage of the Bagrationi family, including the reigns of King George I (1841-1910), King George II (1844-1900), and King George III (1841-1910). The chart ends with the reigns of King George I (1841-1910), King George II (1844-1900), and King George III (1841-1910).

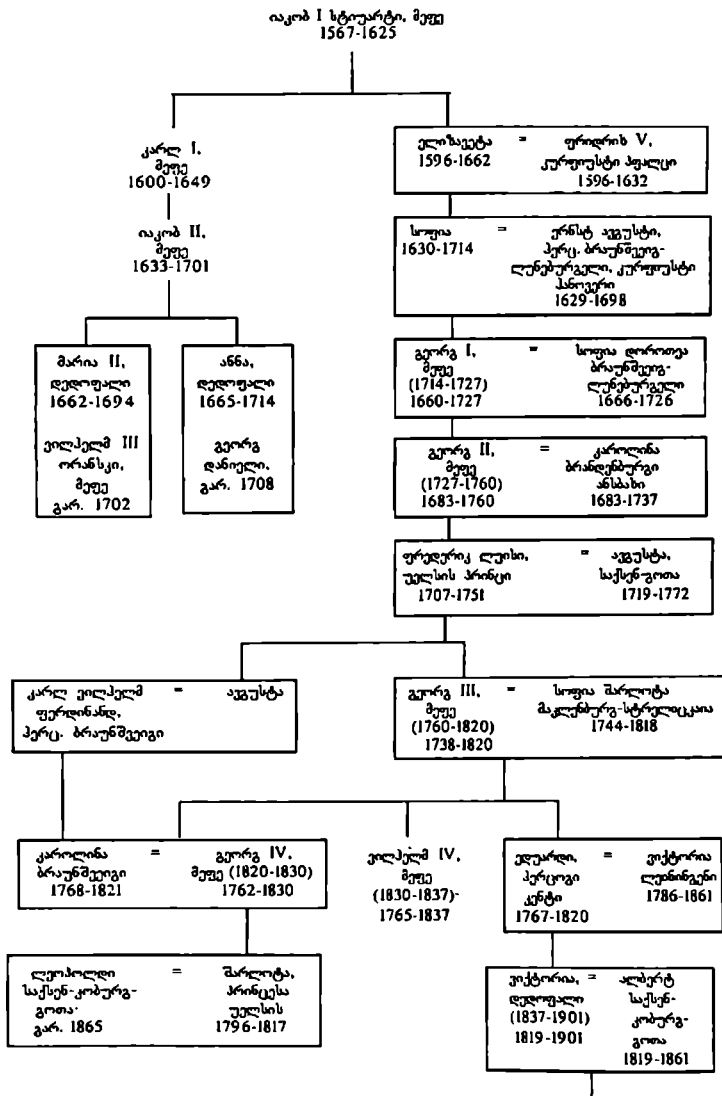
```

graph TD
    G1["ერნსტ I, პეტრ. კობურგ-გოთა  
1784-1844"]
    G2["ეოტორია, კნონა ლენინგენი  
1786-1861"]
    G3["ლუიპოლდ I, ბელგიელების მეფე  
(1831-1865), 1790-1865"]
    G4["ლუიზა მარია ორლანდელი  
1814-1850"]
    
    G1 --- G2
    G1 --- G3
    G1 --- G4
    
    G2 --- G5["ერნსტ II, პეტრ. კობურგ-გოთა  
1818-1893"]
    G2 --- G6["ალბერტი = ეოტორია, პრინცი  
კნისორტი 1819-1861  
პრინცი 1819-1901  
დედაფალი 1819-1901"]
    G2 --- G7["ლუიპოლდ II, ბელგიელების მეფე  
(1865-1909) 1835-1909  
მარია გენრიეტა ავსტრიელი  
1836-1902"]
    G2 --- G8["ფილიპ გრაფი ფლანდრიელი  
1837-1905  
მარია პოპენსკო-ერნ-ზიგმუნდინი  
1845-1912"]
    G2 --- G9["მარია 1840-1927  
მაქსიმილიან, ერც-ჰერცოგი ავსტრიელი, მექსიკოს იმპერატორი  
1832-1867"]
    
    G5 --- G10["ედუარდ VII, დიდი პრინცი 1841-1910"]
    G5 --- G11["ალფრედო, პეტრ. კობურგ-გოთა 1844-1900"]
    
    G6 --- G10
    G6 --- G11
    
    G10 --- G12["ლუიპოლდ III, ბელგიელების მეფე  
(1934-1940, 1950-1951) 1901-1983  
ასტრიდი მეფე 1905-1935"]
    G10 --- G13["მარია, გრაფი, ფლანდრიელი, რეგენტი  
(1944-1950) 1903-1983"]
    G10 --- G14["მარია ეოზე 1906-  
უმბერტო II, იტალიის მეფე 1904-1983"]
    
    G12 --- G15["ერნსტ მარია, დიდი გრანდ ლეჟიონერის 1927-"]
    G12 --- G16["ბოლდენ I, ბელგიელების მეფე  
(1951-1993) 1930-1993  
ფაბიოლა (დე მარია-ი-არაგონი), დედოფალი 1928-"]
    G12 --- G17["ალბერტი II, ბელგიელების მეფე  
(1993-1934-  
პაოლა (რუფო დი კალაბრია) დედოფალი 1937-"]
    
    G15 --- G18["ფილიპ პრინცი ბელგიის, პეტრ. კობურგ-გოთა 1960-"]
    G15 --- G19["ასტრიდი, ბელგიის პრინცესა 1962-  
ლორენცი, ერც-ჰერცოგი ავსტრიის-ესტე, ბელგიის პრინცი 1955-"]
    G15 --- G20["ლორენცი, ბელგიის პრინცი 1963-"]
    
    G18 --- G21["მედო, პრინცი 1986-"]
    G18 --- G22["მარია ლუიზა, პრინცესა 1988-"]
    G18 --- G23["იოანა, პრინცი 1991-"]
    G18 --- G24["ლუიზა მარია, პრინცესა 1995-"]
  
```

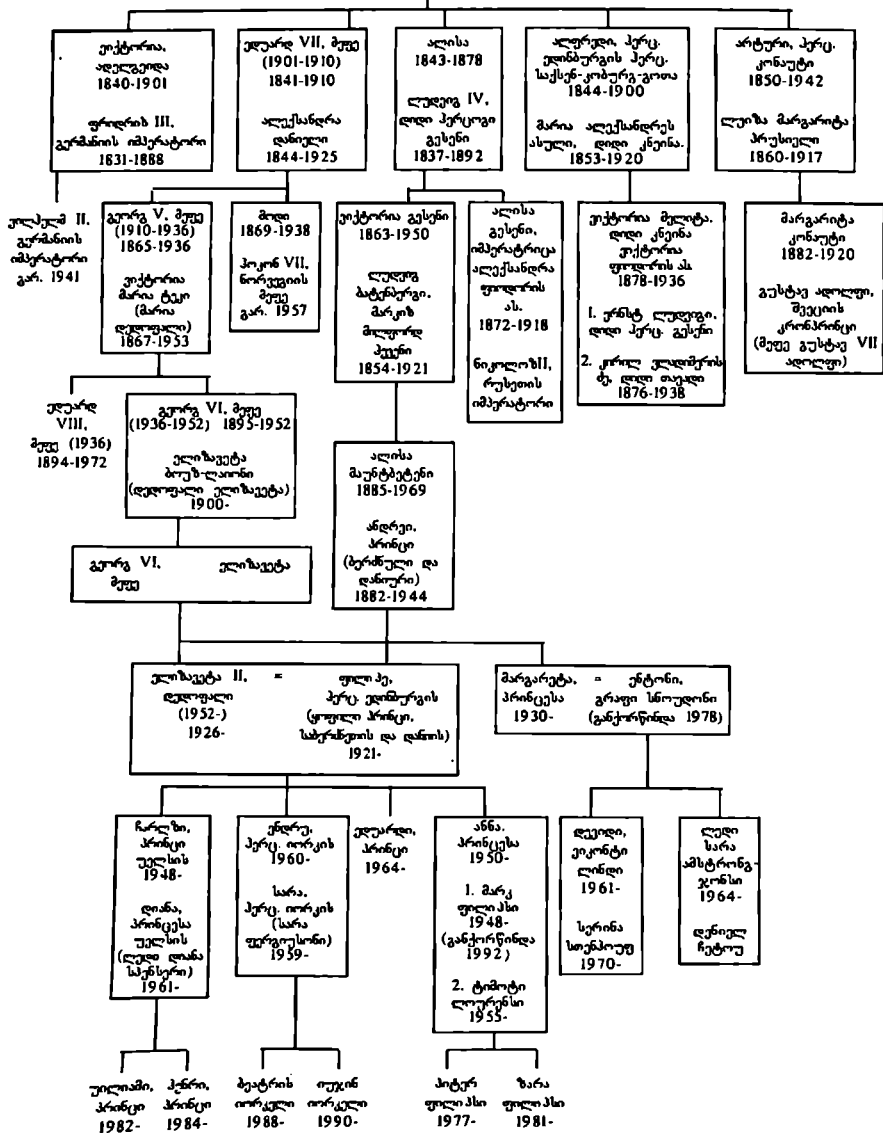
დიდი გრიტანეთი

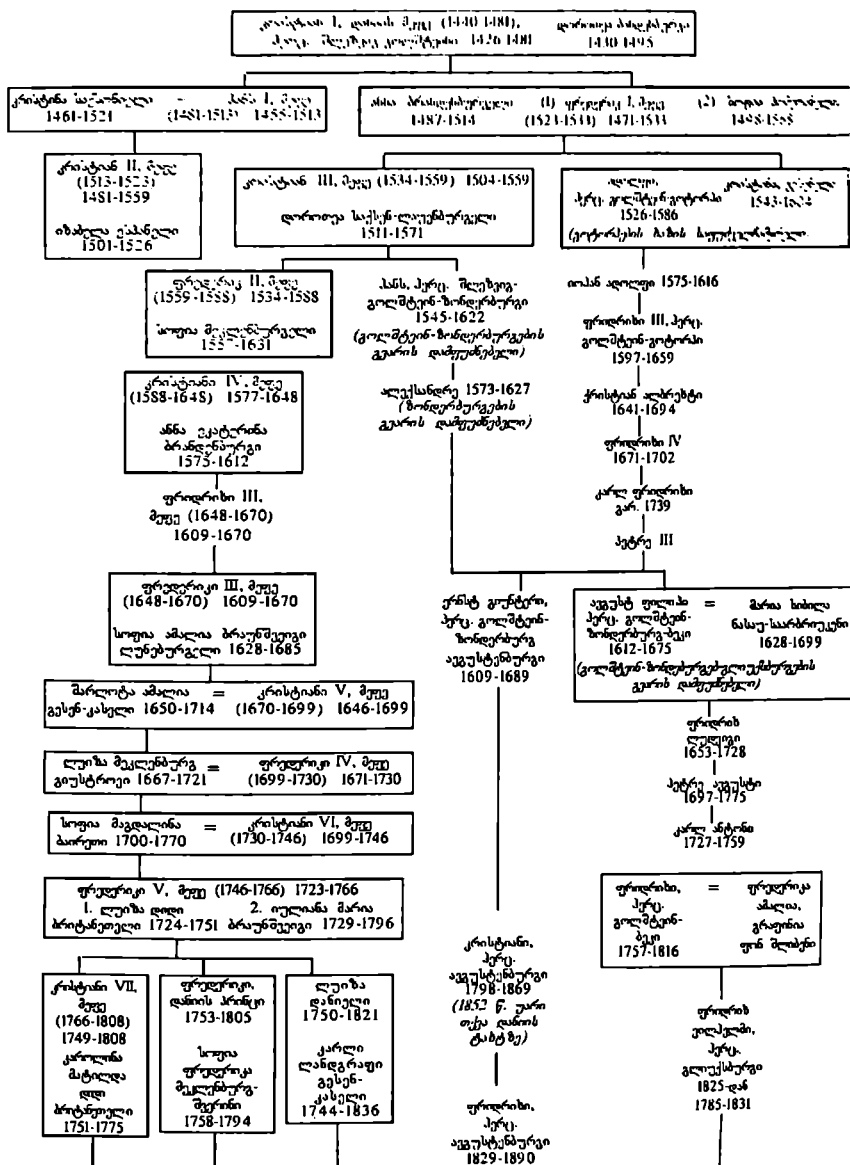
ცხრილი I

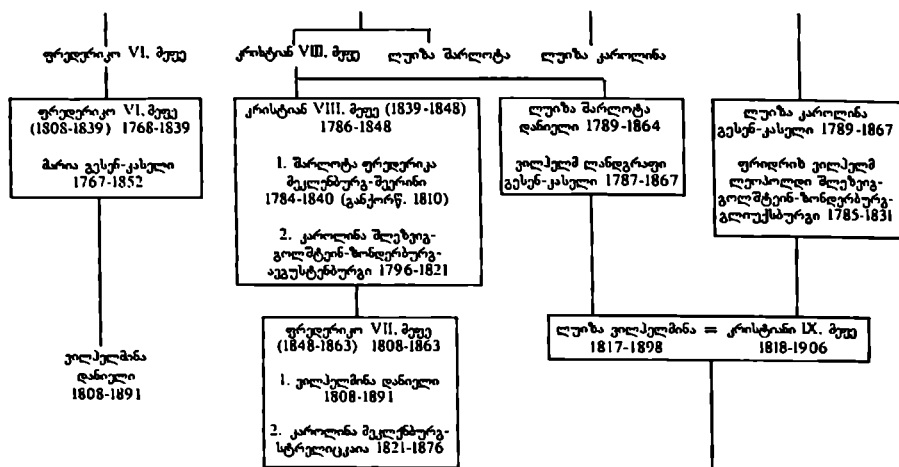
ჰანოვერების დინასტია

უქტორია, დედაქალაქი, იმპერატრიცა	=	აღბურტი, პრინც-ჟანსორტი
---	---	------------------------------------

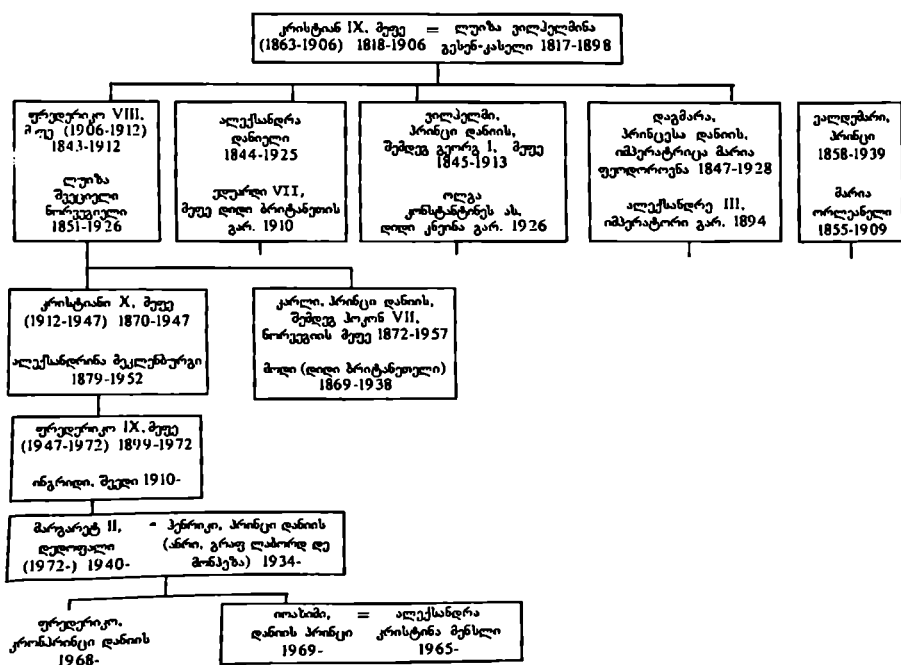

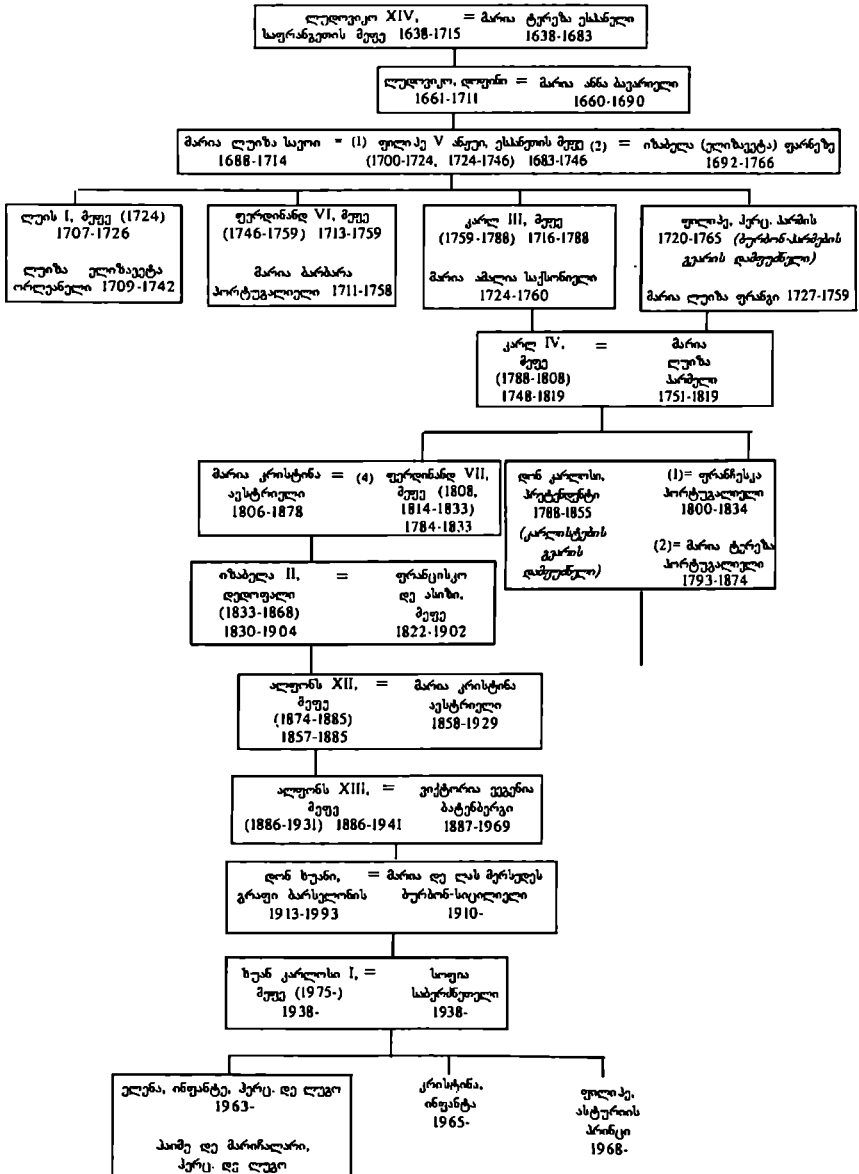
ცხრილი 2

შლეზვიგ-ჰოლშტეინ-ზონდერბურგ-გლუქსბურგის დინასტია

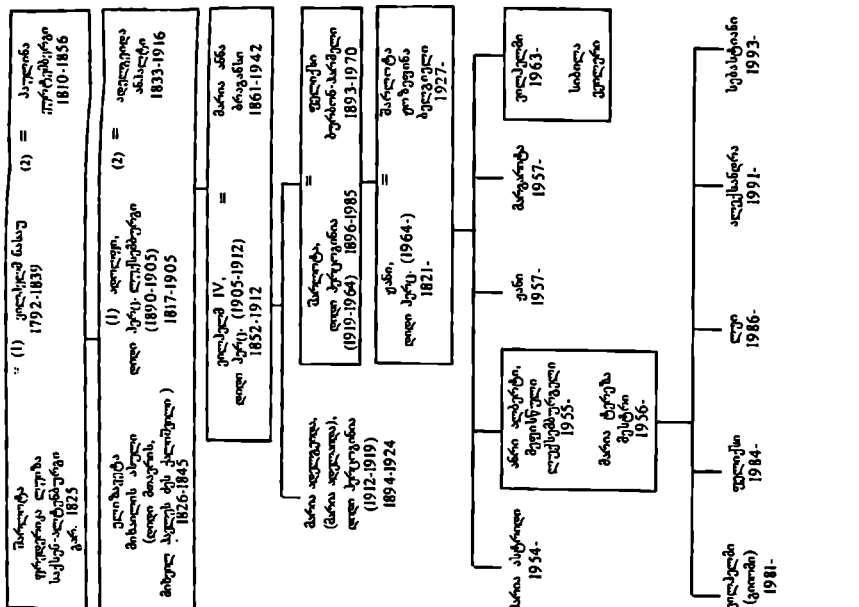

ქსანათი

გარემონების დინასტია

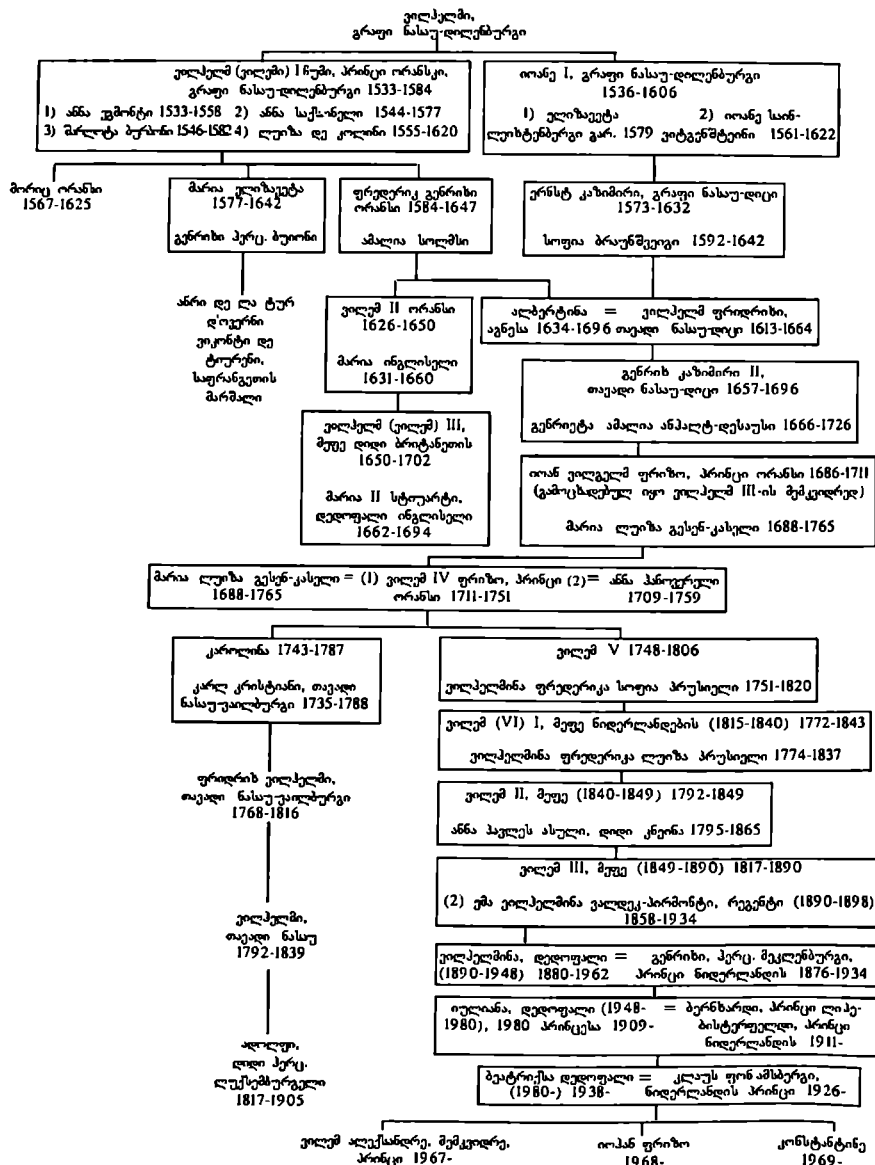

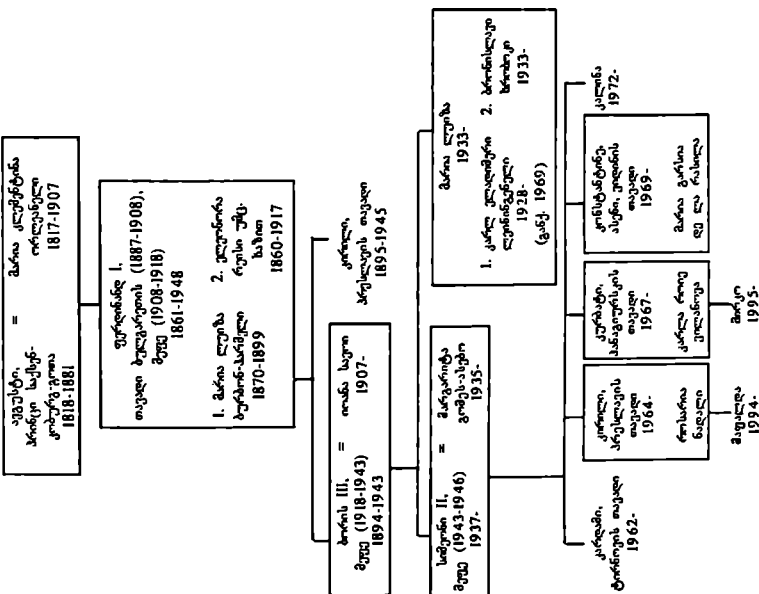
සමස්ත ප්‍රතිචාරය

ജനങ്ങൾക്ക് അറിയാൻ വേണ്ട വിവരങ്ങൾ (സംഗ്രഹം)

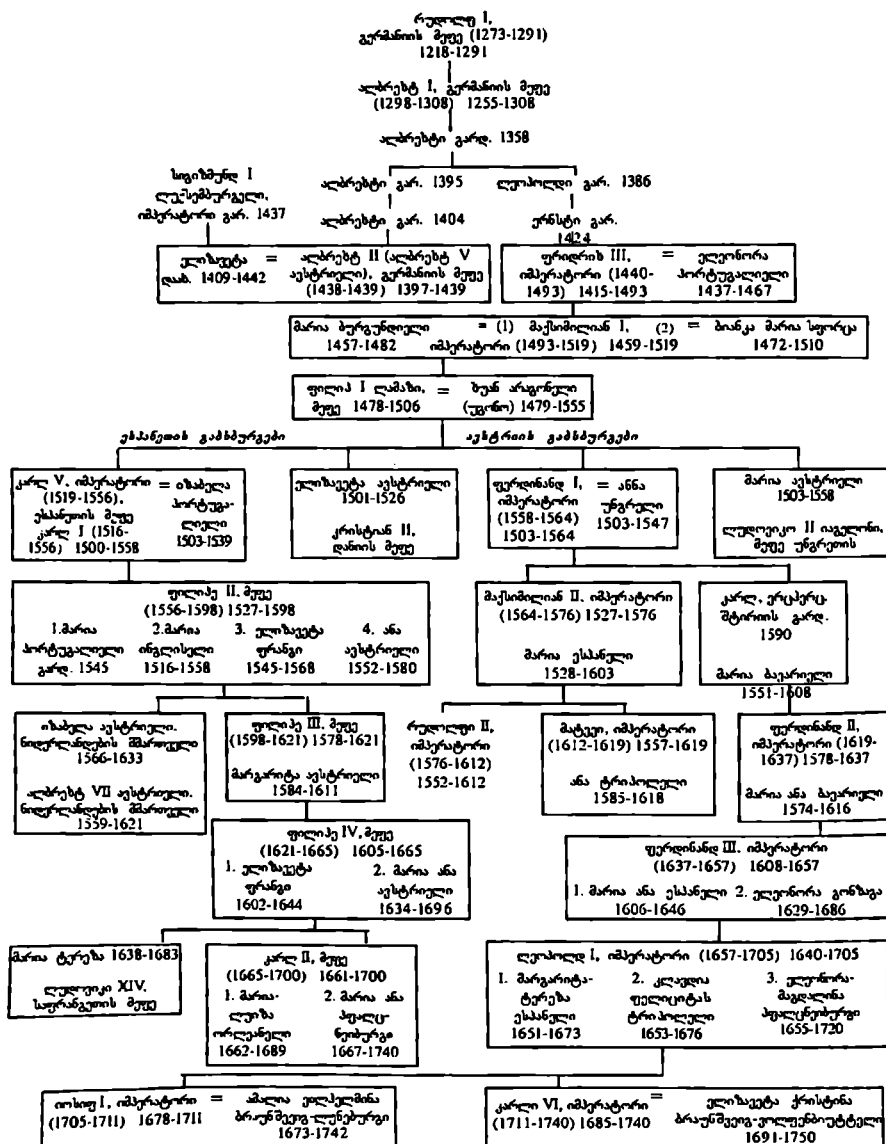
ნიდერლანდები ორანსი-ნასაუების დინასტია

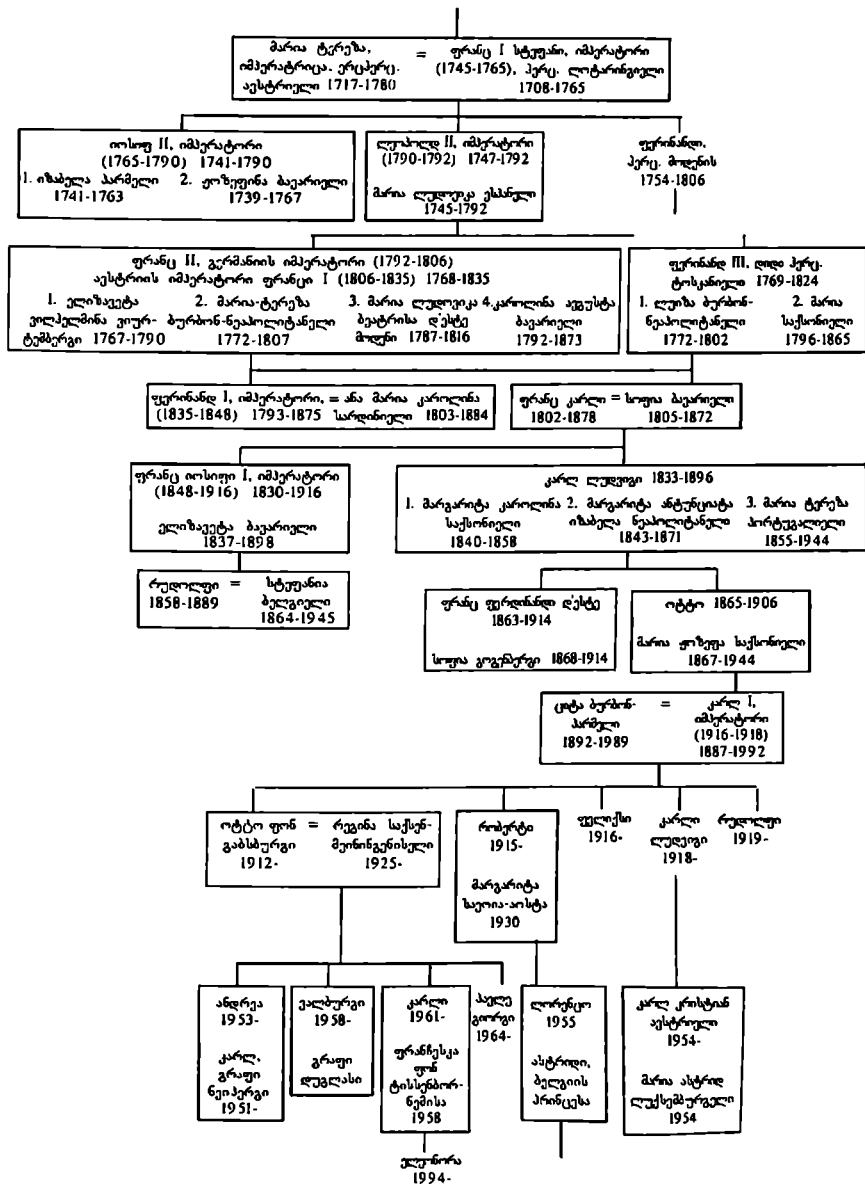

ავსტრია-უნგრეთი

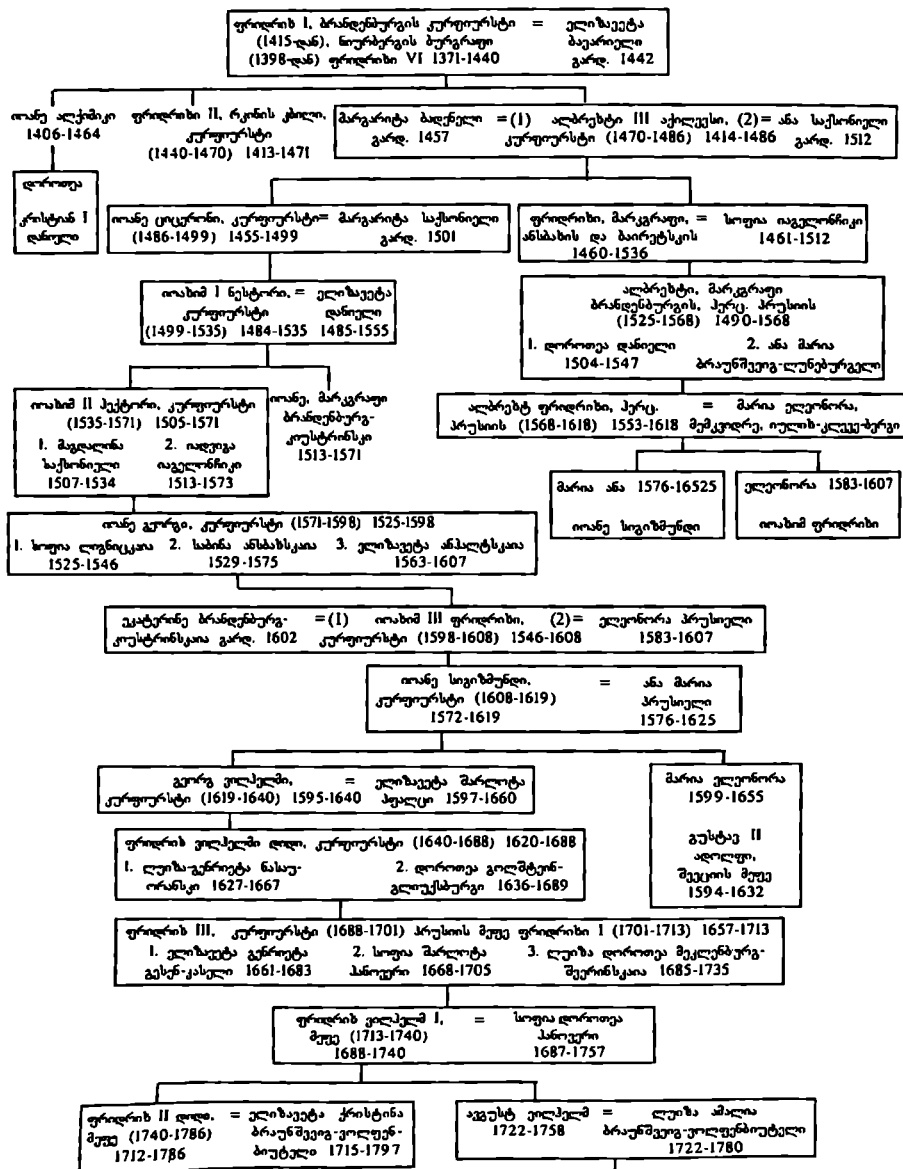
ცხრილი I
გაგზავრების დინასტია

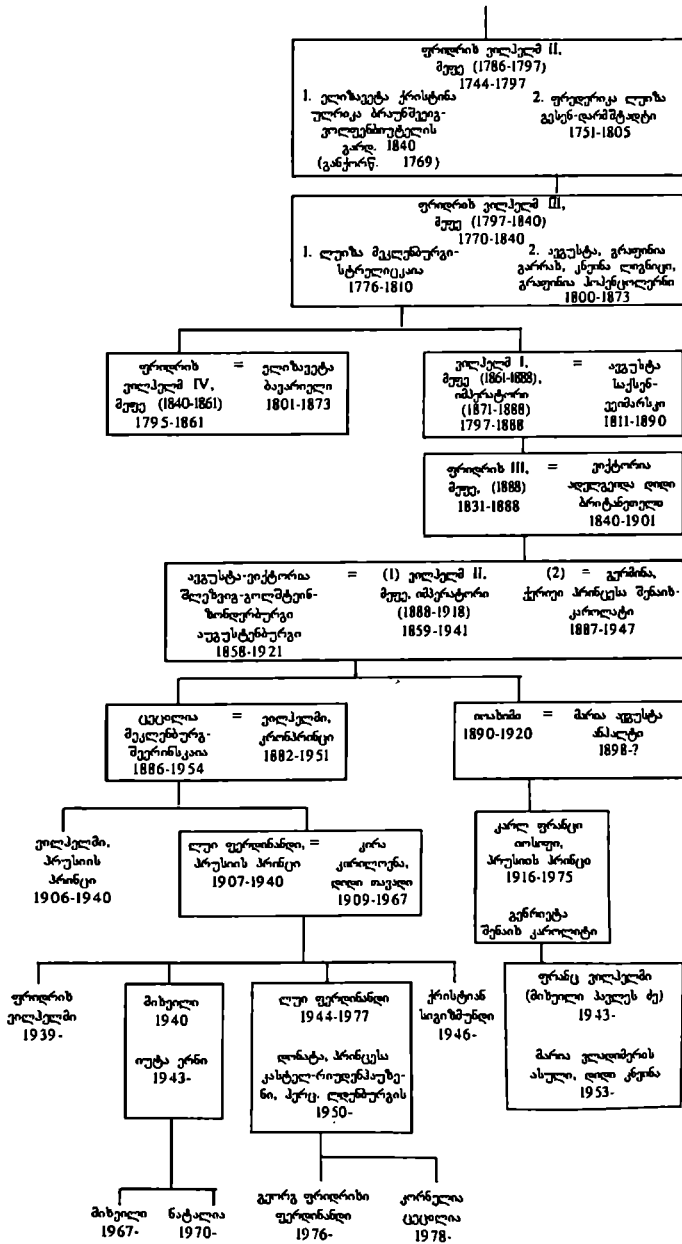

ბაგვაშვილ-ლუბარაშვილების სახლი

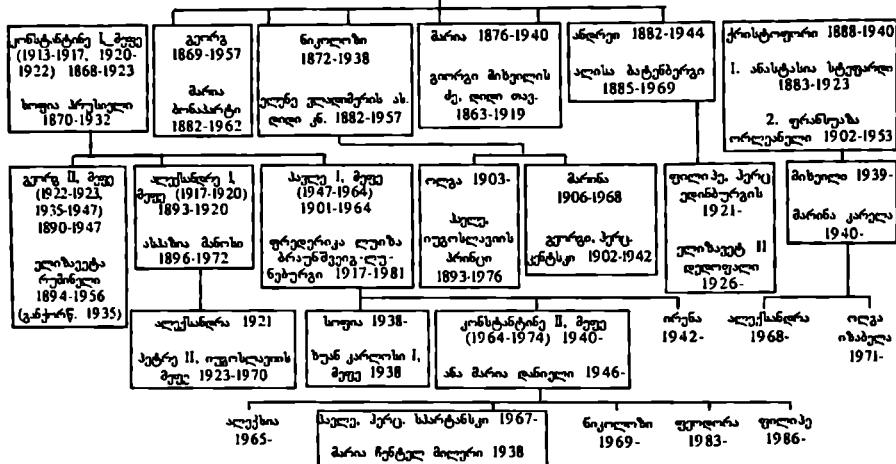
გერმანია სოციალური

საგვარძნო

ზღუდვიზ-გოლგბინ-ზოლდარგარგ-გლინგაგარგის დინასტია

გეორგი I. მეფე = ოლეა კონსტანტინეს ას.
(1845-1913) დღი კ. 1851-1926

იტალია

ცხრილი I

საპროის დინასტია

თომას I 1178-1233

თომას II გარდ. 1259

თომას III პიემონტი 1252-1282

ამალეი V დღი (1) = სიბილა დე ბოვე გრაფი დ'აოსტა (1283-დღი), საეოის გრაფი (1285-დღი), იმპეროის თაედი 1252 ან 1253-1323 გარდ. 1294

ელენი, = ზღანში საეოის გრაფი (1323-1329), 1284-1329 ბურგუნდიელი

ამალეი VI გრაფი (1329-1343), 1291-1343 = ოლანტა მონერეტი გარდ. 1342

ამალეი VII, გრაფი (1343-1383), 1334-1383 = ბონა დე ბურგონი გარდ. 1403

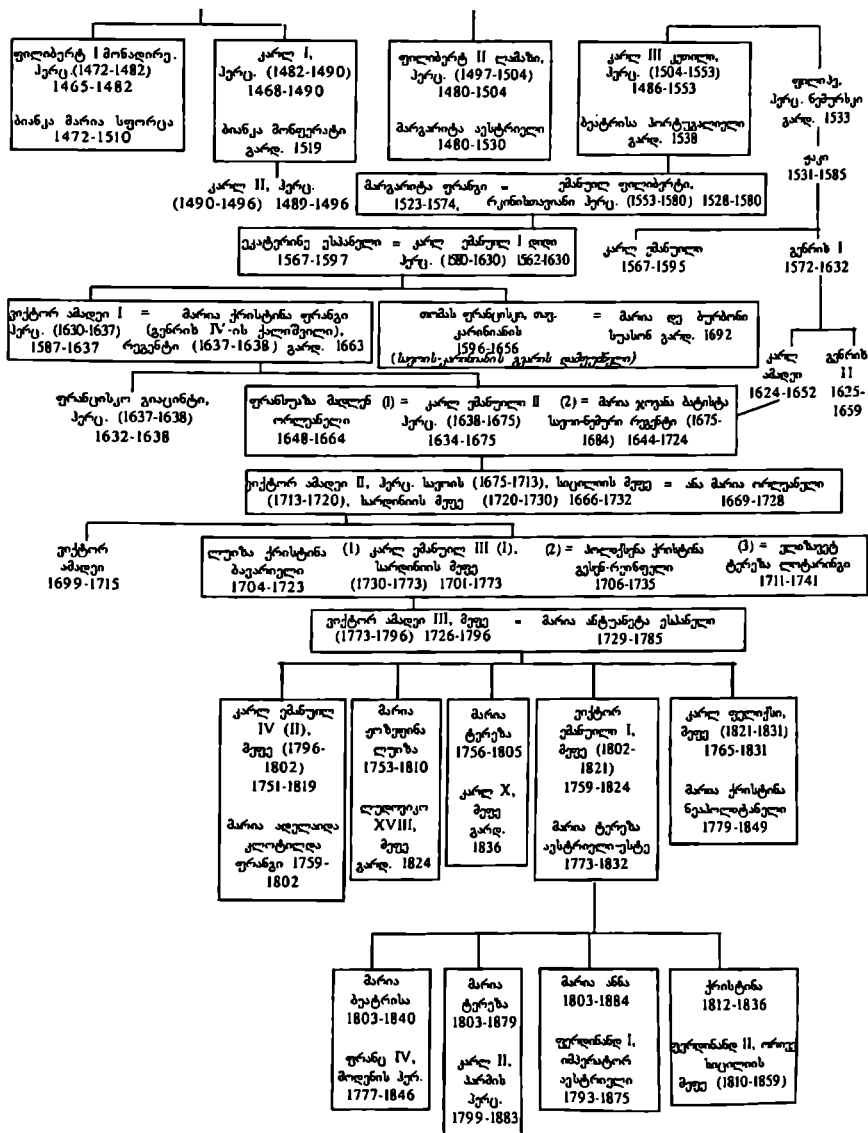
ამალეი VIII, გრაფი (1383-1391), 1360-1391 = ბონა ბერგილი გარდ. 1434

ამალეი VIII მფილიბის მოეეარე, გრაფი საეოის (1391-1416) პეტრე. საეოის (1416-1434) (ანტიპასა ფელიქს V, 1439-1449) 1383-1451 = მარია ბურგუნდიელი გარდ. 1422

ლუდოიკი I, პეტრე. = ანა ლუზინანდელი კიპროსის და (1434-1465), 1413-1465 იერუსალიმის მფიელოე 1415-1462

ამალეი IX ბენიერი, = ოლანტა ვალეა პეტრე. (1465-1472), 1435-1472 გარდ. 1478

ფილიპე II მფიელოე, პეტრე. (1496-1497), 1443-1497 (1) მარგარიტა დე ბურგონი, გარდ. 1483 (2) კლავდია დე პარტეიერი გარდ. 1513

საპირი-პარამიანული საზო

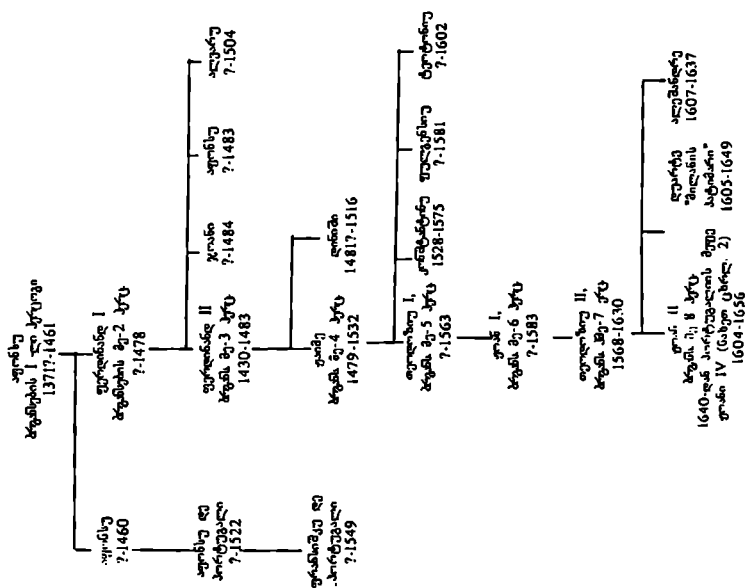
თამას ფრანცისკო, კარინანულის

თავადი
1596-1656ემანუელ ფილიპერტი
თავადი 1628-1709
= მარია ქრისტინა
ესტე გარდ. 1722ვენეჩი მორის
1633-1673
= ლიბია
მანჩანივიტტორ ამდეი, = ვიტტორია ფრანჩესკა
თავადი გარდ. 1741 საუი გარდ. 1766ვენეჩი, საუიის პრინცი
1663-1736ლელოვიკი ვიტტორი, = ქრისტინა გენრიეტა გენენ-
თავადი 1721-1778 რეინფელსელი 1717-1778ვიტტორ ამდეი, = ფრედეა ლოთარინგ-
თავადი 1743-1780 არმანიკი 1758-1797კარლ ემანუელი საუი-კარინანულის
ნიანუელი, პრინცი 1770-1800 საქსონელი 1779-1851კარლ ლუდვიგ (1831-1849) = მარია ტერეზა ლოთარინგელ-
სარდინიის მეფე 1798-1849 ტოსკანელი 1801-1855ვიტტორ ემანუელ II, სარდინიის მეფე (1849-
1861) იტალიის მეფე (1861-1878) 1820-1878= მარია ადელაიდა
ავსტრიელი 1822-1855ფერდინანდი, გენუის = მარია ელიზაბეტა
პრეტ. 1822-1855 საქსონელი 1830-1912უმბერტო I, მეფე = მარგარიტა
(1878-1900) 1844-1900 გერმელი 1851-1926ამდეი (I) პრეტ. დ'არისტა = მარია ვიტტორია დელ
ესპანეთის მეფე პოტო დელა ჩისტერია
(1871-1873) 1845-1890 1847-1878თამასი, = იზაბელა
გენუის პრეტოგი პავარიელი
1854-1931 1863-1924ვიტტორ ემანუელი III,
მეფე (1900-1946) 1869-1947
კუნა ჩერნოგორსკია
1873-1952ემანუელი ფილიპერტი
პრეტ. დ'არისტა 1869-1931
ელენა ორლანდელი
(ფრანგი) 1871-1951ფერდინანდი, პრეტ. გერმელი
1884-1963
მარია ლუიზა, გრაფ
როკლანდ 1899...?უმბერტო II, = მარია-ფიზე
მეფე (მარია-
ფიზე 1946)
1904-1983 ბუღიელი
1906-ჯოვანა
(იონანა),
1907-
მარის III
მეფე
ბუღიარეთის
გარდ. 1943ამდეი II,
პრეტ. დ'არისტა
1898-1942
ანა
ორლანდელი
1906-1986აიშინე,
პრეტ.
საოლდელი
1900-1948
ირენა ბერძენი
1904-1974მარია პია
საუი
1934-
(განქორწ.
1967)
ალექსანდრე
კარადორევიჩი
1924ვიტტორია
ემანუელი (IV),
ნეპოლიტელი
პრინცი
1937-
მარია ლორა
1935-მარგარიტა
1930-
რობერტი, პრეტ.
ავსტრიელი-
ესტე
1915-მარია
ქრისტინა
1933-
კარინანულის
ბრუნა-ნეპოლი-
ტელი
1938-ამდეი III,
პრეტ. დ'არისტა
1943-
1. კლოდ
პატერნი
ფრანგი
1943-
(გარდ. 1982)
2. სილვია
პატერნი
მარკიზა
დი
სეზუალიტო
1953-ემანუელ
ფილიპერტი,
პრინცი ვენეციის
1972-აიშინე
პრეტ. აულის
1967-მეფე 1969
ალექსანდრე რუფო
დ'კლარია 1964

უკრძუმბალია

ცხრილი 1

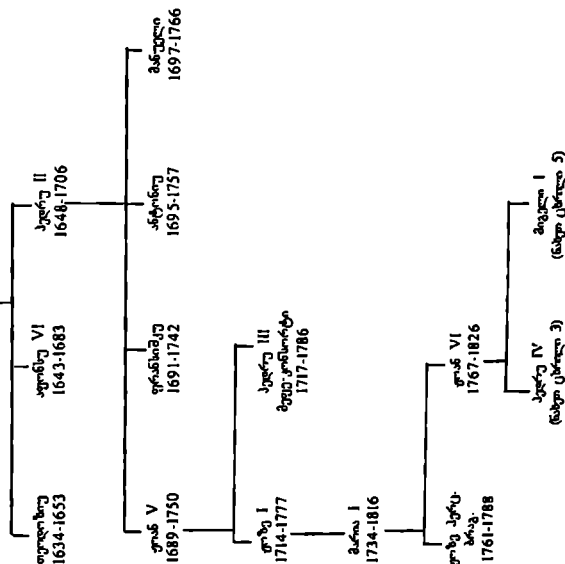
პრამბანების პერკონები (1640-მდე)

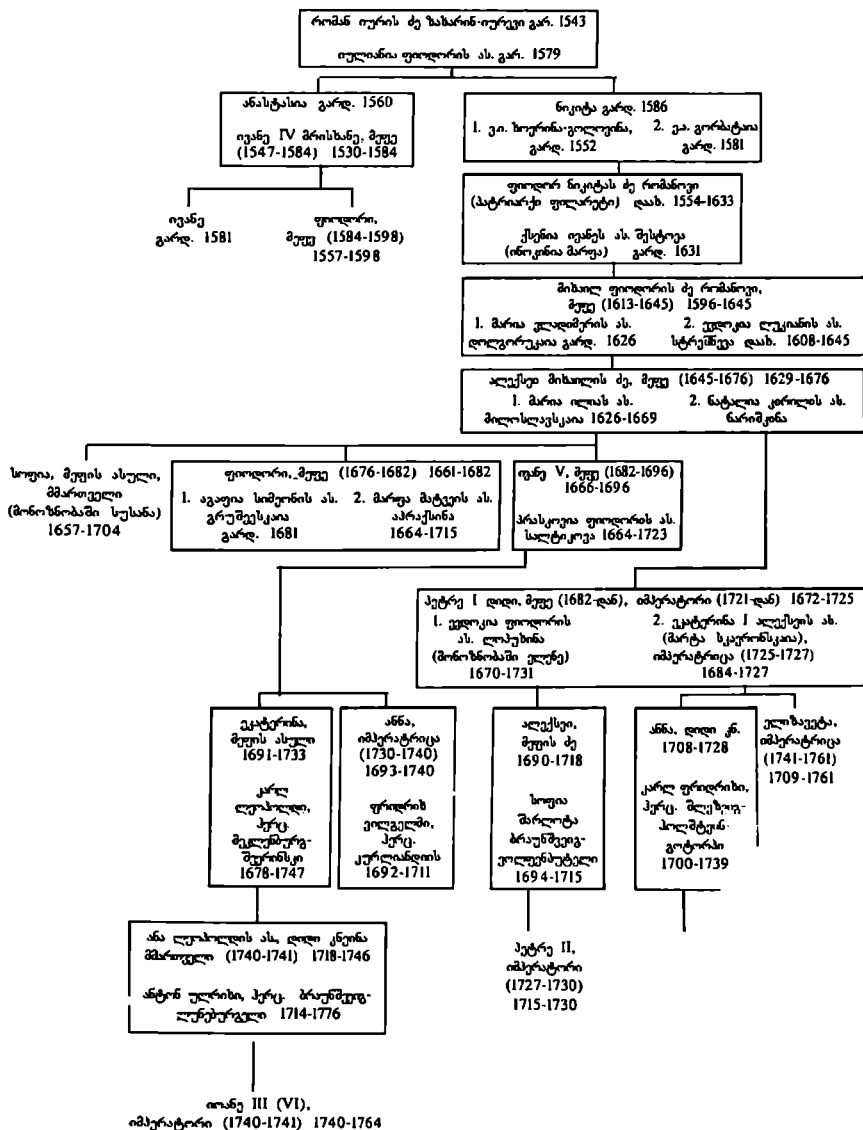
პრამბანების პერკონები (1640-მდე)

ცხრილი 2

ფინე IV
1604-1656

რუსეთი ცხრილი I **რომანოვების სახლი**

რომანოვების სახლის გოლშტინ-გოტორპის შტო

პეტრე III ფიოდორის ძე, იმპერატორი (1761-1762) = ეკატერინა II ალექსეის ას., დიდი იმპერატრიცა (კარე პეტრე ულანი, პეტრ. პოლშტინ-გოტორპი) (1762-1796) (სოფია ფიოდორიკა ავეუსტა, პრინცესა ანჰალტ-ცერსტე) 1729-1796

პაულე I, იმპერატორი (1796-1801) 1754-1801
1. ნატალია ალექსეის ას. (პრინცესა ვოლჰომა 2. მარია ფიოდორის ას. (პრინცესა სოფია ლუიზა გესენ-დარმშტადტელი) 1755-1776 დოროთეა ეურტენბერგი) 1759-1828

ალექსანდრე I, იმპერატორი (1801-1825) 1777-1825 ელიზაბეტა ალექსეის ას. (პრინცესა ლუიზა ავეუსტა ბავარიელი) 1779-1826	კონსტანტინე, ცესარევიჩი (მუჟის ძე) დიდი თავადი 1779-1831 1. ანა ფიოდორის ას. (პრინცესა იულიანა საქსენ-კობურგი) 1781-1860 2. თანე გრუზინსკაია, თავადი ლუიზი 1795-1831	ნიკოლოზ I, იმპერატორი (1825-1855) 1796-1855 ალექსანდრა ფიოდორის ას. (პრინცესა შარლოტა კაროლინა პრუსული) 1798-1860	მიხაილ, დიდი თავადი. 1798-1849 ელენე პაულის ას. (პრინცესა კაროლინა ეურტენბერგი) 1806-1873
---	--	--	--

ალექსანდრე II, იმპერატორი (1855-1881) 1818-1881 მარია ალექსანდრეს ას. (პრინცესა მაქსიმილიანა ელჰენდინა ავეუსტა სოფია მარია გესენ-დარმშტადტი) 1824-1880	კონსტანტინე, დიდი თავადი 1827-1892 ალექსანდრა იოსების ას. (პრინცესა საქსენ-ალტენბურგი) 1830-1911	ნიკოლოზი, დიდი თავადი 1831-1891 ალექსანდრა პეტრეს ას. (პრინცესა ოლდენბურგი) 1838-1900	მიხაილ, დიდი თავადი. 1832-1909 ოლგა ფიოდორის ას. (პრინცესა ცეცილია ბადენელი) 1839-1891
---	---	--	---

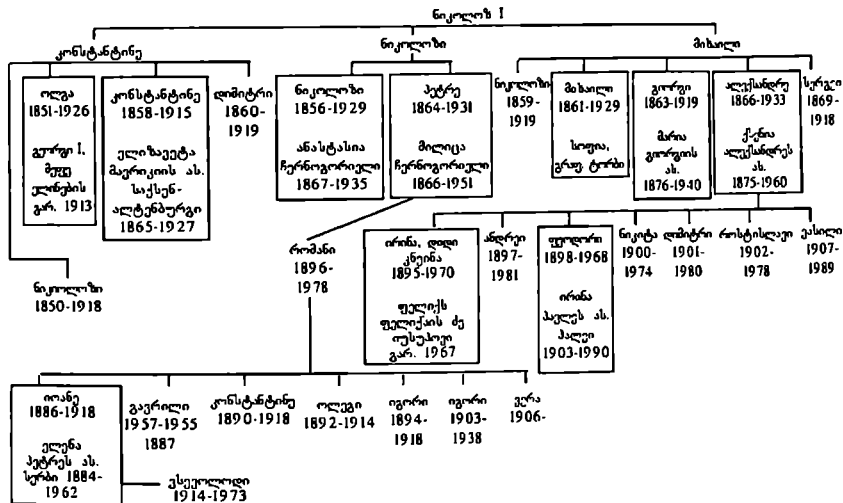
ალექსანდრე III, იმპერატორი (1881-1894) 1845-1894 მარია ფიოდორის ას. (პრინცესა სოფია ფედორიკა დანჰარა დანიელი) 1847-1928	ელადიმერი, დიდი თავადი 1847-1909 მარია პაულის ას. (პრინცესა ზელენბურგ-შტერნი) 1854-1923	სერგეი, დიდი თავადი 1857-1905 ელიზაბეტა ფიოდორის ას. (პრინცესა გესენ-დარმშტადტი) 1864-1918	პაულე, დიდი თავადი. 1860-1919 ალექსანდრა გიორგის ას. (საბერძნეთის პრინცესა) 1870-1891
--	--	---	--

ნიკოლოზ II, იმპერატორი (1894-1917) 1866-1918 ალექსანდრა ფიოდორის ას. (პრინცესა ალისა ვიკტორია ელენა მარიკიტა ლუიზა ბეატრიკს გესენ-დარმშტადტი) 1872-1918	მიხაილი, დიდი თავადი. 1878-1918	კირილე, დიდი თავადი. 1876-1938 ვიკტორია ფიოდორის ას. (პრინცესა ვიკტორია საქსენ-კობურგ-გოთა) 1876-1936	პარიზი, დიდი თავადი. 1877-1943	ანდრეი, დიდი თავადი. 1879-1956	დიმიტრი, მარია. დიდი თავადი. 1891-1942	კენინა, დიდი თავადი. 1890-1958
--	---------------------------------	--	--------------------------------	--------------------------------	--	--------------------------------

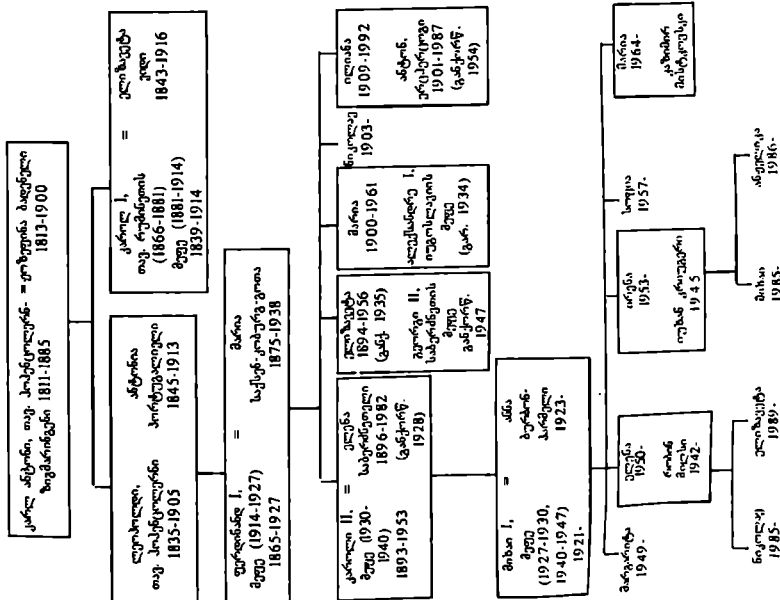
ელადიმერი, დიდი თავადი. 1917-1992
ლუიზა გიორგის ას. დიდი კენინა, ბაგრატიონ-მუხრანელი 1914-
მარია ელადიმერის ას. დიდი კენინა 1953-
მიხეილ პაულის ძე, დიდი თავადი (პრინცი ფრანკ ვოლჰელმ პრუსული) 1943-
გიორგი, დიდი თავადი. 1981-

ოლგა, დიდი კენინა 1895-1918	ტატანა, დიდი კენინა 1897-1918	მარია, დიდი კენინა 1899-1918	ანასტასია, დიდი კენინა 1901-1918	ალექსეი, დიდი თავადი და მემკვიდრე ცესარევიჩი (მუჟის ძე) 1904-1918
-----------------------------	-------------------------------	------------------------------	----------------------------------	---

ფიქსაციის ცხრილი 3
I-ის ვაშლის შტო

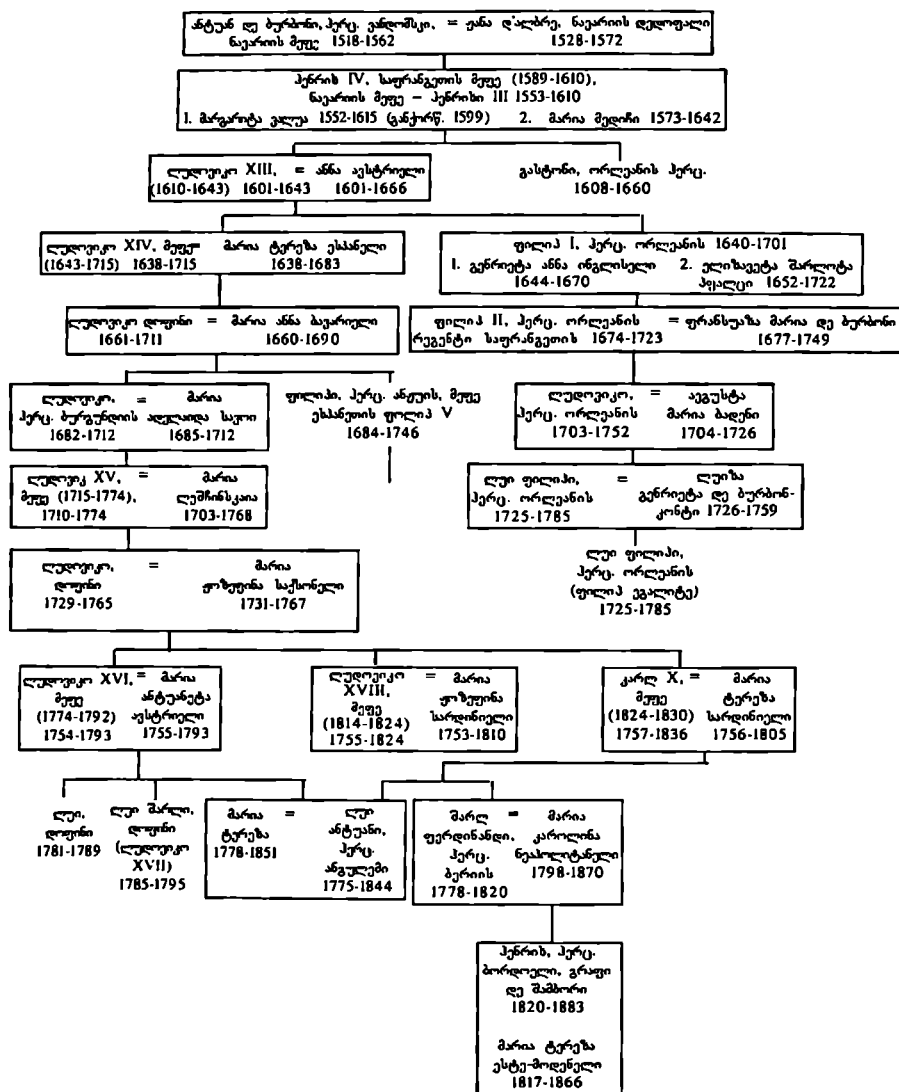
საქართველოს ფეხბურთის ფედერაცია

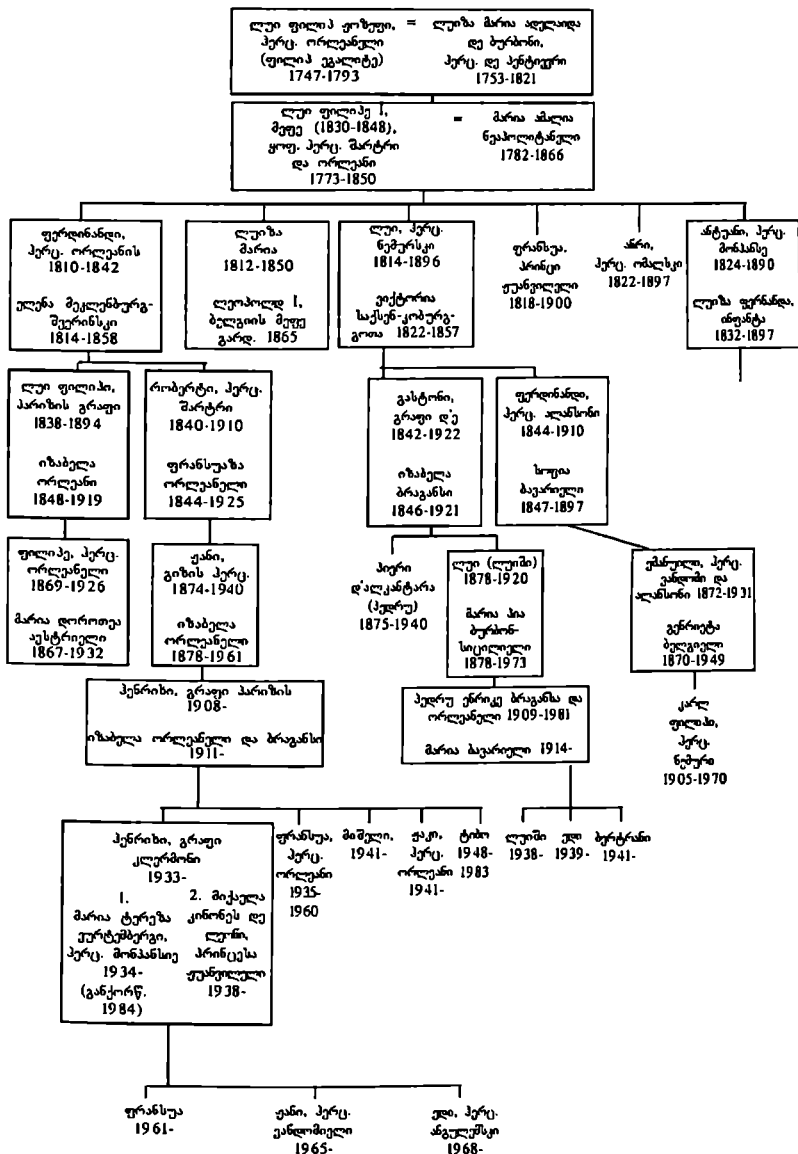
საფრანგეთი

ცხრილი 1

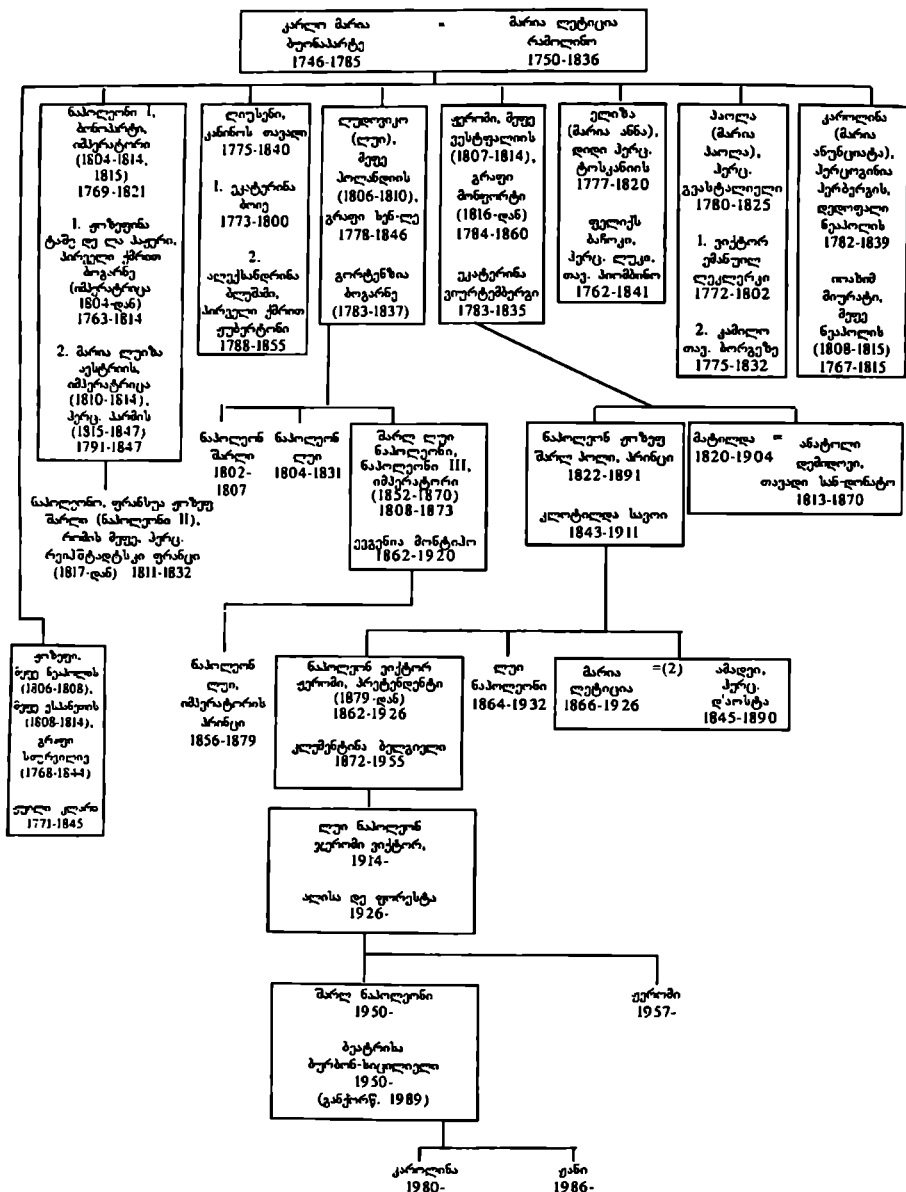
პუარკონები და ორლეანები

ცხრილი 2
ორლებნები

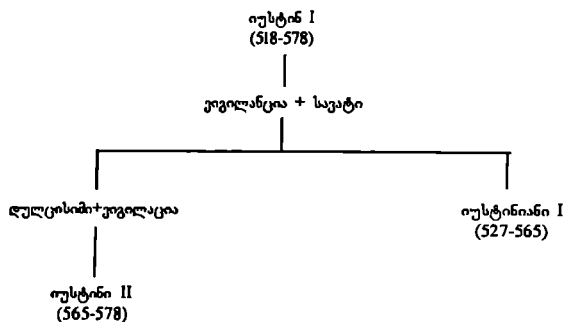

გონაპარტაზი

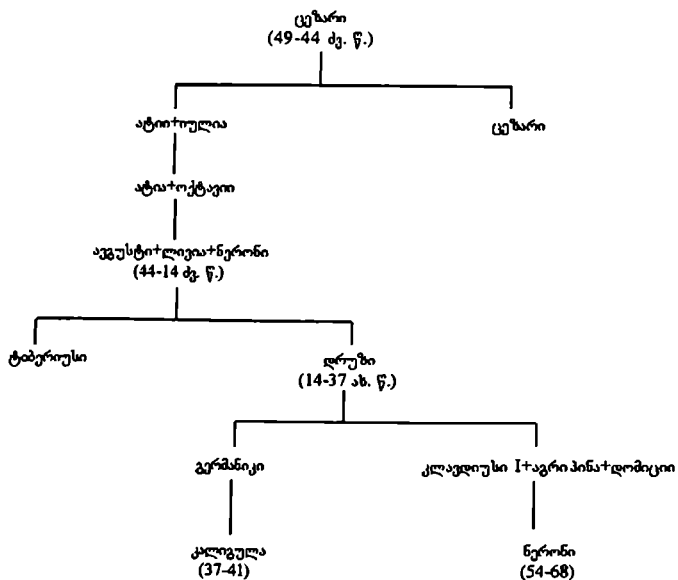
იუსტინიანეზის დინასტია

იმპერატორების დინასტია ბიზანტიაში, ხელმწიფობდა 518-578 წ. დააფუძნა იუსტინიანი I

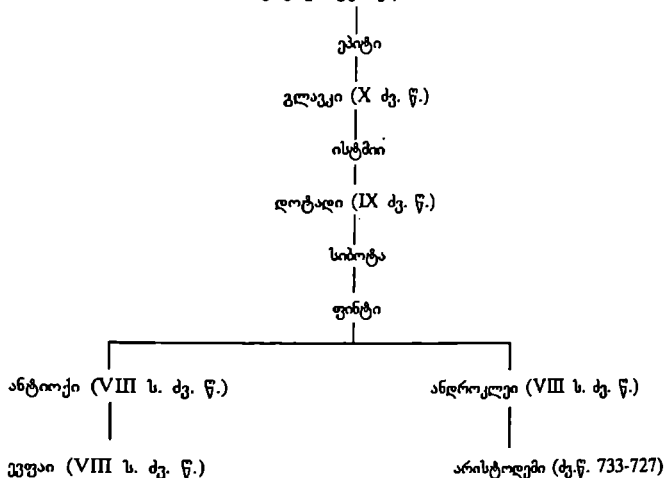

იუსტინიანეზის დინასტია

იმპერატორების დინასტია რომში 49 ძვ. წ. – 68 ახ. წ. დააფუძნა ცეზარმა

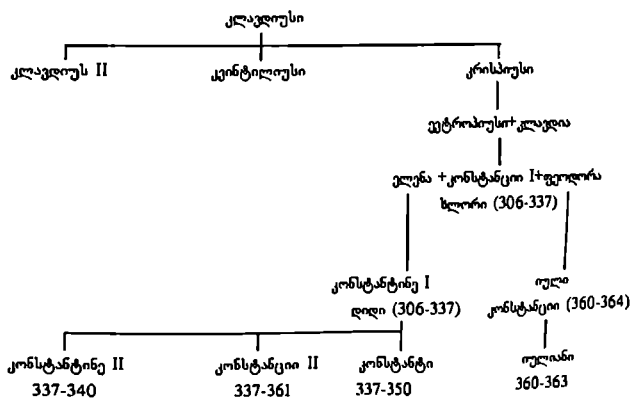

კრესფონტე (ძვ.წ. XI ს.)

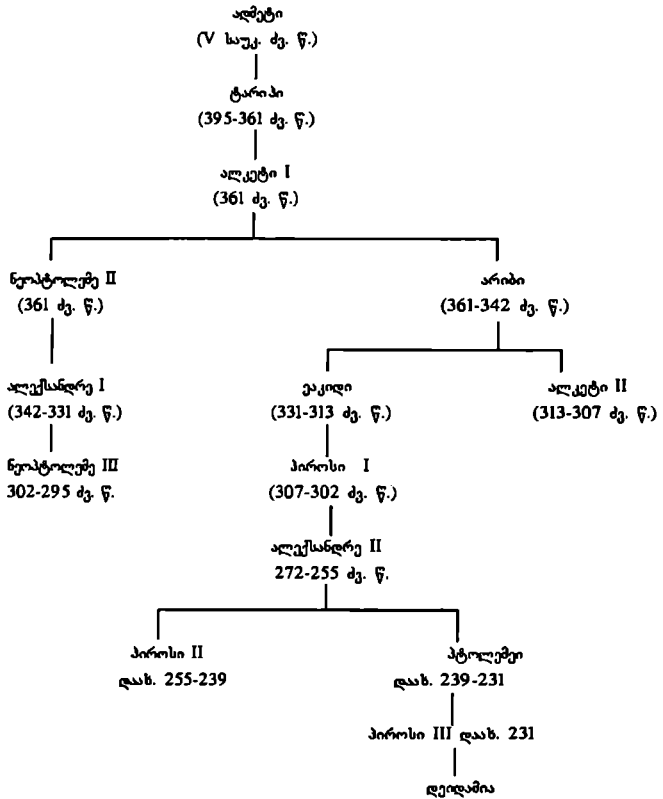
ფლავიუსები

მეპურატორების ღირასტა, რაში 268-270, 293-363 წ.

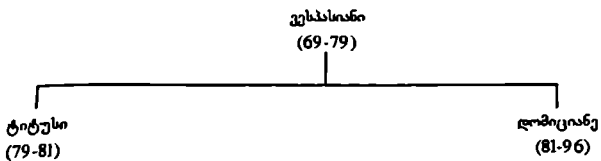
პირიდების დინასტია

ეპირების მეფეები, გვარი დაფუძნა აქილევსის შვილმა ნეოპტოლემე I. მეფეთა პირველი თაობა უცნობია და იწყება ძვ. წ. V საუკუნეში – აღმეტით.

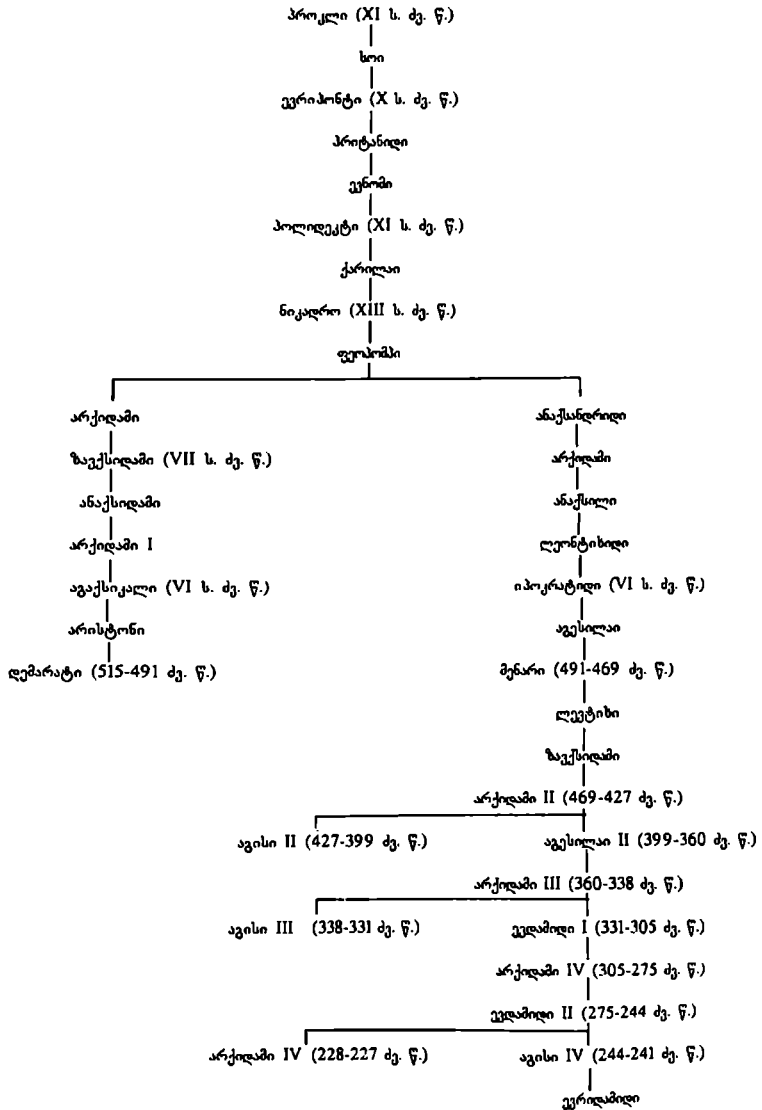
ფლავიანები

იმპერატორების დინასტია რომში 69-96 წ.

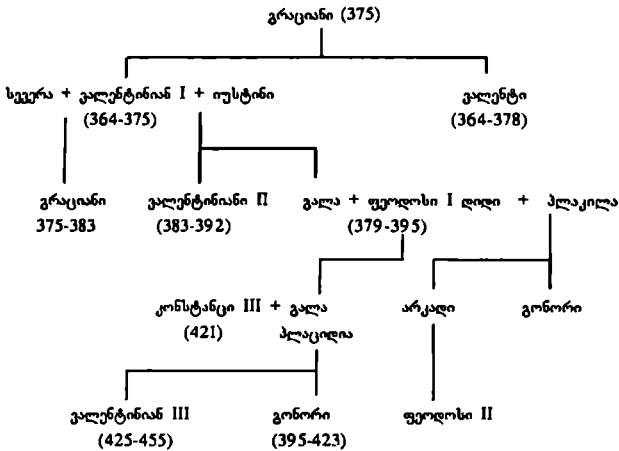
გვარაუდობა

სამეფო გვარი, ლაგონაში XI-III ძვ. წ. დააფუძნა არისტოდომის შვილმა პროკლემ

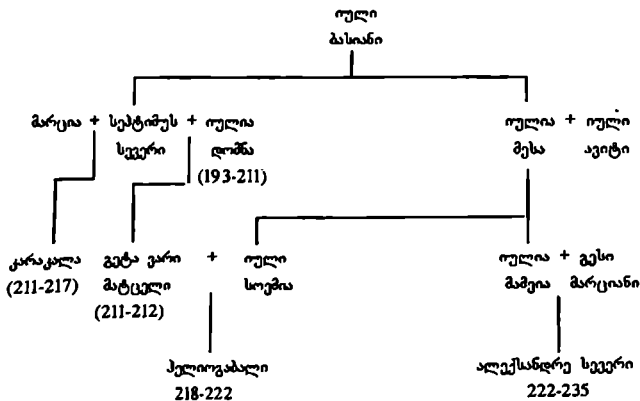
ფლავიუსები

საშუალო თაობა, იმპერატორობდა დასავლეთ და აღმოსავლეთ რომაულ დინასტიებში 364-455 (თაობა ბალენტინ-ფეოდასიების)

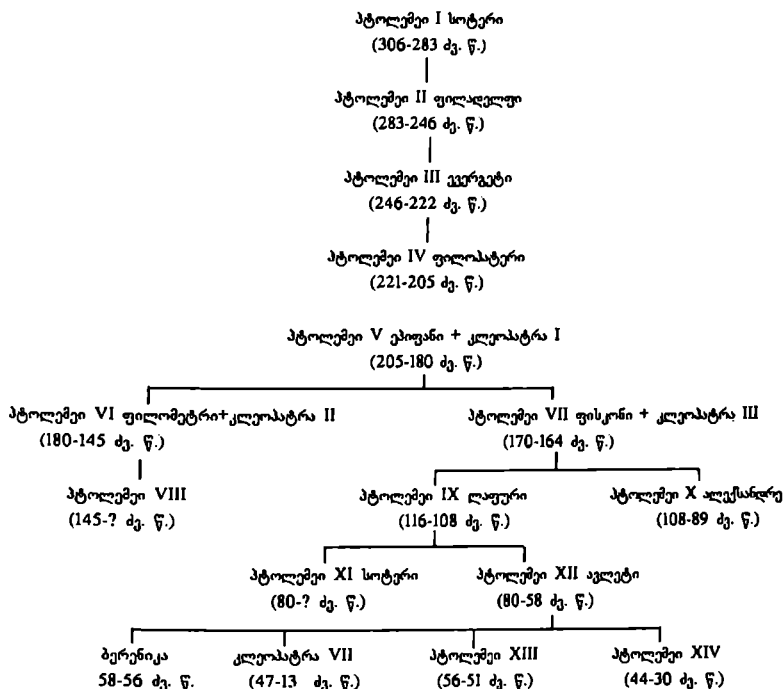
სევერუსები

რომაული საიმპერატორო დინასტია რომში, ხელმწიფობდა 193-235 წ. დააფუძნა სეპტიმუს სევერმა

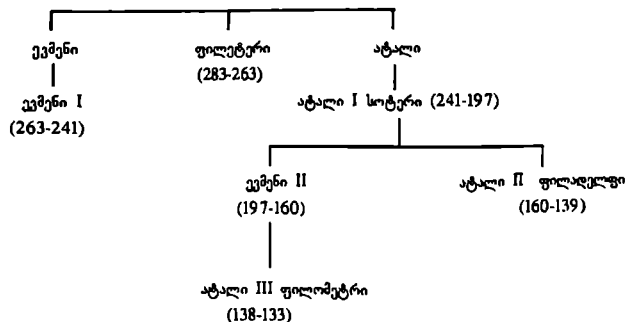

პტოლომეები

მაკედონების დინასტია, ხელმწიფობდა 323-30 ძვ. წ. ეგვიპტეში

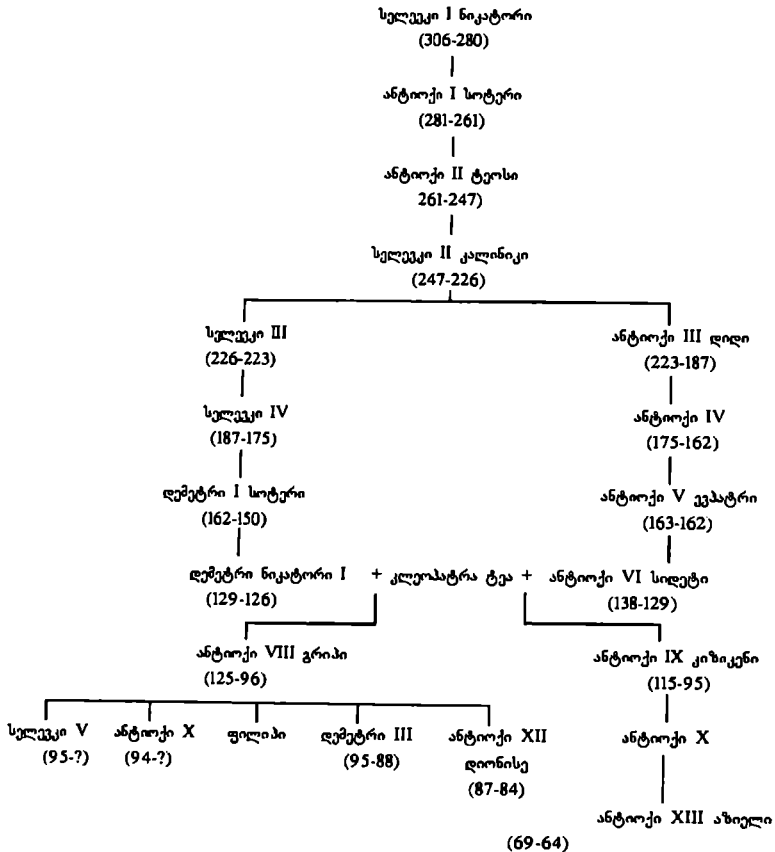
ატალიდები

სამეფო დინასტია პერგამში 283-133 ძვ. წ.

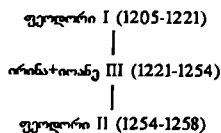

საღვთაობები

სამეფო დინასტია, (მაკედონური წარმოშობის) ხელმწიფობდა 306-66 ძვ. წ. წლებში

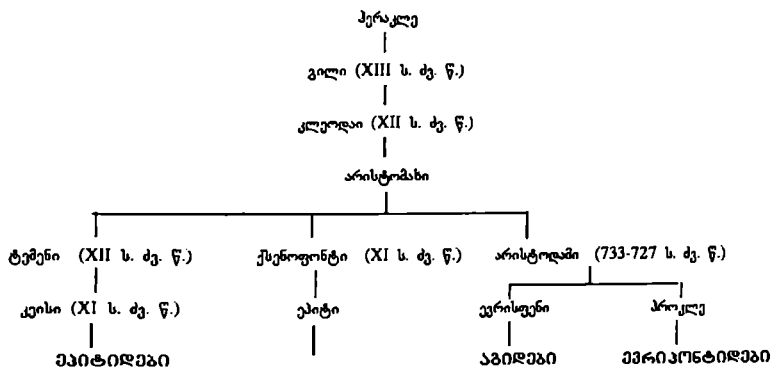
ლესკარისები

ნიკეის სამხრეთკავკასიური დინასტია, ხელმწიფობდა 1206-1261 წლებში

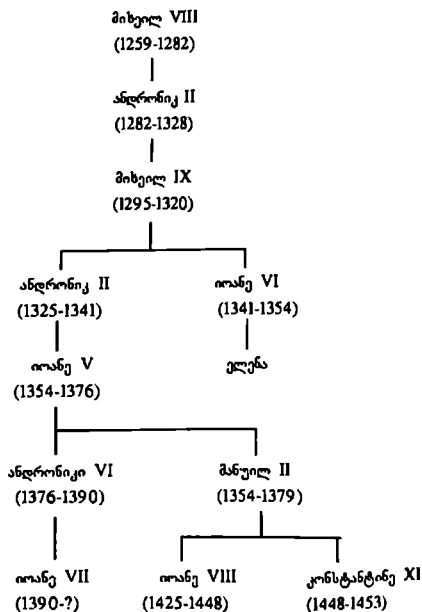
პერაპლიფები

სამეფო დინასტია საბერძნეთში, მითოური პერაკლეს შთამომავლები

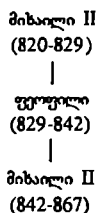
ბაღერულუგები

ბიზანტიის საიმპერატორო დინასტია, 1259-1453

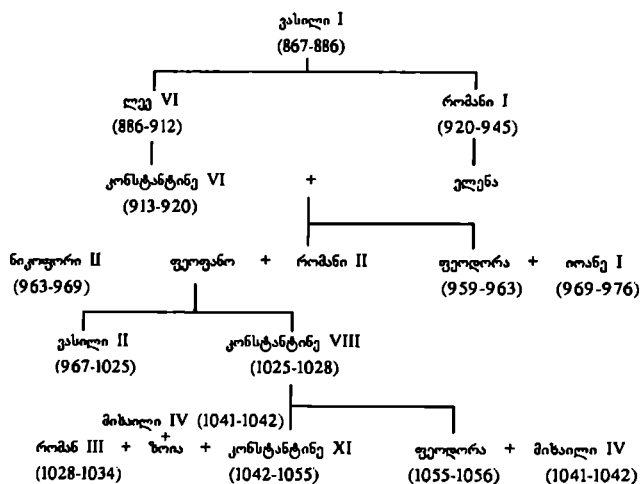
ამორის დინასტია

მეფეთა ღინასტია, ბიზანტიაში 820-667 წ.

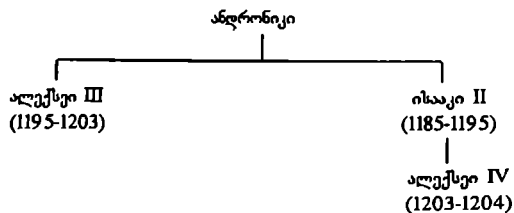
მამაფურთხი დინასტია

ბიზანტიის საიმპერატორო ღინასტია, ბიზანტიაში 867-1056 წ.

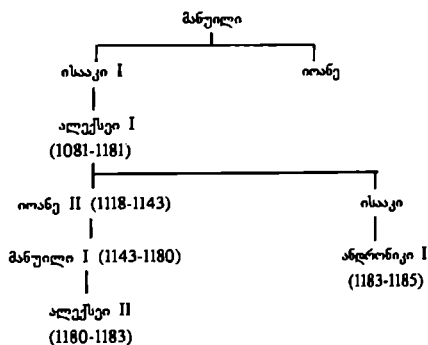
ანგელოუსები

საიმპერატორო ღინასტია ბიზანტიაში 1185-1204 წ.

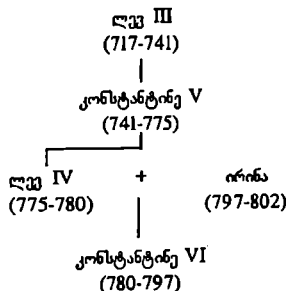

ქოზენაძე

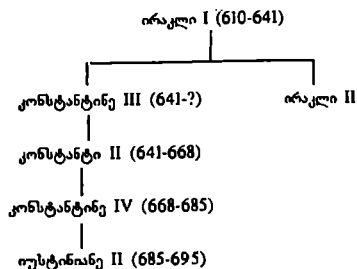
ბიზანტიის საიმპერატორო დინასტია, 1057-1059, 1081-1185 წ.

ისაჰარიის დინასტია

საიმპერატორო დინასტია ბიზანტიაში 717-802 წ. (ტ. წ.)

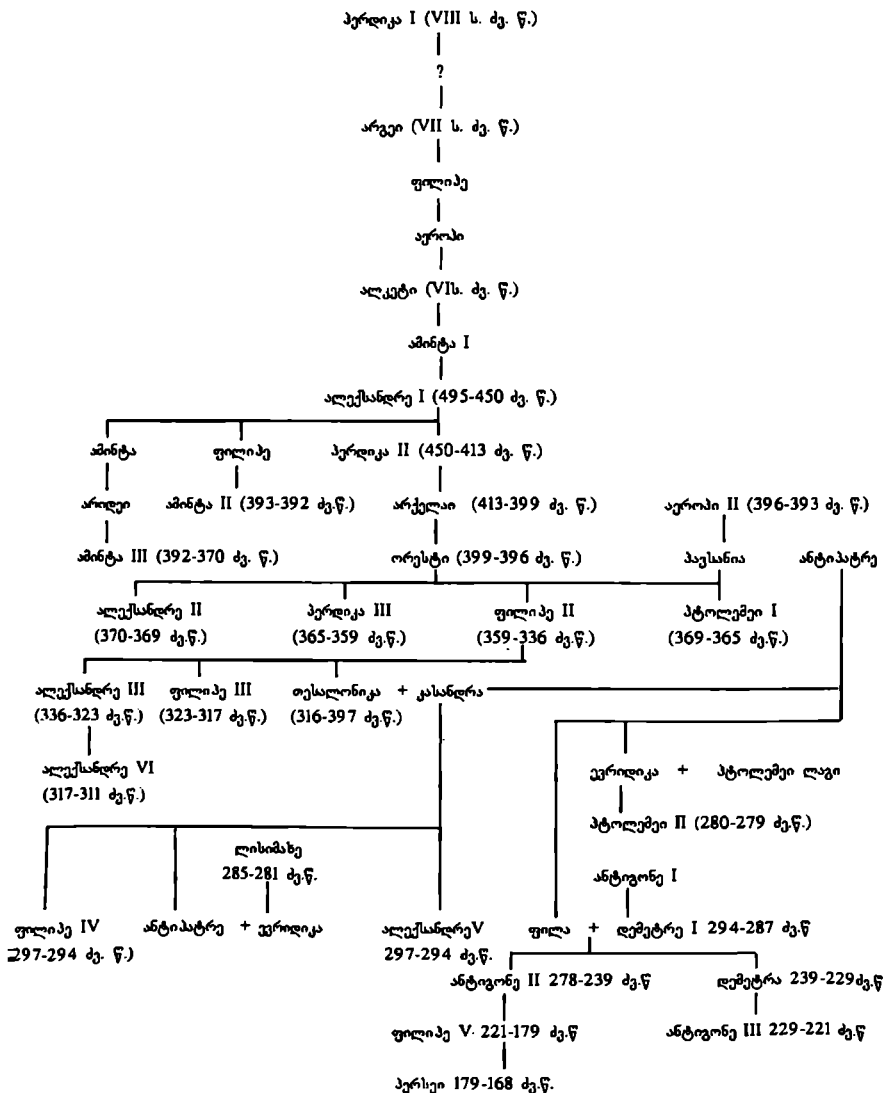
ირაკლიანების დინასტია

საიმპერატორო დინასტია ბიზანტიაში 610-711 წ. (ტ. წ.)

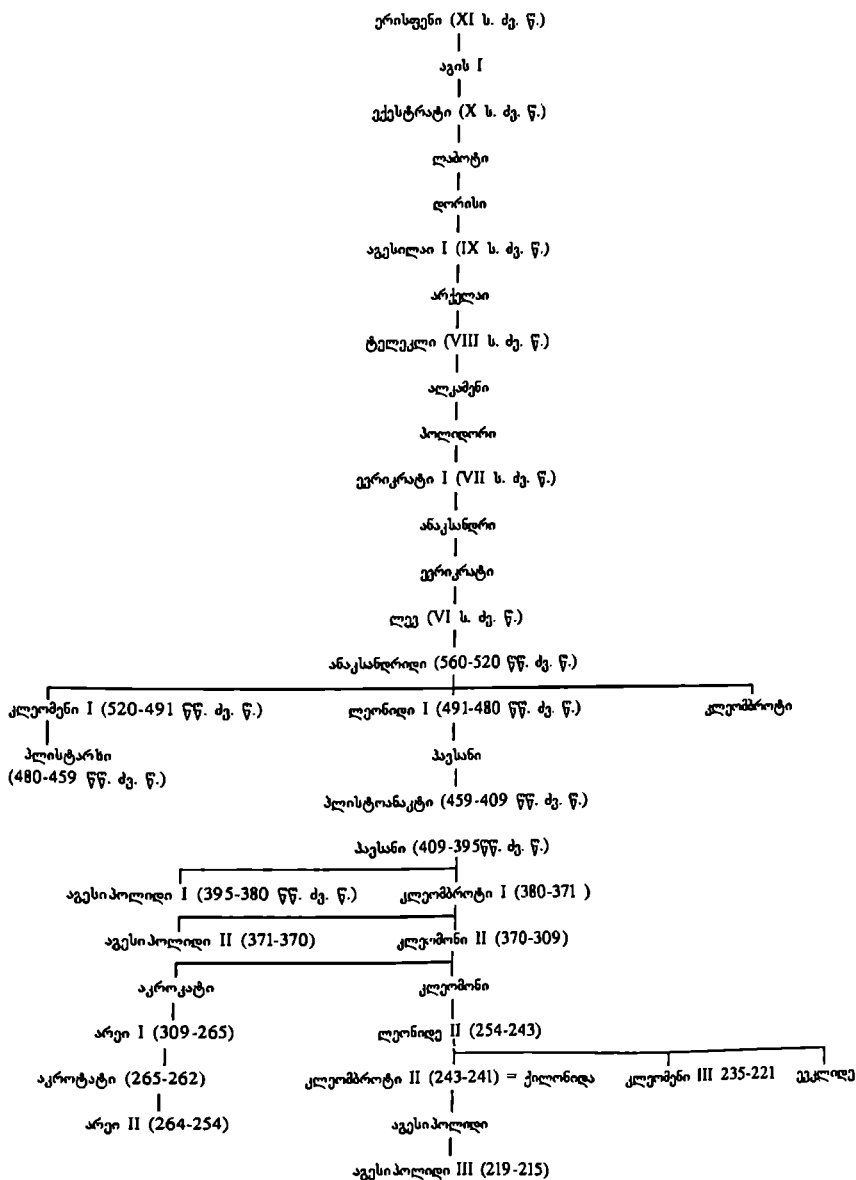
ბაქალავრის გვარგადა

დინასტია მართავდა მაკედონიას მე-8, მე-2 საუკუნეებში. დინასტია დაფუძნებული იქნა პერდიკა I-ის მიერ და მომდინარეობს პერაკლიდების დინასტიიდან, რომლის წარმომადგენელი იყო არგოსის მეფე ტემენი ტემენილდების დინასტიის შთამომავალი იყო აგრეთვე ალექსანდრე მაკედონელი და მისი მამა ფილიპე II.

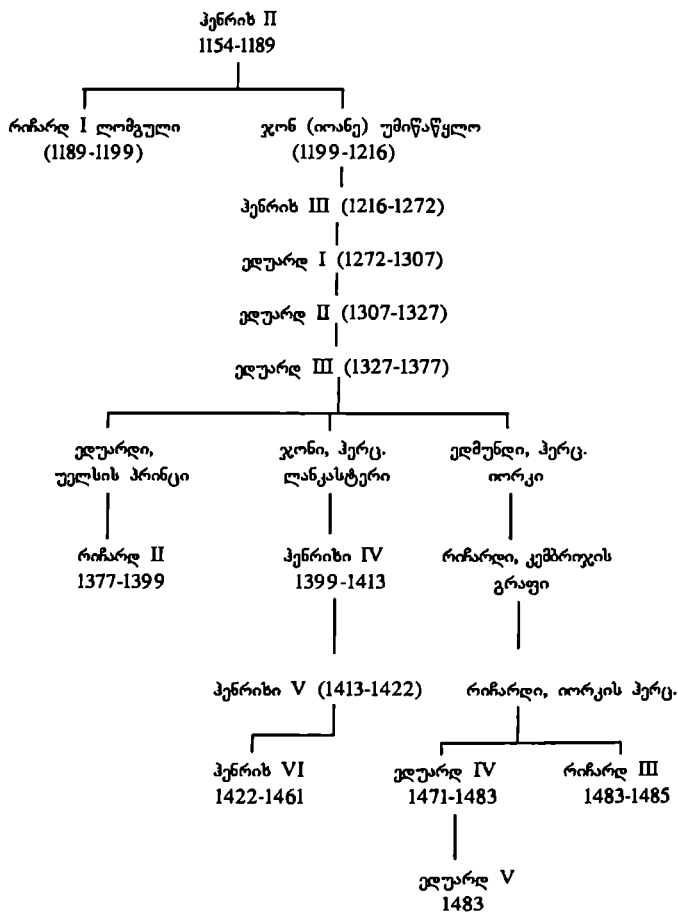
აგიფეგი

სამეფო დინასტია ლაკონიაში XI-II ს. ძვ. წ. დააფუძნა ერისფენმა, არისტოკრატების შვილი

პლანტაგენეტები (ფლინთაგენეტები)

ბუჟუტა ღინასტია ინგლისში 1154-1485 წწ.

სიცილიის მეფეები ზარბაზნები (სიტყვით)

ფერდინანდ I 1806-1825
|
ფრანცისკ I 1825-1830
|
ფერდინანდ II 1830-1859
|
ფრანცისკ II 1859-1860

გოგინათაუფნები (სიტყვით) მეფეთა ღინასტია სიცილიაში

ფრიდრიხ I 1194-1250
|
კონრად IV 1250-1254
|
კონრადინ 1254-1258
|
მანფრედი 1258-1266
|
კარლ I (ანჟუების გვარიდან) 1266-1282

არაბაზნები (სიტყვით)

ჰედრო I 1282-1285
|
ზაიმე 1285-1295
|
ფრიდრიხ II 1296-1337
|
ჰედრო II 1336-1342
|
ლუდოვიკო 1342-1354
|
ფრიდრიხ III 1342-1377
|
მარია 1377-1402
|
მარტინი 1382-1409

საგოის ღინასტია (სიტყვით)

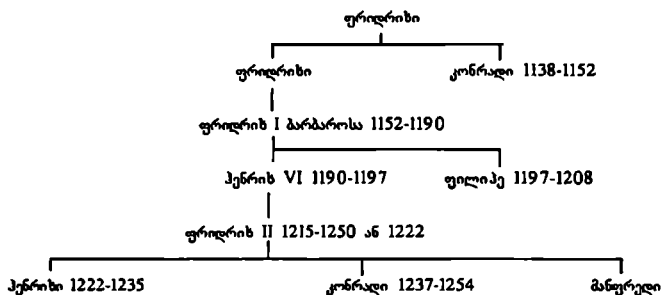
ვიქტორ ამაღლი I 1713-1720

გოთაროლავი (მეფეთა ღინასტია სიცილიაში 1130-1194 წ.წ.)

როჯერი (1130-1154)
|
როჯერი ვილჰელმ I 1154-1166
|
ტანკრედი 1189-1194 ვილჰელმ II 1166-1189
|
ვილჰელმ III 1194

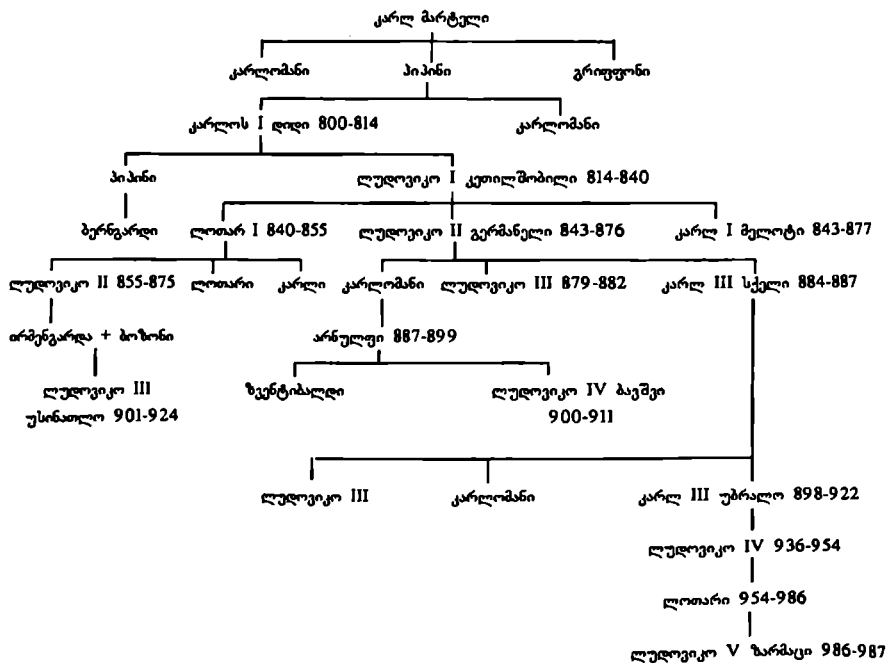
გომთნებაუზენაჲი

მეფეთა და იმპერატორთა ღინასტია გერმანიაში („საღვთო რომის იმპერია“), რომელიც მეფობდა 1138-1208, 1212-1254 წ.წ. გერმანიაში და 1194-1266 წწ. სიცილიაში

ქაროლინგები

მეფეთა ღინასტია საფრანგეთში, გერმანიაში და იტალიაში, აგრეთვე „საღვთო რომის იმპერიის“ იმპერატორები (752-987 წ.)

საღვთო რომის იმპერია

I კაროლინგები

800-814 კარლოს I დიდი
 814-840 ლუდოვიკო I კეთილშობილი
 840-855 ლოთარ I
 855-875 ლუდოვიკო II
 875-877 კარლ II მელიტი
 881-887 კარლ II სქელი
 881-899 არნულფი
 901-924 ლუდოვიკო III უსინათლო

II ლუდოლფინგები

962-973 ოტტონ I
 973-983 ოტტონ II
 983-1002 ოტტონ III
 1002-1024 ჰენრიხ II

III ფრანკონიელები

1024-1039 კონრად II
 1039-1056 ჰენრიხ III
 1056-1106 ჰენრიხ IV
 1106-1125 ჰენრიხ V
 1125-1137 ლოთარ II (საქსონიის სახლი)

IV გოგენშტაუფენები

1138-1152 კონრად III
 1152-1190 ფრიდრიხ I ბარბაროსი
 1190-1197 ჰენრიხ VI
 1197-1215 ოტტონ IV (ცელფების სახლი)
 1215-1250 ფრიდრიხ II

1257-1273 ალფონს X (კასტილიის მეფე)
 1273-1291 რუდოლფ I გაბსბურგი
 1292-1298 ადოლფ ნასაუ
 1298-1308 ალბერტ I გაბსბურგი
 1308-1313 ჰენრიხ VII ლუქსემბურგი
 1314-1347 ლუდოვიკო IV ვიტელსპახი

V ლუქსემბურგები

1347-1378 კარლ IV
 1378-1400 ედუარდო
 1400-1410 რუპრეხტი (ჰაბსბურგების სახლი)
 1410-1437 სიგისმუნდი

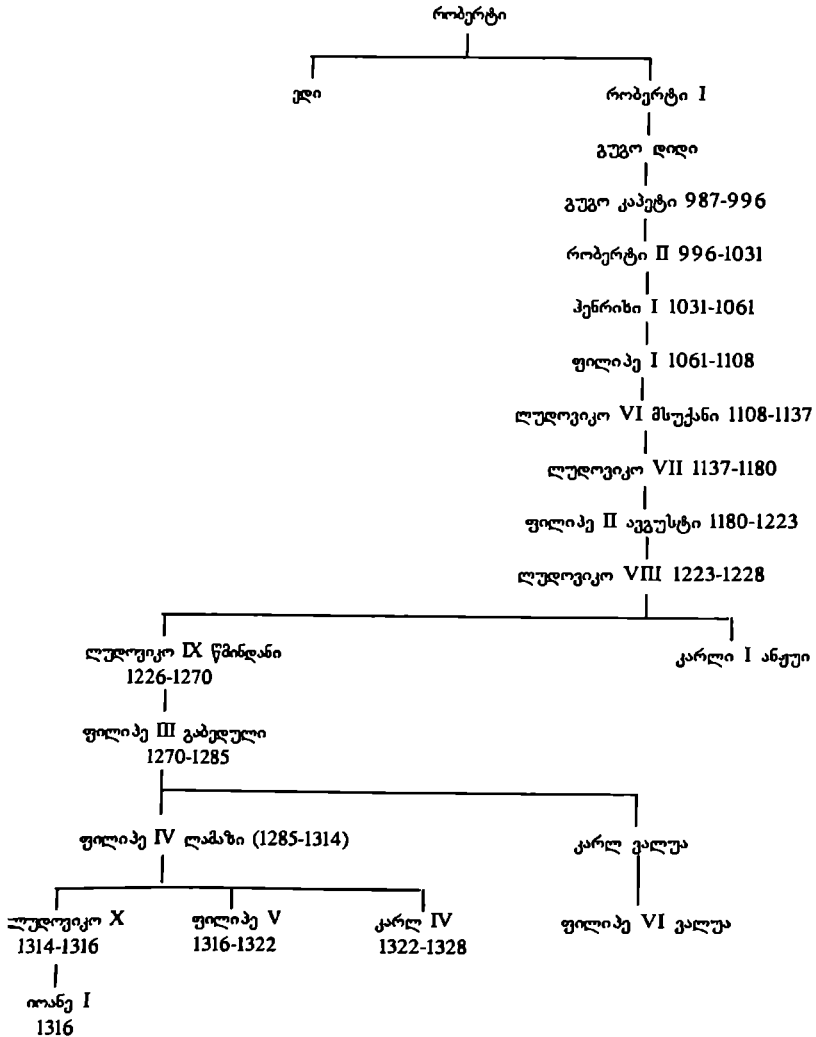
VI ბაბსბურგები

1438-1439 ალბერტ II
 1440-1493 ფრიდრიხ III
 1493-1519 მაქსიმილიან I
 1519-1556 კარლ V
 1556-1564 ფერდინანდ I
 1564-1576 მაქსიმილიან II
 1576-1612 რუდოლფ II
 1612-1619 მატეი
 1619-1637 ფერდინანდ II
 1637-1657 ფერდინანდ III
 1658-1705 ლეოპოლდ I
 1705-1711 ოსიფ I
 1711-1740 კარლ VI
 1742-1745 კარლ VII (ბავარიის სახლი)
 1745-1765 ფრანც I
 1765-1790 ოსიფ II
 1790-1792 ლეოპოლდ II
 1792-1806 ფრანც II

კაპაძინძეები

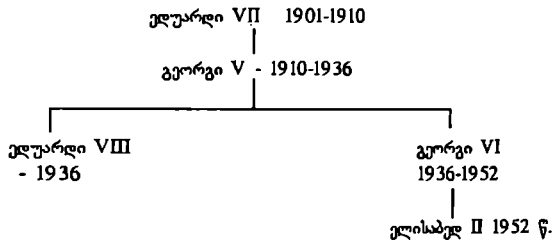
მეფეთა ღინასტია საფრანგეთში 888-898, 922-923, 987-1328.

ღინასტიის დამაარსებელია რობერტ ძლეური, პარიზის გრაფი.

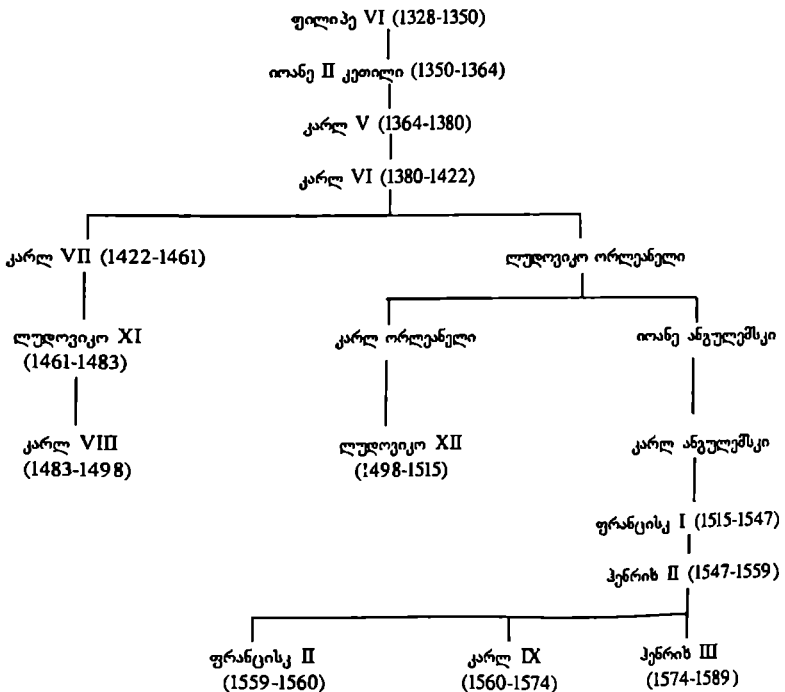

მონაგორები

მეფეთა ღინასტაა დიდ ბრიტანეთში 1901 წ.

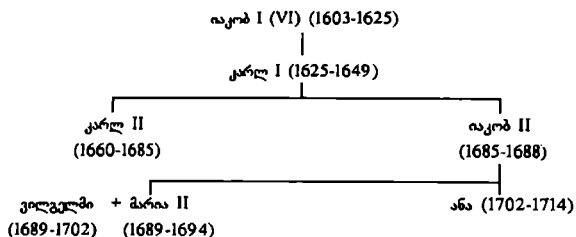
მალა

მეფეთა ღინასტაა საფრანგეთში 1328-1589 წ.წ. (კაპეტინგების შტო)

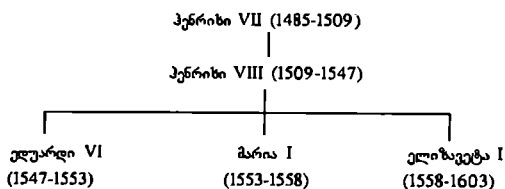

სტიუარტები

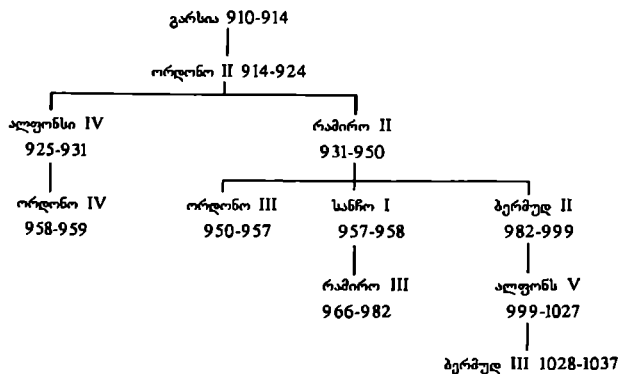
მეფეთა დინასტია ინგლისში 1603-1649, 1660-1714 წწ.

ტიუდორები

მეფეთა დინასტია ინგლისში 1485-1603 წ.წ.

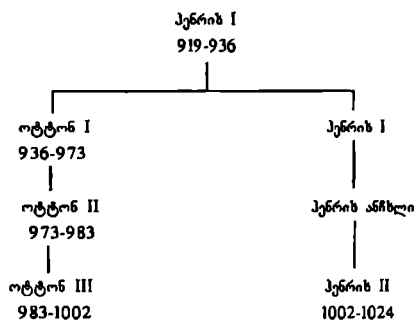
ლეონის მთავრები

მეფეთა დინასტია ლეონში 914-1037 წწ. (ესპანეთი). ასტურიის მეფეთა შტო. დააფუძნა ორდონო II-მ (ეპიშოპი ალფონს III, ასტურიის მეფე).

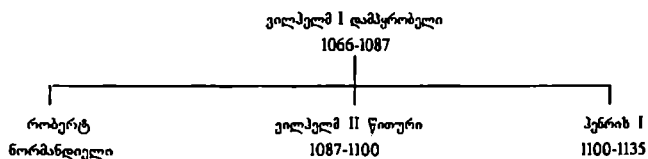

ლუდოლფინგები

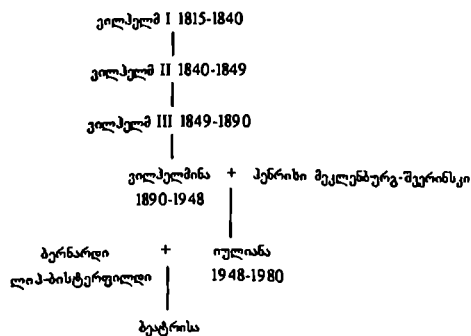
გერმანულ მეფეთა და იმპერატორების დინასტია. „საღვთო რომის იმპერია“ (919-1024 წ.წ.)

ნორმანდიის დინასტია

მეფეთა დინასტია ინგლისში 1066-1135 წწ.

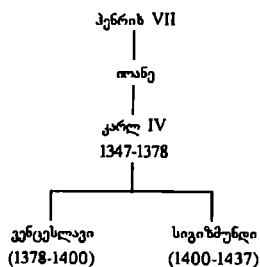
ორანსუ-ნასაუზების დინასტია

მეფეთა დინასტია ნიდერლანდებში 1815 წ.

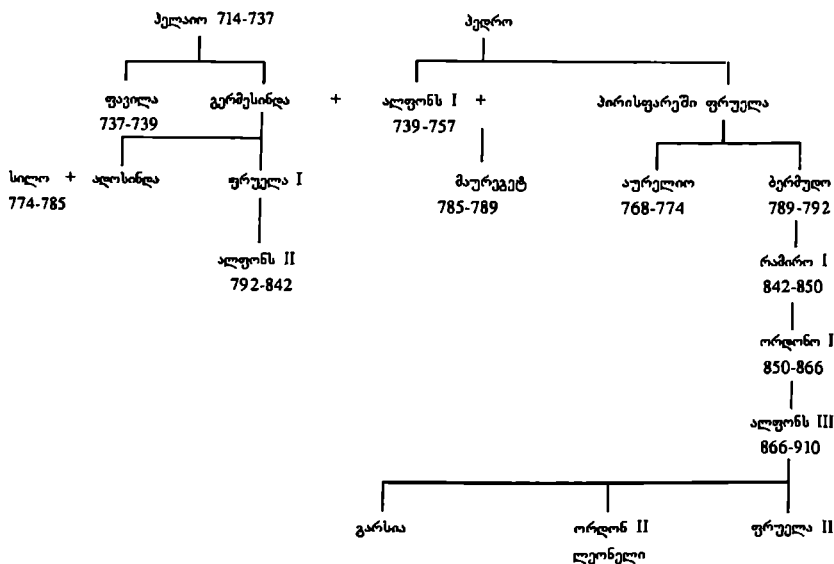
ლუთიკოვარების დინასტია

იმპერატორების დინასტია (საღვთო რომის იმპერია) 1308-1314, 1346-1437 წწ. ჩეხიის მეფეები 1310-1437წწ. უნგრეთის მეფეები 1387-1438 წწ.

ასტურიის მეფეები (714-914 წ.)

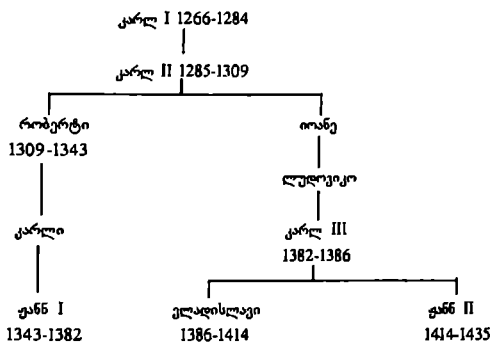
ასტურიის სამეფო გვარი აგრძელებს ლეონას სამეფო გვარს

ფრუელა II სიკვდილის შემდეგ, ალფონს II მცირეწლოვანების გამო დიდებულებმა მეფად აირჩიეს ერელიო III (768-774).

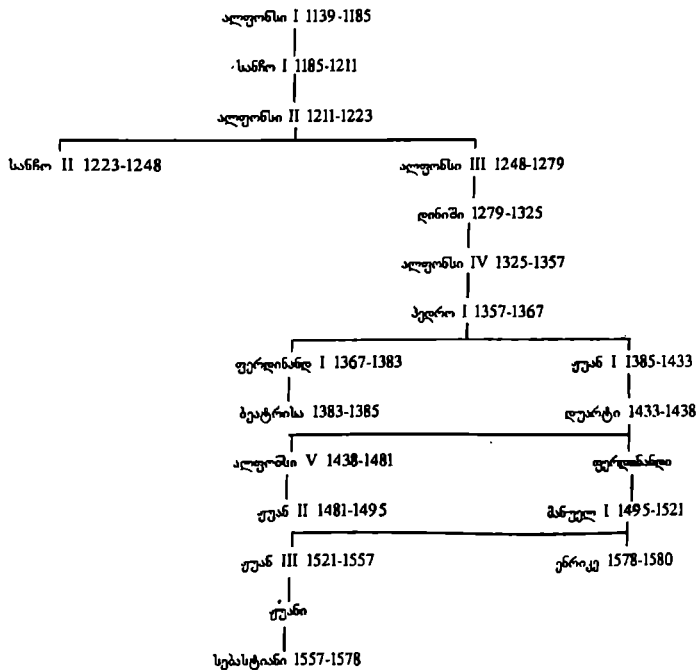
ანჯუბონი დინასტია

კაპეტინგების გაშტოება, რომლებიც მმართველობდნენ სიცილიაში 1266-1282 წ. და ნეაპოლში 1266-1435 წ.

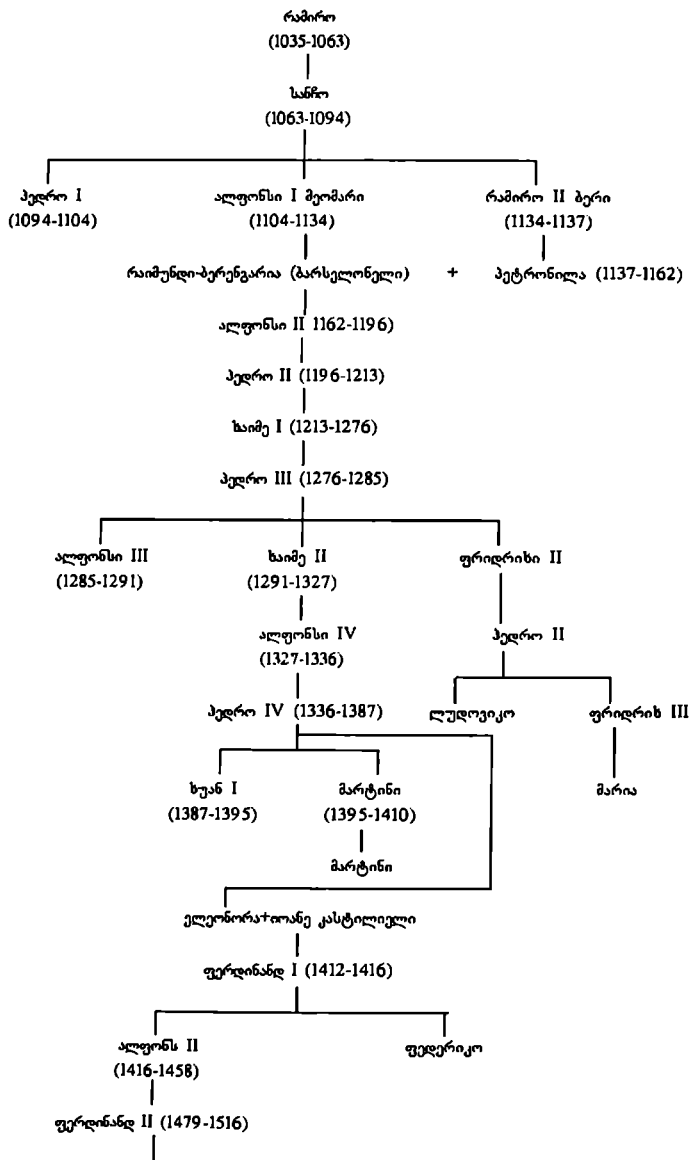
தருமபுரம் ஊராட்சி

მეფეთა დინასტია პორტუგალიაში 1139-1580 წწ.

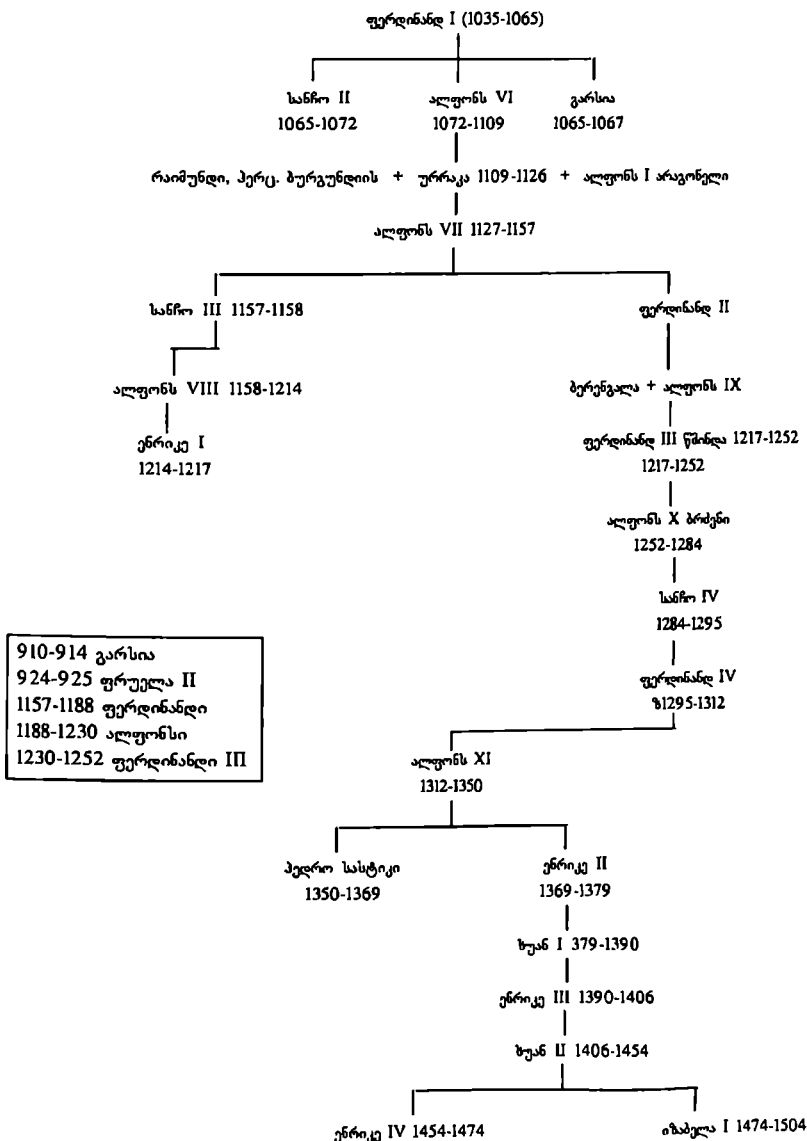
არაგონის მეფეები

მეფეთა ღინასტია არაგონში 1035-1516 წწ. (ესპანეთი), სიცილიაში 1282-1516 წწ.

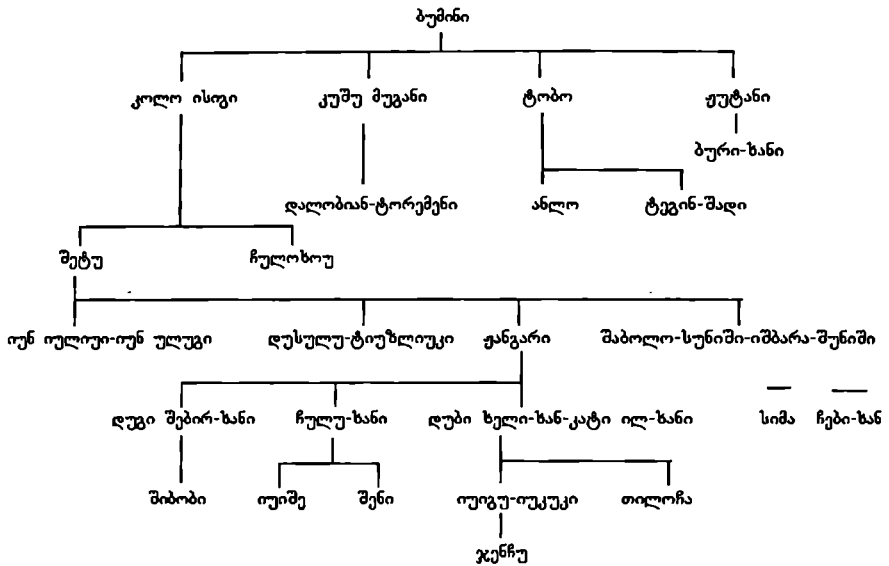

ქაატრილის ზეზუაზი

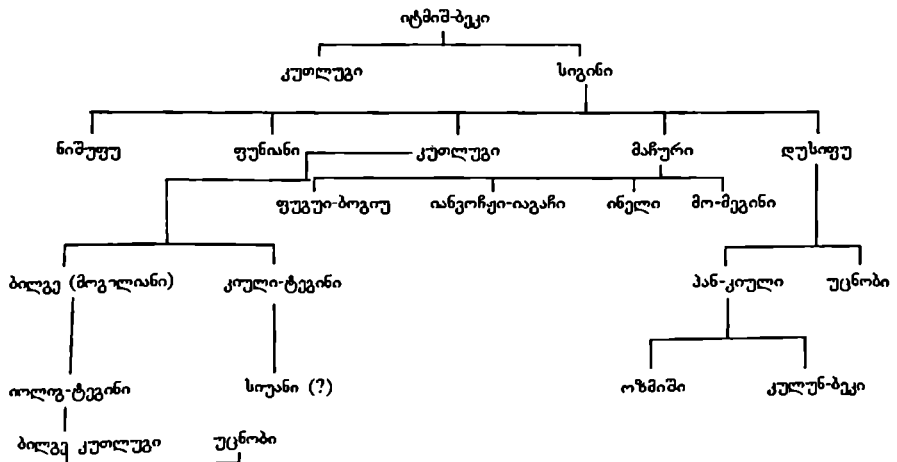
მეფეთა ღინასტია კასტილიაში (ესპანეთი) 1035-1504 წწ.

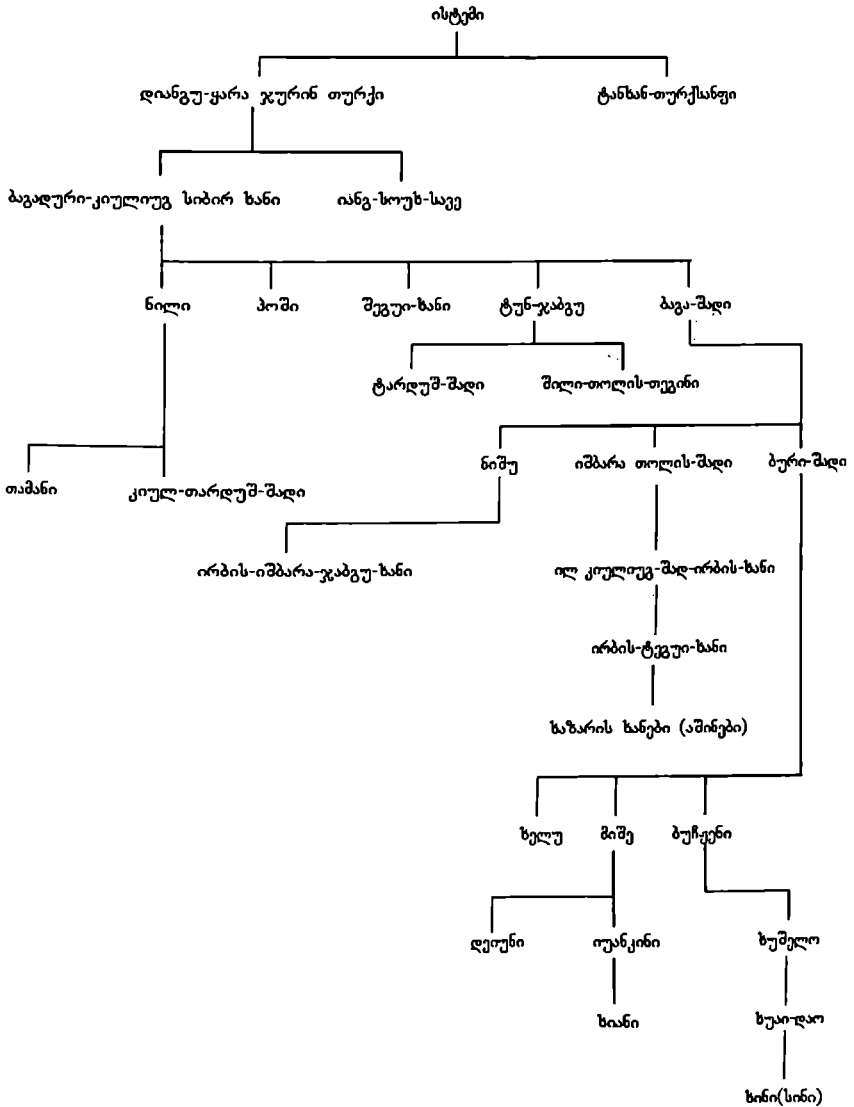
ქველი თურქები (შუა აზია) — აზინები.
 აღმოსავლეთ კახანატის სახანო (550-640)

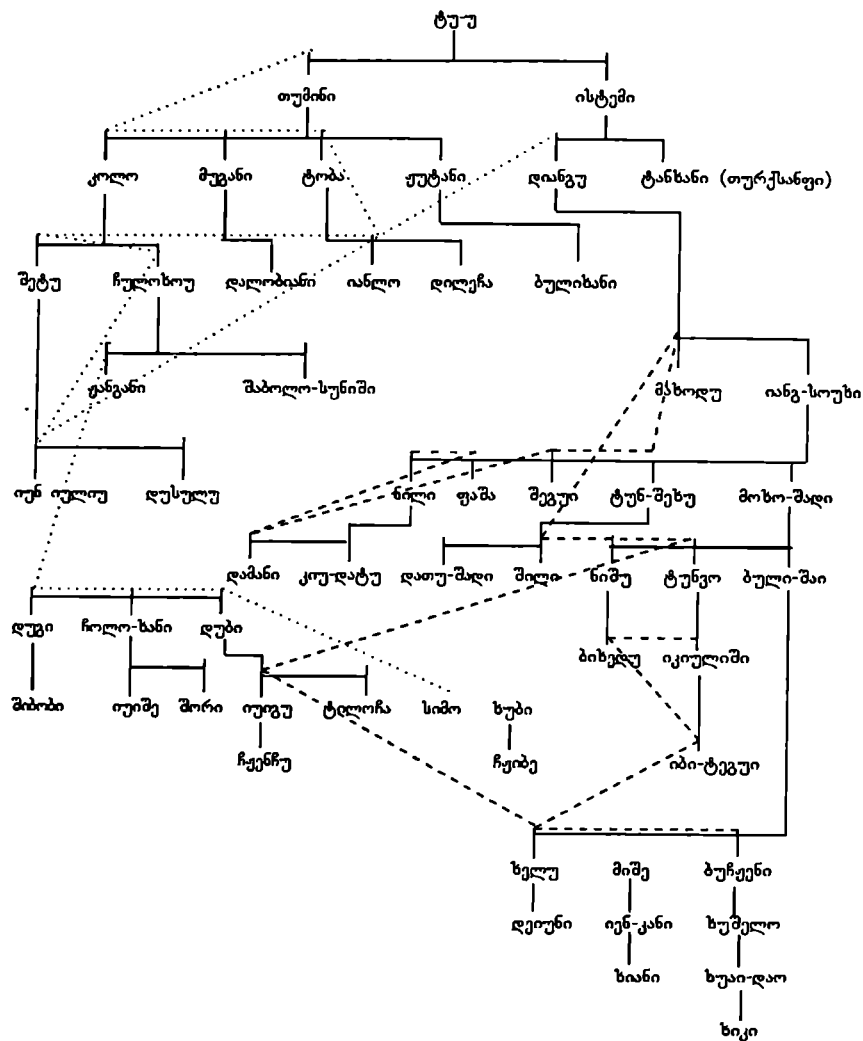
მეორე კახანატის ხანები, ქვ. თურქები (შუა აზია) — აზინები

ქველი თურქები (ზუა აზია) — აზიანები.
დასავლეთი კავკასიის ხანები (550-660)

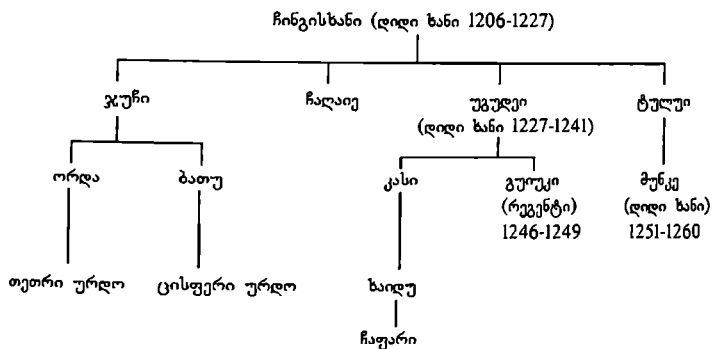
ქველი თურქები (შუა აზია) — აზიელები

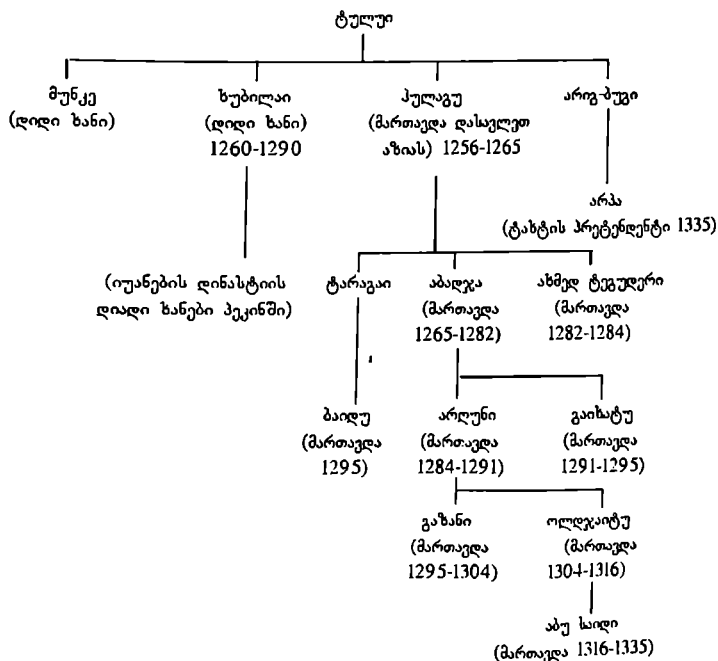
აღმოსავლეთ სახანო
დასავლეთ სახანო

მონღოლური წარმოშობის დინასტიები

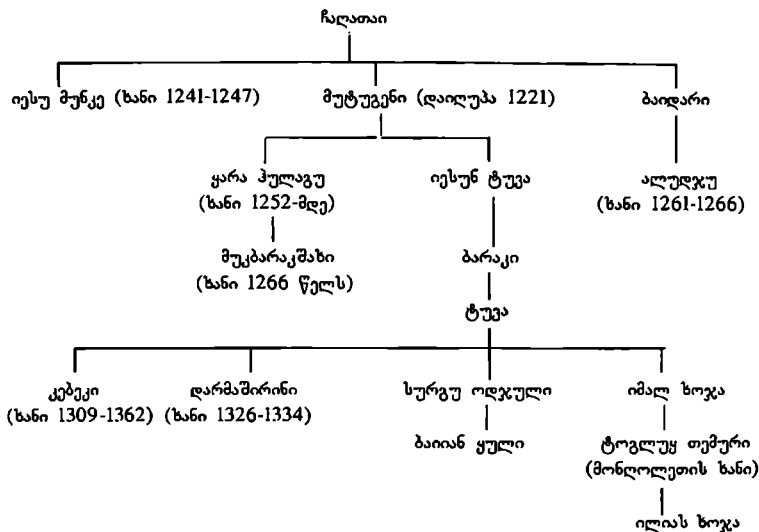
ჩინგისხანის მემკვიდრეები (დინასტია)

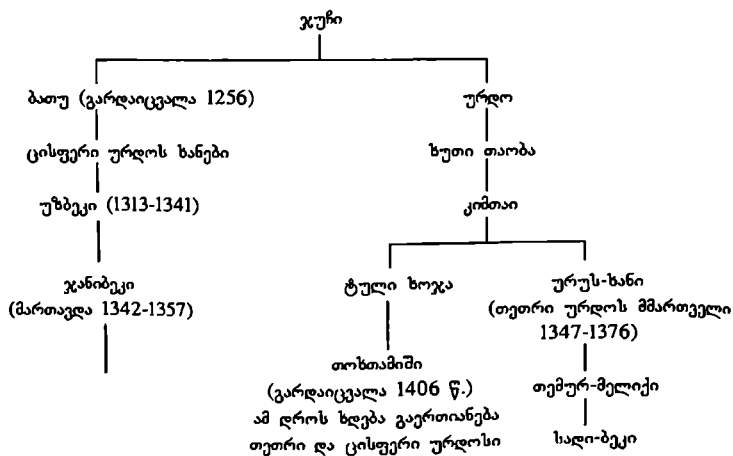
ილხანები და ღიღი ხანები (დინასტია)

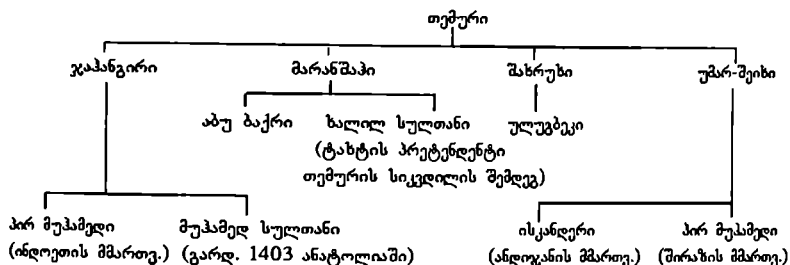
ჩალათაელების დინასტია

ჯურის შთამომავლები

თემურ ლენგის შვილები და შვილიშვილები

აბაზიანები (პარაბაზი)

აბუ-ლ-აბას ალ-საფანი 750/54
 ალ-მანსური - 754/75
 ალ-მაჰდი 775/85
 ალ-ჰადი 785/86
 ჰარუნ ალ-რაშიდი 786/809
 ალ-ამინი 809/13
 ალ-მამუნი 813/33
 ალ-მუთასიმი 833/42
 ალ-ჰასანი 842/47
 ალ-მუთაჰაჰი 847/61
 ალ-მუნთასირი 861/62
 ალ-მუსთაჰინი 862/66
 ალ-მუთაჰი 866/69
 ალ-მუსთაჰი 869/70
 ალ-მუსთაჰი 870/92
 ალ-მუსთაჰი 892/902
 ალ-მუსთაჰი 902/08
 ალ-მუსთაჰი 908/32
 ალ-ჰაჰი 932/34
 ალ-რაჰი 934/40
 ალ-მუსთაჰი 940/44
 ალ-მუსთაჰი 944/46
 ალ-მუსთაჰი 946/74
 ალ-ტაჰი 974/91
 ალ-კადირი 991/1031
 ალ-კადირი 1031/75

ალ-მუსთაჰი 1075/94
 ალ-მუსთაჰი 1094/1118
 ალ-მუსთაჰი 1118/35
 ალ-რაჰი 1135/36
 ალ-მუსთაჰი 1136/60
 ალ-მუსთაჰი 1160/70
 ალ-მუსთაჰი 1170/80
 ალ-ნასირი 1180/1225
 ალ-ჰაჰი 1225/26
 ალ-მუსთაჰი 1226/42
 ალ-მუსთაჰი 1242/58

არაბები (უზბეკები)

ბიზანტი

არაბი 889/907
 ჟოლტი 907/947
 კალი 947/952
 ტაჰირი 952/972
 გეზ 972/997
 იმტეანი 1000 წლიდან-მეფე
 იმტეანი I წმინდა 997/1038

ბიზანტი

პეტერი I 1038/41 და 1044/46
 აბა მამუელი 1041/44
 ანდრას I 1046/60

ბელა I 1060/63
 შალაშინი 1063/74
 გეზა I 1074/77
 ლასლო I წმინდა 1077/98
 კალმანი (მწიგნობარი) 1095/1116
 იშტვან II 1116/31
 ბელა II 1131/41
 გეზა II 1141/62
 იშტვან III 1162/72
 ბელა III 1172/96
 იშტვან III 1196/1204
 ლასლო III 1204/05
 ანდრაშ II 1205/35
 ბელა IV 1235/70
 იშტვან V 1270/72
 ლასლო IV (კუნი) 1272/90
 ანდრაშ III 1290/1301

არშაქიდეზი
(საბარძეთი) ძვ. წ.

არშაკ I - 250-248/47
 ტირიდატე I - 248/247 ღაახ. 211
 არტაბან I ღაახ. 211-191
 ფრიადპატი ღაახ. 191-176
 ფრაატ I ღაახ. 175-170
 მითრიდატე I ღაახ. 170-138/137
 ფრაატ II 138/137 ღაახ. 128
 არტაბან II ღაახ. 128-124/23
 მითრიდატე II ღაახ. 123-88/87
 ფრაატ III 70/69 - 58/57
 ოროდ II ღაახ. 57-37/36
 ფრაატ IV 37/36-2
 ფრაატ V ძვ. წ. 2 ახ. წ. 4
 ეონონ I 7/8 ღაახ. 12

არტაბან III ღაახ. 12 ღაახ. 38
 გოტარზ II ღაახ. 38 - ღაახ. 51
 ეოლოგეზ I 51/52 - 79/80
 მითრიდატე IV 128/129-147
 ეოლოგეზ III 148-192
 ეოლოგეზ IV 191-207/208
 ეოლოგეზ V 207/208 - 222/223
 არტაბან V ღაახ. 209-224

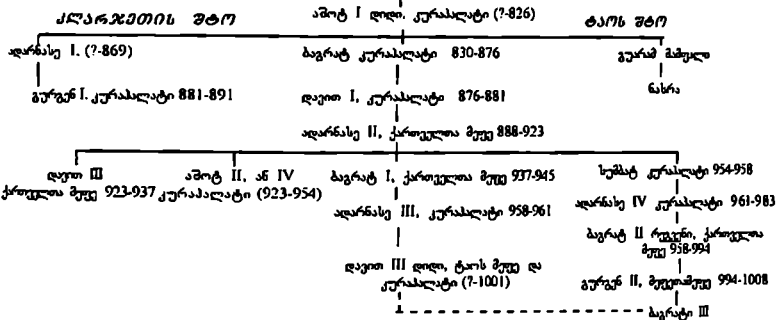
არშაქუნიანები
(სამცხეატი)

თრდატ I 62 ან 66/78
 სანატრუკი 78/110
 აშხადარი 110/113
 პართამასირი 113/114
 ეალარშ I 117/140
 ბაკური 161/163
 ეალარშ II 185/198
 ზოსროე I 198/215
 თრდატ II 215/252
 ზოსროე II 273/287
 თრდატ III 298/330
 ზოსროე III 331/338
 ტირანი 339/350
 არშაკ II 350/367
 პაპი 368/374
 ეარაზდატი 374/378
 არშაკ III 378/386
 ზოსროე IV 383/391
 ეარაზდატი 400/414
 არტაშეს 422/428

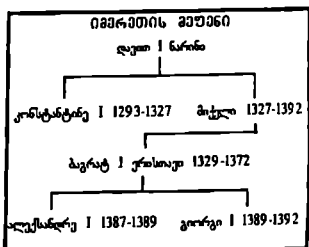
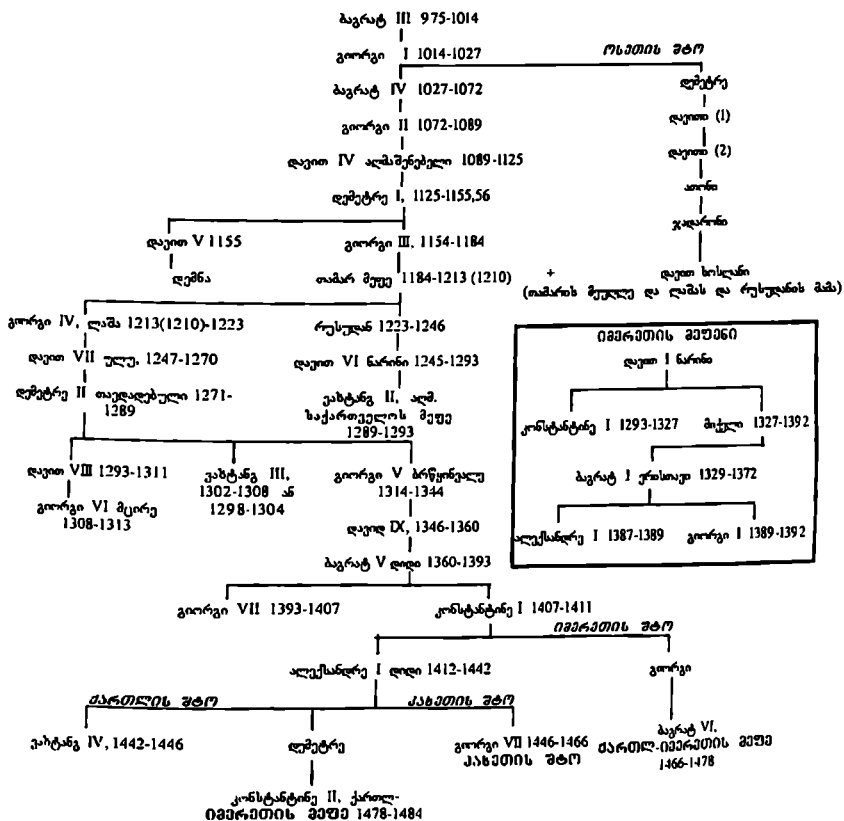
ბაგრატიონთა გენეალოგია
ტაო-კლარჯეთის მემკვიდრეობა

ადარნასე ბაგრატონი (?-779)

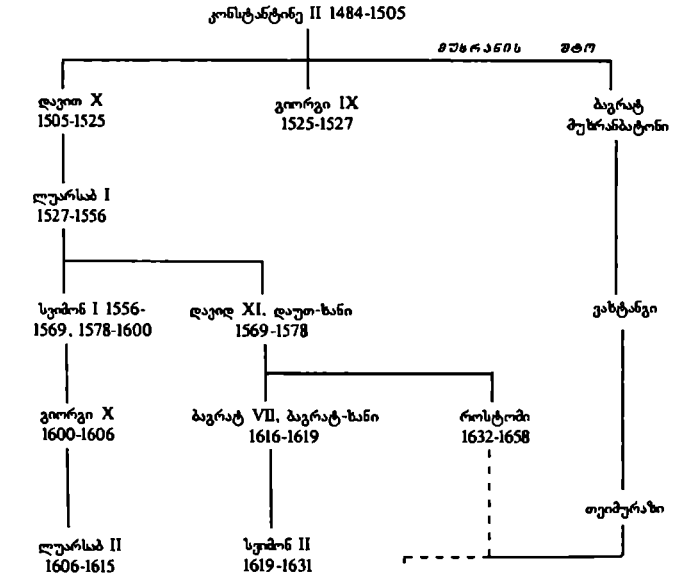
ამოტ I დიდი, კურასალატი (?-826)

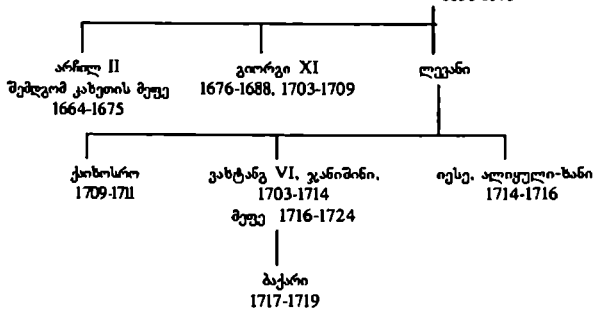
მართიანი სამართავმლოს მემკვიდრეობა

ძარბაზის მემკვიდრე

ვახტანგ V შანავაზი (როსტომის შვილობილი) 1658-1675

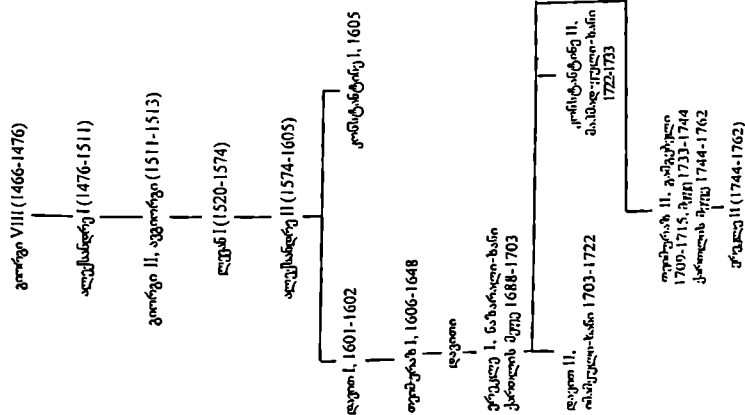

ქართლ-კახეთის მეფე

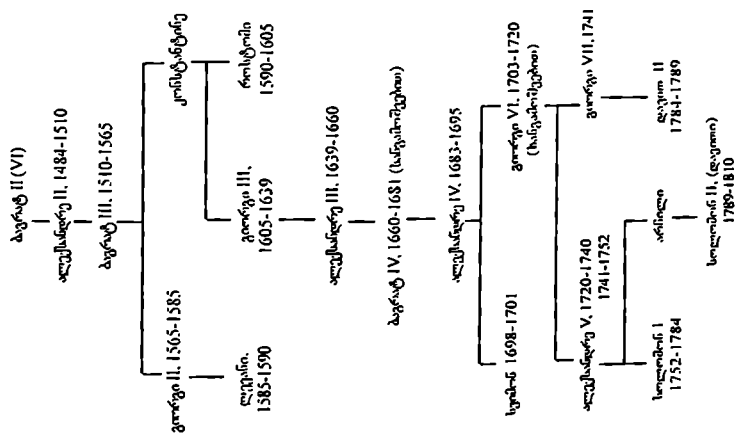
ერეკლე II, 1762-1796

გიორგი XII, 1796-1800

კახეთის მეფენი

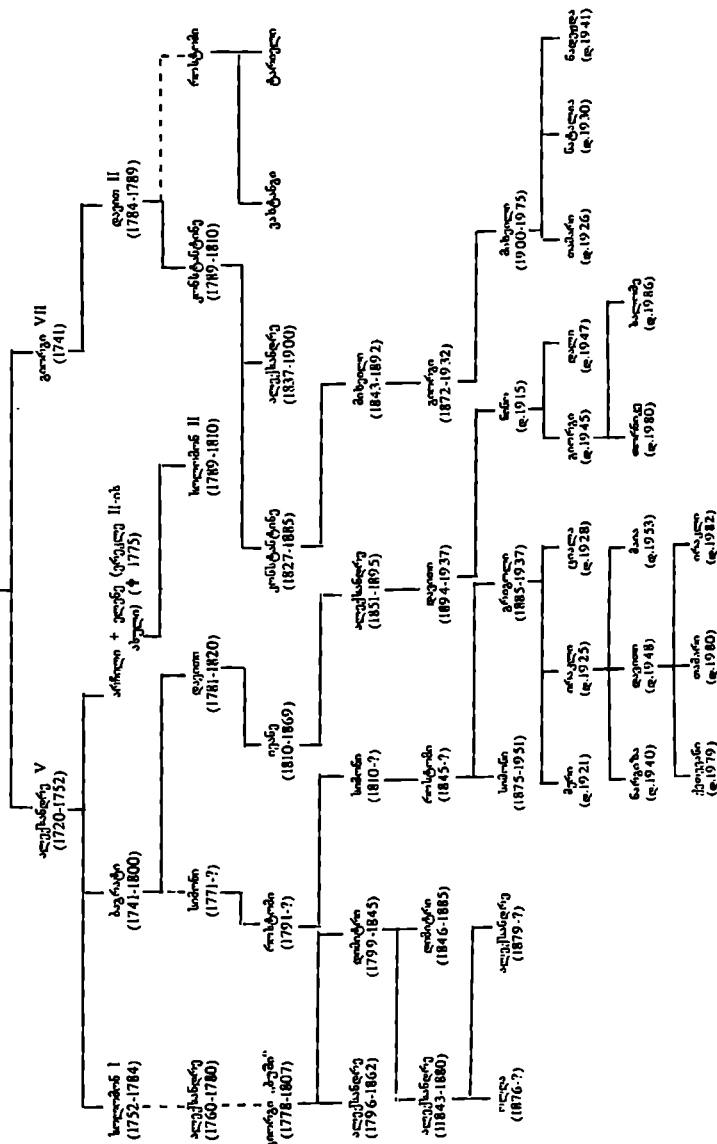
იმერეთის მეფენი

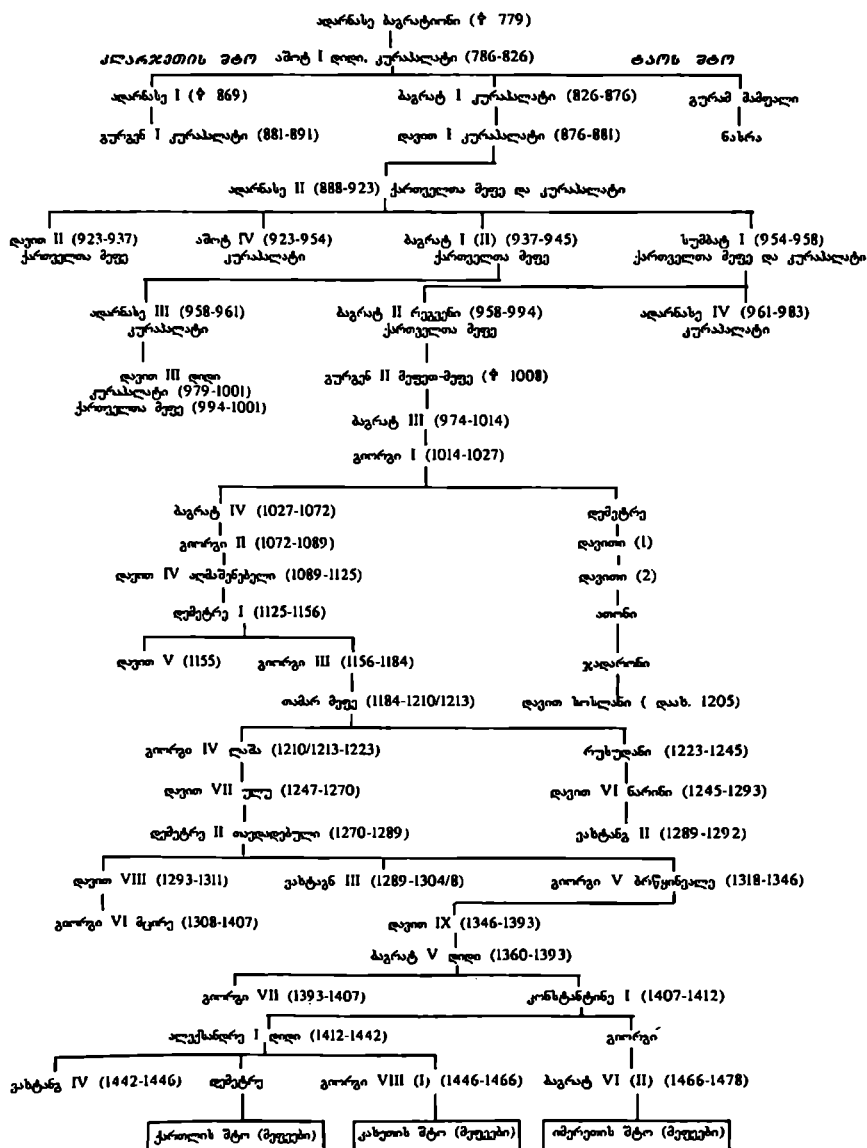

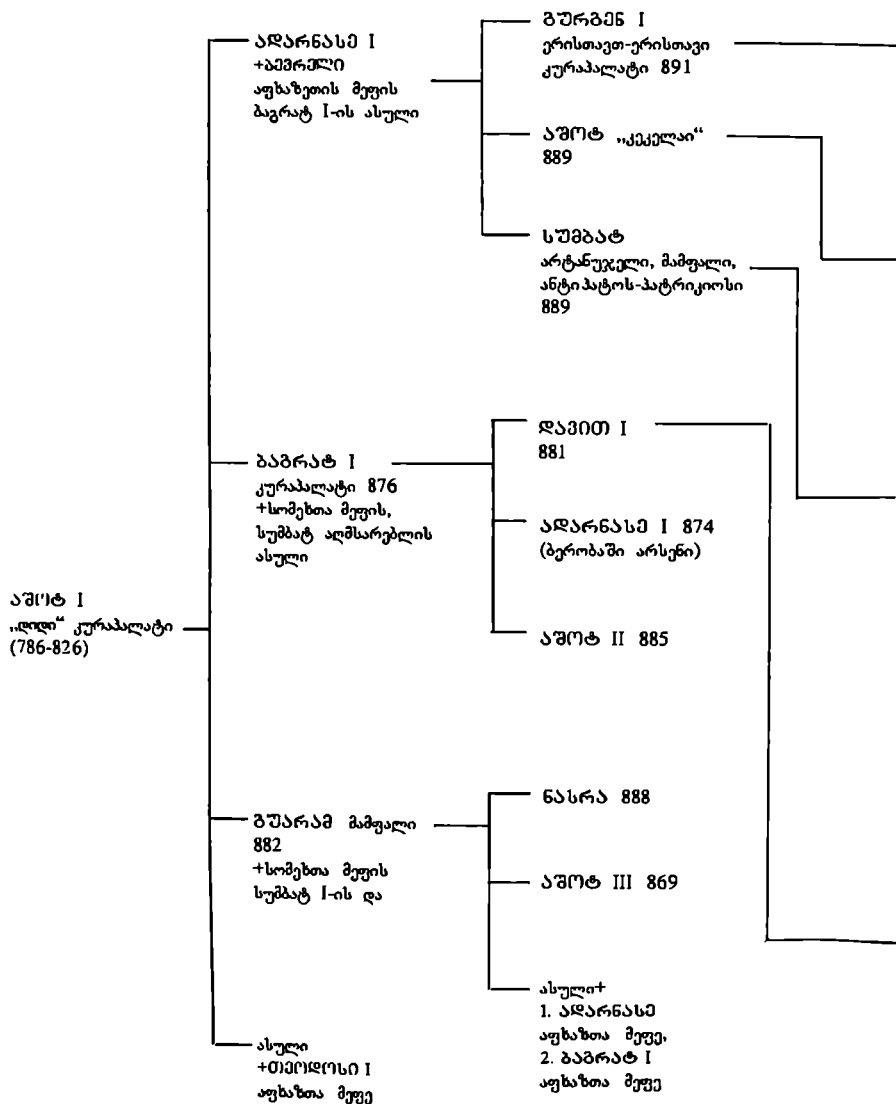
დავით აღმაშენებლის ძეგლები

1782-1842	1780-1831	1787-1881	1807-1877	1770-1860	1793-1878	1798-?	1800-1816
1813-1892	1817-1851	1820-1877	1825-?	1831-1907	1824-1862	1822-1885	1833-1839
1838-1903	1849-1850-1932	1852-1918	1854-?	1856-1918	1863-1927	1866-1932	1873-1935
1873-1918	1885-1918	1892-1918	1898	1908-1918	1910-1918	1912-1918	1914-1918
1918-1932	1932-1933	1933-1934	1934-1935	1935-1936	1936-1937	1937-1938	1938-1939
1939-1940	1940-1941	1941-1942	1942-1943	1943-1944	1944-1945	1945-1946	1946-1947
1947-1948	1948-1949	1949-1950	1950-1951	1951-1952	1952-1953	1953-1954	1954-1955
1955-1956	1956-1957	1957-1958	1958-1959	1959-1960	1960-1961	1961-1962	1962-1963
1963-1964	1964-1965	1965-1966	1966-1967	1967-1968	1968-1969	1969-1970	1970-1971
1971-1972	1972-1973	1973-1974	1974-1975	1975-1976	1976-1977	1977-1978	1978-1979
1979-1980	1980-1981	1981-1982	1982-1983	1983-1984	1984-1985	1985-1986	1986-1987
1987-1988	1988-1989	1989-1990	1990-1991	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995
1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003
2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011
2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2023-2024	2024-2025	2025-2026	2026-2027
2027-2028	2028-2029	2029-2030	2030-2031	2031-2032	2032-2033	2033-2034	2034-2035
2035-2036	2036-2037	2037-2038	2038-2039	2039-2040	2040-2041	2041-2042	2042-2043
2043-2044	2044-2045	2045-2046	2046-2047	2047-2048	2048-2049	2049-2050	2050-2051
2051-2052	2052-2053	2053-2054	2054-2055	2055-2056	2056-2057	2057-2058	2058-2059
2059-2060	2060-2061	2061-2062	2062-2063	2063-2064	2064-2065	2065-2066	2066-2067
2067-2068	2068-2069	2069-2070	2070-2071	2071-2072	2072-2073	2073-2074	2074-2075
2075-2076	2076-2077	2077-2078	2078-2079	2079-2080	2080-2081	2081-2082	2082-2083
2083-2084	2084-2085	2085-2086	2086-2087	2087-2088	2088-2089	2089-2090	2090-2091
2091-2092	2092-2093	2093-2094	2094-2095	2095-2096	2096-2097	2097-2098	2098-2099
2099-2100	2100-2101	2101-2102	2102-2103	2103-2104	2104-2105	2105-2106	2106-2107
2107-2108	2108-2109	2109-2110	2110-2111	2111-2112	2112-2113	2113-2114	2114-2115
2115-2116	2116-2117	2117-2118	2118-2119	2119-2120	2120-2121	2121-2122	2122-2123
2123-2124	2124-2125	2125-2126	2126-2127	2127-2128	2128-2129	2129-2130	2130-2131
2131-2132	2132-2133	2133-2134	2134-2135	2135-2136	2136-2137	2137-2138	2138-2139
2139-2140	2140-2141	2141-2142	2142-2143	2143-2144	2144-2145	2145-2146	2146-2147
2147-2148	2148-2149	2149-2150	2150-2151	2151-2152	2152-2153	2153-2154	2154-2155
2155-2156	2156-2157	2157-2158	2158-2159	2159-2160	2160-2161	2161-2162	2162-2163
2163-2164	2164-2165	2165-2166	2166-2167	2167-2168	2168-2169	2169-2170	2170-2171
2171-2172	2172-2173	2173-2174	2174-2175	2175-2176	2176-2177	2177-2178	2178-2179
2179-2180	2180-2181	2181-2182	2182-2183	2183-2184	2184-2185	2185-2186	2186-2187
2187-2188	2188-2189	2189-2190	2190-2191	2191-2192	2192-2193	2193-2194	2194-2195
2195-2196	2196-2197	2197-2198	2198-2199	2199-2200	2200-2201	2201-2202	2202-2203
2203-2204	2204-2205	2205-2206	2206-2207	2207-2208	2208-2209	2209-2210	2210-2211
2211-2212	2212-2213	2213-2214	2214-2215	2215-2216	2216-2217	2217-2218	2218-2219
2219-2220	2220-2221	2221-2222	2222-2223	2223-2224	2224-2225	2225-2226	2226-2227
2227-2228	2228-2229	2229-2230	2230-2231	2231-2232	2232-2233	2233-2234	2234-2235
2235-2236	2236-2237	2237-2238	2238-2239	2239-2240	2240-2241	2241-2242	2242-2243
2243-2244	2244-2245	2245-2246	2246-2247	2247-2248	2248-2249	2249-2250	2250-2251
2251-2252	2252-2253	2253-2254	2254-2255	2255-2256	2256-2257	2257-2258	2258-2259
2259-2260	2260-2261	2261-2262	2262-2263	2263-2264	2264-2265	2265-2266	2266-2267
2267-2268	2268-2269	2269-2270	2270-2271	2271-2272	2272-2273	2273-2274	2274-2275
2275-2276	2276-2277	2277-2278	2278-2279	2279-2280	2280-2281	2281-2282	2282-2283
2283-2284	2284-2285	2285-2286	2286-2287	2287-2288	2288-2289	2289-2290	2290-2291
2291-2292	2292-2293	2293-2294	2294-2295	2295-2296	2296-2297	2297-2298	2298-2299
2299-2300	2300-2301	2301-2302	2302-2303	2303-2304	2304-2305	2305-2306	2306-2307
2307-2308	2308-2309	2309-2310	2310-2311	2311-2312	2312-2313	2313-2314	2314-2315
2315-2316	2316-2317	2317-2318	2318-2319	2319-2320	2320-2321	2321-2322	2322-2323
2323-2324	2324-2325	2325-2326	2326-2327	2327-2328	2328-2329	2329-2330	2330-2331
2331-2332	2332-2333	2333-2334	2334-2335	2335-2336	2336-2337	2337-2338	2338-2339
2339-2340	2340-2341	2341-2342	2342-2343	2343-2344	2344-2345	2345-2346	2346-2347
2347-2348	2348-2349	2349-2350	2350-2351	2351-2352	2352-2353	2353-2354	2354-2355
2355-2356	2356-2357	2357-2358	2358-2359	2359-2360	2360-2361	2361-2362	2362-2363
2363-2364	2364-2365	2365-2366	2366-2367	2367-2368	2368-2369	2369-2370	2370-2371
2371-2372	2372-2373	2373-2374	2374-2375	2375-2376	2376-2377	2377-2378	2378-2379
2379-2380	2380-2381	2381-2382	2382-2383	2383-2384	2384-2385	2385-2386	2386-2387
2387-2388	2388-2389	2389-2390	2390-2391	2391-2392	2392-2393	2393-2394	2394-2395
2395-2396	2396-2397	2397-2398	2398-2399	2399-2400	2400-2401	2401-2402	2402-2403
2403-2404	2404-2405	2405-2406	2406-2407	2407-2408	2408-2409	2409-2410	2410-2411
2411-2412	2412-2413	2413-2414	2414-2415	2415-2416	2416-2417	2417-2418	2418-2419
2419-2420	2420-2421	2421-2422	2422-2423	2423-2424	2424-2425	2425-2426	2426-2427
2427-2428	2428-2429	2429-2430	2430-2431	2431-2432	2432-2433	2433-2434	2434-2435
2435-2436	2436-2437	2437-2438	2438-2439	2439-2440	2440-2441	2441-2442	2442-2443
2443-2444	2444-2445	2445-2446	2446-2447	2447-2448	2448-2449	2449-2450	2450-2451
2451-2452	2452-2453	2453-2454	2454-2455	2455-2456	2456-2457	2457-2458	2458-2459
2459-2460	2460-2461	2461-2462	2462-2463	2463-2464	2464-2465	2465-2466	2466-2467
2467-2468	2468-2469	2469-2470	2470-2471	2471-2472	2472-2473	2473-2474	2474-2475
2475-2476	2476-2477	2477-2478	2478-2479	2479-2480	2480-2481	2481-2482	2482-2483
2483-2484	2484-2485	2485-2486	2486-2487	2487-2488	2488-2489	2489-2490	2490-2491
2491-2492	2492-2493	2493-2494	2494-2495	2495-2496	2496-2497	2497-2498	2498-2499
2499-2500	2500-2501	2501-2502	2502-2503	2503-2504	2504-2505	2505-2506	2506-2507
2507-2508	2508-2509	2509-2510	2510-2511	2511-2512	2512-2513	2513-2514	2514-2515
2515-2516	2516-2517	2517-2518	2518-2519	2519-2520	2520-2521	2521-2522	2522-2523
2523-2524	2524-2525	2525-2526	2526-2527	2527-2528	2528-2529	2529-2530	2530-2531
2531-2532	2532-2533	2533-2534	2534-2535	2535-2536	2536-2537	2537-2538	2538-2539
2539-2540	2540-2541	2541-2542	2542-2543	2543-2544	2544-2545	2545-2546	2546-2547
2547-2548	2548-2549	2549-2550	2550-2551	2551-2552	2552-2553	2553-2554	2554-2555
2555-2556	2556-2557	2557-2558	2558-2559	2559-2560	2560-2561	2561-2562	2562-2563
2563-2564	2564-2565	2565-2566	2566-2567	2567-2568	2568-2569	2569-2570	2570-2571
2571-2572	2572-2573	2573-2574	2574-2575	2575-2576	2576-2577	2577-2578	2578-2579
2579-2580	2580-2581	2581-2582	2582-2583	2583-2584	2584-2585	2585-2586	2586-2587
2587-2588	2588-2589	2589-2590	2590-2591	2591-2592	2592-2593	2593-2594	2594-2595
2595-2596	2596-2597	2597-2598	2598-2599	2599-2600	2600-2601	2601-2602	2602-2603
2603-2604	2604-2605	2605-2606	2606-2607	2607-2608	2608-2609	2609-2610	2610-2611
2611-2612	2612-2613	2613-2614	2614-2615	2615-2616	2616-2617	2617-2618	2618-2619
2619-2620	2620-2621	2621-2622	2622-2623	2623-2624	2624-2625	2625-2626	2626-2627
2627-2628	2628-2629	2629-2630	2630-2631	2631-2632	2632-2633	2633-2634	2634-2635
2635-2636	2636-2637	2637-2638	2638-2639	2639-2640	2640-2641	2641-2642	2642-2643
2643-2644	2644-2645	2645-2646	2646-2647	2647-2648	2648-2649	2649-2650	2650-2651
2651-2652	2652-2653	2653-2654	2654-2655	2655-2656	2656-2657	2657-2658	2658-2659
2659-2660	2660-2661	2661-2662	2662-2663	2663-2664	2664-2665	2665-2666	2666-2667
2667-2668	2668-2669	2669-2670	2670-2671	2671-2672	2672-2673	2673-2674	2674-2675
2675-2676	2676-2677	2677-2678	2678-2679	2679-2680	2680-2681	2681-2682	2682-2683
2683-2684	2684-2685	2685-2686	2686-2687	2687-2688	2688-2689	2689-2690	2690-2691
2691-2692	2692-2693	2693-2694	2694-2695	2695-2696	2696-2697	2697-2698	2698-2699
2699-2700	2700-2701	2701-2702	2702-2703	2703-2704	2704-2705	2705-2706	2706-2707
2707-2708	2708-2709	2709-2710	2710-2711	2711-2712	2712-2713	2713-2714	2714-2715
2715-2716	2716-2717	2717-2718	2718-2719	2719-2720	2720-2721	2721-2722	2722-2723
2723-2724	2724-2725	2725-2726	2726-2727	2727-2728	2728-2729	2729-2730	2730-2731

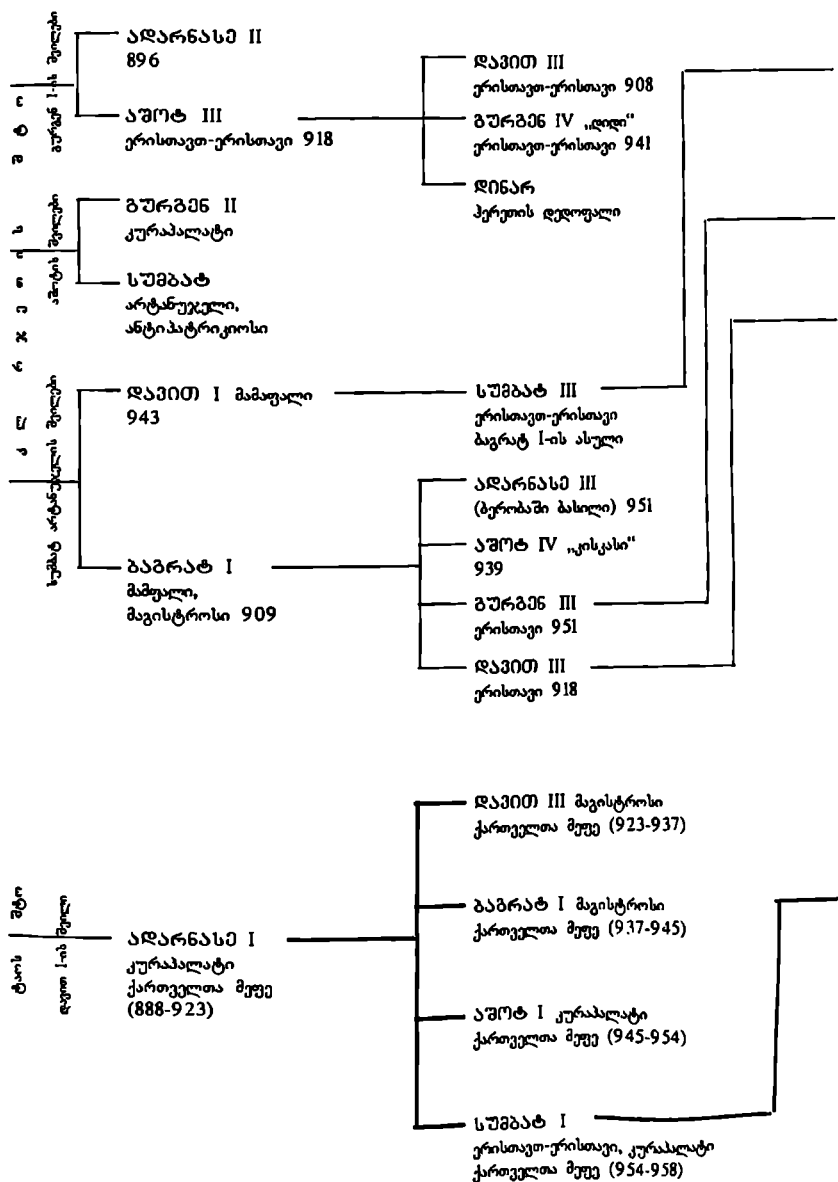
რედაქციის შეკვეთით, ბავშვთა მოვლა-მედიკალინური, ინფორმაციის
გეგმა VI (1703-1720)

[illegible]

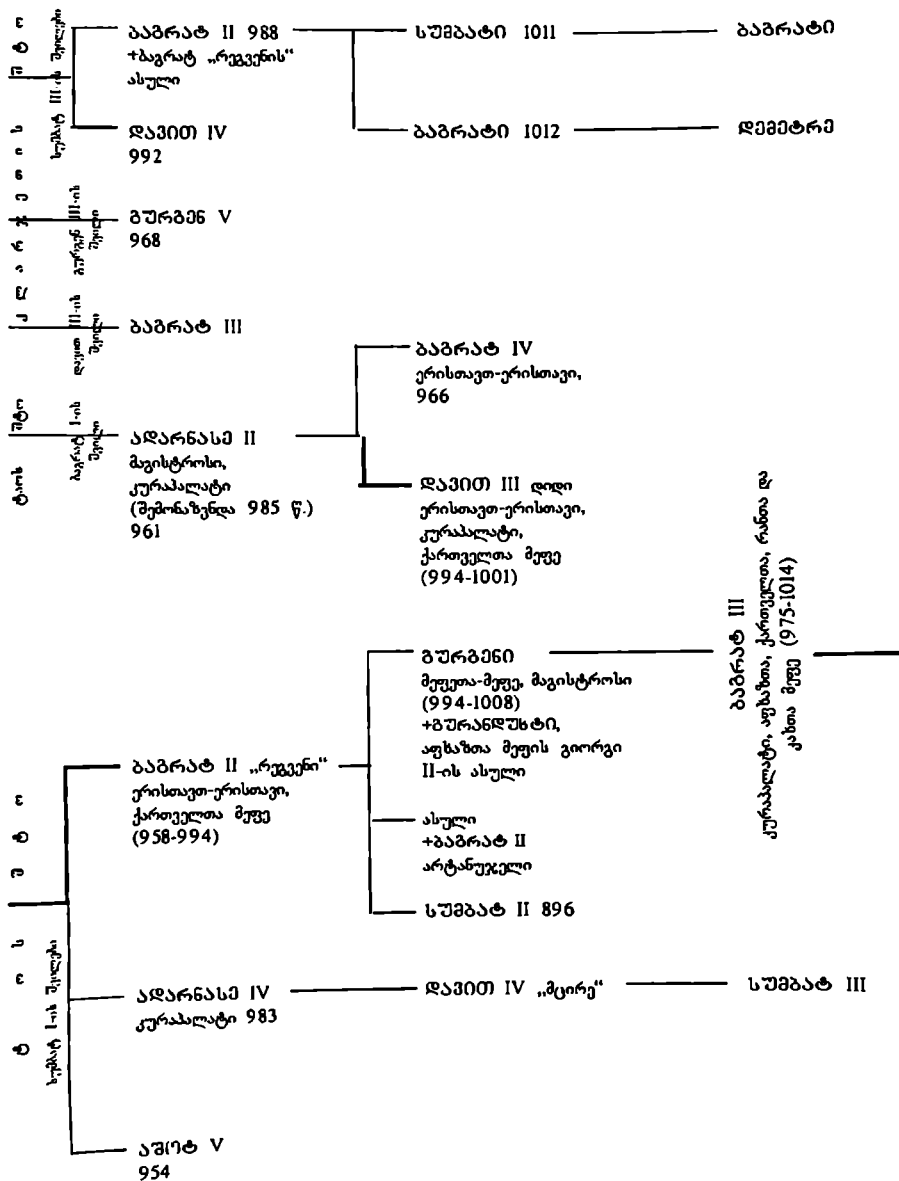

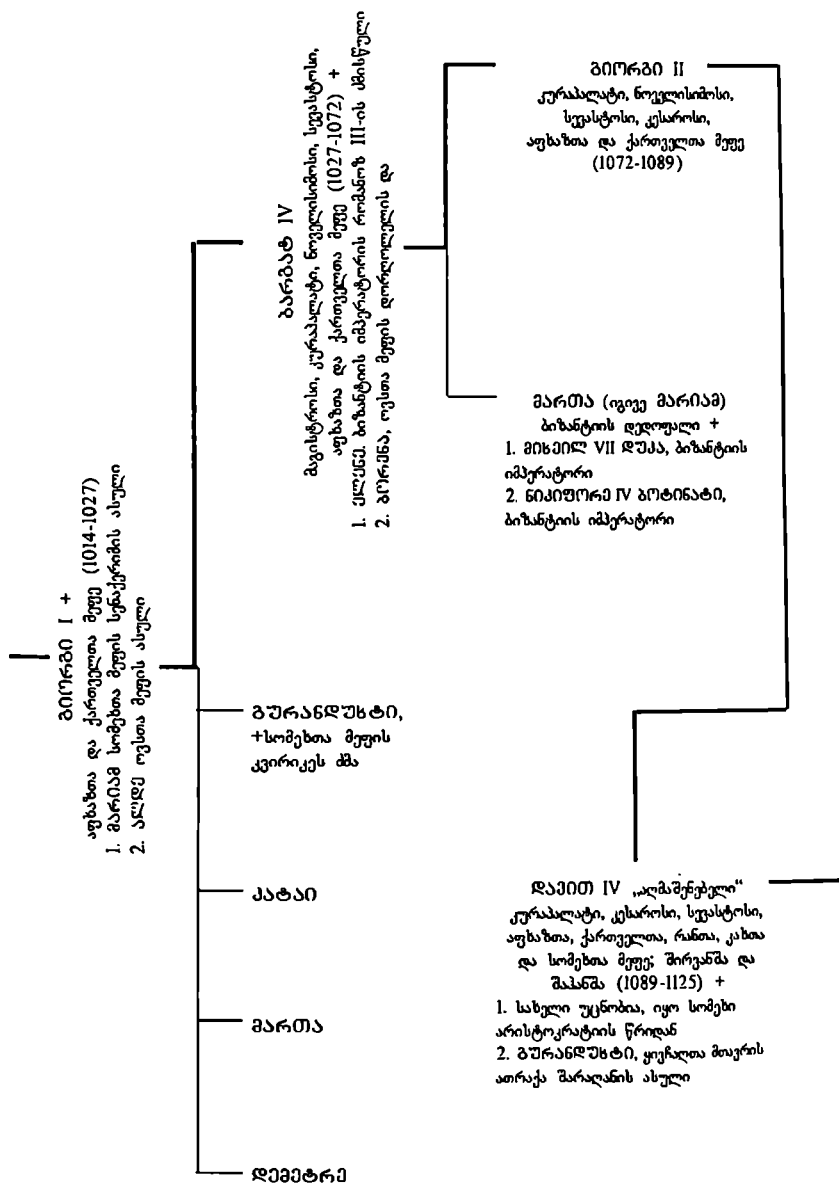
ტაო-კლარჯეთის სამთავრო სახლი

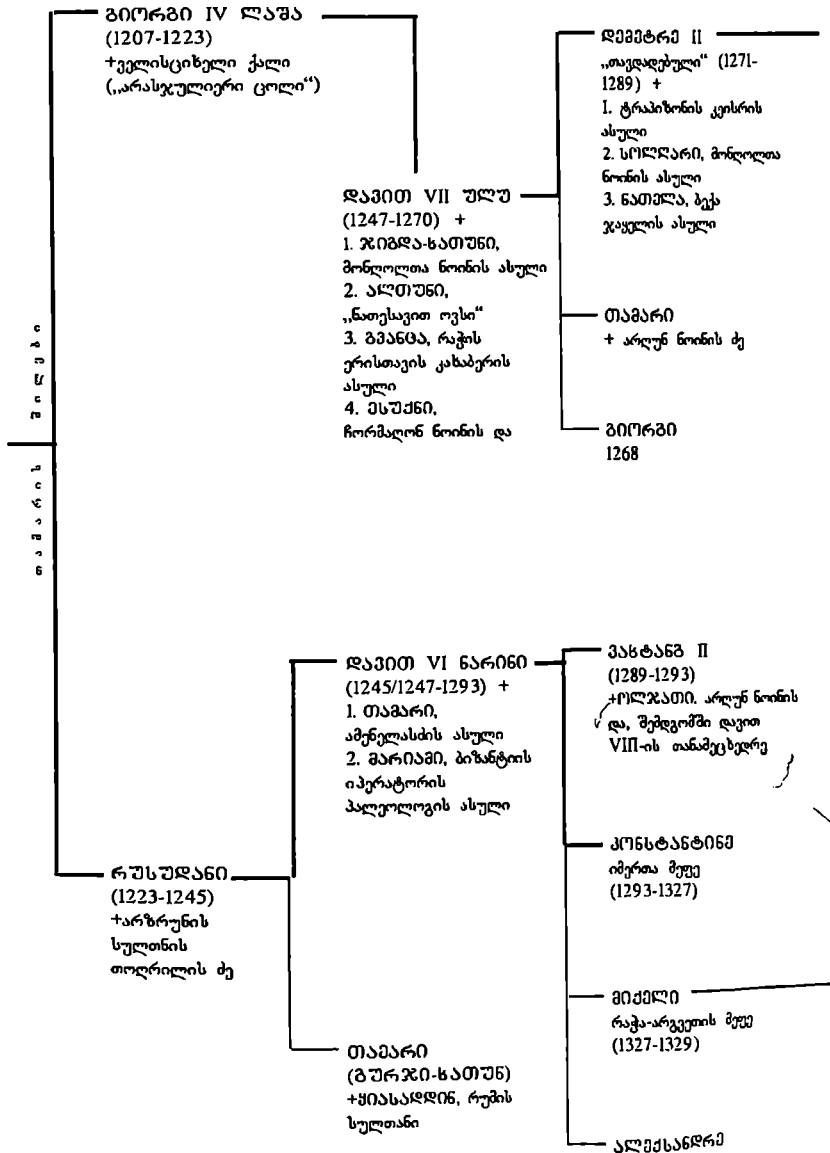
ტაო-კლარჯეთის სამთავრო სახლი

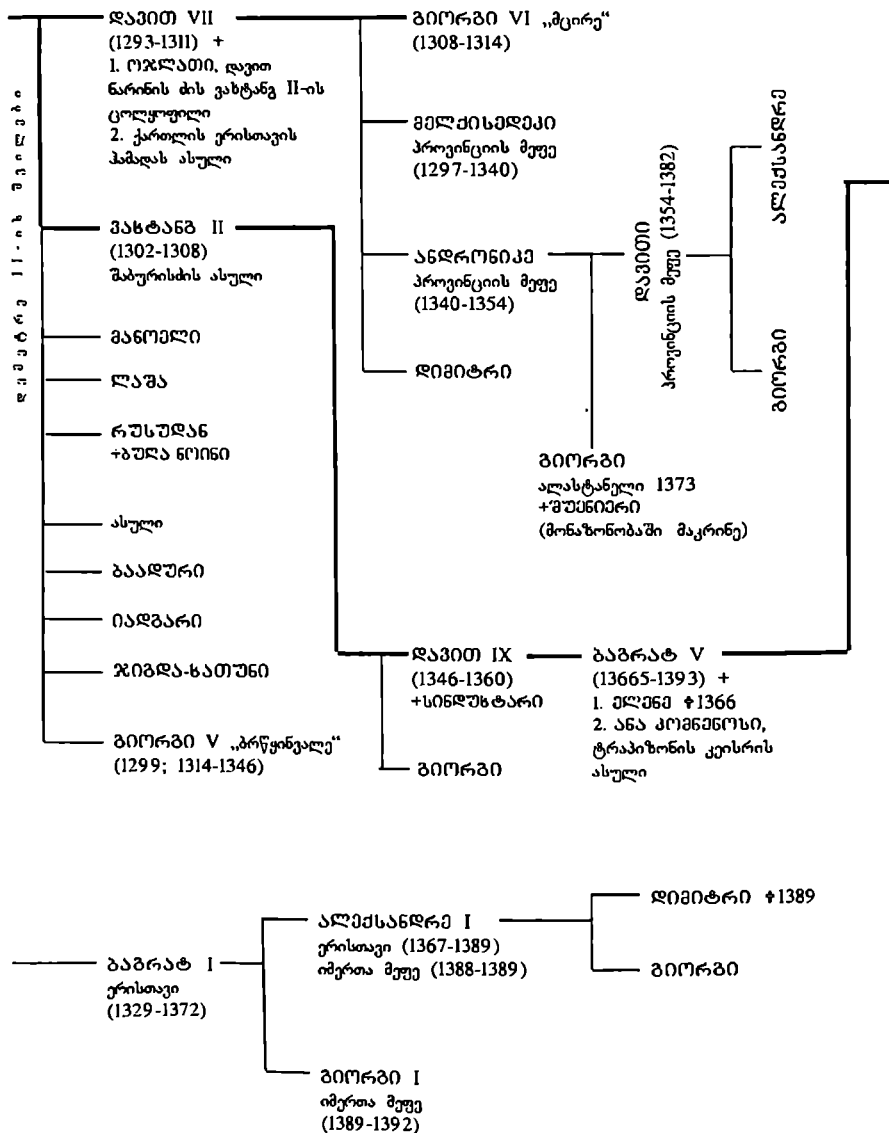
ერტიანდ საქართველოს სამეფო სახლი

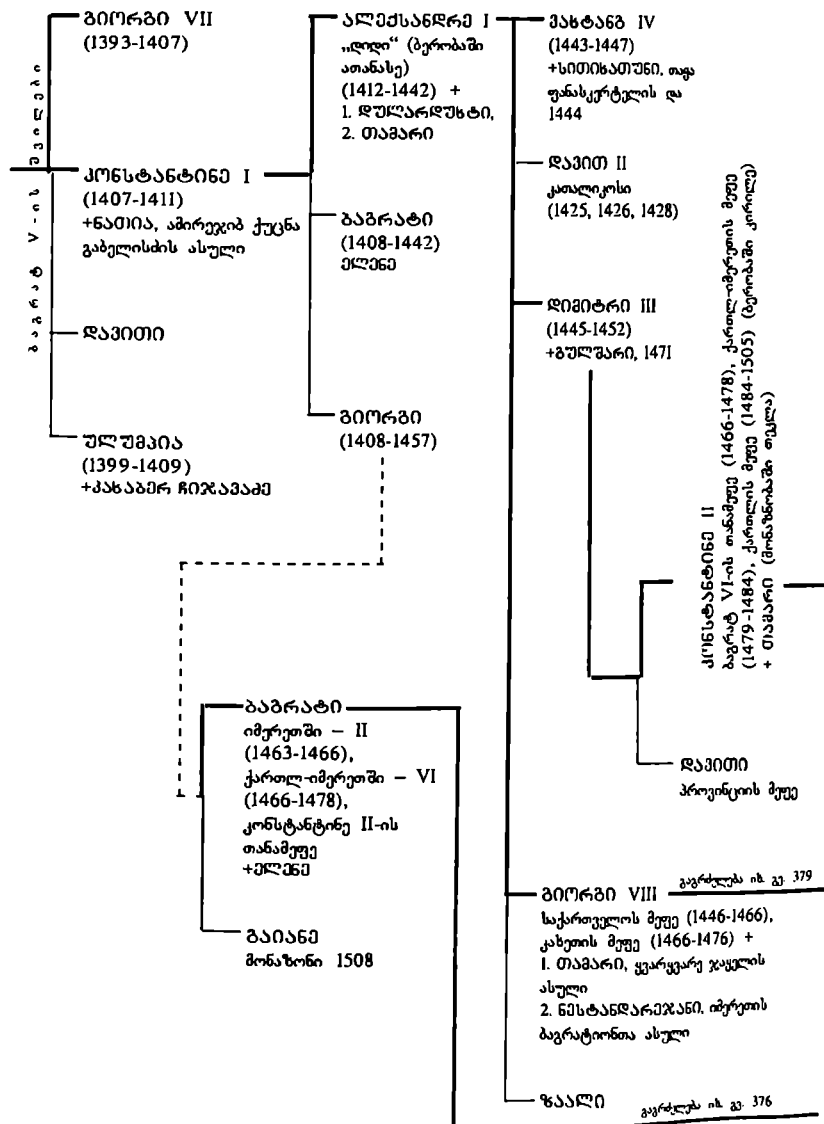

ლიხთ-ამერიის და ლიხთ-ივერის სამეფო სახლები

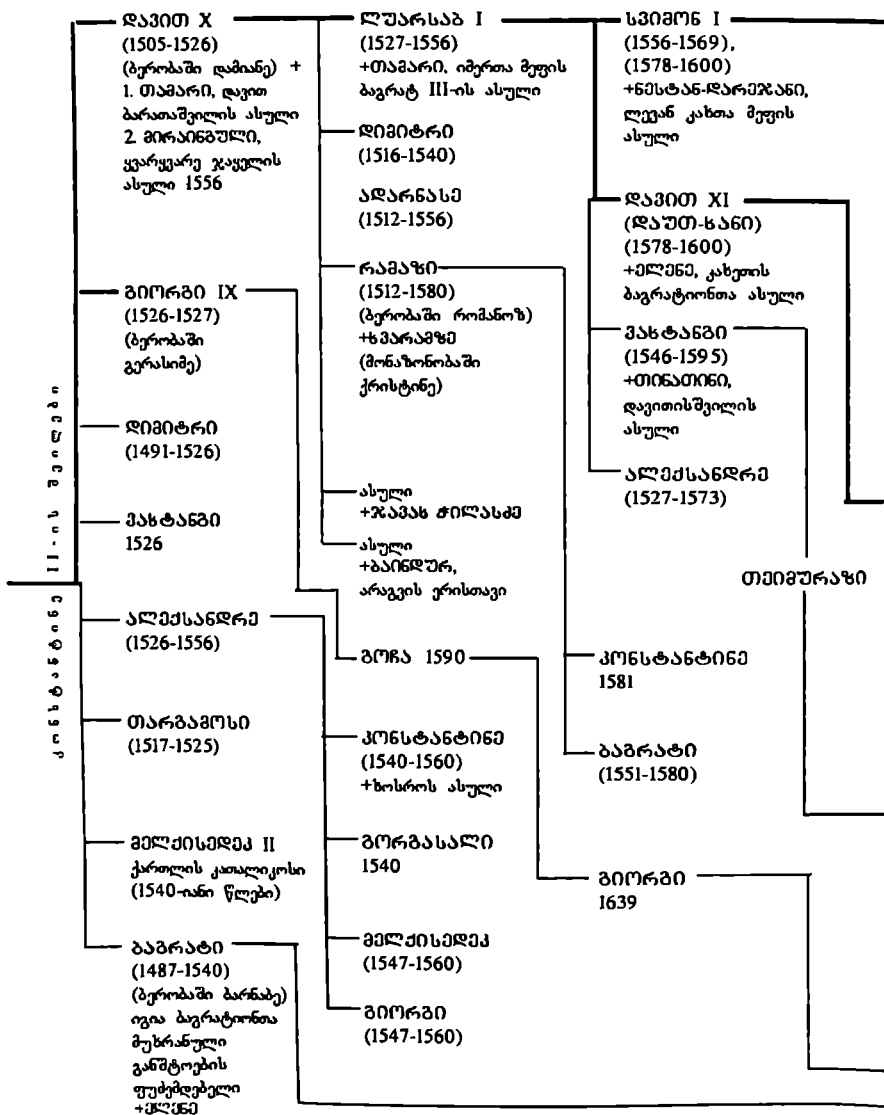

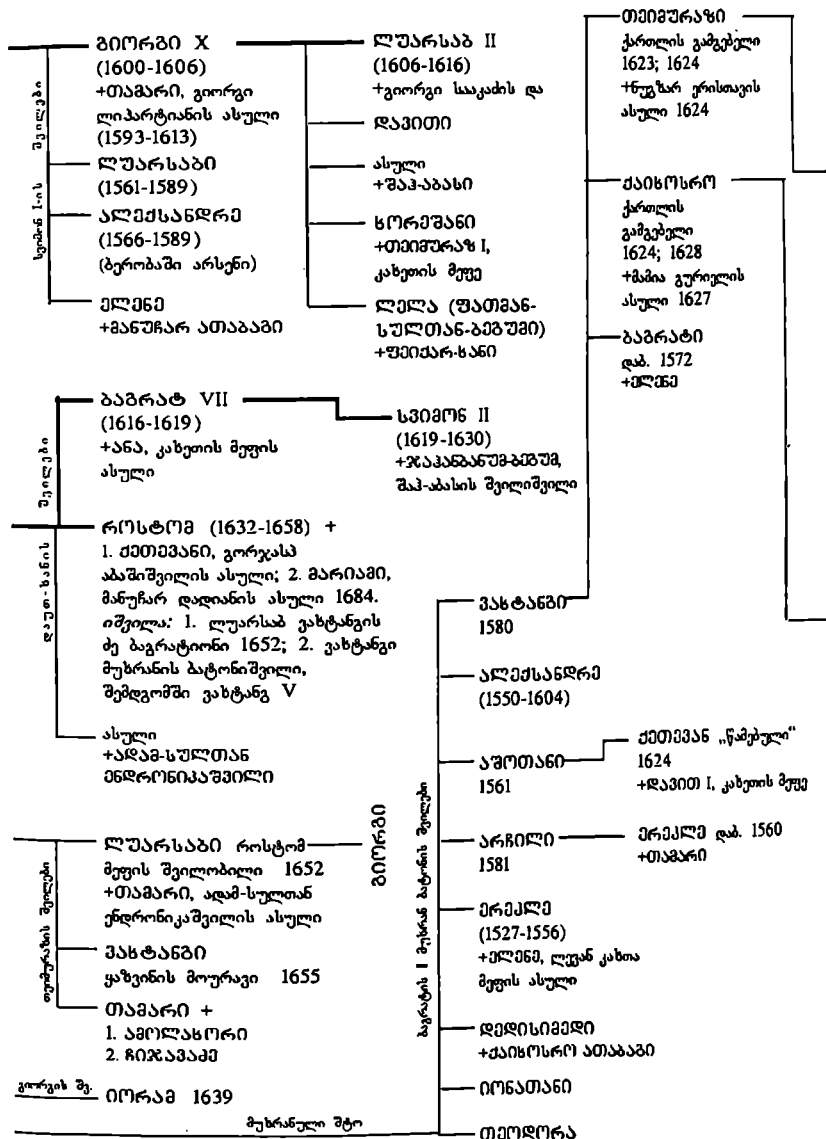
ლიხთ-ამეჩის და ლიხთ-იხეჩის სამეფო სახლები

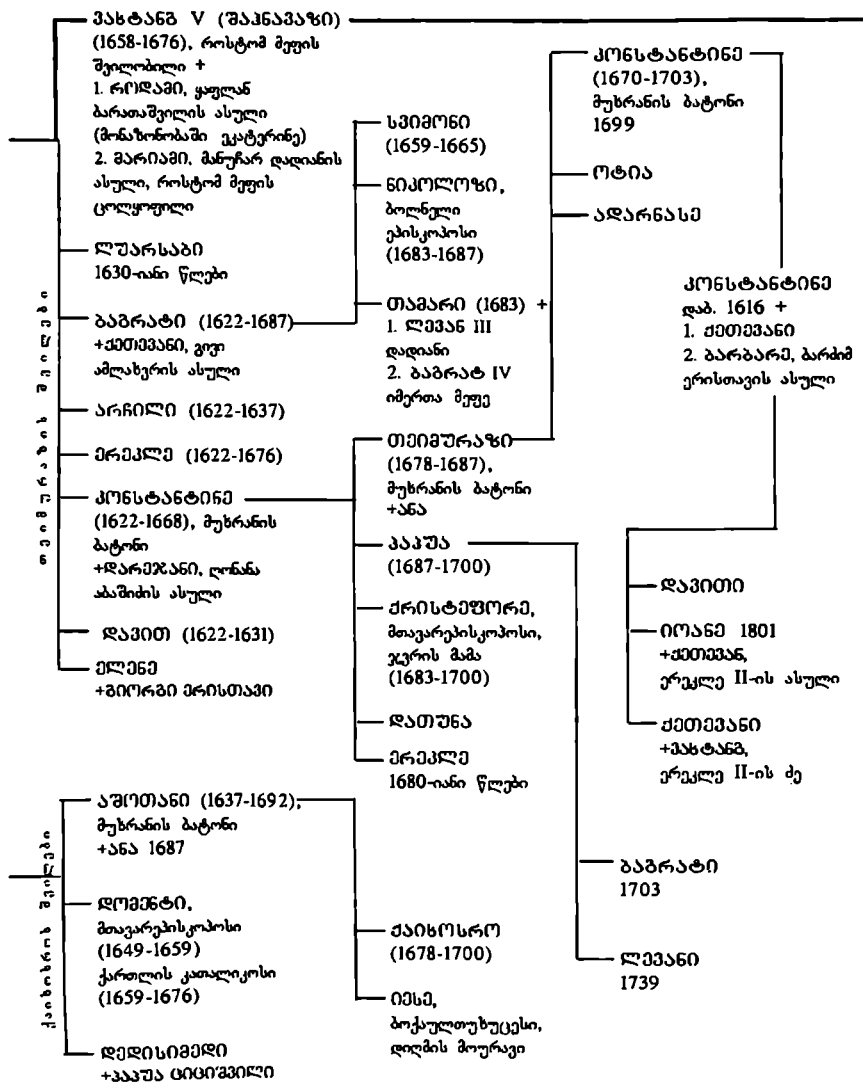

ქართლის სამეფო სახლი

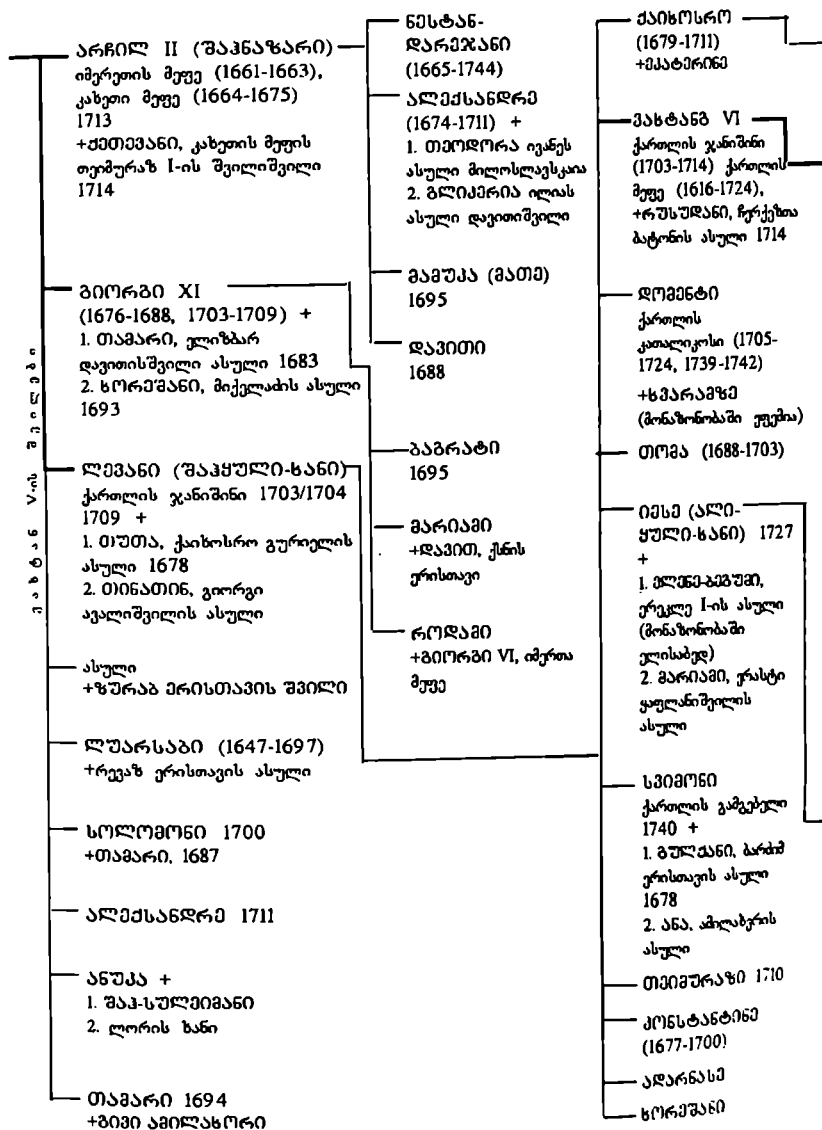

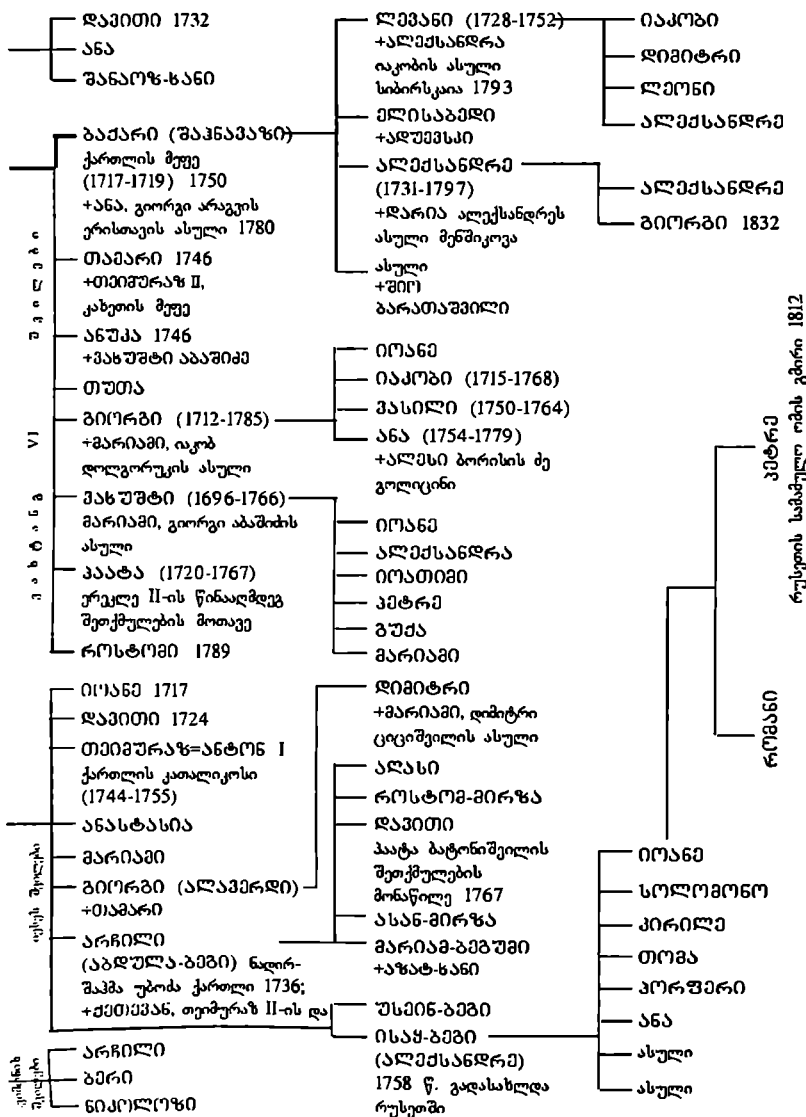
ძარტლის საგეფო სახლი (მუხრანული შტო)

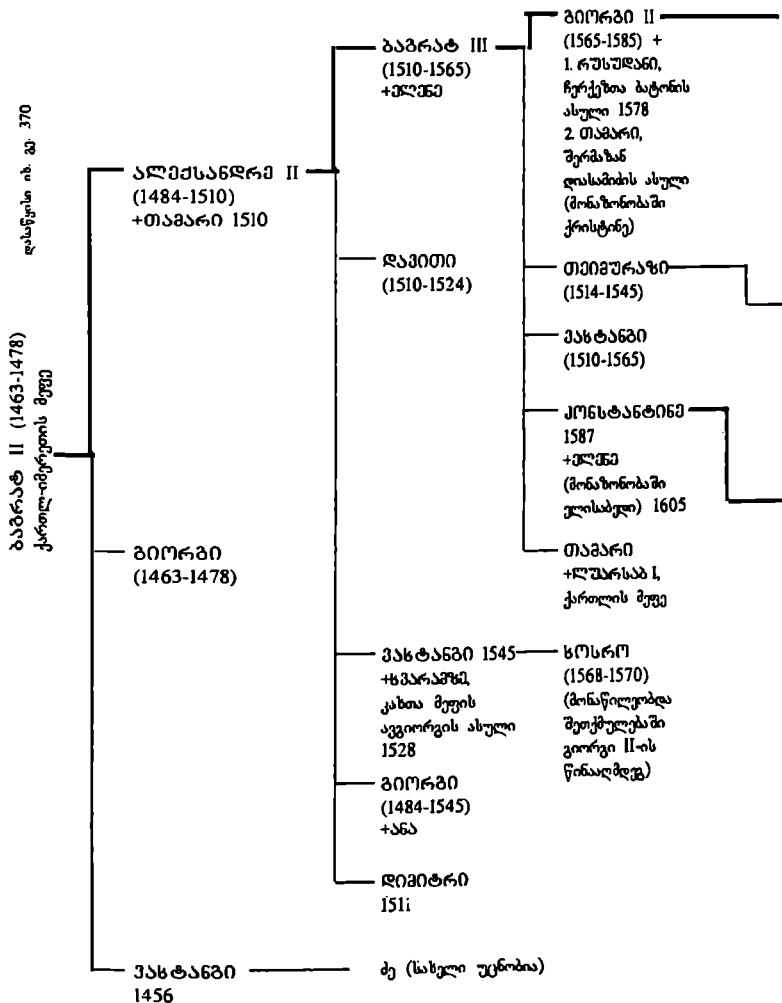
ქართლის სამეფო სახლი (მუხრანული შტო)

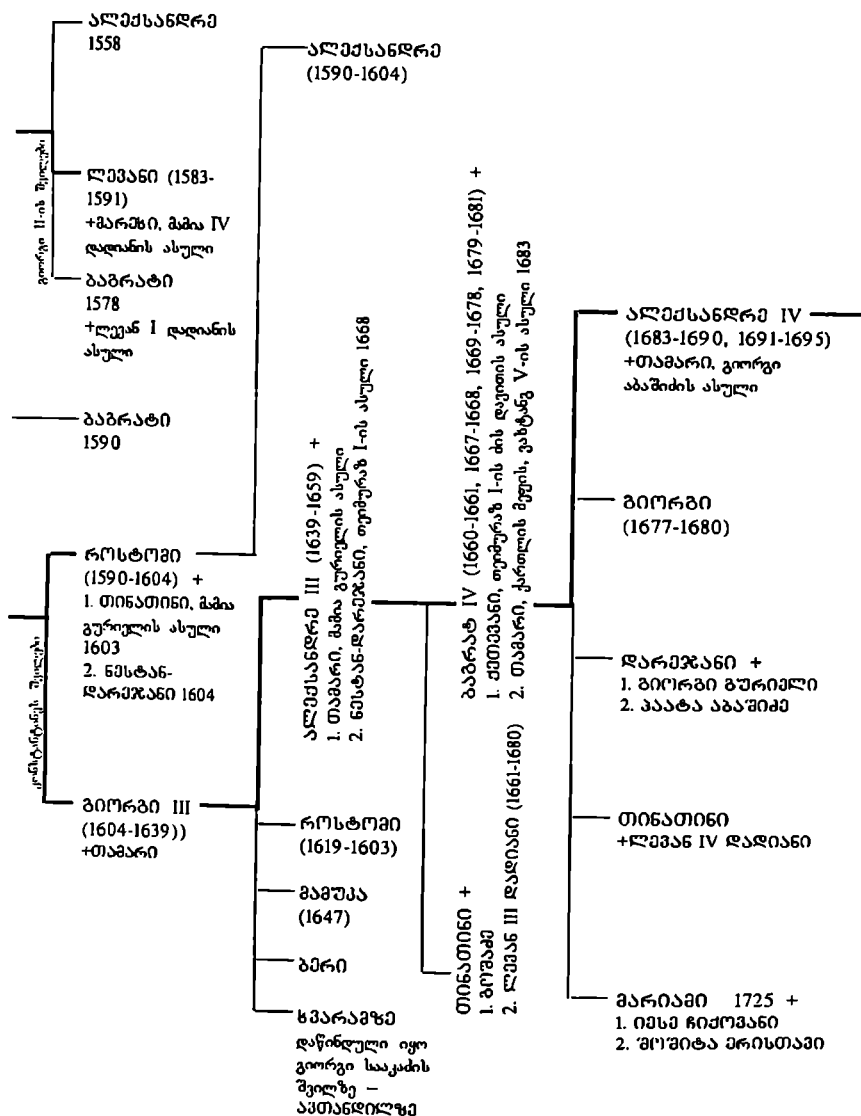
ქართლის სამეფო სახლი (მუხრანული შტო)

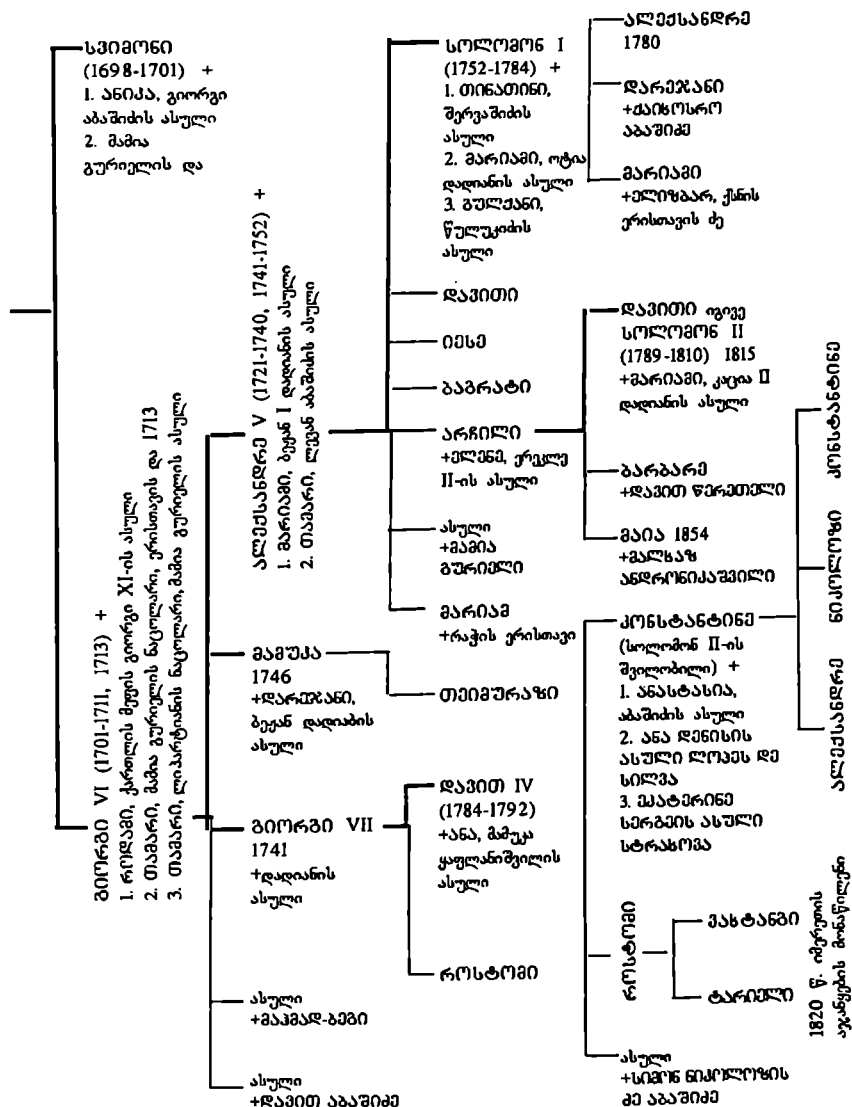
ივერეთის სამეფო სახლი

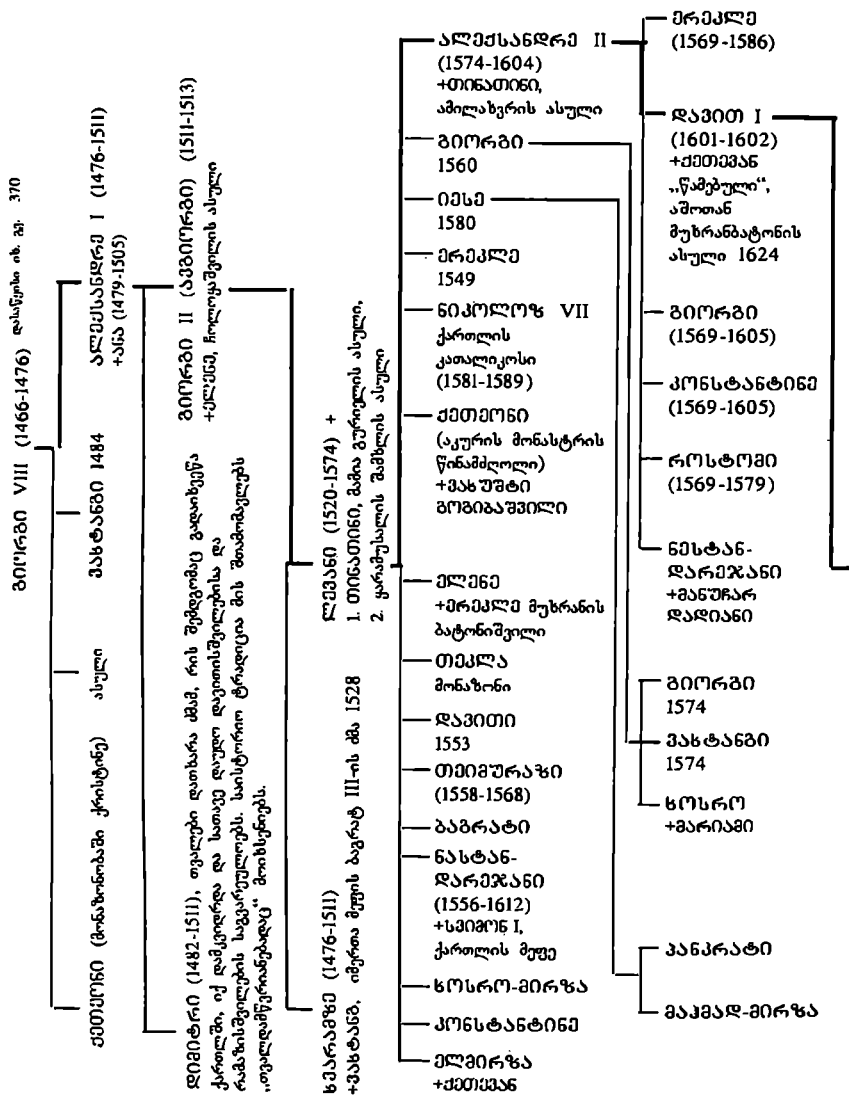

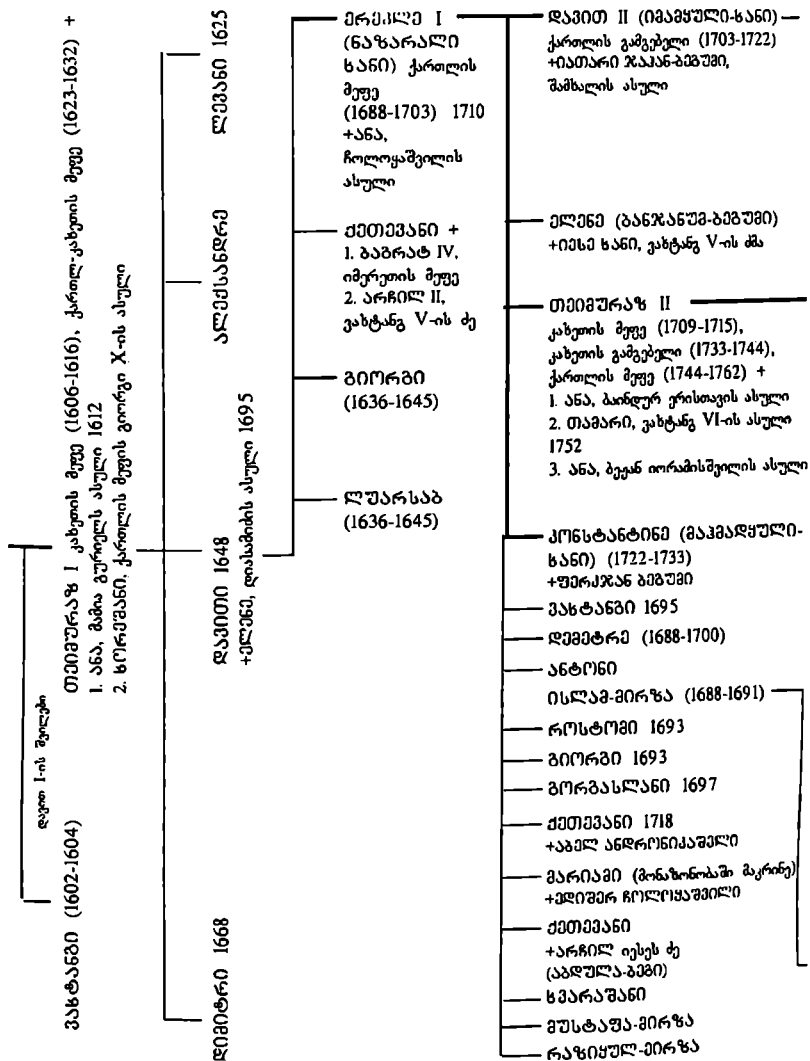
იმერეთის სამეფო სახლი

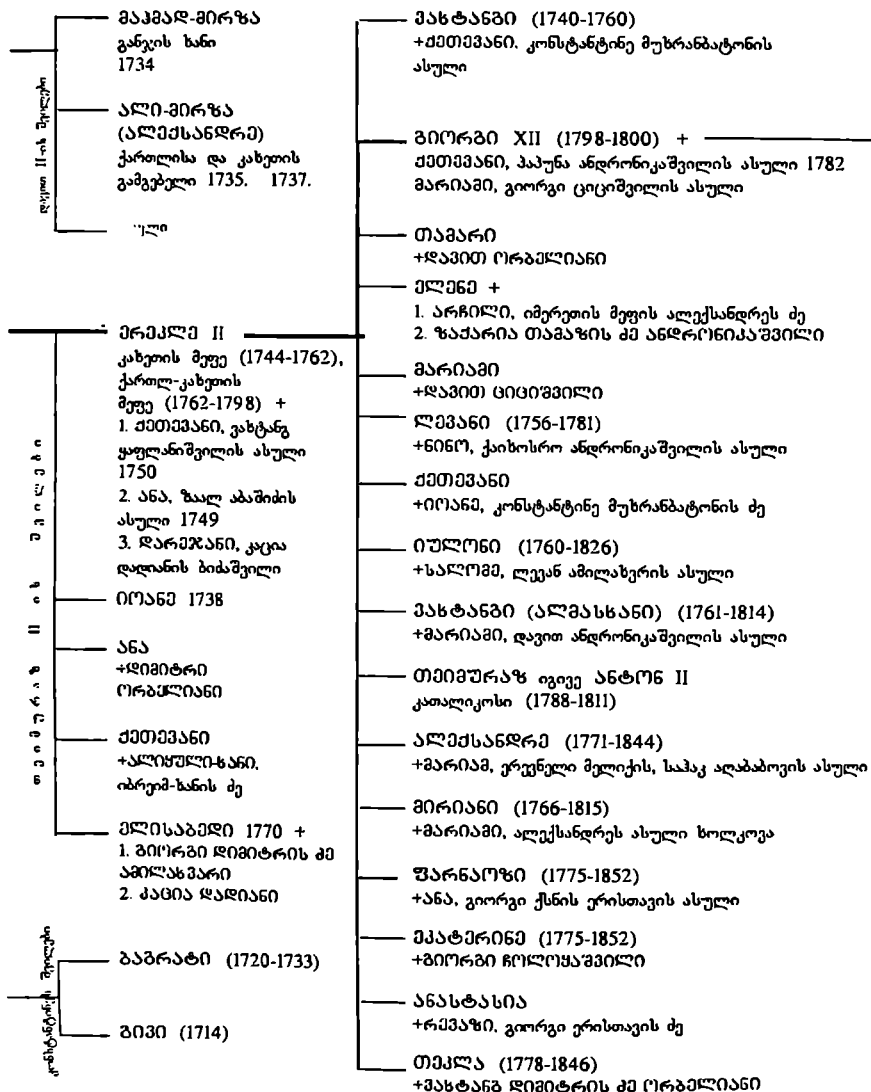
იმერეთის სამეფო სახლი

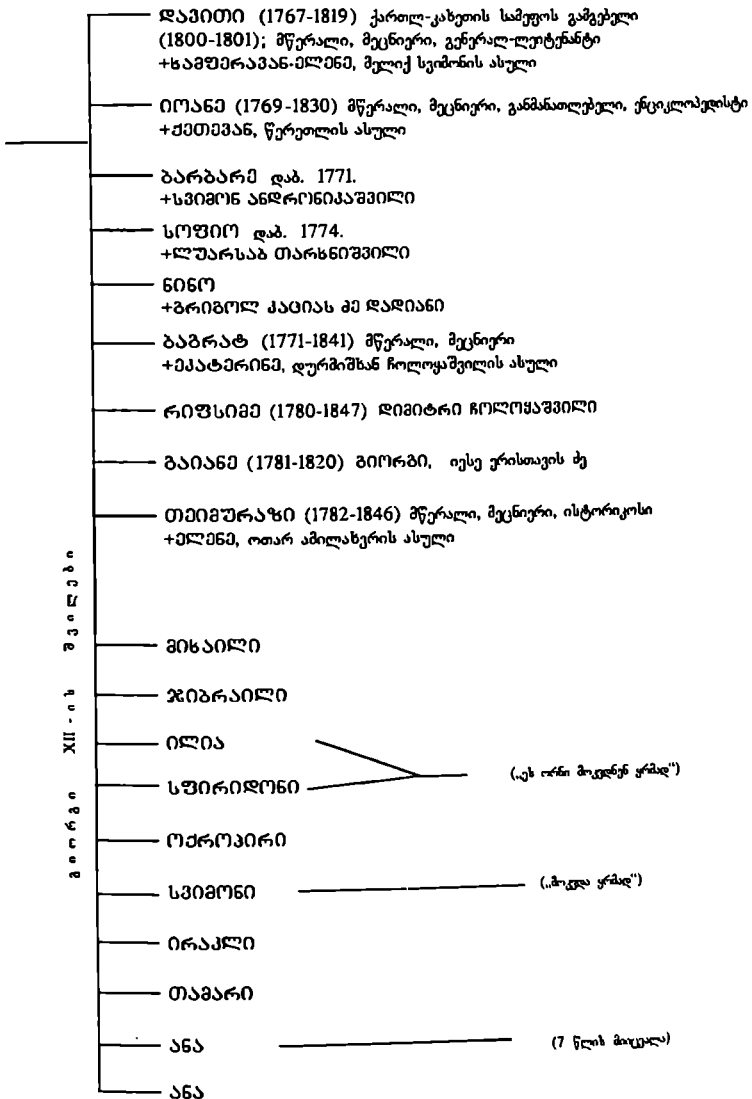

კახეთის სამეფო სახლი

კახეთის სამეფო სახლი

აფხაზეთის მეფეთა ქრონოლოგია ტაო-კლარჯეთის გაბრატიონთა შტო

ლეონ I – (VII ს.) – მთავარი

ოოვანე ჯუანშერი – ?

ლეონ II – (755-800 წ.) – ფაქტურად ლეონ III (ძმისწული ლეონ I-სა) პირველი მეფე
დემეტრე II (825-861 წ.)

გიორგი I (861-868 წ.)

ოოვანე შავლიანი (868-880 წ.) ბაგრატიონები სევანშა შავლიანებმა შეცვალეს

ადარნასე შავლიანი (880-887 წ.)

ბაგრატ I (IX ს.) ისევ ბაგრატიონები აღიან ტახტზე

კონსტანტინე (IX - X ს.)

გიორგი (922-957 წ.)

ლეონ III (957-967 წ.) დღევანდელი ისტორიის გათვლით ლეონ IV.

დემეტრე III (967-975 წ.)

თეოდოსი II (975-978 წ.) თეალდამწვარი ბაგრატ III-ის ბიძა

ბაგრატ III (978-1014 წ.) გაერთიანებული საქართველოს მეფე

დადიანები

ისტორიაში უძველეს დადიანებად მოხსენებული არიან:

1. ოოვანე (ბაგრატის V-ის დროს 1027-1072)
2. შანშე (გიორგი III-ის დროს 1154-1184)
3. ეარდანი (თამარ მეფის დროს 1184-1212)
4. ცოტნე (რუსუდან დედოფლის დროს 1223-1247)
5. ბედიანი (დავით IV-ის დროს 1243-1259)
6. შამია (გიორგი V-ის დროს 1318-1346)

შამეგრელოს მთავართა ხაგვარეულოს ნუსხა:

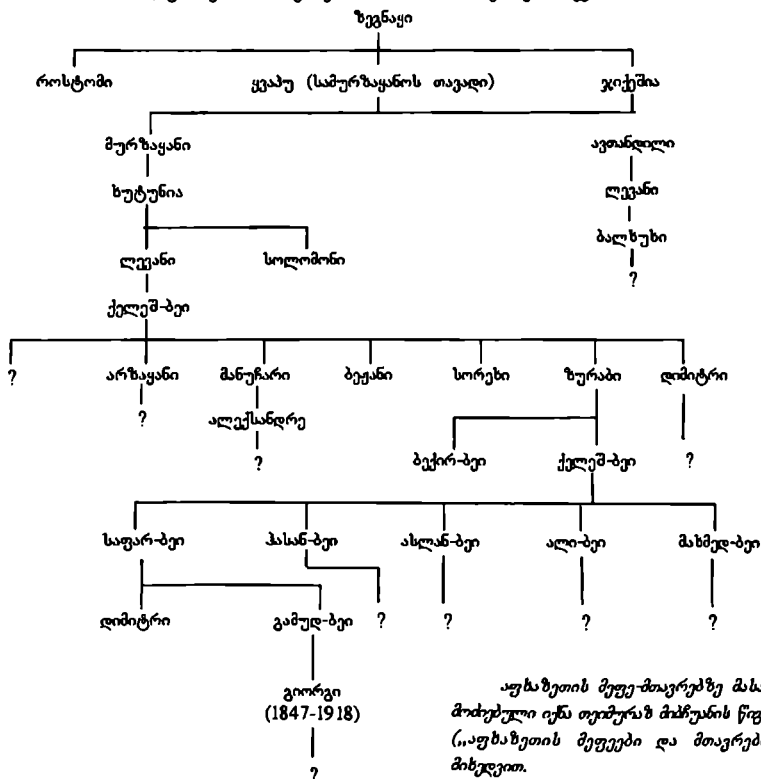
1. გიორგი I დაახლ. 1323 წ.
2. შამია I დაახლ. 1345 წ.
3. გიორგი II 1345-1384 დაკრძალულია ზოზში
4. ეამიუ I 1384-1396 მოკლეს გიორგი მეფესთან ბრძოლაში, დაკრძალულია ზოზში
5. შამია II 1396-1414 წ. მოკლეს აფხაზებთან ბრძოლაში
6. ლიპარიტი I 1414-1470
7. შამადევე 1470-1474 დაკრძალულია ზოზში
8. ეამიუ II (ბიძა შამადევესი) 1474-1482
9. ლიპარიტი II (ძმა შამადევესი), დაახ. 1512
10. შამია III, მოკლეს ჯიქებმა დაახ. 1532
11. ლევანი I 1532-1572 ლევან დადიანს ნადირობაში თავადმა ჯაიანმა ცხენი დაატაკა და მოკლა
12. გიორგი III დადიანი 1572-1582
13. შამია IV, გიორგის ძმა დაახ. 1582
14. მანუჩარი I, 1590-1611
15. ლევან II 1611-1657
16. ლიპარიტი III 1657-1658
17. ეამიუ III 1658-1660
18. ლევან III 1660-1680
19. ლევან IV 1680-1691 უკანონო შვილი ლევან III-ისა, ამით წყდება დადიანთა ძველი შტო.
20. გიორგი IV (ლიპარტინი) დადიანად ეკურთხა და გახდა 1681 წელს, ამის შემდეგ დადიანობა გადღის გორდელი ღარიბი აზნაურის კაცია ჩიქოვანის ხელში

ჩიქოვანთა (ჩიქვანთა) შთამომავლობა

21. კაცია I დადიანად გურთხა და გახდა 1704, გარდაიცვალა 1710 წელს
22. ბეჟანი 1715-1728
23. ოტია 1728-1744
24. კაცია II 1744-1788
25. გრიგოლი 1788-1804
26. მანუჩარი II (გრიგოლის ძმა) მთავრობდა 1791-1796
27. ტარიელი (ტაია) მთავრობდა 1802 წელს, რის შემდეგ გააძევეს
28. ლევან V მთავრობდა 1804-1840 და გარდაიცვალა 1846 წ. 30 ოქტომბრის დაკრძალულია მარტვილის მონასტერში
29. დავით დადიანი 1840-1853 სამეგრელოს უკანასკნელი მთავარი. დაკრძალულია მარტვილში.

სამურზაყანოელ შარვაშიძეთა გენეალოგია

(აფხაზეთის მთავარები - XVII ს. მეორე ნახევარი)

დავით აღმაშენებლის
საფლავი.
გელათის მონასტერი

წარწერა ალავერდის ხატზე.
ფრაგმენტო. ოქრო. XII ს.

„კოლხური თეთრი“

გვიანი ბრინჯაოს ხანის მხედარი

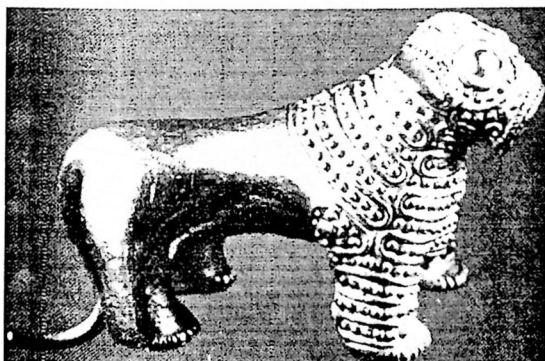
დავით აღმაშენებლის ეპოქის მონეტა

ზევას პიტიახში ცოლით

ასპარუქ პიტიახში
(I საუკუნე)

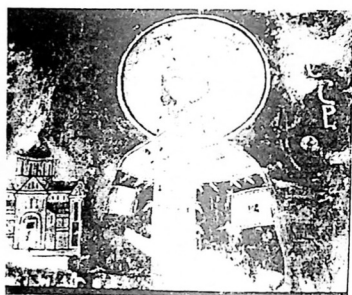
ოქროს ლომის ქანდაკება
(წნორის მცირე ყორღანი.
ბეღენის კულტურა
(ბგ.წ.ად. II ათასწ. II ნახ.)

თამარ მეფის დროინდელი მონეტები

აშოტ I კურაპალატი

ბაგრატ III

ბაგრატ IV
ერუსალიმის ჯვრის მონასტერი

მარიამ დედოფალი. ბაგრატ IV-ის ასული,
მეუღლესთან — ბიზანტიის იმპერატორ
მიხეილ VII ლუკასთან ერთად

წმ. ქეთევან დედოფალი

დავით IV აღმაშენებელი

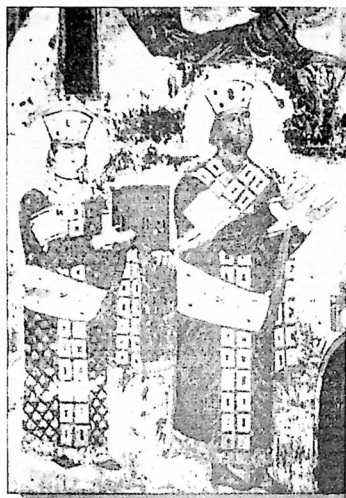
ბრძანება რუსუდან მეფისა
კავთისხევის მონასტრის
გადასახადებისაგან გათავისუფლების
შესახებ

მარიამ დედოფალი. ბაგრატ IV-ის ასული,
მეუღლესთან - ბიზანტიის იმპერატორ
ნიკიფორე III ბოტანიატთან

გიორგი III და თამარ მეფე

გიორგი III და თამარ მეფე

თამარ მეფე
ვარძია

ბურდუხან დედოფალი,
გიორგი III-ის მეუღლე

თამარ მეფე

დავით სოსლანი

ლაშა-გიორგი
(ბერთუბანი)

რუსუდან დედოფალი
(გელათი)

დავით VI ნარინი
(გელათი)

დავით VI ნარინი
(გელათი)

გიორგი V ბრწყინვალე

გიორგი I (VIII)
(სვეტიცხოველი)

მარიამ დედოფალი
როსტომ მეფის მეუღლე

ბაგრატ ბატონიშვილი
გიორგი XII-ის ვაჟი

გიორგი XII

გიორგი XI

თეიმურაზ ბატონიშვილი
ბაგრატ III-ის ვაჟი

ვახტანგ VI

სიმონ I

გიორგი X
(კახტელის ნახატი)

თეიმურაზ I მეუღლესთან ზორეშანთან
(კახტელის ნახატი)

როსტომ მეფე
(კახტელის ნახატი)

არჩილ II და გივი ამილახვარი
(სპარსული სურათი)

ლაულ-ხანი უნდილაძე
განჯისა და ყარაბაღის ბეგლარბეგი
(კასტელის ნახატი)

თეიმურაზ I
(კასტელის ნახატი)

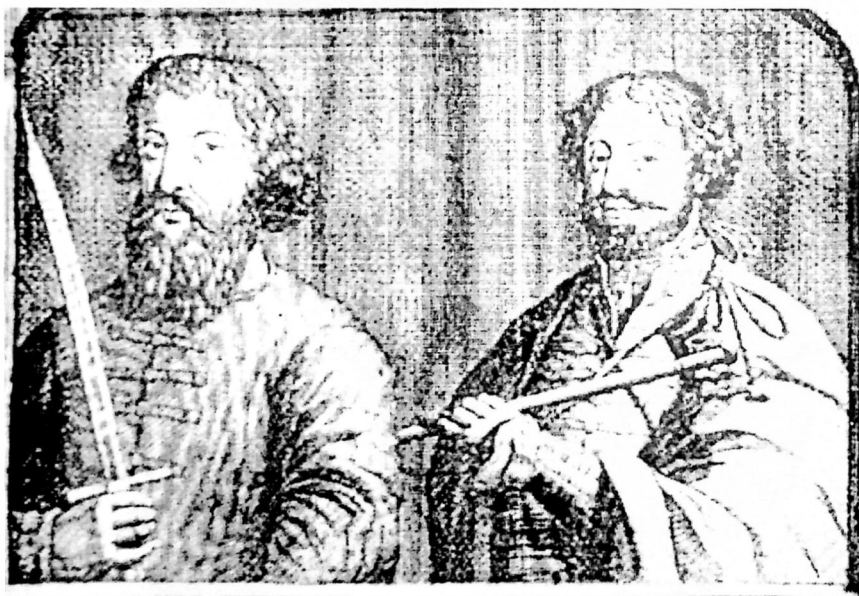
მამუკა ბატონიშვილი,
გიორგი III-ის ვაჟი
(კასტელის ნახატი)

ალექსანდრე ბატონიშვილი
ერეკლე II-ის ვაჟი.

მარიამ ბატონიშვილი,
ალექსანდრე ბატონიშვილის მეუღლე

ARSHIL II & IRAKLI I
KINGDOM OF GEORGIA

NIKOLAI DAVID ZOOK
KINGDOM OF GEORGIA

არშილ II და ირაკლი I (ნიკოლოზ დავითის ძე)

სოლომონ II

ვახტანგ VI

უფლისწული ნიკოლოზ დაეითის ძე,
თეიმურაზ I-ის შვილიშვილი

ისლამ-ყული ხანი უნდილაძე
ფარსის მმართველი და შირვანის ბეგლარბეგი

ქართლის მეფის კაიხოსროს გერბი

ქართლის მეფის ვახტანგ VI-ის გერბი

ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის გერბი

ქართლ-კახეთის მეფის
თეიმურაზ XII-ის გერბი

ქართლ-კახეთის მმართველის დავით XII-ის გერბი

იმერეთის მეფის
სოლომონ II-ის გერბი

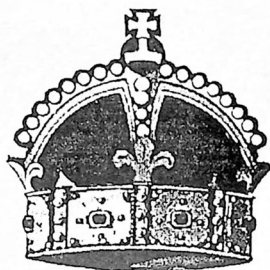
იმერეთის მეფეების და ბატონიშვილების გერბი

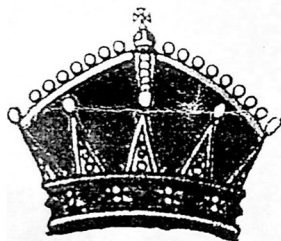
დავით აღმაშენებლის
გვირგვინი

ერისთავების
(დიდი თავადების)
გვირგვინი

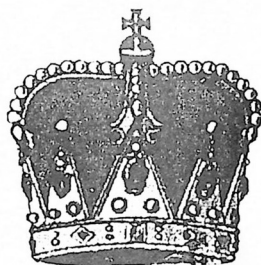
ოდიშის (სამეგრელოს)
სამთავრო
დადიანის (დიდი მთავარი)
გვირგვინი

აფხაზეთის სამთავროს
(დიდი მთავარი)
გვირგვინი

მთავარი
(შუა თავადი)
გვირგვინი

გურიის სამთავრო
გურიელის
(დიდი მთავარი)
გვირგვინი

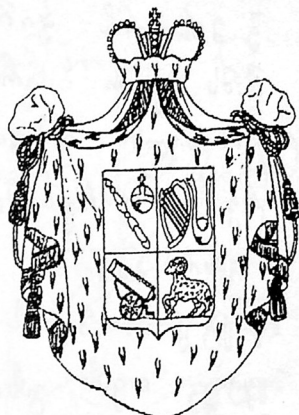
რუსეთის საიმპერატორო
გვირგვინი

საფრანგეთის სამეფო
გვირგვინი

ბაგრატიონ-მუხრანელების გერბი

ბაგრატიონ-ბაბაიძეების გერბი

ბაგრატიონ-გრუზინების გერბი

ქართლის მეფის გიორგი XI-ის გერბი

2 მრავალს: ჭირითა: და: მრავალს: : ეს
 შიშს: აქათი: ზაგრაძეთანთ: ნათესაობა: მე: ზ
 ცოლიმე: ემცხად: ცემოვთ: ღ: მსე: ალექს
 ერე: ჯღრე: ჩუქრძმდე: ხლო: იმეზეთის: მეფესა:
 ღ: ჯიხის: ზაგრაძის: ნათესაობა: მრავალს: ემცხად:
 მეფე: ზოგიერთს: ცოლისა: იყნ: ღ: ემცხად:
 მეფე: თვალს: ემცხად: ღ: თა: მდამლო: ემცხად:
 იმდს: ზაგრაძეთანთ: ნათესაობა: ღ: ემცხად: მალე
 სჯიან: და: ემცხად: ღ: თა: თვალს: იმდ
 ემცხად: ღ: ზოგიერთს: ცოლისა: ემცხად:
 იმდს: ზოგიერთს: ღ: და: ემცხად: ღ
 იმდ: მე: დიდს:
 მიმცხად:

ქმრად იყო აღნიშნული
 ზნაძე იოანე ზნაძის
 ქალიშვილი: გივანე ზნაძის
 პირდაპირი სიმამრი: გივანე ზნაძის
 მოციქულია —

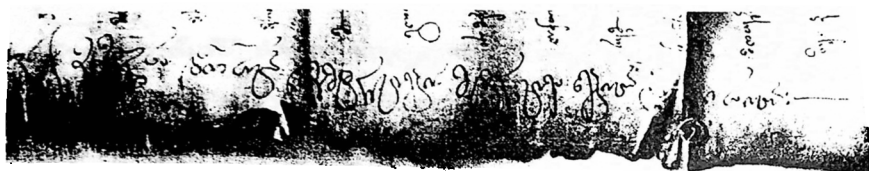
დავით აღმაშენებლის ჩანაწერი ზელნაწერ სინა-10-ზე
 (პალეოგრაფიული ასლი)

ქმრად იყო აღნიშნული
 ზნაძე იოანე ზნაძის
 ქალიშვილი: გივანე ზნაძის
 პირდაპირი სიმამრი: გივანე ზნაძის
 მოციქულია —

თამარ მეფის ზელრთვა-დამტკიცება შიომღვიმის სხალტბურ სიგელზე 1196 წ.
 (პალეოგრაფიული ასლი)

7. ԴՅՈՒ ՍՊԻՐԻՏՈՒԿԱՆ ԻՄԱՆ ԾԵԾԵՆԻԿԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԴՅՈՒ ՍՊԻՐԻՏՈՒԿԱՆ ԻՄԱՆ ԾԵԾԵՆԻԿԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ

ԴՅՈՒ ՍՊԻՐԻՏՈՒԿԱՆ ԻՄԱՆ ԾԵԾԵՆԻԿԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ
 ԵՐԻՄԻԱՆ ԽՈՍՏԱՆԻՍՏԻՆԻԱՆ ԵՐԻՄԻԱՆ

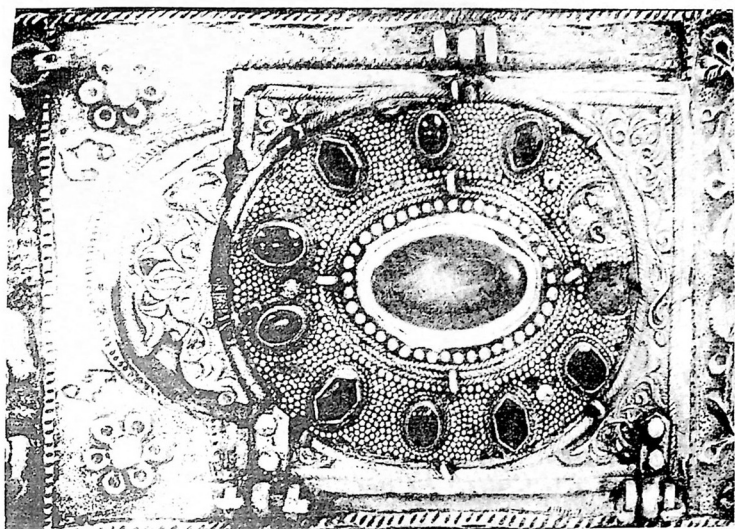
დავით მეფის ხელრთვა-დამტკიცება შიომღვიმის სხალტბურ სიგელზე 1196 წ.

ქ. მფუნ: რა ზღ: მფუნსეც:
მცნსე: ფონ წა იდის:—

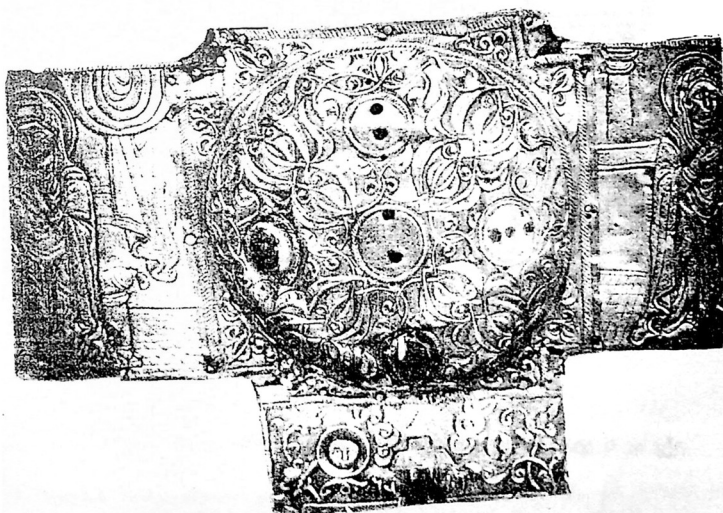
დავით მეფის ხელრთვა-დამტკიცება შიომღვიმის სხალტბურ სიგელზე 1196 წ.
(პალეოგრაფიული ასლი)

მეფე ლაშა-გიორგის ხელრთვა-დამტკიცება ბრძანებაზე „ზროხის შებმის“ ახსნის შესახებ 1211 წ.
(პალეოგრაფიული ასლი)

მეფე ლაშა-გიორგის ხელრთვა-დამტკიცება ბრძანებაზე „ზროხის შებმის“ ახსნის შესახებ 1211 წ.
(პალეოგრაფიული ასლი)

ხარაგოულის ჯვრის გამა

ხარაგოულის ჯვრის ბოკალი

ბიზანტიური საბეჭდავის
ანაბეჭდი

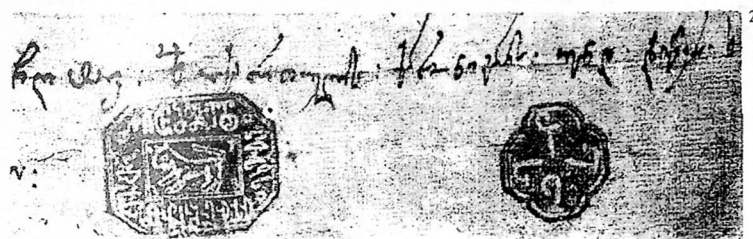
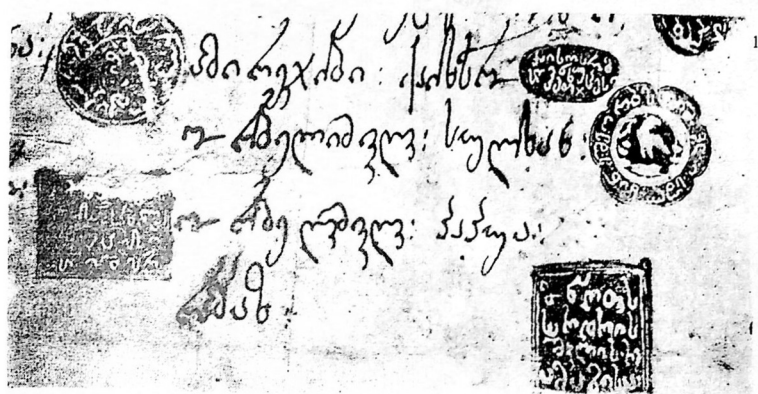
იჯარეის რელიეფი (ბიზანტიური ბეჭედი)

გიორგი II-ის საბეჭდავი

ნა. მ. ანაბეჭდი. გიორგი II-ის საბეჭდავი

წარწერა საბეჭდავის ბუდეზე

1. სულხან ორბელიშვილის ორბისგამოხატულებიანი ანტიკური საბეჭდავის ანაბეჭდი საბუთზე
2. ქსნის ერისთავის დაეითის საბეჭდავის ანაბეჭდი საბუთზე
3. ფარსადან ტარიელისშვილის საბეჭდავის ანაბეჭდი საბუთზე

ძველი საეკლესიო მხატვრობა

ჩვენი ანგელოზი ჩვენი ზის ანგელოზი
 ანგელოზი ჩვენი ზის ანგელოზი
 ანგელოზი ჩვენი ზის ანგელოზი

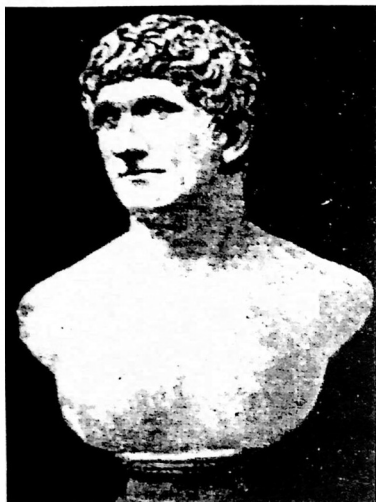
VIII ს-ის მხედრული დამწერლობა. ატენის სიონი

საღმრთო

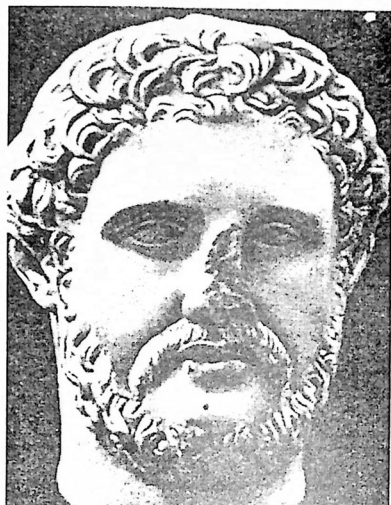
IX ს-ის მხედრული დამწერლობა.
ატენის სიონი

საღმრთო

X ს-ის მხედრული დამწერლობა.
ატენის სიონი

მარკუს ანტონინუსი

ალკიბიადე

კომოლუში

ნერონი

პტოლემეუს I სოტერის მონეტა

ოქროს მედალიონები იმპერატორ დიოკლეტიანის გამოსახულებით

დინარი

ალექსანდრე მაკედონელი

მაკედონიის მეფე დიმიტრი პოლიორკეტი

პონტოს მეფე მითრიდატე დიდი

სომხეთის მეფე ტიგრანი

პიროსი

თემისტოკლე

იმპერატორი ფილიპე არაბი

იმპერატორი მაქსიმილიანე თრაკიელი

ტიბერიუსი

სეპტიმიუსი

ადრიანე

არქილამე

პერიკლე

სულა

კლეოპატრა

ტიტუს ფლავიუსი

პომპეია საბინა

დომიცია ლონგინა

ულპიუს ტრაიანე

ოქტავიანე აგრიპუსტუსი

იულიუს ცეზარის დროის მონეტები

ალარიხი

AE.

ბეჭედი იმპერატორ
ანტონინუს პიუსისა და მისი
მეუღლე ფაუსტინას
გამოსახულებით

თამარისა და ლაშა-გიორგის
დროს მოჭრილი მონეტები

პომპეუს ღიდი

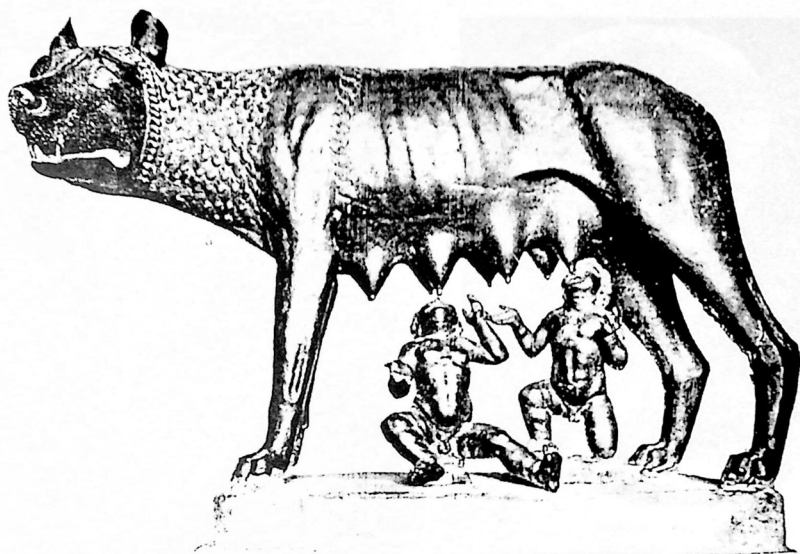
იულიუს ცეზარი

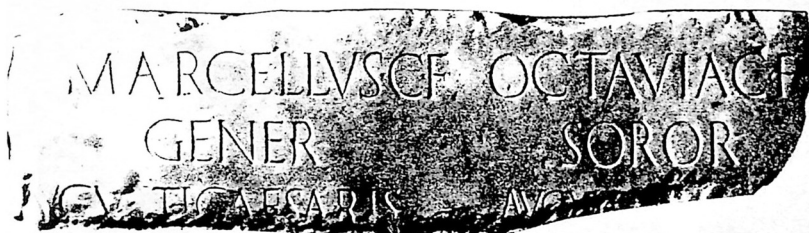
ტიბერიუს ცეზარი

ავგუსტუს ცეზარი

ძუ მგელი რომის დამაარსებლებთან რემუსთან და რომულუსთან

ოქტავია უმცროსის და მისი შვილის მარცელას საფლავის ქვა

კალიგულა

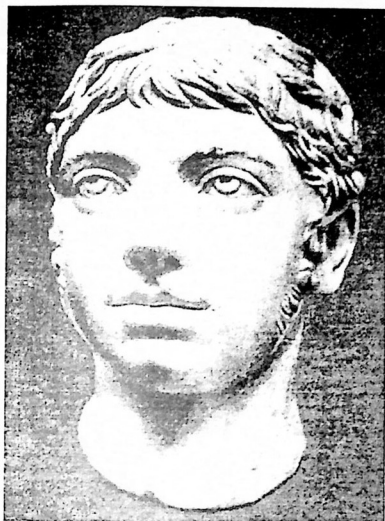
მონეტა მარკუს ანტონიუსის გამოსახულებით

კომოდუსი პერაკლეს სახით
მარმარილო. რომი, კაპიტოლიუმის მუზეუმი

კარაკალა
მარმარილო. ნეაპოლის ნაციონალური მუზეუმი

პეიოგაბალი
მარმარილო. რომი, კაპიტოლიუმის მუზეუმი

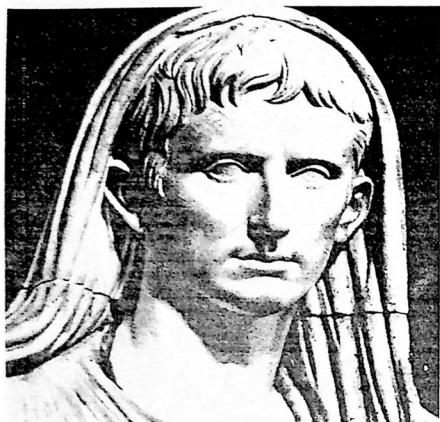
ლექტავია უმცროსი
ბალზატი. ლუერი

კონსტანტინე I დიდი
მარმარილო. რომი, კაპიტოლიუმის მუზეუმი

ალექსანდრე სვევერუსი
მარმარილო. რომი, კაპიტოლიუმის მუზეუმი

ოქტავიანე ავგუსტუსი
მარმარილო. რომის ნაციონალური მუზეუმი

იულიუს ცეზარი
მარმარილო. ვატიკანის მუზეუმი

მარკუს ავრელიუსი
ბრინჯაო. რომი, კაპიტოლიუმის მოედანი

ტიბერიუსი
რომი, ტორლონიას მუზეუმი

ნერვა იუპიტერის სახით
ვატიკანის მუზეუმში

გალბა
მარმარილო. ლუერი

მესალინა
პარიზის ეროვნული მუზეუმში

ოქტავია, მესალინას ქალიშვილი
ნეაპოლის ეროვნული მუზეუმში

კლავდიუს I იუპიტერის სამოსელში
ვატიკანის მუზეუმი

ტიბერიუსი

მონეტა კალიგულის
გამოსახულებით

მონეტები კლავდიუსისა და
ანტონინუსის გამოსახულებით

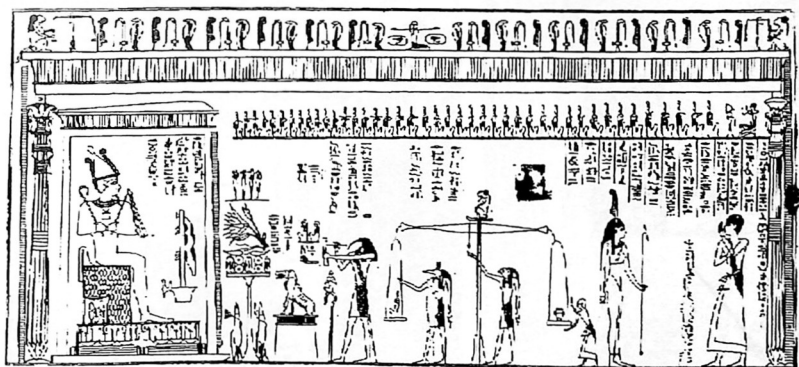
მონეტა კლავდიუსის
გამოსახულებით

სარგონ II ვეზირთან ერთად

მეფე აშურნასირპალას
ქანდაკება

„მკედლების წიგნის“ 125-ე თავის ილუსტრაცია (სასამართლო)

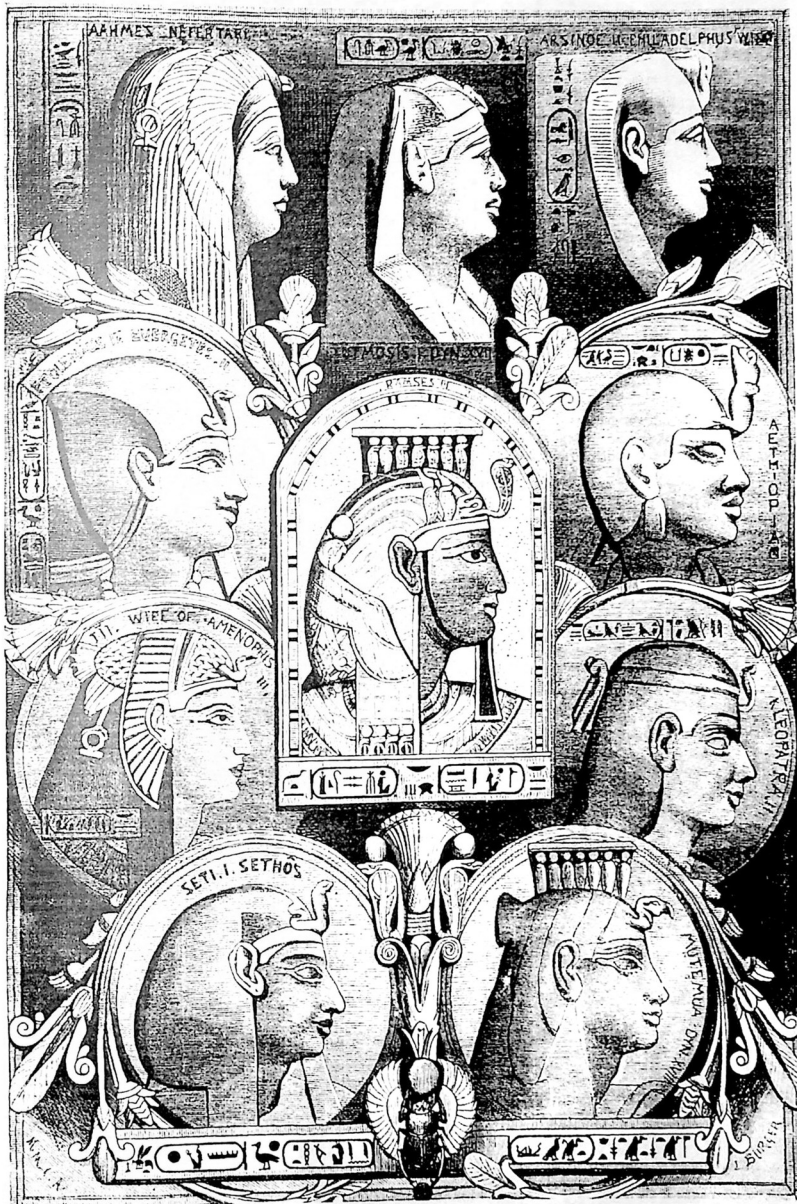
ფარაონი ამენმესეტ III

ფარაონ სეთი II-ის მუმი

მეფე ჰამურაბის სტელა

ეგვიპტის ფარაონები

ფარაონი
თუთმოს III

ფარაონი რამზეს II

გვიპტის დედოფლის
პატშეფსუტის ქანდაკება

სტელა ჰამურაბის გამოსახულებით

სიირის მეფე ანტიოქ III

კაროლინა ბრაუნშვაგი - ინგლისის მეფის
გრეგორ IV-ის მეუღლე

ატილა, ჰუნების ბელადი

იაპონიის იმპერატორი
შიროხიტო (1901-1989)

იაპონიის პრინცი ნარუხიტო და პრინცესა მასაკო

შაჰ აბას I

შაჰ აბას II

SHAH ABAS RIC DI Perna

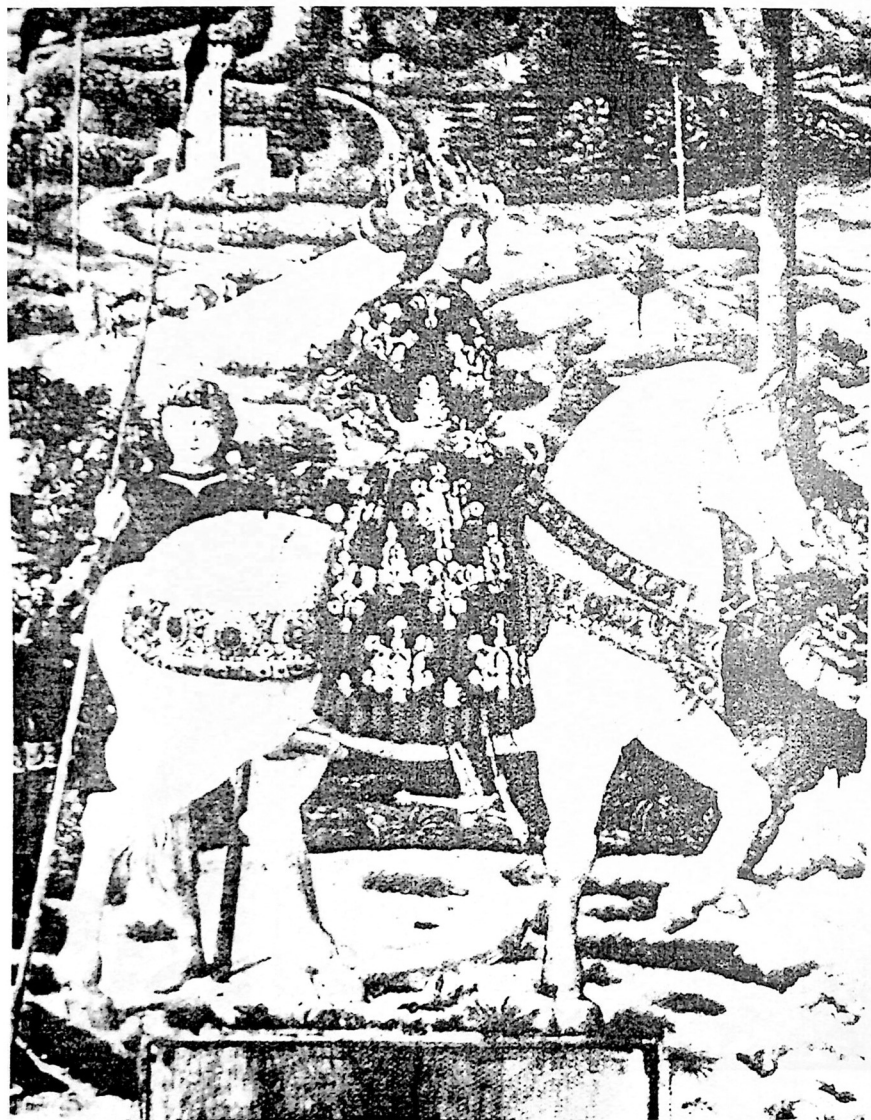
სეფი შაჰი შვილიშვილი და მეგევიდრე
შაჰ აბას I-სა

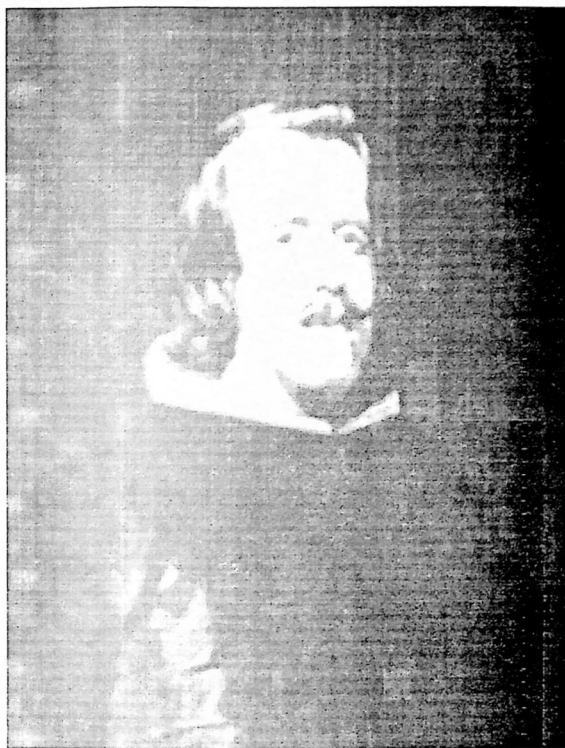
მანუელ II პალეოლოგი

რუსეთის მეფე ალექსანდრე მიხეილის ძე

იოანე VIII პალეოლოგი

ესპანეთის მეფე ფილიპე

იმპერატორი ზიგმუნდ ლუქსემბურგელი

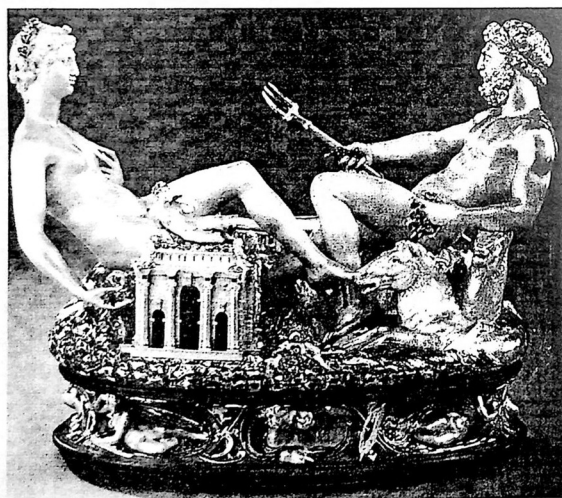
შვედეთის მეფე კარლოს XII

უმეულები ყუთი თორას შესანახად

ფაიფურის სამეფო ვაზა
სამხრეთ გერმანია. XVII ს.

ფრანცისკო I-ის ოქროს ჭურჭელი 1539-1543 წ.წ.
(ბენვენუტო ჩელინი)

სარჩევი

შესავალი	3
მონარქიული ქვეყნები და მონარქები	5
რომელი დინასტიები არსებობდა სხვადასხვა ქვეყნებში	7
სახელმწიფოები - საგვარეულო დინასტიები	7
ზოგიერთი ქვეყნის ეროვნული და მონარქიული დღესასწაული	12
ზოგიერთი ქვეყნის ეროვნული ვალუტა	13
თანამეგობრობის წევრები	15
გვირგვინი	17
ევროპის იმპერატორთა გვირგვინები	20
მარკიზთა გვირგვინები	23
მთავართა (დუქთა) გვირგვინები	23
დაუნის გვირგვინი - ძველ მსოფლიოში	23
სამეფო და სახელმწიფო სიმბოლოები	25
ღროშა	26
არგანი	27
გერბი - სახელმწიფო და სამეფო სიმბოლო	27
ჰერალდიკა	27
მეფის კურთხევის წესების რიგობითობა	29
„წესი და განგებაი მეფეთა კურთხევისაი“	33
დასავლეთ საქართველოს ანუ აფხაზეთის სამეფოს მეფედ კურთხევის წესი	34
მეფედ კურთხევა და სამოხელეო ინსტიტუტი	36
მეფეთა ტიტულები და კურთხევა	38
ტიტულები	42
მეფეთა ყოფა-ცხოვრების წესები, ზნე-ჩვეულებები	44
სამეფო და საეკლესიო ზღლისუფალთა ერთიანობა	45
მემკვიდრეობითობის შინაარსი სამეფო ზღლისუფლების გადაცემაში	48
მეფეთა მორიცხება	49
მეფე და მისი ზღლისუფლება ანუ უფლებამოსილება	51
მეფედ კურთხევა	52
მეფეთა ჩაცმა-დახურვა და ზმლის ტარება. ევროპის ქვეყნების სამეფო სიმბოლოები	55
მეფეთა ანდრძი	56
მსოფლიოს ყველაზე დიდი მშენებელი მონარქები	58
მეფეთა სამარხები და დაკრძალვის რიტუალი	59
აბსოლიტური მონარქია	60
მითიური მონარქები	62
მითოლოგიური მეფეები მითია თუ სინამდვილე?	63
ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ე ბ ი	65
ბაგრატიონთა სამეფო ზღლისუფლების ისტორია	65
ბაგრატიონთა ღვთიურობა და აღზევება სამეფო ზარისხში	71
ბაგრატიონთა მეფობის ათელის ძირითადი თარიღები	78
იოანე მარუშანი და მისი ინიციატივა საქართველოს გაერთიანებისათვის	79
ბაგრატ III	80
კლარჯნი ზღლმწიფენი, კლარჯნი მეფენი	81
ბაგრატიონთა გამეფების სხვა მნიშვნელოვანი თარიღები	82
ქართველ ბაგრატიონთა წოდებები რუსეთის სამეფო კარზე და სამეფო ზღლისუფლება გაუქმების შემდეგ	86
ბაგრატიონთა მიწა-მამულთა საკუთრების და მმართველობის საზღვრები	89
ბაგრატიონთა ღვთიური ნიშნები და მესიანიზმი	90
სხვა საიქყო გვართა ღვთაებრივი წარმოშობა და დიდი საკულტო ნაგებობები	93

ბაგრატიონთა სამეფო სუფრა	94
თამარის (ერეკლეს ქალიშვილი) და დავით ორბელიანის (სარდალი) ქორწილი	104
სტუმარ-მასპინძლობა საქართველოში თეიმურაზ II-ის მეფობის პერიოდში	106
ახალი წლის მილოცვა სამეფო ოჯახში	107
თამარი	109
ბრიტანეთი და კონსტიტუციური მონარქია	111
მონარქიული სამყარო	111
თანამებობა	112
კონსტიტუციური მონარქია	112
ბაქინძემის სასახლე	122
სამეფო ალაში	123
დედოფლის პირადი ალაში	123
სამეფო გერბი	123
ბრიტანეთის სამფლობელოებში მზე არასოდეს ჩადის	124
კონტროლი სამეფო ხარჯებზე	125
სამეფო გვირგვინის სახეცვლილება და შესუსტება ინგლისში	126
სამეფო პრეროგატივა და კონსტიტუციური შეთანხმებები	127
ბრიტანეთის სამეფო რეგალიები	129
მონარქიაში	131
ბრიტანეთის მონარქია რეკორდებში	133
აშშ-ს სახელმწიფო გერბი	135
ლინასტიები - მათი არსებობის თარიღები, მხარე, ტერიტორია, გამოჩენილი წარმომადგენლები	136
ქრონოლოგიური ცხრილები	196
ჩინეთის სამეფო ლინასტიები	196
ინდოეთის მეფეები და უცხო მმართველები სხვადასხვა დროს	201
აესტრიის იმპერია	208
ინგლისი	208
არაგონის სამეფო	209
ასტურიის სამეფო	210
ბელგია	210
ბრაზილიის იმპერია	210
ვესტფალია	210
გერმანიის იმპერია	210
ესპანეთი	210
იტალია	210
კასტილია	210
ლეონი	211
ლოთარინგია	211
ნეოპოლიტანური სამეფო	211
გერმანული სამეფო	212
ნიდერლანდები	213
პორტუგალია	213
პროვანსი	214
პრუსია	214
სარდინია	214
საღვთო რომის იმპერია	213
სიცილია	214
საფრანგეთი	215
ძველი მსოფლიოს სამეფო ლინასტიების ქრონოლოგიური ცხრილები	216
პოლონეთის თავადები და მეფეები	222
პოლონეთის მეფეები და ლიტვის ღიდი თავადები	225

ძველი მსოფლიოს ქვეყნები	227
მოკლე ცნობები და ქრონოლოგიური ცხრილები მეფეებზე	228
ასურეთის სამეფო	228
ძველი ბაბილონი	229
ბითინია	231
ბოსფორის სახელმწიფო	231
გალია	232
ეგვიპტე	233
ზაგროსის მთიანეთის ტომთა გაერთიანებები	235
ლულუბელები	236
გუთიები	237
ელამი	237
თრაკია	239
ისრაელის და იუდეას მეფეთა ქრონოლოგია	239
ისრაელის სამეფო	240
იუდეას სამეფო	240
ებრაელი ერის ისტორიის ქრონოლოგია	241
კაბადოკია	243
კართაგენი	243
კილიკია	244
კომაგენა	244
ლიდია	245
მაკედონია	245
მესოპოტამია (შუამდინარეთი)	246
მანა	248
მიდია	248
ნუმიდია	248
პალესტინა	248
პართიის სამეფო	249
პერგამოსი (პერგამი)	250
პონტოს სამეფო	250
რაკსოლანები	250
ძველი რომი	250
საბერძნეთი (ძველი საბერძნეთი)	257
საბერძნეთ-ბაქტრიის სამეფო	260
საერომატები	261
სარმატები	261
საქართველოს წინამორბედი სახელმწიფოები	262
კოლხეთის სამეფო (ვერისი)	262
საქართველოს მეფეები	265
ტაო-კლარჯეთის მეფენი	265
ვერის-აფხაზეთის მეფენი	266
ძველი სპარსეთი	268
სკითები	268
დიდი სომხეთი	269
სპარტა (ლაკედემონია)	270
ფინიკია	270
ფრიგია	271
ურარტუ	271
ხეთების სამეფო	272
ხური-მითანის სამეფო	273
ჰუნები	273

ქუშანის სამეფო	274
არშაკიდები	275
აბსიანები	275
არპადები (უნგრეთი)	275
არშაკუნიანები	276
ბაგრატიონ-მუხრანელების წარმომადგენლები	276
ბაგრატიონთა დინასტიის ოსეთის შტო	277
სამურზაყანოელ შერვაშიძეთა გვარის გენეალოგია	278
აფხაზეთის მეფეთა გენეალოგია	279
ისტორიაში უძველეს დადიანებად მოხსენიებული არიან	280
სამეგრელოს მთავართა საგვარეულოს ნუსხა	280
საქართველოს მეფეები რეკორდულ განზომილებებში	281
მეფეები და პლანეტები	283
„სამეფო რეგალიების ისტორია“	283
ყველაზე მდიდარი მონარქი (ბრუნეის სულთანი)	285
მსოფლიოს მონარქები რეკორდულ განზომილებებში	287
გამჭრალი დინასტიების დაკარგული სამოთხე	290
ბოშებს მეფე ჰყოლიათ	291
ბრუნეის სასულთნო	292
სხვა მონარქთა ხარჯები	293
გენეალოგიური სქემები	294
სურათები	384

გამოყენებული ლიტერატურა

- 1) თილისისა და ხახულის ხელნაწერების მინაწერები – დარეჯან კლდიაშვილი
- 2) მწიგნობარი. 88
- 3) ნარკვევები ქართული წიგნის ბეჭდვის ისტორიიდან – ოთარ კასრაძე
- 4) საქართველოს საბეჭდავები და სხვა გლიპტიკური მასალები – სარა ბარნაველი
- 5) ვახტანგ მეექვსე – ლ.მენაბდე
- 6) ბოლნისის უძველესი ქართული წარწერები – ვალერი სილოგავა
- 7) ანდერძი დავით აღმაშენებლისა შიომღვიმისადმი – ვალერი სილოგავა
- 8) ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. I-XI ტ.
- 9) ბაგრატიონები – სოსო ბიჭიკაშვილი, დავით ნინიძე, ანა მხეიძე
- 10) ბაგრატიონები – როინ მეტრეველი
- 11) ბაგრატიონთა სამეფო სახლი – მზია სურგულაძე
- 12) თანამედროვე დიდი დემოკრატები – ფილიპ კაეო
- 13) მისი უდიდებულესობა დედოფალი – გია ჭანტურია
- 14) ბიზანტიის იმპერიის ისტორია – შარლ დილი
- 15) Все монархи мира (западная европа)
- 16) Монархи европы (судьбы династий)
- 17) Императорский Рим в лицах - Е.В.Федорова
- 18) Все монархи мира (древняя Греция, древний Рим, Византия) - К.Рыжов
- 19) Энциклопедический словарь - Ф.А.Брокгауз (Лейпциг), И.А.Ефрон (С.Петербург)

Bichi (Solomon) Tezelishvili
IMPERIAL DYNASTIES OF THE WORLD
dictionary

Бичи (Соломон) Тезелишвили
ЦАРСКИЕ ДИНАСТИИ МИРА
словарь

აიწყო და დაკაბადონდა გამომცემლობა „ზანუი“

ტაშკენტის ქ. №25, ბ.1
38-03-11